
INRI

1709.

IACOBI PONTANI
DE SOCIETATE IESV

PROGYMNASMATVM LATINITATIS, SIVE DIALOGORVM

Voluminis tertij pars prior, cum Annotationibus.

DE VARIIS RERVM GENERIBVS.

Cum gratia & priuilegio Cæs: Maiest.
INGOLSTADII,
Excudebat DAVID SARTORIVS.
Anno Domini M. D. XCII.

14124

746a 1952

REVERENDISSIMO, ET ILLVSTRISSIMO PRINCIPI AC DOMINO, DOMINO VVOLFGANGO

Præpositō Eluacensi, Patrono longè optimo atque humanissimo

IACOBVS PONTANVS DE SOCIETATE IESV.

S. P. D.

OPVS ISTVC LVCVBRATIONVM mearū VVolfgange Amplissime, tibi potissimùm oblatum, & consecratum volo. Perpetua in te propendeo inclinatione voluntatis, efferórq; cupiditate quadam minimè, vt arbitror, vituperanda: quoniam occasio se tandem aperuit, ad commemorationem posteritatis, quomodocunq; etiam, id est, pro ingenij vena, quam mihi benigniorem contigisse vellem, celebrādi, & scriptis illustrandi nomen tuum: atq; hoc eò magis,

 quòd

quòd de commilitonibus meis, qui ſtatis anni temporibus dato commeatu rem Catholicam in tua ditione gerunt, ſæpius audiui, reſidere, vigerégz in mente tua memoriam mei, & reminiſci te adhuc perceptæ olim à me diſciplinæ, quãdo nimirum adoleſcentiam in literis politioribus habebas. Quid autem narro, me ab alijs, nec ſemel audiuiſſe? tu ipſe paucis ab hinc menſibus, cum Auguſta iter ageres, præſens præſenti memorem gratúmgz vel poſt tot annorum interualla animum verbis humaniſsimis amantiſsimè, non parua cum admiratione me declarauiſti. Enutriuiſſe porrò in ſtudijs liberalibus ingenia huiuſcemodi, quæ, vbi togam puram induerunt, propter opinionem bonitatis & ſapientiæ, vel ad potiores reipublicæ partes admouentur, vel in excellentis faſtigio dignitatis collocantur, vel omninò ad Principum gradus extolluntur, vt præteream quàm ſit nutritoribus ipſis honorificum & glorioſum, certè mirabiliter eſt iucundum, & non vulgaris ſolatij plenum. Quanquam cum de rebus tuis cogito (cogito autem crebrius, quemadmodum ſcilicet amantes conſueuerunt) nihil ſuo velut eximio fulgore obtutum meum adeò verberat, vt plurima

rima tua per omne genus, certissimísq; significationibus, & effectis inde vsq; à primordio administrationis tuæ confirmata virtus. Etenim vti fons & caput lucis sol cum exoritur, cœlum totum radiorum suorum lumine irrigat: sic virtutes suis quibusdam radijs lucidissimis animũ in quem immigrauerint perfusum conuestiunt. Rectè proinde & ordine facerent, si te talem virum studijs & actionibus exprimendum sibi deligerent, qui Ecclesiasticis potestatibus præsunt, sanctissimáq; religionum iura moderantur. Si, inquam, maiestatem celsissimam assiduissimis comprecationibus concipiendis, non infrequentibus sacrificijs ineundis auguste, piéq; venerarentur: populo suo veniam pacémq; exposcerẽt: sarta tecta templorum conseruarent: adolescentes idoneos erogata grandi insumptum pecunia ad mercatum honestatis optimarúmq; artium transmitterent: aliena liberalitate victitantibus penum gratuitò suppeditarent, vt ita DEO cum centesimo restituenti fœnerati, thesauros sibi in cœlis construerent, ad quos surripiendos perfossis parietibus nulli vnquam fures penetrabunt. De seueritate tua, quam contra vinolentos, & impias voces in DEVM iacu-

culantes iustissimè expromis quid ego referam? Duabus hisce pestibus latè nunc obsidentur homines: quibus quemadmodum salutares afferantur manus, abs te, opinor rectores multitudinum discant. Magna mihi copia esset memorandi, quantum oderis luxum, diligas parsimoniam: quantum prædiceris à prudentia, integritate, modestia, mansuetudine, continentia: sed epistolam suscepi scribendam, non panegyricum. Commendat insuper te, ornátq; vehementer mirifica, & Principi conuenientissima grauitas: quæ tametsi à comitate putetur distare longius, nihilominus sapientia tua ambæ ita coniunguntur ac temperantur, facilius vt sit te in vtráq; summum, quàm in alterutra excellentem statuere. Isthæc in te tam speciosa DEVS ornamenta congessit: his opibus circumfluis: his comitibus stipatus incedis: hæ apud dynastas, maiorúmq; gentium Principes in tanta laude & gratia te ponunt. Sensus, appetitiones atque mores hominum vita priuata indicare satis, & aperire non potest: quæ in magistratu degitur ea verò potest: quando, inquam, commissis gubernaculis, & quasi dempto parentium iugo videtur fieri licitum, quidquid est libitum. Et est

sine

sine dubio perdifficile tenere modum in potestate: nihil agere per superbiam & insolentiam: nihil per iniustitiam, aut turbidiorem animi motionem aliquam: non patefacere aures adulatoribus: nõ auscultare Sirenum cantibus: repudiare scilicet & seuerissimè contemnere voluptates, quæ suaui sensuum titillatione percipiuntur, & à constantia demum nusquàm discedere. Quare haud insipienter siue Solon, siue Bias: Magistratus ostendit virum. Ergo cum tu tantam in omni re cautionem atq; mensuram tibi imperaueris, cum parasitos effugâris, cum fastũ ac tumorem exosus sit, iram frænis & catenis compescueris, affectionibus à ratione auersis ianuam præcluseris, in legitima officij tui functione mentem omnem curámq; defixeris, ac te postremò ad quascúnq; partes benè audiendi vehementius excitaueris, vitáq; tua censura sit, & ea quidem perpetua, ad quam Ecclesiastici homines, quibus non tam imperio quam exemplo opus est, dirigantur, quis vel subdubitare poterit, magistratum te virum ostendere? cui non minus dbs te honoris, quam tibi ab eo auctoritatis adiungitur. Nam & illud pro comperto est, quod fortissimus Thebanorum dux Epa-

minondas superiore sententia inuersa pronunciauit: Vir ostendit magistratum: vt non Præpositura tibi, sed tu Præposituræ donatus à DEO videare. Ego verò Illustriss. VVolfgange sicut non ignoro principatum tuum non illum quidē aspernandum, tuis tamen singularibus, maximísq; virtutibus nondum æqualem decus & splendorem abs te mutuari: ita etiam atq; etiam futurum diuino, vt hic liber meus tibi cupidissimè dicatus, à nomine tuo quod sibi præscripsit, quódq; per ora cum beneuolentia & charitate volutari cæptum est, trahat quippiam, vnde acceptior in manus hominum perueniat. Qui, qualiscunq; sit, peto ab Amplitud. tua, vt eum ex animo potius offerentis æstimare, & Pontanum tuum præstantiæ tuæ admiratorem magnum, laudatorem mediocrem eadem de cætero, qua ad hanc diem propensione & amicitia dignari velis. Bene vale. Augustæ. Kalend. Sextilibus M. D. XCII.

AD

AD HVMANIORVM ARTIVM CVLTORES PRÆFATIO.

PRIORA CONSILIA nouis ac melioribus mutare consiliis, & promissa factis vincere in his quæ publicis rationibus expediunt, mihi semper visum ex intima laude liberalitatis. Quocirca non modo duobus antehac in apertũ lucémq; prolatis voluminibus tertium adiungere, id quod eram pollicitus, verùm idipsum quoque locupletius, & accuratiore opera *perpolitum, magísq; splendidum* efficere sum enixus. Sic pro vno volumine geminũ: seu vt loquar aptius, vnius, eiúsq; postremi voluminis partes duas accipietis: quando se vltra atq; vltra appetendo tantùm propagauit, & iis exaggeratum est incrementis, vt in duo corpora tribuen-

dum neceſſariò fuerit. Mirari igitur neminem velim, cur ad quaternarium vſq; dialogorum libros duplicauerim: quando illud potius admirationem parere oportet, quamobrem ad decimum vſq; librum nō proceſſerim, cum primus præcipuúſque ſcopus noſter ſit, ſermonem tradere, qui ſe latiſsimè fundit. Nulla autem pars literarum in tanta ignoratione contemptionéq; iacet, in quanta ſermo: cuius, ſi varietatem ac multitudinem rerum animo circumſpicias, vix centeſimam partem tenemus: & idipſum quod tenemus, nondum ſatis perfectè, imò verò ſatis imperfectè cognoſcimus. Proindè noſtra latinitate nihil hodie ſqualidius, inquinatius, atque monſtroſius. Per inſcitiam ignauiámque noſtram non veriſimile eſt, quàm immunda ac dira illuuie tota pęnè eius nitidiſsima facies infuſcata & conſpurcata ſit. Exſuccus eſt iam ille ſuccus, eneruati ſunt nerui, deprauatus ſanguis, omnis demùm corrupta & perdita propemodum ſalubritas. Sed querelis quanquam iuſtis, tamen imperemus. At in dialogo ſcriptos qui-

quidam fortasse nollent. Quasi nesciamus hanc scribendi formam veteribus maximè frequentatam, multísq; de causis perutilem. Vniuersam philosophiam suam Plato, maiorem partem monumentorum suorum Cicero, vt alios taceam, dialogis conscribere voluit. Vtilitatem paucis demonstremus. Ex vicissitudine colloquentium personarum lectoris fastidium leuatur, animus reficitur, & illa mutatione quodammodo respirat. Sententię & argumenta aduersaria plus ponderis, & vim maiorem habent, percipiuntúrq; melius, dum non ab vno & eodem, sed à vero aduersario finguntur concludi. Quò fit, vt etiam dissolutiones omnium oppositionum dilucidius intelligantur. Deniq; non videmur scripturam legere, sed coram disputantes audire, eorúmq; vultus intueri, & gestus cernere. Sic deinde ipsi ad legendum alacriores euadimus. Quia verò lepore quodam & affectibus illis mitioribus perspergitur oratio, ex hac ipsa re non modica sanè delectatio in lectorum mentibus excitatur. Et quoniam ad dialogum

tres

tres artes, dialectica, rhetorica, poeticave-lut ſymbolas conferunt, & is earum præſidiis tanquam inſtruitur & locupletatur: primæ quidem propter argumentandi & diſſerendi rationem: alterius propter elocutionis ornatum, & dicendi genus: poſtremæ propter decorum perſonarum, & imitationem naturarum, dubitandum nō eſt, ex hoc ſcripti genere non mediocrem commoditatem prouenire. Nullam artē doceo, quod prima ſpecie quibuſdam fortaſſis apparebit: veruntamen ac ſi docerē, ita vt me nonnunquam gererē neceſſe fuit: aliter enim quod in primis ſpectare me profiteor, obtinere non potuiſſem. Ob eundem finem ſcriptorum, quorum os cultius ac rotundius, ſententias & locos liberius atq; crebrius in paginas meas addidi. Ac præcedentia quidem volumina duo tali moderatione compoſita ac temperata ſunt, vt in gymnaſijs Grammaticis magiſtri ea auditoribus poſſent exponere, quod factitarunt: hoc extremum lectores eiuſmodi poſtulat, qui è fundamentis literarum ſe ſe pridem emerſerint, altiúſque

iam

iam ire cœperint. Res ipsa porrò hortatur vt qua de causa hanc materiæ distributionem assciuerim, & quid in singulis rerum propositarum ordinibus secutus sim, quã distinctissimè aperiam: quò omni consilio meo liquidius perspecto & cognito, vitilitigatorum voculæ, si qui exorientur, compressæ conquiescant.

DE DIVINIS DIALOGIS.

DE naturæ, aut doctrinæ ordine, vt siue ab imperfectioribus, siue à notioribus inciperemus, nobis in hoc materiarum delectu atq; collocatione laborandum idcircò non fuit, quod, vt supra diximus, nullam artem istis literis nostris persequimur. Quò tamen abesset confusio, & series subordinata, alteráque classis ex altera apta fieret, antiquitatem in iis, & consequentiam quæsiuimus, vetustioráq; recentioribus, qúæq; anteceſſerunt iis quæ succeſſerunt in scribendo antetulimus. Hinc prima sedes DEO *cessit, quo nihil est antiquius, quíq; tempora ipsa condidit: secunda mundo, tertia rei rusticæ, & aliæ deinceps aliis. Quanquam* DEVS *& mundus etiam nobilitatis præstantia cæteris quibuscúnq; rerum classibus longissimè antecellunt.* ADEO *petendum exordium decreuimus: eius qualemcúmq; imaginem seu vmbram imaginis exhibuimus, ac de eo saltem non*

pror-

prorsus ineptè balbutire illos eosdem docuimus, quibus cæ-
tera elaborauimus: speramúsq; vehementer hosce perpau-
cos dialogos idoneis ac religiosis lectoribus cum vtilitate
suauem & piam animi voluptatem parituros. Beatissimæ
illius, sibiq; sufficientissimæ et principis naturæ cum nulla
possit insidere in mentibus humanis species, nec eam vlla
complecti oratio, nihilominus etiam ab oratoribus & poe-
tis multa super ea disputata & cantata videmus: quæ,
qualia qualia sunt, plena & admirationis, & oblecta-
menti sunt: DEO enim nihil scitur magnificentius, nihil
melius, nihil vtilius, nihil dulcius: de quo nos parcè ac ti-
midè memoramus, nec alia ferme, quam quæ de sacratis
venerandorum Ecclesiæ Patrum voluminibus vt compre-
hensu faciliora, ita suauiora, & ad destinationem expli-
candam accommodatiora libauimus: quibus ipsis no-
strum dicendi genus ordinémq; adiunximus. Est ne verò
pulchrum factum, nos viam præire, qua de humanis pre-
priè, nec ita parum castigatè parúmq; venustè disseramus,
& non erit pulcherrimum factum hanc ipsam præire in
diuinis? Illáne hominum intersunt, hæc
hominibus curanda non
sunt?

DE

DE MUNDANIS.

SEcundum DEVM nec vetustius est aliquid mundo (quo vocabulo omnis rerum natura accipienda est) nec præstabilius: cuius species insatiabilis permagnum est mortalibus ad abditas diuinitatis notiones eruendas adiumentum. Ad hanc classem diuus Basilius, Damascenus, Theodoretus, Philo, M. Tullius, Plinius, Seneca, Benedictus Pererius nostræ Societatis homo Commentariis in Genesin & Danielem omni liberaliore eruditione abundantissimis tanquam cohortes auxiliarias, similiter vt in prioribus illis nobis submiserunt. Quem autem amplissimi & elegantissimi huius ædificij diebus omninò senis cõsummata constructio, si enucleatius atq; copiosius enarretur, non maximopere ad legendum inuitet? quàm potens, quàm sapiens, quàm pia singularum tanti corporis partium *molitio? Horti* verò *illius non potest sine suauissimo* sensu vsurpari cogitatio: *cuius nomen* terrenarum atque cœlestium, vanescentium & sempiternarum iucunditatum deliciarúmq; nomen est. In descriptione Protoplastorum, & ante oculos constituenda generis nostri dignitate elaborare me non dedecuit, & confido illis dialogis neminẽ non gauisurum, nisi si quis belluam se, quàm homi-

hominem natum esse malit. Deniq; cętera, quę de genitalibus rerum corporibus, de his quæ infra, quæque supra terram gignuntur & fiunt prodidimus, vt considerationes habent periucundas, ita plurimum diuersitatis, verborúmq; ac locutionum obseruandarum vim non infrequentem. Sed quoniam in mundanos etiam illos retulimus, qui sunt de sublimibus, qui pauci sunt, age de his seorsim aliquid dicamus.

Sublimium aliqua quidem certè quotidie experimur, pluuias ac ventos sæpissimè, tonitrua, fulgura æstate, niues hyeme: quorum causas effectusq; cum nesciamus, pernoscere tamē aueamus, & non sit tantis obsepta caliginibus vniuersa hæc disputatio, quin ab ingeniis non acutissimis penetretur & capiatur: quò studiosis placerem, & prodessem largius, pro vtroque fine, quem mihi præstitui, sermonis & rerum scilicet, perbreuem & eorundem explanationem sum aggressus. Monendi sunt autem qui propter aures teretes ac religiosas nisi incorruptum & elegans audire nihil possunt, nos in hisce & aliis quibusdam dialogis, diuinis potissimum, à communi quodam more verborum discedere non semper potuisse, magisq; perspicuitati interdum, quàm eorum religioni seruiendum putauisse. Veruntamē id passim studuimus, ne euaderet aspera, tristis, horridula compositio:

positio: atq; vt in mediis quóq; vel obscuritatibus, vel difficultatibus si modo aliquæ inciderunt, florem aliquem, & aliquod saltem eloquentiæ lumen ostenderet. Vtrum id è sententia cesserit, faciendæ & quadrandæ orationis periti existimabunt.

DE GEORGICIS SEV RVSTICIS.

VEtustissimorum hominum vita agrestis, & colenda humo occupata, vrbanam antecessit: quare tertium in nostra serie gradum rusticis descripsimus, & in iis consultò longiores fuimus, quandoquidem ipsa res georgica latè longéq; diffusa, & multifida varietate non paulùm delectabilis est: in qua ipsa natura oculis quodammodo lustrari, & nobiscum colloqui, laxatóq; sinu, & excusso gremio tot opes suas largissimè videtur in nos effundere. Nec adeò mirum, si nos in eo adumbrando paginas aliquot consumimus, in quo exercendo Reges & principes multos ætatis annos citra defatigationem consumpserunt. Est autem in hac parte operis nostri vocum locutionúmq; earum, quas nos quærimus, & in quarum inopia atq; indigentia summa versamur, sylua infinitior, quàm in vlla alia: quò libentius, & diligentius eam legent latinitatis candidati: præsertim cùm non pauca è Varrone, Columella & Plinio (quorum potissimũ auxilijs profecimus) mutuemur: quibus ipsis tamen nostra & attexuimus passim, & intexuimus. Ab illis materiem

riem cum lingua variè conducimus, ligna & lapides quodammodo ſumimus: ædificationis formamipſi addimus. De architectonicis, politicis, militaribus, naualibus, culinariis, medicis, funebribus, quia de hiſce rebus in hoc primo Variarum non ſcribimus, in altero commodius diſſeremus. Veruntamen & huic quod in manibus habes, miſcella progymnaſmata ſubiungo, & ſecundo æquè ſubiuncturus ſum: de quo mentem meam accipe.

DE MISCELLIS.

PRopoſitum nobis eſſe cum rerum diuerſitate multiplicem ſermonis ſupellectilem, nõ vti mos eſt Calepinis, Nomenclatoribus, & Phraſiologis, ſed in colloquij forma tradere, vt quod præcipuè agitur id non ita agi videatur, iam, credo, ſatis eſt manifeſtum. Hoc conſilium iſta Miſcellorum caterua ad exitũ perduci quàm opportuniſsimè poteſt: in qua ſcilicet ſinguli dialogi ſingula & peculiaria themata conficiunt, quorum aliud ab alio nihil pendet. Quid enim negotij Germaniæ cum quatuor ſæculis? quid mendicitati cum nundinis? quid commune habent, aut quo pacto ſibi, & ſuperioribus à me iam recenſitis reſpondent ſarcophagia, ſomnia, circumforaneus medicus, ænigmata? ſpero autem ſummoperè, defeſſas legendo mentes in his quo releuentur

uentur recreentúrq; inuenturas. Itáq; ceu portum quendum in extremo libro lectores videbunt, in quem peracta nauigatione ingrediantur, & in quo cum voluptate quiescant. DEVM opt. max. precor, vt conatus mei quàm secundissimè vobis eueniant: & hæc scripta annos ferant. Nam vt sæclis innumerabilibus canescant, quia me tantum non amo, non desidero. Interim à fructibus vestris literariis tuendis procurandísq; nulla me vel lassitudo retardabit, vel desperatio molitiésque reuocabit.

Valete.

INDEX

PROGYMNASMATVM PRIMAE TERTII.

DE RE DIVINA, SIVE DEVS OPT. MAX.

1 Diuinitas quoquo modo adumbrata. pag. 1.

2 Dei nomina. 26

3 Dei virginísq; filius, seu vita & mors Iesv christi Restitutoris & Vindicis humanæ libertatis. 39

4 Sacrosanctus Spiritus Paracletus. 75

5 Diuinæ collaudationes. 80

DE RE MVNDANA SIVE VNIVERSITAS.

6 Sex mundi natales, seu Cosmopoea. 92

7 Paradisus, qui & Hortus voluptatis. 123

8 Protoplasti. 136

9 Dignitas hominis. 152

10 Qua-

10	Quatuor elementa.	174
11	De sublimibus generatim.	192
12	Ignea meteora.	205
13	Aëria meteora.	240
14	Aquea meteora.	259
15	Fossilia.	274
16	Quatuor mũdi plagæ & posit⁹.	290
17	Quadripartita tempestatum anni cõmutatio, siue Trimestria.	296
18	Trium orbis partium de principatu altercatio.	315
19	Animalia.	327
20	Stirpes.	343
21	Mundi præconium.	354
	GEORGICA, SIVE DE RE RVSTICA.	
22	Prædicatio vitæ rusticanæ.	365
23	Rei rusticæ partitio: tum instrumẽta officiáq; rustica.	398
24	Agricultura, siue agricolatio.	413
25	Agrestis pastoritia, seu pecuaria.	450
26	Villatica pastio.	487
27	Vineta & horti.	528
28	Paralipomena ad agriculturam.	542

29 Paralipomena ad pecuariam. 557
30 Symbolę, siue enuntiata rustica. 569
31 Prognostica. 585

MISCELLA PROGYMNASMATA, SIVE CHAOS.

32 Germania. 605
33 Quatuor sæcula, siue ætates. 636
34 Mendicitas. 647
35 Nundinæ. 669
36 Pars altera. 686
37 Concilium animalium, siue sarcophagia. 711
38 Historiologia. 724
39 Somnia, & quatuor constitutiones corporum. 736
40 Apologi. 748
41 Circumforaneus medicus. 767
42 Ænigmata. 779
43 Leontarchia, seu Leonis inter belluas principatus. 791
44 Aurum. 813
45 Vita humana & cœlestis. 830

Erra.

Erratorum emendationes.

Pag. 3. vers. 1. sic. 6. 21. quia. 10. 29. quid multa? 20. vlt. sunt. 21. 29. Sic. 25. 5. delineat. 28. 2. dele, cum. Ibidem. vlt. in quem, pro, qui. 29. 23 nos. 40. 25. istos. 47. 1. immensitates. 51. 25. indigeret. 57. 17. Quod. 100. 9. pranuntiare. 108. 15. ipso. Ibid. 20 quum. Ibid. 26. in superis. 109. 22. admirandam. 112. 20. primas. Ibid. 21. illorum. 118. 12. & mare. 120. 5. vltráq; 121. 3 ex aduerso. Ibid. 12. sub vndis. Ibid. 16. expedit. 123. 17. exuendam. 124. 18. illi. 128. vlt. Gustatui. 134. 17. Mauritania. 139. 1. indici. 148. 2. appellantur. 149. 4. hic. Ibid. 5. Siculi. 157. 16. singula. 158. 6. facinus. Ibid. vlt. vultures. 166. 14. innitatur. 168. 23. quidam. 174. 26. nos. 190. 10. amnis. 198. penult. aëreis. 199. 8. colores. 220. 26. Iouianus. sic. 207. 4. 204. 29. caduntue. 210. 13. puteales. 213. 1. exiturum. Ibid. 29. dele, exhalatio. 214. 5. Validissiméq; 218. 28. exanimatum. 226. 15. Nemeai. 231. 26. ijs. 231. 7. refringitur. 233. 26. regustare. 244. 26. certo. 246. 17. suffultus. 250. 28. lege continenter, iacebant, nec viuere &c. 255. 26. κοιμίζειν. 262. 9. frequenteſq;. 266. 27. grassabuntur. 282. 2. cum pluribus. 288. 1. summerguntur. 191. 12. enucleatè. 293. 1. arctico. 298. 27. procinctúq;. 304. 29. copiosa. 307. 2. lanitio. Ibid. 6. vruntur. 312. 6. auiditatem. 313. 2. Pinnatus. Ibid. 26. sordidus. 314. 21. Menachimis. 317. 3. altiore. Ibid. 28. periurio. 318. penul. alicubi. 323. 6. γωνιαιοτέρων. 324. 3. sic. 332. 20. σχόζωλεφον. 351. 28. & 352. 22. omne. 354. vlt. Tá. 356. 28. sint. 358. 20. illa. 366. 31. consalutationem. 367. vlt. ergastulumq;. 368. 27. remum des. 377. 27. subacta. 383. 9. ortus. 388. 6. numinum. 397. 16. cõsulibus. 403. 9. veste. 404. 24. stramentaria. 409. 3. Maro. 413. vlt. Rogatus. 421. 23. vestra. 424. 6. halitum. 430. 18. qua. 434. 1. alconibus. 4. Ibid. tolle, à. 435. 13. vt. 441. penult. decursu, coniunctim. sic. pag. seq. vers. 1. 458. 7. arbusculas. 462. 6. capi, capones. 482. 9. agni. 486. penult. eruncidæ. 509. 28. suspendantur. 510. 15. gaza. 518. 2. eum. 525. 25. post. fucos, adde, quos. 528. 24. dum. 537. 28. admittendum. 538. penult. asparagis. 544. 19. lentæ. 545. 24. gruibus. 546. 6. stipula.

pula. 549. 28. *amurca* 550. 13. *Sicilam.* 556. 16. *munitúrq;.* 563. 10. *post, est, adde, id.* 601. 5. *consulat.* 602. 12. *comes.* 603. 26. *tumidum.* 611. 11. *malebat.* 612. 29. *ipsimet.* 620. 16. *Sacrate.* 629. 30. *vbisq;.* 639. 2. *depascit.* 640. 16. *putabã.* 643. 30. *quas.* 648. 28. *precarióq;.* 653. 19. *pransitet.* 658. 30. *occasione.* 664. 15. *illa, pro, in.* 668. *vlt. offendi.* 674. 5. *lychnopœorum.* 691. 28. *Pillulas.* 693. 13. *duo.* 699. 3. *at.* 704. 4. *Plantini.* 710. 17. *Scaliger.* 714. 22. *tolle, ma.* 762. 23. *pede.* 766. 12. *occidione.* 771. 13 *audistis.* 772. 26. *somnus.* 800. 29. *fastus.* 813. 9. μελόπιδεν.

Dialogorum latinitatis voluminis tertij pars prior &c. R. P. Iacobi Pontani elegantissima est, quæ variarum rerum supellectilem ad linguæ latinæ tum puritatem tum proprietatem reuocatam continet iuuentuti Christianæ ac omnibus optimarum artium studiosis vtilissima, quam typis commissam censui longè dignissimam quæ omnium manibus tereretur.

PETRVS STEVARTIVS LEODIUS SS. literarum Ingolstadij Professor Colleg. Theol. Decanus & A. R.

PROGYMNASMATVM LATINITATIS, SIVE DIALOGORVM VOLVMINIS TERTII PARS PRIOR.

DE RE DIVINA, SIVE DEVS OPT. MAX.

PROGYMNASMA, SIVE DIALOGVS PRIMVS.

Diuinitas quoquo modo adumbrata.

THEOLOGIA, DIANOEA, PATHVSA.

THEOLOGIA. Rem magnis inuolutam obscuritatibus, & ad explicatum longè impeditissimam laboriosissimamq́, rem difficilem, ô Deus, atque omnium difficillimam cognoscere ex me ardetis: in qua non parum operæ consumpserunt homines cùm ingenio acutissimi, tum

ſtudio & doctrina abundantiſsimi: qui (fatendum eſt enim) quàm multa præclarè, tam non pauca ſtultè chartis ad poſteros propagauerunt. Præſtabat autem in myſterio non ſolum à ſenſibus, verũ etiam à cogitationibus remotiſsimo candidè fateri ignorantiam, quàm inſcitè philoſophando ſuam toti terrarum orbi prodere inſipientiſsimam ſapientiam. D. Si vera auguramur, non aſpernaberis illud Simonidis poëtæ, de quo cum quæſiſſet Tyrannus Hiero, quid eſſet DEVS, deliberandi cauſa ſibi vnam diem poſtulauit. Cum idem ex eo poſtridie quæreret, biduum petiuit. Cum ſæpius duplicaret numerum dierum, admiranſq; Hiero quæreret, cur ita faceret: quia quanto, inquit, diutius conſidero, tanto mihi res videtur obſcurior. T. Tantum abeſt, ſoror, vt hoc enuntiatum aſperner, aut non probem, vt pæne nihil aliud probem: certè nihil perinde probem ex omnibus, quæ de illa cæleſti, æternaq; maieſtate dicuntur. P. Cur? ô Magiſtra. T. Cum enim non paulò facilius, multò etiam verius, certius, exploratius ſciri poſsit, quid DEVS non ſit, quàm quid tandem ſit, & quali potiſſimùm finitione eius natura, qua nihil inuolutius, euoluenda ſit, qui iſtiuſmodi cognitionem ſibi vehementer obſcuram ac perdifficilem eſſe teſtificatur, is ſimul magis ſe intelligentia percipere quid DEVS non ſit, quàm quid ſit, nonne confitetur? atq; eò amplius id confiteatur oportet, quò plus in huiuſcemodi indagatione temporis collocârit. D. Quid? ergò ne tu alumnos diſciplinæ tuæ ad illam Socraticam hæreſin erudis, vt ſe hoc vnum intelligant, profiteanturq; ſcire de DEO, quòd nihil ſciant?

Si

Si res sic est, næ tu insciticæ, non diuinæ sapientiæ mater & interpres ducenda es. T. Mane, auremq; dictis commoda. Si hæc mens fuit Socratis, quam equidem fuisse autumem, plura se ignorare, quàm scire: quæq; didicisset, imperfectè scire, nihil, opinor, absurdum designabo, si in hac diuinitatis perspicientia mea idem vsurpem: & sanè aliquantò iustius. Rerum siquidem vniuersarum, DEO solo excepto, certis est limitibus ac terminis circumscripta scientia, eaq; vel in humanam, vel in mentium illarum ab omni admistione segregatarum intelligentiam cadit, & exhauriri potest, quoniam finita est, vt ipsæ res finitæ. DEI notitia non habet circumseptam regionem, infinite patet, quoniam ipse immensus & infinitus. Quapropter quantumcunq; vel eruditissimi Theologi meo mystagogio perceperint, id totum infinitioni illi comparatum quota pars futura est? nulla. Theophrastum ferunt dicere solitum: maximam partem eorum quæ sciret, minimam esse eorum quæ nescirent: de philosophia loquebatur, quæ humanas præcipuè res perscrutatur ac perueştigat. Assentiemur itaq; hoc fieri posse in humanis, non assentiemur posse in diuinis? ad quas intellectus sic quodammodo affectus est, vt ad iubar solis oculus noctuæ. P. Euelle, amabo, hunc mihi scrupulum. Si tam pauca de DEO cognoscuntur, cur adhuc tanta inter doctos dissensione certatum est? vnde tot librorum volumina? T. Vnde? Inde videlicet, vnde tanta scriptorum copia, vnde tot opiniones: opinari autem & scire immane quantum distant. De qua porrò arte siue scientia non extant, non extabunt

libri innumeri? hoc ipsum, indicium, vel firmissimum potius argumentum est, in singulis doctrinarum multa nec dum probè cognita, nec dum satenodatè & subtiliter explicata esse: easq; ingeniosorum & industriorum hominum labore ac diligentia maiorem semper absolutionem perfectionemq; adipisci. Veruntamen cum illæ capacitatem humanam amplitudine sua non excedant, nolim te mirari, adeo multa dici mandariq; literis de eo, quem, si vnum in locum cõferantur, quotquot ingeniis & sapientia post hominum memoriam excelluerunt, non possint capere, quid dicam verbis exprimere? & de quo si omnia scribenda sint, quæ in eo magna & admirabilia sunt (omnia autem sunt) nec mundus vniuersus tot libros continuerit. P. Nec ipse mundus? T. Etiam. Cogita paulisper. Vtrum maius est, DEVS, an DEI opera supra naturæ morem atque vim perpetrata, siue miracula? P. DEVS vtique. T. Et tamen Euangelistes ad multitudinem miraculorum à Filio DEI editorum capiendam nec innumerabiles libros fore satis affirmat: vniuersa ergo DEI virtus atque præstantia paucis libris includetur? P. O abyssum, ô pelagus. D. Platoni quidem ita visum, DEVM inuestigare difficillimum esse: vbi autem inuestigaueris, in vulgus enunciare, vt sic dicam, impossibile. T. Persimile, quin plenius quiddam Augustinum meum ego docui. D. Legi, illud fortè. *Excedit supereminentia Deitatis non solum & sitati eloquij nostri, sed etiam intelligentiæ facultatem. Verius enim cogitatur* DEVS, *quam dicitur, & verius est, quàm cogitetur.* T. Quæ ab his apta sunt quare omittis? D. Ista sunt.

Non

Non parua autem notitiæ pars est, si, antequam scire possimus quid sit DEVS, *possimus scire quid non sit.* P. Ita equidem & sensi iam pridem, & sentio, desiderari ac suspirari DEVM posse, pro dignitate autem cogitari, & explicari nunquam. Quocirca summa cum reuerentia & castimonia, ac perparcè de illius natura & admirabilitate, oratio suscipienda est, non audacter & copiosè. Quamquam vbi tanta materiæ vbertas ad dicendum, etiam multa satis, pauca nimis videri poterunt. T. Est ita, & hoc sacerdotes Ægyptij, qui notis hieroglyphicis tam recondita, tam sapienter demonstrarunt, ciconia & crocodilo monuerunt, qui lingua carent. Significarunt, inquam, illi per isthæc animalia, non solum in altissimo quietissimoq; silentio DEVM facta mortalium ponderare & discutere, merita inspicere, pro re, loco, tempore singula constituere, ac moderari: sed etiam nos super eo prodigos sermonibus esse non debere, quem nulla vis humani ingenij quantum fas admirari queat. Similiter eiusdem consilium, quo ab ipsis mundi primordiis vniuersa pariter & singularia administrantur, fide potius ac taciturnitate venerandum, quam conclusionibus, & disputationibus indagandum sapiẽtes præcipiunt. D. Vnicáne imbecillitas & hebetudo mentis impedimento est, vt de æterno illo bonorum omnium fonte tam pauca discamus, plurima ignoremus? T. Haud vnica. D. Quid aliud? T. Ipse DEVS sua quasi tenebris circumfundit atque operit. Præterea cum sit puritas purissima, animus scelere corruptus, & susceptis flagitiorum impuritatibus fædè contaminatus, eam recipere nequit:

in maleuolam enim animam sapientia non introibit. Denicq; corpus humanum terreno principiorum genere coagmentatum, crassum & fæculentum, ipsi quoque menti caliginem offundit, & aciem eiusdem retundit. D. Sic memini M. Tullium autumare. E corpore, inquit, multa existunt quæ acuant mentem, multa quæ obtundant. P. Non fugit hoc idem P. Virgilium, cuius pronunciabo versus è sexto, de animis.

Igneus est ollis vigor, & cælestis origo
Seminibus, quantum non noxia corpora tardant,
Terreniq; hebetant artus, moribundaq; membra.
Hinc metuunt, cupiuntq;, dolent, gaudentq;, nec auras
Respiciunt clausa tenebris, & carcere cæco.

T. Cum ergo intellectus propter eam veluti nebulam caliginemq; ne in caducis quidem lumẽ veritatis possit intueri, in diuinis quomodo intuebitur? Deprimit vticq; terrena inhabitatio sensum multa cogitantem. Iam vt ad priora redeamus, mens de sanctissimi numinis maiestate cogitans deficit, qui comprehendi nisi à semetipso nequit. Sensus eo nullus aspirat, quia corpore vacat. Lingua non effatur, quia quod non capitur, quî nam efferatur? P. Nihilominus ipsa cogitatio & oratio quæ de vi & natura DEI habetur, non solum periucunda est, verum etiam eius imitandæ studium incendit, & ad diuinam concupiscendam aucupãdamq; similitudinẽ animos mirabiliter excuscitat. Mihi quidem vsque adeo dulcis est diuinitatis meditatio, & ita me inebriat, quãtulumcunq; est quod assequor, vt in hac voluptate libenter animam extremam editura sim. Ingenerat autem mihi mirificum

ficum amorem erga DEVM hæc, licet manca,& inchoata solùm cognitio: nec dubito quin amarem impensius,meq; ad eius exemplar (quatenus id cõceditur) magis conformarem, si plura & clarius super eo cognoscerem. T. Potest amorem progignere ista cognitio: sed non idem valet apud omnes. Quidam etenim cum cognouissent DEVM, non sicut DEVM glorificauerunt, & in cogitationibus suis euanuerunt. Tum valet egregiè, cum is qui amatur DEVS, ipsemet ad se amandum mentes inflammat. P. Optimè verò. Da quod iubes Domine, & iube quod vis: memini dicere Theologum illum tuum augustissimum Augustinum. D. Profectò illi, de quibus dicebas, philosophi natura tantum duce,ab effectis, & iis duntaxat rebus, quæ sensibus percipiuntur pedetentim progressi, assiduitate commentandi eò penetrauerunt, vt si minus omnia, multa profectò eximia ac singularia de eo diuulgarẽt,quidquid admixtum,copulatum atque diuiduum esset,procul remouerent, omnium bonorum amplissimam ei copiam tribuerẽt,quidquid reperiretur in conditis naturis boni,ab eo dimanare decernerent. Eundem vt sapientissimum, iustissimum, mundi opificem, aliis demùm nominibus honorarunt,quibus supremarum perfectionum excellentia declaratur. Eius insuper immensam infinitamq; potestatem quemcunque implentem locum,& per omnium rerum naturam pertinentem, vitalemq; sensum animantibus impertientem celebrarunt. Egestatem sermonis humani eam esse dixerunt, vt nulla ex parte vim diuinam verba consequantur. Vix etiam sapientissimos,

cum à sensibus animum auocauerint, seq; totos ad inquisitionem beatissimæ omniumq; procreatricis naturæ transtulerint, tanquam per densissimas tenebras radium quendam aspicere. Esse mentem solutam & liberam, seiunctam ab omni concretione mortali, omnia sentientem & mouẽtem, ipsamqúe præditam motu sempiterno. Eius prouidentia mundum temperari, eam consulere rebus humanis, etiam singulis. Commoda quibus vtimur: lucemq; qua fruimur, spiritumq; quem ducimus, ab ipsa nobis dari atq; impertiri. Nihil ipsam agere, nullis occupationibus distineri, nulla moliri opera: nec cogitatione complecti quenquam, nec verbis effari posse, quanta sint gaudia, quanta beatitudo illius, se ipsa fruentis, suumq; numen in omni æternitate contemplantis. Hæc & alia magnificentiæ plena de DEO illi differunt, quibus non modò plura, verum etiam maiora doceri abs te solere non sum nescia: siquidem non res effectas, sed effectorem ipsum: neq; naturam, sed naturæ ipsius parẽtem ac dominum, institutorem ac magistrum nacta es. T. Et ea ipsa, soror, quæ illi dicunt, ex diuinorum librorum monumentis, quos ego interpretor, quique instinctu inflatuq; cælesti conscripti sunt, manifestius & cumulatius discuntur: ac præstantior omnino sempiterni numinis est iudicanda intelligentia, ad quam non communiter quibuscunque rerum procreatarum perueſtigatio: sed Christianæ disciplinæ instituta profesis, fidei clarissimum lumen clara præpandit lumina. P. Da nobis ergo, vt enucleatius pertractes quæ Diancea erudiant, animum autem meum admiratione,

gau-

gaudio, stupore, veneratione, desiderio, amore cõpleant. Hæc namque mihi proponere consueui, cum de Deo meo attentius cogitare aggredior. T. Christianum factum. Ego verò eadem oratione vtrique vestrûm conabor satisfacere, & de eadem fidelia duos parietes: quamquam huius orationis principium vnde petam nescio, nec vbi desinam video. Veruntamen ne vobis admirationem det, si ego initium finemq; nullum reperio, quando is de quo dicere rogata molior, initio & fine caret, qui nunquam non fuit, nunquam non erit: atque ita probè per circulum eius ab Ægyptiis expressa est æternitas. D. A definitione proficisci iubent, omnem quæ à ratione suscipitur aliqua de re institutio. T. Hem, à definitione? non definitur DEVS. Quamobrem? T. Quia nihil illi commune cum vlla re: nec est quidquam compositum DEVS, sed sincerum omnino atque simplex. Cum igitur desit genus, desit differentia, quam tu definitionem expectas? Potest quidem intellectus humanus lumine naturali colluſtratus perspicere quòd DEVS sit, & quid non sit, & quemadmodum, & quid efficiat, & quomodo quæq; regat: postremò qua conditione res omnes ad DEVM se habeant: scire quid propriè sit ipsa diuinitas, nec homo potest, nec angelus. D. At illæ definitiones mihi videntur: DEVS est mens vniuersi. DEVS est præstans quædam natura, qua nil melius. Et illa Pythagoræ, Animus per vniuersas mundi partes, omnemque naturam commeans, atque diffusus, ex quo omnia quæ nascuntur animalia vitam capiunt. Et Anaxagoræ, Infinita mens, quæ per se ipsam mouetur: & simi-

les, quas quidam collegerunt. T. Speciem definitionis præ se ferunt, propriè vereq; id quod definitur non explanant. Pergam dicere vt instituí. Nihil est DEVS eorum quæ sub sensus veniunt, nihil terrestre, humidum, flabile, igneum. Non lux, non sonus, non odor, non dulcedo, non aliquid demũ, quod sub tactionem cadat. Rursum DEVS est quædam lux, omnem cuiuscunq; lucis claritatem superans, quam contra tollere se mortales oculi non sustinent. Quare eius nota sol, nõ solùm quia DEVS vnus vt sol, quia bonus vt sol, verum etiam quia lucidus vt sol: quanquam luce longè alia, & inaccessa. Et quod sol est inter res creatas atq; sensiles, pulcherrimus videlicet, hoc DEVS inter naturas intelligentes, multoq; excellentius. Est vox quædam quæ humanis auribus non insonat, Est odor omnium vnguentorum & aromatum odore fragrantior, dulcedo omni dulcedine dulcior, & amplexus quidam, & osculum quouis amplexu osculoq; desiderabilius. Ast illo odore non imbuuntur nares, illam dulcedinem non experitur gustatus, illum complexum non excipit corpus. Millies mille partibus rebus quas architectatus est omnibus, quiddam nobilius est DEVS, eoq; nihil potest animo concipi vllo modo præclarius: bonum videlicet & pulchrum, à quo, & in quo bona, & pulchra quæcunq; tandem. Nullius est aut erit tanta iustitia, tanta clementia, tanta in omni genere virtus, potentia, sapientia: quid multa: nihil eximium inuenietur vnquam, quod non sit centies millies in DEO magis eximium: cuius potentissimo imperio natura tota obtemperat: cuius nutu cælestium globorum

borum amplitudo incitatissima conuersione ab ortu ad occasum assiduò fertur, sidera peragunt cursus suos, sol creat diem, luna præsidet nocti, cõficit annum quadripartita temporum varietas. D. Credo equidem, cum tanta sit operum magnitudo atque nobilitas, & cum in rebus productis tanta cernatur elegantia, magnum vtique & pulchrum principem harum, & conditorem esse. T. Quod in triremi gubernator, dux in vrbe, in exercitu imperator, hoc in mundo DEVS, cui nomen nullum, quia solus: nec opus est proprio vocabulo, nisi vbi discrimen exigit multitudo. Sed istuc ipsum explicemus disertius. Humani ingenij solertia quadam, & vi rationis nomina imponuntur, per quæ res vna ab alia secludatur. Vbi autem omnia sunt vnum, quî nam ibi nomen locum habeat? Rerum vniuersitatem complectitur DEVS, & est omnia in omnibus: non igitur proprium aliquod nomen in eum conuenit: siquidem aut omni nomine DEVS, aut omnia eius nuncupari nomine debebunt. D. Admoneor verborum Senecæ. Natura, inquis, hæc mihi præstat. Non intelligis te cum hoc dicis, mutare nomen DEO? Quid enim aliud est natura, quã DEVS & diuina ratio, toti mundo & partibus eius inserta? quoties voles, tibi licet aliter hunc auctorem rerum nostrarum compellare. Et paucis interiectis. Quæcunque voles illi nomina propriè aptabis, vim aliquam, effectumq; cælestem continentia. Tot appellationes eius possunt esse, quot munera. Num tibi hæc cum dictis tuis videntur congruere? T. Videntur: non enim nego multis nominibus appellari posse DEVM, nec falsò, cum & san-

ſanctarum literarum oracula multimodis eum nominent: ſed vno quodam rem tãtam indicari poſſe totam, id conſtantiſsimè nego. P. Te auſculta-re, & paſcere animum, talibuſque tanquam faculis ſubiectis exardeſcere iuuat. Quare benigna deprome, quæcunque habes repoſita, nec vllum à me time faſtidium. T. Ille, cum vbique præſens ſit, nuſquam eſt, in locis omnibus ſine loco, ſine motu, ſine ſitu. Continet omnia & non ambit, portat omnia, & onus non ſentit, ſemper agit, & non quieſcit, ſemper quieſcit, & continenter agit: nec in eius quiete vlla deſidia, nec in labore vlla laſſitudo. Pænitet & non dolet, iraſcitur & non commouetur, amat & non eſt ſollicitus, reddit & non debet, donat plurima & nihil perdit, colligit & non eget, recipit quod non amittit, venit vbi erat, abit vnde non recedit, nuſquam deeſt & ſe abſcondit, meminit & admonetur. Primus ingenitus, nunquam deſiturus, partium expers, ſibi ſimillimus, cui nihil præteritum aut futurum, omnia præſentia, qui non ſingula cogitando intuetur, verùm vna æterna & inexplicabili vi ac poteſtate ſua quæ nouit cuncta complectitur. Apud quem omnium rerum ſtabilium cauſæ, & omnium mutabilium origines immutabiles, & eorum quæ cum tempore labuntur rationes ſempiternæ. Nihil eum latet, à quo ſe nemo poteſt abſcondere. Nec mirum, quandoquidem creaturarum maximas haud quiſquam effugerit. Quis enim effugiat, terram, aquam, aërem, cælum, mundum denique vniuerſum? His contineri, in his fugientes manere nos imperat inexpugnabilis & inuicta neceſsitas: niſi quiſpiam extra mun-

mundum exulare velit. Nemo ergo se DEO occultauerit, cum nec à mundo, nec à mundi partibus se se queat subducere. DEVS anteponendus est omnibus: siquidem hoc communis gentium consensio iudicat, id esse DEVM, quod vniuersis anteponunt. Quod quanquam nec lingua narrari, nec mente possit attingi, attamen natura vnaquæque de eo pro copia & facultate sua coniicit & suspicatur: vt proinde quantum vna differt ab alia, angelica ab humana, ipsorumq; angelorum inter se, & hominis vnius ab alterius, tantum sententiam de diuinitatis amplitudine à sententia distare conueniat: supra quam nihil, extra quã nihil, infra quam nihil. P. Pace tua interpellabo te, addamq; istis, quæ sæpius mecum pertractare consueui. Hanc summam rerum infinitamq; potestatem, hunc cõmunem vniuersorum auctorem nescire, mortis instar putandum est: hunc nosse viuere est: huic seruire regnare est: cuius nec misericordia iustitiam minuit, nec iustitia misericordiam excludit. Cuius ea mansuetudo, vt iniuriis affectus ab iis quos procreauit, sufferat, & prior ad pacem amicitiamq; vocet. Quem totis medullis diligere & venerari tam decet, vt perinde nihil deceat. T. Satis omnino est DEVM nosse, vt aliud nihil noueris: & qui in DEO cognoscẽdo occupatus est, penitusq; defixus, is aliarum scientiarum iacturam non magni pendet. Nulla eum necessitudo, sed sua ipsius duntaxat voluntas ac bonitas ad mundum construendum adduxit: qui ad fælicitatem se solo contentus, sibiq; sufficiens, nullius rei, quæ extra ipsum sit, adminiculo aut societate indiget. Condidit ille quidem

quidem cælum & terram, quæq; horum ambitu coërcentur: hoc, inquam, singulare opus ipse molitus est, vt bonus quod vtilissimũ, vt sapiens quod pulcherrimum, vt potens quod maximum: potentiam tamen suam non exhausit, quia innumerabiles mundos alios fabricare, & istum ipsum in nihilum redigere potest. Nec verò posteaquam fabricauit, continuò deseruit, aliisq; conseruandum ac regendum permisit: sed eundem paternè tuetur moderaturq;. Hîc terminum figamus sermoni nostro, & ad littus maturè proram aduertamus: ne cum ipsa loquendi iucunditas in altum mare cymbam prouexerit, egrè vbi voluerimus, in portũ perueniamus. D. Non id concederemus tibi, nisi tuæ sapientiæ fideremus, quæ scis exploratissimè, quatenus, & quando, & vbi de DEO differendum sit. Hæc autem ipsa quæ disputauisti, tuo nomine, & expectatione nostra prorsus dignissima fuerunt. P. O sanctissime vniuersi huius gubernator & parens, qui idcirco hominibus animum intelligentiæ consiliiq; participem donauisti, vt immensæ potestatis, bonitatis, sapientiæ tuæ aliquod in terris simulachrum extaret, & cum reliquæ animantes ad pabulum abiectæ ventri seruirent, illi in te contemplando, colendo, & collaudando omnem suam vitam, voluptatem, operam & cogitationem ponerent, da, vt quãdo mortalium nemo maiestatis tuæ præstantiam animo & ratione comprehendere, nedum sermone differere potest, saltẽ nihil de te alienum, absurdum, impium, aut meditemur, aut loquamur: nosq; tuarum legum præceptis studiosissimè parentes, à contagione corporum castos integrosq;

grosq; præstemus: quò vitam cælestium in hoc exilio imitati, & olim membrorum nexibus exsoluti atq; ex ista custodia dimissi, ad beatorum cætum conciliumq; peruolemus: vbi te coram, & sicuti es contemplantes, sperata voluptatis magnitudine ad innumerabilium seculorum ætates potiamur.

ANNOTATIONES.

DEVS OPT. MAX.) *Vox,* DEVS, *à græca* θεὸς, *commutatione vnius elementi, vt sæpe aliàs, videtur deducta.* Θεὸς *autem esse vel ab* αἴθειν, *quo est vrere, accendere, ardere, : vel à* θεῖν, *quod est currere: vel ab* θεᾶσθαι, *quod interpretantur speculari, contemplari, tradit Damascen. de fid. orthod. lib. 1. cap. 12. quod postremum amplectitur item Nyssenus libro, Tres deos dici non oportere. Quocirca vocabulum istuc vi & origine sua naturam quandam subiicit nobis, vel illustrantem splendore suo vniuersa: vel meantem, & quasi fusam per omnia: vel intuentem singula: quanquam hæc tria simul germanissimè in* DEVM *quadrant: quando ipse ignis consumens est: & cælum ei sedes, terra autem scabellum pedum eius: & non est vlla creatura inuisibilis in conspectu eius: cuius oculis omnia nuda & aperta. Plato à* θεῖν *Dei nomen fluxisse vult, apud quem in Cratylo Socrates loquens est hunc in modum.* φαίνονται μοὶ ὅι πρῶτοι τῶν ἀνθρώπων &c. *Primi nimirum homines, qui Græciam incoluerunt, videntur eosdem tantum agnouisse deos, quos etiamnum barbarorum cõplures, solem dico, lunam, terram,*

astra

astra, cælum. Cum igitur illa omnia perpetuo quodam cursu meantia, & currentia homines conspicarentur, ab illius naturæ ratione θεὸυς *cognominarunt, à* θέω, *quod est curro. Deinde alios quoq; hoc vocabulo nuncupauerunt.* Idem confirmat Clemens Alexand. Adhortatoria ad gentes, vbi septuplicem deorum originem commemorat. Plutarch. de placit. philosoph. lib. 1. cap. 6. à θεᾶσθαι, & θεῖν deos appellatos insinuat: sic enim ait: Βλέποντες δὲ ἀεὶ τὰς ἀστρους θέοντας, αἰτίως δὲ τὸ θεωρεῖν ἡμᾶς ἥλιόν τε καὶ σελήνην, θεὸς προσηγόρευσαν. *Cum aspicerent stellas perenni motu cieri, solemq; & lunam lucis (per quam videmus scilicet) nobis auctores esse, à* θεᾶσθαι *videlicet his, à* θεῖν *illis appellationem indiderunt* θεούς. QVOQVO MODO ADVMBRATA) *Si nos diuinum numen explicare, describere, definire profiteremur, haud iniuriâ prudentes & eruditi, tanquam à mente destitos an miserarentur, an irriderent? Nunc quidquid hoc est, & qualequale tandem est, quod super natura Dei pudenter & religiosè, vt puto, disserimus, adumbrationem, & eam qualemcunque vocauimus: vt in negotio sacratissimo quantam posset cautionem & verecundiam haberet nostra promissio.* Grauissimè, *& ad nostrum hoc institutum appositissimè* Arnobius, *antiquarum & reconditarum rerum doctrina scriptor refertissimus, &* Christianus quidam Varro, *lib 3. aduersus gentes. Quidquid de* DEO *dixeris, quidquid tacitamentis cogitatione conceperis, in humanũ transibit & corrumpetur sensum: nec habet propriæ significationis notam, quod nostris dicitur verbis, atque ad negotia humana compositis. Vnus est hominis intellectus de Dei natura cer-*

certissimus, si scias & sentias, nihil posse de illo mortali oratione deprimi. TAM NON PAVCA STVLTE) Protagoras dubitare se scripsit, an dij essent propter quam impietatem ipse ab Athenien sibus ciuitate pulsus, libri eius in concione cõbusti sunt, interdictumq; praconis voce, ne quis eos apud se descriptos retineret. Diagoras Melius ob id cognominatus ἄθεος, nullos esse Deos asseruit: quemadmodum & Theodorus Cyrenaicus, & Euemerus Tegeates. Nihil tetrius, immanius, execrabilius, magisq; contra naturam, quam funditus omnem vim diuinam tollere, & Deum nihil esse præter nomen existimare: quod etiam gentes barbaræ omni supplicio vindicandum statuerunt. Meminerunt Cic. 1. nat. deor. Plutarch. de placit. philosoph. lib. 1. cap. 7. Laërt. lib. 9. Lactant. lib. 1. cap. 2. & de Ira Dei cap. 9. Cleanthes & Anaximenes aërem esse Deum somniarunt. Antisthenes multos deos inferiores ac plebeios, vnum principem, ac totius mundi architectum introduxit. Anaximander sideribus diuinitatem largitus est. Sed omnium persequi absurditates quid attinet? THEOPHRASTVM FERVNT DICERE SOLITVM) Huc suspicor respexisse Philonem Commentario de plantat. Noë, in quo est his ipsis verbis. Qui rerum naturas scrutantur, & singulas in disquisitionem vocant, magna cum diligentia, similes sunt puteos fodientibus. Nam & illi aquas latentes inquirunt. Vtrisque commune desiderium est potus inuenien di: Sed alteris quo corpus, alteris quo animus reficitur. Vt igitur nonnulli puteorum fossores aquam sæpè non inueniunt: ita qui in scientijs vltrius progrediuntur, & diutius in iis ambulant, non possunt ad finem accedere. Certè admodum doctos aiunt ac-

cusare suam magnam ignorantiam. Hoc enim tantum sentiunt, quam longè absint à veritate. Idem lib. de Somniis in eadem similitudine eleganter, & eruditè versatur. Mihi videtur, inquit, hic puteus (puteus iuramenti, de quo in historia Iacob Patriarchæ) significare scientiam, quæ suapte natura in profundo sita est non in superficie: nec in propatulo solet esse, sed in abdito: nec facile, sed vix multo labore inuenitur: id quod videmus non solum in magnas obscuras q; contemplationes habentibus, verumetiam in vrbibus. Elige quacunq; libet artem, nõ eximiam inquã, sed omnium obscurissimam, quam nemo liber in vrbe educatus spõte exerceret, rure verò vix seruus coactus à duro morosoq; domino multa facere prater sententiam: inuenies hanc quoque multiplicem, varsam, querulam, difficilem, aduersam pigritiæ, socordiæ, negligentiæ, plenam studio, curaq;, & laboribus ac sudoribus. TANTA SCRIPTORVM COPIA, VNDE TOT OPINIONES) Apud Græcos quoque infinitam librorum multitudinem extare dicit M. Tullius 2. Tuscul. propter multitudinem eorum qui scripserunt. Eadem enim, inquit, dicuntur à multis, ex quo libris omniare ferserunt. Et in Theologia Christiana eadem dicuntur à multis. Verùm quod idem paulò ante affirmârat: in ipsa Græcia philosophiam tanto in honore nunquam futuram fuisse, nisi doctissimorum contentionibus, dissensionibusq; viguisset, hoc æquè de sacro Theologiæ studio rectè dicatur, quam tot excellentissima ingenia scriptionum ac disputationum varietate honoratissimam effecerunt. Nihilominus in rebus diuinis valere magis fidem, quam opinionem & scientiam, nemo, vel θεολογώτατος inficiabitur. DEVM INVESTIGARE) Platonis ex opificij admira-

mirabilitate ipsum opificem admirantis verba in Timæo hæc sunt. Τὸν μὲν οὖν ποιητὴν καὶ πατέρα τῆδε τῆ παντὸς εὑρεῖν τε, καὶ εὑρόντα εἰς πάντας ἀδύνατον λέγειν. Cicero latinè. Atque illum quidem quasi parentem huius vniuersitatis inuenire difficile: & cum iam inueneris, indicare in vulgus nefas. Eundem locum quasi conuertens Lactant. lib. 1. cap. 8. Cuius vim, inquit, maiestatem q3 tantam esse dicit in Timæo Plato, vt eam neq3 mente concipere, neq3 verbis enarrare quisquam possit, ob nimiam eius, & inæstimabilem potestatem. Adducit hunc ipsum de Ira Dei, cap. 11. ET CROCODILVM) Crocodilus Sophismatis, seu captionis quoq3 genus, ex eiusmodi fabula nomen traxit. Mulier Ægyptia secus Nili ripas puerum vagantem à crocodilo abreptum sensit: rogat crocodilum, vt filium sibi reddere velit. Respondet ille, se redditurum, si verũ diceret. Tum illa: non reddes. Ex quo sequebatur, eum nec reddere posse puerũ, nec non reddere. Redderet? atqui tum mulier verum nõ dixerat. Non redderet? atq3 tum verũ dixerat. Quintil. lib. 1. Ceratinas & crocodilinas ambiguitates nominat. Mentio est huius argutiæ non rara apud Lucianum. QVIA CORPORE VACAT) Ab Epicuri institutionibus profecti, deos corporatos & aspectabiles faciebant, specie & figura humana, quia nulla decentior ac pulchrior. Nec tamen eam speciem volebant corpus esse, hoc est, vt ego interpretor, ex elementis commistum, Sed quasi corpus: nec habere sanguinem, sed quasi sanguinem. Vide 1. de nat. deor. Poëtæ multò audaciores, deos insuper omni genere perturbationum

mortalibus similes cecinerunt. Etiam hæretici extiterunt, qui quod DEO *corpus tribuerent, anthropomorphitæ nominabantur. Sanctæ litteræ deum esse spiritum testantur: & prisci philosophi eum vt naturam ab omni copulatione liberam atque puram describunt. Quod autem in sacris illis monumentis humana membra, oculi, aures, manus, pedes illi affinguntur, hoc ideo, vt homines qui cognitionem primam rerum à sensibus tanquam ministris accipiunt, corporeis rebus erudiantur, & his quasi ducibus ad diuinorum mysteriorum notitiam gradiantur. Disputat eruditè Philo de similitudine humani corporis & affectuum qui de* DEO *affirmantur, lib. de somniis in extremo. Sunt item pij & docti viri, qui quo pacto hæc* μεταφορικῶς *accipienda sint, docent. Consule Damascen. de fid. Orthod. lib. 1. cap. 14.* EX DIVINIS LIBRIS) *Sacrarum scripturarum auctoritate, & testimoniis quorumuis argumenta philosophorum præponderantur, qui plurimùm inter se dissederunt: id quod non tacuit Cicero in exorsu 1. de nat. deor. Versati sunt autem philosophi in multis magnisq; erroribus, quod cum nostra cognitio initium ducat à sensibus, quos intelligentia tanquam præcursores & anteambulones habet, nulla porrò res in sensus incurrat, quæ Dei vim naturamq; totam exprimat, necesse fuit, Dei notionem, quam illi ex procreatis adipiscebantur, imperfectam, obscuram, sæpenumerò falsam esse. At verò quæ Prophetarũ, Apostolorum, atq; imprimis* IESV *Christi loquela de arcanis cælestibus promulgata sunt, ea sensibus nihil debent, & eorũ veritatem profusus*

tot

tot millium sanguis abundè confirmauit. CONABOR SATISFACERE) Sub hoc verbum eadem aliquando subiecta est significatio, quæ sub vocem, excusare. Reconditiore vi in eo ponebatur, cum quis affirmabat, pœnitere se iniurioſum in quempiam fuisse verbo aut facto, & indignum esse illa iniuria, ac nolle factum, & malam se mẽtem habuisse: quod nonnunquam fiebat testibus præsentibus. Interdum etiam interposito sacramento reddebant credibilius. Locus apertissimus est in Amphit. vbi Alcmena irata viro, à quo fuerat adulterij insimulata, sic ait:

Non adepol faciam, neq; me perpetiar probri
Falsò insimulatam, quin ego illum aut deseram,
Aut satisfaciat mihi, atq; adiuret insuper
Nolle esse dicta, quæ in me insontem protulit.

Et apud Terent. Adelph.

Tu quod te posterius purges, hanc iniuriam mihi nolle
Factam esse, huius non faciam, crede hoc, ego meum ius
persequar.
Neq; tu verbis solues vnquam, quod mihi re malefeceris.
Noui ego vestra hæc, nollem factum, iusiurandum dabitur, te esse
Indignum iniuria hac, indignis cum egomet sim acceptus modis.

Tibull. Eleg. 6. lib. 2.

Ingeret hic potus iuuenis maledicta puellæ,
Postmodo quæ votis irrita facta volet.
Nam ferus ille suæ plorabit sobrius idem,
Et se iurabit mente fuisse mala.

Si fortasse accipiendum hoc idem verbum apud Cælium, ep. 13. ad Ciceronem. Conqueritur de iniuriis Appij. Posteaquam, inquit, illum ne cui satisfaceret quidem

me dignum habere sensi: malui collegæ eius &c. & apud Ciceronem pro Roscio Comædo. Manutius apud Cælium & Ciceronem exponit satisfacere, verbis se excusare, & in eam explicationem exempla plura adducit. A DEFINITIONE PROFICISCI) Cicero 1. Offic. quod notum est satis, Sed idem fusius hoc præceptum tradidit in Orat. perf. in hæc verba. Et quoniam in omnibus quæ ratione docentur & via, primùm constituendum est quid quidq; sit (nisi enim inter eos qui disceptant conuenit quid sit illud de quo ambigitur: nec rectè disseri nec vnquam ad exitum peruenirì potest) explicanda est sæpe verbis mens nostra de quaq; re, atque inuolutæ rei notitia definiendo aperienda est. NON DEFINITVR DEVS) Inter multas descriptiones quas nihil necesse est annumerare, placet illa Basilij Homil. 1. in hexaëmeron. *Deus, id est, natura beata, abundans, infinitaq; bonitas, quæ cunctis ratione præditis est charissima, pulchritudo summè desiderabilis, principium eorum quæ sunt omnium, fons origoq; vitæ, spiritualis illa lux, immensa sapientia.* IN TRIREMI GVBERNATOR) Theodoret. serm. 1. de prouid. vnamquamq; rem à Deo effectam nauim, ipsum Deum eius gubernatorem esse dicit. QVID ENIM ALIVD EST NATVRA) Qui mundum administrari putauerunt à natura, eamq; intellexerunt communem quandam vim, quæ nullo consilio & ratione necessarios ex se motus cieret in corporibus, omnis sensus & figuræ expertem, in qua gignendi, augendi mouendiq; caussæ inessent, & hanc ipsam vim Deum vocare non dubitarunt, in quibus numerantur Strato Physicus, discipulus Theophrasti, & Plinius, contumeliam

in Deum grauissimam intorserunt. Nam quid hoc indignius, quam in summa ac perfectissima prouidentia temeritatem ponere? Qui autem naturam definierunt, vim participem rationis atque ordinis, meantem per omnia, legesq; rebus omnibus præscribentem, nullius imperio subiectam, sed ipsam singularum rerum naturis imperantem, eius nomine diuinum numen significarunt, vt Seneca de Benef. lib. 4. cap. 7. & 8. qui deum & naturam idem esse censet, atq; ex diuersis rebus quas gignit, diuersisq; beneficiis quæ humano generi impertit diuersas appellationes sortiri. Hanc sententiam commendat Lactant. lib. 2. cap. 9. Melius igitur, inquit, Seneca omnium Stoicorum acutissimus, qui vidit nihil aliud esse naturam quam Deum. Vide eundem lib. 3. cap. 28. VBIQVE PRÆSENS, NVSQVAM EST) Philo lib. de confus. ling. in illud Genes. Descendit dominus vt videret ciuitatem & turrim. Ista, inquit, humano more de Deo legislator, quamuis haud quaquam humana forma prædito, ad vtilitatem discentium, &c. Sic veteres Philosophi, ac Theologi Deum vbique docuerunt esse. Trismegistus mundum vocat vas diuino numine repletum, aitq; Deum cerni in singulis. Pithagoram, Platonem cum Cicerone, Empedoclem, Thalem omitto. Laudatur Heraclitus ab Aristotele, quod cum in cella quadam furnaria cõmoraretur, his qui ad se visendum accesserant, dixerit: ne locum illum intrare erubescerent, in quo etiam Deus inesset. Idem fuit poetarum iudicium. Homerus solem, cuius vocabulo summum Deum nominat, ait omnia cer-

nere, & audire. Virgil. in Eclog. ex Arato: Iouis omnia plena: & Georg. 4. deum namq; ire per omnes Terras q; tractus q; maris cælum q; profundum. Plaut. Capt. Est profecto Deus, qui quæ nos gerimus audit q; & videt. Lucanus. Iupiter est quodcunq; vides, quodcunq; mouetur. Verùm in literis nostris sapissimè & apertissimè legas, Deum nusquam non esse. Arnobius quoq; lib. 6. non longè ab initio, Deum vbiq; esse oportere demonstrat. IRASCITVR ET NON COMMOVETVR) De ira Dei aduersum Epicureos & Stoicos disertissimè disputauit disertissimus Lactant. lib. cui hanc inscriptionem dedit, cap. 4. 5. & 6. Damascen. de fid. orthod. iram & indignationem Dei, esse voluntatem eius, odio vitij flagrantem, illud q; auersantem monet. Nam & nos, inquit, ea quæ cum voluntate ac sententia nostra pugnant, odio habentes in iram prorumpimus. NEC MENTE POSSIT ATTINGI) Quoniã hoc Dialogo plures Dei proprietates, pluráue adiuncta aceruauimus, libet velut vnũ adhuc coronæ nostræ torum addere ex Arnobio, locum eximiè illustrem, quo ille Deum piè affatus, complura congessit. Hoc autem eo fine, vt Deum manifestius intelligentes, seu melius quid qualisq; sit Deus suspicantes, maiore eum honoris reuerentia, charitateq; prosequamur: quem quidem nos finem hoc primo dialogorum ordine secundùm alios nobis propositos valde vehementer q; intuemur. Sic igitur ille lib. 3. O maxime, ô summe rerum inuisibilium procreator. O ipse inuise, & nullis vnquam comprehense naturæ, dignus, dignus es verè (si modo dignum mortali dicendum est ore) cui spirans omnis intelligens q; natura & habere

habere, & agere nunquam desinat gratias: cui tota conueniat vita genu nixo procumbere, & continuatis precibus supplicare. Prima enim tu caussa es, locus rerum & spatium, fundamentum cunctorum quæcunque sunt, infinitus, ingenitus, immortalis, perpetuus, solius, quem nulla declinat forma corporalis, nulla determinat circumscriptio qualitatis, expers quantitatis, sine situ, motu, & habitu, de quo nihil dici & exprimi mortalium potest significatione verborum: qui vt intelligaris tacendum est, atq; vt per umbram te possit errans inuestigare suspitio, nihil est omnino mutiendum. Da veniam Rex summe tuos persequentibus famulos, (& quod tua benignitatis est proprium) fugientibus tui nominis & religionis cultum ignosce. Non est mirum si ignoraris: maioris est admirationis si sciaris. Fons rerum, sator sæculorum ac temporum, Pater rerum ac Dominus, constitutor moderatorq; cunctorum. Hæc postrema apud eundem, quamquam non eodem loco quo priora, leguntur. ISTVM IPSVM IN NIHILVM) *Qua libertate voluntatis, & immensitate pietatis ex nihilo tanti operis fabricam effecit Deus, eadem destruere, & ad nihilum reuocare potest. Hoc ex libris diuinis patet, quibus nos potius credimus, quam Peripateticis, qui vel negant Deum effectorem mundi huius, vel eum non plena libertate voluntatis, sed ea naturæ necessitate obstrictum condidisse mundum opinantur, vt opus suum retexere, ac dissoluere nequeat.*

PROGYMNASMA SECVNDVM.

Dei nomina.

EAEDEM.

DIANOEA. Permirum tamen, ô Magistra, quod DEVS carere dicitur nomine, id, quod tu etiam nos docuisti, tametsi breuius, vt viderere annum in mensem contrahere: idem nihilominus (vt tu melius nosti) quamplurimis nominibus afficitur. Nominatur ergo, vereq; nominatur, qui verè nullum nomen habet, & in quem nomen nullum cadit. Hoc ipsum quo pacto verum sit, (& verum esse verisimum est) ego nondum sat manifestè perspicueq; intelligo. P. Et mihi inesse videtur huius rei scitandæ cupiditas. T. Constat certè ipsum in persona angeli negasse sibi nomen esse. Nam cum illud Iacob Patriarcha quæsisset. Quid, inquit, quæris nomen meum, quod est mirabile? quibus verbis item Manue patri Sampsonis interroganti alius cælestis internuncius respondit loco DEI, cuius personam gerebat. Prorsus nomen admirabile, quod veluti spatiis immensis supergreditur omne nomen, vel in terris, vel in cælis, aut nominatum vnquam, aut nominandum: quodque possis dicere nomen nullum esse. Patet præterea, Prophetas, Apostolos, & sanctos demum viros eundem plurifariam appellasse, quibus appellationibus proinde vt sua maiestate indignis haud vnquam

quam nobis interdixit. Et quomodo non vetat nos de se verba facere, de se disputare, se laudare, cum nihil satis idoneum aptumq; proferre possimus: sic neque hoc aut illo nomine salutari se recusat, quantumuis nec quotamcunq; nobilitatis eius, dignitatisq; partem complectatur. P. Quoniam igitur scimus, nec nominari posse DEVM, & rursum nominari posse nominibus multiplicibus, quæ postea ex ore tuo percupidè arripiemus, causam nobis aperito, si lubet. T. Nominari seu nomine indicari haud quaquam potest, quod intelligentia non est comprehensum. Ac si ea demum intelliguntur & cognoscuntur quę sunt, quomodo quod omnem, & omnium essentiam interuallis incredibilibus antegreditur, & inexplicabili, imo verò, vt ita loquar, non intelligibili modo est, cognoscetur? Nihilominus ne cognitione ista penitus priuemur, & vt aliquantillam diuinitatis notitiam habeamus, ex hisce rebus, quæ naturæ nostræ conueniunt, se patitur DEVS nominari. Vacat ergo nomine quà intellectum effugit: quà verò omnium rerum causa est, & omnium quæ sunt, rationes & causas prius ipse complectitur, ab omnibus rebus, etiam inter se pugnantibus, nuncupatur. Vt à luce & tenebris, ab igne & aqua, ab effectibus demũ omnibus, vt effectorum omnium prima præcipuaq́ causa. Hinc nomina quædã inficiantia illi ponuntur, nihil videlicet aliud significantia, quã eum omnem superare essentiã: ἀνύστιος, ἄχρονος, ἄναρχος, ἄοριστος, essentiæ, temporis, principij expers, oculorum obtutum effugiens. Alia affirmantia tanquam de rerum vniuersarum auctore, vt essentia, sapientia, sapiens. mens, ratio, potentia,

parens,&c. Ex præstantioribus autem, & ad eũm cum propius accedentibus rebus, & quæ,concretæ non sunt, quæque abundantius eo fruuntur,rectius appellationem accipit. A pũris,inquam,commodius quam à spurcis, à sanctis quam à profanis ac sceleſtis. Sol & lumen melius dicitur quàm tenebræ, dies quàm nox, vita quàm mors, bonitas quàm vitiũ,ignis,aqua,quàm terra. P. Percepimus rem,& recenseri desideramus, non omnia quidem illa, aliqua tamen nomina, deq; sacris voluminibus desumpta potisimùm quibus si aliunde conquisita aut immiscueris, aut subdideris, tantò magis sitim nostram explebis. Cum enim studeamus Deum penitius noscere, non pusillam cognitionis huius scientiæq; partem in ipsis nominibus esse cõstitutam arbitramur. T. Rectè vos quidem, vt illud, quod aliqua, id est, quorum reminiscar proferri petitis: scatent enim libri illi diuinis nuncupationibus. P. Age. T. ὁ ὤν, siue QVI EST. Hoc primum esto ex libro Exodi. Erant vtiq; res multæ aliæ tum. Erant quatuor primigenia corpora, erat mare, cælum, singulares illæ ac sempiternæ mentes, homines, animantia. Quid ergo suum ait esse, quod habebat commune? Oh nequaquam commune, omnino proprium est Dei, ESSE, qui semper est, qui suimetipse Origo est, & aliunde principium non ducit, cùm reliqua vt sint, ab eo sumant. Deinde hæc vox, esse, immutabilitatis vox est. Quæcunq; mutantur (quid autem non mutatur?) desinunt esse quod erant, & fiunt seu incipiũt esse quod non erant. Verum, sincerum, germanum esse non cernitur præterquam penes eum, qui nul-

la ca-

ſa cadit mutatio. P. Fuiſſe igitur & fore, heri & cras, quæ à Deo abſunt longiſsimè, in nobis locum habent: eſſe autem non, quia nec immutabilitas. Mutamur verò non ſolum in annos, ſed etiam in dies. Quid in dies? in horas. Inſtabiles ſunt cogitationes noſtræ, cum earundem rerum imaginibus non ſemper iiſdem, ſed interdum contrariis impellantur. Corpus quoque noſtrum inſtabile, quod indicant mutationes ætatum continuæ ab infantia vſque ad præcipitem ſenectutem. Nihilo ſtabiliores ſunt res extraneę, mille videlicet caſibus & fortunæ temeritati ſubiectæ. Nunquam igitur res noſtræ eodem ſtatu abſq; vlla varietate conſiſtunt. Nollem eſſe, vt poſſem eſſe. D. Pugnantia loqueris. P. Vellem exire de vita hac ærumnoſiſsima, & inconſtantiſsima, & intrare in illam aliam bonis perennibus, procul iſta mutatione, affluentiſsimã. T. Vocatur etiam creberrimè VITA, LVX, LVMEN, VERITAS, BONVS, PVLCHER, SAPIENS, AMABILIS, DOMINVS, PATER. D. Cur vtrunque, pater, inquam, & dominus, cùm alteri alterum aduerſetur? T. Non aduerſatur: debet enim diligi Deus, quia ſicut pater non ipſe diligit, & cum indulgentia nos tractat, veriusq; pater eſt noſter, quàm qui nos genuerunt: cui illi ipſi debent tum quod ſunt, tum quod ſobolem progenerant. Debet præterea timeri, quia vt Dominus pœnis coërcere delinquentes nos poteſt. Multa & magna in nos bona & contulit & confert, ideo dicendus eſt Dominus, non ſeruorum modò, verum ipſorum quoque DOMINANTIVM ET DOMINORVM DOMINVS, ET DEVS DEORVM, ET DOMINVS EXERCITVVM. P. Prô quantorum

rum exercituum? Millia millium miniſtrant ei, & decies centena millia aſsiſtunt ei. Vno milite ſuo centum & octoginta quinq; hominum millia vna nocte iugulabit. Qualium, quam fortium, generoſarumq; copiarum hunc Imperatorem exiſtimabimus? T. AVCTOR, REX SECVLORVM, SANCTVS SANCTORVM, ÆTERNVS, LARGITOR VITAE, SAPIENTIVM DVX, & EMENDATOR, COGNITOR, SCRVTATORQVE ANIMORVM. P. Scrutans corda, & probans renes, qui nouit omnia antequam fiant, oculus qui contemplatur bonos & malos, ſemper vigil, qui ſi dormitet, mundus ad nihilum reuertatur. T. THESAVRVS TOTIVS COGNITIONIS. P. Et nos theſauri totius ignorationis, qui tot laboribus tam ſerò ad modicam ſapientiam, erroribus multis infuſcatam peruenimus, & aquam ſemper turbidam bibimus. D. Hinc Pythagoras, non ſe σοφὸν, ſed φιλόσοφον, amatorem ſapiẽtiæ nominauit. Heu, non ſolum in magnis periculis, ſed in magnis quoque tenebris degitur hoc æui quodcunque eſt. T. Referet igitur, quo ſit perfectior ſcientia, homines DEO ſupplices fieri, ab eo iſtuc bonum contendere, nec ſuo tantum ingenio fidere. In quo illuſtriſſimum exemplum eſt, quem ego Theologorum principem renunciaui Thomas Aquinas, qui nunquam ſe ad legendum aut ſcribendum dabat, niſi Deum ante precatus: quem ſui ſæpicule prædicantem audierunt: quidquid ſciret, non tam induſtria ſua peperiſſe, quàm diuinitus infuſum traditumq; accepiſſe. Vnde illa pulcherrima monumenta poſteris ab eo relicta, quæ ad diuinarum rerum comprehenſionem enitentibus, ſplendidiſſimum

simum lumen præferunt, atque in illa sacrosancta penetralia tutissimo homines itinere, facillimoque perducunt. Transibo ad cætera nomina. FORTIS, POTENS, OMNIPOTENS, quo postremo nullum legetis frequentius, & diuinitatem ἐναργῶς ponit ante oculos. Illud idem, est quando pluribus circuitione quadam effertur. Nam illis: non erit impossibile apud DEVM omne verbum: non est qui possit resistere voluntati tuæ, & similibus dicendi formis, non aliud quàm voce, Omnipotens, certum est contineri. Intelligimus autem hoc vocabulo, nihil esse, nihil animo & cogitatione aut fingi, aut depingi, aut informari posse, quod DEVS efficere non sit potis: etiam vt plures mundi è nihilo repentè exoriantur, & tota hæc moles operosa euanescat. Maiora quoque istis, in quæ scilicet humanarum mentium acies, cogitationumque subtilitas non se intendit. D. Non potest DEVS falli, mentiri, peccare, nescire aliquid: quædam ergo non potest. T. Puerile est quod opponis. Incidunt hæc in naturam infirmam, cuius imperfecta est actio, non in eam quæ summa infinitaq; omnium rerum potestate prædita est. P. Vtinam vtinam multipotentes non essemus. Vtinam illa non possemus tam multa, quæ DEVS non potest. Quàm diuinum, vt omittam alia, nō posse peccare? quid enim peccato fœdius? quid exitiosius? remigio veloque quantum possumus festinemus, peccatumq; fugiamus. Sed non peccare, Deo proprium esto, sapienti aūt pœnitere, T. REX REGVM, REX SEMPITERNVS,

ANTI-

ANTIQVVS DIERVM, cuius initium, ætas, & origo non comprehenditur. qui omnium temporum vetuſtatem anteceſsit, cuius regnum, regnum omnium ſæculorum. P. Puram caſtamq; mentem nihil maiore lætitia perfundit, quàm cum cogitat & cognoſcit, habere ſe Dominum, qui ſit Rex vniuerſorum. Etenim ſeruire Deo quiddam eſt non ſolum libertate, verum etiam opibus, principatu, & vniuerſis quæ homines ſuſpiciunt maius atq; glorioſius: & quorum ille eſt hæreditas, eorum comparatione plebei ſunt, qui vel centum viginti prouincias, vel cum Europa Aſiam, & Africam ſubiugarunt. T. SALVS, IVSTITIA, SANCTIFICATIO, REDEMPTIO, MAGNITVDO, OMNIA EXCEDENS, AVRA TENVIS, SOL IVSTITIAE, STELLA MATVTINA, IGNIS CONSVMENS, AQVA VIVA. P. O dies noctesq; expetendum huius aquæ hauſtum. O ignis, quã ſuauiter vrunt præcordia flammæ tuæ? O ſtella, ô ſol. Sed quid ego toties te remoror? T. Libenter eiuſmodi vocibus interpellor, quos illi de quo loquimur, iucundas eſſe comperi. PROTECTOR, MAGNVS DOMINVS, & LAVDABILIS NIMIS, ILLVMINATOR, INITIVM & FINIS, PRINCIPIVM OMNIS PRINCIPII, CAVSA OMNIVM, ESSENTIA, VITA VNIVERSORVM, RATIO RATIONE VTENTIVM, CADENTES ERIGENS, CORRVPTOS INNOVANS, STANTES CORROBORANS, AD SE ACCEDENTES SVBLEVANS, PERFECTORVM PERFECTIO, SIMPLICIVM SIMPLICITAS, QVI DIVINITATE AFFICIVNTVR EORVM DIVINITATIS AVCTOR, VNITORVM VNITAS, SENECTVTIS EXPERS,

IMMVTABILIS, IMMORTALIS. Hæc & plura ſanctæ literæ de numine: quæ quidem ego Dionyſio illi Areopagitæ, cùm nobiliſsimum de diuinis nominibus commentarium contexeret, libens meritò ſuggeſsi. D. Expone nobis, obſecro, planius quæ ſit harum appellationum ratio: cur, inquam, verè ad ſanctiſsimam maieſtatem accommodentur. T. Ad cauſſæ effectuſq; vim pertinet inprimis, vt hic ab illa aptus ſit, & quidem eo amplius, quo cauſſa magis eſt cauſſa. Hoccine intelligis? D. Liquidiſsimè. T. Cum ergo cauſſa cauſſarum ſit maximè cauſſa, nonne hinc conficitur, vt & omnia, & omnino inde, vehementiſsimeq;, & maximè pendeant? D. Sic opinor. T. Eſt inſuper illa non ſolum efficiens omnium cauſſa, verum etiam finis, & conſeruans, & mouens, & perficiens, & reficiens cauſſa: ac proinde quęcunq; in re ſunt, ſeu opere, ab illa neceſſe erit dependere. D. Vtique. T. Iam in mundanis iſtis eſt eſſentia, vita, virtus, inclinatio, motus, actio, perſeuerantia, perfectio. Hæc igitur omnia primæ illi cauſſæ oportebit adſcribere. Et quoniam & ab illo pendent omnia, & ille eſt omnibus omnium intimus, non immeritò videtur hæc bona, quæ dixi, ipſemet eſſe. D. Potéſne aliquo exemplo hoc mihi euidentius oſtendere? T. Poſſum. Imago viui hominis, quam ſpeculum reddit, adeo ab illo viuo pendet, vt eſſentia eius, & virtus, & motus, & ſtatus ſit ipſe qui viuit, cuius eſt imago, quiq; in ſpeculo ſemetipſum intuetur. D. Peridonea declaratio. Qualia nomina Philoſophi DEO impoſuerunt? nam nec iſta neſcis, T. Triſmegiſtus, cui

hoc nomen plurimarum scientiarum peritia conciliauit, libros varios ad res diuinas pertinentes reliquit, in quibus maiestatem summi ac singularis DEI asserit, iisdemq; vocabulis quibus nos consueuimus eum honorat: Dei scilicet & Patris. Ac ne quis certum eius proprium q; nomen postulare auderet, ἀνώνυμον esse dixit: quod nimirum quia vnicus est, nomine non egeat, quo ab aliis secernatur. Ab eodem dictus est ἀμήτωρ, & ἀπάτωρ, quod origo illi nõ sit aliunde, vti nobis à patribus ac matrib' est. A Chrysippo naturalis vis diuina ratione prędita, & necessitas. A Zenone diuina naturalisq; lex. Veruntamen siue his nominibus, siue aliis, vt ætherem, naturam, mentem, rationem eum appelles, non aliud quam quod nos Deum vocamus, intelligitur: nec obstat appellationũ diuersitas, cum ipsa significatione ad vnum omnia reuoluantur. ἀὐλοφυὴς, ἀδίδακτος, ἀσυφέλικτος ex se ortus, à nemine doctus, inconcussus. A Sybilla μόνος, ὑπερμεγέθης, ἀγένητος, παναπέρατος, solus, supra quam dici potest magnus, ingenitus, eminẽtissimus. Ab Orpheo πρωτόγονος, quod ante illum nihil sit genitum. Eundem φάνητα vocat, quod cum adhuc nihil esset, primus ex infinito apparuerit & extiterit: cuius originem atq; naturam, quia concipere mente non poterat, ex aëre immenso natum pronunciauit. Hæc perbreuiter à me super diuinis nominibus, quæ etiam atque etiam vobiscum cogitabitis, & in animo frequentabitis. P. Res ipsa suadet, & persuadet.

ANNO-

ANNOTATIONES.

AB OMNIBVS REBVS, &c. NVNCVPATVR) Sen. lib. 2. Quæst. natural. cap. 45. Eundem quem nos, Iouem intelligunt custodem, rectoremq; vniuersi, animum ac spiritum, mundani huius operis Dominum & artificem, cui nomen omne conuenit. Vis illum fatum vocare? non errabis. Hic est ex quo suspensa sunt omnia, causa causarum. Vis illum prouidentiam dicere? rectè dices. Est enim cuius consilio huic mundo prouidetur, vt inconcussus eat, & actus suos explicet. Vis illum naturam vocare? non peccabis. Est enim ex quo nata sunt omnia, cuius spiritu viuimus. Vis illum vocare mundum? non falleris, Ipse enim est totum quod vides, totus suis partibus inditus, & se sustinens vi sua. DEQVE SACRIS VOLVMINIBVS) Dionysius quidem de rebus diuinis, nihil asseuerandum statuit, nisi quod sacris literis conscriptum habemus. Cur autem Prophetæ & Apostoli tam varia Deo nomina imposuerint, & quomodo hæc, iustitia, sapientia, potentia, veritas, bonitas, vita, salus, &c. vno Christi nomine includantur, docet Nyssenus lib. de professione Christianorum. Et quoniam in hoc, atque etiam superiore Dialogo crebrius essentiæ vocabulum adhibemus, quod res ita postulat, vt alia quoque minus teretia, & à delicatis auribus abhorrentiora, sciant studiosi, Ciceronis vocem esse, falsoq; primum eius auctorem Flauium à Quintiliano proferri. Testem laudare possumus Senecam ep. 58. cuius initio magnam latinæ linguæ pau-

pertatem, immo egestatem deplorans, mille res ait incidere, quæ nomina desiderent. Lege Muret. cap. 20. lib. 15. Ὁ ὤν, SIVE QVI EST) In eadem epist. grauis ille disputator Seneca: magis damnabis, inquit, angustias Romanas, si scieris vnam syllabam esse, quam mutare non possum. Quæ hæc sit quæris? Τὸ ὄν. Duri tibi videbor ingenij: in medio positum esse, posse sic transferri, vt dicam, Quod est. Sed multum interesse video. Cogor verbum pro vocabulo ponere. Hæc ille. Idem nobis licet de voce virili, quod ille de neutra: melius vtique dicitur Deus ὁ ὤν græcè quam, Qui est, latinè. VERIVSQVE PATER NOSTER EST) Nobilior nostri pars, animus scilicet, nihil in se concretionis, aut copulationis continens, indissolubilis, semperq; victura est, cuius auctor & pater Deus, cum parentes solum dent nobis corpus. Quapropter extincto nati corpore, patris nomen haud iurè à quoquam vsurpatur: animus cum æternus sit, Deus eiusdem pater esse & vocari nunquam desinit. Qui nos de sanguine ac semine suo progenuerunt, mortis fata subire coguntur, & cum vita paternitatem maternitatemq; deponunt: animorum nostrorum parens viuit victurusque est temporibus infinitis: atque idcirco nomen hoc suum non amittet. Quòd nos pepererunt parentes, idipsum à Deo in beneficiis tulerunt: quandoquidem non fuit eorum libertatis & arbitrij, prolem cum luberet suscipere: neque sua vi virtuteq; corpora nostra effingere, & in membra distinguere tam admirabili consilio & prouidentia potuerunt. Dei opus, Dei hoc quoque munus est. Ob istas

alias-

aliasq; causſas verius ſine dubio pater appellabitur Deus, quam qui alioqui ab vnoquoque noſtrum ſuus pater appellatur. Quocirca etiam qui eſt naturâ, non adoptione, eóue modo quo nos, Dei filius: patrem, inquit, nolite vocare vobis ſuper terram: vnus eſt enim pater veſter qui in cælis eſt, omnes autem vos fratres eſtis. DOMINVS EXERCITVVM) Vatibus ſanctis perquam frequenter in ore eſt, Dominus Sabaoth, aut, quod idem ſonat, Dominus exercituum. Nec aptiore vocabulo notabitur illa cæleſtium agminum ſpirituumq; multitudo: ſiquidem exercitus numeroſæ cuiuſdam multitudinis, multorum, inquam, millium notionem habet. At in cælis exercitus ſanè multi, quia multi ordines angelorum, & ſingulorum innumeræ chiliades. Ipſe Deus inſuper quodam loco, quaſi vir bellator dicitur. Si bellator, cur non Dominus exercituum? CENTVM ET OCTOGINTA) Fecit hoc Senacherib Aſſyriorum Regi Hieroſolymam obſidenti, vt ſcriptum eſt Reg. 4. cap. 19. & Eſaiæ cap. 37. VT PLVRES MVNDI E NIHILO) Sicut artifex qua arte & poteſtate vnum quoddam opus confecit: eadem plura eiuſdem generis conficiet: ita Deus, qua poteſtate, quo artificio hunc mundum condidit, ea ipſa complures condiderit. Quod ſentit Baſilius Magnus. Ariſtoteles libr. 1. de cælo plures mundos eſſe poſſe idcirco negat, quia opinatur hunc mundum, & materiam eius non eſſe à Deo factam, & è nihilo: & cum mundus ipſe vniuerſam in ſe materiam cohibeat, nihil relinqui vnde alius procreetur. Sed deſipit. QVÆDAM ERGO NON PO-

TEST) *Non ista solum nequit Deus, quæ insciti aut infirmitatis sunt: Sed neque atram niuem, ignem gelidum, quod sedet vt stet, quod stat vt sedeat, factum infectum, virginem ex muliere, animal sine anima, & similia quæ nimirum se ipsa perimunt, & in scholis Philosophorum implicare contradictionem dicuntur.* SOL IVSTITIÆ) *Non mirum est, inquit Philo lib. de Somniis, solem ἀλληγορικῶς assimilari patri principiq; rerum omnium: quandoquidem reuera nihil dici potest Deo simile, opinione autem hominum duo tantum, alterum sub aspectum non veniens alterum aspectabile, anima scilicet & Sol. & ibi plura super comparatione ista.* DIONYSIO ILLI AREOPAGITÆ) *Areopagus à* MARTE *nomen inuenit, qui ob Halirrhotium Neptuni filium à se interfectum primus ibi causam dixit. Fertur etiam Oreſtes ibidem matricidij reus sese defendisse. Pausan. in Atticis. Senatum Areopagiticum Solo cõstituit, qua de re Cicero 1. Offic. quo loco res vrbanas cum bellicis contendit. Ex his postea senatoribus fuit Dionysius Episcopus Athenienſis, & Galliarum Apostolus. Libros aliquot Theologica, & quidẽ subtilissima doctrina scatentes cõposuit. In his illum de diuinis nominibus, cuius initio nomina Dei è sacris literis à se collecta proponit, quæ repetit Damas. de fid. ortho. li. 1. ca. 15.* TRISMEGISTVS, CVI HOC NOMEN) *Lact. hæc de illo, li. 1. c. 6. & de Ira Dei c. 11. Alij scripserunt hoc cognomẽto insignitũ, quod maximus Rex, maximus Sacerdos, maximus Philosophus fuisset. Nazianzenus τρισάριστον, metri necessitate forsitan nominat. De eodẽ multa Augustt. Steuchus lib. 7. de perenni philosophia.*

PRO-

PROGYMNASMA TERTIVM.

Dei, Virginisq; filius, seu vita & mors IESV CHRISTI, *Restitutoris & Vindicis humanæ libertatis.*

ECCLESIA, FIDELES ANIMAE.

ECCLESIA. Nomen dilecti mei, filiæ, nomen est salutis, suauitatis, maiestatis. Nam quid aliud sonat præter salutem IESVS? præter vnctionem CHRISTVS? præter maiestatem DEI FILIVS? Hoc neque potest aliquid considerari mirabilius, neque comprehendi maius. Vnigena, qui est in sinu Patris, quique idem habitauit in vtero, & requeuit in gremio Virginis matris, nil cogitatur delectabilius, nil amatur dignius, nil desideratur fructuosius. A. Patere nos, oramus, de illo quem diligit anima tua paulisper haurire vocem tuam: vox enim tua dulcis. Sine nos, ô pulcherrima mulierum, sine nos comedere de fauo tuo cum melle tuo, & bibere de vino tuo cum lacte tuo. E. Quis fuit, antequam esset? quis natus erat infinitis ante æuum conditum spatiis, & natus antequam nasceretur? cuius ortus geminus, nisi vnius tantum, Saluatoris scilicet, ac Domini mei? vterq; plenus

sanctitudinis, plenus admirationis: ille diuinus, iste humanus: ille materni officij nescius, hic paterni: ille etiam cælestibus naturis incognitus, hic omnibus præcedentium ætatum mortalibus inauditus. Vtramq; procreationem μυστηριωδέστατα quis enarrabit? Et licet bis natus sit, è Deo & è virgine, non duo tamen, sed vnus est filius: quia vnica persona seu hypostasis, in qua fœdere sempiterno sese cum abiecta & misera conditione nostra, celsissima & beatissima diuinitas copulauit: vt quemadmodum animus intelligens & corpus vnum hominem: ita Deus & homo vnum efficiant Christum. A. O consociationem prædicandam, desperatisq; rebus humanis maximè necessariam & salutarem. Sed de æterna genesi porrò audiamus. E. Constitutor & repertor omnium Deus, antequam huius vniuersi præclarissimum ac magnificentissimum templum moliretur, filium sibi ὁμοούσιον, eadem & vna secum voluntate, omnipotentia, virtute, sapiẽtia præditum, &, vt verbo complectar, penitus penitusq; parem generauit. Ante flumina, & terrarum sola ante moles montium, & sublimia collium fœcundissimo Patris conceptu genitus erat. Cœlos fabricanti, & ornamentis suis distinguenti, æquora fluuiosq; diffundenti, & illa littoribus, ista ripis suis cingenti, orbem terræ in medio mundi super nihilum fundanti aderat, cum eo cuncta cõponebat, & tanquam consilio manuumq; tractatione fabricantem adiuuabat, perfectisq; tantis operibus, cum lętante lætabatur. Huic à Patre dicitur: filius meus es tu, ego hodie genui te. Postula à me & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem

nem tuam terminos terræ. Huic: sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Germanissimus lucifer ante luciferum promicuit, candor lucis æternæ, & speculum purissimum, imagoq; absolutissima bonitatis DEI. Pater numen & lumen, principium, vita, fons: filius similiter, Deus è Deo, lumen de lumine, principium de principio, fons de fonte. O arcanum, ô sacrosanctum, & adorandum partum, in quo nihil mortale, nihil ex terrestrium consuetudine, nihil inæquale aut dissimile, nihil prius aut posterius, diuinissima & augustissima omnia: sed ita ab intelligentia semotum & abhorrentem partum, vt eum nulla cuiusquam inquisitio & inuestigatio possit attingere. A. Hüius obstupescendæ magis, quam perscrutandæ procreationis, nonne qualescunque similitudines se offerunt? Has edito. E. Duæ potissimùm, è quibus illa ad rem videtur propius accedere, quæ ab animi cogitatione ducitur. Namq; vt mens nostra seipsam quodammodo intelligens ac percipiens, sui effingit simulacrum siue imaginem, à Theologis verbum nuncupatum: sic DEVS (quatenus fas & religio sinit cum diuinis humana contendere) seipsum intelligens, æternum ab omni æternitate verbum progenerat, vnam habens cum progenerante essentiam: vt alius quidem sit pater, alius filius, at non aliud. Etenim vt personæ confundendę non sunt: sic non est substantia separanda. Alia similitudo ab igne, & luce traditur. Quomodo lumen ab igne existens simul est cum eo, vt nec ille prius sit, nec istuc: quomodo item lumen ex igne natum in igne semper ineſt, nec ab

eo vlla ratione disiungitur: sic filius cuius origo à Patre est, semper cum eo est, & seiungi diuelliqúe nullo modo potest. A. In hoc simili videmur cernere quoddam dissimile. E. Et magnum quidem. Nam lux, qualitas & virtus tantum ignis, in eius substantiæ communitatem non venit: at filius patri est ὁμοούσιος consubstantialis, quam vocem libenter & sæpe vsurpo. Quisquis confessus fuerit, IESVM esse filium Dei, Deus in eo manet, & ipse in Deo. A. Noua hæc singularisq; vtilitas. E. Eius tamen fructum status illius beatissimi, in quo principes homines communesq; nostri generis fatores Deus collocauerat, in ærumnosissimum miserabilis, & lacrymis prosequenda conuersio maximè declarat. Cum enim cæleste mandatum rupissent, sanctitatis & iustitiæ ornamentis amplissimis orbati, in varias atque grauissimas calamitates præcipitio abierunt. Quorum peccati pænarumq; peccato irrogatarum particeps, & hæres facta est vniuersa posteritas. Tanquam ex semine, caussa, & radice facinus & supplicia ad nos quoque permanarunt. Nec verò potuisset hominum genus Dei recuperare voluntatem & gratiam, nisi filius humano indutus corpore, & in maxima innocentia effuso sanguine interseptam & intercluſam ad cælum viam aperuisset. Hoc mysterium adipiscendæ salutis & libertatis per filium hominem subiturum, rebus mutis adumbrauit, & vatum oraculis ita clarè totiesq; prædixit Deus, vt ingentem Saluatoris expectationem commouerit. In seruitute dirissima, in ergastulis, in quæstionibus perpetuò

iacere

iacere videbantur, atque idcirco liberatorem promissum ac præmonstratum nimiopere, incredibiliterq; flagitabant. A. Venit tandem desideratus cunctis gentibus. Eximia verò Dei charitas in homines, quæ tam gratuita liberalitate tam immensum donum, quoq; nihil reperit æstimabilius, in nos contulit. Demisit ignorantibus doctorem, ægrotis medicum, captiuis assertorem, errantibus ducem, mortuis vitam. E. Atque etiam vti per vnum hominem innasit in mundum pernicies: sic per vnum rursus hominem salus introiuit: & quēadmodum criminis miseriarumq; initiū mulier: ita vicissim iustitiæ felicitatisq; exordium altera mulier attulit. Siquidem exactis temporibus Hebræam virginem delegit sibi Deus, quam omni virtutis elegantia sic decorauit, vt instar paradisi efficeret, in quo secundum Adamum de cælo cæleste constitueret. Ad hanc puellam lectioni sacræ, & concipiendis precibus intentam Gabriel archangelus in cubiculum ostiolo clauso ingreditur (nullæ enim feræ, nulla saxa, nulli parietes arcere angelos ingressu possunt) reuerenter ei, verbis quanquam nouis & inusitatis, tamen perhonorificis & gloriosis salutem dicit, legationem exponit, filium Dei edituram spondet. Tum illa vbi de modo rei quæsiuisset, & cognouisset, colloquium mellitissimum, & diuinissimū ita concluſit, vt se ancillam Domini nominaret, & quę audierat, re pfici optaret. Simul ore locuta est, & illapsa in eius vterum repente natura diuina humanis sese artubus vestiuit, non virtute seminis, more communi hominum, sed vi & efficacitate

sancti

ſancti ſpiritus, ex puriſsimis illius ſanguinibus, vti corpora noſtra ex materno ſanguine concreſcere, & formari conſueuerunt. Hoc autem & naturæ vim atque ordinem, & humanum longè excedit ingenium, quod eo ipſo temporis puncto, quo virgo angeli promiſsis aſſenſa eſt, corpus Saluatoris conformatum, & anima mentis conſiliiq; compos ei copulata eſt, & eodem articulo cum vtroq; conglutinata diuinitas, vt eſſet idē Deus & homo perfectus, ſanctiſsimaq; virgo mater Dei & hominis fieri inciperet, quoniam eodem momento Deum, hominemq; concepiſſet. Quæ nam facundia explicabit admirationem, lætitiam, modeſtiam, pietatem, inſuetas denique motiones animi, quibus tum agitata eſt Maria? cum agnouit habere ſe requieſcentem in corpore ſuo procreatorem ſuum: ſuum autem? immo totius mundi. Omnipotens ex omnipotente, corporis expers, cælum & terram implens verbum, factum verbum corporatū, quod & oculi videre, & aures audire, & manus attrectare, & brachia circumferre, & labia diſuauiari poſſent, inter viſcerum ſuorum latebras, anguſtiasq; claudebat. Verbum non præteruolans, ſed permanens: non aērium, ſed carneum: non inanimū, ſed viuum & viuificum. A.

Caſta parentis viſcera,
Cæleſtis intrat gratia.
Venter puellæ baiulat
Secreta quæ non nouerat.
Domus pudici pectoris,
Templum repente fit Dei:
Intacta neſciens virum
Verbo concepit filium.

E. Ve-

E. Verè tum illa ſecum voluebat, quæ poſtea in ædibus Zachariæ, quò cognatam annoſam, vterum geſtantem viſura aduenerat, tam dulci carmine modulata eſt. A. Quid illas voces Elizabeth: Benedicta tu inter mulieres, & quæ ſequuntur, nonné clariſsimum argumentum ex aduentu, cõplexu, affatuq; Virginis perceptæ voluptatis cuiuſdam mirandę putabimus? E. Et cognitionis quoque myſterij Euangelici, futuræq; hominum liberationis. A. At infantes duo, ſponſus & amicus ſponſi, Chriſtus & Ioannes, quàm ſe admirabiliter adhuc intra maternorum viſcerum clauſtra delitentes conſalutarunt? quibus ſeſe gaudiis & gratulationibus viderunt nec viderunt? allocuti ſunt nec allocuti? E. Propheta fuit altiſsimi necdum progenitus Ioannes, non quidem vocibus, verum motibus. At illi motus, illi ſaltus hoc volebant, hoc clamabant. Dominum aſpicio, qui tempus pariendi nouem menſibus definiuit: mihi verò tam diuturna in vtero mora non eſt neceſſaria: non poſſum de cætero iſto carcere clauſus, & his tanquam catenis alligatus detineri. Exſoluar, egrediar, euolem è tenebris vt præcurram, quia Præcurſor ſum: vt præluceam, quia Lucerna ſum: vt prænuntiem, quia Angelus ſum. Adeſt qui vincula diſrumpit, & ego adhuc irretitus ſedeo. Cur non datur exitus? quando tandem erit, ô Domine, vt clamem in ſolitudine? vt præparem viam tuam ante te? vt digito demonſtrans te, dicam omnibus: Ecce agnus Dei, qui tollit peccata mundi? Hæc omnia ſaltus illi & gaudia muta loquebantur. Nunc, agite, naſcentem Dei filium in antro contemplemur.

mur. A. Vt cupimus? nihil quippe tam cæleſtibus refertum illecebris, & tam caſtis plenum blandimentis, vt tenerrima infantia prodeuntis ab vtero non reſerato Saluatoris. E. Virgo parit, paritur DEVS: oſculantur inuicem diuinitas & humanitas, virginitas & fæcunditas. O ſine exemplo matrem, ô ſine ſocio filium. Et tamen hic matris ſuę parens eſt, quæ reuera natura mirante genuit ſuum ſanctum genitorem, & aluit vbere de cælis pleno, à quo ipſa alebatur. Immò dum virgineum lac puerilibus labris infundebat hominum, angelorumq; cibum cibabat. Nullus in hoc partu abortionis metus, nullus cruciatus, nulla virium defectio, nullum interitus periculum: inter meras lætitias, genethliacon cælicolis cantantibus, ſpecioſiſsimus ille hominum de thalamo ſuo progreditur. Et quanquam generatur in male olenti caula, & recubat ſuper fæno, & verba non format, & vagitibus indulget, & linteolis vilibus ac laceris inuoluitur, & caret turba famulorum, idem nihilominus in ſublimi per agmina volitantûm, & triumphantûm maieſtatem ſuam indicat, & ortu fulgentiſsimi ſideris reges ab oriente ad ſeſe adorandum, & muneribus honorandum accerſit. Quàm miro modo ſe in hoc natali contraria miſcent? Lætitia mœret, iucunditas plorat, vigilia dormit, fons ſitit, ſaturitas eſurit, copia indiget. Qui ſemper eſt, eſſe incipit, & altiſsimus fit infimus, potentiſsimus imbecillimus, Dominus ſeruorum ſuorum ſeruus numeratur. Cubat in puellæ ſinu puſio, qui cum æqueuo patre ſuo mundum inde à principio temperat. Teneræ virginis amplexu conſtringitur,

gitur, quem nullæ latitudinem immensitatis ambire queunt, portatur qui portat vniuersa: & iam nunc potentiam, sapientiam, iustitiam, maiestatem occultans, bonitatem, mansuetudinem, clementiam, benignitatem, misericordiam, humilitatem suam iuris nostri facit. A. Efficit suauiloquens, & in aures nostras leniſsimè influens dissertatio tua, vt quodammodo in stabulo versari, & quasi quasdam voces percipere, & è præsepi infantem hunc sacratum, genus humanum his verbis alloquẽtem audire videamur. O filij hominum acceditote ad cunabula mea, & iam tãdem oculis vestris aspicite, auribus attendite, manibus contingite charitatem pietatemq; meam. Peccastis, agnoscite, & ignosco. Non misit me pater meus occidere vos: sed occisos in vitã restituere: non percutere, sed percussos sanare. Isti panni mei vestram cooperient nuditatem: egestas mea vestram locupletabit inopiam: lacrymulæ meæ vestras consolabuntur lacrymas: nex mea vestra erit incolumitas. Accipite & fruimini me: siquidem vobis natus, vobis datus sum totus: & idcirco IESVS appellabor, vt vel ex ipsa appellatione mea officium meum felicitatemq; vestram animaduertatis. E. Agedum Adame hominum prime seminator & parens, qui in horto designati sceleris conscientiq oppressus te abscondebas, & in conspectum eius quem violâras, dare te non audebas: en, quẽ fugiebas, quẽ horrebas ille te requirit, & ad se allectat: non vt pœnam infligat: sed vt culpã remittat. Neq; enim iracundia efferri, neq; minis terrefacere, neq; suppliciis multare quemquã potest, quoniã infãs est: tantũ vagire & alludere nouit:

quorum

quorum illud nihil habet formidinis: hoc non parum iucundissimæ voluptatis. A. Et tu Eua mater huc properare propera, & hanc filiam tuam prę filiabus omnibus fæcundissimam læta intuere. Tu & reliquæ cum dolore homines: ista sine dolore Deum peperit. Tu peccatum & exitium: ista salutẽ & gloriam apportauit. Propter te morimur, antequam nascimur: propter istam viuimus æuo sempiterno. En, hæc est mulier illa, de qua olim in paradyso audiebas, futurum, vt serpentis caput contereret. Iustissimas gratias secundum Deum huic filiæ tuæ debemus, in cuius purissimũ castissimũq; vterum libertatis salutisq; nostræ prætium grande effusum est. E. O beatissimum vterum, qui propter castimoniæ & munditiæ suę excellentiam animæ bonum eximium ad se attraxit. Etenim in cæteris omnibus vix etiam mundissima anima Spiritum sanctum habitatorem accipiat. Hîc autem corpus ipsum, caro ipsa, spiritus omnium sanctissimi domicilium facta est. A. Quid consecutum? E. Die octauo post ortum ipse lator legis sub auctoritatem legis sese vltro subiecit, & tanquam vnus è multis piaculi caussa cultello lapideo de more sibi præputio resecto cruentari, cruciamentumque perferre acerbissimum cæpit. Quanto vulnere tum etiam Virginis matris animus sauciabatur? Impositum est autem puero nomen IESVS, non fortuitò, non humano iudicio: Sed Dei nutu atq; præcepto. Ad hoc referuntur cætera nomina, quæ sacri vates eidem imponenda prænunciarunt. Etenim cum illa salutem, quam ab eo expectabamus, aliqua ex parte attingant, hoc omnem salutis nostræ

ſtræ vim rationemq; complectitur. A. O nomen. Tu religioſarum mentium in fame cibus, in ſiti potus, in laſſitudine quies, in imbecillitate robur, in tempeſtate tranquillitas, in deſperatione fiducia, in mœrore ſuauis voluptas. Tu frangis iram: tu comprimis ſuperbiam: tu repellis inuidiam: tu extinguis libidinem. Cum enim te proferimus, hominem cogitamus manſuetum, modeſtũ, charitate affluentem, pudicum, omni denicq; morum integritate, & ſanctitate ornatiſsimum, & hunc eundem DEVM, qui & exemplo velut medicina præſenti nos ſanet, & auxilio præualenti confirmet: illud vt verus eſt homo: iſtuc, vt verus eſt, & ſolus Deus. Tu dæmonas à corporibus exturbaſti: tu amiſſa luce oculos impleuiſti, ægrotantes ad ſoſpitatem, mortuos ad vitæ munera reuocaſti, multaq; ſupra naturæ curſum & morem effeciſti. Tu cæleſtibus venerabile, terreſtribus amabile, ſubterraneis horribile. E. Laudo equidem vos, ô filiæ, cum ſacratiſsimum nomẽ gratiſsimis animis proſequimini. Ecce itineribus magnis, multo ſeruorum comitatu profecti ex orientis ſolis regionibus Magi, regiam vrbem Hieroſolymorum ineunt, regem Iudæorum nuper ingreſſum in vitam requirunt. Herodes metu regni amittendi percellitur. Ex reſpõſo ſacerdotum in oppidulum Bethleem mittuntur, ibi puerum cum Maria matre in tuguriolo inuenientes cadunt in genua, preces geminant, dona ditia & myſtica offerunt, per ſomnum cæleſtus moniti, alia via demum diſcedunt. Adeo longum, periculoſum iter emetiri, duriſsimo anni tẽpore, cum laboribus ſummis, nonne admiranda

pietatis fuit? A. Vtiq; fuit. E. Cernere tritis inuolutum pannis, sordidum stabulum, extremam egestatem, supremam à ministris solitudinem, vberibus inhiantem, in fœno iacentem, audire miserabiliter vagientem, & tamen suppliciter hunc vt DEVM OPT. MAX. regemq; regum omnium venerari, nonne præstantis fidei opus fuit? A. Certè præstantissimæ fidei. E. Quid Herodes? videns se à Magis delusum, & non ignarus omne malum nascens facilius opprimi, inueteratum fieri plerunque robustius, carnificibus in agrum Bethleemiticum dimissis, iugulat pueros omnes quique bimatum agebant, quique ætatulam tantillam necdum viderant. Nota est Diomedis & Busyridis regum immanis crudelitas: quorum ille equis suis mactatos hospites obiectabat: hic eosdem sacrificabat. Nota etiam Atrei in fratrem sæuitia: nota Phalaridis: nota Mezentij, quos omnes Herodis furor crudelissimis consiliis incitatus superauit. Quæ nam eloquentia illam calamitatem Bethleemitarum, illam atrocitatem carnificum, illas complorationes genitricum, quibus etiam saxa rumperentur, illos dolores & gemitus patrum, fletus & luctus cognatorum æquauerit? Puerulos ad se latrones illi iugulandos raptabant: matres per sacra omnia obtestantes retrahebant, ceruices suas strictis mucronibus supponebant, vt letalibus plagis tollerentur prius è medio, quam dilaniari, & in frusta concidi sua viscera aspicere cogerentur: Heu, heu, infans simul vbera sugebat, simul mortiferum ictum excipiebat, & cum materno lacte quod iam biberat, riuulos sanguinis permistos profundebat. Sæpe

matres

matres cum parricidis paruulos non dimitterent, vnà interficiebantur, & ita de ipsarum natorumq; cruore vnus torrens efficiebatur. Quomodo pueruli illi, cum micãtes viderent gladios, cursim ad matres aduolabant, & (quod solet illa ætas in terrore ac metu) earum se vestibus tanquam securitatem iam adepti inuoluebant? Quo modo per oppidum miserandæ cursitantes, & in sinu dulcia portantes onera, sicubi latere tutò possent, sedulò curioseq; vestigabant? Vbiq; tanquam feræ à canibus indagabantur. Quod si quem etiam mater occultasset in latebra, is semetipsum eiulatu suo prodebat. In singulis, & in omnibus Christus quærebatur: & ne vnicus viueret, tot millia oportebat tam inaudito genere atrocitatis interimi. Interdum mitescebat ad lamenta materna carnificis animus, vt lachrymas non teneret: incipiebat gladium vaginæ reddere: veruntamen Herodis imperium, minæq;, & promissa parcere non sinebant. In domo qualibet duo trésue infantes hastis aut pugionibus confossi, ensibus conciſi iacebant: nec propinqui ac familiares inter se consolari poterãt, cum omnes pari in magnitudine & acerbitate doloris versarentur: magisq; vnusquisq; alieno officio indigere, quam vt ipse suum aliis officium præstare posset. A. Dic tyranne, quid hi commerue-
runt? qua te iniuria læserunt? quos tibi thesauros auerterunt? quando, quibus legibus tuis rebellarunt? vbi, cum quibus aduersum te conspirarunt? quas insidias moliti sunt? Nullam aliam culpam inuenimus, nisi hanc vnicam, quod nati erant: nõ te offendissent, sceleratissimè, si nati non fuissent:

quod vitam adierunt, interitum apud te meruerunt. E. O beati paruuli, feliciter orti, felicius mortui. Nondum loquimini, & pro Dei filio tollimini, & in ipso nascendi limine sempiterna vita vos excipit. Finis lucis, æternitatis principium factum est vobis. Vixdum egressi è cunis, euolatis ad coronas. A sinu & gremiis matrum rapimini quidem, sed angelorum cœtibus inferimini. In morte aliorum martyrum confessio Christi prædicatur, in vobis ipsa mors confessio est, qui in ipso ortu, sed cum gloria, & triumpho occidistis. Herodes nunquam obsequendo tantum profuisset quantum persequendo profuit. O bonitatem Dei: in locum martyrij mortem accepit, quam non voluntas elegit, sed necessitas attulit: vbi non fuit arbitrium, sed violentia: non desiderium pereuntis, sed immanitas perimentis. At Deus miseriam in remunerationem conuertit: nec maior esse potuit sæuitia tyranni, quàm munificentia Dei. Potuit illius truculentissimæ belluæ inaudita feritas afferre supplicium vbi non erat culpa, & diuinitas contra voluit reddere coronam, vbi non extabat meritum. A. De lustratione Mariæ quando dices? E. Nunc dicam. Occurrit tum virginitas viduitati, fæcunditas sterilitati, infantia senectuti. Mera emicuit in ista expiatione Mariæ demissio, quæ cum causſam nullam haberet, cur se diuino mandato subiiceret, tamen filium imitata, in grege matrum duci non recusauit. Vidua autem Anna, turtur illa octogenaria, quo pacto satis laudetur? Erat corpore imbecilla, animo firma ac robusta, facies rugis sulcata, mens vegeta, passu anili procedebat, &

iuue-

iuueniliter exultabat: canis gerebat aſperſum caput,& iuueneſcebat. Eius ſaturitas erat inedia,ſomnus vigiliæ, opes rerum humanarum contemptus. Cum Deo noctes atque dies colloquebatur: quò fiebat, vt hominum ſermones nihil deſiderarent. Beatus ille Simeon longo confectus æuo,à vita demigrare, & à natura conceſſum reddere cupiebat: cum certior factus eſt, non ante ſe ex his compedibus euolaturum, quàm Chriſtum Domini conſpexiſſet. Conſpexit,vlnis fouit,& tanquam cygneam cantionem funeri proximus cecinit,lætusq; ad plures abiit. Non eum iam iſtud lumen quod obſcurari poteſt delectabat: aliud,cuius maior eſt,& æterna claritas conſpexerat. Viuere iam illi pœna erat,mors pro munere ducebatur. Filium Dei infantem complexus & oſculatus, audire eundem concionantem, intueri morientem minimè cupiebat. A. Quæ in ſalutatione Gabrielis,in gratulatione Elizabethæ, in cæleſti partu, in aduentu regum,in acceſſu ad templum euenerunt, omnia hæc Genitrici, vt debuerunt, ita immenſo gaudio fuerunt. Cæterùm hoc ipſum gaudium noua mox ægritudine, & ærumna longinqua contaminatum atque confuſum eſt: quando ſecundùm quietem Ioſepho angeli oblata ſpecies, eum ſomno excuſſo matrem cum puero accipere, & in Ægyptum fugere iuſsit: propterea quod Herodes tyrannus, animam eius extinguere moliretur. E. Siccine?qui largitur vitam viuentibus vniuerſis, ei de vita & in ipſo vitæ primordio eripienda cogitabatur ? qui venerat, vt de exilio miſeros exules in germanam patriam reduceret, ipſe ſolum vertere, & in exili-

um proficiſci coactus eſt? Non multo ante in ſta-
bulo, inter iumenta, in egeſtate genitus, paulo poſt
corpuſculum octodiale, ſectionis an lacerationis?
cruciatui ſæuiſſimo expoſuit, & ſanguinem fudit,
vt nos ſeruaret: nunc vt ſe ipſum ſeruet patriis ex-
cedere finibus vrgetur, & ex vna terra profugen
is, cuius eſt orbis terræ, & plenitudo eius. Quàm
ſedulò Maria, etſi impensè dolens, ad hoc ſeſe itet
comparare inſiſtebat? quàm ſollicitè dulciſſimum
pignus aduerſus frigora & inuoluebat, & obuoluе-
bat? Atque vt hunc theſaurum, in quo omnes the-
ſauri, tueretur, in minimis reputabat, quæcunq; re-
linquebat, & quæ perpeti inſuper aduerſa neceſſe
habebat. Deſerebatur ſolum patriũ, deſerebantur
propinqui, deſerebantur parentes, per ignota & in-
hoſpita loca, tempeſtate perfrigida, maximis ſæpe
imbribus & ventis, nunquã oculis vſurpata, & da-
monũ ſacris dedita regio, nullo, niſi vnius aſelli cui
adoleſcẽtula mater prolem paruulã brachiis com-
plexa inſideret, quiq; ſarcinulas aliquot geſtaret, &
ſoli° Ioſephi comitatu petebatur. O diuina parens,
quò ſuſceptus hic abitus? quò tecũ tollis hunc cele-
ſtem puerum tuum? tuúmne, an meum? & tuum,
& meum. Ne quæſo recedas gloria Hieruſalem,
lætitia Iſraël, honorificentia populi noſtri? Ne ab-
ſcondas hunc ex te ortum ſolem iuſtitiæ; ne miſe-
ricordiam à miſeris, ſalutem à perditis hinc aſpor-
tes. Hucuſque vixi, inquit, inter gaudia; hactenus
multa vidi non viſa nec videnda amplius: huc vſq;
exultandi & amplexandi tempus fuit: nunc præ-
guſtanda eſt, quæ me poſt hac excipiet amarities:
ad laborum tolerantiam me comparo, mercedem
poſte

posterorum Adam, incõmoda, luctus & ærumnas exspecto. E barbarie cum redierimus, etiam inter notos quasi ignoti, inter populares quasi peregrini vitam transigemus. O dilecti Deo viatores, vrbes plurimæ sunt Ægypti; in quam vos habitatum cõferetis? Quis tecto suo recipiet? Si enim inter ciues vestros, inter fratres vestros nullum diuersorium, nisi stabulum, etiam vicina partitudine inuenire concessum est, inter feros barbarosq; quomodo inuenietis? cuius benignitate vtemini? nam vobis pauxillum nummorum esse haud ignoro. Quî nam in medio superstitiosissimorum mortalium degere poteritis? Et quî nam illi vos ab impietate & idolomania abhorrentissimos patientur? Facto agmine anteuolate sancti angeli, & diuersorium Regi vestro præparate. Annunciate gaudium magnum toti Ægypto, quia Saluator aduenit. Sed populus hic eum non cognouit. Nihilominus DEI numine factum est, vt aduenis istis de habitatione attribuerint: vt molestiarum illis nihil toto septennio exhibuerint: vt angeli monitu reditum in Iudæam parantes, cum familiarissimi doloris significatione, & lacrymis dimiserint. Virgo quidem lana facienda, Iosephus fabrica materiaria victum in commune quæritabant: & cùm vnà tenui salino accumberent, semper in medio amborum puer IESVS, puer suauissimus, & amabilissimus discumbebat. Nulla ibi pedisequa, nullus famulus, nulla ancilla: vt neque ante quàm migrarunt, neque postquam remigrarunt. Quæ deinde ad annum ætatis eius duodecimum contigerunt, post reuersionem scilicet, Herode iam sedente, æternumq; sesuro

ſuro apud inferos, pietati veſtræ commentandæ permittuntur. A. Vt quæ poſt eundem amiſſum, & in templo inter doctores, audientem illos & interrogantem repertum, vſque ad annum triceſimum geſta ſunt. E. Tres vltimos populum ſalutariter inſtituiſſe certum eſt, totos præcedentes tacuiſſe: quamquam eſſet à prima origine æquè vt in cruce ſapientiſsimus. A. Quorſum hoc. E. Vt diu ante diſcendum putemus, quod alios doceamus. Nos celare ſcientiam noſtram inſcientem nequimus, & ſilentij prudentiam, noſtram ignominiam interpretamur. Ante effundimus quàm infundamus, duasq; aures, vnam linguam nobis datam, vt plus audiamus, minus loquamur, nõ intelligimus. Ad exemplum quoque Chriſtianorum fecit, vt eſſet ſubditus vtrique, & nunc matrem in iis quæ imperaret, nunc nutricium in re fabrili adiuuaret. Credimus quoque ſolidas propemodum noctes aliquando in votis poſuiſſe, & humano generi à Deo clementiam poposciſſe: cũius liberandi, & pro eo moriendi amore ita exarſerat, vt tempore illo, quo vitam poneret, nihil illi lõgius videretur. Nec dulcia ſolùm & diuina cum parentibus, verùm etiam cum ſuperis colloquia miſcebat, qui Dominum ſuum frequenter viſentes, cum eo iucundiſsimè commorabantur. A. Nec dubitamus, quin ſacros libros in manus ſumpſerit, quæq; ad ſe pertinebant in Prophetis & pſalmis matri explanauerit. Non enim erat filius fabri, vt neſciret literas, quod Phariſæi garriebant. E. Iſta & iſtis affinia quin de adoleſcentia & pueritia Chriſti cogitetis, nihil prohibeo: ſunt enim pia, & amorem caſtiſsimum ſpi-

rantia.

rantia. Quis autem tam ingratus & ferreus reperietur, qui IESVM amare nolit? immò redamare. Si quis non amat Dominum noſtrum IESVM CHRISTVM, ſit anathema maranatha. A. Agnoſcimus Pauli magiſtri tui vocem, prorſus apoſtolico pectore digniſsimam. E. In poſtremis annis tribus (tres enim ſupra triginta natum aſcendiſſe cælum, eſt omnium conſenſu populorum firmata opinio) qui ſunt myſteriorum, & rerum mirabiliter ab eo confectarum pleni, baptiſmus ſe primo loco offert, quo ſanè humilitatem nos colere docuit, & hoc factorum ſuorum procœmium eſſe voluit. E Galilæa incomitatus ad Iordanem, cum diſcipulos nondum legiſſet, adhuc nemini not⁹ ſe apportauit, vbi Ioannes publicanos & peccatores myſtica lympha perfundebat: vt inter eos velut vnus ex eis ipſe quoque lauaretur. Quos ipſum cognoſcens ille inter natos mulierum ſanctiſsimus atq; maximus, cum agnum Dei circumſtantibus venire dixiſſet, ſummiſſo animo: ego, inquit, à te ablui debeo, & tu venis ad me? Ego dignus non ſum vt ſoluam corrigiam calceamenti tui, & tu ſupponis mihi ter ſanctum, & ſpiritibus almis honorandum caput? Ego ſeruus, tu Dominus: ego homo, tu Deus. Quò tibi lauatio, qui mundiſsimus, qui ipſa munditia es? Tu planè agnus es, quia te nihil manſuetius, nihil mitius: ſed cæleſtis agnus, ſuper quo cæli aperiuntur, Spiritus ſanctus forma columbæ demittitur, vox patris magnifica exauditur. Succeſsit mox in loco deſerto per dies quadraginta cũ abſtinentia à cibo & potione permanſio, & ſecundùm eos dies cum diabolo dimicatio, quia eſurientem animad-

uerterat. Vt se Deum approbaret, cibo tanto interuallo caruit: vt hominẽ, cibum appetiuit. Triplex autem telum iecit in eum aduersarius dolis instructissimus, quorum primum fuit ventris, alterum ambitionis, postremum auarissimæ cupiditatis. Audes adhuc (quid est autem quod tu non audeas?) vendicare tibi quæ tua non sunt, & promittere illi, quæ illius sunt? hæc omnia tibi dabo, si cadens adoraueris me? O execrande, tu vt adorêre? vt ad pedes tibi accidat supplex Dominus ac Deus tuus? Dignus eras, qui in nihilum reuerterêre. A. Quem hic leo immanis non quærit vt deuoret? cuius ille saluti non struit insidias? E. Si resistamus fortes in fide, turpiter aufugiet: non vincit nisi volentem: superuenit fortior, à quo perdomitus est. A. Armatura, vti remur, optima aduersus impressiones eius, & ad vniuersas vitæ Christianæ rationes instituendas doctrina perfectissima, & vberrimi salutarium præceptorum fontes Euangeliorum libri. E. Summa Euangeliorum auctoritas. A. Quomodo? E. Cum Deus olim quid à maioribus nostris vellet, Prophetarum linguis vsus declarasset, nouissimè per filium nobis locutus est, qui hæc Euangelia, id est, nuntios expectatissimos apportauit. Filij Dei oratio quanta cum veneratione excipienda est? Nihil hac disciplina præstantius, vtilius, consummatius, atq; omnibus modis diuinius. A. Eandem factis quoque eximiè confirmauit, vt non doceret tantum, sed faceret: quin immo prius faceret, quam doceret. E. Est nimirum ita vt dicitis. Laudat paupertatem, summissionem, mansuetudinem, iustitiam, misericordiam,

diam, & virtutes alias: at nemo eas tam absolutè præstitit. Cuius paupertas insignior, quam qui in bouili natus, cuiq; non suppeditauit vbi caput reclinaret? cum tamen vulpeculæ lustra sua, & auiculæ colant nidulos suos. Quid eius humilitate præclarius, qui effectus est vermis, non homo, & ludibrium hominum? Quid eo manſuetius, qui vt agnus coram se tondente; sic ille coram se occidente obmutuit? Quis quotidiana generis humani piacula, & doluit vehementius, & defleuit impensius? Quis eo magis misericors, qui tot miseris tam volens subuenit? Fame afflictos pauit, claudos, mutos, surdos sanauit, cæcis aspiciendi facultatem, paralyticis pristinum corporis nitorem habitumq; donauit, notas albicantium vitiliginum manu admota deterſit, vliginosa & turgentia hydropicorum viscera sanitatem natiuam recipere iussit, energumenos à dæmonibus expediuit, luce perfunctos in lucem restituit. Nemo adeo purus macularum, quàm qui extra omnem culpam semper vixit, & humanorum delictorum nulla contagione fœdari potuit. Nemo ita pacis studioſus, vt qui princeps pacis est appellatus, quiq; inter cælum & terram, inter Iudæos & gentes, inter Deū & hominem placidiſsimam firmiſsimamq; pacem composuit. Nemo in tanta morum innocentia tam probroſa tam æquo animo paſſus est. Dilexit inimicos, iniurias vltus est benefactis, per noctes quàm longæ pro nobis patrem sæpenumero precatus est, quorū salutis quàm cupiens fuerit, labores & moleſtiæ quas exhauſit innumerabiles testātur. Quanto negotio, quàm amanter ac diligenter per mon-

tes,

tes, per valles, per auia & inuia, per terras, per vndas ouem perditam requisiuit? Ob hanc à castello in castellum, à ciuitate in ciuitatem, à prouincia in prouinciam pedibus ambulauit, tot deniq; locos nullo equo aut mulo, nullo curru aut lectica vsus, cum fame, siti, æstu, algore peragrauit. Videamus quæ illi gratiæ relatæ sint. Curabantur à medico, & deterius se habebant. Illustrabantur à sole, & tenebras malebant. Supra naturalem potestatem res stupendas perpetrabat, & magus audiebat. Pellebat ab obsessis dæmones, & aiebant, dæmonium habet. Peccantes increpabat, iter in cælum demõstrabat, & planum impostorem q; dictitabant. Neminem flagitiosum auersabatur, & vnus de eorum grege numerabatur. Edebat, bibebat inuitatus, & comedonem ac potorem vocabant. Vehementissima contentione animi ad populum concionabatur, & eum pro fanatico per ora traducebant. Quid plura? aliâs eum moliti sunt comprehendere, & in custodiam dare: aliâs lapidatione facta cogitarunt eum vita eiicere: aliâs de monte præcipitem agere: aliâs vt furiosum vinculis constringere: aliâs è synagoga conuentuq; publico exterminare: nec requierunt, donec tormentis laniatum, patibulo suffixerunt. A. Quid retribuemus Domino pro his omnibus? Non fuimus tanti. E. Hæc faxo magis dicatis, si mortem inhonestissimam, & crudelissimam, quæque eandem proximè anteceſſerunt, studiosius consideraueritis. A. Fiat id adeo te duce & magistra. E. Progredientem me ecce remoratur, & attonitã in vestigio consistere cogit in monte sancto insuetum, nec vlli præteritis sæculis visum

sum spectaculum: candidissimum, lucidissimum, omnino formosissimum, diuinissimumq; spectaculum, quo Apostolis, & eorum posteritati ad appetendam comparandamq; futuram æthereis in sedibus beatitudinem mirificè additi sunt animi. Pulchritudo & splendor rediuiuorum corporum pars quædam parua erit quæsitæ & exspectatæ fælicitatis, hanc degustandam tribus discipulis in monte Thabor, proposuit. Quæ illis vsque adeo delectabilis fuit, vt se in terris versari amplius non putarent, & continenter in illa voluptate ædificatis dómunculis manere magnopere optarent. Quid autem, dicemus, cum olim cælesti ciuitate donati torrente voluptatum inundabimur? nonne altissimis clamoribus ingeminabimus: Bonum est hic nos esse? Vna stilla Petrum inebriabat, ô quid ipsa flumina tunc facient? buccella de conuiuio tuo, bone IESV, quod apparasti diligentibus te, ita saturabat animam apostolicam, quid epularum illa varietas, ferculorumq; cælestium magnificentissima multitudo? Huius beatitatis dedisti mihi pignus, harum epularum imaginem & vmbram teneo te ipsum, quanquam velatum: corpus tuum, quod mihi ad supera proficiscens comedendum reliquisti. Saluator mi, caro tua verè est cibus, & sanguis tuus verè est potus. Hoc meum vnicum fidelissimumq; solatium: hæc interim mensa mea aduersus eos qui tribulant me. Totus à me discessisti, & totus mecum remansisti. Hic panis meus quotidianus, quem vt quotidie profit, quotidie accipio: & sic tuo beneficio mores fingo meos, vt quotidie merear accipere, Iudæi desiderent ollas car-

carnium Ægypti: illi postulent sibi pepones, cepas, & allium: ego hanc alimoniam volo mihi esse perpetuam, quæ peccata dimittit, quæ auersas à recta ratione cupiditates consopit, vires ad resistendum flagitiis ministrat, ad ardua & difficilia subeunda excusitat, virtutes auget, mentem facibus maioribus erga Deum inflammat, ad regiones immortalitatis post obitum euehit. A. Quàm piè in cantico suo Theologus?

In mortem à discipulo
Suis tradendus æmulis,
Prius in vitæ ferculo
Se tradidit discipulis.
Quibus sub bina specie
Carnem dedit & sanguinem:
Vt duplicis substantiæ
Totum cibaret hominem.
Se nascens dedit socium,
Conuescens in edulium,
Se moriens in pretium,
Se regnans dat in præmium.
O salutaris hostia
Quæ cæli pandis ostium:
Bella premunt hostilia,
Da robur, fer auxilium.

E. In triumphali introitu in vrbem Hierosolymorum, die quem Palmarum vocitamus, in esu agni paschalis, in lotione pedum, in sermone super cœnam, atque in via ad hortum trans torrentem Cedronem habito, digna animaduersione inueniet qui scrutabitur: ad extremum perfectissimum actum, ad Saluatoris irrisiones, contumelias, verbera, tormenta, ad teterrimam denique necem, & sepul-

sepulturã animo & cogitatione tota, cum acerrimo miserationis, & pietatis sensu nos intendamus. A. Quid faciamus aut libentius, aut salutarius? In vulneribus & morte Domini IESV vertitur spes nostra omnis. In his requies, securitas, virtus, perfugium, vita & salus nostra. E. Expandit in cruce brachia sponsus meus: vt amplexetur me: inclinat caput, vt osculetur me. Reficior & permulceor amore gratuito & inexplicabili, qui tam multa, tam infanda tam sedatè tolerauit: crucior caussis, ob quas ea omnia tolerata sunt, & doloribus συμπάσχω. Hæc in turbidis & ad voluntatem procedentibus rebus moderamina mea: in illis, ne pressa succumbam: in istis, ne eleuata altius ascendã, & casu grauiore decidam. Hæc cum assiduò volutem in corde, sæpe etiam ore canto, chartis illino. Non requiro vbi pascat dilectus, vbi cubet in meridie, quãdo in penetralibus meis, in intimo pectore meo cubantem pascentemq; complector. Ibi contemplor sudorem sanguineum per corpus vndique prorumpentem, & in humum defluentem, Iudam maligniſsimè osculantem, cohortem perbacchantem, Saluatorem funibus & catenis arctè constringentem, validè percutientem, furenter huc illuc raptantem, trahentem, protrudentem. Subsequor mœsta in ædes Annæ Pontificis, inde ad Caypham, ab eo ad Pilatum, à Pilato ad Herodem, ab Herode rursus ad Pilatum. Audio accusationes mendaciſsimas, risus effusiſsimos, clamores inconditiſsimos, caput innocentiſsimum ad mortem flagitãtium. Aspicio istos velantes eius oculos, illum in faciem pugnos impingentem, alios eandem con-

sup-

ſputantes, aliaque in Regem meum contumelioſiſsimè per ſummam petulantiã deſignantes. Obtueor virgis & flagellis conciſum, & purpureos per membra decurrẽtes riuulos: cerno coccinea chlamyde circumdari, ſpinis coronari, per ridiculum adorari, ſceptri loco tenentem arundinem, & eadem rapta de manibus verticem reuerendum immaniter contundi. In hiſce tam atrocibus iniuriis, tam exquiſitis pœnis nulla vel leuis querimonia, nullum irritati & impatientis animi argumentum. Circumdederunt eum canes & vituli multi, tauri pingues obſederunt, quid non dicentes? quid non incæptantes? quid nõ facinoroſiſsimè molientes? & placatiſsimè fert omnia: quæque præcepta virtutum dedit tot concionibus, eas virtutes omnes in ſe vno die quàm perfectiſsimè exprimit. Tandem homicida illi anteponitur, ab iniuſto iudice condemnatur, cum latronibus ducitur, ferreis clauis cruci affigitur, pro interfectoribus ſuis rogat, illis precatur à Patre veniam, à quibus adhuc accipit iniuriam, matrem diſcipulo, diſcipulum matri tradit, fel & acetum guſtat, cum clamore valido & lacrymis excedit, militis haſta perfoditur, in alienum monumentum infertur. O quis mihi talia cogitanti ſenſus? immo potius quis conſenſus? O inſontiſsime agne, ô dulciſsime iuuenis, quid nam & quantum ſceleris conſciuiſti, vt ſic odioſus & execrabilis fieres, vt excarnificatus inter ſceleratos nudus penderes? Nos peccauimus, tu pœnas luis immeritas. Propter ſananda vulnera noſtra tu vulneraris: vt nos viuamus, tu moreris. A. Sic ſic Abel iuſtus ab inuido fratre necatus: ſic Iſaac lignorum

rum fascem, quibus ipse victima cremaretur, humeris baiulans sacrificatus est: sic agnus Ægypti⁹, agnus sine macula iugulatus est: sic serpens æneus exaltatus est. Iam Dauidis sub persona in crucem sublati lamentabiles voces exaudimus, & nimium vera ceciniſſe cognoscimus. Omnes videntes me deriserunt me: locuti sunt labiis, & mouerunt caput. Foderunt manus meas & pedes meos: dinumerauerunt omnia ossa mea. Iam euentus tuam, Esaia, vaticinationem confirmat. Ecce tibi illum de quo dixeras: non est ei species neque decor. Iam nunc ô Hieremia accede ad montem Caluariæ, & iterum iterumq; illud tuum flebili clamore persona. O vos omnes qui transitis per viam, attendite & videte, si est dolor, sicut dolor meus. Sancti Prophetæ, qui tot ante sæculis hæc vidistis & prænunciastis, adeste quæsumus, & quæ aguntur considerate, & præsentes oculis auribusq; discite, nec minimum quippiam omissum de oraculis vestris ad rem conferendis. E. Meritò hunc in modum Hieremias. Si enim Saluatori sola imminentium tormentorum cogitatio tantam acerbitatem creauit, vt grumos sanguinis per artus extorqueret, qualem & quantam ipsam tot immaniſsimorum cruciatuum perpesionẽ fuiſſe opinabimur? Ah, nulla pars corporis, à dolore relicta est libera. A. Intelligimus. Nam pedes manusq; clauis terebratæ, caput spinis aculeatiſsimis indutum, & arũdinis ictibus conquaſſatum, facies sputorum sordie deformata, etiam lingua fellis hauſtu cruciata, totum corpus flagris dilaceratum est. E. Ipsa porrò corporis cõstitutio & habitus longè quàm alio-

rum perfectior & temperatior, ideoq; maiore vi sentiendi præditus, ad exaggerandam tormentorum magnitudinem momentum addebat nõ modicum. Animus quanta mœstitudine cumulabatur, quo cruciamẽto lacerabatur ex eo, quod omnium generum ordinumq; mortales contra se conspirasse videbat? Crux cũ ea non nisi nocentissimi & sacrilegissimi afficerentur, præter acerbitatẽ extremi dedecoris erat ignominiæq; plenissima. Veruntamen Deo ita visum, vt inde vita existeret, vnde mors prodierat: & quo telo perempti iacebamus, eodem perimeretur, qui peremerat. Præterea non defuerunt cælestia solatia iis, qui Dei causa dati sunt aliquando in supplicium, & quamuis diro genere mortis consumpti: at Christi poculum merissimæ fuerunt amaritudines. Atque hac eum velut procella intolerandorum dolorum obrui eo fuit indignius, quod non solum non meritus, sed neque coactus, volens autem hæc sustinuit, ipseq; locum & tempus his rebus elegit: quo quidem ad permouendos animos humanos nihil æquè valet. Neque enim illustre beneficium eius numerandũ est, qui pro alio dura patitur, non quia voluerit, sed quia effugere non potuerit. At verò qui durissima quæque, ipsamq; necem, quam vitare poterat, solo alterius nomine perfert, hic omnem, etiam gratissimo habendæ, quid dicam referendæ? gratiæ facultatem eripit. Deinde quod conditor pro natura condita, Dominus pro mancipiis, pius pro impiis, Deus pro hominibus morti se obtulit. Quo minus mirandum est, si mutæ quoque res, & sensibus orbatæ interitum procreatoris sui luxerunt.

Ex-

Expalluerunt astra, fugit hoc spectaculum sol aureus, & vultum ferrugineo amictu contexit. Dies in noctem concesit, terribili fremitu totius terræ concussum est ædificium, elementa turbauerunt, saxa quasi doloris vim non ferentia crepuerunt, tumulis apertis cadauera redeuntibus animis iam olim efflatis prodierunt. Quę maiora cõmiserantis naturæ indicia requirimus? A.

Arbor decora, & fulgida,
Ornata Regis purpura,
Electa digno stipite,
Tam sancta membra tangere.
Beata cuius brachiis
Pretium pependit sæculi,
Statera facta est corporis,
Tulitq; prædam tartari.

E. Aue ô crux, cui tam insigne decus tantamq; gloriam membra Domini contulerunt. Tu platano vmbrosior, cedris celsior, cypresso odoratior lauro semper virentior. Omnibus lignis paradisi tu lignum pulchrius & fructuosius. Tu reuera arbor vitæ: tu arbor scientiæ boni & mali, visu speciosissima, gustatu longè suauissima, quæ per orbem vniuersum astris micas splendidius, celebrarisq; à cœlitibus & hominibus. In te vita moriens omnium mortem morti dedit. Tu sublimis conspiciere, & gemmis rutilantior, cum supremo die ad iudicium gentes humanæ conuocabuntur, atq; vt ouibus incredibilem lætitiam: sic hædis tristitiam & lamentationem afferes. A. Adoramus te Christe, & benedicimus tibi, quia per sanctam crucem tuam redemisti mundum.

E. Crux fidelis inter omnes,
Arbor una nobilis.
Nulla talem silua profert
Fronde, flore, germine.
Dulce lignum, dulces clauos,
Dulce pondus sustinens.

A. Fuit sanè mœstissimus ille dies, quo sol verus occubuit, & debet Christianis eius anniuersaria reditio renouare sacratissimæ mortis huius tormentorũq; memoriam. E. Verùm tertius ab eo, quo inferis spoliatis, anima denuo coniuncta cum corpore, triumphator exurrexit, & ad superas oras reuenit, impatibilis ac immortalis, plausu magno & gratulatione semper excipiendus est. Strauit Sampson plures occidens quàm viuus. Emissus est à vinculis Ioseph. De ventre ceti emersit Ionas. Per mare populus excusso iugo seruitutis sicco pede Moysis ductu transiuit. Helisæus puerum Sunamitidis exanimatum denuo (vt sic dixerim) animauit: eius mortui corpus aliud mortuum à mortuis excitauit. A. Quid Iudæa profecisti, cum doctorem & magistrum tuum perdidisti? Et vos, ô Pontifices, cur eius sepulchro custodes apposuistis? qui clauso materno vtero exiuit, hunc vos tenen inter saxa posse existimatis? & qui aliis ad vitam reditum indulsit, semet in vitam reducere non poterit? Da Caypha pecuniam militi, iube mentiri, licet tibi quod libet: fas tibi omne nefas. E. At verò si in terris Christus restitisset, in ipso hominis aspectu omnis hæsisset nostra cogitatio, & humana quadam beneuolentia eum coluissemus. Itaq; cælum ascendit, effecitq;, vt quem ante oculos amplius

plius non habemus, hunc vt Deum quoque diligamus & veneremur. Ascendit autem sua vi & potestate: non curru vectatus, vt Elias: & à Deo patre summa est affectus dignitate, quam vt explicemus, ad eius dexteram Filium sedere dicimus. Maxima verò bona hinc ad genus hominum confluxerunt. Donis donati sumus plurimis & maximis, Patronum ac deprecatorem apud Patrem habere cœpimus, qui & locum suis domicilia q̃ parat. Hæc summa quædam & spicilegium est vitæ mortis q̃ IESV Christi, ô fidelissimæ animæ, cuius meditationem multis rationibus mihi vtilissimam, iucũdissimam q̃ experior, eam q̃ vnicuiq; vestrũm in amoribus esse quàm maximè vos diligo, tam maximè concupisco.

ANNOTATIONES.

FIDELES ANIMAE) *Doctoribus rei Christianæ fideles sunt, qui Christum induerunt, vt loquitur Apostolus: qui Christum profitentur, cuius fidei se suaq; omnia commiserunt: dicti à fide, quæ vox rursum aliud est iisdem, quam literis ciuilibus, quibus est dictorum conuentorumq; constantia & veritas, appellata ex eo, quod fiat quod dictum est. Sic Cicero 1. Off. Hinc fidelis & infidelis aliam vim habent his aliam illis. Turca aut Iudus non est illis fidelis, quia non est Christo initiatus, non est sacris Christianis imbutus, & ita infidelis. Istis autem hoc ipso dicitur fidelis, si fidem præstat ac seruat: infidelis si non seruat. Hæc notio cum priore coniungi po-*

test, & nos vtroque modo fideles animas accipi volumus: quæ, inquam, non solum Christo nomina dederunt, sed etiam constanter in eius & Ecclesiæ cultu se gerunt, & stant promissis. SVPER NIHILVM FVNDANTI) Super quonam terra sit fundata, quo fulciatur, cui innitatur, aëri, an aquæ, an alicui demum corpori ea solidiori, vetat inquirendum pulcherrima disputatione D. Basilius Homil. 1. in Hexam. ALIA SIMILITVDO AB IGNE ET LVCE) Hanc proponit Damascenus de fide orthod. lib. 1. cap. 9. ORTV FVLGENTISSIMI SIDERIS) Magnificè de hac stella prædicat D. Ignatius epistola ad Ephesios, quem locum cur non describam? Ἀστὴρ ἐν οὐρανῷ ἔλαμψεν ὑπὲρ πάντας τοὺς πρὸ αὐτοῦ, καὶ τὸ φῶς αὐτοῦ ἀνεκλάλητον ἦν καὶ ξενισμὸν παρεῖχεν ἡ καινότης αὐτοῦ τοῖς ὁρῶσιν αὐτόν: τὰ δὲ λοιπὰ πάντα ἄστρα, ἅμα ἡλίῳ καὶ σελήνῃ, χοροὺς ἐγίνοντο τῷ ἀστέρι. αὐτὸς δὲ ἦν ὑπερβάλλων αὐτοὺς τῷ φανῷ ταραχήτε ἦν, πόθεν ἡ καινότης ἡ φανομένη. Stella fulsit, splendore exsuperans omnes, quotquot ante fuerant. Lux enim illius inenarrabilis erat, & stuporem incussit omnibus aspicientibus rei nouitate. Omnia autem reliqua astra vnà cum sole & luna chorus fuere stellæ illius: ea verò claritate superabat omnes. Turbabanturq; vnde prodiret hæc quæ apparebat nouitas. AD HOC REFERVNTVR CAETERA NOMINA) De nominibus atque adeo de reliquis ad filium Dei pertinentibus mysteriis Lactantius à cap. 6. lib. 4. ad cap. 33. DIOMEDIS, ET BVSIRIDIS) Ille Thracum Rex, equabus suis mactatos hospites obiiciebat. Qui rumor vnde ortus

docet prouerbium, Diomedea necessitas. Hic Ægypti Rex eosdem immolabat: interemptus est ab Hercule, cum etiam cum voluisset occidere. Virgil. 3. Georg.

Omnia iam vulgata, quis aut Eurystheа durum,
Aut illaudati nescit Busiridis aras?

Vbi Seruius. Illaudati participium est, pro nomine: vt sit, illaudabilis, non qui laudatus non sit: Sed qui laudari non meruit, vt est illud in 7. Dives inaccessos vbi solis filia lucos: pro, inaccessibiles: non quos nullus accesit: sed ad quos accedere nullus debeat. Encomium huius, ostentandæ eloquentiæ & ingenij scripsit Isocrates. Atreus Thyestæ fratri, liberos eius à se contrucidatos & coctos in cœnam apposuit, ob adulterium vindicandum. Introducebatur in tragœdia oculis trucibus semper. Hinc de toruo truculentoq; aspectu adagium, Atrei oculi. Horat. ad Pison.

Nec pueros coram populo Medea trucidet,
Aut humana palam coquat exta nefarius Atreus.

Phalaris Agrigentinorum tyrannus, in taurum æneum, viuos includebat, quos subiecto igni torrebat, ex eorumq; clamore velut mugitu quodam mentem satiabat. Hunc taurum, excusso primùm in eodem artifice ipsius Perillo, Delphos misit, vt Phœbo dicatus, in eius templo reponeretur, monumentoq; esset, & artis exquisitissimæ, & intenti crudelissimi, & pœnæ meritò in auctorem conuersæ: Sed Delphi munus à tyranno aspernati sunt. Vide prouerb. Phalaridis imperium. Idem est φαλαρισμὸς. Mezentius Rex Etruscorum, cuius sæuitiam & immanitatem Virgil. exponit in 8. Æneid. his versibus:

Quid memorem infandas cædes, quid facta tyranni
Effera? dÿ capiti ipsius, generiq; reseruent.
Mortua quin etiam iungebat corpora viuis,
Componens manibusq; manus, atque oribus ora
(Tormenti genus) & sanie taboq; fluentes
Complexu in misero longa sic morte necabat.

OCCVRRIT TVM VIRGINITAS) *Cum tot & tam admirabiles occursus euenerint, haud ineptè illa Ecclesiæ Catholicæ lumina Ioannes Chrysostomus, Gregorius Nyssenus, Cyrillus, cæteri Græcorum doctissimi Pontifices, huic diei ὑπαντὴν nomen dixerunt, occursum scilicet. A nostris, ad Virginem & legem magis respicientibus, Purificationis dies nominatur.* SVPERSTITIOSISSIMORVM MORTALIVM) *De huius populi superstitionibus Gyrald. de diis gentium, Syntag. 1. in extremo, & alÿ. Clem. Alexand. Ægyptios animalia muta venerantes, Græci adulteros, turpissimisq; flagitiis coopertos adorantibus præfert, Protrept. ad Gentes.* VIRGO QVIDEM LANA FACIENDA) *Oleam facere, est ex ea oleum facere: sic lanam facere, est lanam operi impendere, & ex ea aliquid facere. Sic aurifex dicitur qui aurum facit, id est, qui ex auro opus facit. Possum & vetus epitaphium citare in hanc rem, in cuius postremo carmine est, lanam fecit. Sed id totum antiquitatis, suauitatis, & venustatis caussa apponam.*

Hospes quod desco paullum est, asta, ac pellege.
Hoc est sepulcrum hau pulcrum pulcrai fœminæ.
Nomen parentes nominarunt Claudiam.
Suom marettum corde dilexit souo.
Gnatos duos creauit: horunc alterum

In terra linquit, alium sub terra locat.
Sermone lepido, tum autem incessu commodo.
Domum seruauit, lanam fecit, dixi: Abei.

Apud Nonium, verbo Putare, lana depensa est pondere certo iustoq́; pensa, putata, purgata. De labore muliebri persimili Terent. And.

Primùm hæc pudicè vitam, parcè ac duriter
Agebat, lana, ac tela victum quæritans.

Et Virgil. 8. Æneid.

Cui tolerare colo vitam, tenuiq́; Minerua.
Impositum cinerem, & sopitos suscitat ignes.
Noctem addens operi, famulosq́; ad lumina longo
Exercet penso: castum vt seruare cubile
Coniugis & possit paruos educere natos.

TRIPLEX AVTEM TELVM) *De hac triplici petitione, machinationeq́; Satanica D. Ignatius epist. ad Philippenses, vbi iustissima indignatione concitatus, illa verba,* SI CADENS ADORAVERIS ME, *quantum potest execratur, & τὸν πειράζοντα condignis cognominibus cumulat.* καὶ πῶς οὐκ ἔφριξας τοιαύτην φωνὴν κατὰ τοῦ δεσπότου προήκασθαι. ὦ πάντων πονηρῶν πνευμάτων πονηρότερον ἐκ κακονοίας πνεῦμα, &c. SVPRA NATVRALEM POTESTATEM) *Vitruuio lib. 9. cap. 4. naturalis potestas est natura. Namque in his locis, inquit, naturalis potestas ita architectata est. Quo genere circuitionis vtitur Lucretius lib. 5. & ferri potestatem pro ferro, plumbi potestatem pro plumbo dicit Turneb. lib. 22. cap. 29.* ADDITI SVNT ANIMI) *Animos numero multitudinis vocant latini vehementiam, confidentiam, audaciam, ferociam, impetus, acrimoniam animi. Inde addere, facere alicui*

animos, tollere animos. Valet idem quod Gratis θυμὸς.
CVM LATRONIBVS DVCITVR) *Hoc verbo, ducere, vtebantur antiqui propriè in condemnatis, in addictis, in iis, quibus à magistratu manus iniecta esset. Terent. ducent damnatum domum. Cic. in Rull. Ego is Cos. qui concionem metuam? qui trib. pl. perhorrescam? sæpe & sine caussa tumultuer? qui timeam, ne mihi in carcere habitandum sit, si trib. pl. duci iussisset. In* XII. *tab. Aſt qui ei endo iure im addicit, secum ducito. Et notum est verbum illud vsitatum in auctionibus, ducas licet. Sic lib. 2. accusat. si petit, ducas. Nam id exagitat in Verre Cic. quod cum debitores qui soluendo non erant, à creditoribus domum duci solerent, Verris iussu interdum petitores à debitoribus ducerentur. Quin & genus illud loquendi, quo quis vxorem domum ducere dicitur, à coemptione ortum puto. Hæc in 1. Catalinar. Muretus. Facit huc exemplum quoddam facetiarum earum, quæ posita sunt in verbis, quod & inopinatum habet & ambiguum. Vt apud Nævium videtur esse misericors ille, qui iudicatum duci videns, percunctatur ita: Quanti addictus? mille nummûm. Si addidisset tantummodo, ducas licet: esset illud genus ridiculi præter expectationem: sed quia addidit, Nihil addo, ducas licet: addito altero genere ridiculi, fuit, vt mihi quidem videtur, salsissimus. 2. de Orat.*

PRO-

PROGYMNASMA QVARTVM.

Sacrosanctus Spiritus Paracletus.

MINORES, MAIORES.

MINORES. Quinam, & quales, & quanti sunt effectus, Spiritus sancti? MA. Præcipui, & maximè proprij sunt, quæ septem dona solemus vsurpare, quibus eorundem contraria penitus profligantur. MI. Quo tandem pacto profligantur? MA. Timorem Domini largitur aduersus superbiam, pietatem contra obstinationem, scientiã contra ignorantiam, fortitudinem in locum timiditatis, consilium contra temeritatem, intellectum contra hebetudinem, postremò sapientiam aduersus stultitiam. MI. O amplectenda dona. O nullis quàm his tẽporibus magis necessaria dona. Nunc quippe humano genere nihil superbius, nihil obstinatius, ignorantius, timidius, audacius, hebetius, stolidius. MA. De eiusdem donis agens Paulus epistola priore ad Corinthios, sic ait: *Diuisiones verò gratiarum sunt: idem autem spiritus. Et diuisiones ministrationum sunt: idem autem Dominus. Et diuisiones operationum sunt: idem verò Deus, qui operatur omnia in omnibus. Vnicuiq; autem datur manifestatio spiritus ad vtilitatem,* & quæ deinceps sequuntur, quæque in ea ad Galatas recẽsentur. Sed effectũ donorumq; varietas, multitudo, præstantia ex nominibus quoq; eidẽ à sacra præsertim scriptura tributis cognoscitur. MI. De nominib⁹ ergo, si vobis placet, erudiamur.

MA.

MA. *Dominus* in symbolo Patrum dicitur: quo quidem declaratur, quanto angelis superior ac excellentior sit: qui cum sint nobilissimi spiritus, à Deo conditi, omnes tamen sunt administratorij, missi propter eos qui hæreditatem capiunt salutis. In eodem *Viuificans*, quòd anima hominis cum diuina mente consociata vitam magis vitalem viuit, quam corpus, dum animæ præsentia regitur ac sustinetur. Et quia sanctæ literæ istam animi cum Deo coniunctionem Spiritui sancto adscribunt, rectissimè vocari spiritum viuificantem nõ est cur dubitemus. Dabo vobis spiritum & viuetis, est apud Ezechielem. Vocatur præterea *Donum*, quod vocabulum in eo poni intelligimus, cum aliquid benignè & gratis, nulla spe remunerationis in alium confertur. Quæcunque autem beneficia à Deo nobis tributa sunt (quid autem ille non est largitus?) ea gratuitò, Spiritus sancti concessu ac munere tributa sunt. A Dauide nominatus est *Spiritus rectus*, & *Spiritus principalis*, quoniam facit, vt nihil nisi rectum, honestum & sanctum expetamus, & per eundem animus noster cupiditates, reliquasq; perturbationes imperio regit, & liber rectam rationem Deiq; præceptã sequitur. Zachariæ est *Spiritus gratiæ & precum*, Ezechieli *Aqua munda*. Saluatori *Spiritus veritatis, promissum patris, digitus Dei, signũ, fons viuus, seu fons aquæ salientis, virtus Dei*. Paulo *Spiritus adoptionis*. Ioanni *Vnctio*. Silemus alia multa. Illud vnum iactatissimum, præq; omnibus gratissimum est, quo aliquoties in sacro Euangelio cohonestatur, *Paracletus*, latinè Consolator. Reuera enim Deus est totius consolationis, qui nos in omni

rerum

rerum aduersarum molestia & desperatione consolatur. MI. Haud videtur dubitandum, quin ille in rebus incommodis præstò nobis sit, vt eas æquiore animo perferamus: & est tam eneruata per se, infirmaq; natura nostra, vt fortunarum naufragia boni consulere, iniurias nihili pendere, tormenta excipere, mortem denique ipsam in quamuis bona caussa oppetere non possit, nisi eius vi confirmata ante, & corroborata fuerit. Veni, eia veni sancte Spiritus, & te nostris implica pectoribus. Tu leuamen oppressorum, tu solamen miserorum. Dulcis hospes age veni, dulce refrigerium. MA. Sapientissimus, hominumq; amantissimus est hic spiritus, qui è pastoribus ouium citharœdos, cantu suo impuros spiritus abigentes, & reges efficit, vt Dauidem. E caprariis sicomoros vellicantibus Prophetas, vt Amos. Ex adolescentulis presbyterorum iudices, vt Danielem. Ex piscatoribus Apostolos, hoc est, hominum vniuersorum piscatores, & principes orbis, vt Petrum, & Andream, Iacobum, & Ioannem, & alios. E publicanis Euangelistas, vt Matthæum. E persecutoribus defensores, vt Paulum. Quales inuenit Apostolos? quales reddidit? Qui prius frondium crepitu terrebantur vt lepores, vbi hoc igne calefacti, & hac aqua perfusi, & isto vnguento perliti sunt, nullius periculi magnitudinem, nullius lethi atrocitatem in Christiana caussa perhorruerunt. Per ferrum & flammas, per bestias & vndas, per quæuis dictu horrida ad iustitiæ coronam contenderunt. Cum essent idiotæ, de diuinis humanisq; rebus cum stupore audientium disserebant. Cum nullas adhuc

regio-

regiones peragrassent, omnium gentium linguis cogitata mentis eloquebantur. Cum ignoti essent & abiecti, erant Regibus & Imperatoribus terrori. Musto pleni in re tam noua & inusitata dicebantur Apostoli. Sane pleni, sed cælesti musto, vino nouo, misso in vtres nouos. Quo musto illi etiam venas inflati apparent, qui exeunt è terra & cognatione sua, patriam, parentes deserunt, mundum sibi, sese mundo crucifigunt. Honores despiciunt, contemptu proinde vt honore lætantur, paupertatem reputant opulentiam, voluptates corporis pessundant, inediam epulis, vigilias somno, & omnino caducis, quæque sub sensus venire possunt, æterna, & quæ cogitatione nulla informantur, longissimè anteponunt. Hoc merum biberunt, quibus irrequietum contra vitia certamen summa est iucunditas: quibus ob amorem IESV CHRISTI vilia & despecta placent, pretiosa & magni æstimata displicent. Qui inimicos charitate, & malè de se merentes benefactis prosequuntur. Hoc vino madebant martyres, quando ad cruciatus veluti ad conuiuia læti & alacres ibant, spernentes facultates, matrum, filiorum, vxorumq; lamenta, tyrannorum minas iuxta ac promissa nihili pendentes. Hæc animis defigite, ô filij ac nepotes nostri, quotidieque spiritum hunc bonum à Patre cælesti rogatote.

ANNO-

ANNOTATIONES.

DVLCIS HOSPES AGE VENI) *Est liber Philonis, cuius inscriptio, de Cherubin, ex eo nonnulla de hospitio diuinitati in animis parando huc inseram. Si enim, quoties reges excipiendi sunt, magnificentius excolimus ades proprias, nihil negligendo quod ad ornatum pertineat, sed omnia benigne ac liberaliter adhibemus, vt hospitium quam iucundissimum respondeat dignitati hospitis: regum regi, & huius vniuersi rectori Deo, comitatis & humanitatis caussa dignato suam creaturam inuisere, & à summo cælo ad terram, vt generi humano beneficia sua conferret degresso, qualem tandem domum oportet instrui? Absit enim vt lapideam ligneámue, quod vel dictu nefas est. Nam etiamsi tota terra aurum, aut si quid auro pretiosius, repente fieret, moxq; per opificum artes in porticus, vestibula, aulas, areas, adesq; sacras impenderetur, ne scabellum quidem eius pedibus posset fieri. Dignum tamen eo domicilium anima est, modo sit idonea.*

PRO-

PROGYMNASMA QVINTVM.

Diuinæ collaudationes.

IVVENES, ET VIRGINES, SENES CVM iunioribus laudent nomen Domini.

I. COETVS pudici floridarum Virginum,
Quibusq; cani iam sparserunt tempora,
Dein vos, quibus adhuc æui sanguis integer,
Suoq; solidæ vires adsunt robore,
Venite, cælo oculos auresq; tollite,
Pernoscite rem miris modis mirabilem.
Sedes per superas, regna per stellantia
IESSÆVS vates gemmis auroq; duplicem
Gestans coronam, & digitis neruos increpans
Serenus graditur, longa ducens agmina
Puerorumq; puellarumq; radiantia,
Sertis purpureis, candidisq; vestibus
Citharisq; præditorum, & strepitu amabili
Hymnos æterno regi personantium.

V. Spectaculum spectamus diuinissimum,
Auditum & imbuunt moduli suauissimi.
Mens afflata calet, venis se Deus inserit.
Sociemus cantum cantibus cœlestium.

S. Nostram quoq; ad vestram adscribite sententiam,

Tpi-

Τρισάγιον numen cohonestemus laudibus,
Diuûmq; regnatorem, hominumq; principem
Mortalis quantum lingua prædicauerit,
Tantum conemur prædicare, & amplius.
IVN. Laudationis plures adhibere socios
Æquum est: namq; Deo laudem debent omnia,
Quæcunq; suo natura complexu tenet.
V. Mentes beatæ, qualibet
Concretione liberæ,
Quas mundi in ipso exordio
Communis auctor conditas
Nouem diremit classibus:
Tum quotquot estis cælites,
Per fata iam terrestrium
Vinclis leuati corporum,
Meritaq; adepti præmia:
Dicamus almo numini
Amplissimum præconium.
Orbesq; vos Olympici,
Tu fons diurni luminis,
Tu tacita noctis arbitra,
Et vos coruscæ lampades,
Fundamus electum melos:
Deo feramus inclytas
Laudes, honores, gloriam.
S. Sub cælis duo bis corpora maxima,
Vnde exorta ferunt corpora cætera,
Grando, ros, pluuia, cum glacie niues,

Et cum frigoribus fulgura, fulmina,
Venti syluifragi, marmoreum gelu,
Tempestas violens, & tepor & calor,
Ipsum perpetuis psallite laudibus.

IVN. *Omnia per magnas labentia flumina terras,*
Syluæ, nemoraq; frondea,
Cunctaq; mobilibus pometa interfluariuis,
Atq; arborum mille species,
Pinguia camporum, & pubentes gramine valles,
Et flos, & herba multiplex,
Assiduò insistant magnum celebrare Tonantem,
Laudare & effusissimè.

I. *Nec vos silere numinis sacri decus*
Alumni aquarum condecet.
Nec vos quæ humo summissa dente largiter,
Tondetis auido pabula.
Volatile genus omne, modulemur Deo
Noua semper & noua cantica.
Huic sceptra reges turgidi, huic potentiam,
Auctoritatem Præsides:
Huic iura vestra iudices concedite,
Regi omnium iustissimo:
Eiusq; nomen prosequimini mentibus
Castissimis, gratissimis.
Vrbes, & arces, castra, propugnacula,
Cumq; oppidis prouinciæ,
Populiq;, gentesq;, & fruentia spiritu
Diuinitatem concinant.

CHO

CHORI QVATVOR.

V. Barbita iungantur crotalis, & tympana cornu,
Tibia sambucæ, lyra, buccina, cymbala sistris,
Et chorus atque chorus noster vesterq; vicissim
Hymnisonas, iuuenes, iactent ad sydera voces.

I. En agedũ, en alterna vocant ad carmina nymphæ:
En secum meditantur, habent quo vincere possint.
In medio palma est, animos contendite vestros.
Cælituum Rector, quæ nam te digna canemus?
Par tibi laus nullo, DEVS ô Deus, editur ore.

S. Nos quoq; vobiscum, quorum constantior ætas,
Alterna cupimus, si fas, certare Camœna.
Omnipotens genitor quo te cumulemus honore?
Sexcentis opus est ad tanta encomia linguis.
Maior honore Deus, & inenarrabilis vnus.

IVN. Si sedet hoc animo collatis prælia signis
Tentare, & numeris sacratum vrgere laborem,
Dicite longæui, nos respondere parati.
Plurima dixeritis, linquetis plurima nobis.
Maior honore DEVS, & inenarrabilis vnus.

V. Quà roseos sol iungit equos, quà mergit in vndas
Aurea terrigenis portantes lumina currus,
Nota DEI virtus, clarum & memorabile nomen,
Quod neq; terra capit, spatiosa nec atria cæli.
Par tibi laus nullo, Deus ô Deus, editur ore.

I. Omnia diuino quondam sunt condita nutu,
Omnia diuino sunt consistentia nutu,
Diuinus rerum moderatur singula nutus,

Diuino penitus procedunt omnia nutu.
Par tibi laus nullo, Deus ô Deus, editur ore.

S. *Hic sapiens, verus, iustus, pius atque benignus,*
Contractas hominum facilisq; remittere culpas,
Et miseros miserari, humilesq; audire precatus,
Solari mœstos ruituris tendere dextram.
Maior honore Deus, & inenarrabilis vnus.

IVN. *Regale ad solium solet ille vocare modestos,*
Frangere præfractos, & debellare superbos,
Mansuetos curat mirando incensus amore.
Sæuit in ingratos, iracundosq; repellit.
Maior honore Deus, & inenarrabilis vnus.

V. *Quam dulcis Dominus sese quærentibus? ô quàm*
Blandula sunt nostras quæ verba susurrat in aures.
Illius amplexus, illius & oscula nobis
Contingant, seu vita manet, seu vita recedit.
Par tibi laus nullo, Deus ô Deus, editur ore.

I. *Laudemus Dominũ, veneremur, & admiremur,*
Viribus & totis, & totis sensibus illum,
Pectoribus totis, & plus quàm nosmet amemus.
Laudemus seu vita manet, seu vita recedit.
Par tibi laus nullo, Deus ô Deus, editur ore.

S. *Felices quicunq; Dei mandata faceſſunt:*
Felices in eo qui spes defigere gaudent:
Felices ab eo exspectantes vsq; salutem:
Felices nimium quibus omnia in omnibus ipse est.
Maior honore Deus, & inenarrabilis vnus.

IVN. *Ætherei donec magnis amfractibus orbes*

Voluen-

Voluentur, noctemq3 dies formosa sequetur,
Et patres, natosq3, & qui nascentur ab illis,
Et matres natasq3 Deum memorare iuuabit.
Maior honore Deus, & inenarrabilis vnus.

V. *Ossa artusq3 mei, præcordia & ipsa loquantur,*
Cælicolûmq3 Patri laudes & carmina promant.
Quæcunq3 in me sunt, ô fiant omnia linguæ,
Admiranda operum diuinorumq3 profantor.
Par tibi laus nullo, Deus ô Deus, editur ore.

I. *Ne sinite ex animis elabi commoda vestris*
Mortales, quibus ille Deus, Deus ille deorum
In vos sæpe suum est clarè testatus amorem:
Et quales quales meritis persoluite grates.
Par tibi laus nullo, Deus ô Deus, editur ore.

S. *Pectoribus promptis diuina capessite iussa,*
Iussa Dei, veniat donec pars vltima vitæ.
Omne bonum Deus est, cuius stant omnia verbo,
Quæ metuũt freta, terra, polus, manesq3 profundi.
Maior honore Deus, & inenarrabilis vnus.

IVN. *Latior est terris, cælo sublimior extat.*
Omnia plena Deo, cælum, mare, tartara, tellus:
Qui potis in nihilum tantas conuertere moles,
Et potis è nihilo ter centum fingere mundos.
Maior honore Deus, & inenarrabilis vnus.

V. *Siue Deum canimus, cantu nil suauius illo:*
Siue Deum loquimur, verbis nil dulcius illis.
Iucundum est audire Dei venerabile nomen.
Iucundum est imisq3 Deum versare medullis.

Par tibi laus nullo, Deus ô Deus, editur ore.

I. *Lucidior sole est, & flore fragrantior omni.*
Pulchrior & luna est, & stellis purior ipsis,
Supra aurũ, gemmasq́ Deus, viridesq́ smaragdos
Et pretium pretiorum, & mundi solus opum Rex.
Par tibi laus nullo, Deus ô Deus, editur ore.

S. *In nostros Deus, in nostros illabere sensus:*
Eia tuos gelidis accende in cordibus ignes:
Discute luce tua tetram caliginis vmbram.
Esuriesq́ sitisq́ Deus te nostra requirit.
Maior honore Deus, & inenarrabilis vnus.

IVN. *Felices animæ quibus extra hunc omnia sordent*
Quæ desideriis nocturnis atque diurnis
Hunc solum exoptant, solo oblectantur in illo:
Atque ita præcipiunt quæ solis nota beatis.
Maior honore Deus, & inenarrabilis vnus.

ANNOTATIONES.

DIALOGVM *bunc, quo certatim Dei laudes accumulantur, carmine quam pedestri oratione præstabat componere: tum quoniam eas numerorum concinnitas, & artificiosa illa verborum conclusio dulciores facit: tum quia plus feriunt animum, atque in eum descendunt altius, quæ certis deuincto pedibus, quam quæ soluto sermone produntur: quæ quidem nos vt consequeremur elaborauimus. Testis dictorum nostrorum prudentißimus & grauißimus Seneca, cuius locum ex epist.* CVIII. *subnectam*

nectam. *Nam (vt dicebat Cleanthes) quemadmodum spiritus noster clariorem sonum reddit, cum illum tuba per longi canalis angustias, tractum, patentiore nouissimè exitu effudit: sic sensus nostros clariores carminis arcta necessitas efficit. Eadem negligentius audiuntur, minusque percutiunt, quamdiu soluta oratione dicuntur. Vbi accesserè numeri, & egregium sensum astrinxêre certi pedes, eadem illa sententia velut lacerto excussa torquetur, &c.* Isocrates præterea in Euagora tantam ineſſe in versibus, & numeris poëticis venustatem scribit, vt quamuis neque verba poematum, neque sententiæ præclare fuerint, ipsa tamen concinnitudo numerorum, aptæq; dimensiones demulceant auditores. *At nos lectores demulcere studuimus, &, vt speramus, neque verba nimium abiecta, neq; sententias parum egregias adhibuimus: siquidem ex hymnis Dauidicis plerasq; mutuati sumus. Iam quod quatuor personarum genera huic dialogo dedimus, in eo ipso sanctissimi vatis auctoritati paruimus, qui cum in diuinis prædicationibus omnem propemodum psalmodiam suam consumat, & res quaslibet ad Deum collaudandum frequenter inuitet, hoc ipsum quodam loco dulciter præcepit: Hortatur etiam nos eloquētissimus Philo lib. de plantat. Noe, ad gratias, & laudes Deo depromendas, his verbis, quæ studiosis literarum inprimis commendauerim. Nihil est Deo magis proprium, quàm benefacere: nihil item creaturæ, quàm gratias agere, cum præterea nihil rependere valeat. Nam si quid aliud retribuere voluerit, id inueniet iam ante non ad creaturæ offerentis, sed ad ipsius omnium creatoris possessionem pertinere. Ergo quia didicimus vnum solum opus nobis competere ad honorem* DEI *faciens, videlicet gratiarum actionem, eam semper & vbiq; meditemur,*

tum voce, tum bonis literis: nec vnquam desinamus velorationes laudatorias, vel poemata componere, vt & per carmen, & sine carmine & mundi opificem, & mundum veneremur: illum, vt quidam ait, auctorem optimum: hunc creaturam perfectissimam. SANGVIS INTEGER) Firmam ac validam ætatem ostendit hac locutione cum Virgil. 2. Æneid. tum Plaut. Mercat. lege Victor. cap. 21. lib. 25. ORBESQVE VOS OLYMPICI) Cælum concentu suorum motuum harmoniam suauissimam reddere, quæ si posset ad nostras aures affluere, in nobis excitaret impotentes amores, insanum desiderium, quo stimulati, rerum necessariarum obliuisceremur: & esse instrumentum Musicæ archetypum, non propter alia elaboratum, quam vt rerum patrem sic decantaret musicè, scribit Philo lib. de somniis: quam opinionem quoque veteribus quibusdam Philosophis sedisse non ignoramus: orbes nimirum cælestes perpetua circumuectione sua dulcissimos sonos edere. Videndum Som. Scipionis, & in id Macrob. ELECTVM MELOS) Melos proprie Græcis membrum corporis. Sicut autem plura in corporibus membra, tametsi diuersum sortiantur situm & motum, ac diuersas habeant functiones, nihilominus ad vnum opus cooriuntur, & vnum finem ac scopum habent: sic concentus qui ex temperata vocum diuersitate existit, melos vocatur. Plutarch. de Musica. Aliam caussam cur in musica melos dictum sit, affert. Rhodigin. lib. 5. cap. 11. VENTI SYLVIFRAGI) Vim atque impetum ventorum luculentissimis pulcherrimisq; carminibus expressit Lucret. lib 1. quæ adducam.

Prin-

Principio venti vis verberat incita pontum
Ingentesq; ruit naues, & nubila differt:
Interdum rapido percurrens turbine campos
Arboribus magnis sternit, montesq; supremos
Syluifragis vexat flabris: ita perfurit acri
Cum fremitu, sauitq; immani murmure pontus.
Sunt igitur venti nimirum corpora caca,
Quæ mare, quæ terras, quæ denig; nubila cæli
Verrunt, ac subito vexantia turbine raptant.

Eandem violentiam, ac velut tyrannidem graphicè Virgil. 1. Æneid. illo loco. Hîc vasto Rex Aeolus antro Luctantes ventos, &c. TONDETIS AVIDO) Aptè eleganterque vtuntur hac metaphora poëtæ de pecoribus cum pascuntur, vt dicant illa tondere herbas & prata: nihil quippe similius ad demonstrandam pascendi rationem afferri potest. Nam & paulatim progrediuntur, nihilq; intactum relinquunt, & summas tantum partes herbarum decerpunt. Lucret. Nam sæpe in colli tondentes gramina læta Lanigeræ reptant pecudes. Virgil. 1. Georg. Ter centum niuei tondent dumeta iuuenci. Sic Homerus vsurpauit κείρειν de asino segetem depascente. Plura Victor. lib. 28. cap. 9. HVIC SCEPTRA REGES) Regum ac Principum sceptrum fuisse virgam arboream, frõdibus & cortice nudatam, distinctam tamen & ornatam auro argentoq;, apparet ex Iliad. lib. 1. & Æneid. 12. Ea significabat summum in consiliis, actionibus, sententiis, & gratia aque odio, omniq; perturbatione tanquam foliis spoliatum recti amorem atque studium. Scitè enim Sallust. in Catil. Omnes homines qui de rebus dubiis consultant, ab odio, amicitia, ira, atque misericordia vacuos

esse decet. Haud facilè animus verum prouidet, vbi illa officiunt: neque quisquam omnium libidini simul & vsui paruit. AD CARMINA) *Vox, carmen, etiam domicilium habet in magicis cantionibus. Virgil. Eclog. 8. Carmina vel cælo possunt deducere lunam. Quendam concentum virtutum existimo notasse Ciceronem cum dixit: prima elementa naturæ, quibus auctis virtutis quasi carmen efficitur. Carmen item ponunt latini pro verbis & effatis solemnibus quibuscunque. Liuius lib. 1. vbi de fœderis faciendi cærimonia sermo est. Quæ longo effata carmine non operæ est referre. Ibid. Lex horrendi carminis erat. In eod. Paucis verbis carminis, concipiendiq; iurisiurandi mutatis. Rursum de vatum prædictione: idq; carmen peruenerat ad antistitem fani Dianæ. Sic vocabimus haud ineptè versiculos, quibus vel Sacerdotes, vel populus publicè aut priuatim in certa verba conceptis, Dei, diuorumq; opem flagitat. Quin etiam iurisiurandi, deuouendi, sibi aliisue malæ pestemq; imprecandi formulas.* FELICES) *Hoc distat inter felices & beatos, quanquam sæpe coniunguntur, quod illis non optata modo, sed quæ ne cogitassent quidem, prospere succedunt: his nihil iam superest, quod amplius expectent aut concupiscant. Itaque felicitas beatitudine carere potest, beatitudo felicitate non potest. Vel, felix est compos rerum plurimarum: beatus seipso lætus est, & quibuscunque rebus, etiam tenuibus, etiam afflictis benè ac beatè vitam agit. Labefactare beatitudinem nulla res aduersa potest: felicitas omnibus fortunæ casibus est proposita.*

NOCTEMQVE DIES SEQVETVR) *Si consideremus quæ scripta sunt in Geneſi de mundi exordio, diſcemus diem nocte priorem extitiſſe, quæ eſt item ſententia D. Baſilij, Chryſoſt. Auguſt. Status mundi ante lucem primigeniam non dicebatur nox, ſed tenebræ: quoniam nox ea pars temporis eſt, quæ velut ex altera parte diei reſpondet, & diem reſpicit, cui viciſſitudine quadam continuata ſuccedit.* PRÆCIPIVNT) *Præcipere eſt iubere, mandare, imperare, quod pueri quoque nouerunt. Et præmonſtrare, præſcribere, ac docere: vnde præcepta, quas Græci ὑποθήκας. Horat. ad Piſon. Quidquid præcipies eſto breuis. Idem Sat. 2. lib. 2.*

Quæ virtus, & quanta, boni, ſit viuere paruo:
Nec meus hic ſermo, ſed quem præcepit Oſellus, &c.

Cic. Catil. 3. orare, vt item illi facerent, quæ ſibi legati eorum præcepiſſent. 2. de Orat. Præcipere de eloquentia. Horat. ad Aug. Mox etiam pectus præceptis formatur amicis. Terent. Adelph. Docui, monui, bene præcepi ſemper, quæ potui, omnia. Nonnunquam eſt, antecapere. Cic. Philip. 13. Præcipias licet gaudia. Offic. 1. Ingenij magni eſt præcipere cogitatione futura. Virgil. eclog. 3.

Cogite oues pueri: ſi lac præceperit æſtus,
Vt nuper, fruſtra preſſabimus vbera palmis.

DE

DE RE MVNDANA, SEV VNIVERSITAS.

PROGYMNASMA SEXTVM.

Sex mundi natales, seu Cosmopœa.

NATVRA, FIDES, RELIGIO.

NATVRA. Hæc ampla, ingens, spatiosa machina, hæc operosa, immensa, propemodũqúe interminata moles, quam propter partium ac veluti membrorum varietatem incredibilem, ordinem, consensum, elegantiam, perfectionem, gubernationem vt quisq; ingeniosissimus ac sapientissimus est, ita plurimùm admiratur, & vos iusto ac religioso contemplatu suspicitis: mundus, inquam, iste, nec ipsum se fabricauit: sed Deum fabricationis suæ auctorem habuit: nec ab infinito tempore æternitatis extitit: sed aliquando existere cœpit, cum ante non fuisset: nec adhuc innumerabilium prẽteruolauit annorum series, ex quo apparuit: sed quina millia duntaxat supra sexcentos ab illius nascentis exordio ad hanc ætatem abierunt. Quocirca neque tanta, & tam cana est eius anilitas,

nilitas, neque tam difficilis indagatu. F. Pulcherrimum istuc rerum naturæ opus, rerumq; ipsam naturam à numine mentis illius præstantissimæ suopte consilio, nullius q; necessitatis impulsu procreatam credimus: quæ, quando sibi visum est faciendum, prolixè opes suas munificeq; transfudit. R. Maius aliquid ego, bona cum venia tua effabor. Bonitatis suæ riuos solùm quosdam in naturam deduxit, ac deducit: nam ipsa flumina capere vtiq; nec potuisset illa, nec posset. Non est Deus pro beneficentiæ suæ ac liberalitatis magnitudine beneficus & liberalis, quæ mensuram, finem, atque modum omnem post se relinquit: verùm ad eorum quos beneficiis complectitur infirmitatem se accommodat, & pro rerum singularum captu donorum suorum numerum immensitatemq; moderatur. F. Iam illud etiam, quod antiquitas loquitari, & scriptitare consueuit, ante octona, quadragena, septuagena, centena millia annorum eueniſſe quippiam, sibilo & cachinnatione potius, quam fide dignandum arbitramur, quia procul à vera est animi ratione repulsum. N. Si ita est, vt aiſtis, si deteſtamini hanc falſitatẽ, non igitur reſpuet hoc credulitas veſtra: quæcunq; apud nationes falſorum deorum religione imbutas aut in libris, aut in aliis quibuſcunq; monumentis vel inuenta est, vel inuenietur aliquando vetuſtatis memoria, eam non modo mundi primordiis, verum etiam communi eluuione illa, quæ Noacho ſuperante orbem ſummerſit, poſteriorem esſe, & vltra quater milleſimũ annum non produci: ſacræ autem hiſtoriæ voluminibus narrari, quæ antegreſſis mille ſexcẽtis annis

nis euenerunt: vt eadem proinde volumina ſicut rebus aliis, ita quoque venerandæ cuiuſdam ſenectutis auctoritate omnium gentium litteris annalibusq; antecellant. R. Haud infrequens, cum Philoſophorum dogmata de mundo vel legerem, vel audirem, eos partim inſipientes, partim impios iudicaui: quia cùm commentitia multa, tum futilitatis plena, & ridicula docuerunt. Qui mundum nullo ortu generatum effectumq; aſſeuerarunt, non viderunt ſe tollere quod eſt ipſi mundo vtiliſſimum, & ad pietatem excitandam ſummopere neceſſarium, prouidentiam nempe. Quo, quid tandem excogitari poteſt abſurdius? Nam quod factum non eſt, illius qui ſe non fecit, nihil intereſt. Qui autem hunc vniuerſitatis ornatum procreatum quidem fuiſſe, at nunquam non extitiſſe ſomniarunt, opificium pariter atque opificem admirantes, eadem propè veneratione illud atque hunc affecerunt: quod extremæ cuiuſdam, & amentiſſimæ impietatis meritò cenſeatur. N. Nonnulli natiuum quidem ſed ex æterna & ingenita materia, non è nihilo conditũ garriuerunt: quod ipſum longè remotiſsimum eſt à veritate. Scilicet quemadmodum figulus vas nullum niſi è luto, fabri domum nullam, niſi è lapidibus, calce & lignis conſtruxerint, ſic Deus niſi è ſubiecta materia mundum ædificare nequiuit: & EX NIHILO NIHIL FIT, etiam in illius omnipotentiam cadet neceſſario. R. Caueamus, ô Fides, ne quidquam æternum præter vnum vnicumq; Deum fallacibus circumuentæ concluſiunculis exiſtimemus. F. At enim quia tu, Natura, molitioni rerum coram aſſuiſti,

&

& vnumquodque particulatim aſpexiſti dicam, an ſenſiſti? optimè ac diſtinctiſsimè nobis omnia vehementer cupientibus, & ad aſſentiendum dictis tuis, conditoremq; per cuncta reuerendum & admirandum paratiſsimis expones.

Pluris eſt teſtis oculatus vnus, quam auriti decem.
Qui audiunt, audita dicunt: qui vident, planè ſciũt.

N. Ego verò cæli terræq; , & quæ horum nomine incluſa intelliguntur geneſin percenſere non grauabor, ſi id primùm præfata fuero: eam elucere in iſta tanti operis effectione ſapientiam, bonitatem, potentiam, prouidentiam: eam in ſimplici etiam, nuda, & ſtricta commemoratione intelligentiarum ſubtilium, ac ſublimium ineſſe vim, vt nullius ſit tantum ingenij flumen, tanta in dicendo vbertas, quæ partem aliquam, quantum ſatis eſt, adumbret: ne dum vt totum aſſequatur: mortalium quippe effatu & auditione maius hoc quiddam, multoq; ſuperius eſt. R. At non ideo abſtinendum: quin pietati largiendum aliquid, cuius cauſſa vel ſupra vires tentari quædam ſolere haud ignoramus. N. Agè, è multis perpauca & paucis, ad quæ nimirum animo vos penetraturas ſperauero. *Imitaboreos, qui coloſſorum montiumq; ſimilitudines vel in annuli gemmâ exprimunt, & rerum, atque adeo molitionis τῶ ἑξαημέρου* artificium peranguſto, nec tamen gemmato ſermone comprehendam. F. Tuus arbitratus eſto, nos *πλὴ πρώτην ἡμέραν*, id eſt, primam omnium procreationẽ initiumquẽ ſtructuræ huius diuiniſsimæ incenſis mentibus expectamus, & auribus arrectiſsimis vorabimus.

PRI-

PRIMVS DIES.

N. Cæleſte illud templum, diuinitatis auguſtiſsima ſedes, & cũ eo mentiũ corporis ſocietate vacantiũ myriades, orbes oẽs ætherei, qui circũ terrã perenni motione conuerſantur, & quatuor primorum corporum naturæ, è quorum copulatione diſpari res cæteræ poſtmodum conflatæ cohærẽtesq; prodierunt, principiò exiſtere iuſſa ſunt. Veruntamen cæleſtes illi globi nec ſtatim luce colluſtrabantur, nec eodem quo nati erant momento, vel ſua vel externa incitatione agitabantur: nec eo ipſo articulo ſiderum micantium candore inſignes viſebantur: paulatim quippe, primo nimirum quartoq; die politiſsima arte perfecti & cumulati fuerunt. F. Nihil ergo, ſi rectè teneo, defuit orbibus ab initio, quod ad ſubſtantiam, numerum, magnitudinem, figuram eorum attineret: habuerunt præterea denſa & rara partium, poſtea fulgorem lucis, & à quo vnuſquiſque, & qua ſibi propria volubilitate contorqueretur, aſtrorum inſuper quaſi lampadas ſeu faces, quorum eſt in efficiendo non parua poteſtas, obtinuerunt. N. Verè ſic acta res. F. Quid ita quatuor illa initia, è quorum multigena temperatione omnia conſtare dicuntur, velut partita inter ſe, ac diuiſa loca ſortiuntur? N. Placitum eſt Deo quæque ſic moliri, vt eorum naturæ nihil violentum aduerſumq; paterentur, contraq; omnia cum ipſis tanquam facta conſpiratione congruerent. Quapropter ignis, qui nihil proni habet, vtpote leuiſsimus, ſuperiora, vel ſuprema potius capeſſere debuit, cui proximam regionem ſpirabilis natura ſimilem ob cauſſam inſedit: aquæ pondus

pondus inferiora petiuit. Terra quia grauiſsima, ſuopte nutu, vltimo hoc eſt, medio mundi loco (nam in rotundo medium eſt infimum) vt maximè naturali conſtitit, in quo ſtabilis & immobilis, ceu paribus librata ponderibus hęret, vt globus, nõ vt columna, ſeu pyramis, nõ vt menſa, non vt tympanum, non vt diſcus: quodlibet enim horum de terræ figura cum falſitate prædicatur. F. Diſtributionem iſtam poëta Sulmonenſis luculento carmine memorauit, tametſi ab Anaxagora non diſceſſit, qui hæc omnia à mente, (Ouidius meliorem naturam, atque adeo Deum vocat) ex confuſa rerum in vnum corpus temerè ac fortuitò coacernatarum congerie educta, & ex iis hanc deſcriptionem elegantiſsimam deſignatam atque confectam ſenſit. Et in eo etiam peccauit, quod aquæ vltimum locum attribuiſſe videtur.

Nam cælo terras, & terris abſcidit vndas,
Et liquidum ſpiſſo ſecreuit ab aëre cælum.
Quæ poſtquam euoluit, cæcoq; exemit acerno,
Diſſociata locis concordi pace ligauit.
Ignea conuexi vis & ſine pondere cæli
Emicuit ſummaq; locum ſibi legit in arce.
Proximus eſt aër illi leuitate locoq;.
Denſior his tellus, elementaq; grandia traxit
Et preſſa eſt grauitate ſui. Circumfluus humor
Vltima poſſedit, ſolidumq; coercuit orbem.

N. Ac terra quidem quam in medio, ſeu infimo vniuerſi conſtitutam dixi, quodcunq; tandem milliaribus definiatur eius amplitudo, ad complexum extimi orbis, qui reliquos ſeptem includit, in quo infixi ſunt qui voluuntur ſtellarum curſus ſempiterni, inſtar puncti tantum obtinet: ſiquidem va-

ſtior eſt olympicus ille globus eo, qui ex terra & aqua componitur, vicies & bis millies, & ſexcenties ac duodecies minimùm. Quod ſi iam cum ſupremo cælorum omnium quod Chriſtiani nouimus & empyreum vocitamus, in quo beati æuum ducunt inter gaudia, terræ molem conferre velis, longè minorem puncto iudicabis: & tamen quid puncto minus? R. O quàm magna eſt domus Dei, & ingens locus poſſeſsionis eius. Nihilominus quanquam tam magna eſt, non eum capit, quia magnus nimis, & non habens finem, excelſus & immenſus. Terram quoque non cælum modo implet, & cum nuſquam appareat, vbique præſens & præſes adeſt. N. Cæterùm quomodo cæli, ſic tellus extra ornatum ac decorem fabricata eſt, hominibus, animantibus, ſtirpibus vidua, nullis variata montibus, abſque vallibus, ſine campis, ſine collibus, aquis vndecunque altiſsimè obruta & cooperta, copia vtique abundantiore, quam cum illæ largiſſimis & diuturnis effuſæ imbribus genus hominum, & genus omne animantium extinguentes, quindecim cubitis ſupra montium quãtumuis altorum culmina ſtupeſcendis auctibus excreuerunt. Nec verò aqua ſuos alumnos mutaſq; natantes quibus cohoneſtaretur, nec aër ſuum cultum, volãtum corpora nimirum mox tenebat. Manebãt etenim illæ primigeniæ vniuerſitatis, & procreatrices naturæ indigeſtæ, inornatæ, tenebroſæ, permiſtæ, inanes aliquandiu, cum ſubitò productæ luci tenebræ ceſſerunt, idq; primo die. Altero & tertio vndarum ac terræ eſt ſublata confuſio: inſequens triduum in conformandam, expediendam,

perfi-

perficiendam mundi constructionem præpotens, & omnia præuidens, ac præsentiens fabricator impendit. Quarto siquidem die cælum lucidissimorum siderum, quinto aërem mirabili pennipotentum, mare & fluuios summa squamigerarum pecudum, tellurem multa ferarum cicurumq; bestiarum diuersitate compleuit, & homine vniuersorum principe, ac velut terrestri quodam Deo condecorauit. F. Demulcet nos detinetq; hæc vsque adeo festiua narratio. R. Me hoc amplius iuuabit admirari & laudare effectorem, quo te per dies singulos functiones illius in procreando referente, potentiam, sapientiam, & bonitatem eiusdem manifestius perspexero. Et omnino, vt enunciē quod secum volutat animus, expositio mundi fabricæ res quinque præclarissimas docet. Esse Deum, vnum esse, mundum cœpisse, mundum vnicum esse, eundem regi ac procurari à Deo, quemadmodum à parentibus regitur procuraturq; quod ex iis natum est. N. Nunc itaque vt fides tua, ô Fides, & religio tua augeatur, ô Religio, de cæli primo, eoq; inchoato tantum, & informi ornamento differamus, luce videlicet imperfecta, cui deinceps die quarto sua accessit absolutio. F. Quænam illa lux & quanta? N. Non alia certè quam solis, cuius est munus lucere, & collustrare terras, & qui luci acceptam fert qua mortalibus blanditur pulchritudinem, quam cohibet efficientiam, quem tenet inter sidera principatum. Verum ea lux, vt dicebam, primo die rudis, imbecilla, & talis fuit qualis est auroræ, antequam largus iste liquidi fons luminis sol exoriens irrigare cælum candore recenti incipit.

Non vsquequaque tum arsit hæc lampas, hic globus, fulsit tenuissimo radio: serius, quarto nimirum die fulgorem splendidissimum, & diuitias lucis accepit, quib⁹ totus cum ista figura quam nunc habet, est completus: serius celerrimam in orbem replicationem suam, agitatoremq; suum, admirabilem effectuum potestatem, & frequentissimum nitidissimarum stellarum comitatum est consecutus. Tum, signa dare, tempestates pronunciare, naturalia euenta indicare instituit. Tum æstas & hyems exoriri, & reliquæ anni varietates duæ, quæ quodammodo ex frigoribus huius, & caloribus illius temperantur. Tum dissimilitudo & inæqualitas dierum existere: nam primi tres penitus æquales fuerunt. Tum luna à sole illuminari, & ab eo dependere, lumenq; mutuatitium ad congressiones cum illo, digressionesq; commutare. Tum etiam fieri solis cum vagantibus stellis varij concursus, è quibus dissimiles in rebus inferioribus influxus effectusq; animaduerterentur. F. Quid sol antequam suo motu cieretur? N. Vi aliena, primi, inquam, orbis, qui altissimam oram tenet, & suppositos septem vnà secum per eadem vestigia redeunte lustratione conuoluit, lapsu rapidissimo ab ortu ad occasum ferebatur, horis quaternis & vicenis mundum obiens vniuersum dierum noctiumq; omnino æquales, & vniusmodi vicissitudines, vespertinumq; & matutinum tempus eodé pacto quo nunc progignens. R. Bene sapienterq; factum, vt primo die lux proderetur. Nam cum dies sex ad hanc exædificationem essent conferendi, sine ea dierum atque noctium ratio, & alternum

num velut ius imperiumq; constare neutiquam potuisset. Atque vt qui domum magnificam describit architectus, ante omnia ne cælo officiatur, & vt luminis quam plurimum illabatur sollicitus est: sic præstantissimus & antiquissimus architectus huic quod architectari aggrediebatur amplissimo splendidissimoq; palatio, lucem imprimis, & lucem largam copiosamq; comparandam putauit. O lux, quid ego de te potissimùm loquar? Tuo subsidio omnium rerum varietas, & pulchritudo cum voluptate agnoscitur, sine te sepulta tenebris iacent omnia. Non est aliquid te acceptius, optatius, commodius, potentius, fœcundius. Nihil te ad mundum exornandum decentius, ad cęlestium præcipuè percipiendam cognitionem, ad diuina intelligentiæ subiicienda opportunius: cum qua persæpe coniungitur comparaturq; ipsa diuinitas, cui profectò, rerum quæ in sentiendi rationem cadunt, similius nihil quispiam cogitando inuenerit. Qui luce nos prohibet, simul etiam oculos nobis eruat.

SECVNDVS DIES.

N. Iam, nisi quid remoratur, ad alterius diei opificium conuertamur, quod quidem totum aquarum interest: tum namque in aërias & terrestres sunt distinctæ, & firmamẽto hoc quasi muneris impositum, vt aquas ab aquis separaret ac dirimeret: in media nimirum aëris regione nascentes ab his, quas terræ oris superfusas cernimus. F. Tum ergo in sublime vapores sublati, qui se in nubem induerent, è quibus coactæ demum in locis illis superis aquæ. N. Non hoc aio, sed illo secundo die

aëri hanc adiunctam proprietatem, & quodammodo mandatam prouinciam, vt esset aquarum supernè generandarum pluuialium nempe, locus naturalis: quæ quidem simul generatæ forent, per pluuias, imbres, grandines, niues in terram præcipitarent cogẽte grauitate, ob quam inferiora semper peti certum est. F. Quid verò est, quod hoc ipsum aquas ab aquis diuidens, & in medio aquarum factum firmamentum vocatur? aut quid sibi hoc loco vult ista vox tandem? N. Nihil aliud (mihi crede, & opinionum discrepantias valere iube) quam interuallum, διάστημα, terminum, spatium, tractum denique inter aquas supernas & infernas, cælestes ac terrestres interiectum. F. Cur istuc spatium & διάστημα firmamentum dicimus, cum neq; corpus firmissimum, neque omnino corpus sit? N. Quia terminus firmissimus, certissimus, ac prorsus immutabilis. Dilucidius rem explanabo, quo intelligentius eam percipiatis. Firmamentum in historia mundanæ geneseos dico significare spatium totum illud, quod ab humo vsque ad astra diffusum patet: quousque, inquam, quaquà versus pertinere aspectus oculorum potest. Huius interualli seu spatij quam latissimi & longissimi partem supremam cælis & sideribus, imam igni & aëri attributam putatote. Quare cum auditis sidera in firmamento constituta, id de parte firmamenti superiore dictum interpretabimini. Rursus cum auditis aues volitare in firmamento, & firmamentum diuidere aquas ab aquis, sublimes nempe ab humilibus, secundum firmamenti partem depressam inferioremq; prolatum hoc existimabitis. An non

cælum

cælum quoque nunc pro fidereo, nunc pro aëreo adhibitum & legistis crebrò, & audistis? F. Tu mihi testis vt vetustissima, sic grauissima eris & certissima: differam quærere, quid super vocabulo firmamenti seu commententur, seu cõminiscantur alij. R. Hem, veráne & naturalis aqua in aëre? hoc non modo non credibiliter, sed nec suspiciosè dicatur forsitan: quanquam scio Deum posse omnia, etiam quæ nobis videntur fieri non posse. N. Si necdum cessit memoria quid paulo ante dixerim, quibusq; verbis vsa fuerim, tute tibi quæstionem hanc facillimè solues. R. Occurrit, aquæ generandæ aëris intermedia decreta esse docebas, quæ à conceptu celeriter in gremium terræ, locum nempe omnium grauium naturalem delaberentur. N. Hæc mea mens. Vt igitur hoc caput concludamus, scitote aquas supra firmamentum eas ipsas intelligendas, quæ sublimi in aëre, quam regionem mediam appellitant, qui interiores scrutantur literas, procreantur & existunt. Eousque vapores humidi & afflatus è terra & aquis vi caloreq; solis cũ ascenderint, condensantur, & in nubes concrescũt, è quibus postmodum ad terram irrigandam grauidandamq; guttatim aquæ decidunt. Nonnunquam autem adeo dẽsi ab æthere funduntur nimbi, & ita magno cum sonitu, ingentiq; impetu, vt iis locis stagna, fluuios, maria esse suspicêre, vnde tantum aquarum arua & fossas inundantium defluuium sese agit. F. Verba tua huius rei à signifero poëtarum Romanorum ornatissimis versibus depictæ recordationem mihi dederunt. R. Profer.

Sæpe etiam immensum cælo venit agmen aquarum,
Et fœdam glomerant tempestatem imbribus atris
Collectæ ex alto nubes: ruit arduus æther,
Et pluuia ingenti sata læta, boumq; labores
Diluit. Implentur fossæ, & caua flumina crescunt
Cum sonitu, feruetq; fretis spirantibus æquor.

TERTIVS DIES.

R. Succedat iam dies tertius, quem haud minus ac præcedentes venerabilem nobis iucundumque futurum confido. N. Hoc die tellus, quæ in speciem magni orbis glomerata sub aquis iacebat, emergere, aquæ ipsæ recedere, maria q; , flumina, paludes, stagna efficere, spatiis à terra habitabili discretis. F. Si vndiquaque terras complexæ tegebant aquæ, quonam recedere aut confluere potuerunt? N. Multis in partibus terra Dei nutu semet in angustum redegit atque contraxit, aliis magis minus extumuit, sesec; erexit. Hinc depressæ admodum valles, profundi specus, plurimæ cauernę, plurimi colles, altissimi montes enati: qua quidem ratione aquis receptacula præbebantur. Adde quòd aqua non minimam partem euasit densior, quam erat duobus diebus antecedentibus, vt idcirco sedibus non ita latis indigeret. Pro argumento est aqua maris, quam cæteris quibuscunq; aquis densiorem & crassiorem esse quem fugit? At quoniam ad alendum hominem animantesq; die sexto procreandas, herbarum erat & fructuum necessarius prouentus, terra perinde vt iam pridem grauida & parturiens, simul vt mandatum hausit: germinet terra, & cætera, edere fœtus suos, & quasi lugubrem amictum deponere, lætumq; ac nitentem

sume-

sumere properauit, in quo sibi placuit quodammodo & exultauit. Repentinò omne genus herbas atque fructus profudit, quibus non solum animantes pascerentur, verum etiam eiusdem speciei propagatio fieret. Proinde semen continebãt, vnde reparati immortalitatem quandam suam cõsequerentur. Temporis puncto in pratis apparuit gramen viridissimum, campi segetum copia & densitate fluctuabant, cuiusuis generis olus, herba, legumen, frutex ingenti copia eminebat. Mox quoque montium iuga arboribus tanquam comis conuestiebantur. Fluuiorum ripas item innumeræ stirpium varietates condecorabant. Quàm suaues autem ad gustum, quàm ad nutriendum idonei, quàm denique perfecti fuerint illi fructus, ex eo coniiciatis licet, quod summa tum erat soli bonitas, & à Deo proximè, nulla alia caussa admista creabantur: cuius sanè hunc in modum perpetrata opera quàm perfectissima sint oportet. R. Omnipotentis edicto species arborum omnes seu mitium, seu sylueſtrium suo fœtu onustas à principio extitisse videris affirmare. N. Affirmo equidem. Non, inquam, singula, vt nunc, *suo loco progignebantur nec in frugibus nec in fructibus*, simul se promebant *omnia. Non præcedebat aratio* sationem, *non* satio *occationem*, non occatio sarritionem, non plantatio putationem, non initia incrementa, non incrementa maturitatem, non prius agebantur deorsum radices, deinde stirpes in altum tollebantur, & post hæc in florem, tum in frondes se rami induebant, postremoq; fructus reddebant, primò paruos & acerbos, paulatim maiores & perfectos

fectos prorsus. Omnia hæc coniunctim, eodemq; momento nata vidissetis. F. Num antequam primi homines suscepto scelere se perditum iuissent, spinæ, rubi, herbæ virulentæ ac pestiferæ non extabant? N. Immo, verùm nullo eos incommodo vnquam affecissent, si præceptum sibi datum inuiolatè seruassent: eiusmodi enim res nullo negotio internouissent: ac terra ipsa, quam alimoniæ quærendæ exercuissent, nihil non vtile, ne dum letale quippiam eduxisset. R. Hinc prima labes malorum omnium: hoc egestatis, morborum, famis, curarum, dolorum, sollicitudinum, heu, mortis denique seminarium. Non fuisset peccatum, non illi facti essent ex beatis miseri, ex immortalibus caduci, nec nos in miseriam & occasum nasceremur. F. Nondum illud perspicuum est factum, vernone an autumnali tempore generatus sit mūdus. N. Autumnus hunc nascentem vidit, seu cum ipso natus est ipse potius. Tempore quippe nullo ita decuit ædificari mundum, vt eo, quo rato naturæ ordine ætus ingressus finitur, secuturus inchoatur. Quo fructus maturati decerpuntur, messis horreo reponitur, pleno lacu pinguia musta præbentur, noua fit sementis, terra sibi mandatam Cererem fotu suo calefacit, radices & herbescentem viriditatem elicit, partumq; suum non secus quàm animalia in vtero orditur. Hæc autem autumno fieri contuemur, non vere: primordiis ergo mundi hic quoque, quàm ver magis erat idoneus. Deinde cum ab initio, vt reliqua omnia, sic item arbores perfectæ, suisq; & maturis oneratæ pomis, & ad esum iam aptis procreatæ sint (quod hominum

& animalium vsus poscebat) fructus autem maturitatem assecuti vernis mẽsibus non visantur, nónne ex hoc ipso mundum autumno conditum ratiocinamini? Argumentis pluribus supersedebo, quando auctoritatem meam apud vos ad persuasionem valere satis cognoui. F. Quid ipsius Naturæ vox non persuadeat?

QVARTVS DIES.

N. Ecce ad quartum natalem huius augustæ molis orationis cursum fleximus, quem Pater rectorq; rerum in globis cælestibus quasi depingendis, & artificiosè illustrandis consumere voluit. Picturæ & ornamenta illa sunt stellarum innumerabilium chori siue agmina, qui sunt tanquam flores cæli, & in iis tanquam duo eius oculi sol & luna. Ac dimidium quidem totius temporis, dies, inquam, soli, reliquum lunæ & stellis destinatum est, ac præscriptum. Stellæ singulæ quà de materia, partes sunt cæli solidiores, & magis compactæ, quibus forma (à qua potissimùm sua rei vnicuique essentia nomenq; tribuitur) cum adhuc deesset, hoc die fuit addita, cum partes illæ densiores vberrima luce donatæ sunt. Tum insuper *suus cuique orbi circumuoluendo moderãdoq; præfectus adiunctus. Qui sunt mentes illæ solitariæ, & omni materia vacantes, quæ sanctissimi genitoris amore inflammatæ, & imitandi eius desiderio feruentes, quacunq; via possunt, voluntati illius obsequuntur.* Vult autem is rerum quam fabricatus est immensitatem incolumem & saluam permanere, id quod absque perpetua, & dissimili orbiũ cælestium circumuolutione effici haud potest, qui orbes prius vna so-

lum

lùm aſtiſsimi orbis incitatione ambitus ſuos conficiebant. Adhæc eodem die per lucem motionemq; propriam diuerſa & mirabilia efficiendi vis cum aſtris communicata eſt. Neque enim ad lucem duntaxat fundendam, ſed ad coniecturam quoq; de futuris afferendam ea fuiſſe generata ſtatuitote: multa ſiquidem ex eorum ortu obituq;, defectione & motuum diſcriminibus, vt annonariam vilitatem, laxitatem, fructuum copiam, penuriam tranquillitatem & temperamentum cæli, ventos, tempeſtates, ficcitates, eluuiones, mutationes quatuor anni temporum, & quaſi migrationes vnius in aliud præſentimus in poſterum. Iiſdem dies, menſes, annos ac tempora metiri conſueuimus. F. Quia die primo ſolis lucem exhibitam docuiſti, quo ipſe die quas nominaſti denſæ cælorum partes iam extabant, dic amabo, cur eas lumine ſuo, vt penitus aſtra euaderent, ſol non irradiabat? N. Lux illa principis diei, vt antea indicaui, parum clara ac nitens fuit, qualis quam abeunte nocte dies appetit: quando nimirum purpureas Aurora fores, & plena roſarum atria ab ortu patefacere inſiſtit, cum adhuc dubius eſt, & quaſi languidus dies. Quare ſtipatas cælorum partes, & veluti nodos ob exiguitatem & imperfectionem ſuam implere ſol nequiuit. Nec velim exiſtimare vos, quæcunque inſuperis lux eſt, eius vnicum ſolumq; parentem & largitorem eſſe ſolem: & cum luna ſuum illi ſplendorem debeat, debere ſimiliter alia ſidera vt mutuatitia tantum, non ſua quoque ſibique ingenerata luce fulgeſcant. R. Eſto vt narras: noſtrum enim non videtur: immò nullius, aduerſus Naturam cõ-

ten-

tendere. Sine me nunc etiam quæstiunculam vnam quærere. N. Sino. R. Cum sidera, & imprimis eorum imperator ac Dominus sol haud paulo nobiliora sint herbis atque stirpibus, quandoquidem ab interitu remota sunt, & ad fouendam, tuendam rerum fluxarum naturam vtilitates incredibiles pariunt, quid impediuisse putabimus (si modo fas cuiquam diuinorum consiliorum arcana perscrutari) cur minus eorundem procreatio harum ortum antecederet? An terræ cælum posthabuit, qui illam, & hoc est fabricatus? N. Huius facti caussam expediam tibi. Vt diuini imperij potentia ostenderetur, & mortales à sole stellisq; vt à primis totisq; caussis eas profectas ne impiè nefarieq; opinarentur, (cum hodie quoque ex earum luce motuq;, herbarum ac stirpium originem, accretionẽ, perfectionem pendere obseruent) ideoq; diuini cultus honoribus solem & astra prosequerentur. R. Hoc mihi videris dicere, Deum qui simul nouit & intuetur omnia quæ sunt, quæ fuerunt, & quæ ventura trahuntur, iam tum præuidisse, non defuturos qui admirandum *solis, lunæ stellarumq; speciem ac purissimum nitorem insatiabiliter contemplantes, secumq; tam variorum, tãtorumq; cõmodorum, quæ inde ad homines profluerent multitudinem reputantes, in deorum eas* numero ducerẽt. Quod vtinam vtinã factum nunquã audiuissemus. Quocirca molitor sapiẽtissimus *sidera* prius efficere noluit: vt cum de mundi exordiis cogitaremus, in quib⁹ stirpes sideribus antiquiores cerneremus, omnia quæ nunc ab illis pendere iudicamus, ea maximè à DEO, vt à verissimo

&

& primo auctore pendere: nec honorem impertiendum, aut gratias agendas astris ob vtilitates quas inde accipimus: sed illi à quo ipsa quidquid sunt & possunt acceperunt, discemus. F. Cùm dictis tuis assentior, tum hoc etiam scire laboro, quare ante astrorum, quam animalium est administrata productio? nam animata inanimis præstare quis dubitet? N. Posterius triduum mundo perpoliendo absoluendoq; summus artifex cum decreuisset, æquum est ratus, vt quod esset in hac machina primum, id primo quoque tempore, primoque loco suis locupletatum & cohonestatum insignibus perficeretur. Verùm de magnitudine solis ecquid auetis quanta ea sit cognoscere? F. Enimuerò auemus, & magnopere. N. Terræ & aquæ vnum globum centies & sexagies sexies superat, lunam autem sexies millies quingenties & tricies nouies. R. O amplitudinem prædicandam: ô patentissimum certè, maximumq; sidus. F. Magnitudinem hanc credibilem mihi reddit ipsa qua præpollet lucis copia quam ditissima. Nam vnus ipse cum lumina cælo infert, & roseo vultu lustrat terras, diem nitidissimum creat, tenebris penitus dispulsis ac fugatis. Quod si vniuersa siderum frequentia collato in vnum lumine conetur, nihil agat. Nocturnas quidem tenebras eorum splendore non omnino, sed parte tantum aliqua temperari, & exortu solis claritatem illam quæcunque est occultari & tanquam in nihilum occidere aspicimus. R. Quantus esset solis circulus, & quantopere lunam vinceret, gaudentes, & attonitæ didicimus. Nihilominus quia secundùm solem luna sidus maximum vulgò creditur, de illius etiam gran-

granditate quid sentiamus mone. N. Nequaquam secundas à sole vendicat luna. Omnes etenim stellæ inerrātes, quarum præ cæteris insignior est aspectus, quæque duæ & viginti supra mille numerantur, longe ipsa maiores reperiuntur. F. Quî hoc intelligemus? N. Luna est minor terra tricies nouies: terræ autem corpus stellæ de quibus sermo est superant octies decies. Sátne argumenti? R. Sat. F. Vnde ergo est, quod cæteris astris maior & propemodũ soli par videtur? N. Quia vehemẽter propinqua est telluri, cũ astra recessu longissimo ab ea distẽt: ex quo illa dissimilitudo magnitudinis, quæ oculis ingeritur, vt sentias quę multo maiora, ea minora: quę minora, ea maiora esse. Quãuis aũt ita parua sit, astris tamẽ antecellit: quod nocti illuminãdæ proposita: quod in elementis, fossilibus, stirpibus, animantibus, humano corpore eius quam stellarũ vis effectrix potentior & pręstabilior percipitur: quod temporũ cursus suo cursu liquidius declarat.

QVINTVS DIES.

F. Herbis & arboribus datus est dies tertius, quart⁹ sideribus, quintus sine dubio piscib⁹ & volucribus natalis contigit. N. Quid vos ſan putatis potiorem esse pisciũ multitudinẽ, quã vel terrestrium, vel volatilium? F. De numero addubitamus, de mole nihil. Nã quid ceto visum est vspiã simile? adeo monstrosa est illi⁹ moles atq; vastitas. N. At nihil negotij est, pbare pisces superare multitudine ex ouorũ innumerabilitate, quã inclusam gerunt in visceribus. Quin & varietate pręstãt aliis duob. generib⁹. Sicut porrò ipsi originis suę materiã habẽt aquã sic etiã aues: vt quodãmodo hę germanę sorores illorũ dici possint. Quanq; nõ eam prorsus, quę propriè aqua, verùm

verùm tenuiorem quandam aquam, veluti nebulosam, seu vaporem humidum. Atque vt animantes reliquæ in eo elemento viuunt versanturq́, ex quo diuinitus processerunt, vt pisces in aqua, bestię & homines in terra, astra (quibus nonnulli animas inditas stultè senserunt) cælesti solo, perinde vt in patria: sic aues degunt & volitant ferme in aëre, in infima eius regione scilicet, quò aspiratione illæ aquaticæ deferuntur, ad quam proinde ascendunt, & per eam vagantur ipsę quoque: vnde ex aqua in vapores tenuata se progenitas esse hoc indicio significant. F. Pulchrè & probè omnia. N. Audite iam de cognatione piscium & auium, & ex hoc sermone meo quàm conueniens fuerit ex aqua, seu aquosa materia generari volucres pernoscite. In sede vtrorumq́ naturali, aqua nempe & aëre, quanta conuenientia? Sunt corpora tralucentia, humida, agitabilia, facilè cedentia, & aër aqueo humore plenus, in aquam non difficilè conuertitur. In his & in illis inest leuitas, & agilitas. Inter primas & alas, inter pennas harum, & illarum squamas, quibus corpus omne contegitur & communitur, videtis similitudinem? Pro auribus vtuntur meatibus: nec mammas alterutris natura affixit. Auium genera non pauca haberi possunt etiam in aquatilibus, vt cygni, anseres, fulicæ, mergi, grues, anates, halcyones. Iam vti per vndas pisces, sic per aëra natant aues, & vtrunq́ animal iter suum cauda dirigit: vt dicere fas sit, pisces aues aquatiles, aues pisces aërios: & ab his nauigandi scientiam homines didicisse creditum est.

SEX.

SEXTVS DIES.

Supereſt dies ſextus, de quo breuiter. Eo terreſtres animantes vidi conditas, quibus mirificè tellus cõ-decorabatur. Sunt eæ ſimiliores homini, & excellentiores piſcibus atque auibus. Domeſticæ magis, ad conſuetudinem humanam, ac diſciplinam quoque aptiores, quarum opera mortales in rebus quã plurimis vtuntur: ad cibum, ad veſtitum, ad portanda & ſubuehenda onera, ad ſui ſuarumq; rerum cuſtodiam, ad venationes, ad gerenda bella, ad medicamenta, ad multimodam deniq; obiectationẽ & voluptatem. De naturis & proprietatibus earum ſi narrare velim, verẽdum ſit, ne nimium multi dies neceſſarij ſint. Eodem die effictus eſt ex humo homo, cui immortalis ac diuinus à Deo inſpiratus animus. Mens, inquam, illi tributa, quæ velut animæ anima eſt, vt pupilla oculi velut oculus. Atque ita res duæ admodum diſimiles coagmentatæ, corpus & ſpiritus, viliſsimum, & nobiliſsimũ, caducum & ſempiternum.

Sanctius his animal mentisq; capacius altæ
Deerat adhuc, & quod dominari in cætera poſſet.
Natus homo eſt.

Et paulo poſt.

Pronaq; cum ſpectent animalia cætera terram.
Os homini ſublime dedit, cælumq; tueri.
Iuſſit, & erectos ad ſidera tendere vultus.

R. Ex diſputatione tua præclarum in animantium procreatione ordinẽ ſeruatum notauimus. Piſces primo effecti homo poſtremo natus, inter illos & hunc terreſtria animantia, & pennata. Illis commiſſum genus animæ inertiſsimum, ac ſummope-

re hebes atque rude: homini excellentiſsimum, quo proximè ad Deum accederet: mediis medium quoddam, quorum quidem ſenſus auctiores & integriores ſunt quàm piſcium, obtuſiores quàm hominum. Nec omnino ſunt, nec non ſunt animalia piſces, in beſtiis & volucribus animalis natura ſe prodit euidentius: homo eſt ſuperior omnibus, & vno quaſi tantum gradu differens à cæleſtibus. N. Quamobrem diuinarum molitionum vltima fuerit homo, ſcire ſi quæritis, dicam. F. Damus operam auribus. N. Deus illum vt chariſsimum familiariſsimumq; animal non ratione ſola, ſed plurib⁹ cumulare beneficiis cogitauerat, vt re nulla egeret, quæ ad bene beateq; viuendum conduceret. Ideo mundum illi, quæq; eius ſinu coërcentur ante conſtruxit ac præparauit. Corpori quidem rerum multiplici copia, animo cæleſtibus miraculis, quorum contemplatione aleretur, conſuluit. Itaque vt conuiuatores tum demum conuiuas arceſſunt, cum eſt apparatum inſtructumq; cõuiuium, & qui faciunt ludos, quique dant ſpectacula pugiles, ornatus, & ea quibus oculi aures q; demulcentur prius curant, quàm in theatrum aut ſtadium ſpectatores veniant: ſic communis parens hominem velut conuiuator ad epulas, aut ædilis ad ludos magnificentiſsimos vocaturus, quidquid ad vtrunq; faciebat ante comparauit: vt ille in mundum cum introiſſet, & conuiuium omni dape exquiſitiſsimum, & theatrũ maximum gratiſsimumqúe inueniret: in quorum altero cerneret infinitatem copiarum, quas ei terra, maria, fluuij, aër ad vtendum ac fruendum ſuppeditarent: in altero

ea

ea ſpectaret, quæ propter motum, ordinem, numerum, proportionem, curſus, recurſus, effectus & admirationes nimium quantum eximias eſſent habitura: perquas cognitiones ad deſideriũ ipſius primę omnium cauſſæ cognoſcendæ exardeſceret.

ANNOTATIONES.

NEC AB INFINITO TEMPORE ÆTERNIT.) *Mundum quidam ex ſapientibus exiſtimant neque eſſe natum, neque vllo eſſe in tempore periturum: immortalem nonnulli, quamuis eum eſſe natum, & genitum fateantur. Tertiis verò collibitum dicere eſt, & eſſe natum, & genitum, & ordinaria neceſſitate periturum. Et cum ex iſtis opinionibus trinis vnam eſſe neceſſe ſit veram, cunctis tamen argumenta non deſunt, quibus & ſua decreta confirment, & aliorum ſubrumpant, & labefaciant ſcita. Hæc Arnob. lib. 2. Attamen perpauci reperiuntur æternitatis mundi propugnatores, permulti contra oppugnatores: ſiquidem ſapiẽtium pœne omnium cõſentiens doctrina eſt, ortum aliquando. Quam ſententiam commune iudicium vulgi confirmat: quæ quaſi ipſius naturæ vox habenda eſt. Refellit etiam Baſil. Homil. 1. in Hexaëm. tum eos qui mundum æternum faciunt, tum alios, qui cauſſam eius ſtatuunt illi quidem Deum, ſed cauſſam neceſſariam, vt corpus vmbræ, & lucem ſplendoris.* PROLIXE OPES SVAS) *Quia bonus Deus, immo ipſa bonitas, extare voluit quibus beneface-ret. Eſt namque hoc boni proprium, communicare ſeſe,*

suaq3 munera & diuitias distribuere inter alios, quemadmodum lucidi est illustrare, & calidi calorem imperti-ri propinquis corporibus. Hoc fuit cur Deus mundum conderet, & ita sentiunt Plato in Timæo, Dionysius de cælest. hierarch. cap. 4. Damascen. de fid. orthodox. lib. 2. cap. 2. ANTE OCTONA, QVADRAGENA) *Mirum in modum vetustatem suam iactitare amabant Ægyptij, de qua illis diuturna contentio cum Scythis, vt narrat Iustin. lib. 2. Aiebant igitur hominum vanissimi reges suos vsq3 ad vltimum Ptolemæum, patrem Cleopatræ, regnasse amplius septuaginta annorum millia, præteriisseq3 plus centum millia, ex quo siderum scientiam percepissent. Prætermitto aliorum delirationes in recensendis millibus annorum tam multis, in quo sanè delirauit etiam Diog. Laertius.* SICVT REBVS ALIIS, ITA QVOQVE VENERANDÆ) *Nam si prima rerum principia quærimus, non altius repetere, quam ab ipso mundi, hominumq3 quod ibi exponitur opificio possumus: si vera, nihil tam verum existit, quàm quod Dei ipsius viuentis ore prolatum est: si grauia, quid magnificentius iis inueniri monumentis potest, in quibus sancta Dei mandata, salutaria promissa, certa oracula, cæteraq3 his annexa salutis nostræ adminicula concluduntur? Porrò autem, vnde aut virtutum exempla præstantiora ad persequendum, aut vitiorum detestationes acriores ad declinandum, aut actiones insigniores ad memorandum, quam ab ipsis Hebræorum peti commentariis possunt, in quibus solis apertè docetur, quantum humanum genus aut religione colenda summo præsenti*

Dei

Dei auxilio ſubleuetur, aut ea negligenda acri eiuſdem iracundia conteratur. Hanc laudatiunculam ſacrorum bibliorum, ex Carolo Sigonio præfat. commentat. in Seueri Sulpitij ſacram hiſtoriam appoſuimus. NON E NIHILO CONDITVM.) *Quomodo his ſapienter occurrat ſanctiſſ. doctiſſimusq; Baſil. Homil. 2. ne pigeat nos attendere. At humana paupertas, inopsq; natura illos decepiſſe videtur: & quoniam humanis in rebus ſingulæ artes in aliqua materia definitè verſantur, vt fabrorum ferrariorum in ferro, fabrilis in ligno: atq; in his quidem aliud eſt ipſum ſubiectum, aliud forma, aliud item id quod ex forma conficitur, & materia aliunde aſſumitur, forma accommodatur ab arte, effectus autem eſt id, quod ex vtriſq; componitur, ſic & in effectione diuina vſu iam eueniſſe putarunt: mundi quidem figuram à Creatoris omnium allatam ſapientia, materiam autem aliunde opifici ſubiectam fuiſſe: mundum ipſum ex hiſce compoſitum emerſiſſe. Lege quæ ſequuntur, ſi placet.* EX NIHILO NIHIL FIT) *Quicunque de natura ſcripſerunt aut diſputarunt, eorum communis fuit opinio: nullam rem è nihilo gigni vnquam: ſeu, nihil ex nihilo fieri, Teſtis Ariſtoteles lib. 1. Phyſ. Cic. 2. de Diuinat. Non ergo omnium interitus atque obitus natura conficiet: & erit aliquid, quod aut ex nihilo oriatur, aut in nihilum ſubitò occidat. Quis hoc Phyſicus dixit vnquam? Sed Chriſtianorum Philoſophia ſanctior & verior, Deum vtrunque poſſe nos docuit: & ex eo quòd non eſt, efficere aliquid: & id ipſum quod eſt, ad nihilum deducere.* VT NVLLIVS

SIT TANTVM INGENII FLVMEN) *Etsi naturam eorum quæ facta sunt ignoramus, id tamen omne quod sensibus nostris vniuersè subiicitur adeo est admirabile, vt & acutissima quæq; mens impar sit ad minutissimum quippiam eorum quæ mundo continentur pro dignitate expẽdendum ac tractandum, debitaq; laude Creatorem prosequendum. Basil. Homil. 1.* IGNIS QVI NIHIL PRONI HABET) *De sedibus elementorum hæc Cic. Tuscul. 1. Eam porrò naturam esse quatuor omnia gignentium corporum, vt quasi partita habeant inter se ac diuisa momenta, terrena & humida suopte nutu, & suo pondere ad pares angulos in terram ad mare ferantur: reliquæ duæ partes, vna ignea, altera animalis, vt illæ superiores in medium locum mundi grauitate feruntur & pondere: sic hæ sursum rectis lineis in cælestem locum subuolent, siue ipsa natura superiora appetente, siue quod à grauioribus leuiora natura repellantur. Eadẽ de re Plin. li. 2. c. 2. cuius verba tametsi paulo longiorem me futurum intelligo, idcirco subscribam, vt hîc etiam, perinde, vti alibi, studiosis voces ad loquendum de rebus naturæ suppeditem. Nec de elementis, video dubitari, quatuor ea esse. Ignium summum, inde tot stellarum collucentium illos oculos. Proximum spiritus, quem Græci nostriq; eodem vocabulo aëra appellant: vitalem hunc, & per cuncta rerum meabilem, totoq; consertum. Huius vi suspensam, cum quarto aquarum elemento, librari medio spatio tellurem. Ita mutuo complexu diuersitatis effici nexum, & leuia ponderibus inhiberi, quo minus euolent: contraq; grauia ne ruant, suspendi leuibus, in sublime tendentibus. Sic pari in diuersa nisu, & sua quæque consistere irrequeto mundi ipsius constricta circuitu*

cuitu: quo ſemper in ſe currẽte, imam atque mediam in toto eſſe terram, eandemq; vniuerſi cardine ſtare pendentem, librantem per quæ pendeat: ita ſolam immobilem circa eam volubili vniuerſitate, eandem ex omnibus necti, eidemq; omnia inniti. HOC EST MEDIO MVNDI LOCO) Iterum Ciceronem Plinium q; coniungamus. Illius hæc ſunt in ſom. Scip. Nam ea quæ eſt media, & noua tellus, neque mouetur, & infima eſt & in eam feruntur omnia ſuo nutu pondera. Et rurſum infra haud longè. Nam terra, nona, immobilis manens, vna ſede ſemper hæret, complexa medium mundi locum. Huius autem, Plinij inquam, hæc lib. 2. cap. 69. Mediam eſſe terram mundi totius haud dubiis conſtat argumentis, ſed clariſſimè æquinoctij paribus horis. Nam niſi in medio eſſet, æquales dies noctesq; haberi non poſſe deprehenderunt & dioptræ, quæ vel maximè id confirmant: cum æquinoctiali tempore ex eadem linea ortus occaſusq; cernatur, & ſolſtitialis exortus per ſuam lineam, brumalisq; occaſus. Quæ accidere nullo modo poſſent, niſi in centro ſita eſſet. QVOTCVNQVE TANDEM MILLIARIBVS) Quid de magnitudine ambitus terræ ſentiant Mathematici & Philoſophi, & quo pacto eorum ſententia diuinis literis contraria nõ ſit, videas licet Pererium lib. 1. Comment. in Geneſ. Cæterùm quamuis tam ampla & lata ſit terra, eius nihilominus anguſtias præclarè quoque & diſertè Plinius cap. 68. lib. 2. in quo extremo hæc digna memoratu. Hæ tot portiones terræ, immò verò, & plures tradidere mundi punctus (neque enim eſt aliud terra in vniuerſo) hæc eſt materia gloriæ noſtræ, hæc ſedes: hic honores gerimus, hic exercemus imperia, hic opes cupimus, hic tumultuatur humanũ

genus, hic instauramus bella etiam ciuilia, mutuisq; cadibus laxiorem facimus terram. Et vt publicos gentium furores transeam, hæc in qua conterminos pellimus, furtoq; vicini cespitem nostro solo affodimus, vt qui latissimè rura metatus fuerit, altraq; fines exegerit accolas, quota terrarum parte gaudeat? vel cum ad mensuram auaritiæ suæ propagauerit, quam tandem portionem eius defunctus obtineat? DIERVM NOCTIVMQVE VICISSITVDINES) *Mutua dierum atque noctium successio quam ad multa prosit, Pererius in Daniel. lib. 4. Primò quidem ad incolumitatem & conseruationem rerum, &c. Putat item Cicero, noctem non tantum ad quietem animantium: verum etiam ad numerum dierum à terra effici, semper enim si luceret, dies distingui numeriq; non posset: cuius hæc sunt verba è 4. de Repub. apud Nouium. Eademq; obiectu suo vmbram noctiq; efficiat, cùm ad numerum dierum aptam, tum ad laborum quietem.* O LVX QVID EGO DE TE) *Quo pacto lux pulchra dici possit, Homil. 2. non longè à fine pulcherrimè disputat Basilius. A quinque proprietatibus eius laudationem contexit Pererius. Comment. in Daniel. lib. 4. Ab incomparabili munditia puritateq;. A potentia & efficacitate. A iucunditate. A fœcunditate. A velocitate.* SÆPE ETIAM IMMENSVM) *Lucretius lib. 1. ostendere cupiens quemadmodum venti, cum sint corpora cæca, id est, aspectum fugientia, tamen maria, terras, nubila cæli verrãt, rapidoq; turbine vexent, ac sternant omnia, similitudinem adhibet fluminis, quod aquis maximo imbri è monte decurrentibus vehementer auctum, pelago premit arua*

sonan-

sonanti, & oppositas moles perrumpit, rapitq; secum omnia. Locum elegantissimum subiicio, vt huic Virgilianæ descriptioni ex aduersu ponatur.

Nec ratione fluunt alta, stragemq; propagant,
Quam cum mollis aquæ fertur natura repente
Flumine abundanti, quod largis imbribus auget
Montibus ex altis magnus decursus aquäi,
Fragmina coniiciens syluarum, arbustaq; tota:
Nec validi possunt pontes venientis aquäi
Vim subitam tolerare: ita magno turbidus imbre
Molibus incurrens validis cum viribus amnis
Dat sonitu magno stragem, volutq; subundis
Grandia saxa: ruit quà quidquid fluctibus obstat.

FLORES CÆLI, DVO EIVS OCVLI SOL ET LVNA) *Stellarum laudes item solis & lunæ encomium qui varium & diffusum expedit, legat Pererium in Dan. lib. 4. in illũ versum ex Cant. 3. puerorum* BENEDICITE SOL ET LVNA DOMINO: BENEDICITE STELLÆ CÆLI DOMINO. *Laudatur etiam sol à Dionysio Areopag. de diuin. nominibus cap. 4. Dio orat. 3. de regno perelegan-ter Regem cum sole confert, & ex huius virtute multiplici, singulariq; præstantia illius officium ostendit.* VT DIVINI IMPERII POTENTIA) *Caussam hanc dissertissimus Philo copiosius declarat lib. de mundi opificio.* VTINAM VTINAM FACTVM NVNQVAM) *Laborasse hac insania Iudæos etiam, non ethnicos modo, id est, homines profanos, & commentitiorum numinum falsis religionibus implicatos, documento sunt frequentes, & seueritatis plenissimæ reprehensiones, quibus eos Prophetæ ob solem, lunam, stellas adoratas, & sacrificiis cultas insectantur.*

Et Moyses ab hac illos amentia deterret. Lege principium lib. 1. de Monarchia apud Philonem. VERVM DE MAGNITVDINE SOLIS *) Anaximander, solem quidem terræ æqualem, circulum verò quo vertatur, & vnde spiraculum habet, septies & vicies terra maiorem: Anaxagoras multis partibus Peloponneso maiorem. Heraclitus latitudine pedali: Epicurus omnia prædicta probabilia esse dixit, aut etiam tantum esse, quantulus apparet, maiusculum, minusculum. Refert Plutarch. de placit. Philosoph. lib. 2. cap. 21. Nonne rides insanam sapientiam? Tam ne stolidè loqui Philosophos? Cur autem cum tantus sit, quantum esse diximus in progymnasmate, adeo parvus videatur, rationem attulit Basil. Homil. 6.* SANCTIVS HIS ANIMAL) *Tanquam explanatorem aut paraphrasten horum versuum Philonem lege, lib. Quod deterius potiori insidietur. Solam enim in terris cælestem plantam fecit hominem, cæterarum in terra defixit capita; omnes enim humi caput habent: soli homini sublime dedit, vt alimenta cælitus immortalia quærat, &c.* QVORVM CONTEMPLATIONE ALERETVR *) Cum ex profanis spectaculis tantam capiamus voluptatem, multò cupidius diuinas molitiones nobis esse contemplandas, quibus verbis, quam graviter Basilius? exordio Homil. 4. Seneca autem, vtpote nihil aliud quam philosophus, & istorum quæ vulgus admiratur despicientissimus, vide quantopere cælestia spatia cum ornatu suo præ terrarum paruitate commendet, præfat. Quæst. natural.*

PRO-

PROGYMNASMA SEPTIMVM.

Paradisus, qui & Hortus voluptatis.

PRONOEA, GNOSTICE.

PRONOEA. Duabus è naturis, quarum altera cernendi tangendiq; contineretur sensibus, communitate iuncta cum belluis, altera corporis expers, rationis & cogitationis exornata munere, & diuinitatis ipsius germanum simulacrum esset, compositurus hominem Deus, eumq; mundi Dominum ac principem iussurus, prouida cura fecit, vt domicilium, nec sese tãto opifice indignum, & singulari excellentia hominis omnino dignum prius moliretur: in quod is introductus, vt rex potentissimus in ampliſsima nobiliſsimaque regia vitam nulla vnquam lethi forma exeundam, ab angoribus secretam, omnigenaq; felicitate consummatam, æuo longiſsimo coleret, ac nihil prope aliud actitaret, quàm vt cum cælestibus illis, & à materia seiunctis animis perenni laudatione sacrosancti maiestatem numinis prædicaret, in eiusdemque consideratione gaudio insatiabili conquiesceret. G. Orsus iste sermonis tui grauiſsimus & præclariſsimus peracres mihi stimulos admouet ad audiendum. Faciam ergo me auritam mirum in modum. P. Hæc autem regia, hæc sedes fuit

hortus

hortus ille præter omnes angulos terrarum ridens, deliciarum quà corporis, quà animi refertiſsimus, pluſquam verbis enarrari: tantúmne? pluſquam mente fingi poteſt pulcherrimus, amœniſsimus, cultiſsimus, feraciſsimus: quæ ratio eſt, cur fingillatim è Deo conſitus memoretur, cum cæteroqui vniuerſa, quæque ſunt, quæque fuerunt ab eo ceu fonte vberrimo ac ſempiterno promanârint. G. Amplector quod affers: nam ſi quid vulgare, aliarum q; arborum, frugum, atque fructuum ſimile continuiſſet, ſeparatim eius effectionem perſcribere ineptum negotium non ineptè quiſpiam cenſuiſſet: ibi enim expoſitam teneremus, vbi legimus: Germinet terra herbam virentem, & quæ conſequuntur. Sed indicandum videbatur, hortum illum præcipuo quodam diuinitatis conſilio atque ſtudio procreatum. P. Quare præcipuo ſtudio? G. Quod cum illa deliberatum & conſtitutum eſſet, hominem fabricari ſeorſum à cæteris animantibus, ratione quadam propria & admirabili, parerat, vt habitationem eius dignitati reſpondentem, & iucunditate omnia ſuperantem, tanquam opus ſuis ipſiuſmet manibus excitatum elaboratum q; ſibi vendicaret. P. Sentis meam ſententiam. Das ergo à principio mihi, fuiſſe illic incomparabilem, magnificentiam, & decorem prorſus inexplicabilem, bonorum q; optabilium abundantiſsimam affluentiam, & affluentiſsimam abundantiam, & adumbraſſe paradiſum hunc terreſtrem cæleſtis paradiſi ſtatum lõgè feliciſsimum, ea q; bona, in quorum poſſeſsionem ſecundum expletam mortalitatem venturi ſunt, quicunque diuinarum legum

ſan-

sanctionibus fideliter obtemperauerint. G. Quid ni darem? Ac mallem profectò lustrare hortum istum, quàm Alcinoi, quàm Hesperidum, quàm Semiramidis, & si qui alij nomen suum ad posteros fama prodiderunt: libenterq; Venusino vati domum Albuneæ resonantis, & præcipitem Anienē, & mobilibus pomaria riuis concederem: quorum mirifico amore percussus ille, Rhodon, Mitylenen, Ephesum, Corinthum, Thebas, Delphos, Tempe, Athenas, Argos, Mycenas, Lacedæmona, Lariſſam vilipendit: ast ego præ illecebris paradisi omnes regum voluptates, ipsumq; adeo mundum despicerem, ac infra me ducerem. P. Nec imprudenter, & meritò istuc dicere te procedens mea declarabit oratio. G. Id est quod in spe exploratissima habeo, ingressuram te ad explicandum paradisi decus: quod vt fiat quàm enucleatissimè, rogo. P. Hoc primùm disce, paradisum abfuisse non ita longo interuallo ab iis regionibus, quas Tigris & Euphrates lauant, Armenia, Mesopotamia, Assyria: à quo, paradiso inquam, haud longa intercapedine incoluerunt, quos ante ac post diluuium mortales sol aspexit: prius videlicet, quàm linguarum perturbatione inducta, diuersas in oras discessiones factæ sunt. Sedes autem huic finitimas ac vicinas tenuerūt, tum propter agri opimitatē, tum quòd generis humani natalium, & quasi cunabulorū sic assiduè admonerentur. G. Ergo in oriente eductus est à Deo paradysus, vt quidem tu argumenta loqueris, hoc est, in potiori mundi parte, vnde cursum voluere, ad idem caput velocissima agitatione reuertens orbis octauus incipit, motione vtique perfectissima:

ctissima: & cuius regiones rerum pretiosissimarum fertilitates ad magnam apud priscos gloriam extulerunt. P. Quàm tu porrò amplum fuisse autumas? G. Admodum,& quidem multò futurum aliquãdo ampliorem,vt homines qui insontes,hoc est, nulla hæreditaria contagione sordidi ac deformati generarentur, vniuersi eo comprehendi possent. P. Capta es errore, in quo diutius versari te non oportet. Adeo vastus ac spatiosus neutiquam erat, siquidem hortus erat,& homines natiua labe, quam nunc in illis cęleste baptismi lauacrum eluit, expertes, etiam extra illum habitauissent. Verùm ego descriptionem commendationemq; loci huius tripartitò distribuam, quando omnis eius præstantia profecta fuit potissimum è cæli plaga, cui subiiciebatur: ex aquis per eum fluitantibus: ex ipsa demum humo. Cælum eiusmodi, quod nulli terræ anhelitus graue crassumq; redderent, salubre inprimis, ac verna quadam temperatione prorsus æquabilissimum, & pacatissimum. Tametsi enim per quatuor tempestates ordinatim cursum suum annus exigeret, nihilominus commutatio illa successioq; mutua moderationem & clementiam cæli huius neq; profligabat, neq; corrũpebat, aut aliqua ratione imminuebat: quin potius variabat vicissitudine haud iniucunda, & minimè ingrata. Quamobrẽ non illic iners & torpidũ gelu, nõ horridus rigor nõ amnes& torrentes frigoribus cõglaciãtes,niuibusq; & pruina cõcrescẽtes, vt in media bruma aut adulta hyeme, non ita tellus lubrica vt,

Vere nouo,gelidus canis cum montibus humor
Liquitur,& Zephyro putris se gleba resoluit:

non,

non, inquam, tantus ac talis ibi humor, qualis quã-
tusq; ſolet eſſe veris, non immodici calores æſtatis,
non iniqua ſiccitas autumni: verùm hęc omnia, fri-
gus, calor, humor, ſiccitas diſcordia concordiſsima
miſcebantur, & ad illã mediocritatẽ ſingulæ tem-
porũ vices quod habebant optimum, tanquã ſym-
bolas inſuper cõferebant: ver nẽpe quidquid amę-
nitatis, æſtas quidquid fœcunditatis, autũnus quid-
quid vbertatis, hyems quidquid otij, ſecuritatis, &
quietis. Aberant tenebræ, caligines, nebulæ, nubes,
venti, procellæ, turbines, fulmina, imbres, grandi-
nes: continua ibidẽ, & pura ſemper lucis claritas, cũ
cæli facie ſereniſsima, & aſtrorũ electiorib. effectis.
G. Laudatur Rhodos etiã ex eo, quod nullus præ-
teriret dies, quin incolę ſolẽ viderẽt: at tuis ex ver-
bis eam fuiſſe cæli in paradiſo conditionem intel-
ligo, qua nulla poſsit cogitari melior, eamq; ſereni-
tatem, quã nulla vel ad horam nubiũ opacitas fœ-
daret, qualis ſupra orbem lunæ: vbi cælum nunquã
nitere intermittit, vbi nullus auræ ſibilus nullum
caliginis veſtigium, pura ac ſine permixtione om-
nia. P. Prorſus talis. Viridaria illa perennium ri-
uulorum curſibus recurſibus ac mæandris irriga-
bãtur, quorum aquulæ vitro pellucidiores ad vm-
bilicos alioſq; verſicolores lapillos molliter alliſæ
fractæq; dulciſsimè ſtrepitabãt, delicatiſsimisq; pi-
ſciculis complebantur, cum eſſent item potu ſua-
uiſsimæ ac ſaluberrimæ. Nam de quatuor fluentis
illis celebribus per eiuſdem ſpatia properantibus
ſilebo. G. Spectare coram & audire videor loqua-
ces illas lymphas, & leni agmine labentes vndas
plenis amnibus: ac ſine dubio aurum quoque &
gemmas

gemmas vehentes, non minus quàm Hermus aut Tagus. P. Non minus. De terra iam audias licet, quam, etsi, Deo ita statuente, homines coluissent, tamen ea cultura nullum laboris sensum, molestiaḿq; nullam habuisset. Nihil ea opimius ac fœcundius prouentum rerum omnium nullis grauidata seminibus ex se fundebat: non solum quæ ad explendam necessitatem, verum etiam ad oblectationem solum pertinerent. Nihil noxium, nihil non ad vsum aliquem gignebat. Copiam quidem alimentorum tam liberalem, vt optari liberalior non potuerit: quorum quanta esset cum saporis gratia salubritas, & parandi facilitas, tibi relinquam æstimandum: nam singula differere, non est operæ.

Flumina ibi lactis, & flumina nectaris ibant,
Flauaq; de viridi stillabant ilice mella.

Oculos arborum viridantium, & multis partibus quam sunt hæ nostrę pulchriorum lætioruḿq;, fœtuum ramos onerãtium, fœtuum, inquam, speciosissimorum, & figurarum venustissimarum, quin & vitium populos altas maritantium, & in iis vuarum purpuræ certantium, & tot plantariorum, florum quibus quasi lætissimis coloribus humus depingebatur, & gemmeis honoribus coronabatur aspectus voluptate multa pascebat. Auiculæ tam diuersis & picturatis pennis visum, liquitissimis cantibus, quos tenui gutture meditabantur auditionem mirabiliter recreabant, lenibuśq; auris perstrictæ arborum comæ placidùm murmurabant. Nares odoribus ambrosiis quos effiabant, aromata, flores, & herbæ perfundebant. Gustaui sua item

è saporib' gratissimis oblectatio carpebatur. Quod ad sensum tactionis attinet, non lædebat frigus, nõ macerabat æstus, non multipedũ vermiculorum morsus, non muscarũ impudentia quenquã vexabat. Nulla tũ nota fatigatio, nihil asperum, durum, incõmodum sentiebatur. G. Quàm iuuisset ibi ad citharã choros agitare, calathos implere liliis, palletes legere violas, narcissum & bene olentis anethi florem iungere, & mollia vacinia luteola caltha, casia & suauibus herbis intertextis pingere? Quàm libuisset modo in tenaci gramine, modo sub vmbrosa ilice iacere, & communicare sermones amicissimos? An verò cuiusq; generis arbores in paradiso? P. Cur dubitas? G. Etiam infrugiferæ? P. Etiam illæ. G. Aliæ igitur ad delectamentum sensuum tantummodo, aliæ ad sumministrandum cibum, & delectationem simul valebant. P. Rem ipsam dixti: nam ibi nihil desiderabatur, quod vel corpori vel animo gaudium generaret. In illa porrò arborum multitudine eminebat dignitate, & specie ad intuendum peruenusta, cui Vitæ nomen inditum. G. Quam ob caussam hoc nominis illi impertitum? P. Quod eius poma vi & efficientia admiranda essent. G. Qua tandem? P. Non modo conseruandi, verùm etiam in longinquum tempus extendendi vitam hominis, eumq; nullo morbo, aut senectute extabescentem in continua quadam hilaritate ad plurimas sæculorum longinquitates vigentem florentemq; præstandi. G. Non erat igitur alendo ille fructus. P. Non, sed tanquam medicamentum, vt intermissis temporibus ad eum quem dixi finem adhiberetur. G. Quousq;

vitam homines illius beneficio retinuissent? P. Ad octo aut decem annorum millia. G. Diuturnitas magna. Quid illis factum esset postea? nulla quippe vis mortis eos perimere potuisset. Nec anima nec corpus illorum vllius finis particeps, cum omnium æuorum perpetuitate processissent. P. Ad felicioris vitæ rationem, in cælum viuos valentesq; conditor secum deinceps æternùm victuros transtuliisset. Illi autem arbori alias simillimas consecuisset, si parentes primæui castos se integrosq; seruassent, atque ita sobolem nulla paterni criminis macula infectam propagassent: tot namque millibus capitum vna haud sufficiisset. G. Quid? in horto ipso fuerúntne animantes? quanquam de auibus & piscibus iam pronunciasti: sed de quadrupedibus & reptilibus interrogo. P. Maximè fuerunt, non tamen vti nunc, capitalibus inimicitiis dissidebant, nec sese dilaniabant, victu quem terra summittebat contentæ. Non lupus agno perniciem machinabatur, non leones armentum inuadebant, non aquila cygnum, nõ canis felem persequebatur, non accipiter columbam inuolabat. Nondum miluo bellum naturale cum coruo, quorum alter alteri vbicunq; nactus est oua confringit. Nullum animal alteri nocebat, nullum homini ad nutum non parebat. G. O voluptates, quorsum recidistis? P. Euanuerunt, manentibus interim & mansuris, quas illę vt imagines quędam imitabantur, & quasi prænunciabant. Est enim alius nobilior q; paradisus, ad quem non pedum itinere, sed animorum passibus festinandum est: etsi eo non nisi post flexas huius miserabilis vitæ metas peruenitur,

nitur, è quo nemo exturbabitur. G. Permitte mihi quoque meo modo bona horti huius, veluti adhuc extantis percurrere, & quam cœperim ex ore tuo voluptatem, quantumq; ad cognitionem paradisi profecerim, versibus testari. P. Certum est non aduersari: lauda prodigè. G.

Eo salue pars formosissima mundi,
Nobile supremi salue opus artificis.
Assyriæ omniferi saluete in finibus horti,
Ruraq; præcipuis accumulata bonis.
Grădia conamur tenues expromere: nam vos
Nulla satis egregio carmine Musa refert.
Vos fugiunt venti, fugiunt vos nubila cæli,
Nec Paradise potes noscere quid sit hyems.
Lumine te assiduo vestit largissimus æther,
At tamen astiferis solibus usque cares.
Sidere mutato haud tempus variatur apud te,
Perpetua veris commoditate places.
Et parit, & nullos tellus tua postulat imbres,
Purpureos laxans ebria rore sinus.
Et nobis quæ sex totus produxerit annus,
Fœnore tibi magno menstrua dat breuitas.
Semper habes nemorumq; comas, & amæna virecta,
Flore nouo semper picta renidet humus.
Lilia cumq; rosis, & cum narcisso hyacinthi,
Decerptæ nullis unguibus & viola.
Illic & redolent immortales amaranthi,
Dein alij, quorum nomina ferre labor.
Spirat ibi molli quoque mollis amaracus umbra,
Et myrrhæ, & nardi copia multa viget.
Copia multa thymi, qualem non nouit Hymettus,
Rosida mellificis pabula virginibus.
Nec desunt pendere tibi de matribus suæ,
Cernitur & baccis arbor onusta suis.

Sunt & odorifero sudantia balsama ligno,
Cinnama, punicei mollia fila croci.
Sunt illic quæ thurilegis dat fama Sabæis,
Quæque alius nondum germina vidit ager.
Diuinis autem feruntur cantibus aures,
Par facere & nunquam barbita dicta queant.
Hîc philomela studet sub ramis arboris altæ
Gutture vocali continuare melos.
Flatu impulsa leui pergratum sylua susurrat,
Arboreas crepitans ventilat aura comas.
Indociles currunt q3 vias per gramina lympha,
Languidulos q3 vocant murmure somniculos.
Non rabies tigrim, non fuluos ira leones
Concitat inualidas dilacerare feras.
It lupus inter oues, non miscent prælia tauri,
Non est vulnifico dente timendus aper.
Nescit adhuc medios cervus transmittere campos,
Dum tergo insequitur vis violenta canum.
Persultare pecus vidisses pabula læta,
Perq3 eadem pasci pratula pacificè.
Cum canibusq3 ibant consueta ad pocula dama,
Audebant sese iungere gryphes equis.
Illecebris tantis mentes perculsa nouellas,
Armenta insolitis luxuriare modis.
Ludebant teneras nimium lasciua per herbas,
Inque vicem ad requiem corpora fessa dabant.
Vberibus plenis manabat lacteus humor.
Ampla voluptatum tu Paradise domus.
Terrarum, heu, quondã splendor, decus, ornamentũ,
Heu, hodie præter nomen inane nihil.

ANNOTATIONES.

PARADISVS) *Persicum esse vocabulum paradisus, non græcum (vt item alia nonnulla huius barbaræ linguæ in græcum latinumq; sermonem per consuetudinem manauerunt) affirmat Iulius Pollux lib. 3. Explicatur autem hortus seu ager conseptus, ac diligenter consitus arboribus ac plantis omnis generis. Præterea viuarium, id est locus septus, in quo feræ viuæ pascuntur, qualia oblectationis venationisq; caussa videmus habere Principes, germanicè thiergarten. Quoniam itaq; hortus iste, in quo primum patrem, primamq; matrem nostrum Deus locauit, omnigenis arboribus & animalibus refertus fuit, non absurdè paradisi nomine signatus est. Ergo nos paradisum, cuius mentio cap. 2. Genes. festiuitate quanta potuimus describere laborauimus, atque ita egimus, quasi is verno tempore conditus esset, quod eruditissimis Theologis placuisse non ignoramus: cum tamen superiore dialogo mundum autumno ex aliorũ item Theologorum sententia effectum docuerimus. Nos enim nihil affirmandi ac statuendi, sed delectandi potius, sermonisq; tradendi caussa dicimus: quo responso videmur omnem, quæ de rebus ipsis per volumina mea tractatis intendi in nos poterat calumniam effugisse.* QVAM ALCINOI, QVAM HESPERIDVM, QVAM SEMIRAMIDIS) *Hortos Alcinoi Regis Phæaciorum, seu Corcyræorum cantat eximiè Homerus Odyss. 7. In his arbores nunquam non grauatæ fœtibus: quippe cum prioribus iam maturis, noui sem-*

ui semper subnascerentur. Eosdem celebrarunt poëtæ alij.

Stat. lib. 1. Syluarum.

Quid bifera Alcinoi laudem pomaria, & osq;
Qui nunquam vacui prodistis in aëra rami?

Ouid. lib. 3. Metam.

Proxima Phæacum felicibus obsita pomis
Rura petunt.

Propert. lib. 3. eleg. 2.

Nec mea Phæacas æquant pomaria siluas.

Iuuenal. sat. 5.

illa iubebit
Poma dari, quorum solo pascaris odore,
Qualia perpetuus Phæacum autumnus habebat.

Hesperides Hesperi Atlantis fratris filiæ fuerunt, quarum nomina Ægle, Arathusa, Hesperthusa. Hæ hortos habuisse insignes dicuntur in Mauritania, in quibus prouenirent mala aurea, quæ à peruigili dracone custodirentur, cuius rei meminit Virgil. 4. Æneid. Hæc mala dracone interfecto, monstrorum ille domitor Hercules rapuit, & ad Eurystheum detulit. Cætera Natalis Comes Mythol. lib. 7. cap. 7. & Diodorus lib. 5. Feruntur & magnis laudibus horti pensiles apud Babyloniam, opus Semiramidis, & à nonnullis inter 7. orbis miracula recensentur. PER QVATVOR ANNI TEMPESTATES) Bellè Varro hæc quatuor anni tempora à musico instrumento petita similitudine tetrachordum appellauit. Nonius in Autumnitas. (CVI VITÆ NOMEN INDITVM) Vt alia fidei nostræ mysteria cum essent à priscis vel lecta in libris

libris noſtris, vel auditione accepta, fabulis & mendaciis corrupta ad poſteros peruenerunt: ſic credibile ſit, hoc etiam de arbore vitæ, cuius fructus comeſus immortalitatem daret, à poëtis veteribus cognitum, tranſlatumq; ad fabulam de nectare & ambroſia: quorum hanc deorum cibum, illud eorundem potum eſſe nugantur, & ambobus inſitam vim propulſandæ in perpetuum mortis, conſeruandæq; iuuentutis. Celebrata eſt etiam herba nepenthes, quæ iniecta potioni triſtitiam omnem diſcutiat, & mœrorem exhauriat. Vide Plin. lib. 25. cap. 2. & lib. 21. cap. 21. NEC SESE DILANIABANT) *Animantes ante diluuium iis quæ è terra ſurgunt victitaſſe, nec fuiſſe carniuoras quaſdam & immanes, ſenſerunt inprimis Beda & Baſilius, eandemq; opinionem, vt diuinis literis, & ſanctorum Patrum doctrinæ conſentientem amplectitur doctiſsimus Pererius Comment. in Geneſ. lib. 4. Iam quod Plin. præfat. lib. 7. ait, cætera animantia in ſuo genere probè degere, congregari, & ſtare contra diſsimilia: leonum feritatem inter ſe non dimicare, ſerpentum morſus non petere ſerpentes: ne maris quidem beluas ac piſces, niſi in diuerſa genera ſæuire: quod ſimiliter Horat. Ode 7. Epod. dum in Romanos bello ciuili mutua ſe cæde mactantes inuehens, exemplo eos ferarum abſterret,*

Neque hic lupis mos, nec fuit leonibus
Vnquam, niſi in diſpar genus.

de hoc, inquam, videndum eſt accuratius, quàm ſit ex veritate: cum neminem lateat, de paſtu & Venere ea in

eodem etiam genere acriter concurrere. Et sunt nonnulla tam crudelia, vt ipsam naturam odisse videantur, quando aut parentes, aut cognata, aut ex se procreata interimunt. Exempla notauit Brodæus lib. 3. capite 28. NON ACCIPITER COLVMBAM) *Accepto malo vnumquemque cautiorem fieri, & sapere, prouerbiali figura monet. Ouidius lib. 1. Trist. Eleg. 1.*

Terretur minimo penna stridore columba
Vnguibus accipiter sauciafacta tuis.
Nec procul à stabulis audet discedere si qua
Excussa est auidi dentibus agna lupi.

EVANVERVNT) *Terrestrem paradisum hodie nullum esse, idque nec rationi, nec diuinis litteris videri contrarium, aliquot argumentis non inualidis confirmat Pererius lib. 3. in Genes.*

PROGYMNASMA OCTAVVM.

Protoplasti.

ANGELI CVSTODES, HOMINES.

ANGELI. Ecquid, ô clientes cognatiq; nostri, de primæuis auctoribus humanarum gentium, à quibus tantum gradatim accepistis patrimonium dignitatis, quomodo nati, quales fuerint narratiunculam exoptatis? H. Nos verò ita,

rò ita, ô patroni, vt æquè adhuc nihil. Quid enim potest cuiquam accidere optabilius, quàm audire de progenitoribus suis? sed de parentibus parentum omnium multò erit, vt spe præcipimus, amabilior acceptiorq; auditio: & vobis, vt in re præsenti testibus præsentibus auctoritatem fidemq; multò plurimam tribuemus. A. Quod in mundana molitione vltimus homini locus descriptus est, volumus vos omnem, si qua estis capti, admirationem ponere. Exordium duxit à cælestibus corporibus opifex, fine facto in homine quieuit: quia initium & extremum iis dare voluit, quæ in vtrauis sensilium specie, intereuntium nempe ac permanentium optima essent atque perfectissima: quò prima cum postremis, à quibus media apta penderent, amicitiæ & affinitatis quodam quasi fœdere consociarentur. Est nimirum quoddam cælum pusillum homo, cui collucent intus tanquã stellulæ ex virtutum contemplationibus, artiumq; disciplinis acquisitæ naturarum plurimarum imagines. Illa etiam de caussa nouissimè susceptа est hominis effectio, vt cum inter animantes repente apparuisset, terrorem iis reuerentiamq; afferret: quò primo statim intuitu perculsæ, moderatorem atque principem suum agnoscerent, & eius imperia volentes ac venerabundæ facesserent. Præterea domicilium ipsi posterisq; extruere prius oportebat, cum omni instrumento eoq; lautissimo. Hoc autem est mundus iste tot rerum discriminibus quàm decentissimè instructus & ornatus. Cum sit insuper mundi epitome homo, ante magnum quàm paruum mundum condi debuisse haud ne-

gabitis. Denique postquam architectatus erat tum naturas, quæ sola intelligentia percipiuntur, quæq; ipsæ sunt intelligentes, tum eas quæ sensus mouent, & à corporea mole non seiunguntur: quarum illæ ob similitudinem quadam cum eo necessitudine copularentur: hæ quamuis procul ab eodem seiungerentur, quò manifestius præberet magnificentiæ sapientiæq; suæ documentum, ex vtroq; naturæ genere admistum & conflatum aliquid, ceu corporatorum & aspectabilium, sensumq; omnem fugientium rerum vinculum atque nexum excitauit. Quid igitur incæptat? Vt cogitabundus, & re ante in consultatione posita (id quod arduis & impeditis in negotiis consuetudo communis efflagitat) ad hoc operis moliendum sese conuertit, opus absolutissimum, præstantissimum, potestatisq; ac prouidentiæ suæ singulare monumentum, certissimumq; testimonium. Non ait, fiat homo, quomodo dixerat, fiat firmamentum, fiat lux: maius quiddam auditis: sua enim ipsius manu hoc vestrum corpus fingere dignatus est. Non cuiquam angelorum id mandauit, ipse sibi hoc depoposcit. O miraculum. Sol fit, nec deliberatio antecedit: cælum corpus nobilissimum solo nutu conditur: nec vnde, aut quonam modo tam singulare opus effectum sit memoratur. Sic stellæ, aër, mare, terra, animantes, omnia denicq; verbo ad ortum cientur: ad solius hominis effectionem cum consilio effector accedit, & materia ad eam rem comparatur, & ad diuinitatis pulchritudinem species eius naturaque accommodatur, & finis ob quem condendus sit exprimitur. Non iudi-

iudici animantis dentem, non sapphirum aut smaragdum, sed abiectum ac despicabile quiddam, pedibusque conculcandum, terræ glebam sumit, è qua vt artifex scientissimus arte permira, & cogitatu effatuque perdifficili, tam honestum, tam formosum, tam eximium, tam admirabile plasma corporis humani componit & efformat, cui animum consilij mentisque participem cum insertasset, hominem suæ sibi excellentissimæ præstantiæ simillimum perfecit. Quin hoc amplius: iterum iterumque humano schemate velatus, se in oculos vtriusque plasmatis ingessit, sermonesque cum ambobus serere suauissimos & amantissimos non est dedignatus: quo maximè modo amorem suum immensum erga vtrumque demonstrauit, & contra ad se diligendum vehementer accendit. Angeli quoque iisdem sese ad conspiciendum & ad colloquendum dederunt. H. Quanquam neque patris omnium nostrûm, neque genetricis origo nos fugit, nihilominus cælesti lingua, condocefieri, etiam in notis, haud nihil est. A. Potestis ne dicere, quam ob rem sua DEVS *imagine parentem vestrum, & per illum vos omnes impertinerit?* H. *Quî possemus imperiti & prophani?* A. *Tenuit morem regium.* H. Quem illum? A. Si exædificaret ciuitatem rex quispiam, in eius medio electa è materia fabrefactum simulacrum suum loco celebri statueret, vt conditorem indigenarum conuenarumque nemo non agnosceret. Sic ipse amplissimam hanc elegantissimamque ciuitatem cum ædificasset, in eius meditullio suam effigiem palàm spectandã propo-

suit

fuit in homine, qui inter res procreatas medium eſt locum conſecutus: vt ex eius conſideratione ipſius magnitudo opificis perſpiceretur. A rebus præterea vniuerſis hominem in honore haberi voluit. Nam quid æquè honorandum vt imago conditoris omnium? Itaq; ſeruire vobis nec nos pudet, in quorũ ſalute curanda, noſter labor omnis, opera omnis, & ſtudium omne conſumitur: nec aut cælũ, aut tellus, aut naturę ſentientes, aut aliud quippiam non commodat hominibus, qui ſi in ſcelera ruant, neq; cacodæmones in reos dare impetum, quod maximopere in optatis habent, nec res vlla fabricatorem violatum vlciſci audet. Vt porrò, cum in tanta animalium diſtinctione nullum Adamo ſimile inueniretur, quo cum is familiariter ageret, concorditerq; in omne tempus viueret, Deus Euam illi ſociam procreauit: ad eundem modum rebus corporeis omnibus iam conſtantibus, quoniam diuina ſimilitudo in earum nulla relucebat, nec reperiebatur cum qua Deum coire amicitiam, & deuincire ſe familiari conſuetudine deceret, hominem finxit, qui cum voluptatem caperet, à quo mutuùm amaretur, quemq; beatitudinis ſuæ conſortem decerneret: deliciæ enim illius eſſe cum filiis hominum. H. Oppidò magnum inter Dei bonitatem maleuolorumq; inuidentiam diſcrimen. Nam ſi vel diuitiis, vel potentia, vel nobilitate, vel honoribus, vel alio quocunque bono emineant, neminem ſibi parem tolerare queunt. A. De Eua generata ſubiiciamus. In hortum præparatum, vt in palatium magnificũ tranſlatus Adamus, ſoliuagus erat: quæ ſolitudo tum ob alia, tum ob ſobolé pro-

progignendã, qua homines proſeminarẽtur ſeruarenturq́, bona & vtilis ei non videbatur. Etenim cùm homo naturâ ſit animal congregabile, & communitatis appetẽs, liquidò animaduertitur, quàm eſſet illi moleſtum futurum, vitam licet in ſumma cõmoditatum affluentia ſocietatis expertẽ agitare. H. Alios mares, & complures fabricaretur Deus: cur muliebri commercio potiſsimùm Adamus indiguit? A. Quia cum eſſet caput, radix, fons veſtrûm omnium, ex quo populi gentesq́ ceu innumerabilia flumina deriuari debebant, illa deriuatio propagatioq́ niſi generaret, ipſum autem generare ſine vſu fœminæ confieri non poterat: quam eandem (vt dignitatem æſtimetis) non minus atque virum, velut conſultò ac deliberatò formauit. Faciamus, inquit, ei adiutorium ſimile. Fecit autem è latere Adami, quem ſomnus fuerat complexus, non è pedibus, non è tergo: quò is noſceret, ſociam & adiutricem ſibi, non ſeruam & mancipium tradi. Redundarunt verò tum corporis tum animi ornamentis ambo maximis & ſplendidiſsimis, extiteruntq́ in vtraque parte ſui adeo nobiles atque pulchri, vt nulla quæ aliquando inuenta eſt inter homines deinde progenitos vſque ad hanc diem pulchritudo, in comparationẽ cum illis venire queat. Mulier æquè ac vir ad imaginem Dei facta eſt. Eadem in vtroq́ naturæ præcellentia, ſimilis virtus, eadem præmia, eadem ſupplicia vtrique conſtituta. Eiuſdem conditionis vtriuſque anima: ſed animarum diſcreta velamina, quia diſcretus ſexus. Vos quidem hominum conceptu generamini, illi diuino ſatu ſunt editi; quare quo

præ-

præstantior est auctor, eo laudabilius existere necesse est opus. Cæterùm vt in animalibus, vt in frugibus, vt in rebus naturę subiectis, recētia & vigentia veterascentibus ac marcentibus antecellunt: sic generis vestri vim potissimam, & supremam excellentiam in duobus illis principiis ac principibus fuisse, posteritatemqúe continuata successione magis magis ab ea defeciſſe creditote. Sic in plastarum pictorumq; operibus semper minus ostendunt artis & elegantiæ, quæ ad propositum exemplar finguntur ac depinguntur: efficiturq; secunda imago deterior prima, & ex secunda depicta tertia, & ex tertia quarta: quoque longius à prototypo discedit, eo imperfectius eiusdem perfectio imitando exhibetur. Tale aliquid etiam in magnete obseruastis. Qui primus ad eum ferreus annulus admouetur, quàm fixus adhæsitat! At qui postmodum ad hunc admotum alius, non tanta vi ab annulo priore, quanta ille à lapide retinetur: lentiùs à secundo tertius, segnius rursum à tertio quartus, atque ita deinceps serie longissima, per quam vna sanè potestas ferrum ad se trahit & cohibet: non tamen ita validè in sequentibus, vt in primis, præsertimq; in ipso magnete. Debilitatur enim virtus, & quò ab origine longius sese porrigit ac diffundit, eò magis sensim carpitur & exhauritur. Similiter cùm homines hominibus, vt folia foliis per tot interualla sæculorum successerint, tum corporis tum animi vires atque decora paulatim velut attrita, accisa, & senectute confecta cernuntur. H. Hoc miseri satis superq; sentimus quotidie. Quid si mundus annis

nis adhuc mille extaret? A. Formatum est præterea corpus Adami è terra recenti, & ab aquis seperata penitus, atq; ob id pura ac sincera, è qua non nisi purum ac sincerum aliquid extruendum erat. Nec idcirco tamen è quauis terræ particula, sed vndiquaq; lectissima atque optima, & tanquam excolata, purissimo & nobilissimo habitatori, animo nempe diuino domus seu templum est excitatum. Quod si artifex probatissimus & ingeniosissimus fuit, vt planè fuit, vtique artus singulos numeris suis concinnauit, atque vt ad vnam & præclaram figurã aptis dimensionibus proportionibusq; congruerent, operam dedit. Ad quam figuram & symmetriam cum eximia coloris suauitas accessisset, nihil ad consummatæ pulchritudinis laudem desiderari potuit: nec ad corporis decorem ornatumq; vllis tum vestimentorum nitoribus, non cerussa & purpurisso, non armillis, torquibus, gẽmis, monilibus, annulis aureis opus erat, quæ omnia stupescendum illud in primo viro, primaq; mulieris membrorum scitissimorum decus, & incredibilem compositionis venustatẽ potius dedecorassent, ac inuenustam & indecoram omnino reddidissent. *Quæ enim de Adami forma dicuntur, de forma Euæ item interpretanda sunt, quæ artificem eundem habuit, & pulcherrima è pulcherrimo fabricata prodiit: cumq́ue ipsa esset sexus sui princeps exemplar, & coniux donanda viro bellissimo, eam pariter esse viridissimo flore conueniebat. Parem* verò præstantiam obtinuisse vtriusq; animũ dubitare quí potestis, cum archetypon adeo egregiũ perfectũq; cernatis? in quo errare, aut min⁹

omnia

omnia consequi quæ vellet, non potuit opificis imitatio, qui hanc imaginem è sua imagine non manu ac penicillo, sed verbo tantum expinxit. Summa tum amborum simplicitas, candor, integritas, innocentia: vt & mens Deo, & sensus menti, & corpus animo obedientissimum se præberet. Perturbationes, motus à ratione auersi, immoderati appetitus nulli: pax, quies, tranquillitas regnabant. Probationem desideratis? nudi in paradiso degebant, inerat vtrique species quæ augustissima fingi potest: nihilominus nec nuditas, nec alterni aspectus Venereas cogitationibus flammas subdebant. Rerum omnium diuinarum humanarumq; scientia Salomonem anteibant, sanctitate & iustitia condecorati. Quid multa? nihil in terris eo statu quem vterque à principio tenebat, vel ad dignitatis amplitudinem magnificentius, vel ad voluptatis oblectationem iucundius, vel ad copiam bonorum cumulatius, vel denique ad omnem hominis voluntatem & cupiditatem optabilius & beatius esse poterit. Verùm hæc fuerunt. H. Fuerunt, heu: dicendum est iterum, fuerunt: sua enim culpa tantis opibus sunt spoliati, & nos necdum editos, in easdem clades præcipitauerunt, quibus semetipsi se indignissimè perdiderunt. A. Quandoquidem ergò Deus Euam condiderat vt Adami sociam & consortem, propter ineundam coniungendamq; hanc inter eos inuiolabilem societatem, & irruptã vitæ communionem, ad illum eam deduxit, sponsoq; ipsemet sponsam suam de manu in manũ tradidit, huiusq; sanctissimi coniugij conciliator atq; institutor esse voluit. Quinimmo vt amantissimus

pater

pater filios charissimos amplexatus, omniaq; fausta apprecatus, præcepit illis inire matrimonium, procreare dulcissimas liberorum stirpes, extendere genus, progignere populos, obtinere mundum, imperitare ac præesse rebus. Sed Adamum somno iam perfunctum, quibus, quàm blandis oculis Euam intuitum arbitramini? Subitò eam ex se productam agnouit, & amore perenni complectendam sibi vt vxorem, & administram suam iudicauit, cum in hæc verba linguam solueret. *Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea. Propter hoc relinquet homo patrem & matrem,* nostis cætera. Mulier quoque, dici nequit, quàm placidò lumine, virum obierit, quamq; lætabunda suum in eo initium recognouerit, & quàm se ad illum toto pectore adiuuãdum fouendumq; inclinatam ac propensam sensérit. H. O castissimas & illustrissimas nuptias, quas sempiternus pater inter duas creaturas creaturarum corporatarum dominas, inter virgines, & terrestres angelos (propter animos nimirum nullis adhuc libidine furentes, & quarumuis rationi non obtemperantium commotionum expertes) adgenus hominum perpetuandum sua voce mandatoq; sanxit. O nobilissimas nuptias. Ipse DEVS pronubus ac paranymphus, paradisus thalamus, dos vniuersus orbis. A. Ridebat cælum, plaudebant sidera, gratulabantur elementa, tellus gaudio gestiebat. Nostra caterua quæ iam tum custodiæ gubernationiq; hominum nascicturorum addictã & consecratam se audierat, & ex eo iucunditatem permagnam accipiebat, desponsationem istam, & percussionem fœderis connubialis ab alto despe-

ctans & admirans triumphabat, cantúq; hilariſsimo epithalamium modulabatur. H. Cæleſte illud epithalamium veſtrum iteratote nobis, ſi meremur: vt antiquæ illius lætitiæ veſtræ particulam vel nunc deguſtemus. Quid ni, ô Deum immortalem, illis nuptiarum ſacris recogitandis exultaremus, ſine quibus nullæ nuptiæ, atque ita nulli homines. Si nulli homines, nullus mundus: nam propter homines mundus. A. Concedemus petitioni, & qua tum cæleſtium ordines, eadem ſymphonia aures animosq; veſtros deliniemus.

EPITHALAMION ANGELORVM TVTELARIVM, IN NVPTIAS ADAMI ET EVAE, parentum humani generis.

IAM cælum terrasq; Deus, camposq; liquentes,
Et varias ſtirpes, & naturas animantum
Condidit, & quacunq; eſt illum hortata voluntas.
Huius at effigies ſolis incluſa duobus
Maiores mundo, & rerum dedit eſſe potentes.
Vnus & vna tamen numerus breuis, & decus ingens
Per latos quondam populos diffundere viſum eſt.
Ergò ſerenatam vinctus diademate frontem,
Totus & in dulcem altiſonans reſolutus amorem,
Cernite vti natis connubia lata creandis
Imperet, atque ambos aterna in fœdera mittat.
Coniugium canimus, ſponſum ſponſamq; canamus.
Hoc agit ipſe Deus, dulci diteſcite partu.

Et

Et seritote almas fœcundo semine gentes.
Accipe formosam tada felice puellam:
Dedere præstanti præstans ô nupta marito.
Arduus exultat repetitis plausibus æther,
Astrorum q̃ chori facto gratantur ouantes.
In numerum ludunt animalia capta lepore,
Annuit inque vicem concussis frondibus arbos.
Coniugium canimus, sponsum sponsam q̃ canamus.
Veridicum oraclum, quod nulla redarguat ætas
Pandimus, ô magni fortunati q̃ parentes.
Nascetur series de vobis longa nepotum:
Sæcula discedent, succedent altera sæcla,
Nec cessatura est hominum sedia propago
Spargere per terram, & patuli super æquora mundi.
Coniugium canimus, sponsum sponsam q̃ canamus.
Posteritas persæpe sua sub imagine numen
Cernet, & alternis dabit accipiet q̃ loquelas.
Nam q̃ genus vestrum incenso Deus ardet amore.
Ipse olim humanos non aspernabitur artus.
Coniugium canimus, sponsum sponsam q̃ canamus.
At nobis iam nunc Genitoris maxima cura,
Hoc voluit proprium, vt vigilet custodia semper
Nostra super vestros quocunq̃ in tempore natos,
Quemlibet è superis stipabit & vsque minister.
Coniugium canimus, sponsum sponsam q̃ canamus.
De latere ergo tuo fabricatam hanc dilige, par est,
Tota ex te pendet, toto te pectore Adame,
Toto animo, & totis est te complexa medullis,
Coniugium canimus, sponsum sponsam q̃ canamus.
Tu quoq̃ fac præstes quæ sunt tua munera virgo:
Teq̃ illo genitam memor esto, & adhære, & ab omni
Commissum tibi parte tuum Generare maritum.

ANNOTATIONES.

PROTOPLASTI) *Primùm ficti & formati: sic à Græcis Patribus appellatur. Adamus autem à* Theodoreto πατὴρ τῦ γένες ἡμῶν, γενάρχης, προπάτωρ, *princeps, auus, seu progenitor, seu auctor generis nostri.* O CLIENTES) *Dicebantur clientes liberi homines, qui se in alicuius fidem & patrocinium conferrent, à quo & ipsi in periculo capitis fortunarumq; suarum defenderentur, & quem vicissim omni honore & obseruantia colerent.* Cõsule *Gellium lib. 5. cap. 13. Priuatam clientelam etiam vnius familiæ intelligimus. Hoc enim ius necessitudinis gentilium quoque erat, & ad agnatos atq; gentiles transibat.* Cic. *pro Ros. Amer. Nam cum multos veteres à maioribus Roscij patronos hospitesq; haberent, omnes eos colere atque obseruare destiterunt, ac se in Chrysogoni fidem & clientelam contulerunt. Fuit alia clientela publica, de qua in Pand. multa Budæus, ego perpauca huc transferam. Moris fuit apud antiquos, vt prouinciales & socij pop. Rom. in clientelam sese darent proceribus Romanis, quos patronos sibi adoptabant non modo publicè, sed etiam priuatim, iiq; vt clientes eorum dicerentur, inter se verò hospites. Ferebat autem id huiusmodi necessitudo, vt clientes perpetuò patronorum suorum patrocinio caput ac fortunas suas tuerentur, vicissimq; ipsi patronos suos omni obseruantia atque obsequio venerarentur.* Cic. *in Diuinat. Clarissimi viri nostræ ciuitatis, temporibus optimis, hoc sibi amplissimum pulcherrimũq;*

duce-

ducebant ab hospitibus clientibusq; suis, ab exteris nationibus, quæ in amicitiæ ditioneq; pop. Rom. essent, iniurias propulsare, eorumq; fortunas defendere. Ibid. Scit. hoc C. Marcellus: scit his quem adesse viduo Lentulus Marcellinus: quorum fide atque præsidio siculi maximè vtuntur: quod omnino Marcellorum nomini tota illa prouincia adiuncta est. Dicebantur autem illi conferre se in fidem ac clientelam patronorum, patroni autem clientes in fidem recipere. Huc vsq; Budæus. Addamus quædam de proprietate vocis ex Cornelio Frontone Grammat. Comes iter facit, Assecla sequitur potentiorem, Sodalis adolescentiæ nomen est, Cliens implorat opem & fidem. Ita comes tutus, assecla officiosus, sodalis amicus, cliens summissus. At enim cum cliens viro et fœminæ commune sit, Horatius tamen genere muliebri clientæ extulit, vt eruditi legunt Ode 18. lib. 2.

Nec Laconicas mihi.
Trahunt honestæ purpuras clientæ.

Plaut. item Rud.

Bene factum, & volupe est, hodie me his mulierculis
Tetulisse auxilium: iam clientas repperi.

Et Milite.

Habeo eccillam clientam meam.

Sic apud Terent. Eunucho est gracilæ, pro, graciles quemadmodum alia id genus apud alios. O PATRONI) Quoniam cliens & patronus inter se conferuntur, & sub eandem rationem cadentia sunt, quod genus contrariorum Dialectici τὰ πρός τι vocant, necesse non est, quæ patro-

no subiecta sit vis, hoc loco declarare: vna enim huius generis vox alteram declarat. Refertur etiam patronus ad libertum: præterea ad reum, ita vt docet Asconius, cuius hæc sunt. Qui defendit alterum in iudicio, aut Patronus dicitur, si orator est: aut Aduocatus, si aut ius suggerit, aut præsentiam suam amico commodat: aut Procurator, si negotium suscipit: aut Cognitor, si præsentis caussam nouit, & sic tuetur vt suam. SENSILIVM SPECIE) Cur loquimur voce barbara sensibilis, cum latina sit in promptu sensiles sensile? pro eo, quod sensu percipi potest, quod sub sensum cadit, quod sensum mouet, quo sensus cietur: seu quod sentit, quod sensu præditum est, quod vim obtinet sentiendi quæ græcis αἰσθητὸν, & αἰσθητικὸν. Præibit vtentibus Lucretius. CVM OMNI INSTRVMENTO) Propriè instrumentum in eo ponitur, quo quis vtitur ad opus aliquod efficiendum. In eo similiter, quo domus, fundus, taberna & alia instruuntur, in omni, inquam, harum rerum apparatu, ac suppellectile. Cic. in Verrem. Apronianus in eorum arationes venit, omne instrumentum diripuit, familiam abduxit. In Academ. Tantus ergo Imperator in omni genere belli fuit, prælijs, oppugnationibus, naualibus pugnis, totiusq; belli instrumentis & apparatu, &c. Translatè est, quo ad quippiam vel assequendum, vel comparandum, vel ad rei alicuius vsum vtimur. Cic. in Catil. Cum industriæ subsidia atque instrumenta virtutis in libidine audaciaq; consumerentur. In Bruto. Quidquid habuit, habuit ex disciplina: instrumenta naturæ deerant. Capitur hoc nomine

mine interdum monumentum scripturarum ad res gestas vel testificandas, vel posteritati transmittendas pertinentium. Ex quo nonnulli, etiam Theologi, vetus & nouum instrumentum vocant quod alij vetus & nouum testamentum. NON INDICI ANIMANTIS DENTEM) Vt corporis vastitate & forma reliqua multum distat ab aliis animalibus quadrupedibus elephas: sic in eo quoque, quod ei cornua ex ore erumpunt: nam cornua esse, quos dentes nos putamus, argumentis probare nititur Pausan. lib. 5. HVMANO SCHEMATE) Schema est habitus seu vestitus, cultus, habitus, seu species oris, & gestus, persona, species, forma, figura. Sunt & Rhetoribus sua schemata, quæ diuiduntur in λέξεως καὶ διανοίας, verborum & sententiarum, Cic. quasi quosdam gestus orationis interpretatur. Illud silendum non est, Plaut. Amphit. Schema genere fœminino dixisse, cui rei testes libri omnes, & Grammatici veteres.

Nunc ne hunc ornatum vos meum admiremini,
Quod ego hac processi sic cum seruili schema.

ANIMAL CONGREGABILE) Fieri profectò nequiret, vt ciuitas omnis naturà constaret, id quod lib. 1. de Repub. asserit Aristoteles, nisi (quod eodem loco idem docet) homo esset animal ciuile, & naturà aptum ad colendam ciuitatem, seu eos cœtus, ex quibus iure sociatis ciuitas conficitur. Ex hoc rectissimè ratiocinamur, & verum esse quod idem ait, decernimus, eos qui se à ciuili societate longius remouent, idq; non necessitate, sed naturâ & voluntate faciunt, aut improbos esse, aut humana conditione maiores: quales scilicet existimandi sunt, qui ab homini-

minibus propter res vel naturales, vel cæleſtes liberius quietiusq; contemplandas in vaſtas ſolitudines ſeſe abdunt: hi enim ad Diuos proximè accedunt. PAVLATIM VELVT ATTRITA, ACCISA) *Seneſcere mundum, & ad occaſum vergere naturam rerum, cum alia multa, tum præſertim humanorum corporum breuitas arguit. Nam eo recenti ac vigente multò proceriora naſcebantur, quod oſſa ingentia ſepulchris eruta pleriſque locis demonſtrant. Qua de re conqueſtus eſt Homerus Iliad. 5. qui tamen à mundi ortu propius aberat. Ex quo ſcripſit Iuuenal. Sat. 15.*

Nam genus hoc vitio tunc decreſcebat Homero,
Terra malos homines nunc educat atque puſillos.

Lucretius in 2. de paruitate animantium hæc habet.

Iamq; adeo effœta eſt ætas effœtaq; tellus,
Vix animalia parua creat, quæ cuncta creauit
Sæcla, deditq; ferarum ingentia corpora partu.

PROGYMNASMA NONVM.

Dignitas hominis.

IIDEM.

ANGELI. O quam diu tandem vobis in minutioribus curis erunt conſilia noſtra fideliſsima atque amantiſsima? Quouſque igitur ad quotidiana, & pia cuſtodum defenſorumq; veſtrorum monita obſurdeſcetis? Nunquámne quid hic erectus excelſusq; ſtatus, & os ſublime, quid

quid diuorum qua tenemini poscat cognatio dispicietis? Antiquissima cuiq; vestrum cura semper esse debet, cupiditatem exultantem omnibus opibus atque viribus coercere, mentita ac fallacia bona, sensus vestros inani visione pulsantia, & in flagitiorum turpitudines impellentia contemnere, opiniones effæminatas ex animo extirpare, nihil quàm decus, quàm laudem, quàm virtutem charius, aut magis expetendum ducere. At vos in luto & sordibus libidinum pestiferarum q; voluptatum iacentes nihil altum ac cæleste suspicitis. H. Quàm vellemus, ô purissimi spiritus, ô vindices acerrimi, quàm vellemus parere consiliis salutaribus, & quà ducitis sequi, nisi iste quem circumferimus, & à quo circumferimur carcer nos arceret: nisi hæc cui nos illigatos, implicatosq; interdum suspiramus, caruncula contra vota veniret: nisi hoc indomitum animal, id quod ipsi & commeministis, & commemorare potestis frænos impotenter recusaret, sessorem excuteret, calcibus feriret? A. Vidimus & videmus certè quidem refractariolam esse, repugnareq;, & obniti ancillam dominæ, voluptatem virtuti, cupiditatem rationi, & nulla *induciarum pactione prælia vos præliari*: attamen cùm *fortius dimicaretis, tum trophæa*, victoriarũ verè laudabilium *insignia* non pauciora sanè constitueretis, si, quàm alto sanguine oriundi, qualẽ; diuina munificẽtia nobilitatis hæreditatem adieritis crebrius in pectorib⁹ volutaretis. Vitiũ omne, peccatũ omne quomodocunq; & quibuscunq; illiciis blandiatur, excellenti ac prope diuina hominis natura alienũ est atq; indignum. H. Non negamus.

At illud nobis permoleſtũ, quod excelſam conditionem noſtram haud bene nouimus: quanquã ſuper ea diſputantibus vel attentiſsimas aures aduertere nunquã piguit. A. Sciẽtibus iſta. Tam voſmet ipſi negligenter habetis, vt nec ea noſſe ſtudeatis, quę minuta in vobis ſunt cognituq́ expeditiſsima. Et humiles quidem, adeoq́ parui pretij apparetis, ſi quis è terra vos enatos cogitet: magni autẽ præſtantesq́ nimium, ſi, quonam modo, & quibus cũ ornamentis nati conſideret. Faciemus ergo, vt hæc in conſpectu ponamus. H. Ita ſi feceritis clientibus inpoſterum obedientioribus vtemini. A. Homo partim eſt terreſtris, partim cæleſtis: partim ſenſu, partim intelligentia continetur: partim mortalis, partim immortalis: & hæc quidem, quæque hunc in modum affirmari plura poſſent, partim propter corpus, partim propter animum, per quẽ ſolum ſocietate quadam ac ſimilitudine cum Deo coniungitur: quoniã ad archetypum diuinæ mentis diuina cura perfectus, eius ipſius ſigillum, ſpeculum nitidiſsimum, & tanquam particula quædam eſt, ac Deus quodammodo illius, cui commiſſus, & à quo geſtatur, paruus ſcilicet Deus in mundo paruo, vt ille magnus eſt Deus & rex ſuper omnes Deos in mundo ampliore. Etenim ad hominem mens ſimilem illi proportionem & comparationem habet, quam ad mundanam machinam ſummus ille omnium moderator ac Dominus. Non videtur mens, & videt ac perſpicit tam quæ in homine, quam quæ extra hominem ſunt omnia. Naturam rerum omnium caducarum ſcientiis & artibus tanquam directis ac certis itineribus peruaga-

uagatur, per cælum, terras, & maria incredibili celeritate discurrit. Nec in his acquiescens, è caligine ista rerum mortalium, ipsa cælorum penetralia peruadit, mentes ab omni coniunctione materiæ sinceras perlustrat, & vsque ad ipsum primum vniuersorum satorem contendit, cuius maiestatis percussa radiis velut temulenta efficitur. Atque vt Deus quæ sunt entia re, ac formas naturales: sic ipsa quæ sunt entia ratione, & formas artificiosas creat: eæ sunt intellectus humani similitudines, quemadmodum procreatæ res diuini intellectus imagines censentur. Animo debet homo, quod *miraculum* ingẽs, *animal* venerandum, Deus quidam *in terris*, Trinitati similis appellatur. Nam vt ex patre sempiterno filius generatur, ex illo & hoc Spiritus sanctus procedit: Sic (licitum est enim diuina ad humana cum pietate transferre, longè magis quàm hæc ad illa) ex intellectu progignitur voluntas, & ex his duobus memoria emanat. Atque vt pater est Deus, filius Deus, Spiritus sanctus Deus, nec idcirco tres dij, sed vnus *duntaxat sub* personis tribus: ita intelligentia *est anima, voluntas anima, memoria anima: nec ideo tres animæ*, verùm *vna tantũ, cuius trina vis & dignitas.* Quid? num *hæc vobis honorifica*, & eximia non videntur? H. Immo verò eximia & honorifica, ô tutores fidissimi. A. Imitator quoque & quasi æmulus *Dei*, nõ modo effigies & simulacrum est homo per *ingenium* & sollertiam: quod cum exemplis monstrare *liceat innumeris*, nos vnum & alterum fidei faciendæ producemus: à pictoribus autem ordiemur. Zeuxis ita scitè vuas pinxit, vt eas tanquam veras

veras auiculæ aduolitantes peterent. Apelles equũ & canem tanto artificio ſimulauit, vt equi prætereuntes adhinnirent, canes allatrarènt. Ariſtides Thebanus pinxit animum, & ſenſus omnes expreſſit, quos Græci vocant ἤθη: perturbationes ſimiliter. Eiuſdem pictura fuit, oppido occupato ad matris è vulnere animam agentis mammam adrepẽs infans: intelligebatuŕſentire mater, & timere, ne emortuo lacte ſanguinem infans lamberet. Praxitelis Venerem qui aſpectabant, viuam iuraſſent. Architas Tarentinus mathematicis rationibus columbam confecit ligneam, quæ volauit. Ægyptij deorum ſtatuas eo ingenio fabricabantur, vt incederent, & vocem mitterent. Quid Archimedes? Lunæ, ſolis, quinque errantium motus in ſphæram illigauit, effecit́, vt quemadmodum in mundo, tarditate & celeritate diſsimillimos motus vna regeret conuerſio. Quod ſi id in hoc mundo fieri ſine Deo nequit, an eoſdem motus Archimedem ſine diuino ingenio in ſphæra imitari potuiſſe creditis? In aliis rebus & artibus inuenta & effecta cõplura, è quibus mentium veſtrarum ſingularis prẽſtãtię clariſsima elucet ſignificatio prẽteruehimur, ne longius ſermo extendatur. Qua de cauſſa Homerus veſter homines appoſitè ἀλφηστὰς, multæ indagationis & inuentionis nuncupauit. Nec non admirabiles fuerunt qui fruges, veſtitum, tecta, cultum vitæ, præſidia contra feras excogitarunt, & à quibus cæteri officiorum ciuilium leges ac iura didicerunt. Iam inueſtigare occulta, rebus imponere nomina, mortales in agris beſtiarum ritu vagantes, victúferino vitam tolerantes vnum in locum

cum compellere & congregare, eorumq; immanem feritatem ratione & oratione in mansuetudinem facilitatemq; conuertere, sonos vocis infinitos paucis literarum notis amplecti, in domos superas scandere, astrorum ortus, obitus, cursus, progressiones, institiones notare, dies, menses, annos, circumscribere, defectiones solis & lunæ cognoscere, longeq; ante prænoscere, & imposterum tempus prædicere: hæc & similia ab animo profecta certè diuina sunt. Ille & præterita recordatur, & futura prospicit, & præsentia complectitur: ille sapit, ille sentit, ille vult, ille viget, quæ cum Deo habet communia. Ille demum consequentia cum antecedentibus connectens, quid ex quo efficiatur aut probabili, aut necessaria argumentatione concludit, singla definit circumscripteq; comprehendit. Vt porrò Deus ex molitionibus suis: sic ipse ex memoria tot tantarumq; rerum, ex inuentione innumerabilium artium, ex celeritate motionis, ex pulchritudine virtutis, ex operibus denique & actionibus suis agnoscendus est. A ratione sermo profluit, eius interpres & nuntius, per quem animus quidquid concepit, quidquid voluit, omnes pulsus & agitationes suas indicat, in apertumq; deducit. Hæc etiam solius hominis laus, cui adiuncta est vox mirè sedata, placida & mãsueta, quæ ipsa peruariè ad vsum, ad explicandum, ad placandum, ad excitandum, vrgendum, impellendum, erigendum, confirmandum, retinendum, & quasi alendum accommodatur. Fremunt, rugiunt, mugiũt, sibilant, barriunt, grunniunt reliquæ animantes: auium autem cantus humana voce dulcior nullus

repe-

reperitur. H. Dignitatem communem omnium nostrûm, quod quidem pertinet ad partem meliorem è duabus, quibus cohæremus, præclarè expositis, & iam nos chariores ipsis nobis reddidistis. Deprehendimus nunc manifestius, quàm immemorabile tetrumq; sit facimus, commaculare & inquinare picturam diuinitatis tam splēdidam, & tam admirabilem atq; excellentem corporis nostri incolam, mundo ipso nobiliorem superioréq; rebus subiicere vilissimis & inanissimis.

A. Quin & altera vestri pars propter fabricationem mirificam suspicienda est: vt eius caussa æquum videatur hominem seruire nemini, nisi opifici suo, & cui ille seruire iusserit. Nec, vt sapientum quoque vox vna est omnium, Deum quispiam clarius ex cælo & terra, quàm è sua ipsius natura, fabrica, constitutione, compagibus cum accuratione peruestigatis cognouerit. H. Erudite nos etiam sultis, super altero dimidio nostri: vt cum perfectius viderimus, quantum præstemus naturis aliis sentientibus, de hoc munere ardentius vos amemus, & præcepta quæ dederitis cupidius agitemus. A. Antecellere corpora humana animalium corporibus, figura ista non prona, & in humum abiecta vt illorum, sed celsa, & ad cæli domicilium, quasiq; ad conspectum patriæ erecta in primis docet. Sensibus tam internis, quàm externis anteitis. Perfectior in vobis sensus communis, imaginandi vis seu imaginatrix facultas, quæ φαντασία græco nomine, acrior memoria, cogitatiua, quæ in illis æstimatrix. Aquilæ à visu, vulturus ab olfactu laudantur, quædam ab auditu. At-

qui

qui oculi vestri in iis artibus, quarum iudicium est penes oculos, in pictis, fictis, cęlatisq; formis, in corporum etiã motione atq; gestu multa cernunt subtilius: colorum etiam, & figurarum venustatẽ atq; ordinem, & decentiam oculi iudicant. Non discernunt, non diiudicant aut distinguunt animantes ea quæ sensu attingunt, vti vos, qui aspectu virtutes etiam aliorum vitiaq; obseruatis, iratos, propitios: lætantes, dolentes: fortes, ignauos: audaces, timidos. Auribus & in vocis, & in tibiarum neruorumq; cantibus varietatem sonorum, interualla, distinctionem, & vocis genera permultaq;: canorum, fuscum, leue, asperum, graue, acutum, flexibile, durum percipitis. Illæ nihil horum. Quantum reliquis tribus excellatis, odoratu, gustatu, & tactione, plures artes ad eos capiendos delectandosq; repertæ ostendunt. Tot compositiones vnguentorum & odoramentorum, tot ciborum conditiones, tot corporum lenocinia. Præterea in tẽperamento corporum vestrorum maior primarum qualitatum æqualitas, & longius ab exuperantia remota mediocritas. Non illic pugnant frigida calidis, humẽtia siccis: nec nimis vel terrea sunt vel aquea. Quocirca pelliũ duritia, villi, vngues recurui, rostra, cornua, moles, quoniam hæc ex abundanti vel terrestris, vel aqueæ materiæ copia certum est existere, imperfectam in belluis coagmentationem corporis arguunt. H. Et queri non erubescimus, quod ista arma & munimenta nõ habemus, quasi malignius nobiscum prouidentia cælestis egisset? O stoliditatem. A. Quidquid vobis negatum est, dari non potuit. Dedit autem Deus

horum

horum loco homini consilium siue prudentiam, & manus, vt illa quidem quæcunque sibi forent ex vsu excogitaret: his eadē compararet atq; cōficeret. Nec foris potius quàm intus ornari & armari oportuit hoc sanctissimum animal, quod ad æternitatem fingebatur. Quid quod illiusmodi rebus, quas nominastis, pulcherrima species humani corporis periisset? Informemus animo hominem cum ferinis dentibus, cum cornibus, vngulis, cauda seu breui, seu longa, pilis diuersicoloribus: quid illo fœdius? quid monstrosius? sicut ipsa vicissim animalia, si has rex detraxeris, si nuda & inermia finxeris, elegantia dicere profectò non poteris. Sed pretium operæ fuerit de structura & perfectione corporis particulatim disserere, vnde videatis, quantis rebus quamq; præclaris vos artifex ille maximus dignandos putauerit. Omittemus statum erectum, de quo paulo ante: qui vos monet cælestium contemplatores esse institutos: & eo cogitationes dirigendas, quo vultus dirigitur. Cum sit autem nobilissimum elegātissimumq; animal homo, etiam quà corporis, non est controuersum, in ipso corpore nihil nobilius esse aut pulchrius capite. H. Bene caput disputationis vestræ caput ipsum facitis: attentione attentissima attendimus. A. Ipso situ primùm partibus reliquis antecellit, in loco positum celsissimo, tanquam cælum huius pusilli mundi, qui dicitur homo, in quo duo sidera voluuntur lucidissima, oculi videlicet, vt sol & luna. Est sedes & aula rationis, ex qua, vt ex sublimi arce, per sensuum fenestras omnia contuetur. in eo sensus omnes tum qui interiores, tum qui exterio-

teriores vocantur: alibi solus tactus viget. Non illud, quemadmodum in aliis animantibus porrectum, sed globi simile formatum, quoniam in figuris perfectior est rotunditas. Huius suprema pars & fastigium naturali veste, siue caluaria vt scuto tegitur muniturq; : pars prior, quam faciem dicitis, necessariis sensuum vsibus tanquam ministeriis instruitur & ornatur. Nam oculi duo quam vos cohonestant? inter quos nasus veluti murus est interiectus. Aures duæ quantum decorem addunt? Frons vallata per circuitum, effusi ante aures capilli, earumq; summæ partes in coronæ modum circumdatæ, & occipitium omne velatum, quantopere hæc singula decent? Cumq; ipsa nuditas humanam pulchritudinem, & proportionem membrorum, vnde pulchritudo nascitur, magis exhibeat, non ideo capiti congruebat: quanta enim deformitas fuisset, ex caluitie patet. Cooperuit ergo illud pilis. Et quoniam in summo futurum erat, tanquam supremum ædificij fastigium atque culmen decorauit. Barba vel ad maturitatem corporum, vel ad sexum discernendum confert, decorem virilitatis auget. Ore paruo, labris rubentibus in reliquo faciei colore albo nihil est venustius. Dentium acies duplex, medij acuti ad cibum diuidendum, lati postremi ad eum penitus commolendum. Lingua succiplena, eadem non hispida vt boum, non tenuis & longa, vt canum, sed moderata, cuius appulsu ad dentes verba formantur. Vires omnes cæterarum partium à capite oriuntur, à quo illis sensus, & motus, & rectio propter imaginationem atque sensus, quorum in

eo ſedes. Quamobrem caput meritò vocatis, quidquid in re aliqua principium eſt, aut excellit. Denique ſi quem vultis honore afficere, caput nudatis, non manum: quod probationi eſt, videri partem corporis præcipuam. In toto homine dicitur, totus capitis vocabulo intelligitur. Et Iurecos. tradunt eum locum, in quo caput hominis ſolum ſepeliatur, ſacrum atque religioſum fieri, qui honos reliquis partibus non conceditur. Verum enimuero quia ſenſus animi interpretes & miniſtri perſapienter in capite facti cõſtitutiq; ſunt, antequam hinc diſcedamus, de fabrica & excellentia quinq; ſenſuum diſſeramus. Oculi inſtar excubitorum ſeu ſpeculatorum, bini in arce ſunt collocati, quorum vnus ſeruet à dextris, alter à ſiniſtris. Hi tuniculis membranulisq; tenuiſsimis, pellucidilis ac bene firmis conueſtiuntur, quorum pupillæ quaſi quadam Iride in orbem cinguntur. Sunt autem ob id lubrici ac verſatiles, vt & declinent ſi quid lędat, & quaqua verſus aſpectum velociter facileq; conuertant. Tegumenta eorundem palpebræ mira ſunt mollitudine: non ſolum enim prohibere debent, nequid pupillas offendat, ſed ipſę etiam eoſdem, dum claudunt, dum aperiunt minimè lædere. Hæ pilis tanquam telis & haſtilibus muniuntur, quibus ciliis nomen inditum, quò paruorũ corporum, vt puluiſculorum, arenularum, feſtucarum, quæ ventotum flatibus excitari ſolent, damna arceantur, excludanturq; inuolatu culices, & eius generis inſecta, quæ cum veluti palos ac ſudes cilia præfixa conſpiciunt terrentur, & fugam capeſſunt. Hoc eodem modo cuſpidibus quibuſdã,

quæ

quæ aristæ dicuntur, contra minorum auium mor-
sus natura spicas communiuit atque vallauit. Præ-
terea oculis velut tectum Deus imposuit superci-
lia, quæ defluentem à fronte sudorem vt pluuias
excipiant, & ad tempora transmittant, vt illi huius
quoque molestiæ maneant expertes. Sequuntur
aures, iurè & ipsæ altiorem sortitæ locum, propter
sonum recipiendum qui naturà in superiora fer-
tur. Auditus continenter patet, cumq; voces infi-
nitas admittat, nunquam expletur: quarum diffe-
rentias pernouit, & vt concinnitate gaudet, sic dis-
crepantia contristatur. Hoc ipso etiam in somnis e-
gemus, cuius iter flexuosum ne quid illaberetur, si
directum esset. Prouisum deinde, vt minutissimæ
bestiolæ, si quæ conarentur irrumpere, in sordibus
vt in visco hærescerent. Durus autem, & quasi cor-
neolus introitus multis cum amfractibus, quòd his
naturis relatus amplificatur sonus. Extra autem
eminent quæ appellantur aures, & tegendi caussa
factæ, tutandiq; sensus, & ne adiectæ voces laberē-
tur atque errarent, priusquam sensus ab his pelle-
retur. Nares ad odores percipiendos, & suaues qui-
dem admittendos, fœdos autem nocentesq; repel-
lendos & auersandos, & ad capitis defluxus exci-
piendos rectè etiam sursum positæ: & quòd cibi
potionisq; iudicium magnum earum est, ori vici-
næ sunt. Quia verò necessariæ vtilitates vt sint pa-
tulæ requirunt, angustiores habent aditus nequid
in eas quod lædat, possit peruadere: humidæ per-
petuò ad puluerem multaq; alia repellenda vtili-
ter. Ad incolumitatis porrò custodiam, & ad v-
sum aptè gustatus in ea parte oris habitat, qua escu-

lentis poculentisq; iter natura patefecit. Tactus toto corpore æquabiliter funditur, vt omnes ictus, omnesq; minimi & frigoris & caloris appulsus sentiantur. Subest capiti rigidum ac teres collum, quo scapulæ, velut mollibus iugis à ceruice demissæ, valida dein, & substricta neruis ad fortitudinem brachia, toris insignibus extantium lacertorum ingens robur, vtilis ac decès flexura cubitorũ. Quàm etiam aptæ, quamq; multarum artium ministræ manus vobis datæ? Digitorum enim contractio facilis, facilisq; porrectio, propter molles commissuras & artus, nullo in motu laborat. Pectoris latitudo sublimis & expositа oculis, mirabilem præfert habitus sui dignitatem. Papillæ quoque leuiter eminentes, & fuscioribus ac paruis orbibus coronatæ, nonnihil addunt venustatis, fœminis ad alendos fœtus affixæ, maribus ad solum decus, ne informe pectus, & quasi mutilum videretur. Huic subdita est planicies ventris, quam mediam ferè vmbilicus nõ indecenti nota signat, ad hoc factus, vt per eum fœtus dum est in vtero nutriatur. Pedes tanquam columnæ, totum hoc ædificium sustentant. Vt autem in ædificiis architecti auertunt ab oculis & naribus dominorum ea, quæ profluentia necessariò tetri essent aliquid habitura: sic Deus prouidentissimus architectus res similes procul à sensibus amandauit. Hæc de exterioribus membris partibusq; summatim & breuissimè dicta sunto. H. Caussam breuitatis ipsi non ignoramus, nimiam videlicet longitudinem quam vitare conuenit: propterea fortasse de interioribus quoque tacetis: quorum explicatio etsi iucunda foret, vo-

bis

bis tamen hoc oneris imponendum non est. Quanquam vos quidem fatigari non potestis: sed nobis in eo parcitis, quos abire sine fastidio cupitis. Nunc oramus, vt velitis declarare, quo pacto verum sit hominē communicare cum omnibus, & esse quodammodo omnia: id enim est quod sæpe audimus. A. Si homo mundus minor verè dicitur, necesse est eum aliquo modo rerum omnium gerere similitudinem, & proportione quadam respondere omnibus. Vt ergo in maiore mundo quatuor corporum elementa sunt: sic in homine humores quatuor reperiuntur, cholera, sanguis, pituita, atra bilis: quorum primus igni, alter aëri, tertius aquæ, postremus terræ habet imaginem. Vt in magno mundo cæli octaui incitatione orbes inferiores conuersantur: sic in homine penes rationem est principatus, cui appetitus omnes sese obsequentes præstare, & ab ea moueri atque gubernari debent. Quod in illo est media regio aëris, in quā elati terrarum aquarumq; halitus condensantur, & in nubes coguntur, id est in homine cerebrum, quo in loco aspirationes vaporesq; è visceribus sublati frigescunt, indeq; velut in pluuias soluti destillant. Cum sint item substantiarum genera quatuor, quibus vniuersum constat componiturq;, subsistentium, viuentium, sentientium, intelligentium, eadem quatuor in homine insunt. Etenim cum inanimis, & stirpibus illi cognatio intercedit, quod ad corpus, & elemētorum temperationem, & ad vim vegetatricem, altricem, accretionis, & generatricem attinet. Cum animantibus & in iisdem, & in virtute sentiente, appetente ac mouente. Cum beatis spiritibus, quòd rationis particeps. Hactenus

nus de animis & corporibus humanis ſermonem texuimus, & ex his dignitatem veſtram demonſtrauimus. Iam, poſtremo ſcilicet loco, ex fine rerum eandem docebimus. H. Percommoda & expedita diſtributio. A. Veſtri cauſſa tantarum rerum molitio facta eſt: vobis omnia parata: vobis ſubiecta: vos vtimini omnibus: omnium in homine rerum dominatus, id quod exploratiſsimum, & in manifeſtiſsimæ veritatis luce poſitum eſt. An non apparet hominem tenere principatum & regnum animalium, dum greges maximi ductãtur à ruſticano, ſine ferro, ſine telo, ſine vllis armis, cooperto viliſsimo ſagulo, aut rhenone, geſtante baculum quo laſſus imitatur? Nihilominus pecudes tam multæ, tam validæ, tam à natura armis potentibus inſtructæ, vt ſerui Dominum venerantur, & imperata faciunt. Terram colit iuuencus, trahit aratrum, vehit onera, ſubit iugum, vocem hominis aratoris pertimeſcit, cornuum ſuorum obliuiſcitur. Aſini, muli, cameli ad ſarcinas recipiendas veſtro iuſſu ſe ſubmittunt. Ferociſsimos equos domatis, & cicures redditis. Flagellorum ictus patitur, qui robore & celeritate vos ſuperat longiſsimè, Seu fugere, ſeu venari, ſeu in arma ruere velis, non repugnat, ad mandata exequenda prę-ſtò eſt. Canis domum tibi cuſtodit, feras indagat, ipſum te quocunque, vt ſatelles iuratus comitatur, latratu dentibuſq; à periculo te ſeruare paratiſsimus. Oues ſub tonſura quieſcunt tacitæ, & velut annuum tributum libentes perſoluunt. Mare, aër, terra, ſidera tributaria ſunt hominum, quibus vſum ſui vt vectigal largiuntur. Sol illuminat, calefacit,

facit, grauiditates & partus maturitatesq; gignendi affert. Luna tenebras nocturnas moderatur, stellæ temporum vicissitudinem indicant. Mare transportādis & apportādis mercibus seruit. Aër à vobis haustus ingenitum vobis calorē temperat, pluuiæ inde cadētes fata alunt, auium tot genera vobis sustinet. Vos campis, vos montibus fruimini: vestri sunt amnes, vestri lacus, vestra vineta, vestræ fruges. Nulla demum res est, quæ ad commodum vestrum non faciat: quando aliæ ad vsum vitæ conducunt: aliæ ad voluptatem & iucunditatem: aliæ ad depellendos morbos, & retinendam sanitatem permultæ ad exemplum & imitationem: omnes ad percipiendam cognitionem, & ex ea cognitione ad hauriendam Dei notitiam, ex qua pietas & amor erga eundem efflorescat. Quomodo ergo fides & tibias eorum causa repertas dicendum est, qui illis vti nouerunt, & vti possunt: sic ea quæ diximus, solis iis parata confitendum est, qui vtuntur. Rursum, vt Athenas, & Lacedæmonem Athenienſium & Lacedæmoniorum causa putandum est conditas: & omnia quæ sunt in his vrbibus, eorum populorum rectè esse dicuntur: sic quæcunq; sunt in omni mundo, hominum putanda sunt. Nec quia postremus conditus est homo, ideo non Dominus. Aurigæ & gubernatores loco postremo cū sedeant, currum & nauim moderantur, habenasq; cum volunt laxant, & adducunt: similiter homo præfectus est rebus conditis, vt eas gubernet, iisq; ad arbitrium vtatur: non ipse quidem simpliciter Præfectus vt sit, sed vt Vicarius quidam sit illius summi Regis, cuius est imperium totius vniuersi-

tatis: ita tamen, vt sua sibi libertas relinquatur, liceatq; facere quod libet. Hoc est culmen, hæc nobilitas humana: cuius nunquam non memores, cauetote, nequid ea alienum indignumq; committatis, si & numen propitium, & nos amicos, atq; fautores retinere desideratis. H. Modis omnibus & impensè cauebimus: & quo fælicius caueamus, facite ne aliquando cohortationibus instinctibusque vestris egeamus.

ANNOTATIONES.

DIGNITAS HOMINIS) *Græcis* ἄνθρωπος (vt alia veriloquia mittam, adducta ab Etymologo) dicitur παρὰ τὸ ἄνω ϗ θρεῖν, ἤγουν βλέπειν, μόνος γὰρ τῶν ἄλλων ζώων ὁ ἄνθρωπος ἄνω βλέπει, *ab eo quod sursum aspiciat, quod illi soli concessum est ex animantibus: soli enim contigit os erectum, statusq; sublimis. Plato in Cratylo* ἄνθρωπον *dictum vult ab* ἀναθρεῖν, *quod est attentè intueri, quæ videris, & adhibita animi ratiocinatione contemplari, quod animantes aliæ non faciunt. Latina vox homo, vnde existat, adhuc sub iudice lis est. Plurimi Grammatici ab humo deducunt: siquidem ex humo conditus homo. Hoc etymon irridet Fabius lib. 1. cap. 6. Docti quidem ab* ὁμοῦ *simul, quoniam homo est animal societatis appetens. Lege cap. 20. lib. 2. apud Rhodig.* QVID HIC ERECTVS EXCELSVSQVE) *Annotatione quadam in superiorem dialogum satis, opinor, multa hac de re diximus, cum illud: Sanctius his animal,*

mal, &c. illustraremus ex Philone & Basilio. Legas licebit in eandem sententiam extremum capitis primi li. 2. apud Lactant. ET A QVO CIRCVMFERIMVR CARCER) *Carcer, vt ait Varro lib. 4. de ling. lat. à coercendo, quod inde exire prohibentur. Seruius in 1. Æneid. Carcer est, inquit, vndecunque prohibemur exire: dictus quasi arcer, ab arcendo: locum autē in quo seruantur noxij, carcerem dicimus numero tantum singulari: vnde verò erumpunt quadrigæ, carceres dicimus numero tantum plurali, licet singularem plerunq; vsurpet poëta: vt est, Ruuntq́; effusi carcere currus. In Phædone Plato nominat corpus* τῆς ψυχῆς φρουρὰν, εἰργμὸν, δεσμοὺς, *animæ custodiam, carcerem, vincula. Seneca similiter ergastulum atque vincula. Apud Iob domus luteæ appellantur humana corpora.* CARVNCVLA CONTRA VOTA VENIRET) *Quantopere sapientiæ adeptionem corpus hoc, quæque ad id pertinent, eiusq́; caussa quæruntur, impediant, eximiè docet Philo, libro de Gigantibus. Caussa autem inscitiæ præcipua caro est, & cum hac intercedens familiaritas. Certè & coniugium, liberorum educatio, parandæ rei familiaris necessitas, obscuritas, egestas, negotia tum priuata tum publica, & cætera innumera sapientiam adhuc florentem arefaciunt, &c.* OBEDIENTIORIBVS VTEMINI) *Obedientiores nos sentietis, experiemini. Demosth. Olynth. 1.* ῥᾴονι καὶ πολὺ ταπεινοτέρῳ νῦν ἂν ἐχρώμεθα τῷ φιλίππῳ, *faciliore iam multo, & demissiore Philippo vteremur. Terent. Heaut. Næ ille facili me vtetur patre. Cic. pro Sex. Rosc. Ne bestiis quoque, quæ tantum scelus attigissent, immanioribus v-*

teremur. PER QVEM SOLVM SOCIETATE QVADAM) Non esse hominem Dei imaginem per corpus, disertè ostendit Basilius Homil. 10. non longè à principio. Quomodo autem in corpore quoque modo aliquo imago Dei reperiatur, docet ex Augustino, & Bernardo Pererius lib. 4. in Genes. Quæst. 5. Huc quadrabit locus peregregius Ciceronis è 1. de leg. *Animal hoc prouidum, sagax, multiplex, acutum, memor, plenum rationis & consilij, quem vocamus hominem, præclara quadam conditione generatum est à sempiterno Deo. Solum est enim ex tot animantium generibus, atque naturis, particeps rationis & cogitationis, cum cætera sint omnia expertia. Quid est autem non dicam in homine, sed in omni cælo atque terra ratione diuinius? Quæ cum adoleuit, atque perfecta est, nominatur rite sapientia.* ANIMO DEBET HOMO) De præstantia & libertate mentis humanæ Philo in lib. inscripto: Quod Deus sit immutabilis. Videamus quanam re homo antecellat cætera. Hic eximium munus sortitus est, &c. Miratur animum Cicero quoq; Tuscul. 1. & referti sunt commentarij sapientum eius admirationibus & commendationibus. ZEVXIS ITA SCITE) De Zeuxide, Apelle, aliisq; celeberrimis pictoribus & admirandis eorum picturis Plin. li. 35. ca. 10. QVID ARCHIMEDES) De sphæra vitrea huius Mathematici M. Tullius Tuscul. 1. & 2. de Nat. deor. Lactant. lib. 2. cap. 5. Extat Claudiani epigramma in eandem.

Iuppiter in paruo cum cerneret æthera vitro
Risit, & ad superos talia dicta dedit.
Huccine mortalis progressa potentia curæ?
Iam meum in fragili luditur orbe labor?

Iure

Iura poli, rerumq́ fidem, legemq́ deorum
Ecce Syracosius transtulit arte senex.
Inclusus variis famulatur spiritus astris,
Et viuum certis motibus urget opus.
Percurrit proprium mentitus signifer annum,
Et simulata nouo Cynthia mense redit.
Lamq́ suum voluens audax industria mundum
Gaudet, & humana sidera mente regit.
Quid falso insontem tonitru Salmonea miror?
Aemula natura parua reperta manus.

Posidonius Panatij auditor & successor similem sphæram effecit. Testis Cicero 2. de nat. deor. MORTALES IN AGRIS BESTIARVM MORE) *Certum est, quicunque humaniorem istum cultum, iurisq́ descriptionem, & domiciliorum coniunctiones inuenerunt, vt nec sine sapientia, sic nec sine animo inuenire potuisse: cuius effecta cum tam illustria & multa sint, ipsum vt causſam, illustrissimum esse oportet.* A RATIONE SERMO) Theodoretus serm. 3. de prouidentia, humani corporis scitissimam compositionem eleganter describens, sermonis organa seu instrumenta vide quomodo explicet. ANTECELLERE CORPORA HVMANA) *Quam nihil desit corporibus nostris ad absolutionem, & quo pacto occurrendum sit bruta animalia nobis proponentibus, Rhodigin. lib. 3. cap. 10.* SENSIBVS TAM INTERNIS, QVAM EXTERNIS) *Sensus hominum multo anteferendos sensibus bestiarum M. Tullij sententia est 2. de nat. deor. cui sua probatio adiungitur ibidem. Plin. lib. 10. cap. 69. tactione, deinde gustatu superare, reliquis superari à multis animalibus hominem affirmat. Aquilæ, inquit, clarius cernunt, vul-*

tures

tures sagacius odorantur, liquidius audiunt talpæ obrutæ terra, tam denso atque surdo naturæ elemento. Sed huic obiectioni satis responsum videtur in dialogo. Illud certissimum, quod adiungit Plin. Auditus cui hominum primus negatus est, huic & sermonis vsus ablatus: nec sunt naturaliter surdi, vt non iidem sint & muti. Sensus externos scribunt quidam quinque partibus mundi respondere. Tactum habere rationem terræ, gustatum aquæ, auditum aëris, olfactum ignis, visum cæli. Tactui obiicitur asperum, leue, humidum, aridum, rigidum, &c. gustus humectatione perficitur, percussus aër sonum efficit, ex calore odores existunt, videndi ratio lumine indiget. OCVLI INSTAR EXCVBITORVM) De oculorum natura & constitutione Basil. Homil. 11. sub finem, Theodoret. serm. 3. de prouid. Sicut autem in corpore principatum natura dedit capiti, cui summum locum tanquam regiam attribuit, reliquis membris omnibus quæ à ceruice vsque ad imos pedes pertinent, ei pro basi suppositis: ita inter cæteros sensus imperium penes oculos esse voluit. Ideo hos quoque in sublimi collocauit vt principes, & quidem variis modis honoratos, sed præcipuè loco tam insigni & conspicuo. Hæc Philo lib. de legibus. Maius malum esse cæcitatem surditate, puto dubitare neminem. Ex eo sequitur oculorum sensum præstare auditui: quo de poterat esse controuersia. VESTRI CAVSSA TANTARVM RERVM) Nimis longum facerem, si hoc aggrederer per rerum ordines ostendere. Ita est sanè: omnia quibus constat mundus, quæque ex se generat, ad homi-

hominis vtilitatem accommodata, eius causſa omnia facta & parata ſunt. Tu lege Cic. 2. de nat. deor. Lactant. lib. 7. cap. 3. & lib. de Ira Dei cap. 13. Theodoret. de prouid. ſerm. 1. 2. 5. Damaſcenum de fid. orthodox. lib. 2. cap. 10. VOS MONTIBVS FRVIMINI) *Non tantum ex neceſſitate materiæ, ſed ad vtilitatem quoq; ſtirpium atque animantium, nec non ad ornatum & decorem terræ facti ſunt montes. Etenim varietas collium, & camporum, diſtinctioq; vallium & montium eximiam terræ pulchritudinem & decorem addunt. Conferunt deinde montes ad ſalubritatem aëris, ad fertilitatem ſoli, ad maturitatem fructuum, ad coërcendos frangendosq; maris impetus, ad furorem ventorum refrænandum, ad generationem fontium & fluminum, quæ ferè oriuntur è montibus. Multæ arbores, multæq; animantes non alibi, quàm in montibus generari, paſci, & verſari ſolent. Valent præterea ad diſcriminandas prouincias & nationes. Sunt enim quidam montes regnorum, gentiumq; quaſi limites & termini: quorum arduus & difficilis tranſitus obſtat, ne aliæ gentes alias bello appetere & vexare contendant. Hæc longeq; plura de laudibus & mirabilibus montium Pererius in Daniel. lib. 4.*

PRO-

PROGYMNASMA DECIMVM.

Quatuor elementa.

AFRANIVS, CALLIPPVS, SANCTINVS, BALBVS.

AFRANIVS. Quid vos censetis, condiscipuli & amiculi mei? quid censetis, inquam? De naturis quatuor corporũ simpliciũ, quæ στοιχεῖα Græcis, elementa Latinis,

Quæ nos materiem, & genitalia corpora rebus
Reddunda in ratione vocare, & semina rerum
Appellare sŭemus, & hoc eadem vsurpare
Corpora prima, quod ex illis sunt omnia primis,

frequentes & lectitauimus domi, & audiuimus in gymnasio. Possumúsne per συζήτησιν discere, quod eorum loco principe habendum sit? C. Possumus verò, nec voluntas defit: iam enim nosti amiculos tuos disputationum istarum paulo etiam cupidiores fortasse quàm satis est. S. Ac iurè quidem earum percupidi sumus: limatur quippe in disputando, & tanquam excolatur veritas. Percipiendæ autem puræ ac liquidæ veritatis si nos quacunque ratione cupidos studiososq; confiteamur, quis tam est futurus incogitans, pæne dicam delirus atq; fanaticus, vt id in vitiosis ducat? B. Addendum fuit, Sanctine, non infinitis, concertationumq;, & vociferationum iracundarum plenis disputationibus applaudere non solere. A. Prudenter hoc: nam

&

& philosophiæ grauitate ac sanctimonia indignæ sunt, & cum iracundia pertinaciaq; vtiliter atque rectè haud est vt possit disputatio procedere. Nos autem hodie non ad Philosophorum quotidianũ protritumq; morem tenuiter, anguste, cum verborum fœtoribus, sed ad oratoriam propè consuetudinem, seu secundum Philosophorum rhetoricam explicatius, abundantius, rebus & verbis illuminatius differamus: quodq; antehac perstudiosè fecimus, vt eloquentiam cum philosophia coniungeremus, idipsum in hac quæstione perficiẽdum nobis arbitremur. C. Quoniam elementa sunt quatuor omnino, & nos totidem, suum quisq; sibi deposcat, cuius patrocinium tueatur. B. Ego indoctior sum Philonide, & in literis cùm interioribus, tum leuioribus plumbeus. Quocirca infimum locum, in quo terra quiescit, petere me verum est, & de ea vt graculum inter Musas aliquid perstrepere. S. Tua modestia, Balbe, partem pulcherrimam mihi, veluti bolum è faucibus. Quid igitur? quando omnia grauia deorsum feruntur suo pondere, vt leuia in sublime, date nobis duobus Afrani & Callippe, vt de principiis crassioribus garriamus nos crassi & pingues. Vos contra de leuibus, & sublimibus dissertare addecet, qui ingeniorum celeritate in domos superas perfacilè scanditis, an euolatis? C. Circumspice Afrani, quid huic encomiastæ respondeas. A. Quasi tu vera prædicaueris, Sanctine, ego & Callippus de igne & aëre scholas explicabimus. Veruntamen cum naturali qualitate vtraq; discordent ignis & aqua, quòd ille calidus & siccus, hæc frigida & humida, postulo vt tu

æquè

æquè à me in disputando dissentias, & aquam igne à me commendato meliorem rationibus nobis aut persuadeas, aut persuadere contendas. S. Non est ingenij cymba grauanda mei. Erit difficilè aduersus te tantum Achillem arma expedire, pugnamq; capessere: & vereor, ne facibus suis ingentibus ignis me tuus amburat, si non comburat. A. At tu, vereor ne me aquis tuis summergas, totumq; Oceanum mihi superfundas. C. Eodem certè modo aër meus à terra Balbi qualitatibus ambabus disidet: humor quippe & calor aërem efficit, siccitas & frigus terræ insunt. Itaq; mihi tecum similis digladiatio proponitur. Impedi quæso, mi Balbe, ne aut siccitas tua humorem meum exsorbeat, aut frigus calorem extinguat. B. Immo tu caueto, ne plus caleas quàm licet: hoc enim igni conceditur soli, calere quantum maximè potest, cuius quidem patronum se edidit Afranius: aut humorem faucibus siccescentibus amittas, vt cogaris flagitare potum, cum hæc sint quasi sacra quædam νηφάλια. Quem verò huius litis dicemus arbitrum? A. Vos duo de nobis, nos duo de vobis arbitria faciemus. S. Esto. An ex contentione ista duarum vtrinque partium intelligetur, quod elementum non aduersario tantum suo, sed reliquis quoq; tribus antecellat? C. Etiam.

IGNIS.

A. Primigenium corpus ignis, cæteris longè maius, subtilius naturæq; corpori vacanti cognatum atque proximum, cum lunæ globo cui subest, in orbem contorquetur, semperq; viget. Cuius munera (vt paucis & generatim agamus) aquæ & ter-

ræ

ræ frigus temperare in coagmentatis corporibus, eorundem vitalem confouere spiritum, renouare, purgare, consumere, maturitates afferre, percoquere: cuius imaginem possidet hic noster ignis, quem ad vsum atque victum adhibemus: quia calidus & siccus, multis alioqui rebus dissimilis. Ille est purus quidam feruor: hic minimè purus, sed aqua, terra, & concretis qualitatibus admistus, se hominibus indulget. Ille aspectu propter summam raritatem nō sentitur, nec nutritur, cum simplex sit, & aliis potius alimentum largiatur: at hic noster sub oculos cadit, & nisi tu pabulum iterum iterumq; sufficias, non sufficit. Ille vitalis, salutaris, omnia conseruat, alit, auget, sustinet, sensumq; afficit: hic noster quem vsus vitæ requirit, confector consumptorq; est omnium, & quocunque inuaserit, omnia disturbat ac dissipat. Cum ipsa procreationis ratio simul omnia quatuor initia ista poscat, aqua & terra materiæ, ignis & aër velut formæ locum obtinent, à quibus illa priora finguntur formanturq; vt ab artificibus, ornatum ordinemq; adipiscūtur, & quodammodo vti mortua ad vitam excitantur. Haud quidquam progenerat tellus, nisi igni per eius intima diffuso grauidetur: qua vi, ignea scilicet, quoniam aut carent, aut neutiquam abundant petræ, scopuli, ideo nihil edunt. Quin aqua ipsa igne destituta corrumpitur: tantum abest, vt producendis conseruandisq; rebus idonea per se videatur. Nam quomodo aliarum rerum, sic prorsus etiam aquæ formam atq; naturam calor tuetur, cuius absentia illius mors dicenda est: putrorem enim odoremq; fœdissimum nanciscitur.

Quod dico, in aquis paluſtribus & ſtagnantibus,& aliis demum nullo motu agitatis liquet: quo motu ceu machinatore calor fotus in naturis perſeuerat. Nec aliûs rei gratia aquas fluitantes vocitare viuas conſueuimus, niſi, quod in iis calorem, quæ eſt aquarum vitâ, ipſa motio retinet. Et dubitabitur ignem præſtare aquam, quandoquidem ea ab ipſo vt ſit adipiſcitur? Quid quod igni ablato interit animal? omne enim quod vitæ particeps eſt, ſiue animal,ſiue è terra natum, propter incluſum in eo calorem viuit, quo refrigerato & extincto,occidere omnia & extingui neceſſe eſt. Partes animalis, in quibus perparum caloris inſidet, vt oſſa, capilli, & quæ à corde longius diſtant, minus pollent ſenſu: ſtirpes & ſemina non ab humore, ſed à calido humore accretionem ſortiuntur: vapor humidus omnes res creat, inquit Ouidius. Nocet frugibus aqua: vſque adeo per ſe non eſt fertilis. Quid aqua ad vſum ignis egemus? quæ etiam exitio illum dare conſueuit. Aqua autem calefacta cum aptior ſit ad vſus diuerſos,hoc igni debet,qui ab Æſchylo Pythagoreo vocatur πάνσεχνος: ſiquidem ſine eius auxilio neque à principio potuerunt, neque hodie poſſunt confici vlla inſtrumenta aut opera artium, quibus quotidie vtimur. Omnes inuenit ignis, & conſeruat artes, in cuius ſocietatem laudis aqua ſe non offert. Perquã breuibus terminis vitam natura circumſcripſit, & huius breuitatis dimidiũ ſomnus aufert. Quod ſi quis etiam in tenebris quam longa eſt noctem vigilaret, quo tandem ex ea peruigilatione fructu augeretur, ſi non ignis bona diei repræſentans, noctis & diei diſcri-

discrimen tolleret? Si ergo nihil vita charius, quia nihil vtilius aut iucundius, ignis qui vitam, hoc est vitæ quasi dies multiplicat fugandis tenebris, per quas omni actione supersedendum est, cur non rebus omnibus, nedum aquæ anteponatur? Arbitror præterea multùm vidisse Persas, qui diuinis illum honoribus coluerunt. Vultis amplius? Leo nihil perinde vt ignem metuit: nec est quidquam ad eius immanitatem edomandã efficacius. Quisquam ne igitur domitorem ferocissimæ bestiæ aquis digniorem negare molietur? Audiamus Sanctinum. S. Atqui longiusculum te fore sperabam. An quia domunculam tibi, non domum natura dedit, idcirco etiam breuiloquentiam dedit? A. Vobis permittitur esse longioribus, cælo capita alta ferentibus, vt de Ætnæis fratribus in 3. canit Virgilius. C. Vende merces tuas Sanctine.

AQVA.

S. Vellem de mea merce Plautinum hoc liceret. Bona merx, inquit, facilè emptorem reperit, tametsi in abstruso sita sit. Aqua est elementum humidum, ac summopere frigidum, diffluens, terra tenuius, aëre crassius, agitabile, concretis corporibus ad emolliendum, ad conglutinandum, ad ignis aëris q; caloré mitigandũ perutile. Aquæ & igni communis laus, quod iis hominum vitam contineri veteres rati, quos grauibus pœnis ob commissa dedere instituebant, iis aqua & igni, hoc est, commercio & communitate hominum interdicebant: ne quis eos, inquam, vrbe, tecto, mensa reciperet: ne quidquam rerum vitæ tolerandæ impertiret. Antestare autem hanc igni,

mox videbitis. Sed trium ingenio prudentiaq; acutissimorum poëtarum, & vetustatis auctoritas non est tacitè prætereunda. Hesiodus eam rerum primordium statuisse, & chaos ὡς ἀπὸ τῆς χύσεως ab effusione (est enim natura fluida ac fusilis) videtur nominasse: quicum facit Homerus, Oceanum rerum patrem appellans. Hoc sensit Thales, hoc idem Pindarus, vt apparet, qui exordio statim Olympiorum ait, optimam esse aquam. Quanquam ob variam eius vtilitatem hoc fortasse dixerit, quam ob rem viliora rarissimis anteferimus, diuinaq; nominamus. Ægyptiorum sacerdotes hydriam quandam ingentem veneratione singulari colebant, quam obtectam & casta religione susceptam in ædem sollemni pompa inferebant. Eo cum peruenissent, summissi genibus terram petentes, manus in cælum tendentes iis agebant gratias, qui primi diuinæ benignitatis dona cum hominibus ad eorum commoditates communicassent: ex humore enim oriri omnia opinabantur. Hinc etiam fluminum magnorum capita & origines honore deorum prosequebantur, & cum omnium aquarum, tum præsertim fluuiorum perenniumq; fontium naturam, propter eximiam alendi augendiq; vim, diuinam iudicabant. Ignis non est semper vtilis, nec eo semper est opus, cum vtamur tamen, & necessariò vtamur aqua hyeme & æstate, noctu interdiu, sani & ægroti: faciliusq; quarumcunque rerum, quam illius inopiam perferamus: sine qua nihil, neque marinum, neque aëreũ, neque terrenum viuendi munere fungitur. Deficiant nos frumenta, vescemur pomis & nucibus, victi-

victitabimus aucupio, venatu, piscatu, oleribus, radicibus. Deficiamur aqua, nihil istorum suppeditabit: sin autem, ad vsum tamen ea parare non poterimus. Infelix, noxia, infrugifera regio, quæ premitur aquarum penuria. In stirpibus, herbis, fructibus quædam nullo sunt calore, quædam perexiguo: humor omnibus humo prodeuntibus nascendi augescendi, fructum pariendi auctor est. Aqua nusquam detrimentosa, ignis aliquãdo pernicioſus sentitur, qui sumptum materiamq; & cibum suum cum desideret, non possunt eo perinde vti pauperes vt copiosi: aqua patitur se hauriri & adhiberi æqualiter, & gratis ab omnibus, ac veluti *bonum se ipso perfectum & ἀυτάρκες*, extra se nihil requirit. Elias vates Deum precabatur ne pluerет. Non pluit annos tres, menses sex. Quàm tum fame ora modis pallentia miris? quàm multi passim ante diem reddebant animas? Initium vitæ hominis aqua & panis. Post vinum inuentum, post excogitatam potionem hordeaceam, quam cereuisiam vulgus, adhuc innumeri aquę potores sunt, & sani interim ac robusti sunt: potitant *falernum*, masicum diuites, & morborum diritate lanian*tur. Aqua cum igni sociari potest: videmus enim* eam calefieri ad res multas, & quæ sunt naturà calentes, quas thermas dicimus, morbis (quod norunt omnes) expellendis facultatem salutiferam cohibent: at ignis nunquam vel humidus erit, vel frigidus, vt eius temperatio commodare queat. Addam hoc vt coronidem. Aliud quodammodo elementum aqua creat, mare inquam, cuius vtilitates vt maximæ, ita plurimæ. Heracliti est, si sole

careremus, nocte nobis futurã perpetuã: concedatur nobis cũ Plutarcho non absimile huic dicere: absq; mari fuisset, homo animal omniũ animaliũ efferatissimũ & impudẽtissimũ fuisset. Et hæc quidẽ isto modo, & hactenus. A. Si tã egregiè pro terra disputabitur aduersus aërẽ, quã pro aqua disputatũ est cõtra ignẽ, tam vincet Balbus Callippũ, quã Sanctinus vicit Afraniũ. S. Ecquid auditis? se perculsũ à me victũq; pronuntiat. C. Eo timidius accedo ad caussã orandã, quia desperatur de me. A. Non desperationis sed fiduciæ iniiciendæ dictum puta, si quid dictũ est. C. Perpauca de natura & vtilitate aëris attendite, palmãq; Balbo, nihil repugno, adiudicate: ita aqua & terra erunt vtiliora elementa, si minus nobiliora. Vtrũ verò in his duobus præstet, de eo ferat litem qui voluerit. A. Ad te hoc Balbe. B. Prome laudes aëreas.

AER.

C. Aër mediocriter est calidus, summè humidus, subtilis etiam, quod terræ & aquæ negatum est, facilè fugiens, agitabilis, aliisq; ipsum coërcentibus terminis opus habens. Quocirca inter cælum & terram medium ipsum maximus ille pater diffudit, vt ita muris firmissimis sepiretur. Nec homines, nec animantes vllæ motu cierentur, nec respirarent sine eo, cum eas ipse ducto spiritu alat ac sustentet: ac ne locutionis quidem vsum sine eius vsu haberemus. Ille cordis membrorumq; aliorum æstuantium feruorem moderatur, pellucidus, per quem oculi nostri solis luce pascuntur, cuius item radiorum vim vehementiorem humore suo naturali, caloreq; subfrigido ea temperatione afficit,

vt

vt iis citra moleſtiam perfruamur. Locum omnem alio corpore vacuum implet, per cauernulas & rimas ſe ingerit, oculis ad cernendum, auribus ad audiendum, naribus ad odorandum inſeruit. Ad calorem & frigus, ad humorem & ſiccitatem excipiendam idoneus ſponte ſua ſuperiora appetit vt ignis, at celeritate impari, quia leuitate poſterior. Verũ ob tenuitatẽ mobilitatẽq; introrsũ, extrorsũ, dextrorſum, ſiniſtrorſum, & in orbẽ agitatur. Cum per ſe luminis ſit expers, à ſole ſideribusq; illuſtratur. Tenet ipſe quoque animantes ſuas, vt aqua piſces, terra quadrupedes: volatus, inquam, auium ſuſtinet, & per vnumquodque earum genus ἑρπυλυφικῶς notatus reperitur, potiſsimumq; per accipitrem paſsis alis, ob excellentem eius celeritatem inter aues, & per columbam: vel quia de domeſticis alitibus nulla neque longius domo, neque diutius auolat: vel quod illi tanta cum aëre familiaritas, vt ibi tutius quàm humi verſari videatur: tantaq; eſt eius in volatu facilitas, vt Virgilius dicat: Radit iter liquidum, celeres neque commouet alas. Itaque Syri, qui aërem tantopere colebant, occidere columbam religione vetabantur. *Viciſſitudines illæ quatuor hyemis, æſtatis, veris, & autumni quid ſunt, niſi commutationes aëris, ad tuendam animalium vitam, ad rerum ſub luna poſitarum conſeruationem prouentumq; neceſſariæ?* Hoc elementum in nubes concreſcit, humoremq; colligens terram irrigat imbribus, atque etiam, vt quidam ſenſerunt, huc illuc effluens ventos creat, annuasq́ue frigorum & calorum varietates conciliat. In eodem generantur rores, niues,

& res frigidæ, quæ suis locis ac temporibus salubres cognoscuntur.

Illic & nebulas, illic consistere nubes
Iussit, & humanas motura tonitrua mentes,
Et cum fulminibus facientes frigora ventos,

Non temerè scripsit Hippocrates: aërem diuinum quid esse: & vires cùm in temporum, tum etiam corporum ac ingeniorum mutatione non exiguas habere. Ægyptij deorum nuntium vocauerunt. Hem Balbe, prodi in medium, & cum ornamentis suis terram tuam introducito, nobisq; optatũ præbe spectaculũm.

TERRA.

B. Velim quidem sanè, si queam modo. Quamuis vltimum locum terra insideat, non tamen vltimã possedit laudem: elementum inprimis siccum & frigidum, cuius siccitas aquæ humorem in corporibus temperans, ea durabiliora præstat. Est præterea densum, graue, immobile. Exin eius nota cubus. Vt enim ille quocunque voluitur, semper iacet, nec facilè mouetur: sic ipsa per se immobilis, si fortuita vi commoueatur, mox rursum iacẽs quiescit. Alia tria elementa continet. Delitere enim in eius visceribus ignem, perpetua flãmarũ eiaculatio in Ætna monte, aliisq; locis persuadet. Item complurium aquarum igneo calore feruentium ex eadem ebullitio. Quantam aëris copiam coërceat, crebri terræ motus, propter spiritũ nimirum intus agitatum conflictatumq; testantur: vt interiores cauernas, & specus subterraneos multo aëre completos prætereamus. Aquæ vim immodicam eius intimis contineri, perpetuæ fontium scaturigines,

gines, & origines fluminum, & puteorum effosiones docent. Iam vos ipsius vocem auribus accipere fingitote. Ea fit huiusmodi. *Me ob multa ingentiaq; merita parentis nomine mortales venerantur, quæ vt cælum diuorum, sic ego hominum sedes, nascentes excipio, natos alo, semel editos semper sustineo ac porto, postremoq; hac luce defunctos gremio meo complector & operio. Vos sacros facio (sacri enim sepulti) titulos vestros & monumenta gero, vestraq; vitæ breuitatem futurorum sæculorum memoriæ compenso. Aquæ subeunt in imbres, rigescunt in grandines, tumescunt in fluctus, præcipitantur in torrentes: aër densatur in nubibus, procellis furit: ego constans, ego benigna, mitis & indulgens, quasi ancilla sedula vobis ministro. Vomeribus, rastris, ligonibus sollicitata quæ non gigno? quæ vltro ac libens non fundo? quid à me desideratis vel odorum, vel saporum, vel succorum, vel colorum, vel tactionum denique? Pasco vestros oculos, recreo nares, delecto gustatum, demulceo aures, tangendi quoq; sensum suauiter rebus pluribus afficio. Medicas herbas ad corporum humanorum incolumitatem semper effero, venenatas bestias pastor quidē, sed inuita, & homines suis me criminibus vrgent culpamq; suam mihi imputant. Venena me gignere confiteor: sed quis eorum vsum nocentissimum præter hominem inuenit? Cauere ac refugere alitibus ferisq; satis est. Atq; cum arbore exacuant limentq; cornua elephanti, & saxo rhinocerotes, & vtroque aprí dentium sicas, sciantq; ad nocendum se præparare animalia, quod tamen eorum tela sua, excepto homine, venenis tingit? Illi & sagittas vngunt, & ferro aliquid dant nocentius. Inficiunt flumina, & rerum naturæ elementa. Ipsum quoque aërem quo viuitur in perniciem vertunt. Creditum mihi cum fœnore magno reddo: vt à me discatis cumulatè referre gratias: & non solum altricem, verum etiam magistram virtutis pulcherrimæ, vel virtutum potius agnoscatis: nec tantum velitis esse alumni mei, sed etiam discipuli. Quæ namque Themis dicitur, dea æquitatis, eadem*

& Terra, sumq; symbolum iustitiæ, benignitatis, gratiæ animi, virtutumq; similium. Contemplamini paulisper, & aciem in omnem partem protendite, meumq; decus, speciem ac pulchritudinem admiramini. Quæ copia, quæ varietas florum è sinu meo prodeuntium? quibus tanquam margaritis & gemmis splendesco. Quàm inexplicabilis herbarum diuersarum vbique multitudo? qua vt viridissimo amictu conuestior. Quàm proceræ, quàm formosæ arbores? quæ est veluti cæsaries mea, & illa tot arbusta, tot frutices cincinnuli mei. Per me vagantur, & pabula pinguissima mea detondent tot animalium ferorum cicuratorumq; genera, nec conqueror. Tot & tam vasta maria humanis vsibus ad res commutandas apportandasq; opportunissima ego contineo. In me fluminum gelidorum piscosorumq;, ac fontium lymphis strepentibus manantium mira iucunditas, quæ sum quasi vbera mea quibus rigantur stirpes, potanturq; animalia. Hic speluncis vsque ad delicias excauata sum, illic acliuis & surrecta proceritate superba montium. Non omnia in me plana, vel ardua, syluis, pratis, montibus, vallibusq; distinguor. Et cum foris alimenta animantibus sufficio, ob quæ vitam mihi debent (quare etiam ζείδωρος vitæ datrix, rursum πολυφότεῖρα, πολυφόρβη multorum nutrix appellata sum) non sum sterilis in ipsis visceribus, vbi tam variæ metalla, aurum, argentum, stannum, plumbum, aliaq; pario. Produco insuper marmora plurium generum ad fabricandas columnas, ad ædes & palatia fulcienda & exornanda, ad contegendos & incrustandos parietes, ad signa & statuas conformandas, ad regum tumulos, ad omnigena monumẽta. Nec gemmas à me non consequimini, quibus articuli vestri niteant. Habetis denique è syluis meis mollissima vellera, inde vestes sericas. Quas ego pratereo, quàm innumeras magnificasq; vrbes sustento, quibus vt corona circumdor? Et ego quondam dearum fui in ordine, & habita sum dearum vetustissima, ne sese hoc bono tantum ignis & aqua vtantur. Ac multo quidem iustius ego fui, propter plura & pra-

præstantiora beneficia, quibus cum assiduè fruamini, non est necesse ea deinceps à me percenseri. Hæc vt imparatus: de palma non curo, vincat æquitas. A. Quid sentis Callippe? C. Quod antequam diceret sentiebam: vicit Balbus. A. Et de Sanctino? C. Testatus es ipse, te ab eo victum. S. Nos duo igitur quod de vobis iudicemus nihil habemus: & tam bonis iudicibus agimus gratias. Posthac ad similia certamina paratiores veniemus, quo paratius vincamus. A. Nescio: nam & nos armati, & graui quidem armatura in arenam descendemus.

ANNOTATIONES.

PER ΣΥΖΗΤΗΣΙΝ) *Interpretari possumus hoc verbum disputationem, disceptationem, qua inter se aliqui de re quapiam quærunt rationibus & argumentis, mutuam quæstionem. Nam συζητέω valet vnà cum alio de re aliqua disquiro, disputo, cum aliquo rationes & argumenta ad rei cuiuspiam indagationem confero.* SECVNDVM PHILOSOPHORVM RHETORICAM) *Alia quædam eloquentia philosophorum est, eorum dico, qui eloquentes sunt habiti, vt Platonis, Xenophontis, Aristotelis, Theophrasti, &c. alia oratorum: quod discrimen explanat non vno in loco per libros de arte dicendi suos M. Tullius. In 2. autem de finib. vno verbo, & summatim indicat. Sed hac Rhetorica philosophorum, inquit, non nostra illa forensi, quam necesse est, cum populariter loquamur, esse interdum paulo hebetiorem* PETERE ME

VERVM

VERVM EST) *Verum apud maiorum gentium scriptores latinos est idem persæpe quod iustum, æquum, par, rectum: id testimoniis planum fiet. Cic. pro. Quintio.* Continuò *ne verum fuit postulare, vt ex edicto bona possidere liceret? Pro Muræna. Negat verum esse allici beneuolentiam cibo. Ad Att. lib. 2. Quid verius, quam in iudicium venire, qui ob rem iudicandam pecuniam acceperit? Liuius lib. 32. Cæterùm & sociorum audiri postulata verum esse. Virgil. lib. 12. Æneid. me verius vnum Pro vobis fœdus luere, & decernere ferro. Terent. And. Id ne verum est? immò id genus hominum est pessimum. Horat. sat. 3. lib. 2.*

An, quodcunq; facit Mæcenas, te quoq; verum est
Tanto dissimilem, & tanto certare minorem?
Et epist. 7. lib. 1.
Metiri se quemque suo modulo ac pede verum est.

Sic veritas pro æquitate nonnunquam. Cic. pro Quint. Cùm tot tantisq; difficultatibus affectus, atque afflictus, in tuam C. Aquilli fidem, veritatem, misericordiam P. Quinctius confugerit. In Verrem Act. 1. Sin istius ingentes diuitiæ iudiciorum religionem veritatemq; perfregerint. SCHOLAS EXPLICABIMVS) *Nomen scholæ Cic. etiam adhibet in controuersiis, & disputationibus de rebus cognitione dignis. Tuscul. 1. Vt iam etiam scholas Græcorum more habere auderemus. Ibid. Itaque dierum quinque scholas, vt Græci appellant, in totidem libros contuli. Et lib. 3. Sunt enim certa quæ de paupertate, certa quæ de vita inhonorata & ingloria di-*

ci so-

ci soleant. Separatim autem certæ scholæ sunt de exilio, de interitu patriæ, de seruitute, de debilitate, de cæcitate, de omni casu, in quo nomen poni soleat calamitatis. Hæc Græci in singulas scholas, & in singulos libros dispertiunt: opus enim quærunt, quanquam planè disputationis, delectationisq; sunt. 2. de finib. Primùm deprecor, ne me tanquam Philosophum putetis scholam vobis aliquam explicaturum. SACRA QVÆDAM νάφαλια) In sacris istis quæ Athenis fiebant Mnemosynæ, Auroræ, Soli, Lunæ, Nymphis, Veneri, & Vraniæ non libabatur vinum, sed aqua melle diluta, seu aqua mulsa. Per prouerbium dicitur nephalium sacrificium de conuiuio abstemio, aut nimium frugali ac sobrio. PRIMIGENIVM CORPVS IGNIS) De igne videbis, si libuerit, quæ scribat lectu mirè iucunda sacra & profana vir omnibus maximarum artium disciplinis politissimus Pererius lib. 4. in Daniel. IPSA PROCREATIONIS RATIO SIMVL OMNIA) Quomodo per copulationem qualitatum elementa corpus mixtum generent, egregiè, vt alia compluscula physica Basil. Homil. 4. Omne autem corpus esse mortale, sic ostendit Cic. lib. 3. de nat. deor. Etenim omne corpus aut aqua, aut aër, aut ignis, aut terra est, aut id quod est concretum ex his, aut ex aliqua parte eorum. Horum autem nihil est quod non intereat. Nam & terrenum omne diuiditur, & humor ita mollis est, vt facilè comprimi collidiq; possit. Ignis verò & aër omni impulsu facillimè pellitur, naturaq; cedens est maximè, & dissipabilis. Præterea omnia hæc tum intereunt, tum

in

in aliam naturam conuertuntur: quod fit cum terra in aquam se vertit, & cum ex aqua oritur aer, & cum ex aere æther, cumq; eadem vicissim retro commeant. VLLA INSTRVMENTA AVT OPERA ARTIVM) *Toti mundo, variisq; artibus necessarium esse ignem scribit Basil. Homil. 3. Necessariam mundo naturam ignis ipsius esse, nemo adeo expers est vitæ, vt ignoret, &c.* FLVMINVM MAG. CAPITA ET ORIGINES) *Insinuat hoc Virgil. 4. Georg. loquens de Aristæo.* Tristis ad extremi sacrum caput astitit amnis. VT CORONIDEM) *Cum alicui rei summam manum imponi, aut extremum finem addi significare volumus, coronidem addi, colophonem addi, seu imponi dicimus. Prius translatum est à nauibus, quibus quiddam rostri speciem gerens addi solet: posterius ortum à Colophoniis, qui cum naualibus copiis abundabant, tum equestribus adeo præcellebant, vt vbicunque gentium bellum gereretur quod confici non posset, Colophoniorum equitum auxilio profligaretur. Legendus Paroemiographus.* ET HOMINES SVIS ME CRIMINIBVS) *Hæc est defensio terræ, descripta à me ex Plinio, lib. 18. cap. 1. in quo etiam docet, homines vt venena nasci.* MEVMQVE DECVS SPECIEM) *Non pauca, nec vulgaria de laudibus terræ Philo Comment. De æternitate mundi. Vbi explicat item, cur à poëtis Pandora vocetur. Terra certè nondum senuit, vt videri possit effœta præ senio, &c.* QVASI VBERA MEA) *Si mater quodammodo terra, ergo & vbera quodammodo, quibus alat quos alit,*

habeat

habeat necesse est. Super ea re Philonem audiamus, lib. de mundi opif. Mater autem etiam terra esse videtur. Quapropter & priscis illis placuit, vt nominaretur Δήμητηρ, composito è matre & terra vocabulo. Non enim terra mulierem, vt dixit Plato, sed mulier terram imitatur: quam verè poëtica gens omniparam, frugiferam, Pandoramq; appellare solita est: quippe caussam ortus & perpetuitatis tam stirpium quàm animalium. Merito igitur terra quoque antiquissima matrum, ac fœcundissima natura tanquàm mammas dedit, amnium fluenta fontiumq;, vt stirpes rigentur, & omnia animalia potum copiosum habeant. Varro 3. de re rust. cap. 1. Itaque non sine caussa maiores nostri ex vrbe in agros redigebant suos ciues, quod & in pace à rusticis Romanis alebantur, & in bello ab his tuebantur. Nec sine caussa Terram eandem appellabant matrem, & Cererem, & qui eam colerent, piam & vtilem agere vitam credebant, atque eos solos reliquos esse ex stirpe Saturni regis. Ad terræ commendationem non me teneo quin eius cum humano corpore pulcherrimam comparationem ex Bened. Pererio adiungam, è lib. 4. Comment. in Daniel. Videtur etiam terra ad humani corporis exemplar formata. Sunt enim in corporibus nostris, vena & arteria: illæ sanguinis, hæ spiritus receptacula. In terra quoque sunt alia itinera, per quæ aqua, & alia per quæ spiritus currit: adeoq; illam ad similitudinem humanorum corporum natura finxit, vt veteres, aquarum appellauerint venas. Sed quemadmodum in nobis, non tantum sanguis est, sed multa genera humorum, alia necessarij, alia corrupti, ac paulo pinguioris: in capite cerebrū, in ossibus medulla, salinaq;, & lachryma, & quiddam additum articulis, per quod agilius flectantur ex lubrico: sic in terra quoque sunt humorum genera complura. Quædam, quæ natura durentur: hinc

est omne metallorum genus, ex quibus aurum argentumq́ petit auaritia: quædam, quæ in lapidē ex liquore vertuntur. In quibusdam verò locis terra humore liquescit, sicut bitumen, & cætera huic similia. Et sicut nostrum corpus, spiritu interius clauso, sæpe quatitur & conflictatur, vt tremat: ita etiam contingit terræ: vnde horribiles terræmotus, exitia non modo singulorum hominum & locorum, sed etiam populorum & regionum existunt.

PROGYMNASMA VNDECIMVM.

De sublimibus generatim.

CELERINVS, VENNONIVS, SIMONETTVS.

CELERINVS. Cum multæ res sint in naturæ ratione, quam Græci physiologiam appellauerunt, & ad spectionem iucundissimæ, & ad cognitionem animi pulcherrimæ, operosè abundanterq́ à Physicis explicatæ, patere latissimè videntur, quæ, quoniam supra caput nostrum illis ætheriis in oris, ex cęli elemētorumq́ actione mutua præter naturam pariuntur, meteora, item sublimia, siue supera legitimè nominantur: quorum partim in alto manent, vt fulgura, tonitrua: partim in sola terrarum decidunt, vt pluuiæ, rores, niues. Numquid secus est Vennoni? V. Minimè secus. Ac tametsi imperfectæ concretionis sunt, seu mista imperfecta, atque à genitalibus rerum corporibus nihil fermè secernuntur, & eorum pleraque dum gignun-

gignuntur exoleſcunt, aut ad ea mox reuertuntur, è quibus nata ſunt (quod in perfectè mixtis non fit, quæ non illico in elementa ſua, ſed in alia quædam mixta prius occidunt, aliaq; & alia forma veſtiuntur) attamen in ſpatioſiſsimo huius mundi theatro, quemadmodum non eſt quod crebrius, ita profectò non eſt quod auidius aſpicias, libentius inueſtiges, delectabilius comprehendas. S. Cum cætera vobis tanquam Geometris, quæ vocant poſtulata, concedo, tum hoc ad laudem meteôron (quas impreſsiones noſtratium philoſophorum greges nominitant, quod in aëreis regionibus velut imprimuntur, & impreſſa quodammodo viſuntur) non arbitror omittendum, vſuram ea præſtare multiplicem, & commodiſsimas vtilitates. Eſſe quædam ſpectacula, ſeu miracula mundi huius lunari orbitæ ſubiacentis, quotidiana propemodum, ſummopere illa quidem grata contemplatu, periucunda inueſtigatu, ſuauiſsimæ cognitu, vt dicebat modo Vennonius: ſed nonnulla interim viſu, nonnulla auditu horribilia. Vt enim fileam, illas cœli ruinas, illos perterricrepos in nubibus ſonitus: vt abſtineamus meminiſſe fulgurationum, aliorumq; profanæ multitudinis animos percutientium, aſpectus ſiderum ſanguineo crine horrētium, & comarum ſpecie in vertice hiſpidorum, quia grauium publicorumq; incommodorum prænuntia exiſtimantur, nunquam non timorem facit. Hoc etiam aſſeuero, diuinam potentiam, ſapientiam, prouidentiam non aliis, quam è perturbationibus illis cæleſtibus, aut apertius vulgò cognoſci, aut magnificentius prædicari. At

enimuero, vt inuestigatores atq; interpretes rerum à natura inuolutarum his quæstionibus studium magnum dederint, sicut Celerinus confirmauit, & mihi sanè videntur, nequaquã tamen omnia adhuc penitus enucleata, dubia multa, & valde propter obscuritatẽ opinabilia ab iis relicta inuenias: vt in variis doctissimorum hominum, discrepantibusq; sententiis sæpius occurrat, à quo assensionẽ cohibeas, ne perperã sentias, quàm quod sine vlla ambiguitate defendas. C. Totum istuc largimur tibi: nũ ideo non satis percepta, & exploratè cognita, quæ de communibus sublimium caussis asseruerunt? S. Illi viderint: nos quidẽ & planè percepimus, & probè cognouimus. Nã quæ aliæ possunt esse effectrices, quàm cælum, quàm astra, quàm sol ipse, quorũ omnium motu, lumine, virtute excitari ea progignicq; cõpertissimum est. Materiam dant quæ varia & multa, quædam humida, quædam arida, quædã algentia, quædam feruida è terris & aquis, similiter vt fumi quidam crassiores, tenuioresq; afflantur. Formam eorum aliam, quam elementorum, è quibus creantur, nullam cerno. Finis esto animantium salubritas, stirpium, corporumq; cæterorum commoditas. Afflatus enim tetri, putiscentes ac venenati, quibus vitiatum & corruptum cælum morbos inuectat, & funera agglomerat absumuntur, ventis aër perpurgatur, terra recreatur, imbribus arua irrigantur, quò pinguiora pabula concipiant, solis feruores mitigantur. Et quamuis velut proprietates quædam elementorum censeri queant, quæ tum demum illis conueniunt, cum aut inuicem agendo, aut vi cælesti immutata, ac perturbata

bata, aliquantulum à conditione sua recesserunt, & effectus naturæ quales quales, singula nihilominus ad vniuersitatis elegantem & perfectam constitutionem pertinere sentiendum est. Quemadmodum præterea morborum iactationibus pecudum corpora superuacuos humores atque noxios cum spiritibus fæculentis amittentia purgari, atq; ita ad vitam diuturniora solent euadere: sic opinantur eruditi, elementa humores non necessarios & superuacaneos, & tanquam virulentos flatus in meteoris amittere, & quasi renouari. Qui idcirco ea oriri dicunt, vt futura portendant, probabilia loquuntur, si ea significationes habere intelligunt verisimiles eorum, quæ ab eadem caussa & materia existere possent, vnde ipsa extiterunt. Sic è cometa siccitatem, ventos: ex cæli mutationibus ægritudines vaticinari licebit. Locus & quasi patria cuiusq; vbi eduntur, est aër, aqua, tellus, ignis. Verùm aër totus, aqua tota, terra & ignis ea parte, qua impura sunt. Nam philosophi non ignobiles elementa certas in partes diuiserunt. *Ignem in geminas, quarum cælo proxima omnino pura: altera proprior aeri, eiusdem actione paulum infecta esset. Reliqua in tres, pro tripartita in quolibet puritatis impuritatisúe differentia.* V. Cælestium corporum tanquam imperio exhalationem disparilem è terra & aqua emanantem, & per aerios sese tractus attollentem, constitui duplicem animaduerto: vnam crassiorem, quæ humecta sit, & calida: eam suo vocabulo ἀτμίδα, latinè vaporem, qualis è locis humentibus, & omnino ex aquis externitur: alteram tenuiorem,

ſiccam, & calentem, qualẽ propriè terra, & arentia maximè loca in ſole remittunt: hanc communi voce græca ἀναθυμίασιν, & exhalationem latinè vocitant, ſtatuuntq; materiam igneorum & aëreorũ meteôron, vt vaporem humidorum. Nos vtrumque genus non modo indiſcriminatim exhalationes, verum etiam halitus, anhelitus, fumos, exſpirationes, aſpirationes, afflatus, euaporationes, ſpiritus, animas, vapores nominemus: ſiquidem non adeo ſubtiliter in hac diſſertatione limare veritatem propoſitum eſt. A Seneca aliquoties aer nominatur. Videris autem, Simonette, elementa duo feciſſe, quæ exſpirent: duo qüæ exſpirata recipiant. Hoc abs te ego & Celerinus pluribus differi percupimus, ſimulq; de illis æthereis campis, quomodo, quótue regionibus interſecentur ac diſtinguantur. S. Ad efflatus elementi neceſſariũ eſt ineſſe illi partes alias craſſas & ſolidas, alias tenues ac ſubtiles: quarum hæ ab illis vi & actione corporis alicuius calefacientis ſecludantur: hoc enim eſt exſpirare. Ita pomum odorem exſpirat, cum partes eius ſubtiliores abeunt. Corpora illa præter ignem, ſunt cælum, ſtellæ, & ſol inprimis: quæ infima hæc, ſua qua verſantur ſempiterna volubilitate & luce calefacientia, halituum copiam in ſublime eliciunt. Quod ſi corpus aliquod partibus aut ſubtilitate, aut craſſitudine paribus reperietur, nulla illic exſpectabitur euaporatio. Sin autem craſsis miſcebuntur tantopere ſubtiles, vt earum ſubtilitate omnis vincatur exhalatio, ne tum quidem aſpirationes ſequentur. Cur igitur non exhalat lapis? ob æquabilem craſsitiem ſcilicet. Cur non ignis? quia

corpus

corpus est purissimum, partibus omnibus, & æqualiter subtilissimis. Cur non aer? quia partium eius nimia est tenuitas. Quamobrem, si duo duntaxat extarent elementa, ignis & aer, non esset vnde meteora conflarentur. In aqua autem & terra quoniam latet huiuscemodi partium inæquabilitas, ideo crebros anhelitus reddunt. Vidimus frequēter, dum aqua, astituta ad focum olla ferueſceret, fumum quendam ollari sublato exire. Sic perradios solis atomos, hoc est, indiuidua quædam corpuscula volitantia, quas subtiliores sui partes terra *eiectabat*. Quanquam nec exhalatio verè terra. sed *terrestre quiddam*: nec vapor verè aqua, sed aqueum quiddam est. Partes porrò, spatia, seu regiones aeris sunt tres. Prima initium capiēs, vbi montes excelsissimi finiuntur, igni viciniſsima, eousque deorsum pertinet, quousque calor ignis se diffundit. Hæc cum eodem igne ad cæli conuersionem circumagitur, cui cum semper propinqua sit, & ille caloris sui formam constantissimè retentet, *nemo negabit continenter esse calidissimam, & magnopere siccam, cum naturâ tamen humore sit, & calore mediocri. Tertia à terra maris*q; extremitatibus illuc vsque sursum versus porrigitur, quò ex solis redeuntibus ac replicantibus sese radiis calor vltra non intenditur: in qua vagantur & victitant animalia quæque reciprocas ducunt auras, quæque non ducunt. Hanc cum reflexa illa Phœbi spicula calefaciant, vt dictum est, ob eiusdem accessum discessumq; magis & minus calescere oportet: quam maximè variam inconstantem, & mutabilem experimur. Secunda seu media, quid-

quid aeris inter ſummam & infimam interfuſum eſt, quam claret propter vtriuſq; extremi contrarium (antiperiſtaſin vocant) à frigore obtineri, eoq; ſæuiore, quo extremorum calor validius vtrinq; incumbens, velut in medium locum frigus ab aere conceptum compellit. Cui rei indicio nubium, niuis, aliarumq; rerum algidarum concretio: quæ res quoniam nec in hoc cælo terris proximo, quod ſæpius calet, nec in extima illa regione ſemper æſtuante gigni vllo modo poſſunt, conſentaneum fit, aliquam eſſe aeris regionem frigidam iis generandis accommodatam. Euolant aquarum terrarumq; animæ partim in ſupremum regionis vltimæ, ſeu ignis infimum, partim petunt medium, partim hæſitant in poſtrema, partim, quæ ſunt terreſtres nimium, in terræ viſceribus reſtitãt. Antiperiſtaſis eſt, vt planius explicemus, actio alicuius in ſeipſum ob contrarium circumſtans. Ita hyeme calidiora ſunt hominum intima, ſtomachus ad concoquendum obſequẽtior quàm æſtate. Frigus enim poros ſtringens, calorem exitu prohibet: ſic ignis hyeme plus calet, & eſt eius flamma viuacior. C. Quia materia rerum ſupra nos orientium exhalatio eſt, eaq; vel craſsior atque humidior, vel tenuior & aridior, inde quiſpiam tria earum genera collegerit (nam quartum illud, in quo Ariſtoteles librum μετεωρολογικῶν extremum conſumpſit, ad libros de ortu & interitu, vt ſupplementum rectius additur) quæ ſingula formas ſuas contineant: vt ſicca quidem & tenuis ignitis, craſſa & humida aeris, & aqueis concipiendis idonea ſtatuatur. V. Sinite me tentare memoriam meam de fidelitate,

& sub vnumquodque genus subiectas species percensere. S. Tenta. V. Igneorum quædam verè sunt quod apparent, vt virgæ, æges, doci, draco, domus ardens, faces, pyramides, candelæ, lanceæ, lucernæ, erraticus ignis, stellæ transuolantes, castores, fulgura, fulmina, cometæ: alia non verè seu alia, quæ huic velut curiæ annumerantur, ex repercussu luminis fermè fiunt, vt chasma, calores nubium, iris, area, & parelia. Ad ordinem aeriorum aggregantur venti, terræmotus, ecnephias, typhon, prester, tonitru. In numerum aqueorum referuntur pluuia, nix, ros, pruina, grando, nebula: in quo eodem reponuntur fontium, fluminum origines, maris salsedo, accedentiumq; & recedentium eius aquarum vicissitudo. Adnectitur genus quartum, terreorum, quæ nimirum humo effodiuntur & exciduntur, varia metalla, lapides, terræ insigniores. C. Non te fefellit tua custos. S. Quis autem à primo suspicatus esset, hoc sermone tam aptè ordinatéq; à nobis explicatum iri quid essent meteora, quantum valerent, quibus è caussis existerent, quibus sedibus, quæ illorum classes? C. Quia igitur nescientes tam præclara, & firma fundamenta locauimus, de reliquo nostra, & quidem haud scio an expiabilis culpa fuerit, si ædificationem aut intermittemus, aut procrastinabimus: cum præsertim delineatam futuri operis descriptionem ab architecto non desideremus, copiasq; ad huius ædificij perfectionem aptas iam pridem quæsierimus.

ANNOTATIONES.

METEORA, ITEM SVBLIMIA) *Ob hanc solam causſam hoc illis nomen: quod nempe editis in locis, & mundo ſublimiore pleraque omnia produntur: non quod à cauſsis ſublimibus: nec quod animum admiratione ſuſpenſum teneant: etſi vtrumque horum in ea conſtuenit.* SEV MISTA IMPERFECTA) *Corporum alia ſimplicia ſunt, quæ nimirum materia, forma, & duabus qualitatibus conſtant, vt elementa: alia mixta, in quibus inſunt plures qualitates. Mixtorum rurſus quædam imperfecta ſunt, vt meteora: quædam perfecta: & horum alia inanima, & ſub terris latentia, vt foſſilia: alia animata, & ſupra terras extantia, vt ſtirpes, & animantes.* QVÆ VOCANT POSTVLATA) *De iſto ſollemni Geometrarum Cic. 3. Off. Geometræ ſolent non omnia docere, ſed poſtulare, vt quædam ſibi concedantur, quò facilius quæ velint explicent. Et Tuſcul. 5. Verùntamen Mathematicorum iſte mos eſt, non philoſophorum. Nam Geometræ cum aliquid docere volunt, ſi quid ad eam rem pertinet eorum, quæ ante docuerunt, id ſumunt pro conceſſo & probato: illud modo explicant, de quo ante nihil ſcriptum eſt. Philoſophi quamcunq; rem habent in manibus, in eam quæ conueniunt, congerunt omnia, etſi alio loco diſputata ſunt. Talia poſtulata ſunt: Quæ eidem æqualia ſunt, inter ſe quoque ſunt æqualia. Si ab æqualibus, ſeu paribus demas paria, quæ remanent paria, aut æqualia ſunt. Omnis triangulus habet tres an-*

gulos

gulos æquales duobus rectis. PROFANÆ MVLTITVDINIS) Profanum quod est ante fanum. Varro. Quod fani religione non tenetur. Festus. Profani demum qui fanum sacrumúe locum intrare non poterant, non initiati. Glossis ἀμύητοι, βέβηλοι, ἀνίεροι. Virgil. lib. 6.

procul hinc procul este profani,
Conclamat vates, totoq; absistite luco.

Qui literas non didicerunt, qui quasi mysteriis philosophiæ initiati nondum sunt, homines idiotæ, rudes, imperiti, lanij, fartores, olitores, collegia pharmacopolarum, & opificum, etiam quodammodo profani cum sint, ita à scriptoribus nobilibus dicuntur. Plato Theæteto. ἄθρει δὴ περισκοπῶν μήτις τῶν ἀμυήτων ἐπακούῃ. Contemplare igitur circumspiciens, ne quis profanorum, & non initiatorum exaudiat. Sic Horatius modulaturus res non ludicras, sed serias & graues, è media philosophia petitas, mysteriorumq; similes, peruersis, laborantes opinionibus, & frugifera vitæ præcepta aspernãtes, quasi indoctos, & à sacris remotos auditione suorũ carminum excludit lib. 3. Ode. 1. Odi profanum vulgus, & arceo. Profanum quoque vocabimus, quem indocti laicum. DIVINAM POTENTIAM, SAPIENTIAM) Impius Lucretius, cum obseruasset hasce res ad venerandos, timendosq; deos multum posse in hominum mentibus, solis naturæ viribus eas contingere, deos omni curarum impeditione liberos viuere vitam otiosam lib. 6. docere non dubitauit. Verebatur quippe, si eosdem rerum humanarum habere procurationem fateretur, ne beatitate eos spoliaret: & genus huma-

tum vitam sollicitam & anxiferam ducere nolebat. Principium sceleratæ doctrinæ hoc est.

Cætera quæ fieri in terris, cæloq; tuentur
Mortales, pauidis quorum pendent mentibus sæpe
Efficiunt animos humiles formidine diuûm &c.

Efficiuntur hæc quidem à causis, quas secundas nominant: at non ab his solis efficiuntur, hoc est, ope nutuq; diuino destitutis. Inscriptis sacratis ex istiusmodi meteorologicis, & frequentius & mirabilius potestas, prouidentia, maiestas, æquitas Dei prædicatur. Testimonia collegit Pererius Comment. in Daniel. Cic. 2. de nat. deor. Ex quatuor causis, ob quas in hominum animis esse informatam deorum notionem Cleanthes dixit, hanc ponit tertiam, quæ terret animos fulminibus, tempestatibus, nimbis, niuibus, grandinibus, vastitate, pestilentia, terræmotibus, & sæpe fremitibus, lapideisq; imbribus, & guttis imbrium quasi cruentis: tum lapidibus, aut repentinis terrarum hiatibus: tum præter naturam hominum pecudumq; portentis: tum facibus visis cælestibus: tum stellis iis quas Græci cometas, nostri crinitas vocant, quæ nuper bello Octauiano magnarum fuerũt calamitatum prænuntiæ: tum sole geminato. Quibus exterriti homines, vim quandam esse cælestem suspicantur. CONSTITVI DVPLICEM ANIMADVERTO) Aristotel. 1. Meteor. cap. 4. de vtriusque discrimine, ac triplici intervallo aerio venustè Iouinianus Pontanus.

Terra etenim duplicem exhalat saturata vaporem.
Humidus hic, crassoq; madens se corpore sistit:
Aridus

Aridus & calido suffimine prosilit alter.
Accipit hos latè in gremium circumfluus aer.
Hunc ipsum triplex regio secat: altera candet
Ignibus, horrentiq; gelu riget altera: vtrunq;
Prima quidem astatemq; suam, sua frigora sentit.

OLLARI SVBLATO) *Aular vel ollar est aulæ seu ollæ operculum, vt puteal τῦ φρέατ@ κάλυμμα, ad exemplum τῦ specular, torcular, lucar, & aliorum. Secunda significatione est operculum cadi, aut dolij. Varro. 3. de re rust. Quibus in tenebris cum aular impositum est in doliis fiunt pingues.* REGIONES AERIS SVNT TRES) *Aristot. lib. 1. Meteor. cap. 3. Descriptionem naturamq; harum partium succinctè proponam è Seneca, cap. 10. & 11. lib. 2. & cap. 10. lib. 4. Quæst. natural. Permeat ab æthere lucidissimo aer, in terram vsq; diffusus: agilior quidem tenuiorq; & altior terris, nec minus aquis: caterum æthere spissior grauiorq;, frigidus per se & obscurus. Lumẽ illi calorq; aliunde sunt, sed per omne spatium sui simile non est: mutatur enim à proximis. Summa pars eius siccissima calidissimaq;, & ob hoc etiam tenuissima, propter vicinitatem æternorum ignium, & illos tot motus siderum, assiduumq; cœli circumactum. Illa pars ima & vicina terris, densa & caliginosa est, quia terrenas exhalationes receptat. Media pars temperatior, si summis imisq; conferas, quantum ad siccitatem tenuitatemq; pertinet: caterum vtraque parte frigidior. Nam superiora eius calorem vicinorum siderum sentiunt: inferiora quoq; tepent, primùm terrarum halitu, qui multùm secum calidi affert: deinde quia radij solis replicantur, & quousque redire potuerunt, replicato calore benignius fouent. Deinde etiam illo spiritu, qui omnibus animalibus, arbustisq; ac satis calidus est.*

Ima sui parte aër maximè varius, et inconstãs, & mutabilis

tabilis est. Circa terram plurimùm agit, plurimùm patitur, exagitat & exagitatur: nec tamen eodem modo totus afficitur, sed aliter alibi: ac partibus inquietus est ac turbidus.

Omnis aër quo propior est terris, hoc crassior. Quemadmodum in aqua, & in omni humore fæx ima est: ita in aëre spississima quæque desidunt. Sed quo editior est aër, & quo longius à terrarum colluuie recessit, hoc sincerior, puriorq; est. Itaque solem non retinet, sed velut per inane transmittit: ideo minus calefit: nam omnia quò crassioris solidioris q; materiæ sunt, hoc fidelius calorem receptum custodiunt. SVB VNVMQVODQVE GENVS SVBIECTAS) Quamuis non adeò partitè distinctè q;, suauidicis tamen numeris, & poëtica prorsus Venere meteororum genera principio libri sui de hoc argumento Iouianus pertexit. Eam ego enumerationem non quidem vt necessariam, verum vt festiuam atq; iucundam, & Parnassiis alumnis perquã vtilem adducere in mediũ decreui. Est autem explicata in hunc modum.

Hinc ego, quæ nubes causſa, quis ſpiritus auras
Sollicitet, quæ vis agitet liquida æquora ponti
Expediam, & ſalſæ doceam ſapor vnde lacunæ,
Quid denſas cogat nebulas, denſumq; relaxet
Aëra, cum lato deſcendit plurimus imbri,
Aut abit in rorem, aut crepitanti grandine tectis
Diſſilit, aut vaſto calum quatit omne fragore.
Vnde & præcipites liquidum per inane ferantur
Siue faces, rutilíue angues, aut ignea lampas,
Quiq; micántue, canduntue coruſci è nubibus ignes.
Aut cælo quæ impulſa ruunt Vulcania tela,
Seu qui per ditum miſeris mortalibus omen

Spar-

Spargit sanguineos flammato vertice crines,
Ille quidem morbos q; ferens, inopinaq; bella.
Vnde etiam tanto spirent cum murmure venti
Aëra per vacuum, & pelago dominentur aperto.
Nunc altis in speluncis tellure sub ima
Inclusi superas quatiant cum mœnibus vrbes.
Atq; hinc digredientes fontes, quiq; amne rotato
Flumina diuersis erumpunt partibus orbis,
Vndarumq; vagos latebroso è pumice ductus,
Et quæ sint liquidis memorabo exordia lymphis.

PROGYMNASMA DVODECIMVM.

Ignea meteora.

IIDEM.

SIMONETTVS. Nisi à Cicerone monitus intelligerem, semper ex eo quod maximas partes continet, latissimeq; funditur, rem appellari, absolutissimum, perfectissimumq; philosophorum Aristotelem in reprehensionem adducerem, qui tribus illis libris μετεωρολογικὰ præscripsit (tribus inquam: nam quartum re subiecta quam tractat, cæterorum dissimilem, siquidem de mixtis perfectis est, iurè submouemus) cum terrarum tremor, fontes, flumina, mare, de quibus explicauit in tertio, certè in superis oris non procreentur. Sed tamen quia superà illa non tantum numero, verùm dignitate quoque reliquis antecellunt, maioreq; animos admiratione percutiunt, & inferna hęc cum

iisdem

iisdem materia coniunguntur, non inscitè *hoc potius* quam alio, ceu communi nomine ambo donãtur. C. Doctè. At hoc amplius cẽseo, inter ipsa sublimia, quæ diuersa & multa sunt, imagines illas, & spectacula ignita, Græcis ὑπερκαύματα, siue calidos, siccos, & terrosos fumos inflammatos (quod est vnum idemq; ignium meteorologicorum alimentum) mirationem facere maiorem, ac præcipuè cometam, qui in hoc habet instar omnium. Formaistarum impressionum, nẽpe vt mixtorum imperfectorum, vix est dispar illi, qua constant vnde ipsa nascuntur. Differunt autem inter se rebus cõpluribus. V. Quibus tandem illis? C. Figuris, quæ dissimilium inflammationum ratione oriuntur. Cernimus virgas, lãceas, candelas, capras & sexcẽtas demum terrestrium rerũ species ac simulacra, quæ cum propter longinquam distantiam *modica* nobis videantur, scire cõuenit, esse mole amplissima, aerisq; spatia non parua occupare. Deinde differunt ardoribus, copia, paucitate, situ materiæ, colore, diuturnitate, motu, & aliis. Exspirationes istas pro calore quem cohibent, altius altiusq; subuolare haud in incerto est. In quibus caloris inest plurimùm, ad aerem celsiorem contendunt. In quibus parum, eæ in propinquo terræ incenduntur. Si habuerint non ita parum, ad medium enitentur, ibiq; exardescent. S. Quæ flammescunt in suprema (vt ego te hinc excipiam) earum figuræ pyramidas, candelas ardentes, lanceas, trabes, faces, lucernas, stellas transuolantes, stipulas imitantur. Causſas tum effectionibus percurram. Si halitus bene terrenus, bene calidus, partibus bene compactus fuerit,

rit, quodq; in eo leuius est, in longitudinem tetenderit, quod resederit, vi caloris sese dilatauerit, tum vel pyramis, vel columna recta basi suæ insistens visetur. De hoc meteoro Iouiniani Pontani Musam percipiamus.

Sed neq; tam tenuis terrarum est halitus, vt non
Et densas habeat fumoso in corpore partes,
Quæ sursum raptæ, totoq; volumine mistæ
Densantur, leue in aerium se tollit acumen
Consurgens: grauiora suo sese ordine ad imum
Detrudunt, donec cunei sub imagine flammam
Concipit, & rutilus micat inter sidera conus.
Tunc aliquis limosa agitans ad flumina Nili
Piscator, dum nocte oculos ad sidera tollit,
Obstupuit, doluitq; simul super astra referri
Pyramidas, veterumq; rapi monumenta virorum.
Aegyptumq; suis superos spoliare trophæis.

Candela generatur ex æqualiter subtili exhalatione, æqualiterq; extensa ac dilatata. Lancea aliis ignis oblongus, aliis iaculum, aliis sagitta ardens nũcupata fit, cum materia ęqualiter crassa, & subtilis, nec dilatata, superiora capessit, & accenditur, de qua rectè vsurpes illud poetæ ex 5. Namq; volans liquidis in nubibus arsit arundo. Doci seu trabes sunt effigie trabiũ latè, æqualiterq; in longum porrectæ flãmæ. Fax siue lampas non ante conspicitur, quàm cum ad terras delabitur. Plinio duplex. Eius verba hærent animo. Emicant & faces, non nisi cum decidunt visæ: qualis Germanico Cæsare gladiatorum spectaculũ edẽte, præter ora populi meridiano transcurrit. Duo genera earum: lampadee vocant planè faces: alterũ bolides, quale Mutinẽsibus malis visum est. Distãt, quod faces vestigia lõga

faci-

faciunt, priore ardente parte: bolis verò perpetua ardens, longiorem trahit limitem. Emicant & trabes simili modo, quas docos vocant. quales cum Lacedæmonij classe victi, imperium Græciæ amiserunt. Lucerna principio sui candelę incensæ gerit imaginem, cuius materiam desuper ignis attingens, paulatim eam serpendo consumit. Stellæ transuolātes, seu stellarum discursus accidunt, cum vna & eadem materia flammis correpta, affrictione aeris in duas pluresúe partes distracta decurrit: velut cum aquam manibus comprimimus, guttæ per digitos effluunt. Stultissimum est existimare, inquit Seneca, aut stellas decidere, aut transilire, aut aliquid illis auferri, & abradi: nam si hoc fuisset, iam defuissent. Nulla enim nox est, qua non plurimæ ire, & in diuersum videantur abduci. Atqui, quo solent, quæque inueniuntur loco. Magnitudo sua singulis constat. Sequitur ergo, vt infra illas ista nascantur: & citò intercidant, quia sine fundamento sunt, & sede certa. Easdem mox ibidē faces nominat. Stipulæ quas Aristoteles ῥάβδους, virgas dicit, definiuntur raræ quædam inter se, distantes, diffusiores, longeq; pascentes flammæ, quæ modo scintillarum è fornace prorumpētium sensim accendūntur: exhalatio enim vt linea protenditur. Hæc ferè sunt, quæ altissima ora nouit. Nunc abste meis, & huius Vennonij verbis quæso Celerine, vt de ignibus medio aere excitatis subiungas. V. Tu si hoc feceris, necessariò mihi de ignitis halitibus infimæ orę differendum erit: nisi fortè alter vestrum hoc etiam onus vt ἐπίμεδρον gestare voluerit. S. Non volet profectò. V. Nolitis, quid mea refert

refert quàm imperitè dicam, si vos non inuiti audiatis? S. Aggredere ad opus tuum Celerine. C. De capris saltantibus, stellis cadentibus, & draconibus meus erit sermo. Materiam conglobatam, & similiter atque ramis productis in alios globos circum latera dispersam, nullo ordine, ignis veluti per saltus inflammat, inde nomen caprarum saltantium. Informemus mente puluerem tormentarium sparsim in pugillos digestum, & à primo ad vnumquemque pulueream pertinentem lineam. An non quocunque pugillo succenso, reliqui omnes saltuatim quodammodo succendentur? Alij rationem appellationis afferunt hanc: quòd in morem caprarum, quasi barbulas dependentes ostentent. Alij capras istas definiunt duas faces accensas de exhalatione diuisa in duas partes. Condensata & pinguis exhalatio, nõ ita magno calore, cum ad cæli medium se extulerit, à frigore excepta, per antiperistasin igneſcet, deiicieturq; nonnunquam recta, nonnunquam obliqua linea. Ex eo stella cadens dicitur. De qua Ouid. 2. Metamorph. similitudine exprimens lapsum Phaëtontis, quem Iupiter curru pariter, & anima exutum in præceps deturbauit.

Voluitur in præceps, longoq; per æra tractu
Fertur & interdum de cælo stella sereno
Etsi non cecidit, potuit cecidisse videri.

Hæc materia glutinosa aliquando inter cadendum sopito seu extincto igne non penitus abolita, seu adusta, tanquam atra pix, aut bitumen in agris ab agrestibus, & pastoribus reperitur, stellarumq; mucus vocatur. Ex qua verò parte huiusmodi men-

daces ſtellæ deorſum volant, ex ea vehementiores plerunque venti cooriuntur. Exhalatio diutius alimenta flāmis ſufficiens, & in obliquum contorta, draconis tortuoſi vocabulū accipit. Hæc ſummatim de meis. V. Soluamus quod debemus, tametſi poteramus non debere. Sunt domus ardens, ignis fatuus ſeu erraticus, Caſtores, de quibus fabulabor. C. Modo ne fabulas. V. Cauebitur. Vapor ille ex complexione calidi aridiq; conceptus, eſt cum in receſsibus terræ à frigore eum conſtringente coërcetur. Hic quia calidus, aquas terræ cauis incluſas tepefacit: quæ vna cauſſa eſt cur putealas & fontanæ per tempus hybernum tepeant, per æſtiuum gelidæ ſentiantur. Æſtate enim egreſſus liberos nanciſcitur, & in ſublime excedens, aliquod meteôron procreat, niſi raritas immoderata eum in aerem migrare cogat. Cumque per regionem hanc imam effertur, ſi multus eſt, & ad facile incendium aptatus, tum qui ardentē intuentur, domum, aut cumulum palearum conflagrantem ſe iudicant intueri. Fatuus ignis inde cognomentum ſortitur, vel quòd, vt alij ignes, non vrit: vel quòd viatoribus vt fatuis illudit, eosúe vt fatuos circumducit. Eius pabulum ſeu materia pinguiores quædam aſpirationes, cuiuſmodi è locis potiſsimùm pinguioribus, & viſcoſioribus expromuntur: vt ſunt paludes, cœmeteria, patibula, aliaúe capitalium ſuppliciorum loca. Hæ calore aeris, prope terram ſole feruentiore toſtam, procliuius in flammas concedunt. Et ſpectari ſolent ignes huius generis ſupra hominū, equorumq; capita in longiore celeriorēq; motu. Quippe ex celeritate

tate motus in corporibus currentium festinantiumúe calor acrior excitatur, vnde fumus quidam siccus, tepidus, tenax è membris surgit, qui ab aere circumfuso extemplò inflammatur, & supra vertices luminis, aut globi candentis speciem gerit. Interdum insequentes fugere, fugientes insequi videntur: id quod aeris agitationi adscribamus, quicum vnà agitantur. Progredientes enim aerem dimouemus, ac repellimus, tantoq; vehementius, quantò contentius ambulamus. Iam aer impulsus, ipsum halitum flammatum impellit. Dum porrò fugimus, aerem à tergo nobiscum quodammodo rapimus: vt in aqua fas est animaduerti: atq; ita etiam erraticum illũ ignem. Quod si flabra ventorum eò quò viator tendit, aerem egerint, tum ille talem ignem neq; si insequatur assequetur: neq; si maximè fugiat effugiet. Eundẽ nocturni illi viatores lucernã aut faculã esse rati, quæ ab homine quopiam gestetur, & eam veluti certam itineris ducem prosequentes, aliquando in fossas, senticeta, & palustria incidunt. De Castoribus Plinium testem dabo grauem, & dignum fide. Is ita scribit. *Vidi nocturnis militum vigiliis, inhærere pilis pro vallo fulgorem effigie ea: & antemnis nauigantium, aliisque nauium partibus, ceu vocali quodam sono insistunt, vt volucres sedem ex sede mutantes: graues cum solitaria tempestate, mergentesque nauigia: & si in carinæ ima deciderint, exurentes: geminæ autem salutares, & prosperi cursus prænuntiæ, quarum aduentu fugari dirum illum & minacem, appellatamque Helenam ferunt. Et ob id Polluci & Castori id numen assignant, eosque in mari deos inuocant. Hominum quoque capita vespertinis horis, magno præsagio circumfulgent.*

Omnia incerta ratione, et in naturæ maiestate abdita. Porrò spei melioris causſa naturalis est, quod Castoribus apparentibus tempestas intelligitur frangi, & desinere venti. Omnino, fulgores isti de quibus adhuc verba à nobis facta sunt, plus dant cernentibus admirationis, quam horroris: qui autem fulgura, fulmina, fulgetra nominantur, quoniam incendiorum persimiles sunt, & eos terribilis plerunq; tumultus fragorq; comitatur, magis valent ad timorem. Audite Iarbam Getulum, aduenam sibi à Didone prælatum ægre patientem, & cum Ioue acriter expostulantem apud vatum Regem. Sic ille ante aras, media inter numina Diuûm.

Iupiter omnipotens, cui nunc Mauruſia pictis
Gens epulata thoris, Lenæum libat honorem,
Aſpicis hæc? an te genitor, cum fulmina torques
Nequidquam horremus? cæcique in nubibus ignes
Terrificant animos, & inania murmura miscent?

Videas stupere ac trepidare mortales, quando vt idem poeta aliâs: intonuere poli, & crebris micat ignibus æther. Sed opportunum videtur fore, si fulminum, & fulgurationum discrimina adducam prius è secundo Quæst. natural. Senecæ, quàm de communi amborum origine explanem. *Fulguratio ostendit ignem, fulminatio emittit. Illa (vt ita dicam) comminatio est, conatio sine ictu: ista iaculatio est cum ictu. Fulguratio est latè ignis explicitus: fulmen est coactus ignis, & impetu tactus. Solemus duabus manibus inter se iunctis aquam concipere, & compressa vtrinq; palma in modum Syphonis exprimere. Simile quiddam & illic fieri puta. Nubium inter se compressarum angustiæ medium spiritum emittunt, & hoc ipso inflammant, & tormenti modo eliciunt. Nam baliſtæ quoque, & scorpiones tela cum sono expellunt. Fulguratio est aeris diducentis se, corruentisq; iactatio, languidum*

guidum ignem nec extiturum aperiens. fulmen est acrioris densioris q̃ spiritus cursus. Illa est fulmen non in terras vsque perlatum: hæc est fulgur vsque in terras perductum. Fulmen est quiddam plus, quàm fulguratio, & fulguratio est pæne fulmen. Vt ergo vno complectamur verbo, fulmen est cum è conflictu exhalationis & nubis exprimitur & eiicitur ardor: fulgur cum ostenditur. Quod quia fit celerrimè, ideo antiqui ad significandam hanc è nubibus subitæ lucis eruptionem correpta syllaba dicebant fulgere, qua nos producta dicimus fulgere, vt splendere. S. Hæc tam multis declarata qui nondum percipit, ne Mercurius quidẽ ipse cum Musis hominem sanauerit. Tam plana & indubitata sunt, vt eorum caussa nullius philosophi schola petenda sit. Conflictum illum quem nominabas, in quo caussas efficientes horrificantium istorum ignium perspiciemus, quin depingis? At lingua, non coloribus. C. Quin & coloribus: est etenim quædam seu picta, seu picturata oratio. V. Eam me eloquentioribus volens relinquo. Cum exhalatio calido, sicco, crasso & denso cõstans, in mediam regionem emicuerit, si ibidem densa frigidaq̃ nube omnem in partem quaquà versus circumdetur, obsideatur, constringatur, & haud secus quàm ab aduersario impotentissimo vndique quàm acerrimè oppugnetur, & ad summas rerum angustias redigatur, animosius reluctãte, & tanquam solidissimis armis sese contra tuente calore interiore, contra frigus extraneum, æstuans mirum in modum exhalatio, collectis viribus, omniq̃ qua potest arietatione insurgens cum vasto sonitu crepituq̃, quà data porta per nubem victrix erumpit, atq̃ in ipsa adeo violenta eruptione inflammatur, seseq̃ in terras penetrat. C. Tantam

ergo inflammationē calidi oppressi, & frigidi opprimentis duellum atrocissimum progenerat, natura valescente hoc amplius, quo propior est exitio: siquidem omnia iam peritura vires suas etiam atque etiam validissimæq; contendunt, ne pereant. Quem autē auribus haurimus sonitum mugitūq;, is dum perfringitur ac dirumpitur nubes existit, & tonitruum appellatur. V. Sic est. Habeo exempla rei illustrandæ. An non, si quando ardenti candelæ guttas frigidæ iniicimus, calor obnitens frigori fit auctior, factoq; strepitu plures veluti scintillas euibrat? An non salem in ignem proiectum salire: an nō castaneam nucem prunis impositam discindere tunicam videtis? S. Materia & procreatio fulminis atq; fulguris ita sunt, vt declarauit Vonnonius: de fulgure tamen hoc amplius dici potest: esse splendorem repentinum fulminis, at quandoq; citra fulmen emicare per se: quandoquidem halitus nube cinctus ob tenuitatem in copulationem fulmineam cogi ac densari nequit. C. Interrogauit me nunc nuper non planè illiteratus, quî fieret, vt ante ad oculos nostros veniret fulgur quàm fulmen: & rursum tardius ad aures tonitru, cum, vt se audisse affirmabat, omnia tria eodem tempore contingerent, quod apposita similitudine monstrabat. Vt cum, inquiebat, militare tormentum exploditur seu exoneratur, simul puluis accenditur, lux micat, globus cum tonitru prouolat. Docuerat eum hoc quidam philosophaster, causſamq; obscurius & inuolutius disseruerat. Orabat igitur me, vt eam sibi ne grauarer indicare: capi enim se mirificè cognitionibus naturalium. Obsecutus sum petenti, quia erat

erat liberalis petitio, & in hanc ferme sententiam respondi. Quoniam, inquam, aspectus noster tenuior est, auditus crassior & hebetior, & ille sine aeris motu aspectabiles formas subitò apprehẽdit, ideo splendorem mox vt editur cernit. Aures non nisi aeris impulsionibus formas ad se perlatas corripiunt: quod quidẽ, vt aerem trudat aer, donec ad auditũ perueniatur, confici perceleriter neutiquam potest. De ista re proferam animi gratia versus Lucretij è lib. 6.

Fulgit item, nubes ignis cum semina multa
Excussere suo concursu, ceu lapidem si
Percutiat lapis, aut ferrum. Nam tum quoq; lumen
Exsilit, & claras scintillas dissupat ignis.
Sed, tonitrum fit vti post auribus accipiamus,
Fulgere quam cernant oculi, quia semper ad aures
Tardius aduenium, quam, visum quæ moueant res.
Id licet hinc etiam cognoscere, cædere si quem
Ancipiti videas ferro procul arboris auctum:
Ante fit vt cernas ictum, quam plaga per aures
Det sonitum: sic fulgorem quoque cernimus ante,
Quam tonitrum accipimus, pariter qui mittitur igni
E simili causa, & concursu natus eodem.

Ad hoc idem vtitur Aristoteles exemplo remorum. Declarat autem, inquit, triremium remigatio. Nam tum demum primus agitationis remorum sonitus aures tangit, cum iam remiges iterum remos sublatos inferunt. Denique ipsum de tormento militari quod afferebas, in exemplis ducendum est. V. Fingas licet, me quoq; ab eodem philosophastro audisse quippiam de fulgetro, quod neq; ille ipse, neq; ego intellexerim, mihiq; da paulùm operæ. C. Fiat, paulùm Celerinus tibi: at tu illi, & huic Simonetto non paulùm. V. Quî nam?

S. Odoror, quid machinetur Celerinus: onerare te vult onere maiore aliquo, vt multùm fudes. V. Quonam illo? quæſo. S. De fulmine cumulatius adhuc diſputandum eſt: ad eam diſputationem te tua ſolius virtute fretum peruellet aggredi, quæq; ſcitu pulcherrima tibi viſa fuerint, quo ordine collibuerit depromere. V. Nõ ingenio, aut perrecondita doctrina mea confiſus: ſed humanitate veſtra beneuolentiaq; innixus ſubibo humeris, nec me grauabit iſte labor: præſertim cum nihil ſit, quod vobis mei cupidiſsimis gratificari non debeam. C. Hoc verbum, ſi quis venerit licitator, nulla à me licitatione impetrauerit. Ergo ad rem. Fulgetrum ſeu coruſcatio fit, cũ à nube rarior exhalatio haud magna vi comprimitur, nec ſe clariſono cum fragore prorumpit, nec vt fulmen cadit. Exiſtimabat Heraclitus fulgurationem eſſe veluti apud nos incipientium ignium conatus, & primam flammam incertam, modo intereuntem, modo reſurgentem: hæc antiqui fulgetra dicebant. Per noctes pluuias tempeſtatesq; apparent crebrius fulgetra, & per rimas domorum ſe infundunt. Si in nube luctetur flatus aut vapor, tonitrua edi ſcribit Plinius: ſi erumpat ardens, fulmina: ſi longiore tractu nitatur, fulgetra. His findi nubem, illis perrumpi. Agedum Vennoni, curſum meum peregi. V. Breuem admodum profectò, & tanta velocitate, quanta nec ille Tarſenſis curſor, qui græco epigrammate memoratur. Fulminum genera tria ſunt potiſsimùm: vnum quod res percuſſas terebrat ac perforat, ob exhalationem tenuiorem ſcilicet, perq; idem foramen quod fecit redit. Alterum oppoſita diſsipat

ac

ac difficit: hoc quidem cum spiritu procelloso cogmentatum est. Tertium terreni multum complexum, & igneum magis quam flammeum, vrit, clarasq; ignium notas ictis à se rebus inhærentes relinquit. Et quanquam nullum fulmen igne vacat, hoc tamen propriè igneum vocatur, quod non dubia, vel manifestissima potius ardoris vestigia imprimere consueuit. Vrit tripliciter: aut enim affiat, & leui iniuria lędit, aut comburit, aut accendit. Est quoddam genus fulminis (nisi hoc ad tertium iam dictum spectare malumus) quo tacta fuscantur. Hoc aut decolorat, aut colorat. Decoloratur id, *cuius* color vitiatur, non mutatur. Coloratur, *cuius* fit alia facies quàm fuit: tanquam cærulea, vel nigra, vel pallida. Communia sunt omnium generum. Quod pernicitate mira decidunt: hinc illud: & fulminis ocyor alis. Quod vim & potestatem suam momentis breuissimis exerunt, exercentq;. Quod teterrimum efflant halitum, quandoquidem è crassa, glutinosa, seu tenaci, fœda euaporatione gignuntur, quem halitum ipsæ quoque animantes, iis in locis vbi deciderunt *degentes, de*sertis cubilibus fugiunt. *Effecta quamplurima, maximeq; admirabilia credita litteris tenemus*: vt dubium non sit, *subtilem quandam in illis ineſſe* diuinamq; *potentiam. Crumena nec ambusta &* illæsa auri, argenti, & æris quod intus est conflatur: igne videlicet tenuissimo per occulta foramina insinuante. Intra vaginam inoffensam gladius liquescit: hastili inuiolato ferrum destillat: stat fracto dolio vinum, qui rigor vltra triduum non perseuerat. Exhauriuntur dolia intactis operimen-

tis. Hominum & animalium ictorum caput ad exitum fulminis spectat: arborum omnium percussarum hastulæ contra fulmina surgunt. Serpentium bestiarumq; quibus mortifera vis ineſt, cum fulminata sunt; venenum omne consumitur. Hoc inde liquet: quod cum in corporibus venenatis non nascatur vermis, percussa fulmine intra dies paucos verminant. Vinum fulmine gelatum, cum ad pristinum habitum se receperit, potum, aut exanimat, aut dementes efficit. In eadem materia multa diuersa facit eadem vis fulminea. In arbore, quod aridissimum est, vrit: quod solidissimum & durissimum est, terebrat & frangit? summos cortices dissipat, interiores libros interioris arboris rumpit ac scindit, folia perstringit ac tundit: olei quoq; & omnis vnguenti teter post fulmen odor est. Quocunq; decidit, ibi odorem sulphuris esse certum est: qui, quia naturâ grauis est, sæpe hausto alienat. Martia fœminarum Romanarum illustrissima, icta fulmine grauida, partu examinato, ipsa citra vllum aliud incõmodum vixit. Vnum animal hominem non semper extinguit, cætera illico: hunc videlicet illi natura tribuente honorem, cum tot belluæ viribus præstent. Omnia contrarias incubant in partes: homo nisi conuertatur in percussas, non exspirat. Vigilans fulminatus, conniuentibus oculis: dormiens patentibus reperitur. Nullum animal nisi examinatum fulmine accenditur. Vulnera fulminatorum reliquo corpore frigidiora sunt. Ex iis quæ è terra producuntur, lauri fruticem non icit fulmen: nec vnquam quinq; altius pedibus in terram descendit. Quare pauidi altiores specus tutissimos

simos putant: aut tabernacula è pellibus belluarũ, quibus vitulis marinis nomen est: quoniam hoc solum animal ex marinis non percutit fulmen: sicut nec ex volucribus aquilam, quæ ob hoc Iouis armigera fingitur. Non similiter omnem materiã vexat. Valentiora, quia resistunt, vehementius dissipat: cedentia nonnunquam sine iniuria transit. Cum lapide ferroq́, & durissimis quibusq́ confligit: quia viam necesse est per illa impetu quærat. Itaq́ facit viam qua effugiat: teneris & rarioribus parcit quanquam & flammis opportuna videantur: quia transitu patente minus sæuit. Bruta fulmina & vana, quæ nulla veniunt ratione naturæ. Iis percutiuntur montes, iis maria. Sic dicuntur omnes alij irriti iactus. Feriuntur autem sæpius mõtium culmina, & editiora locorum, quod Lucretius indicat lib. 6.

Altaq́ cur plerunq́ petit loca, plurimaq́ huius
Montibus in summis vestigia cernimus ignis?

Idem lib. 5.

Inuidia quoniam, ceu fulmine, summa vaporant
Plerunq́, & quæ sunt aliis magis edita cunq́.

Horat. Ode 10. lib. 2.

Sæpius ventis agitatur ingens
Pinus: & celsæ grauiore casu
Decidunt turres, feriuntq́ summos
Fulmina montes.

Sen. lib. 2. causam esse putat: quia opposita sunt nubibus, & è cælo cadentibus, per hæc transeundũ est. Hyeme & æstate rara sunt fulmina, contrariis de causis: quoniam hyeme densatus aer nubium crassiore corio spissatur: omnisq́ terrarum exhalatio rigens ac gelida, quidquid accipit ignei

vapo-

vaporis, extinguit. Quæ ratio immunem Scythiam & circa rigentia, à fulminum casu præstat, & è diuerso minus ardor Aegyptum. Siquidem calidi sicciq; halitus terræ, raras admodum tenuesq; & infirmas densantur in nubes. Vere autem & autumno crebriora, corruptis in vtroque tempore æstatis hyemisq; causis. Hæc legere memini apud scriptores primi ordinis, Senecã præsertim ac Plinium. C. Mira miris modis, & diligentissimæ obseruationis. S. Et non cuiuis credibilia: sicuti alia in natura non pauca habemus, quæ nisi docti, qui rationes cuiusque perscrutantur & capiunt, nemo credat. Tametsi inuenias aliquando, quæ nulla, nec recondita ratione cernantur: vt imbecillitatem intelligentię nostræ, Deiq; potestatem immensam, vel è nobis ipsis discamus. Et hæc quidem hactenus, atq; isto modo: nunc aliunde sumpto principio, de crinito fidere colloquamur. C. Ingredientibus nobis explicare descriptionem cometarũ, per mihi mirus, & illaudatus videtur mos, quem in locorum cælestium spectaculis ostentisq; homines custodiunt: magis noua quàm vetera: inusitata quàm assidua: parua denique quàm ingentia mirantur. Quàm illic in sole, luna, astris multa, nec qualiacunq; miracula, quibus administratur mundus, & natura hæc omnis inferior tẽperatur? Quia tamẽ fiunt quotidie, nulla est apud nos eorum notatio, nulla animaduersio: negliguntur. Sin autem ordini constantissimo aliqua fuerit allata perturbatio: si quippiam præter statum solitumq; effulserit, continuò ibi omnium oculi morantur, indefessè aspectamus, curiosissimè interrogamus, ef-

fœmi-

fœminatiſsimè formidamus, cupidiſsimè inuicem commonſtramus. Atque iſtuc cum in aliis ignitis ſpiritibus, tum in vno exaggeratiſsimo, & ſummè conſpicuo, quem cometam nominare didicimus, vulgaris conſuetudo inprimis recepit. Exoritur cometa, concurſantur compita, portenti nouitas vnumquemque ad ſe rapit, domi & in publico ſeruntur fabulæ, attonitas mentes non lætitiæ, ſed timores calamitatum imminentium peruagantur. Dirum quippe mortalibus omen, & inauſpicatiſsimus vates cometa, terrificum magna ex parte ſidus. S. Iſtis ſideribus (quæ, quod habent ramulos tanquam crines circumcirca ſparſos ardentesq́, à Græcis cometæ, à latinis crinitæ ſtellæ nuncupantur) me quoque nonnihil primo aſpectu commoueri, vt viſo perraro ac terribili ſum expertus (quoniam viſiones animi, quas appellant φαντασίας, quibus mens hominis prima ſtatim ſpecie accidentis ad animum rei pellitur, nõ pendent à libertate voluntatis: ſed vi quadam ſua hominibus ſe inferũt, & iis carere nec ſapientibus conceditur) at me numero plebeiorum Philoſophia ſcientiarũ mater, & naturę ſolertiſsima indagatrix iam pridẽ exemit, cũ mihi talium monſtrorum euentorumq́ ſtuporẽ & admirationem ademit. Ac ſæpius etiam priſcorum commenta philoſophorum de natura cometæ mecum derideo. Pythagoreis quibuſdam placuit eſſe ſtellam ex earum ordine, quæ ſtatis temporibus ambitu certo peracto, rurſus ad ortum venirent. Aliis obtutus noſtri repercuſſum ad ſolem, vt accidit in ſpeculo. Anaxagoræ & Democrito duarum pluriumúe ſtellarum coitionem, viciſ-

ſim

sim se illustrantium. Stratoni sideris lumen densa nube obuelatum: quomodo scilicet in laternis vsu venit. Horum confutationem Aristoteli, opinor, totam permittamus. A germanis autem naturæ speculatoribus veriora nos doceri patiamur: non esse corpus cæleste, non corpus à sole illustratum: esse exhalationem terrenam, siccam, calidam, crassam, beneq; compactam, & tenacem, seu pinguem, quæ velut membratim leuata in supremam partem aeris, in collimitio ignis diducitur (calidi enim proprium est diducere ac dilatare) orbiumq; æthereorum incitatione agitato aere, ignis afflatu contactuq; accēditur, serpentibus æqualiter flammis, quæ propter materiæ copiam haud ita breui possunt definere: præsertim cum continenti quodam similis alimenti, cæli circumuolutione, caloreque solis attracti conciliatu instaurentur & amplificentur. Ex quo elucet eo durabiliorem cometam fore, quo abundātior fuerit exhalatio. Necesse est inquit Seneca his cometis diuturniorib⁹ & celsioribus plenior materia sit: neq; enim diutius apparerent, nisi maioribus nutrimentis sustinerentur. Quendam totos sex menses māsisse idem narrat. Plinius ait: breuissimum quo cernerentur spatium septem dierum annotatum est: longissimum octoginta. Vbi censet eruditus quidā, Plinio addēdam vnam litteram C. vt sit, C. octoginta: totidem enim diebus sex menses continentur. Postquam diu se visendum præbuit, tandem in aerem ignemue conuersus disperit. Quid tu agis Vennoni cur taces? V. Vt vos loquamini. C. Scio Heraclitum interrogatum cur taceret, hoc dixisse. At iam nos

nos tacemus, vt tu loquare. V. Non longum faciam. Cometarum naturam dico esse admodum siccam, cum existere soleant siccis calidisq; temporibus, æstate videlicet & autumno, frequentius autumno: & ita apparet eos humani corporis temperamento aduersari. Hos Seneca tradit non in vna cæli parte aspici, nec in signifero tantum orbe, sed tam in ortu quam in occasu, frequentissimè tamen circa septentrionem, quia illic plurimum est aeris pigri & illi denso aere creantur. Quia verò non ignem modo, verùm & aerem supremum rapit secum in orbẽ cælestium illorum corporum assiduus circumactus, cometam qui in aere illo pendet, eadem vertigine conuersari atque in orbem similiter cieri necesse est. Inde natus error illorum, qui stellam asseruerunt. C. Quid de coloribus tam diuersis? V. Pro raritate densitudineque materiæ alios esse atque alios. C. Quomodo? V. Exhalatio rara dat videri candidos & argenteos: densa & crassa suffusos sanguine. Species autem seu formæ cometarum idcirco multiplices, quia succensæ exhalationis figura non est vniusmodi. Caudati formidabiliores veniunt, & crebrius eiusmodi veniunt. Hoc genus nascitur, cum ex vna parte materies tenuata ad effigiem caudæ pauoninæ producitur. Quod si inferiore ex parte in speciem barbæ longæ promittatur iuba, dicuntur Pogoniæ: vt Acontiæ, qui iaculi modo vibrantur: Xiphiæ breuiores, & in mucronem fastigiati, omnium pallidissimi, quodam nitore gladij, sine vllis radiis. Ceratiis cornuum similitudo nomen dedit. S. Nihil addis? V. Nihil

Nihil hodie, nisi hoc vnum: plures duobus cometis, summum tribus simul nunquam visos. S. Verbosiores sunt nonnulli scriptores in exponendis tot cometæ significationibus, cum earum causis. Docent portédere famem, tempestates, ventorum atque imbrium intemperantiam, sterilitates, terrarum concussus, pestilentiam, tumultus, bellum, indeq; fata Principum, & mutationes imperiorum atque regnorum, nouis videlicet dominis sceptra capessentibus: caussas in siccitatem eius, & calorem conferunt: sed probationes non habent in se omnes numeros veritatis, videnturq; magis timidorum hominum errores simpliciorum animos anili superstitione obligantium, quàm prudentum eruditorumq; rationes. Veruntamen nolo diuinationes huiusmodi repudiare singulas, ne in *quodam* patriciæ gentis philosophos dicar fuisse iniuriosus: vniuersas non admitto: præcipuè illæ de bello, & occasu Principum ridiculæ sunt. C. Tu igitur pro nihilo habes illas voces poëtæ Romani, inter præsagia necis Iulij Cæsaris: & diri toties arsere cometæ. Contemnis illa Lucani,

Ignota obscura viderunt sidera noctes,
Ardentemq; polum flammis, cæliq; volantes
Obliquas per inane faces, crinemq; timendi
Sideris, & terris mutantem regna cometen.

S. Non plus eis, quàm populari iudicio, ex quo scribebantur, fidei adhibeo. V. Tecum super hac quidem controuersia ad manus in præsens non veniemus. Est aliquid, nos quoque arcta naturæ portarum claustra confregisse, vt Lucretij verbum est, S. Supereſt quoddam genus ostentorum cæli, quæ non

non sunt id, quod intuentium obtutibus obiectatur. Cum enim appareant vel flammantia in aere, vel colorata, id secus est: expertia enim sunt ardoris & coloris: chasma, inquam, color nubium, corona, parelion, iris, lineæ perpendiculares, adde galaxiam. De quorum procreatricibus caussis, vti hucusque de reliquorum, strictim, & sine vlla exornatione simpliciter commentemur. V. Chasma seu hiatus tum fieri traditur, cum in editissima regione aeris exhalationis densæ glutinosæq; extrema rariora inflammata, lucis suæ vicinitate medium densius, nec flammiferum, & ideo obscurum hiatui, & cauo simile reddunt, cælo splendore illo subito velut vtrinq; aperto: vt quis cum poëta exclamauerit: video medium discedere cælum. Si angustior fuerit, dolium: si latior, vorago nominabitur. C. Nimirum vt pictores, dum puteum, receſſum, profundum quippiam, introitum, feneſtrã penicillo imitantur, coloribus lucidis atrum ambiunt, quo illud cernatur magis: sic naturam se gerere in chasmate, partibus videlicet lucidis ac tenuioribus caliginosam, crassam ac densam sæpire cogitemus. S. Idoneum simile. V. Atq; vt progrediamur vlterius, quid sint colores illi nubium, expedire non est laboriosum. Nubes est vberior exhalatio, in medio aeriarum regionum frigoris vi coacta & compacta caloreq; interiore, quæ euocata fuit, quiq; in ea remansit suspensa. Coeunt è diuersis vaporibus, aliæ crassioribus, aliæ tenuioribus, aliæ aridioribus, aliæ humentioribus: ex quo est, quod solis afflatæ radiis, quædam albentes quædam rubentes, quædam nigricantes, quædam

pallentes, quædam cæruleæ à nobis conſpiciuntur. Rubor quidem pallorq; rariore & ſicciore eas halitu conduplicatas indicat, ob id ſperanda ſerenitas. Fuſcum, atrum, cæruleum, terreno admodum & humido: proinde tum pluuias & procellas minantur. Dicam verbo, colores nubium ex vaporum conuectorum diſſimilitudine, & lumine radiato proficiſcuntur. S. Sit fas mihi tuarum nubium coloribus poëticum quendam colorem iungere, quo ſint aſpectu pulchriores. Nam de his ita canit Iouianus.

Alba parum denſa eſt, raroq; immiſta vapore,
Quam ſol irrumpit radiis, & ad intima tranat.
Nigra grauem traxit denſa caligine fumum,
Non illum vt penetrent Nemæi lumina Phœbi.
Puniceam multus ſubiit calor: occupat humor
Cæruleam, grauidamq; imbri, longeq; madentem.

Ad alia iam perge. V. Quæ nobis circulus ſiderũ, corona & area, Græcis eſt halos. Ea non niſi per tranquillum & ſerenum exiſtit. Eſt autem fulgor rotũdus, ſolem, lunam, & hanc ſæpius, aliamúe ſtellam de maioribus circumnectens, & hæret in nubibus, non in axe ſtellifero: in quo deceptus videtur Plinius, & refutat iſtuc opinantes Seneca doctiſſimus. Tum porrò gignitur, cum raram ac ſubtilem nubem radij ſideris, cui illa ſubeſt, tranſmittunt, atq; in medio velut aream relinquunt. Iuuat adducere, quem in hiſce noſtris diſputationum parallelis perſæpe, & meritiſsimo quidem nominamus, Senecam. *Cum in piſcinam, inquit, lapis miſſus eſt, videmus in multos orbes aquam diſcedere, & fieri primum anguſtiſsimum, deinde latiorem, ac deinde alios maiores, donec euaneſcat impetus, & in planiciem immotarum aquarum*

quarum soluatur. Tale quiddam cogitemus fieri etiam in aere, cum spissior factus plagam sentire potest, lux solis aut lunæ, vel cum stibet sideris incurrens, recedere illum in circulos cogit. Nam humor & aer, & omne quod ex ictu formam accipit, in talem habitum impellitur, qualis est eius quod impellit. Omne autem lumen rotundum est: ergo & aer in hunc modum percussus lumine, exibit. Ob hoc tales splendores Graci areas vocauere: quia ferè terendis frugibus loca destinata sunt rotunda. Quod si sensim euanescãt hæ coronæ, serenitas portenditur: si nigrescant densenturq; pluuia: est quippe humoris multi spissarumq; nubium argumentum. Si perrumpantur, venti inde spirantes, à quibus etiam ruptus est contextus. S. Tu quasi via longiuscula confecta *in diuersorio* quiescens, quodq; sequitur in hac classe sublimium, mihi & Celerino tractandum dimittes. V. Ego verò gratiam vobis habeo, respirabo, quiescamqúe perlubens. Sic enim parebo pulchre ingenio meo, quod quidem ad audiendum quàm ad audendum semper sensi adhuc ferri procliuiùs. C. Quam tu consuetudinem hanc tuam autumasti, eam tenent, quicunq; non in speciem, verùm re ipsa sunt eruditi: nec sub *leonino* tergore id quod sunt manent, asini videlicet: vt causſæ nihil sit, cur tu gloriæ huius principatum ad te potissimùm deferendum existimes. V. Equidem, Celerine, non existimo, nisi fortè imprudens insanio: me tamen hoc audientibus vobis professum esse non pudet, nec profiteri aliquando pudebit. S. Optimè, & optimorum hominum optimus homo es. Si partitio tibi iniquior non videtur, Celerine, explica tu sodes de pareliis, de lineis, de galaxia, vt ego postremò dicam de iride. C. Parelia nominamus, quæ non-

nulli plures soles & lunas. Sunt autem imagines ab hac & ab illo in propinquis, ac spissis nubibus in formam speculi impressæ. Vtramque ob causam hoc nominis habent, vel quia in propinquo ferè à sole visuntur: vel quia similitudinem solis aliquam adipiscuntur: quanquam quæ à luna eduntur, suo prædita sunt vocabulo, dicunturque paraselena: sed eo vix vtimur. Creantur parelia, cum nubes aliqua modicè densa aut rara, & æquabilis atque humida seu rorida, aere quieto, solis vicini radiis verberatur ita, vt eius effigiem exhibeat. Sic in fontibus & stagnis, aqua immota, eiusdem simulacrum intuemur. Hinc Seneca, Num quis nostrûm miratur, si solis effigiem in aliquo fonte, aut placido lacu vidit? Non, vt puto. Atqui tam in sublimi facies eius potest, quàm inter nos reddi, si modo idonea est materia quæ reddat. Est cum bina, aut terna parelia per idem tempus conspiciuntur, quando scilicet ad solem referendum plures aptatæ sunt nubes. Indicia seu monumenta gerunt pluuiarum: siquidem & nubes earum receptatrices, quoniam humidæ, densatæ, ac roridæ, pluuiis generandis opportunæ censentur. Perpendiculares illæ lineæ, & tanquam funes quibus tentoria distendi mos est, varios colores imitantur, quos etiam iris, puniceum, viridem, purpureum: quandoquidem similiter fiunt, vt illam fieri tu docebis: distant ab ea quod rectæ sunt, & in longum porriguntur, non in arcum curuantur: propterea nimirum, quod nubes in quibus excitantur nihil habent cauitatis, vt illæ, quæ iridem patiuntur, sed planæ sunt, instar speculorum: itaq;

radij

radij solis quasi propter leuorem non possint adhæresce re, defluunt, & figuram linearum exprimunt. Color ergo, concretio nubis, inflexio radiorum eadem virgulis istis quæ iridi: at forma dispar, quia plana nubes. De via sublimi, cælo sereno manifesta poetæ fabulantur esse iter ad palatiũ seu regiam Iouis. Opinio fuit animos optimorum clarissimorumq; virorum compagibus corporum expeditos huc se velut in sedem propriam recipere. Id perspicuum fit ex verbis Africani, qui est ita loquens in extremo sexto de Repub. Ciceronis. Et corpore laxati incolunt illum locum, quem vides (erat autem splendidissimo candore inter flammas circulus elucens) quem vos, vt à Græcis accepistis, orbem lacteum nuncupatis. Cælo puro quasi nubeculas candidas, raras, siue quendam velut album fumum, siue lactis sparsi copiam contuemur, à quo albore, siue lactis, viæq; imagine, latinis via lactea, græcis γαλαξίας, vt subaudias κύκλος, circulus lacteus vsurpatur: Quid hic orbis lacteus re ipsa sit, philosophi pugnant: à Plutarcho & Macrobio complures opinationes enumerantur. Aristoteles materiam eius eandem constituit, quam cometæ, subtiliorem ac puriorem tamen: ita vt in altissima regione aeris intra circulum illum dissipata, & diffusa, à stellarum concurrentium radiis perpetim accẽdatur, & quem videmus candorem acquirat. Sanè quidem serenato cælo numerosa stellarum vis ibidem spectatur. Astrologorum plures cæli partem esse volunt, stellis densiorem, atq; idcirco lucidiorem, & albicantem propter copiam luminis. Inter exhalationes vtique falsò reponi-

tur, quando eodem perpetuo loco, eademq; magnitudine aſpicitur, & nunquam euaneſcit. S. Quin ſtatuis ergo, quod credis quam veriſsimum? C. Cùm recentioribus affirmo, eſſe lumen naturæ reciprocantibus radiis plurimarum, minutiſsimarumq; ſtellarum, & contiguarum in octaua ſphæra, quæ magnam partem ob loci diſtantiam oculorum noſtrorum viſu non attinguntur. Nunc fimus arrectis auribus Vennoni, nam iſte admiranda effabitur de ſua iride. Quam cum poëtæ Thaumantis filiam confinxerint, rei vtiq; miraculo adducti, oportebit nos etiam in eius conſideratione θαυμάζεσθαι. S. Eſt ne omnium quæ locis illis celſioribus naturæ vi & ingenio procreantur, aliud quidquam aut ſpectatu formoſius, aut obſeruatu dignius hoc arcu? Hoc monumentum eſt immutabilis decreti, de mundo quantumuis omnibus ſceleribus cooperto, nunquam de cætero vndarũ molibus cooperiendo. In libris qui dicuntur Sapientiæ, en quàm graui oratione, quanquam minus culta, eius pulchritudo laudatur. *Vide arcum & benedic qui fecit illum. Valde ſpecioſus eſt in ſplendore ſuo. Gyrauit cælum in circuitu gloriæ ſuæ, manus excelſi apperuerunt illum.* Sed forſitan non eſt aliud etiam eo difficilius ad intelligendum: quando multa & mira in eo, ſollertiq; inueſtigatione digna. Nunquam gignitur niſi aduerſo ſole: nec circulo integro: vtitem nocturnis horis, atque ideò veteres propter raritatem eum noctu nunquam fieri opinabantur. De hoc iſtis verbis Ariſtoteles καὶ μεθ' ἡμέραν μὲν ἴριν γίγνεσθαι, νύκτος δὲ ἀπὸ σελήνης, ὡς μὲν οἱ ἀρχαῖοι φασίν,

μὴ ἐγίγνεσθο. Τοῦτο δὲ ἔπαθον διὰ τὸ ἀπάνιον, ἐλάνθανε γὰρ αὐτὲς. γίγνεται μὲν γὰρ ὀλιγάκις δὲ γίγνεται. Adiicit id fieri tantum plenilunio: atque ita insolenter, vt ipse totis quinquaginta annis non plus semel & iterum factum obseruauerit. Caussam raritatis exequitur Seneca. Quia luna non habet tantum virium, vt nubes transeat, & illis colorem suffundat, qualem accipiunt sole perstrictæ. Humili sole fit sublimis, sublimi humilis, & eo occidente aut oriente minor, sed in latitudinem diffusa, meridie exilis, sed ambitus maioris, & eo minor, quo sol est altior. Hybernis mensibus cerni solet potissimùm ab æquinoctio autumnali decrescēte die: quo rursus crescente, ab æquinoctio verno non existit: nec circa solstitium longissimis diebus: bruma verò, hoc est breuissimis dieb°, crebrò. Aristoteles ait, post autumnale æquinoctium qualibet hora diei arcum fieri: æstate non fieri, nisi aut incipiente, aut inclinato iam die. Cuius rei ratio in manifesto est. Primùm quia medio die sol præferuidus nubes euincit: nec ab his imaginem suam potest recipere quas scindit. *Matutino tempore & vespertino cum ad occasum ruit, est imbecillior: & ideo à nubibus & sustineri & replicari, seu repercuti potest. Deinde* cum arcum creare non soleat, *nisi* oppositus *ij* nubibus, *in quibus* creat, cùm breuiores sunt dies, semper *obliquus* est. Itaque qualibet diei parte, etiam cum *altissimè* fertur, habet nubes aliquas *in* quas tela sua proiicere ex aduerso potest. At temporibus æstiuis supra nostrum verticem vehitur. Quocirca medio die excelsissimus rectiore

linea terras aspicit, quã vt vllis nubibus possit occurri: omnes enim tunc sibi subiectas habet. Comparatur ergo iris, quando solis radij in nubem cauam, humidam, roridam, tenuem, æquabilem, quæq; in guttas liquari iam cæperat exaduersùm soli positam reflectuntur. Radius solis cauæ nubi immissus, repulsa acie in solem refringi & retroagitur. Et quoniam radij figuram rotundam generant, arcuata nobis imago ostenditur. Lucretium quoque testem ne aspernemur.

Hinc vbi sol radiis tempestatem inter opacam
Aduersa fulsit nimborum aspergine contra:
Tum color in nigris existit nubibus arqui.

Cæterùm cur arcus iste, cum sit imago solis, longe maior sole ipso cernatur, caussa ponitur hæc: quia speculi alicuius natura talis est, vt maiora multo quàm videat ostendat, & in portentosam magnitudinem formas augeat: alicuius inuicem eiusmodi est, vt minuat. Fit discolor, quia partes aliæ in nubibus tumidiores sunt, aliæ summissiores: quædam crassiores, quàm vt solem transmittant: aliæ imbecilliores, quàm vt excludant. Hæc inæqualitas alternis lucem vmbramq; permiscet, & mirabilem illam varietatem conciliat. Color autem ille non est color, sed videtur. Non est propria in ista nube substantia, nec corpus, sed mendacium, & sine re similitudo. Si solem obtexeris, euanescet arcus. Oppone soli alteram nubem, mox peribit huius varietas. Atque interdum tres simul, duas sæpius irides videmus: quarum prima si sit perlucida, aliam, & hæc vicissim aliam reflexa producit. Verùm prima semper lucidior erit, secunda minus,

nus, tertia exiguè. Affectionum, inquit Plutarchus, quæ sublimè fiunt, partim per substantiam vt imber, grando: partim per speciem nullam suam habentes substantiam: vt ecce tibi nauigantibus nobis continens cieri videtur. Per huiusmodi nimirum speciem cælestis arcus existit. Hunc porrò ipsum dimissis in terram cornibus haurire aquam à fontibus, seu in nubes aquam elicere, quæ postea per imbrem redderentur vulgus olim opinabatur: ex qua opinione scripsit Virgil. 1. Georg. & bibit ingens arcus. Plaut. Curcul. ecce autem bibit arcus, pluet credo herclè hodie. Propert. lib. 3. eleg. 5. Cæruleus pluuias cur bibit arcus aquas. Vitruuius lib. 9. cap. 4. non minus aquæ vapores à fontibus ad nubes per arcus excitari. Tibull. lib. 1. eleg. 4.

Quamuis pratexens picta ferrugine calum
Venturam admittat imbrifer arcus aquam.

Vbi hoc verbi, admittat, multi exponunt, accipiat, hauriat. Alij, significet, portendat, vt sit augurale. Hæc hactenus, quæ si alter vestrûm meliora & vberiora facere velit, me haud nolente faciet. C. Dissertationes longiores congressus iste noster non pateretur: strictim atque compressius aut μελεωδολογεῖν, aut μελεωδολέχειν, quæque didicimus aliquando ea isto modo potissimum celebrare, interque nos recolere & regestare nobis est satis.

ANNOTATIONES.

HOC AMPLIVS CENSEO) *In senatu, cum qui sententiam dicturus erat, probabat quidem quæ ab aliis dicta erant, addebat tamen aliquid etiam de suo,* SED

HOC AMPLIVS CENSEO, *dicebat. Est ergo senatorium loquendi genus.* CVR PVTEALES, ET FONTANÆ) *Frigidum, & calidum semper in contraria abeunt, & vnà esse non queunt: eò frigidum confluit, vnde vis calidi discessit: & inuicem ibi calidum succedit, vnde expulsum est frigus. Ita hyberno tempore, cum supra terrã viget frigus, calent putei, nec minus specus, atq; omnes sub terra receſſus: propterea quod eò se calor contulit, superiora possidenti frigori cedens: qui cum in inferiora peruenit, & eò se quantum poterat ingessit, quo densior, hoc validior est. Seneca lib. 6. cap. 13. Hinc etiam discas, cur cellæ vinariæ caleant hyeme.* DE CASTORIBVS PLINIVM) *Vide insuper Senecæ cap. 1. lib. 1.* TERTIVSDECIMVS) Ordinales numeri vsq; ad viginti, compositè, & sub vno accentu latinius ita efferũtur, vt minor numerus præcedat, maior sequatur: *tertiusdecimus, quartusdecimus, quintusdecimus, octauusdecimus, nonusdecimus. Post viginti minorem sequi oportet. Vicesimusprimus, vicesimussecundus, tricesimusprimus, tricesimussecundus, &c. Si autem dissoluatur cõiunctione intercedente compositio, & duobus accentibus pronuntientur, post viginti, & ante viginti præcedet minor, vt, primus & vicesimus, secũdus & vicesimus, primus & quadragesimus, &c. sextus & decimus, septimus & octauus, &c. Hoc præceptum est Prisciani, lib. de pond. & mens. In cardinali quoq; numero post viginti, si adhibeatur coniunctio, præstat minorem præponere maiori. Liuius lib. 1. ab vrbe condita. Romulus septem & triginta regnauit annos: Numa tres & quadraginta.*

ginta. INANIA MVRMVRA) *Lucret. lib. 5. Et rapidi fremitus, & murmura magna minarum. Lib. 6.*

Inde tremor terras grauiter pertentat, & altum
Murmura percurrunt cælum.

Ouid. 1. Metamorph. & humanas motura tonitrua mẽtes. Nemo porrò tam graphicè expreſsit vim tonitrus in terrore afferendo, pectoribusq́ concutiendis, quàm Plautus in Amphit. Bromiam ancillam loquentem inducens.

Spes atq́ opes vitæ meæ iacent ſepultæ in pectore,
Neq́ illa eſt confidentia iã meo in corde, quin amiſerim:
Ita mihi videntur omnia, mare, terra, cælum conſequi,
Iam vt opprimar, vt enecer. Me miſerã, quid agã neſcio.
Ita tanta mira in ædibus ſunt facta. Væ miſeræ mihi,
Animo malè eſt, aquã velim, corrupta ſum, atq́ abſumpta
Caput dolet, neq́ audio, nec oculis proſpicio ſatis, (ſum.
Nec me miſertor fœmina eſt, neq́ illa videatur magis (cat.
Ita herã meã hodie cõtigit. Nã vbi parturit, deos ſibi inuo-
Strepitus, crepitus, ſonitus, tonitrus, vt ſubitò, vt propere,
Vbi quiſq́ inſtiterat, cõcidit crepitu. (vt valdè tonit?

E SECVNDO QVÆST. NATVRAL.) Diuerſis capitibus, videlicet 12. 16. 18. 21. 27. QVI GRÆCO EPIGRAMMATE) *Lib. 1. Anthologiæ, titulo* εἰς ἀγῶνας, καὶ ἀγωνιζὰς. HOC VERBVM, SI QVIS VENERIT) *Verbum Terentio eſt* ἀξίωμα, *pronuntiatum, dictum, ſententia integra, quòd aliâs à me notatum arbitror. Loquendi genus à Plauto eſt, apud quem in Aſinaria Cleareta Argyrippo.*

Vnumquodq́ iſtorum verbum nummis Philippeis aureis
Non poteſt auferre hinc à me, ſi quis emptor venerit.

FVLMINVM GENERA TRIA) *Lege Senecam lib. 2. cap. 40. & 41. Plin. lib. 2. cap. 51.* EFFECTA QVAM PLVRIMA) *Etiam Lucret. de natura effectiúq́ fulminis lib. 6. talibus cecinit.*

Quod

Quod superest, quali natura prædita constent
Fulmina, declarant ictus, & inusta vapore
Signa, notæq; graues halantes sulphuris auras.
Ignis enim sunt hæc, non venti signa, neq; imbris.
Præterea per se accendunt quoq; tecta domorum:
Et celeri flamma dominantur in ædibus ipsis.

Cætera è fonte ipso lector philologus sibi petat. LAVRI FRVTICEM) *Causſam afferunt Pythagorici, quod Apollini sacra arbor: quasi eius Dei templa fulmine tacta, & ambusta conflagrasse apud historicos non legamus. Adeas licet Brodæum lib. 3. Miscell. cap. 2.* MAGIS NOVA, QVAM VETERA) *Lucem non modicam dabunt istis, quæ prudenter Augustinus in Ioan. tract. 24. Quia non est talis substantiæ Deus, quæ videri oculis posset, & miracula eius quibus totum mundum regit, vniuersamq; creaturam administrat, assiduitate viluerunt: ita vt pene nemo dignetur attendere opera Dei mira & stupenda in quolibet seminis grano: secundum ipsam suam misericordiam seruauit sibi quædam, quæ faceret opportuno tempore, præter vsitatum cursum ordinemq; naturæ, vt non maiora, sed insolita videndo stuperent, quibus quotidiana viluerūt. Maius enim miraculum est gubernatio totius mundi, quàm saturatio quinque millium hominum de quinque panibus. Et tamen hoc nemo miratur: illud mirantur homines, non quia maius est, sed quia rarum est. Quis enim & nunc pascit vniuersum mundū, nisi ille, qui de paucis granis segetes creat?* Hunc eundem locum vide, mi lector, quàm grauiter, & facundè tractauerit Seneca lib. 7. cap. 1. simul adducens pro exemplo cometam, de quo nos in parte huius dialogi, & ille toto libro. *Nemo, inquit, vsque eo tardus & hebes, & demissus in terram est, vt ad diuina non erigatur, ac tota mente consurgat: vtiq; vbi nouum aliquod è cæ-*

lo

lo miraculum fulsit. Nam quamdiu solita decurrunt, magnitudinem rerum consuetudo subducit. Ita enim compositi sumus, vt nos quotidiana, etsi amsi admiratione digna sunt, transeant: contra minimarum quoq; rerum, si insolita prodierunt, spectaculum dulce fiat. Hic itaque cœtus astrorum, quibus immensi corporis pulchritudo distinguitur, populum nõ conuocat. At cum aliquid ex more mutatum est omnium vultus in cælo est. Sol spectatorem nisi cum deficit, non habet. Nemo obseruat lunam nisi laborantem. Tunc vrbes conclamant, tunc pro se quisque superstitione vana trepidat. Quanto illa maiora sunt, quod sol totidem (vt ita dicam) gradus, quot dies habet, & annum circuitu suo claudit: quod à solstitio statim inclinat, & dat spatium noctibus: quod sidera abscondit, quod terras, cum tanto maior sit illis, non vrit, sed calorem suum intensionibus ac remissionibus temperando fouet: quod lunam nunquam implet, nisi aduersam sibi, nec obscurat? Hæc tamen non annotamus, quamdiu ordo seruatur. Si quid turbatum est, aut præter consuetudinem emicuit, spectamus, interrogamus, ostendimus. Adeò naturale est, magis noua, quam magna mirari. Idem in cometis fit. Si rarus, & insolitæ figuræ ignis apparuit, nemo non scire quid sit, cupit: & oblitus aliorum, de aduentitio quærit: ignarus, vtrum debeat mirari, an timere. Non enim desunt qui terreant, qui significationes eius graues prædicẽt.

EFFAEMINATISSIME FORMIDAMVS) *Vide Senecam lib. 6. cap. 3.* QVONIAM VISIONES ANIMI) *Legendum cap. 1. lib. 19. Noctium Atticarum.* NVMERO PLEBEIORVM EXEMIT) *Horat. Ode 2. lib. 2.*

Redditum Cyri solio Phraaten
Dissidens plebi, numero beato-
Rum eximit virtus, populumq; falsis
Dedocet vti
Vocibus.

Exi-

Eximere est auferre, detrahere, excludere, excipere. Item producere, consumere. Eximere diem dicendo, tempus, actionem, horam, è rerum natura amicitiã. Illud quod me angit non eximis. Graci ἐκκρούειν τὸ πρᾶγμα τῷ χρόνῳ, ἢ τῷ ἡμέραν ἐν τῷ λέγειν καταλῦσαι. Τὸν χρόνον ὑπολέμνεσθαι, τῷ ἡμέραν ὑφαιρεῖν, ἢ καταναλίσκειν. *Notione alia est, effodere, extrahere, eruere. Cato de re Rust. Quod genus aut ficum, aut oleam esse voles, inde librum scalpro eximito. Ibid. In amphoram mustum indito, & corticem oppicato: demittito in piscinam: post trigesimũ diem eximito: totum annũ mustum erit. Vitruuius. Sequitur ordo de lapicidinis explicare: de quibus & quadrata saxa, & cæmentorũ ad ædificia eximuntur copiæ, & comparantur. Aliquando in eam significationem vtuntur, in quam liberare, soluere. Eximere aliquẽ à culpa, ex miseriis, è vinculis, ex obsidione. Eximere de reis. Eximere ex ærariis, est condonare mulctam. Eximere noxæ est gratiam criminis facere, hoc est remissionem dare. Eximere notæ, est remittere infamiam. Gell. lib. 4. Sed cum ille deieraſſet, inuitissimum sese ac repugnantem oscitatione victum, teneriq; eo vitio, quod oscedo appellatur, tum notæ iam destinatæ exemptus est à Censoribus. Eximere supplicio. Vide Bud. in Pand.* PYTHAGOREIS QVIBVSDAM) *Plutar. de placit. philosoph. lib. 3. cap. 2.* DVARVM PLVRIVMVE STELLARVM) *Hanc opinionem in medium adducit, & cõuellit. Seneca li. 7. c. 11. et 12.* ARISTOTELI, OPINOR, TOTAM) *De cometis agit Aristoteles primo Meteorolog. cap. 6. & 7.* SPECIES AVTEM SEV FORMÆ) *Seneca*

lib.

lib.7.cap.11. Plin.lib.2.cap.25. QVÆ NOBIS CIRCVLVS SIDERVM) *Aristot.lib.3. Meteor.cap. 9.& 10. Sen. lib.1.ca.2. Cum arcu & virgis coronas componit cap. 10.* SENECA DOCTISSIMVS) *Verba transcribam ex eodem libro & cap.2. Nos autem non existimemus istas siue areæ, siue coronæ sint in vicinia siderum fieri: plurimùm enim absunt, quamuis cingere ea & coronare videantur. Non longè à terra fit talis effigies: quam visus noster solita imbecillitate deceptus, circa ipsum sidus putat positam. In vicinia autem solis & stellarum nihil tale potest fieri: quia illic æther tenuis est. Nam formæ crassis demum, spissisq; corporibus imprimi solent: in subtilibus non habent vbi consistant, aut hæreant.* FERRI PROCLIVIVS) *De voce, procliuitas,* Cic.4.Tuscul. *Hæc igitur procliuitas ad suum quodq; genus à similitudine corporis ægrotatio dicitur, dum ea intelligatur ad ægrotandum procliuitas. Sed hæc in bonis rebus, quod alij ad alia bona sunt aptiores, facilitas nominetur: in malis procliuitas: vt significet lapsionẽ, in neutris habeat superius nomen.* PARELIA NOMINAMVS) *Seneca lib.1.ca.12.* NONNVLLI PLVRES SOLES) *Plin. lib. 2. cap. 31. & 32.* PERPENDICVLARES ILLÆ LINEÆ) *Sen. lib.1.ca.9.* ITER AD PALATIVM IOVIS) *Hypotyposis est apud Ouid. 1. Metamorph.*

Est via sublimis cælo manifesta sereno,
Lactea nomen habet, candore notabilis ipso.
Hac iter esse ferunt ad magni tecta tonantis
Regalemq; domum, dextrà leuaq; deorum
Atria nobilium valuis celebrantur apertis.

Plebs

Plebs habitat diuersa locis, à fronte potentes
Cælicolæ clariq; suos posuere penates.

Disputat de galaxia Aristot. lib. 1. Meteor. cap. 8. DE SVA IRIDE) *De hac Seneca lib. 1. ca. 3. 4. 5. 6. Aristot. lib. 3. cap. 11. & 12.* DIGNIVS HOC ARCV?) *Arcus omnis suspensus fornix appellatur: arquus non nisi qui in cælo apparet, quem Irin poëtæ dixerunt. Vnde & arquati dicuntur, quibus color & oculi virent, quasi in arqui similitudinem. Lucret. lib. 6. Tum color in nigris existit nubibus arqui. Hæc Nonius. Priscian. lib. 6. ex 3. Cic. de nat. deor. probat arcum arci in secunda quoque declinatione dici, pro arcu cælesti. Sic verò Cicero. Cur autem arci species non in numero deorum reponatur?*

PROGYMNASMA TERTIVMDECIMVM.

Aeria meteora.

IIDEM.

CELERINVS. Tonitura definiuit Anaximander, nubis ictæ sonum. Inæqualia fieri ideo, quia & ipse ictus esset inæqualis. Tonare sereno, quia tunc quoq; per crassum, & siccum aerem spiritus prosiliret. Aliquando fulgurare non tonare: quia tenuior infirmiorq; spiritus, qui in flammam non valuisset, in sonum valeret. Aliter defi-

definiemus: fragorem & crepitum diruptæ nubis, ex repugnantia caloris, qui in exhalatione inhæret, & frigoris aerei illam circumuallantis. Aliter, sonitum ex collisa ac dirupta nube per aerem editū, qui sensim amplificatus, ad audiendi sensum tanquam circulis quibusdam accidit. S. Fiam Aeolus ego, cauumq; conuersa cuspide montem in latus impellam, & laxas, quamuis iniussus à Ioue, habenas dabo. V. Vt te similiter Prometheo ad Caucasum Vulcanus eius mandato affigat. S. Ha ha. Hinc autem incipiam. In perampla ista, & communi deorum hominumq; ciuitate, nihil est profectò tam exiguum, nihil tam abiectum & caducum, cuius accurata diligensq; meditatio vsque adeò spatiosæ ac speciosæ molis inuentori ac principi collaudando non multum sit argumenti præbitura. Ille etiam & in minimis maximus, & in imbecillimis potentissimus, & in contemptissimis summè admirabilis est. Quid inanius, aut fugatius vento? Atqui non est istuc nisi magnificum diuinæ prouidentiæ opus, cuius opera omnia magnificata sunt. Ob multimodas vtilitates ventos Deus & inuenit, & suum cuique locum descripsit: quas ego cum nuperrimè legerim apud Senecam aceruatas in quinto Quæst. natural. quanta licebit cum breuitate memoriter eas recitabo. V. Optimum verò consilium. S. *Primùm vt aera non sinerent pigrescere, sed assidua vexatione vtilem redderent, vitaleq; tractaturis. Deinde vt imbres terris subministrarent, iidemq; nimios compescerent. Fruges percipi non possent, nisi flatu superuacua admixta seruandis ventilarentur: nisi esset quod segetem excitaret, & latentem frugem velamentis suis, qua folliculos agricola vocant adaperiret. Omnibus inter se*

populis commercium dederunt, & gentes diſſipatas leuiſ mi-ſcuerunt. Dedit ille mundi diſpoſitor Deus Ventos ad cuſto-diendam cæli terrarumq; temperiem, ad euocandas ſuppri-mendasq; aquas, ad alendos ſatorum atque arborum fru-ctus: quos ad maturitatem cum aliis cauſſis adducit ipſa ex-ſtatio, attrahens cibum in ſummo, & ne torpeat promouens. Dedit Ventos ad vltertora noſcenda. Fuiſſet enim imperi-tum animal, & ſine magna experientia homo, ſi circumſcri-beretur natalis ſoli fine. Dedit Ventos, vt commoda cuiuſq; regionis fierent communia. Hæc interpolatim auctor nobiliſsimus. C. Tenuis res ventus, at eius, ſicuti oſtenſum eſt, non tenuis in natura commoditas: nec tenuis gloria, eiuſdem tenere ſcientiam. Quæ hoc impeditior eſt, & intricatior, quod multa ſunt, quæ ſuper ventis in quęſtionem veniũt, & inter do-ctos non leuibus referta controuerſiis diſceptan-tur. Plinius amplius viginti de iis ſcripſiſſe præ-dicat. Quàm illi nec pauca, & diuerſa ac diſſentanea ſcripſerint? V. Exempla. C. Hem tibi exempla. Quid ſit ventus. Quæ materia. Quomodo fiat. Quot venti. Quæ ſingulorum loca. Quæ natura. Quæ tempora. Quæ cauſſa tanti, tamq; violenti ac rapidi impetus. Qua demum ratione tam fixa ac ſtabili lege ventorum viciſsitudo procedat. Vnde illis tanta poteſtas, tantaq; mirandorum effectuum diuerſitas. An hæc nondum ſatis multa? V. Certè ſatis. Anaximander ventum cenſuit aerem flui-dum, ſubtiliſsimis eius, humidisq; partibus à ſole citatis, aut illiquefactis. Stoici omnem flatum ae-reum eſſe fluxum, pro varietate locorum variè ap-pellatum. Metrodorus humido expiramento à ſo-le efferuefacto flatus impetum cieri. Seneca aeré fluentem in aliquam mundi partem. Vitruuius ae-

ris

ris fluentem vndam, cum incerta motus reduntans tia. Idem aliâs: Aer cum ruit, inquit, trudens quocunque humorem præuium, spiritus & impetus, & vndas crescentes facit ventorum. Aristoteles terreni halitus copiam, quæ circum terras agitetur. V. Materia ergo ventorum, si quidem stamus ab Aristotele, erunt vapores calidi & sicci, è terra virtute solis euocati. S. Sanè quidem. C. Quoniam materiã habemus, quod sequitur, genera nobis vẽtos: id est, doce quo pacto fiant. S. Cum suopte nutu exhalatio illa feruidum & aridum intra naturam suam cohibens, ad aerem medium, seu superiora enitatur, ab aere frigidiore ac densiore intercipitur. Quia verò nec ascendere amplius potest, nec ob nouos halitus identidem sursum nitentes descendere, in transuersum per infimam regionem retorquetur, consurgitq; flatus aut pro materiæ affluentia, aut pro antiperistasi vel lenior, vel turbulentior. Nunc te interrogatum volo, Celerine, quid de ventorum numero, locis etiam, ac natura sentias. C. Quoniam per mundi plagas omnes efflari corpora manifestum est, plurima quoq; certum est nasci ventorum genera. *A quatuor cardinibus olim quatuor celebrabãtur, qui hodieq; sunt principes. Ad vnumquemque deinde applicati duo, velut stipatores & administri, factiq; duodecim, in totidem scilicet partes diuiso horizonte: non quia vbique tot sint, sed quia plures nusquam sunt. Sic casus sex dicimus: non quia omne nomen sex recipit: sed quia nullum plures quàm sex. Duos supra triginta numerant nautæ, cum finitorem in totidem partes distribuant. Flat igitur ab oriente Eu-*

rus, latinis subsolanus. Ab occasu Zephyrus, qui & Fauonius. A polo arctico Septentrio, seu Boreas, seu Aquilo. A meridie Auster, seu Notus. Sodales Euri Cæcias, & Vulturnus: ille ab ortu æstiuo: hic à solstitiali. Zephyri Corus, qui & Iapyx, ac Libs siue Africus. Ille ab æstiuo occasu, hic à solstitiali. Boreæ Aparctias & Trascias, seu Circius: ille ab orientali latere, hic ab occiduo. Austri Libonotus ab occasu, Euronot' ab ortu. Pro ingenio regionũ vnde proueniunt venti, alia atq; alia est eorũ natura. Eoi calidi sunt & sicci: occidui tepidi & humidi: Australes calidi & humidi, eaq; de caussa nubili, procelloſi, pestilentes: septentrionales frigidi & sicci. Deinde sunt quidam prouinciales, id est, quibusdam gentibus peculiares, non vltra certum procedentes tractũ: vt Athenienſibus Sciron, *paulùm* ab Argeste deflexus, reliquæ Græciæ ignotus. Austros in Ægyptũ penetrare negant. Atabulus Apuliam infestat, Calabriam Iapix, Pamphyliam Cætægis, Galliam Circius: cui ædificia quassanti, tamen incolæ gratias agunt, tanquam salubritatem sui cæli debeant ei. Nulla propemodum regio est, quæ non aliquem flatum ex se nascentem, & circa se cadentem habeat.

Omnis in aduersos ventus non peruenit axes,
Et quidam certe sedem posuêre recessu.

Ver aperit nauigantibus maria, cuius in principio Fauonij hybernum molliunt cælum. Subsolano datur exortus Virgiliarum ante Maias idus. Caniculæ exortum diebus octo ferme Aquilones antecedunt, quos prodromos appellant. Post biduũ autem exortus iidem Aquilones constantius perflant

flant diebus quadraginta, quos Etesias dixerunt. De his scriptum legimus apud Tullium 2. de nat. deor. Quàm tempestiuos autem dedit, quàm salutares non modo hominum, sed etiam pecudum generi, iis denique omnibus, qui oriuntur è terra, ventos etesias? quorum flatu nimij temperantur calores. Ab iisdem etiam maritimi cursus celeres & certi diriguntur. Post eos rursus Austri frequẽtes, vsque ad sidus Arcturi, quod exoritur vndecim diebus ante æquinoctium autumni. Quæstiones cæteras illi discutiant, qui me doctrina & intelligentia præstant. Et arbitror pro instituta breuitate hæc sufficturа nobis. V. Plura si das, non asperner: non das? non requiram. S. Si occasio fuerit, vberius ista inter nos. Ad caput de ventis aggregemus repentinorum flatuum, seu potius tempestatum genera, quoniam ex natura spirabili progenerantur, de quibus hæc Plinius. Simili modo ventos, vel potius flatus posse & ex arido siccoq; halitu terræ gigni non negauerim: posse & aquis aera expirantibus, qui neque in nebulam densetur, nec crassescat in nubes: posse & solis impulsu agi, quoniam ventus non aliud intelligitur, quàm fluctus aeris, pluribusq; etiam modis. De his putem accipiẽdum potissimùm, quod versiculis perelegantibus in Marcipore Varro.

Ventiq; ab axe se erumpebant frigidi,
Phrenetici Septentrionum filij,
Secum ferentes tegulas, ramos Syri.

Etsi non ignoramus Aquilonem esse ventum procellosum ac tumultuosum admodum. Primùm ecnephias quid sit videamus. Flatus est vehemens

ac procellosus, quanquam non diuturnus, è ficca & calida exhalatione existens, quæ quidem exhalatio nube compressa se foras eiicit, & obliquè per terras se spargit. Quandoq; ex celeritate volatus sui ignem concipit. Sine pluuiis nubem discindit: quæ autem nube impulsa erumpentes cum imbribus grassantur, illis nomen est exhydriæ. Typhon perinde vasto impetu eluctatus, vt turbo rotatur, & in terras ruens obuia quæque corripit, & conuersat, à latinis idcirco vortex dictus. Similis huic est Prester. Hic dum in terras se contorquet, ob vim motus, materiæq; aritudinem inflammatur, quæq; contigerit incendit. Ob id igneus turbo Senecæ. De terræ motu agendum aliquantò diligentius. Bellum, fames, eluuiones, pestilentia grauis & publicæ calamitates sunt: grauis etiam & publica terrarum commotio & suffultus. Res, mihi credite sodales, funesta: res trepidationis, pauoris, consternationisq; communis, commiserationis, collacrymationis, vlulatus & eiulatus plenissima: quam vt auertat, detesteturq; à patria nostra charissima, proinde vt aliud malum quoduis nocentissimum ac luctuosissimum, votis supplicibus maximè fatigandus est Deus. Quas labes facit ruri, terra ad infinitam prope altitudinem desidente? Montes diuidit, puteos obscurat, saxa dirumpit, dissipat ædificia, emouet substructiones, extirpat stirpes, obruit animantes, homines ex timoris magnitudine lymphatos reddit. Amnes in alium cursum contorquentur ac deflectuntur, aut absorbentur, aut exarescunt, & in eos mare influit. Nonnunquam noua, vti noue insulæ, noui montes excitantur. To-

tæ regiones contremiſcunt, totæ vrbes, inſulæ, mõtes in imum hauriuntur, vt aliquando nullum ſuperſit veſtigiũ. Adhuc, cũ motu iſto formidabilius nihil ſit, aliorum inſuper ingentium, intolerabiliumq; malorum eſt prænuntius atrociſsimus. Sed eum ipſum affuturum monent, & præcurrunt ſilentium cæli, ac tempeſtatum, ſeu maris quietiſsimus ſtatus (non enim vnquam terræ tremeſiunt, teſte Plinio, niſi ſopito mari, cæloq; adeo tranquillo, vt volatus auium non pendeant, ſubtracto omni ſpiritu qui vehit: nec vnquam niſi poſt ventos, condito ſcilicet in venas & cauernas occultas flatu: neque aliud eſt in terra tremor, quam in nube *tonitruum*) ſubitò citra flatum tumeſcens fluctus, crepitantia ædificia. Præterea in puteis aqua turbida, cum tetri odoris afflatu. Tenuis quædam linea nubis per cælum longius porrectæ. Docti aiunt, autumno & vere ſæpius accidere, noctu crebrius quàm interdiu, & tum quidem circa meridiem. Grauiores eſſe terræmotus matutinos & veſpertinos, maritima quati inclemẽtius, & frequentius. In locis arenoſis non fieri, quod aer ibi ſenſim liberè egrediatur: ſed in denſis ac duris potius.

V. De cauſſa huius conquaſſationis diu eſt cum neſcio quid legi. Quid viſum eſt antiquis Celerine?

C. An tu credis me curare antiquorum ſomnia? V. At certè ad veri cognitionem falſa ſæpe proſunt: nec puduit conſiliorum naturæ participem Ariſtotelem rei illuſtrandæ & corroborandæ in medium proferre identidem, quid priſci de re propoſita decreuiſſent. C. Curioſitati tuæ hoc dabo. Thales, qui terram aqua ſuſtineri, & vehi ab eius mobi-

litate, vt nauigium putauit, hanc commotionem, & quasi fluctuationem ab aquis esse credidit: cum præsertim obseruasset, in omni vehementiore motu fontes humo, & flumina consuesse prorumpere. Quam opinationem labefactauit Seneca lib. 6. cap. 6. Democritus eundem aquis adscripsit: quia per meatus ac venas terræ ingens aquarum vis fluitaret, quæ cælestibus superuenientibus auctæ, tanti corporis molem impellerent, siquidem tantum impetum violentiamq; ferre non posset. Horum sententiæ affines sunt poëtæ veteres, qui Neptunum Ennosigæum, & Sisichtona vocarunt, quasi dicas, terræ quassatorem. Anaxagoras ignem pronunciauit agitationis istius auctorem, qui exitum quærens, obsistentia sibi quatiat ac diuellat, atque ita viam sibi in oram cælestem pandat. Anaximenes terram ipsam sibi esse caussam, nec incurrere extrinsecus, quod illam concutiat: sed intra ipsam, & ex ipsa quasdam partes eius decidere, quas aut humor soluerit, aut ignis exederit, aut spiritus violentia excusserit. His quoque cessantibus, non deesse, propter quod abscedat, aut reuellatur aliquid. Nam primùm omnia vetustate cõficiuntur & collabascunt, nec potest quidquam non sentire senectutem. Plurimis, primæq; classis auctoribus placet, spiritum esse, qui inclusus in latebris & cauernis terrę luctatur foras erumpere, & quasi fugâ adornat. Quæ sententia mihi cum veritate videtur coniunctior. V. Vellem etiam de formis. S. Me huius vicarium accipito. Tres memorantur à Seneca: vnam succussionem appellat, cum terra concussata sursum ac deorsum mouetur: alteram inclina-

clinationem, qua ceu nauigium in latera nutat, vnde ruina, seu inclinatio ædificiorum & montium consequatur: vt eadem rursus erigantur, ab altera parte aliò se simili afflatu attollente: tertiam tremorẽ, qua terra in se ipsa vibratur. V. Quænã verò illa ingentia & intolerabilia mala, quæ motibus istis prænuntiantur? S. Quæ? Pestilitas. Multa quippe mortifera in alto latent: & aer ipse, qui vel terrarum culpa, vel pigritia & æterna nocte torpescit, grauis hauriẽtibus est: vel corruptus internorum ignium vitio cum est longo situ emissus, purum hunc liquidumq; maculat ac polluit, insuetumq; ducentes spiritum, insuetis morborum generibus infestat. Item aquæ inutiles ac pestilentes terra occultantur, quas nullus exercet vsus, nunquam aura liberior perstringit. Quamobrem crassæ & graui caligine ac sempiterna tectæ, quid aliud in se habeant, nisi corporibus nostris inimicum atque pestiferum? Aer quoque illis admixtus, & inter illas paludes iacens, cum emersit, latè vitium suum spargit, & haurientes necat. Plura super his Seneca. Ecquid dirum mortiferumq; malum est ipsa pestilentia? Dirum profectò hominum generi pecudumq; cateruis. Famem quoq; & clades bellicas terræmotum portendere arbitrantur, vt benè scriptum sit à *Plinio*: *Nec verò simplex malum, aut in ipso tantum motu periculum est, sed par aut maius ostentum.* Nunquam vrbs Roma tremuit, vt non futuri euentus alicuius id prænuntium esset. Maximus memoria mortalium extitit Tiberij Cæsaris principatu, duodecim vrbibus Asiæ vna nocte prostratis. Creberrimus Punico bello, intra eun-

dem annum septies atque quinquagies nuntiatus Romam. Imperatore Theodosio iuniore quidam sex mensibus durauit. Quidam annuo, & bimo spatio permanserunt. V. De magnis, ac verè insolitis & terrificis motibus terrarum ex historiis posteriorum Imperatorum subiungam exemplum vnum. C. Eò aures cum mentibus dedimus. V. Ad memoriam insignissimus est ille Antiochenus, qui Traiano præsente & ibi hyemante contigit: multisq; ciuitatibus, Antiochiæ inprimis detrimẽtosissimus fuit. *In quam Vrbem, cum magnus militum numerus, nec parua priuatorum multitudo, litium, legationum, negotiationis, & spectaculorum gratia Vndique conuenisset, id damnum ad omnes nationes populosq; ita pertinuit, Vt in Vrbe hac totus terrarum orbis imperio Romano subiectus afflictus sit. Primùm de improuiso mugire solum Vehementer, post fremitus maris audiri horribilis. Terra sublimè tolli, ædificia sursum erigi, erecta partim ruere & conquassari, partim, Velut in summa tempestate, huc atque illuc commota nutare: loca pura mirificè agitari, materies ædificiorum frangi, lateres & lapides collidi, horum omnium fragor incredibilis audiri. Tantus excitari puluis, Vt non Videre, non alloqui, non audire quenquam per eum liceret. Extra domos passim Vagabantur, quòd inde agitatis tectis tabulatisq;, & in se corruentibus parietibus Vel tanquam præcipites darentur, Vel ruinis aut mutilarentur, aut sepelirentur. Etiam arbores radicitus Vellebantur. Qui lapidibus aut lignis lasi iacebant. Nec Viuere poterant, nec mori, quod cupiebant. Qui euaserant, eorum pars magna Vlcebatur insigniter attrita, alij fractis cruribus, alij humeris, nonnulli ceruicibus, multi sanguinem reiciebant. Nulla fuit grauis calamitas, quam illi homines non experirentur. Vbi cessauit terra motus, fuit qui ruinas conscẽdens Vocem Viua mulieris acciperet, habentis infantem, quem Vnà secum lacte suo sustentabat. Caperunt indagare cætera, neminem tamen am-*

amplius viuum inuenerunt, prater puerum alterũ, mortua matris vbera sugentem. Et cum mortuos eruerent, de salute sua pra errore mentis, quo illos doloris magnitudo afficiebat, haud quaquam latabantur. Corasius mons ita concussus est, vt eius culmina subsidere, & conuulsa in ipsam ciuitatem cadere viderentur. Subsedere praterea alij montes, & aqua, vbi antea visa fuerant nunquam, extiterunt: contra nonnulla vbi fluxerant, destiterunt. Nonne hîc exclamabimus: quis talia fando Mymidonum Dolopumúe aut duri miles Vlyssi temperet à lacrymis? Quid ad immensitatem ærumnarum accedere potuit? Perspicitis vel vno hoc exemplo quãtum malorum pariat hoc vnum malum, terrę moles succussa. S. Nullane auxilia, nulla arma, nulla denique munitio aduersus hancce cladem? V. In puteis remedium fore ait Plinius, & in specubus crebris. Præconceptum enim spiritum exhalant, quod in certis notatur oppidis, quæ minus quatiuntur, crebris ad eluuiem cuniculis cãuata. Tutissimi sunt ædificiorum fornices, anguli quoque parietum, postesq; alterno pulsu renitentes. Et latere terreno facti parietes minore noxa impellũtur. C. Ego verò putarim, nihil tutius esse absentia ab his locis quæ concutiuntur. V. Hoc adde, nisi te fugientem etiam aut casus inopinatus opprimat, aut terra discedens deglutiat. Contra communia mala nil satis tutum est. Ad mortem quamcunque, quandocunque, vbicunque paratam paratum esse, hoc ego præsidium periculo omni vacuum censeo. S. Et nos.

ANNO.

ANNOTATIONES.

AERIA METEORA) *Vocamus aeria, vt ab aliis duobus generibus, igneis, & aqueis separemus ipso nomine, & quia videntur aere constare: quod secus est. Aerinus dixisse Varronem, ab aere, vt à tartaro tartarinus, ex Nonio in compedes probat Turneb. lib. 29. cap. 17.* TONITRVA DEFINIVIT ANAX.) *De tonitru Aristoteles lib. 3. Meteor. cap. 6. & 7. de ventis 1. 2. 3. Seneca lib. 2. cap. 18.* TONARE SERENO) *De huiusmodi tonitru cælo sereno Horat. lib. 1. Ode 34.*

namq; Diespiter
Igni corusco nubila diuidens
Plerunq; per purum tonantes
Egit equos volucremq; currum:
Quo bruta tellus, & vaga flumina
Quo Styx & inuisi horrida Tenari
Sedes, Atlanteusq; finis
Concutitur.

Sed hæc fulmina tonitruaq; prodigiosa sunt, & malum aliquod hominibus portendunt. Quocirca & Lucanus in prodigiis ciuilibus lib. 1. Emicuit cælo tacitum sine nubibus vllis Fulmen. Naturalia enim nisi nubilo cælo fieri nequeunt. Rectè Lucret. lib. 6.

Fulmina gignier è crassis, altaq; putandum est
Nubibus extructis. Nam cælo nulla sereno,
Nec leuiter densis mittuntur nubibus vnquam.

Idem.

Deniq; cur nunquam cælo iacit vndiq; puro
Iupiter in terras fulmen, sonitusq; profundit?

VT TE SIMILITER PROMETHEO) Propter ignem furtim subductum, & hominibus impertitũ Prometheus iussu Iouis à Vulcano ad Caucasum Scythiæ mõtem affigitur apud Aeschylum. Apud Lucianum de hoc, aliisq; criminibus, nempe de Ioue in distributione carnium deluso, de hominibus formatis caussam dicit interea, dum ferreis vinculis ad rupem alligatur, coram Vulcano ipso & Mercurio. Euolue dial. qui inscribitur, προμηθεὺς, ἢ κάυκασος: & alium προμηθέως καὶ διὸς· & illum præterea, πρὸς τὸν εἰπόντα, προμηθεὺς εἶ ἐν λόγοις. Contra eum qui dixerat, Prometheus es in verbis. Huic frater fuit Epimetheus: de ambobus Hesiodus in operibus & diebus. Ille prouidus & consultus: hic improuidus, & post rem factam deliberans inducitur: id quod etiam vtriusq; nomen declarat. Hinc prouerbium: Prometheus, Epimetheus. Lucianus. Τόγε μεταβουλεύεσθαι, ἐπιμηθέως ἔργον, οὐ προμηθέως ἐστὶ. post rem consulere Epimethei opus, non Promethei est. Idem affert hunc versiculum ex quopiam Comico in Cleonem, qui serò, nec nisi confecto negotio saperet. Κλέων προμηθεύς ἐστὶ μετὰ πράγματα. Plato Romanos Prometheos appellat, procul aspicientes, & præmaturo vtentes consilio: Siculos verò Epimetheos, & imprudentes. MAGNIFICVM DIVINÆ PROVIDENTIÆ) Quæ in dialogo deinceps disseruntur è Seneca, certissima huius prouidentiæ diuinæ, ac beneficentiæ argumenta sunt. Sacræ item litteræ Deum formatorem, Dominum, rectorem ventorum suo illos arbitratu vel cohibentem, vel emittentem prædicant. QVO PACTO:

FIANT)

FIANT) *Hac de re ita Vitruuius ca. 6. li. 1. Nascitur ventus cum feruor offendit humorem, & impetus feruoris exprimit vim spiritus flantis. Id autem verum esse ex Aeolipylis æreis licet aspicere, & de latentibus cæli rationibus, artificiosis rerum inuentionibus, diuinitatis exprimere veritatem. Fiunt enim Aeolipylæ æreæ, cauæ: hæ habent punctum angustissimum, quo aquæ infunduntur, collocanturq; ad ignem, & antequam calescant, non habent vllum spiritum, simul ac autem feruere caperint, efficiũt ad ignem vehementem flatum. Ita scire & iudicare licet, è paruulo breuissimoq; spectaculo de magnis, & immanibus cæli ventorumq; rationibus. Aeolipylæ, inquit Turneb. lib. 25. cap. 11. sunt ex eo vocatæ, quia credidit antiquitas Aeolum ventos tenere clausos carcere: & patefacta ab eo porta erumpere, terrasq; perflare canit Maro 1. Æneid. Itaque quia è cauis illis globis aqua pleni, quà foramen est, cum induntur in ignem, magna vis habitus effertur: propter eius eruptionem sunt Aeolipylæ vocatæ, id est, Aeoli portæ.* PER MVNDI PLAGAS OMNES) *Seneca libro 6. capite 16. Non posset autem tam multa, tantaq;, & se ipsa maiora terra nutrire, nisi plena esset anima, quam per diem & noctem ab omnibus partibus suis fundit. Fieri enim nõ potest, vt non multum illi supersit, ex qua tantum petitur, ac sumitur, & ad tempus quidem, quod exeat, nascitur. Nec enim esset perennis illi copia suffecturi in tot cælestia spiritus, nisi inuicem ista excurrerent, & in aliud alia soluerentur. Sed tamen necesse est abundet ac plena sit, & ex con-*

dito

dito proferat. Non est ergo dubiũ, quin multum spiritus lateat intus, & cæca sub terra spatia aer latus obtineat. PLVRIMA QVOQVE VENTORVM GENERA) Plin. lib. 2. cap. 47. Seneca lib. 5. cap. 16. & 17. Vitruuius libro 1. capite 7. Gell. libro 2. capite 22. DIVISO HORIZONTE) Cic. 2. de nat. deor. Cum enim illi orbes qui cælum quasi medium diuidunt, & aspectum nostrum definiunt, qui à Græcis ὁρίζοντες nominantur, à nobis finientes rectissimè nominari possunt, varietatem maximam habeant, aliiq; in aliis locis sint: necesse est ortus occasusq; siderum non fieri eodem tempore apud omnes. AB ORIENTE EVRVS) Quod ex auris procreatur, ea re à Græcis ἐῦρος videtur appellatus, inquit Vitruuius. Nonius scribit dictum ἀπὸ τῆς ἑωρέουσα, quod flatus eius ab oriente sit hyemali. Austrum qui græcè νότος, ab humore & nebula, νῆις enim latinè humor, & est is ventus sudoris effector. Homer. καὶ ἀ νότιος ῥέον ἱδρώς. Circium à turbine & vertigine. Boream ἀπὸ τῆς βοῆς, quod sonorus sit, & procellosus. De notationibus ventorum Isid. lib. 13. cap. 11. CALIDI SVNT ET SICCI) Non cælum tantum sudum, sine vdo dicitur, sed etiam ventus, qui siccus sit. Varro apud Nonium in Anima. Dum nos ventos flamine sudo. Sepultos etiam ventos pro quietis dixit Lucret. lib. 6. In statione locata sepultis vndique ventis. Id est, sedatis & stratis ventis. Tralatio est. Sic Græci dicunt κοιμίζειν ἀνέμους, id est sopire. ECNEPHIAS QVID SIT) Consule Senecam lib. 5. cap. 12. Plin. lib. 2. cap. 48. IGNEVS

TVRBO

TVRBO NOMINATVS A SENECA) *Vtrunque genus turbinis ab eo describitur lib. 5. cap. 13.* Rursum *de turbine lib. 7. cap. 5.* PVBLICÆ CALAMITATES) *Publicum & commune qui nihil differre putant, in errore sunt. Publicum dictum est, quasi populicum, seu poplicum, & est totius populi, vt campus Martius publicus est pop. Rom. Ager Campanus lege agraria lata publicatus est. Flumina omnia & portus publica sunt. Prætor, Consul, cæteri Magistratus, & Reges sunt publicæ personæ: nam totius populi personam sustinent. Publico opponitur priuatum. Commune vno modo appellamus, quod est duorum aut plurium, vt paries communis, domus communis. Altero modo dicimus, quæ à nemine sunt occupata, neque possessa & possunt fieri occupantis, vt aqua profluens, aër, lapilli & gemmæ in littore maris.* Opponitur *commune proprio. Diffusius ista* Lamb. in Horat. epist. ad Pisones. RES TREPIDATIONIS, PAVORIS) *Quamobrem tremorem terræ, homines tãtopere metuant, causas explanauit Seneca lib. 6. cap. 1. Quem audire non alienum fuerit. Quid enim cuiquam satis tutum videri potest, si mundus ipse cõcutitur, & partes eius solidissimæ labant? Si, quod vnum immobile est in illo, fixumq; vt cuncta in se intenta sustineat, fluctuat? Si quod proprium habet, perdidit, stare: vbi tandem residet metus nostri? Quod corpora receptaculum inuenient? Quo sollicita cõfugient, si ab imo metus nascitur, & funditus trahitur? Consternatio omnium est, vbi tecta crepuêre, & ruina signum dedit: tunc præceps quisque se proripit, & penates suos deserit, ac se publico credit. Quàm latebram prospicimus, quod auxilium, si orbis ipse ruinas agitet? Si hoc, quod*

noi

nos tuetur ac sustinet, supra quod Orbes sitæ sunt, quod fundamentum quidam orbis esse dixerunt, discedit ac titubat? Quid ibi esse non dico auxilij, sed solatij potest, ubi timor fugam perdidit? Lege quæ consequuntur. Veruntamen in eodem capite & duobus succedentibus huic timori egregiam, prorsusq; Stoicam consolationem adhibet. IN PVTEIS AQVA TVRBIDA) Quare Pherecydes magister Pythagoræ, cum è puteo aquam situla eduxisset, hoc signo præsensit ac prædixit terræ motum fore. Et Anaximander, quanquam non eodem signo, Lacedæmonijs prædixit, vt vrbem ac tecta linquerent, armatiq; in agro excubarent: instare enim motum terræ, cum & vrbs tota eorum corruit, & Taygeti montis extrema quasi puppis auulsa, cladem insuper eam ruina pressit. Cic. 1. de Diuinat. Plin. lib. 2. cap. 79. MARITIMA FREQVENTIVS) Spiritus terram intrat per occulta foramina quemadmodum vbique, ita & sub mari. Deinde cum est obstructus ille trames per quem descenderat, reditum autem illi à tergo resistens aqua abstulit, huc & illuc fertur, & sibi ipse occurrens terram labefactat, ideò frequentissimè mari opposita vexantur, & inde Neptuno hæc assignata est mouendi potentia. Quisquis primas litteras græcas didicit, scit illum apud Homerum ἐννοσίγαιον vocari. Sen. lib. 6. cap. 23. QVID PRISCI DE RE PROPOSITA) Pauca præfatus Marcellinus lib. 17. decreta antiquorum refert. Adesse tempus existimo, inquit, pauca dicere, quæ de terræ pulsibus coniectura veteres collegerunt. Ad ipsius enim veritatis arcana non modo hæc nostra vulgaris inscitia, sed ne sempiterna quidē lucubrationibus longis nondum ex-

hausta physicorum ingenia penetrarunt. Vnde & in ritualibus, & pontificiis obtemperantibus sacerdotiis, cautum ne alio deo pro alio nominato, cum qui eorum terrã concutiat sit in abstruso, piacula committantur. SPIRITVM ESSE, QVI INCLVSVS) Videto Senecam lib. 6. cap. 12. 13. & sequentibus. TRES MEMORANTVR A SENECA) Ab Aristot. de mundo septem. Adi etiam Plin. lib. 2. cap. 28. PLVRA SVPER HIS SENECA) Lib. 6. cap. 27. Facilius, inquit, pecora sentiunt, in quæ pestilentia incurrere solet, quò auidiora sunt, aperto cælo plurimùm vtuntur & aquis, quarum maxima in pestilentia culpa est. Oues mollioris naturæ, quò propiora terris ferunt capita corruptas esse non miror, cum afflatum diri aeris circa ipsam humum exceperint. Nocuisset ille & hominibus, si maior exiisset: sed illum copia aeris sinceri extinxit, antequam vt ab homine posset trahi surgeret. DVODECIM VRBIBVS ASIÆ) Asiæ minoris sub Tiberio Augusti priuigno quatuordecim vrbes terræ motu concidisse memoriæ proditum est, quarum nomina sunt Ephesus, Magnesia, Sardis, Mosthene, Hierocæsarea, Philadelphia, Tmolus, Timus, Myrina, Cime, Apollonia, Hyrcania, Dia, Cilbyra. Niceph. lib. 1. cap. 17. Dissentit igitur hic scriptor à Plinio, vt vides, in numero. In Campania quoque vno tempore duodecim oppida procubuerunt. ANTIOCHENVS QVI TRAIANO) Describitur à Dione in Traiano. Alius Nicomediensis æquè horrificus ab Ammiano Marcellino refertur lib. 17.

PRO-

PROGYMNASMA QVARTVM DECIMVM.

Aquea meteora.

IIDEM.

CELERINVS. A siccis ad humidas, à calidis ad frigidas res supernè concrescentes susceptæ nos disputationis ordo prouexit. Ab igneis ad aerias, ab aeriis ad aquosas impressiones seu affectiones videtis vt delapsi simus? Quo genere comprehẽduntur pluuiæ, nix, grando, pruina, ros, nebula, fontium ac fluminum origo, salsitudo, & æstus maris. Hæc omnia propter caussæ similitudinem, & mixtionis imperfectam rationem tractatione coniunguntur, & cum his numerantur, quibus cognomentum meteôron loci indidit sublimitas. Est autem pluuia, vt magistri meteorologici definiunt, fluxio nubis humidæ, feruore solis penetrantis in aquæ guttas colliquefactæ. Nam caloris ea vis est, vt humentia dissoluat. Cum enim in mediam partem aeris humidi calidiq; vapores emicuerint, reperto ibi frigore in nubem se indurant atque inde desuper sole instante, acriterq; feriente, aqua sicut è spongia compressa destillare incipit. Ac pro ratione quidem vaporis è quo confecta est nubes, & efficientia caloris in eam agentis, diuersæ pluuiarum formæ concipiuntur. Tenuis illa pluuia guttulis minutissimis à Græcis ψεκάδιον dicitur. Fit propter vaporem rariorem: vti pluuiæ

uiæ & nimbi propter ſpiſsiorem. Subſtillum eſt, cum ſtillis raris iam iam ventura pluuia ſignificatur. Aquilone flante, & ſuum cælum obtinente minutæ deſcendunt pluuiæ: Auſtro imber cadit improbior, & guttæ pleniores. Iuuat è Marcipore Varronis perbellos de pluuia verſus aſſumere. Sic ille.

Nubes aquali frigido Gelo leues
Cæli cauernas aureas ſubduxerant,
Aquam gementes inferam mortalibus.

S. Quid eſt Vennoni, quod cæleſtis aquæ ſapores non eoſdem experimur? V. Id ego vaporibus illis nubium parentibus tribuendum ſentio. Horum quidam cum ſint ſalſiores, quidam amariores, alij dulciores, alij inſipidi, alioúe guſtu, oportet aquam inde procreatam hæc omnia ſapere. Quod verò vapores ita diſcernuntur, atque vnus præ altero ſincerus, aut concretus eſt, terrarum ex quibus emittuntur diuerſitati aſsignetur. Ex ſalſa & aduſta, ne vos aliam quàm ſalſam exhalationem, ac proinde nec aliûs ſaporis aquam pluuiam expectate. Documentum capite fontanas, in quibus non idem ſapor, quoniam natura terræ qua ſcaturiunt, aut per quam voluuntur, non eſt vniuſmodi. C. Probabilius ad quæſitum non potuiſti. De ſignis prognoſticis pluuiarum quàm multa liceret? Rubor nubium matutinus, ranarum importunæ quærelæ, ſolis ac lunæ pallor, ſexcenta præterea, quæ petat ſibi à Plinio, & aliis curioſus. Idem Plinius ex Romanorum annalium monumentis portentoſas pluuias adducit: pluiſſe carne, lacte, ſanguine, lana, ferro, coctis lateribus. Ciceronis locus eſt 1. de Diuinat.

uinat. vbi de portentorum interpretationibus ex Haruſpicum diſciplina diſſerit. Quid, cum ſæpe lapidum, ſanguinis nonnunquam, terræ interdum, quondam etiam lactis imber defluxit? Quod ex Auicenna Albertus adducit, aliquando vitulum integrum cum pluuia decidiſſe, de eo valde ſum incertus, & eadem ratione oues & boues inde poſſe delabi puto. Ille idem Auicenna conſpexit maſſam ferri cētum librarum è nubibus decidere, vnde poſtmodum gladij præſtantes fabricati ſint. Miror tamen, ſi vitulus ibidem formari potuit, cur enſes non potuerint: vt hoc labore qui fabricam ferrariam exercent, liberarentur. Quid vos? Vnquámne viſas creditis hoc genus pluuias? ſi creditis, num eas (quod ſolent quidam indocti) ſtellis aut ſoli res tales in ſupera attrahenti adſcribetis? S. Nos quia in aliarum quoque gentium annalibus prodigioſas cecidiſſe pluuias reperimus, fidem Plinio abrogare non audemus: rem totam ad cauſam ignotam, & occultam nobis, planè dubiam, ad Dei quoque nutum, ad cacodæmonum impoſturas & nequitias referimus. Ranunculis pluere viſum aliquando per æſtum intentiſsimum. Verum tamen illi per aerem deorſum non aguntur: ex guttis autem pluuialibus magnis atque craſsis, in humum à ſole feruefactam, & pinguiorem lapſis, puncto temporis exiſtunt: quomodo mures & vermes ex putrore enaſci haud neſcimus. Narratum eſt in ſacris quoque libris, quadraginta ipſos dies cum noctibus pluiſſe: ex quo tam inſolita aquarum prognata copia, vt orbem ſummergeret. Imbres ignei & ſulphurei Pentapolim fœdiſsimi

sceleris impuritate infamem perdiderunt. Hebræis per inculta & vasta locorũ tendentibus, annis quadraginta in dies singulos manna pluit, quo cibo victitarunt. Cæterùm harum pluuiarum auctorem inquirere quid opus est? Ideo porrò multis diebus continenter interdum cadunt pluuiæ, quia nubes non simul ac semel, sed successione in aquam resoluuntur. Deinde quia vapores noui sine intermissione, frequenterq; nubium pluuiarum alimẽta futuri eleuantur. Cum ergo caussa non deficiat, effectum longiorem & continuum ne miremur. Atenim cum satis iam pluerit, ne omninò vsque ad intimam tunicam permadescamus, oro te, Celerine, ningat deinceps aliquantum: niuem enim excutere possumus. C. Quin me oras, vti etiam tonet, fulguret, grandinet, & Iouem creas alterum, cui illud Horatianum commune fiat?

Iam satis terris niuis atq; diræ
Grandinis misit pater, & rubente
Dextera sacras iaculatus arces
Terruit vrbem.

S. Tamen fulgurare, tonare, vt Pericles, & verba hybernis densiora niuibus possit eloquentia tua profundere, quemadmodum poëtarum imperator de Vlysse canit. C. Iungamus vires, Vennoni, & hunc virum bonum obruamus niuibus. S. Si faxitis, ego emersus pro mercede crepitanti vos grandine vicissim egregiè verberatos *sepeliam*. V. Isti vtrinque iactant minas, & res ad vim spectat: neutri in hac pugna faueo, nec ob id Solonis legem metuo. C. Ad niualem imbrem cælo deducendum aggredior. Sed nix mea non erit al-

ta: citò enim desinet ningere: & nihil est quod metuas, Simonette, muto consilium. S. Nec est quod tu: nam & ego perpaucis de grandine. C. Nix quæ videtur tãquam spuma aquarum sublimium, pluuiæq; velut germana soror, tum oritur, cum nubes edendæ pluuiæ præparata, priusquam in guttas abeat, calore vanescente, à frigore circumstante molliter cogitur seu congelatur, ventorumq; frigidorum impulsu in flocculos dirempta terras petit: qui flocculi, quasi pluuiales guttæ numerãdæ sunt, quas vtique energia frigoris tam candidas efficit: qua de caussa quamuis aquam conglaciantem non rigere modo, verum etiam albere videmus. V. Quid est, quod altos montes, vt alpes, niuibus consputas cernimus (vtar enim verbo antiqui vatis, cuius hoc carmen celebratur: Iupiter hybernas cana niue conspuit alpes) nec tamen eodem tempore vllas in planicie niues aspicimus? C. Quia deest ibi, in iugis, inquam, excelsorum montium calor ad eas dissoluendas necessarius: sunt enim proxima regioni mediæ, vbi incolunt perennia & peracuta frigora. Ob quam caussam in montibus ningit, cùm apud nos pluit: niuem enim tepor regionis infimæ confestim liquefacit, & in aquam soluit. Nix alit quodammodo animantes, præsertim oues, quia ex humido aerio generatur, in quo vita consistit: segetes & herbas nutrit atque auget: suo enim frigore terræ poros occludit, ne calor, cuius fotu semina iacta indigent, exhalet. Terram præterea quam cooperit per antiperistasin calefacit, & hyberni frigoris adustione semina prohibet. S. Ha ha ha. C. Quid noui? Quamobrem tu intempe-

ſtiuè rides? niſi forte derides. S. Rideo atram niuem Anaxagoræ. C. Haud minus in ratione aſſertionis quam afferebat, quam in ipſa aſſertione oculis indigebat. S. Quam ergo afferebat? C. Quia, inquiebat, aqua eſt nigra, vnde nix congregata eſt. Et hic vocatur philoſophus? S. Inter vocari & eſſe, immane quantum intereſt. Multa delirauit iſte Clazomenius. De grandine auſculta mihi. C. Hoc ago. S. Grando, conglaciatus imber, modo ferè pari, & ex eadem materia conflatur, ex qua niues: cum nimirum nubis liquefactæ iã decidentes guttæ aerio frigoræ durescunt. Rotunda eſt, quod omne ſtillicidium conglomeratur. Id etiam appareret in ſpeculis, quæ humorem halitu colligunt, & in poculis ſparſis, aliaq; omni leuitate: nam & in herbarum vel arborum foliis, ſi quæ guttæ adhæſerũt, in rotundum iacent. Excauatio ipſa à guttis facta rotunda eſt: ex quo liquet, huic quoque ſimile eſſe quod cauat: locum enim ſibi ad formam & habitum ſuum exſculpit. Poteſt deinde cum defertur corrotundari, & toties per ſpatium aeris denſi deuoluta, æquabiliter atque in orbem teri. Grandinat ſæpius vere & autumno, quàm hyeme & æſtate. V. Cur? S. Quia æſtate non eſt copia vaporis, quæ quidem eſt apta grandini materia, propter æſtum videlicet huiuſmodi afflatus conſumentem. In hyeme non viget calor, cuius euocatu in ſupera peruenire vapores debent, nec loci inferioris antiperiſtaſis ſufficit. Vere & autumno adſunt omnia. Cadit crebrius locis calidis quàm algidis: interdiu ſæpius quàm noctu, celeriusq; perit quàm niues: quoniam nix ex nube, grando ex aqua facta eſt. Vel quia

quia acriore frigore nix, leniore grando concreuit. Nix terram fœcundat: at quod grandine percussum est, infœcundum ac sterile, sæpe in multos annos efficitur. Plura nolo, ne in hisce rebus doctiorem me suspicemini, quàm sum. V. Caueat ergo longitudinem Celerinus. C. Vt aliquid diceres hoc dixisti, ô noster Simonette. Rorem nostis constare vapore subtili & humecto, qui quoniam ob caloris exiguitatem altius euadere non quit, in aere terris propinquiore subsidit, modicoq; frigore nocturno ad aquam redactus, paruulis guttis nõ sentientibus nobis crepusculo matutino deorsum ruens, asperginibus leuioribus tanquam gemmulis herbas aliasq; res madefacit. S. Quia gemmas vocasti, bellissimorum è Lucretio versuum redintegratur mihi memoria. Sunt autem lib. 2.

Nam sæpe in colli tondentes pabula læta
Lanigeræ reptant pecudes, quò quamq; vocantes
Inuitant herbæ gemmantes rore recenti:
Et satiati agni ludunt, blandeq; coruscant,

Et lib. 5.

Aurea cum primùm gemmantes rore per herbas
Matutina rubent radiati lumina solis.

C. Locum eius esse regionem nobis vicinam argumento est, quod excelsi montes, & sublimia ædificia non irrorantur. Gignitur serenis noctibus, aere inter frigus caloremq; temperato: in locis præterea calidioribus, & Austro inprimis spirante, quæ omnia ad eum liquandum tenuandumq; proficiũt. Pruinam dicamus licet rorem nocturno & aerio frigore prius quasi vinctum, & in salis speciem cõstrictum, quam in aquam penitus abiret. A niue distat, quod in hac proxima regione potissimùm

Borea flante concreſcit, & minus humoris poſſidet. Quod autem inter aquam & rorem interest, hoc inter pruinam & glaciem, nec non inter glaciem & niuem. Plerunque fœtet pruina, quòniam naſcitur ex materia fœtida & commixta exhalatione calida cum vapore humido, è paludibus & vliginoſis locis educto. Vel ob admiſtum terreſtre, & impediente frigore non conſumptum. Nebularum eadem eſt materies, quæ roris, quæ pruinæ, quæ nubium, ſic porrò generantur. Vapor ab aquis terrisúe matutino aut veſpertino crepuſculo ſolis calore redditur. Is vel quia grauior, vel quia non ita calidus, ſuperare hoc infimum ſpatium aerium non poteſt, quod ipſum atra caligine inuoluit. Quod ſi feruore ſolis diſcuſſæ perierint nebulæ, diem fore ſudum indicabunt, quoniam ſcilicet earum tenuitas creandis nubibus pluuialibus haud ſuffecit. Sin eodem calore ſolis ſublimius euehentur, & in nubes extruentur, pluuiam denuntiabunt ob humoris abundantiam. In magna item cæli temperatione, & per ſerenitatem exoriuntur. Nam ſi gelidus ſit aer terras alligabit, vt exhalationi opportunæ exitus nullus pateat. Si intemperanter calidus, eandem conficiet. Atque hoc eſt, quod ait Plinius: nec æſtate, nec maximo frigore nebulas exiſtere. Si procellæ graſſabantur, nihil animæ ſurſum emanabit. Rogemus nunc, Simonette, Vennonium, vt meteoricis, quæ propriè hoc vocantur, finem imponat, & breuiter aliquid de fontiũ & fluminum origine: erimus enim paucis contenti.

S. Ne deſpexeris te ipſum Vennoni, da hoc amicis,

cis, caue rogantes despuas. Euge, habes discipulos. V. Cur me cogitis ineptum fieri? S. Ineptum? Quamobrem? V. Vos maiores, me audire est æquius, vos loqui. C. Non annorum serie, sed ingenio paratur eruditio, quod tam non deest tibi, quàm adest nobis, si adest modo. S. Satis excusationum. V. Sitient mei fontes, exaresc ent mea flumina, non erunt ad potum sufficientia. C. Non hic Xerxis exercitus: duo sumus. V. Aliorsum ego intelligo. S. Adhuc? V. Non persuadeo. C. Tu vt persuadeas? qui ne apposite quidem dicis ad persuadendum. V. Ergo frustra Rhetoras audiui. Ast finis hodie nullus erit vrgendi. Ecce facio. Per terræ corpus patent cauernæ & foramina longè plurima, quæ, ne vspiam sit inane admistum rebus, aer à summo penetrans complet, & ob frigus loci tepore suo spoliatur, crassior & humidior euadit: hinc destillãs, paulatimq; ingeminantibus, & crebrescentibus guttis aliquò defluens, fontium fluminumq; scaturigines producit. Etenim cum aer humido & calido componatur, aqua frigore & humore, si ille coercitus & inclusus in subterraneis specubus calorem amittat, necessariò in aquam cõmutabitur, quæ semel fluendi adepta initium, nunquam desinit, quod ad vacuum prohibendum nouus semper aer in locum colliquescentis surrogatur, & accessionibus postmodum aliarum aquarum eam augeri ad perennitatem certissimum est. Hoc philosophema istis carminibus complexus est Iouianus.

Spiritus hic (Graij fecerunt Aëra nomen)
Qui terras, pontumq; leui circumtegit vmbra,
Et penetrat rimosa means in viscera terræ,

(Certa

(Certa fides) facile humentem permanat in vndam.
In liquidumq; coit contracto frigore rorem,
Mox abit in latices, & ripis plenior errat,
Et magno labens intrat cum murmure pontum,
Armatas etiam raptans ad littora classes.
Ipse vides sæpe in foribus sudantia saxa,
Et guttas de marmore eis stillare columnis.
Namque aer circumfusus dum frigora sentit,
Paulatim sese cogit, mox defluit humor.
Ille quidem sicco ducens è marmore guttas.
Speluncis quoque de gelidis manare liquorem
Continuum, vnde fluunt crepitanti murmure riui.

Prouenire autẽ aquas in cauis terræ ad istum modum, montes quoque declarant, vnde fontes eunt ac flumina, qui cum emineant, & altius assurgant, afflantur vndique, & aeris plus concipiunt. Quo dẽ rursum Iouianus.

Si Rhenum, Rhodanumq; videns, magnumq; Garumnã,
Aut Hebrum, Eridanumue, aut clars nominis Istrum,
Aut qui per latos populos mare peruenit Indus,
Aut septemgemini rumpunt quà flumina Nili,
Perscrutere ortum, & fontis sacra antra recluſi,
(Non dubium) inuenies summis è montibus illos
Delabi, genus & gelidis deducere ab antris.
Namq; aer terra immistus, molemq; sub ipsam
Inclusus, montana rigens vt frigora sensit,
In stillas abit, & longo fluit agmine multus.
Desuper ima petens, donec iam viribus auctis
Erumpit vallo, atque in campos turgidus exit,
Multum etiam stillante solo, nimbisq; liquatis
Auxilium accedit venis tellure sub ipsa,
Multum etiam nebulosa iugis immanibus aura
Tabescens calo gelido quum stringitur humor,
Vnde sibi occulti sumunt alimenta meatus.

Plato

Plato in Phœdone ita philosophatur: tartarum seu abyssum ingentem esse in terrarum medio, aquæ plenam, è qua fontes, fluuij, ipsa denique maria emittantur. Sententia non ita aliena sacro dogmati apud Ecclesiasten. Omnia flumina, inquit, intrant in mare, & mare non redundat: ad locum vnde exeunt flumina reuertuntur, vt iterum fluant. Ex hoc fit consequens, vti in corpore humano ab hepate tanquam conceptaculo sanguis in venas alias maiores, alias minores dimissus membra irrigat: sic per terræ quasdam venas contractiores, latiores, ex ipso mari minorem vberioremúe aquarum copiam fieri, & prorumpere, manareq́ fontes & fluuios non è montibus solùm, verùm etiam ab ipsa planicie. Ad naturam situmq́ loci referenda est illa varietas, quod quædam stant, vt in stagnis, aliæ fluunt, aliis variis continentur venis, aliæ colliguntur. Et quomodo vasorum quibus infunduntur saporem & odorem trahunt: sic terrarum per quas labuntur. Quæ per glareosam, dulces fiunt, per salsugineã, salsæ, per aluminosam, aluminosæ, per bituminosam & sulphuratam, bituminosæ ac sulphuratæ, & calidæ, vt quæ per lapidosam, frigidæ. Earum similiter colorem induunt. De mari sequitur vt quærendum sit. Philosophi, Plato, Aristoteles, Seneca illud semper cum mundo fuisse ab initio ita cõstitutum volunt. Eius constitutionem Moses explicauit, pulchritudinem Cic. in 2. de nat. deor. hoc modo. At verò quanta maris est pulchritudo? quæ species vniuersi? quæ multitudo, & varietas insularum? quæ amœnitates orarum, & littorum? quot genera, quamq́ dis-

paria

paria partim submersarum, partim fluitantium, & innatantium beluarum, partim ad saxa natiuis testis inhærentium? Ipsum autem mare sic terram appetens littoribus alludit, vt vna ex duabus naturis conflata videatur. Esse salsum, ad vtilitatem animantium in eo degentium, atq; insuper ad integritatem aquæ conseruãdam Deo placuit. An vltis etiã super causa huius salsitudinis philosophorum cognoscere iudicia, si fortè obliti estis? S. Volumus certè, & audiemus perattentè. V. Quid necesse est curare quid quisq; dicat? Probabilior cæteris est sententia quam ponit Aristoteles: exhalationes calore solis adustas & crassas, aquæ marinæ permistas, hunc tristem saporem generare. Solem enim tantummodo dulces ac tenues attrahere, illas alias relinquere. Calidum autem humori admixtum amarum salsumq; saporem creat. Experiri licebit in adustis, aut feruẽtibus terrę partibus, si aquam superfuderis. In corporibus nostris ideo salsus sudor ire per artus solet, quia humor ille calore decoquitur, atq; ita crassescit, & quodammodo salitur. Potu item in corpore percolato vrina salsa, & aqua cineribus percolata salsa redditur, quam lixiuium nominamus. Quare vbi sol est ardentior, eò loci mare salsius habetur: & æstate quàm hyeme marinam salsiorem esse scribitur: ad Austrum quàm ad Septentrionem, in superficie, quàm in imo: exhalatio enim superiora petit, & vbi plus caloris inuenit, magis aduritur. Illa igitur, quam paulò ante statuimus, Dei voluntas nimirum prima causa esto maris salsi: hæc Aristotelea secũda. Fortè etiam ideo salsum est mare, quia solũ eius

sale,

sale, sulphure, bitumine abundat. Cur porrò flumina è mari prodeuntia hoc sapore careant, rationem dictitant, quod per longos terræ meatus decurrentia salsitudinem exuunt. Deinde cum assidùè properent, quamuis solibus quotidianis feriantur, nequeunt tamen salso imbui: mare hoc potest, quod nisi ventis concitetur, statisúe temporibus ad littora sese voluat & reuoluat, velut stagnũ immobile consistit. Hunc accessum recessumq; lunæ motu gubernari, eius ortu obitúq; maritimos æstus fretoruḿq; angustias commoueri prædicant, cuius in aquas est imperium, quæq; telluri coniunctior, secundum solem potest plurimum. Pro huius ortu vel occasu, progressúq; ad meridianũ circulum mare fluit ac refluit. Sunt autem æstus locis aliis vehementiores, aliis languidiores, aliis nulli ferè. Sunt item euripi, & multiplices aquarum reciprocationes, quarum difficillima est cognitio. Admirabilis est natura Nili, cuius inundationis causſam censuerunt esse liquatas niues in montibus lunæ, vnde caput effert. Insularum enascentium, maris æstu conuectam congestaḿq; alicubi arenam originem esse Plinius & Seneca docent: quam rem in fluminibus sæpe vidimus. Habetis quæ voluistis, etsi melius enodatiusq; voluistis. C. De ista eruditione modestiaqúe tua amplius te amamus.

ANNO

ANNOTATIONES.

DE SIGNIS PROGNOSTICIS PLVVIARVM) *Collegimus hæc signa dialogo huius partis,* De pluuia *porrò disputat Aristot. 2. Meteor. cap. 1. de niue cap. 3. de grandine cap. 4.* RANARVM IMPORTVNÆ QVERELÆ) *De materia & ortu ranarum Ouid. lib. 15. Metamorph.*

Semina limus habet, Virides generantia ranas:
Et generat truncas pedibus: mox apta natando
Crura dat: vtq; eadem sint longis saltibus apta,
Posterior superat partes mensura priores.

De earundem conuersione ex rusticis, propter Latonam aquæ potu è stagno prohibitam, & verbis contumeliosè appetitam, idem libro 6. in cuius fabulæ extremo natura & corpus earum satis iocosè depingitur. POETARVM IMP. DE VLYSSE) *Iliad. 3. Antenor in comparatione eius cum Menelao in eloquentia, seu genere dicendi,*

Αλλ' ὅτε δὴ ῥ' ὄπα τε μεγάλῳ ἐκ στήθεος ἵει,
Καὶ ἔπεα νιφάδεσσιν ἐοικότα χειμερίῃσιν.

Cic. in Bruto. Neque enim iam Troicis temporibus tantum laudis in dicendo Vlyssi tribuisset Homerus, & Nestori, quorum alterum vim habere voluit, alterum suauitatem, nisi iam tum esset honos eloquentiæ. NEC OB ID SOLONIS LEGEM) *Commendat Plutarchus eam Solonis legem, qua eum notauit infamia, qui in seditione neutram esset partem secutus, quia suorum quàm patriæ commodorum studiosior videretur: quo quidem nihil potest boni ciuis officio magis esse contrarium. Censuit*

fuit autem, oportere vnumquemque meliori & iustiori parti se adiungere. RIDEO ATRAM NIVEM *) Cui non audita Anaxagoræ fatuitas, niuem esse atram? Cicer. ad Q. F. epist. 12. lib. 2. Risi niuem atram: teq; hilari animo esse, & prompto ad iocandum, valde me iuuat. Scripserat fortè Quintus per iocum, niuem se atram inuenisse, illam, inquam, Anaxagoræ: quasi tristem minimeq; iucundam: quia scilicet ei per niues incommodissimo itinere eundum, ac fortasse etiam in ipsis niuibus cum hoste, non sine summo vitæ discrimine pugnandum foret. Sic locum declarauit Manut.* ROREM NOSTIS *) De rore & pruina legendus Aristot. libro 2. Meteor. capite 2. de fontibus & fluuiis cap. 5. & 6. de mari cap. 7. 8. 9.* NEBVLARVM EADEM *) Plautus dixit per nebulam audire, Cicero, in strepitu exaudire, & per caliginem videre: de quibus loquendi modis Victor. libro 13. capite 14.* NON HIC XERXIS EXERCITVS *) Tantas habuisse copias Xerxes Græciam inuasurus fertur, vt flumina ebiberent. Iuuenal. epotaque flumina Medo. Iustin. libro 2. Iam Xerxes septingenta millia de regno armauerat, & trecenta millia de auxiliis: vt non immeritò proditum sit, flumina ab exercitu eius siccata, Græciamq; omnem vix capere exercitum eius potuisse.* TERRARVM PER QVAS LABVNTVR *) Quare aquis sapor varius? Propter quatuor causas. Ex solo prima est, per quod feruntur. Secunda ex eadem simulatione eius nascitur. Tertia ex spiritu, qui in aquam transfiguratus est. Quar-*

ta ex vitio, quod sæpe concipiunt corrupta per iniuriam. Hæ causſæ saporem dant aquis varium. Hæ medicaminum potentiam. Hæ grauem spiritum odoremq; pestiferum. Hæ leuitatem grauitatemq;, aut calorem, aut nimium rigorem. Sen. lib. 3. cap. 20. ADMIRABILIS EST NATVRA NILI) Videbis Senecam lib. 4. cap. 1. & 2. De eo multa Herodot. lib. 2. Diodor. lib. 1. Solin. cap. 45. Plin. lib. 5. cap. 9. Heliodor. lib. 2. Æthiopicôn. Ouid. 2. Metamorph. de incerta eius origine,

Nilus in extremum fugit perterritus orbem,
Occuluitq; caput, quod adhuc latet.
Tibull. lib. 1. eleg. 7.
Nile pater quanam possim te dicere causſa,
Aut quibus in terris occuluisſe caput?

PROGYMNASMA QVINTVMDECIMVM.

Fossilia.

SOPHIANVS, ALBERICVS.

SOPHIANVS. Vt Africa, Alberice, semper aliquid noui monstri: ita mundus semper aliquod insanorum genus, insanorum, inquam, stultorumq;, sapientum non æquè. Paucis illi ordinibus, angustoq; numero includuntur: & commodè M. Tullius in 2. de Diuinat. *Nam si, quod ratio sit, portentum putandum est, sapientem esse portentum est.*

est. Sapius enim mulam peperisse arbitror, quàm sapientem fuisse. At verò stultorum quam infinita est natio, tam species infinitæ: vt ferme nihil quidquam aut paruum, aut magnum, aut diuinum, aut humanum reperiatur, in quo non aliqui sine magistro etiam plerunque delirent. Nam stoliditatem, qui data, quique accepta mercede, vel discunt, vel docent, longè omnium teterrimi, si minus miserrimi iudicandi sunt. A. Bene profectò, sine magistro: admodum enim scitum illud Senecæ. *Citò nequitia subrepit: virtus difficilis inuentu est, rectorẽ ducemque desiderat. Etiam sine magistro vitia discuntur.* S. Emerserunt, quos eruditiores vocant Chemicos, vulgus Alchimistas. Hi de metallorum ortu causisq; longè diuersum à Platone & Aristotele an philosophantur, an nugantur? In quendam horum die hesterno incidi, ex argento viuo & sulphure conantem aurum componere. Quocum sermocinatus pluribus, inueni hominem peruersiorem, contumacioremq; hæreticũ in re metallica, quàm Martinum Islebiensem in re Euangelica. Duo præfracte asseuerabat esse metallorum initia: vnum vt marem, seu patrem, in quo inesset summa efficiendi potestas, sulphur nempe: alterum vt fœminam seu matrem, quod illi quodammodo substerneretur, atque vt materia formæ subiiceretur, argentũ viuum scilicet. Horum concretione procreari metalla omnia, meliora è purioribus principiis, deteriora ex impuris. Et naturam quidem nunquam non aurum, veluti perfectissimum velle gignere, frustratam autem ob inopiam sulphuris, quod in eo metalli genere affatim requiritur, vel argentum,

vel ſtannum, vel aliud quippiam progenerare. Mé-
tiebatur deinde quædam de virtute motionum cę-
leſtium, & efficacitate ſiderum in his rebus ſingu-
lari. Solem auro pariendo præponebat, Iunã argen-
to, Iouem ſtanno, Saturnum plumbo, Venerem æ-
ri, Martem ferro, argento viuo Mercurium. Op-
ponebam cum alia, tum hæc, quod in pleriſq; me-
tallorum fodinis nulla aut ſulphuris, aut argenti
viui nota, & in horum ipſorum venis nullum me-
talli indicium. Ad ea nihil ille reſpondere, ridere
tantum, qui mos eſt proteruitatis ac petulantiæ. A-
Inania & infrugifera ſunt, quę ad huiuſcemodi im-
poſtores & fanaticos ſanandos admouentur reme-
dia: cæci ſunt, cæcorumq; duces: aliis pollicen-
tur diuitias, ipſi vacua crumena incedunt: nec tam
pecuniam, quàm penuriam fucaciſsimo ſuo falla-
ciſsimoq; artificio apportant. Iam oppida auro ar-
gentoq; repleuiſſent, ſi quid potuiſſent. Doctrina
Peripatetica quid poteſt tandem eſſe credibilius, ac
certius? Duo inueniri ſub terris halituum genera,
vnum ſiccum lapidibus: alterum humidum me-
tallis conflandis idoneum: ſic tamen, vt ſuccus
quidam tenax tenui terræ admiſtus, cum vtrauis
exhalatione conſtringatur, qui calore frigoreq; in-
duratus, pro copia humoris interioris maiore mi-
noreue aut lapides, aut metalla reddat. S. Omnium
foſsilium duas eſſe cauſſas efficientes animaduer-
to, calorem & frigus: materiem, cum exhalatione
ſuccum illum glutinoſum terræ additum, quia ca-
lore initiò coagulatus temperatusq; à frigore au-
tem condenſatus, in alicuius metalli formam ſeu
pretioſioris, ſeu vilioris, pro diuerſa ſucci humo-

risue

risúe temperatione effingitur. Quò enim fuerit humidius, & à terrena cõcretione magis liberum, quoq; plus illius succi frigore alligati solidatiq; cõplexum fuerit, eo purius euadet ac nobilius. Hinc aurum argentumq; æri & ferro puritate antecellunt, quod minus terrenæ fæcis habent, quæ fæx sanè ex rubigine metallorum cognoscitur, cum aliud nihil sit, quàm siccata terræ admistio. Ferrum humi defossum in terram conuerti compertum est, & ex glebis quibusdam terrenis illud liquari videmus. Hinc item est, quod liquantur metalla, quia humore constant, minoreq; negotio humidiora, vt aurum, argentum: maiore ficciora, vt ferrum & æs. Eorundem splendor & color ab humoris temperamento & colore venit. Omnium natura frigida & humida potissimùm est, calore quidem tẽperatur, & siccitate cohæret. Sunt præterea solida, densa, grauia metalla propter diuersam humoris copiam, & humidiora ponderosiora, vt aurum, argentum, plumbum, siccioribus ære & ferro. Ad metallorum effectionẽ loci & cæli requiritur moderatio, prætereaq; terræ tepor & humor: siquidẽ non vbique, nec quouis loco aurum, non vbicunque ferrum nascitur. Siticulosa est Africa, quocirca quia deficit humor, rara ibi metalla. Aurum & argentum desiderant regiones feruidas, cætera frigidas: illa etenim præter humorem calore in primis, hæc frigore absoluuntur. A. An non videtur tibi, metalla sic esse in fodinis, vt in arbore surculi aut rami, aut vt in radice ipsa arbor: hoc est foueri & ali à fodinis ipsis, ceu à radicibus quibus nitantur? S. Mihi omnino ita videtur. Species autem

facio septem, aurum, argentum, æs, stannum, ferrum, plumbum, orichalcum. A. Ego adiungo argentum viuum, chalybem, bisemutum, quod inter plumbum & stannum intercedit, plumbo nobilius, argento inferius, cinereum argentum appellant. Singulorum variæ sunt naturæ atque ortus. S. Sanè sic est, & hæc declarauerit quispiam hunc in modum. Aurum plus humoris quàm terræ sortitum est, & hanc flauentem, caloris q; potestate admodum compactam. Coalescit præsertim calidioribus locis, vbi humor eius percoctus defæcatur. Argento ineſt humor non adeo excalfactus atq; sincerus vt auro: & est frigidius, prouenitq; locis alsiosis. Cum liquatur, nunquam non aliquid decedit, quod est impurioris naturæ quoddam argumentum. Aes vulgò cuprum, quod eo Cyprus insula abundet, terreno potius, quàm humido coalitum: est enim tenuius, & obnoxium rubigini, dumq; coquitur, sordes despumat. In montibus lapidosis, locis aridis & gelidis crebrius inuenitur. Stannum perfrigido, nec omnino decocto humore cõflatur: metallum mollius, leuius, rarius. Effoditur è locis humentibus & frigidis. Britannia venarum huius generis maximè diues est. Ferrum partes terræ plures, humoris pauciores desiderat. Amat loca saxosa & frigida. Chalybs dici potest ferrum durius, seu densius, propter humoris exsuperantiam decoctiorem. Optimè fit in æstuosis regionibus. Plumbo conficiendo inseruit humor crassus, impurus, malè decoctus: ideo liuet, ideo molle est & graue. Solo gaudet frigido & humenti. Formæ eius album, nigrum, cinericium, seu liuidum.

uidum. Album ſtanni implet officium. Orichalcum æri præſtat: & quia purius, idcirco nitidius. Durius etiam, quia decoctius. Argentum viuum, Græcis ὑδράργυρον, inconſtans, liquidum, graue, clarum, humidæ & aeriæ naturæ, ex humore aquoſo & glutinoſo, ſubtiliq; ac pura terra conſit. Huius aliud natiuum ac foſsile, aliud factitium, quod alicubi è minio decocto exprimitur. A. Quia foſsilium meminiſti, & in iis numerantur lapides & gemmæ, dicam quid de horum effectione ſentiam. Materiam dico eſſe ſuccum humidum ac tenacem, ſponte lapideſcentem, & terram craſsiorem: efficientia calorem & frigus, per quæ ſuccus ille temporis longinquitate cum terra conglutinatur. A calore quidem humor percoquitur, à frigore condenſatus coaleſcit. His cauſſis communiter lapidum ortus conſtat. Diuerſitas autem temperamenti materiæ, copiæ, decocti, variam lapidum magnitudinem, qualitatem, perſpicuitatem, colorem, leuorem, mollitiem, duritiem parit. Iam verò terra vt foris tam admirabilem florum varietatem procreãs, ſemetipſam pulcherrimè depingit atque exornat tot coloribus: ſic in viſceribus atque intimo ſinu ſuo gemmarum lapidumq; coloribus, & multiplici in iis effigie maculisq; diuerſiſsimis videtur quodammodo oblectari & placere ſibi. Cernuntur enim in lapidibus ſimilitudines expreſſæ ſtellarũ, liliorum, montium, conualliũ arbuſcularum, nemorum, fluminũ, quorundã piſcium, galli gallinacei, ſalamandræ, ſimiæ, iumentorũ, ornamentorũ equeſtrium, curriculorum, rotarũ, oculorũ, cordis, humanę faciei, immo

humanorum corporum. Habuit Pyrrhus Rex achatem, in quo cernere licebat nouem Musas suis decoratas insignibus cum Apolline tenente cithara-ram. Reperta dicitur patrum memoria in lapide figura virginis puerum inter brachia tenentis. S. Restat tertium genus fossilium, sub quod cadunt terrę quædā insignes ac pretiosæ, mediæ formæ seu naturæ inter lapides ac metalla. Hæ neque metalla possunt fieri, quia non tantum humoris suppetit, & calor illis materiæq; conueniens concretio deest: nec rursus lapides, quia non satis habent ficcitatis & caloris, vt lapidescant. Complura harum veluti metalla funduntur, vt alumen, bitumen, sulphur, sal, nitrum, vitrum. Aliæ quamuis, vti lapides scilicet, liquari nequeant, lapidibus tamen humidiores ac molliores sunt, vt miniū, auripigmentum, sandaraca, gypsum, chalcitis, &c. De his & superioribus Plinius, Theophrastus, Georgius Agricola, & alij, quos aut legisti, aut cum erit otium leges. A. Feci id, & facio subseciuis quibusdam diebus: meminiq; plurimas metallicæ vtilitates ab iis proferri. S. Profer tu etiam. A. Prodest medicis, cum medicamentorum copiam ad curanda vulnera, vlcera, pestemq; effundat. Quare si aliam terræ rimandæ caussam nullam haberemus, hæc vna medicina videlicet, sufficere poterat, cum vix nihil charius sit hominibus, cui seruandæ tuendęq; medicina inseruit. Pictores inde pigmenta nanciscuntur, architecti marmora ad ornatum & firmitatem ædium. Commodat iis, qui nomen suum ad posteros prodere, & immortali florere gloria cupiunt. Metalla enim ad numismata, ad statuas, & alia

alia monumenta valent, quibus æternitas quædam ineſt. Et cum moneta quam permutatio nobis ad res parandas ſit aptior, commodior quoque eſt mercatoribus. Vt aurifabrorum, argentariorum, ærariorum, plumbariorum, ferrariorum opera prætermittam, quis tandem artifex citra metalli vſum opus aliquod concinnum & elegans efficiat? Niſi enim adhibuerit inſtrumenta ærea aut ferrea, neque ligneum, neq; lapideum quidquam formabit. Nullo modo carere metallica poteſt humanum genus. S. At illis videri poteſt parum vtilis metallica, qui in eius ſtudio ſunt occupati: fortunas ſiquidem ſuas in ſpem incertam profundunt, exhauſtiq; ſumptibus vitam viuunt in paupertate & miſeria. A. Si de metallico qui ſit vſu peritus, & artis bene gnarus loquare, nihil dicis: ſi de imperito, quiq; citra delectum venas fodiat, non illas prius diligenter explorat ac tentat, ne nimis anguſtas & duras, laxas, aut putres fodiat, verum dicis. Sic agricolas terram ſiccam, denſam, macram arantes, eiq; ſemina committentes, certum eſt quæſtum tenuiorem excipere, quàm ſi pingue ac putre ſolum excolerent. Quia verò maior imperitorum in re metallica, quàm peritorum eſt numerus, ideo mirari non oportet, ſi plures damnum, pauciores lucrum faciant. S. Attamen hic quæſtus qualiſcunque eſt, non eſt ſtabilis, vt agriculturæ. A. Quomodo? Scimus argentaria metalla alicubi iam quadringentis annis durare, plumbaria ſexcentis, auri argentiq; ad octingentos. Et quanquam ſingularum fodinarum lucra ſtabilia eſſe nequeunt, nihilominus plurium ſtabilis eſt: nec

metallicus vni fodinæ deditus erit, sed in plures, vel potius compluribus in plures sumptum impédet. Veruntamen fatebor, metallicum quæstum non æquè, vt agriculturæ permanentem esse, atque continuum, quia venæ tandem deficiunt, agri fruges quotannis efferunt. At instabilitatem vbertas compensat & consolatur. Quæstus enim annuus plumbariæ, si cum fructibus annuis agri quamuis fructuosissimi comparetur, duplo aut triplo maior erit. Quanto plus argentariæ aut aurariæ, venæ per annum reddent? Relinquamus ergo colonis campos fæcundos, colles vbere gleba; metallicis obscuras valles, steriles montes tribuamus, vnde gemmas & metalla, non frugum duntaxat, sed omnium venalium pretia effodiant. S. Quid? nonne res est periculosa metalla scrutari? Fossores sæpe haustu pestilentis aeris animam deponunt: aliàs puluerem attrahentes, quo pulmones exulcerantur, macie conficiuntur, & tabe pereunt. Nonnunquam ruinis sepeliuntur viui. Interdū de scalis lapsi, crura, brachia, ceruices comminuunt. A. Grauia ista confiteor, quæ si multis, si sæpe acciderent, si caueri non possent, metallicam deserendam putarem. Eueniunt autem rarò, non multis, & vitari cautione possunt. Lapsus est aliquando faber materiarius è tecto, num ideo nemo fabrorum ascendet? S. Quidquid tu de vtilitate dicas, quam metallici capiant, ego aduersus te contendam argumentis, & metalla, & gemmas, nullam hominibus afferre vtilitatem, immo verò incommoda potius. A. Argumentis? quibus tandem? Fiat, si placet, velit vtiuncula inter nos, rem manifestam

festam adducamus in controuersiam, & vtrum die luceat disputemus. Tu ostende ingenium in re absurda & incredibili. S. Immo valde credibili. Quæ vtilia & necessaria sunt humano generi, ea benignissima parens, & altrix terra non solet abdere, à conspectu remouere, in sinu suo occultare: sed vbertate magna profundere, largiriq́, vt fœtus arborum, frumenta, legumina, herbas omne genus: at ista fossilia recondidit, stygiisq́ vmbris admouit, vt inquit Naso: non sunt igitur eruenda: qui eruunt, quos nisi ferreæ ætatis homines imitantur? à quibus itum est in viscera terræ, & eorum opera prolatum è tenebris ferrum, aurum, quorum vtrumque multis modis nocentissimum experimur. Cum deinde altera pars nostri sit animus, altera corpus, vtri fossilibus opus est? Mens quidem naturarum contemplatione, & optimarum artium perceptione, virtutisq́ doctrina viuit & pascitur, corpus victum vestitumqúe (quibus duabus rebus indiget) cum summa varietate à terra & animantibus petit, à quibus præter pelles lanam quoque ad se tegendum sumit. Fossiones istæ metallicæ vastant agros, vineas & oliueta corrumpunt, syluas succidunt, quandoquidem ad machinas, & substructiones, ad excoquenda metalla lignorum immensæ strues requiruntur. Sic bestiis & volucribus sua diuersoria & latibula auferuntur, ipsæqúe nobis. Præstantissimi quique viri metalla despexerunt, aurum præcipuè, vt Bias, Aristippus, Socrates, Anacreon, Phocion, Curius, mille alij: nihil ergo habent cur expetantur. Quamuis longus

esse

esse possem, si contra aurum argentumq; dicere vellem? Quæ enim pestis hominum vitæ ab his duobus non est importata? Quanta in ipso ferro pernicies? Nonne, vt est apud Catullum, exclamemus meritò:

Iupiter & χαλύβων omne genus pereat,
Et qui principiò sub terra quærere venas
Instituit, ac ferri frangere duritiem?

Inde namq; gladij, pila, hastæ, conti, sagittæ, per quę veniunt vulnera, perpetrantur cædes, exercentur latrocinia, geruntur atrocissima bella. Ferro, inquit Plinius, vtimur non cominus solùm, sed etiam missili volucriq;, non tormentis excussò, nunc lacertis, nunc verò pennato, quam sceleratissimam humani ingenij fraudem arbitror. Siquidem vt ocyus mors perueniret ad hominem, alitem illam fecimus, pennasq; ferro dedimus. Sed missilia & sagittæ vnum corpus necant, illi globi ferrei è tormentis bellicis emissi non modo per multorum corpora cum eorum interitu feruntur: sed marmora etiam perrumpunt, turres, ac mœnia prosternunt. Quid dicã de glandibus plumbeis? quid de variis variorum suppliciorum instrumentis? quæ omnia ex ære, plumbo, ferro conficiuntur. His etiam innocentes excarnificantur, occidunturq;. Cùm ergo ostenderim quàm breuissimè, naturã in secretissimis recessibus metalla abstrusisse, iis vitam humanam aut egere, eorum causã agros syluasq; perdi, ab optimo quoque contempta semper esse, multa & grauia mala secum adduehere, efficitur hanc artem, quæ metallica dicitur, vt pernicioſam scilicet hominibus, nõ sectandam, sed

sed aduersandam esse. A. Vide Sophiane, ne vituperatione ista metallorum Deum ipsum criminari putere, vt qui res quasdã frustra procreauerit, immo in quibusdam sese maximorum auctorem malorum præbuerit, si quidem illis non nisi malè vti liceat. Non ideo illa gremio suo tellus obtexit, seu in intimum terræ sinum natura abdidit, ne ab hominibus tanquam vtilia effoderentur, verùm cuique suum locum descripsit, & ea in venis commissuris q; saxorum, tanquam in suis vasis receptaculis q; gigni voluit. Hæc illorum propria & stabilis est sedes, terræ viscera. Quod si idcircò eruenda non sunt, quia ibi vt in proprio loco occultantur: ne pisces capiamus sub aquis latentes in patria sua: & si indecorum est nobis, scrutari terræ viscera, ne sit etiam fas pernauigare maria, quia nos terrena sumus animalia. Deinde sine vsu metallorum ea quæ ad cultum victum q; sunt necessaria, parare quî tandem possumus? Res rustica ingentem copiam ad corpus alendum suppeditat. Quis autem in ea labor sine instrumentis absoluitur? quæ porrò instrumenta durabilia, aut satis apta sine ferro? Nolo hîc commemorare *singula. Neque ipsa penitus lignea vasa aut instrumenta, neque vlla cella, aut villæ pars citra ferrum fabricata est. Num etiam sine securibus, cultris aut lanius, aut cocus suo officio fungatur? Quid ahena, verua, culinæ denique supellectilem tibi describam? Ollæ fictiles* sine instrumentis à figulo factę non sunt, nec ipsa instrumenta sine ferro. Præterea victum dant homini venatio, aucupium, piscatus. Atqui ceruum retibus implicitũ venator venabulo transfigit,

figit, currentem sagitta', aut globulo plumbeo traiicit: quibus duobus etiam aucupes vtuntur, vt de aliis instrumentis taceamus. Piscator hamum ferreum capiendis piscibus proiicit, & verriculo plumbeas, aut ferreas massulas appendit, captos pisces mox cultris securibúsue in frusta secat, aut exenterat. Ad conficiendas vestes similiter ferrum requiri omnes vident. Aedificia quæ corpus defendunt à cæli iniuriis, numquid sine securi, serra, terebro, malleo extruuntur? Nisi metalla essent, ad glandes rediremus, herbas & radices vnguibus velleremus, speluncas manibus effoderemus. Quod ad tertium argumentum tuum attinet, metallici plerunque fodiunt montes steriles, valles tenebrosas, ideo agris nihil nocent. Vbi autem syluæ & nemora succiduntur, ibi radicibus extirpatis frumentis satio conceditur. Atque ita noui agri spatio breui tam læto prouentu colonis respondent, vt damna lignis carius emendis rependant accolis. Metallis deniq; infinitæ volucres, ac belluæ ad esum idoneæ comparari possunt. Philosophi, aliiq; clari viri laudãdi sunt, quod virtutem diuitiis longè prætulerunt: contemnendi, quod aurum omnino tanquam rem inutilem abiecerunt. Certè ille ipse Aristippus necesse non habuisset propter egestatem adulari Dionysio tyranno: nec fuisset nominatus regius canis, si ad vsum vitæ necessarium sibi aurum suum seruauisset. Nullam partem mentis habet, qui aurum aut opes virtutibus anteponit: sed æquè insanit, qui aurum atque opes à se proiicit, cum illis bene ac sine scelere, quin etiam cum laude vti negatum non sit.

Spre-

Spreuerunt alij quoque rem familiarem, quod eius cura animorum contemplationi obstaret: num ideo nos similiter eam negligemus? Complures eruditissimi rem habuerunt, nec ideo in studiis suis prępediti sunt, quia vti re sua non nesciebant. Vt ad extremum respondeam: si ideo res in malis ac reprehendendis est, quoniam ad malum occasio quædam est, nihil dicamus bonum, omnia vocemus pestes, eaq; vt exitia vitæ nostræ fugiamus. Alicuius viatoris generosum equum latrones, aut ornamenta vestium adamauerunt, atque idcirco eum spoliarunt, aut etiam spoliatum occiderunt: ne igitur faciamus iter equo, ne indũamus vestes elegantes, nudi incedamus. Non ita, sed caueamus nos quidem à latronibus, furibus, sicariis quantum possumus: magistratus autem tales comprehendere, & è medio tollere studeat. Nec aurum, sed auri immodesta cupiditas & auaritia belli incendia suscitat: quemadmodum si tyrannus quispiam, insaniens amore virginis formosæ, qua aliter potiri non daretur, oppidum obsideret, ciues bello & fame vexaret, non ipsa puellæ eximia species pulchritudinis: sed illius belluæ importuna & impura libido horum malorum caussa meritò diceretur. Sic omnia alia scelera, quæ auri adipiscendi perpetrantur, à corruptis hominum peruersisq; voluntatibus oriuntur. Quod si ferrum & plumbum non erunt, homines ira & immanitate stimulati, tanquam bestiæ truculentæ in se mutuò pugnis, calcibus, dentibus, vnguibus, toto corpore grassabuntur, ad fustes lapidesq; confugient. Quid? an solo ferro hominem homo interimit? non etiam veneno? non fame? non siti?

nonne

nonne alij strangulantur, alij aquis suimmerguntur, alij in crucem aguntur, alij in rogum dantur? nonne mille formæ letho quemcunque afficiendi? cur igitur ferrum insectaris? Denique vt finem faciam, mala omnia quibus inter se affligunt homines, vnum habent fontem, vitiositatem. Hãc aufer, & eradica, mox viuemus vitam iucundam, & tranquillam: nec plus metalla, quàm vinum, robur, formam, ingenium, eloquentiam culpabimus, quibus tam boni bene, quàm mali malè vtuntur: & tamen vsus malus non illa quoque mala efficit. S. Sic vtique res est, & cum aliquid horum, quæ tu nominasti, à scriptoribus vituperatur, non ipsum, sed ipso abutentium scelus iusta criminatione verberatur. Illud demum verè malum est quo vti bene, si velit, nemo potest.

ANNOTATIONES.

FOSSILIA) *Plin. lib. 33. proœmio. Tellurem intus inquirit cura multiplici modo: quippe alibi diuitiis foditur, quærente vita aurum, argentum, electrum, æs: alibi deliciis gemmas, & parietum digitorumq; pigmenta: alibi temeritati ferrum, auro etiam gratius inter bella cædesq;. Persequimur omnes eius fibras, viuimusq; super excauatam &c. Cic. 2. de nat. deor. Nec vero tantum supra terrã, sed etiam in intimis eius tenebris plurimarum rerum latet vtilitas, quæ ad vsum hominum venerunt, ab hominibus solis inuenitur.* SI MINVS MISERRIMI) *Immo enimuero miserrimi. Cic. eod. lib. Deinde*

quid

quid est assecutus, cum omnes stulti sine dubio sint miserrimi: maximè quòd stulti sunt: miserius enim stultitia quid possumus dicere? QVOSERVDITIORES VOCANT CHEMICOS) Artem mutandorum metallorum Græci nominant χημίαν, à fundendo, auri autem faciendi χρυσοποιΐαν, ipsos metallarios χημικοὺς, & auri artifices χρυσοποιούς. Quin à præcipuo genere tota eorum ars Chrysopœa dici potest, & illi Chrysopœi. Arabes Alchimiam, magistros Alchimistas appellant: vbi quidam τὸ al, esse aiunt articulum tantum. HI DE METALLORVM) Metallum dictum græcè ἀπὸ τῆς μεταλλᾶν, quod natura eius ea sit, vt vbi vna vena apparuerit, ibi spes sit alterius inquirendæ. Plin. lib. 33. cap. 6. de argenti metallis in Hispania sic ait. Et vbicunque vna inuenta vena est, non procul inuenitur alia. Hoc quidem & in omni ferè materia. Vnde μέταλλα Græci videntur dixisse. Eustathius deriuat quidem à μετὰ & ἄλλος: sed affert rationem aliam, nempe, διὰ τὸ μετὰ ἄλλα πάντα ἐπινοηθῆναι, quod post alia omnia sint cognita. Cum voci μέταλλον, aut metallum patrius casus adiungitur, non tam id significat, quod è terra effoditur, quàm etiam venas è quibus eruitur, seu loca ipsa, in quibus reperitur. Sic Etymologistes dicit μέταλλον esse τὸν τόπον ἐν ᾧ χρυσὸς τίκτεται. Sic Plin. lib. 33. dicit metalla miniaria, plumbaria, argentaria. Lucanus, auriferaq; metalla. Suidas in μεταλλεῖς. μέταλλον ἐφεῦρε χρυσοῦ ἢ ἀργύρου ἢ σιδήρου. Et Callias Comicus dixit μεταλλικὸν σῶμα. Plura linguæ græcæ Thesaur.

SPECIES AVTEM FACIO SEPTEM) Et multò plura metallorum genera, & ea stellarum influxibus, seu planetarum efficientia (quos nonnulli Chemistæ, tanquam fugitiuos ac reos ad metalla damnarunt) minime procreari ostendit Brodæus lib. 6. cap. 23. ORICHALCVM) Latini scribebant aurichalcum, quod ex auro & ære componi arbitrabantur, addita Cadmea terra, siue quòd colorem haberet aureum. Sed ratio vincit sine diphthongo scribendum, cum vocali o breui: sic enim dicitur, quod in montuosis locis inuenitur, Græci ὀρείχαλκον. Certabant autem olim serui orichalco, sicut liberi auro aut argento, quod ex Curcul. Plauti cognoscitur. Fuisse in magno pretio ex Milite glorios. eiusdem intelligas. Ego ipsum mores orichalco comparem.

PROGYMNASMA SEXTVMDECIMVM.

Quatuor mundi plagæ, & positus.

PARTHENIVS, SYLVINVS.

PARTHENIVS. Quid legit tam contentis laminibus Syluinus. S. Quid legam? Carmina de Domini funere rapta sui. Metamorphosin Ouidij, legere sum ingressus. Dignam vtique fortuna meliore: vt nimirum quemadmodum parens eius, nec iniuria, volebat, emendata absolutaq; per hominum

minum manus iret. Sed, heu exiliũ in quod miserũ Cęsaris ira tradebat, & trudebat, quę illi mors quędam fuit, optimè cogitata impediuit. Quare monumentum hoc suum nondũ condigna industria elaboratũ flammis aboleuit quidem ipse (id quod de sua Æneide simili ratione commotus testamento præceperat Virgilius) sed frustra fuit: ab amicis enim iam descriptum tenebatur. P. Tantum nefas vtrumq; poëtam consciscere non reformidasse? quam diuitem gazam egentissimis nobis Vulcanus præripuisset, nisi Deus ille noluisset? S. Vt eruditè, vt partitè, vt enucliatè, vt festiuè molitionem mundi, ornatumq; persequitur? prorsus vt historiam sacrarum originum, siue geneseos videatur cognouisse. P. Non tamen ille primus huiuscemodi metamorphoseωn cantor. S. Credibile. Scitum verò quod ait, ideo non passim habendum aera ventis concessum, ne, vt Maronis verba sunt, maria ac terras, cælumq; profundum rapidi secum ferant verrantqúe per auras. Nam vel nunc eorum furori impotentissimo vix obsisti, cum intra suum quisque regnum spirare cogatur, quin mundum lanient: tanta est discordia fratrum. Subiicitur deinde cuiusque regnum. P. Lege versus.

S. Eurus ad auroram Nabathæaq; regna recessit,
Persidaq; & radiis iuga subdita matutinis.
Vesper, & occiduo quæ littora sole tepescunt,
Proxima sunt Zephyro: Scythiam septemq; triones
Horrifer inuasit Boreas: contraria tellus
Nubibus assiduis, pluuioq; madescit ab Austro.

P. Quatuor ventos primores nominauit, qui cardinales à quibusdam, quod à cardinibus ruant. Illi

sunt oriens, occidens, septentrio, meridies. Priores à solis ortu occasúq; dicuntur. Septentrionale cælum est, quod inter polum arcticum & æquinoctialem circulum interiicitur. Quod autem inter eundem æquinoctialem, & polum antarcticum, quem sub pedibus nostris Styx atra videt, manesq; profundi, est interpositum, meridionale vocatur. Eadem nomina suppositis terræ partibus tribuuntur. Verùm ista olearijs, & olitoribus perspectissima. Illud non æquè notum cuilibet, quod supra scribit, cum de quinque Zonis agit. Duas Zonas cælum dextra, totidem sinistra parte secare. Habet igitur cælum, seu mundus vniuersus suas partes, eorumq; positum ac situm. Si dextras & sinistras, quid ni etiam anteriores & posteriores, superas & inferas? S. De hoc negotio respondere forsitan tibi nequeam, atque vt tu me de illo erudias rogo: nam ea gratia te reor quæsiuisse. P. Habet verò, quanquam haud natura sua, sed tantum comparatione nostri, aut iudicio hominum: de quibus non eadem mens omnibus. Tres enim celebriores feruntur sententiæ, vt poetas taceamus, qui totum hemisphærium ab æquatore ad Aquilonem nominant dextrum, alterum sinistrum. Cleomedes imum mundi ait esse medium illius: nam in rotundo medium est infimum, rotundus autem mundus. Supremum quod vndique medio incumbit. Antica quæ ad solem occasum vergunt, seu partes occiduas, quo tendit motus. Postica quæ ad orientem spectant, vnde moles ætherea in occidentem incipit conuersari. Ex qua opinione ratiocinamur dextras septentrioni, sinistras meridiei conceden-

cedendas, & caput locari in artico, pedes in antarctico. Varro sinistra in oriente constituit, & dextra in occasu, antica ad meridiem, postica ad septentrionem. Aristoteles dextras versus orientem, quoniam ibi motus oriatur, sinistras ad partem occiduam esse confirmat. Atque hic positus contrarius est illi, quem Varro adducit. Cum itaque dextra mundi pars sit oriens, eam esse præcipuam concluditur: vel ideo potius dextræ partes orienti tribuuntur, quia id latus mundi nobilissimum. Maior ibi solis efficientia, potentiorq; & illustrior virtus. Hinc adeo multa in illis regionibus orientis nascuntur, quæ aut nusquam præterea, aut rarius alibi, aut non æquè excellenter, vt aromata, gemmæ, aurum & metalla, belluæ item, vt elephanti, leones, tygres, & aliæ nobiles, vsibusque humanis percommodæ. Ibi fontes saluberrimis aquis, fluminum & ad pisces generandos, ad terras grauidandas mira fæcunditas. Singularis è montibus, nemoribus, fluuiis, fontibus, mariq; prouenies amœnitas. Rerum ad escam potumq; requisitarum vbertas, cælum moderatissimum, homines longæui. Nec frustra in diuinis libris terra lacte & melle manãs describitur: quibus verbis quanquam paucis, omnis eius, & præclara fælicitas indicatur. Reperiuntur item ingenio valentiores, & generosiores ibi homines. At qui plagam Australem habitãt, timidi & effæminati, ingeniisq; seruilibus produntur esse: vt qui Aquilonalem, loca inquam frigida, cùm candidis sunt corporibus, tum audacibus animis. Attamen in controuersia ponendum non est, regiones vespertinas, in quibus Italia, Fran-

cia, Hiſpania, Germania, multis viciſsim rebus illas orientales ſuperare, & illarum etiam quæ videntur bona, mediocriter poſsidere. Victus ratio in hiſce noſtris conuenientior & præſtabilior, ciuilium inſtitutorum, legum, conſuetudinum, morum ac vitæ dignitas, æquitas, integritas & honeſtas amplior, rerum ordo inſignior, prudentia clarior, virtus illuſtrior, & quod caput eſt, Dei cultus ſincerior & auguſtior, omninoq; plura in his, quàm in illis laudibilia. S. Eadem pæne mihi ſæpius de occidente cogitanti viſa. Et tu quod ſummatim confuſeq; ſolebat occurrere, ſigillatim nunc explicaſti, & quaſi implicatiorem notionem meam euoluiſti. Quæ autem de orbe occiduo narraſti, eadem quis ad Europam quoque, vt illa quæ de oriente, ad Aſiam extollendam adhibuerit.

ANNOTATIONES.

CARMINA DE DOMINI) *Adſcribam eiuſdem hac de re verſus ex 3. Triſt. eleg. 14.*

Sunt quoq; mutata ter quinq; volumina forma,
Carmina de Domini funere rapta ſui.
Illud opus potuit, ſi non prius ipſe periſſem,
Certius à ſumma nomen habere manu.
Nunc incorrectum populi peruenit in ora:
In populis quidquam ſi tamen ore meum eſt.

Præclarum opus vocat Lactant. lib. 1. cap. 5. & in eo eſſe pæne infinita, quæ aliûs viri ingenio nunquam meliora effici poſsint, non falsò affirmat, Scaliger poëtices lib. 6. Sanè eruditionis poëticæ theſaurus nominari poteſt non

iniu-

iniuria. TESTAMENTO PRÆCEPERAT VIRGILIVS) Extat super ea re festiuum & rotundum epigramma Sulpicij: in quo simul nominantur, quibus Aeneidem conseruatam debemus.

Iusserat hæc rapidis aboleri carmina flammis
Virgilius Phrygium quæ cecinere ducem.
Tucca & etat, Varusq; simul, tuq; optimè Cæsar
Non finis, & Latiæ consulis historiæ.
Infelix alio cecidit prope Pergamus igni,
Et pæne est alto Troia cremata rogo.

DEVS ILLE NOLVISSET) Cum nomine Iouis antiqui crebrò iungebant prouocabulum ille, quod vel demonstrãdo faciebant, manum videlicet in cælum tollentes, & tanquam illic Iouem ostentantes, vel ita potentiam eius summam, seu præpotens eius nomen indicabant. Plaut. & Terentius exemplis referti sunt. Virgil. Æneid. 7. sic Iupiter ille monebat. NON TAMEN ILLE PRIMVS) Ante enim Parthenius Chius in eodem stadio cucurrerat, & forsitan similiter à prima mundi infantia ad sua tempora perpetuum carmen deduxerat, quem Naso auctorem est secutus, vt item alios nonnullos, si qui idem argumentum tractauerunt. Multa præterea ex vetustis Tragicis Græcis & Latinis hausit, quod facilè iis persuadebimus, qui vel reliquias scriptorum illorum lectitarunt. QVI TOTVM HEMISPHÆRIVM) Itaq; Lucanus Arabum, qui auxilio venerunt Pompeio, vmbras australinas in arctoas siue nostras repentè mutatas esse memorat:

Ignotum vobis Arabes venistis in orbem,
Vmbras mirati nemorum non ire sinistras.

Hos enim prius quàm egressi erant torridam zonam, vmbræ sequebantur: post egressum præcedebant. AT QVI PLAGAM AVSTRALEM) *Quamobrem timidi sint, qui ad Austrum, audaces qui ad Aquilonem incolunt caussam adducit Rhodigin. lib. 18. cap. 20.*

PROGYMNASMA SEPTIMVMDECIMVM.

Quadripartita tempestatum anni commutatio, siue Trimestria.

CANIDIVS, THYRSVS, PICTOR.

CANIDIVS. Aduenio ad te interuisum, Thyrse, quid agas, & sit ne apud te vt volumus, an offensio aliqua valetudinis te quoq; vt quosdam ciuium nostrorum per dies præteritos cæli aspiratione tam graui, ac tantum non pestifera publico arcuerit. T. Constat etiamnum valetudo sibi, & bellè mihi adhuc fuit: quare hoc metu sis expers, & quam pro me curam geris deponas. Quid agam, vix ipsemet vel satis scio, vel dicere audeo. *C. O*tij ergo tui rationẽ nõ est vt possis reddere. *T. Pos*sim certè qualem qualem: nec vereor magnopere, ne lege Draconis in me agatur, luamq; pœnas capite. Ego vir consularis, & in hac Repub. pœne prin-

princeps, cum Scipione & Lælio incredibiliter repueraſcentibus, ad Caietam & Lucrinum conchas & vmbilicos legi. C. Quomodo iſtuc? T. Ad poëtas legendos reguſtandosq; me retuli, eos, quos ob ſermonis præſertim vberem, & nitidam ſupellectilem prope edidiceram in adoleſcentia. Me mactum grauitate, ſcilicet. Et nunc inambulans (ecce vt vna leuitas mater eſt alterius) pictorem iuſsi arceſſere, qui hanc mihi porticum egregiis imaginibus locupletet. C. Nihil præpoſterum, recreari picturis, quem poëmata tenent, quorum lectio animi quidem certè leuandi laxandiq; etiam non eſt ſapienti auerſanda. Quin narratur & priſci Catonis ſæpe mero caluiſſe virtus. Nec aliubi aut plura, aut illuſtriora, aut iucundiora pictoribus quam à poëtis argumenta monſtrantur. T. Ab iis potiſsimùm qui quaſi hiſtoriam condiderunt: ab Epicis inquam, & in primis ab Homero & Virgilio, quos cætera turba longiſsimo interuallo ſequitur & ſequetur. Fuit cum vehementer optarem, conceptas è verſibus horum amborum picturas complures in eorum libros addi: ſed eas (venuſtas, antiquitate, pro ea, quæ de ipſa habetur notitia, conſeruata: vt quemadmodum à carminibus leporem acciperent, ſic iis ipſæ viciſsim quandam perlecebram ſuauitatemq; adiungerent. Quàm mouemur, cum in extrema Iliade Hectorem biiugo curru ab Achille ter circum mœnia tractum, è muro ſpectantibus & collacrymantibus Troianis legimus? Non paulo tamen maior motus nobis miſceretur, ſi hoc idem etiam pictum intueremur: irritant quippe acrius animum, quæ oculis traduntur,

tur, quàm quæ auribus. C. Quin tu igitur ex poëtis iubes pingi quippiam? T. Pingetur. C. Hem tibi hominem, adest. P. Salutem propitiam ambobus. T. Tantundem tibi. Faxo magister, grandem à me pecuniam reportes, si, quas imperauero imagines, in hoc pariete tam longo quàm scitissimè pinxeris. P. Addico operam, promitto diligentiam, intendã ingenium, suppeditabo artificium. Num quid optas amplius? T. Nihil. P. Quid pingendum locas? T. Varia & compluscula locabo, de quibus agemus, & decidemus inter nos aliâs. Nunc in isto spatio velim quatuor anni temporum speciem imitere, eo habitu & figura, qua solent à poëtis describi. Si nescis, aut si oblitus es, narro tibi. De parergis admonere te superuacaneum sit. P. Tametsi manet memoria, & hæc ipsa tempora penicillo expressi apud alios, tuam nihilominus descriptionem audire percupiens sum: vt si quid posteà improbaueris, tute in mea culpa tibi ignoscas. T. Nullam hîc culpam pertimesce: tantum facito, vt promissa repræsententur seruenturq; fideliter. P Seruabuntur verò, ita me seruet salus. T. Quid multis opus est onerare aures tuas tanti artificis? Comprehendam picturas singulas duobus versibus.

VERIS.

Fronte comans, nudoq; genu, pharetraq; decorus,
Procinctuq; agilis Iuuenis, nisoq; superbus.

AESTATIS.

Spicea serta gerens Aestas nuda astat, adulti,
Ora viri referens, grauidas tondentis aristas.

AV-

AVTVMNI.

At tu pampineis redimite Autumne racemis,
Fœcundoq́ super rerum diuisime cornu.

HYEMIS.

Effœtum depinge senem, cui plurima mento,
Canicies inculta, & amictum pellibus artus.

P. Percepi mentem tuam, perendie dabitur initium operi. Interea colores curabo. T. Bene, placet. P. Valete. T. Etiam tu vale. Sed heus. P. Quid me vis? T. Appingi cuique volo suum symbolum. P. Non tam nota sunt mihi cuiusque symbola. T. Dicam. Veris, cista florum: tunc enim tempora se florentia pandunt. Cantatur item à Græcis Latinisq́ poëtis Briareus centimanus: hoc vernam tempestatem ostendunt, ob herbarum, florum, frondiumq́ copiam, quam affluentissimè sumministrat. Eiusdem indices prę-terea sunt hirundo & ciconia. At quoniam vna hirundo non facit ver, tu hirundines appingito, & quasdam quidem celsa sub trabe nidos fingentes, alias opere solutas per aera diuagantes. Insuper cuculum volo pingas. P. Quidquid præcipies. Iam dic Æstatis symbola. T. Corbis messoria spicis plena, seu cum erecto manipulo triticeo; nam tunc ad segetes metendas agricolæ incumbunt. P. Aliud ne? T. Aliud. Fœta sus seu scropha, eáq́ agrestis, cum catulis suis. P. Memini. Autumni verò? T. Cornucopiæ pomis & vuis refertum eius signum est: siquidem tum pleno cornu fructus videntur effundi. Cæterùm quia pulchrũ est illũ hoc cornu gestare brachio dextro,

infra

infra illum ad latus pinges torcular, & in eo calcantem vuas, & fluentia musta subpedibus in lacum. P. Aptum & hoc insigne. T. Hyemis personam gerit aper. Nam est ipse quoque hispidus, asper, horridus, & humidis, cænosis, ac pruinosis delectatur locis: sicut hyemis facies hispida, aspera, horrida, humoris, luti, pruinarum plena. Cornix etiam nos hyemis admonet, propter crebritatem pluuiarum, quæ hybernis mensibus cadunt: pluuię autem cornix nuntia.

Tum cornix plena pluuiam vocat improba voce,
Et sola in sicca secum spatiatur arena.

Addes tertium. Focum, & iuxta hunc mensam hilariter conuiuantium. Libet enim tum mortalibus in illa quiete & otio post consumptos labores, laborumq; aceruatos fructus, sęuienti foris gelu, niuibus & pluuiis frequentibus, domi *genio* multa bona facere, id quod festiuè in 1. Georg. Virgilius.

Nudus ara, sere nudus, hyems ignaua colono.
Frigoribus parto agricolæ plerunq; fruuntur,
Mutuaq; inter se læti conuiuia curant,
Inuitat genialis hyems, curasq; resoluit:
Ceu pressa cum iam portum tetigere carinæ,
Puppibus & læti nautæ imposuere coronas.

P. Hæc omnia tibi arte magistra pulchrè exprimętur. Te valere iterum iubeo. T. Beatè sit tibi. Quid Canidi? quid ais? bellúmne oculis morandis meditamur spectaculum? C. Oppidò. Occurrebat mihi, cum versiculos ederes, quibus picturam vniuscuiusq; temporis comprehendebas, Pythagorea comparatio, qua ætatis humanæ gradus quatuor cum illa quadruplici totius anni vicissitudine

dine conferuntur. Memoriæ infixi verba græca. αἱ δὲ ἡλικίαι πρὸς τὰς συμμετρίας ὧδε συμβαίνουσι. παῖς ἔαρ νεανίσκος, θέρος. νεανίης, φθινόπωρον. γέρων, χειμών. Quatuor ętates proportione temporibus sic respõdent. Puer ver, adolescens æstas, iuuenis autumnus, senex hyems. Quamobrem vt hosce gradus per hæc, sic vicissim hæc per illos significari non est ineptum. Manda ergo etiam hæc addi symbola: vt sit cum Vere puer, cum Aestate adolescens (nam istam facie virili, & ornatu messorio pingi iussisti) cum Autumno vir. Hyems alio sene appicto non indiget, cum ipsa per senis imaginem reddatur. T. Permittam hæc pictoris arbitratui. Conuenit igitur, si obseruasti, his quatuor temporibus, quod vnumquodque sua pictura comitatur: quod habet sua insignia: quod ætatis ordinem gradúmue significat. Sunt autem plura communia. Quodlibet elemento vni; & constitutioni etiam vni humanorũ corporum simile est quodammodo. C. Hanc similitudinem aperi quęso. T. Ver calidum est & humidum, ex quo illi conuenientia cum aere, & sanguinea. C. Ita est sanè. T. Aestatis sunt calor & siccitas: accedit ergo ad naturam ignis, & cholericam, quæ quidem calida est & sicca. Autumnus frigidus & siccus: similis igitur terræ & melancholicis: nam melancholia frigida & sicca constitutio. Hyems postremò frigida sentitur & humida: & aqua his prædita est qualitatibus, & phlegmatici. C. Perita collatio. T. Cum iisdem conferuntur quatuor tempora diei naturalis, qui vno solis circumactu, & 24. horarum spatiis definitur, Matutina pars imaginem habet

bet Veris, meridies Æstatis, vesper Autumni, nox Hyemis. Adhuc illud commune est omnium, quod tres menses complent, de quibus inueni singulos versiculos.

Martius, Aprilis, Maius sunt tempora Veris.
Iunius, Augustus, nec non & Iulius Aestas.
Septembri, Octobri Autumnus totoq; Nouembri.
Brumalis Ianus, Februarius, atque December.

Singulis item cæli partibus comparantur & adscribuntur. Ver orienti, quoniam per illud è terra omnia oriuntur. Æstas meridiei: vt enim pars illa est æstuosior, sic æstas calidissima. Hyems Septentrioni, quæ pars riget æterno frigore, & gelu est informis. Autumnus occidenti propter morbos, quibus est fœcundus, quósque vitæ occasus sequitur: morbus etenim nuntius est mortis plerunque. Iam hîc mihi Dei prouidentiam perpende. Noluit in duo duntaxat tempora annum diuidere, in æstatem & hyemem, nec ab extremis ad extrema nos cum pernicie transire: itaque ver & autumnum intermiscuit, quorum temporum est quoddam temperamentum, vt per vnum discceremus ferre futuram æstatem, per alterum tolerare secuturam hyemem: neque statim summus calor summum frigus, neque immodicos calores immodica frigora exciperent. Quod verò ex his quatuor gratissimum sit mortalibus, quid est quod rem ambiguam facere possit? Testis locuples parœmia, qua vtimur, cum è re seu negotio quippiam eximium præcipuúmq; auferri indicamus: Ver ex anno tollere. Anni ergo pars optima & pulcherrima Ver. Quod suis verbis

verbis Gelo Syracusanus confirmauit, à quo cum Græci per legatos societatem, & auxilium contra Xerxem orarent, ea conditione promisit, si se vel maritimarum rerum, vel terrestrium copiarum imperatorem renuntiarent. Cum aliter visum esset Græcis, iussit confestim discedere legatos, & dicere suis, ὅτι ἐκ τοῦ ἐνιαυτοῦ τὸ ἔαρ αὐτοῖς ἐξήρηται. Ver Græcis ex anno sublatum. Persuasum illis cupiebat, exercitum suum florem ac robur fore Græciæ. Quo si carerent, eo vtiq; carituros, quod esset potissimum. Pericles item in epitaphio, iuuentutem è Repub. periisse affirmauit, perinde ac si Ver ex anno demeretur. Venusinus item vates *Augustum* ad reditum cohortans præter alia sic ait.

Lucem redde tuæ dux bone patriæ.
Instar veris enim vultus tibi tuus
Affulsit populo, gratior it dies
Et soles melius nitent.

Hoc tempus, quia moderato calore hũmoreq; miscetur, producendis stirpibus, generandis animantibus, alendis, fouendis, conseruandis rebus omnibus, præcipueq; viuentibus est mirificè opportunum: quo quidem viget astrum arietis, astrum propitium, beneficum, fœcundum, nascentibus rebus amicum & commodum. Tum omniferos sinus benignissima parens tellus recludit, herbarúmq; virescentiũ, & bene olentium multitudines expromit, prata florum copia condecorantur, arbores nouis se frondibus induunt, pulsis frigoribus aurę tepent, putantur vites, nouæ seruntur, veteres germinãt, redit florida vis animorũ, & amœ-

ni

ni gratia ruris, vbera tumentia pecudes domum referunt, implentur mulctræ humore lacteo, parturit omnis ager, reuiuiscunt & rident omnia. Serta texunt virgines, ducuntur chori imminente luna, lætantur renascente mundo mundana vniuersa. Audi Maronem Veris præconem eloquentissimum, cuius scriptis ex infinita rerum reconditarum artiuḿq; magnarum cognitione redundantibus & efflorescentibus, atque omni laudis genere consummatissimis nihil potest cogitari diuinius.

Ver adeo frondi nemorum, Ver vtile syluis:
Vere tument terræ & genitalia semina poscunt.
Tum pater omnipotens fœcundis imbribus Aether
Coniugis in gremium lætæ descendit, & omnes
Magnus alit, magno commistus corpore fœtus.
Avia tum resonant auibus virgulta canoris,
Et Venerem repetunt certis armenta diebus.
Parturit almus ager, Zephyriq; tepentibus auris
Laxant arua sinus, superat tener omnibus humor,
Inq́; nouos soles audent se gramina tutò
Credere: nec metuit surgentes pampinus Austros,
Aut actum cælo magnis Aquilonibus imbrem.
Sed trudit gemmas, & frondes explicat omnes.
Non alios prima crescentis origine mundi
Illuxisse dies, aliúmue habuisse tenorem
Crediderim: Ver illud erat: Ver magnus agebat
Orbis, & hybernis parcebant flatibus Euri.

C. Copia & omnino verna, hoc est elegans verni temporis descriptio, & Maroniano haud pudenda ingenio. Non est inuenusta etiam illa Lucretij, si quo loco ducendum est meum in istis iudicium. Ab initio librorum suorum, quos de rerum natura com-

composuit, Venerem fingit, vt procreationis præsidem, ad animantes suo feruore æstuq; incitandas, & ad rerum originem per maria terrasq; commouendam mundum reuisere. Merum ver olent illa carmina, & ad institutum, atque ad celebrandum hoc tempus aptissima sunt: quandoquidem per menses vernos, è quibus Aprilis eidem Veneri apud Romanos sacer, fiunt illa quæ narrantur. Ac prima quidem nondum reliquerunt memoriam, posteriora non recordor: itaque omittamus rem totam. T. Nequaquam Canidi: pronuntia quæ retines, cætera ego expediam: nam pæne totus primus manet in memoria, quem edidici annis iuuenilibus, cum Lucretianæ lectioni floridissimo ac limatissimo orationis genere delinitus, plurimum temporis tribuebam. C. Fiam ineptus, dum ne sit fraudi.

Aeneadûm genitrix, hominum diuûmq; voluptas
Alma Venus, cæli subter labentia signa
Quæ mare nauigerum, quæ terras frugiferentes
Concelebras: per te quoniam genus omne animantûm
Concipitur, visitq; exortum lumina solis:
Te dea te fugiunt venti, te nubila cæli,
Aduentumq; tuum: tibi suaues dædala tellus
Summittit flores, tibi rident æquora ponti:
Placatumq; nitet diffuso lumine cælum.

Huc vsque suffecit memoria: quæ consequuntur, tute recita si tibi, vel potius vtrique nostrûm. Et miror sanè, quî tot annis intermissa literarum exercitatione, in tantis occupationibus vrbis ac vitæ, etiam versuum possis non obliuisci, cum multi pæne totam linguam latinam annis paucis in otio languido soleant obliuisci. T. Loquor mecum latinè,

tinè, vt Ouidius in exilio, si sodales desunt: *quanquam tu rarò dees*: & subseciua quædam tempora probatorum scriptorum lectiunculis impendo: & senectus mea tam annosa nondum est, vt ab ea grande vulnus ea pars animi acceperit, qua meminimus: accipiet autem, ô conditionem miseram. Nunc reliquos versus repræsentabo.

Nam simul ac species patefacta est verna diei,
Et reserata viget genitabilis aura Fauoni:
Aëria primùm volucres te, Diua, tuumq;
Significant initum, perculsæ corda tua vi.
Inde feræ pecudes persultant pabula lata,
Et rapidos tranant amnes: ita capta lepore,
Illecebrisq; tuis omnis natura animantum
Te sequitur cupidè, quo quamq; inducere pergis.

C. Incessit me hoc loco parua quædam dubitatio. T. Quæ verò illa? C. In symbolis, seu hieroglyphicis ætatis, cur tu suem sylvestrem potius, quàm domesticam nominabas? T. Semel & eodem ferme die sylvestres porcæ, ætate prima feruntur parere: ex quo vulgatum illud: non expectandum vltra pluuiam, quoniam sus pepererit. Hanc ergo ob istam caussam pro ætate positam lego. C. Atqui ego propterea ætatis illi notam affictam suspicabar, quia fœcunda sit ætas frugibus, vt illa bestia seu fera seu mitis (nihil enim hac quidem in re differunt) est fœcundissima. T. Ob hoc verius autumnum notaret, qui est fructuum benignus pater, ætas mater frugum, & annonæ potius: quo tempore falces quæruntur, & ad colligendam Cererem pubes rustica vocatur, vuæ nigrescunt, oleæ turgent, poma matureſcunt, plaustra

ſtra manipulis onerata gemunt, complentur horrea, tondentur etiam campis gramina, lanitiaq; leuantur oues. Et hæc quidem periucunda & optata: verùm illa iniucunda & horribilia, quod calorum vehementia creantur morbi, & peſtilitas ſæuit inclementius, vtuntur agri, moriuntur herbæ, decreſcunt amnes, exſiccantur fontes, conficiuntur ſudore & ſiti animantes: atque idcirco antra, & ſpecus ſub terra ad captandas vmbras & frigora quæritant. Hinc illa æſtatis apud poëtas adiuncta ſeu epitheta: torrida, puluerulenta, ignea, atrox, iniqua, feruens, ſitiens. C. At illa contrà ad laudem: florens, ſerena, liquida, formoſa. T. Vera hæc omnia; de vere tamen veriora. C. In autumnum porrò, quàm in æſtatem maius morborum agmen irrumpit. T. Et quidem acutiſsimorum exitialiúmque. Haud enim certa temperies, ſed inæqualitas dominatur. Eodem die modo æſtu ſudes, modo algore tremas: quin dies quodammodo æſtiui ſunt, noctes hybernæ. Hæc mutatio ſalutaris eſſe corporibus quî tandem poteſt? Et quia decorum mitibus pomis caput aruis effert (ob id pomifer annus Horatio dictus) magno detrimento mulctantur, valetudinemq; grauiter ſuccis peſsimis oppleti perturbant, qui gulę ac ventri obſequentes, & cupiditatibus morigerantes, eſitare fructus non deſiſtunt. Tabe autem comprehenſis potiſsimùm, noxius eſt autumnus. Quoniam cum naturali præſidio munimentoq;, carne ſcilicet, corpus obſeptũ ac vallatũ non habeant, aſſidua cæli iniquitate lædũtur: preſertim cũ ſpiritus

eorum vitalis debilor, & vires parum validæ sint. Spumat autumno plenis vindemia labris, horrorũ opes larga copia decerpuntur, reponunturq; in hyemem, omnia suis cultoribus matura & vieta exhibentur, noua semina spes anni consequentis coloni sulcis mandare instituunt. Autumnus denique, vt absoluam, inde nominatus est (vide quàm gratum nomen, quodq; illi beneuolentiam mereri nostram meritò debeat) quod tunc maximè (coactis scilicet agrorum frugibus) hominum opes augeantur. At hyems tristis, dura, immitis, fera, pigra, aspera, deformis vnde laudabitur? Exuuntur honore suo arbores, viduantur foliis, herbæ intereunt, squallent prata, lugent horti, cõcrescunt glacie flumina, montes, syluæ, tellus niuibus obruitur, clauditur in stabulis pecus, venti tempestatesq; grassantur, intempestiuum fit ad nauigandum mare, humus crebris albicat pruinis, cæli facies semper turbida, irata, minax, caput lanosis pellibus vestitur, corpus villoso tegmine inuoluitur, & tanquã aduersus hostem atrocem obarmatur, viatores cucullum sibi iniiciunt, per quem soli oculi patent. Prodeuntibus foras extra tecta, vi frigoris mox barba rigente pendent stiriæ. Intermittuntur commercia, cessant ludi, conuentus nulli celebrantur, dies totos domi ad focum sedetur, daturq; opera fabulosis sermonibus, commessationibus, perpotationibus. Quocirca lyricus vates tempore hyberno sæpius abuti consueuit pro argumento & inuitatione ad vitam mollem & voluptariam. Exemplum hoc esto.

Vides vt alta stet nive candidum

Sore-

Soracte: nec iam sustineant onus
Syluæ laborantes: geluq́ꝫ
Flumina constiterint acuto.
Dissolue frigus, ligna super foco
Large reponens, atq́ꝫ benignius
Deprome quadrimum Sabina
O Thaliarche merum diota.

Fouentur nihilominus etiam hoc tristi tempore terræ semina, & frigus etiam alicubi necessarium est rebus, & sunt labores, quibus vacare possint hybernis mensibus rustici, quos ita recenset poëta in Georg.

Sed tamen & quernas glandes tunc stringere tempus,
Et lauri baccas, oleamq́ꝫ, cruentaq́ꝫ myrta.
Tunc gruibus pedicas, & retia ponere cerui
Auritosq́ꝫ sequi lepores, tum figere damas,
Stupea torquentem balearis verbera funda,
Cùm nix alta iacet, glaciem cùm flumina trudunt.

Sed iam tempus equûm spumantia soluere colla. Tecum vt cum litterato de litteratis rebus colloquendi suauitas me longius quàm putabam abstraxit. C. Non ita longè tamen. Ego me recipiam rursum domum. T. Vix venisti: non dimitto te ante vesperam. C. Hoc nimium. Quid agerem hic tamdiu? T. Pulchra quædam, variiq́ꝫ generis monstrabo tibi, quæ mercatu proximo mercatus sum. Eamus in rem præsentem. Oportebit te etiam gustare de vino meo: minutis & rorantibus calículis bibemus. Apponetur & assum de coturnicibus, castaneæ molles, & pressi copia lactis. C. Hoc vinculum escarium est, quo me tibi & nunc potes, & aliâs poteris, si voles alligare. Me autem? immo quemuis.

Ita isthæc nimis lenta vincla sunt escaria,
Quam magis intendas, tanto astringunt ardiùs.

ANNOTATIONES.

ASPIRATIONE CÆLI TAM GRAVI) *Cum ducendi reciprocandiq; spiritus necessitatẽ vitare nequeamus, si ille corruptus sit ac pestifer, nos venenum pestemq; per os in viscera attrahimus. Quamobrem medicorum consilium est, tum suaues odores incendendos, quibus letalis ille haustus arceatur. Hippocrates & Galenus ignem, censent adhibendum, cuius flammis ardoreq; densus ille & impurus aer minuatur, & quasi depascatur. Iam præter alios modos, etiam cloacarum spurcitie cælum inficit & corrũpi constat. Hinc Vlpianus. Curabit Prætor, vt cloacæ purgentur, & reficiantur, quorum vtrumq; & ad salubritatem ciuitatum, & ad tutelam pertinet. Nam cælum pestilens & ruinas minantur immunditiæ cloacarum.*

PVBLICO ARCVERIT) *Publicum aliquando est vectigal, à quo dicti publicani. Cic. ep. 1. lib. 1. ad Q. F. Hicu ita versari, vt & publicanis satisfacias, præsertim publicis malè redemptis, ac socios perire nõ sinas &c. Sueton. Calig. additumq; ad caput legis, vt tenerentur publicæ quæ meretricium, & quæ lenocinium fecissent. Aliquando pro populi conuersatione & frequentia ponitur, vt cũ dicimus, prodire in publicum, abstinere publico, vel non credere se publico, quod vulgò dicunt, non se monstrare, nõ exire. Cic. pro Milone. Caruit foro postea Pompeius;*

caruit

caruit senatu: caruit publico. Ianua se ac parietibus, non iure legum iudiciorumq; texit. Sueton. Claud. Senatum per præcones propere conuocauit, lacrymisq; & vociferatione miseratus est conditionem suam, cui nihil tuti vsquam esset: ac diu publico abstinuit. Ex Bud. in Pand. NE LEGE DRACONIS IN ME AGATVR) Lege agere verbū est iuris antiqui, pro, agere secundum ius legibus constitutum. Lictor lege agit, cum ex officio suo agit, & sententiam in damnatos exequitur: cum nempe virgis cæsos securi percutit. Legibus interrogari aliquem, est de iis examinari, quæ legibus vetantur. Solon leges Draconis ob asperitatem & pœnarum atrocitatem cunctas rescidit, præterquam latas de sicariis. Noxas enim persecutus est ille pœne omnes capitali supplicio, vt & otij damnati morte multarentur: ac qui olus surripuerant, vel poma, in hos non secus atq; in sacrilegos consuleretur. Hæc Plutarch. in Solone. Quin etiam inanima, quæ cuiquam mortem attulissent, cædis teneri voluit. EGO VIR CONSVLARIS) Consules sunt & dicuntur qui consulatum gerunt, ὑπατεύοντες: consulares qui iā eo magistratu perfuncti sunt, οἱ ὑπατευκότες, ἢ ὑπατικοὶ. Eadem differentia est inter Prætores & Prætorios, Quæstores, & Quæstorios, Censores & Censorios, Dictatores & Dictatorios. SÆPE MERO CALVISSE) Sic Horat. ode 21. lib. 3. ex cōmuni nimirum opinione quæ de Catone illo maiore fuit. Plutarchus tantū commemorat eum lautioribus cœnis & copiosioribus delectari solitum, maximè cū rusticis vicinis, nec solum æqualibus, verum etiam adolescētibus.

Apud Ciceronem libello de senectute ita loquens inducitur. Ego propter sermonis delectationem tempestiuis conuiuiis delector, nec cum æqualibus solùm, quippauci admodum restant: sed cum vestra etiam ætate, atq; vobiscum: habeoq; senectuti magnam gratiam, quæ mihi sermonis acciditatem auxit: potionis & cibi sustulit. AB HOMERO ET VIRGILIO QVOS CÆTERA TVRBA) *Pene soli poëtarum nomine digni Homerus & Virgilius, quorum alter ingenio seu natura, alter iudicio & arte exsuperat. De vtriusq; præstantia, & reliquorum imperfectione habemus perelegans tetrastichon in Append. Virgilij, quod huc transferre visum est.*

De numero Vatum si quis seponat Homerum,
Proximus à primo tum Maro primus erit.
Sed si post primum Maro seponatur Homerum,
Longè erit à primo quisquis secundus erit.

QVATVOR ANNI TEMPORVM) *De hac annalis temporis diuisione, & quid vno quoque faciendum agricolis, quot sint cuiusque dies, Varro de re Rust. lib. 1. cap. 27. & 28. Accessu autem & recessu solis hanc vicissitudinem effici, indicat Cic. 2. de Nat. deor. his verbis. Inflectens autem sol cursum tum ad septentriones, tum ad meridiē, æstates & hyemes efficit, & ea duo tempora, quorum alterum hyemi senescenti adiunctum est, alterum æstati. Ita ex quatuor temporum mutationibus, omnium, quæ terra mariq; gignuntur, initia, caussæq; ducuntur. Copiosius hoc idem Basil. Homil. 6. Horum ordinem proprietatemq; carminibus ornatissimis in 5. expressit Lucretius.*

Lu

It Ver, & Venus, & Veneris prænuntius ante
Primatus graditur Zephyrus vestigia propter:
Flora quibus mater præspergens ante viai
Cuncta coloribus egregiis, & odoribus opplet.
Inde loci sequitur Calor aridus, & comes vnà
Puluerulenta Ceres, & Etesia flabra Aquilonum.
Inde Autumnus adit: graditur simul Euius Euan:
Inde aliæ tempestates ventiq; sequuntur.
Altitonans Volturnus, & Auster fulmine pollens.
Tandem bruma niues, affert, pigrumq; rigorem
Reddit. Hyems sequitur, crepitans ac dentibus Algus.

Thaletem hanc anni vicissitudinem quadripartitam primum obseruasse, annumq; in dies trecentos sexaginta quinque diuisisse scribit Laert. HIRVNDINES APPINGITO) Hirundines plures à mari reuolantes, verni temporis nota sunt Rhodiis præcipuum fuisse morem scribit Athenæus, sub tempus vernum hirundinem inuitare, idq; χελιδωνίζειν dicebant. Apud Aristophanem hirundo chlænam vendere, theristrum emere suadet: præteriisse quippe hyemem, adesse verò æstatem. Apud eundem in Equit. σκέψασθε παῖδες, οὐχ ὁρᾶθ', ὥρα, νέα χελιδών. Considerate pueri, non videtis? tempus est, noua hirundo. AVTVMNI VERO?) Ita pingebatur Autumnus, vt aut è vitibus vinum colligeret, aut vuas calcaret, aut ab earum calcatione sordidus esset. Ouid. 2. Metam. Stabat & Autumnus calcatis sordibus vuis. Pingebatur & pomis capite redimito. Flaccus Ode 2. Epod.

Velcum decorum mitibus pomis caput
Autumnus aruis extulit.

PLVVIÆ AVTEM CORNIX NVNTIA) Non

tantum præsagire voce pluuiam cornices, sed etiam vocare videntur. Hinc & Lucretius lib. 5.

- cornicum vt secla vetusta,
Coruorumq; greges, vbi aquam dicuntur et imbrem
Poscere, & interdum ventos aurasq; vocare.

GENERANDIS ANIMANTIBVS) *Magnis periculis adducti Itali. Ver sacrum vouebant, immolaturos se scilicet, quæcunque proximo vere nata essent apud se animalia. Vide plura apud Festum, Victor. lib. 35. cap. 22. Crinit. lib. 24. cap. 8.* GVLÆ AC VENTRI OBSEQVENTES) *Prouerbium est, Autumnalis appetentia, propter edacitatẽ quæ tenet homines per id tempus, de quo Rhodigin. lib. 30. cap. 23.* COMMESSATIONIBVS, PERPOTATIONIBVS) *Cur hyeme largius cibo, æstate liberalius potu vtamur, causſas expedit Rhodigin. lib. 30. cap. 3. Ibidem duo adagia explanantur: Aestiuè bibere, Hyemalis refectio.* HOC VINCVLVM ESCARIVM EST) *Ita facetè appellat, vincula inquam escaria, ipsas dapes, quibus (ex se videlicet alios metiens) vnumquemq; artißimè, & plus quàm cathenis astringi posse censet parasitus in Menæchmis. Versus propter summum leporem subscribemus.*

Homines captiuos qui cathenis vinciunt,
Et qui fugitiuis seruis indunt compedes,
Nimis stultè faciunt, mea quidem sententia.
Namq; homini misero si ad malum accidit malum,
Maior libido est fugere, & facere nequiter.
Nam se ex cathenis eximant aliquo modo,
Tum compediti tanuam lima proterunt,

Aut

Aut lapide excutiunt clauum. Nugæ sunt eæ.
Quem tu asseruare rectè, ne aufugiat, voles,
Esca atq; potione vincire decet.
Apud mensam plenam homini rostrum deliges.
Dum tu illi quod edit, & quod potet, præbeas,
Suo arbitratu, & affatim quotidie.
Nunquam adepol fugiet, tametsi capitalfecerit.
Facile asseruabis, dum eo vinclo vincies.
Ita istæ hæc nimis lenta vincla sunt escaria.
Quàm magis intendas, tanto astringunt arctius.

Eodem pertinent qui sequuntur, quos, ne nimis sim longus, prætermitto.

PROGYMNASMA OCTAVVMDECIMVM.

Trium orbis partium de principatu altercatio.

GLobi huius, quem innumerabilium fermè regionum tractus, & marium quàm plurimorum vastitates conficiunt, partem habitabilem, latini orbem terrarum, Græci οἰκουμένην ab ipsa habitatione ducto verbo nuncupauerunt: vniuersus quippe propter aquas habitari non potest: quanquam ne vltima quidem ora τῆς οἰκουμένης ob longinquum solis abscessum niue & pruina obrigescentes, nec media appulsu eiusdem nimium exardescens à quoquã mortalium incoli dicuntur. Hunc orbem terrarũ non eodem modo omnes diuisisse reperiuntur. Fuerunt qui in duas partes tribuerẽt, vt Terent. Varro li. 4. de ling. lat. Sallust. in historia Iugurth. Isocr. in Panegyrico, Seruius in 1. Aen. retulerũt, in Asiã & Euro-

Europam, Africam nimirum cum Europa coniungentes. Nonnulli quatuor fecerunt, Africam, Europam, Asiam, Indiam, cuius loco huius sæculi Geographi nominant Americam, Americi Vespucij, hominis trali nauigatione primum exploratam & apertam. Plurimi tres, Indiam reliquas terras tum ignotas, nunc demum lustratas, Asiæ appellatione complexi, quos vt sequar, inclinat animus: esset enim rationibus meis alienius, partitiones istas discutere, & cum de America neque tam multa adhuc, quod ego sciam, neque tam fide digna extent publicata litteris, quartum ei locum audacius in hac à me instituta partium contentione concederem: in qua, quanam præstet inuestigare, & primas ad Europam deferre decreui. Asia quidem à meridie per orientem vsque ad septentrionem pertinet. Europa à Septentrione vsque in occidentem porrigitur: ab occidente in meridiem Africa iacet. Quo pacto fit, vt orbem dimidiatum complectantur duæ, tertia ambas magnitudine exæquet: quippe quæ sola alterum dimidium contineat. Ideo autem alterius dimidij duæ partes euaserunt, quod ab Oceano mare magnum se insinuans, eas intersecuit. Si igitur orbê τῶν οἰκουμένην in orientem & occidentem distribuas, vnam harum partium Asia vendicabit, orientem scilicet, alsam, nempe occidentem, duæ: ita vt Europa septentrionem, Africa meridiem respiciat. Fingamus nunc eas ipsas contra se dignitatis obtinendæ velitantes, & ad causſæ suæ vtilitatem argumenta nectentes, ac testes in medium producentes ad hunc modum.

EVROPA, ASIA, AFRICA.

EVROPA. Quæ est ista in commemoranda nobilitate & opulentia tua tam insolens ostêtatio? quis hic fastus? qui spiritus? solâne tu florens? solâne beata? solâne copiosa? ô indignitatem. Ego me fortunatam, ego me inclytam, ego non

non Africa solùm, sed te quoque quantumcunque tollas supercilium, superiorem me, & gradu in altiora locandam, non censeam? immo iam pridem locatam non gaudeam? AS. Quid nõ faciat, quid non dicat hæc, si sit Asia? quàm intoleranter glorietur? quàm insolenter sese efferat? quàm per nos pedibus incedat? Quin tu Africa eadem, opinor, designes, & eodem te crimine constringas, si in te sentias, quibus ego me ditatam intueor bonis. AF. Nec nulla nobis, nec omnia tibi se in gremium tuum bona contulerunt: proin mitte profundere verba nimium basilica néue cælum tuis armis territa. AS. Subigit fateri veritas, non esse mihi tot bona quot tibi. non enim tot species monstrorum, quo te ornamento præcellentem illa testantur, quę per vulgi ora voluuntur. Libyca fera: semper affert Lybia mali quippiam: semper Africa noui aliquid apportat: de portentis enim tuis circumferuntur. Nec portentorum tantum, quæ minima est fęlicitas, sed variorum insuper venenorum mater es, quod ignominię tibi, prô quâtam labem imponit? ob huiusmodi virulentos bestiarum afflatus cerui animalium pulcherrima ita acerbè te oderunt, vt iusiurandum iurauerint, nullo vnquam æuo apud te diuersaturos. Qui vafer dicitur, id est, callidus, ab eo dicitur quod sit valde Afer. Quid quod tuorum incolarum ingenia ex fraude, dolo, periuria concreta sunt? Nihil quippe apud eos valet candor, nihil fides, nihil religio Deiq; metus. Nõ attulerunt è Phœnicia Tyrij coloni istas artes, inuentas in Africa ipsi quoque nauiter exercuerunt. Deinde non sufficit tibi barbaram & incultam esse

mori-

moribus, & ignorare ius humanitatis (quod fide me prædices, maleuolentissima obtrectatione innocentis famam appetere videare) vocari insuper iuuat Barbaram. Tua siquidem vt Lybia, vt Numidia, vt Mauritania, sic Barbaria. Immensum æstuas, caloreq; immoderato exuris omnia, cęlestibus aquis defecta & terrestribus. Maxima pars sinus tui, & ad Oceanum vergens altera ab incolis & cultura desertæ cernuntur, in tuguriis & mapalibus ferme Afri, non oppidatim, nec vicatim, sed sparsim habitant, cum & pagis & ciuitatibus sis infrequens, multiq; incertis vagantur sedibus, & sunt, vt Scythæ hamaxobij. E locis non paucis, quæ alioqui ad habitandum essent idonea, feræ tuæ immanes ac venenatæ mortales fugant: itaque nihil pæne aliud quàm vasta & horrida solitudo es. Hæc quæ enumerando percensere potui, concedam libens mihi non adesse. Cum Europa non potes comparari, nedum mecum: cum sint etiam, qui te illa minorem magnitudine pronuntiet, vt fileam cætera, quibus te præcedit. E. Te laudatrice haud egeo. AF. En Europa, vt ego huic hodie os præbui? vt me conscidit? vt maledictis fixit? Siticulosam & aridam esse me propter solis vicinitatem negare nolo: laboro item quibusdam incommodis, quæ iustius mihi obiiceres, si tu iis omnino careres. Nunc lippire in propriis, acutùm cernere in alienis, tu considera cuius sit prudentię. Veruntamen agrorũ meorũ bonitas, fæcunditasq; mirabilis toti generi humano quàm notissima est, quæ alicui centesimo cum fœnore messem reddo. In promptu sunt illæ voces poëtarum.

rum. Proprio condidit horreo, Quidquid de Libycis verritur areis. Frumenti quantū metit Africa. Posſideat Libycas meſſes, Hermumq; Tagumq;.

Non quidquid Libycis terit
Feruens area meſſibus.

Quamobrem ſi te aliquando penuria frūgum, & anguſtiæ frumentariæ arctius habent, at me nunquam. Genus indigenarum meorum ſalubritate corporum, velocitate pedum, laborum tolerantia commendatur: pleriſq; non morbus, ſed decrepita ſenectus viuendi finem affert. Iam his prætermiſſis, fertilitate frugumq; abundātia, qua horrea ipſa rumpuntur vtriq; veſtrum, amplitudine Europę me anteponere nihil vereor: reliqua bona, & multa ſanè cum ambabus habere me cōmūnia affirmo, & hoc ad extremum addo: ſi mihi principatus detrahatur penitus, nō rectè neq; iurè id fieri: dubiam adhuc inter nos omnes palmam videri, ancipitemq; victoriam. E. Quid? ancipitem victoriam? Impudentis audaciæ culpam ſuſcipis, ſi potiores tibi arrogas. Hoc Aſiam quoque iudicare liquet, quæ etſi minus mihi quàm ſibi, *longè tamen* plus quàm tibi fauet. Quare te *ipſam fac conſulas*, & te duabus ne opponas, litem enim perdas, quocunq; iudice, etiam Aeaco, nobiſcum certaueris. Neq; aliquando in dubitatione poſitū fuit, vtrū tu poſtrema mundi pars eſſes. Pluribus bonis præſtare victricē oportet, nō pluribus malis, quomodo tu vtramq; noſtrūm prętas. Quod cum ita ſit, aufer te hinc: aut ſi mauis, æquis auribus nos controuerſantes audi & da iudiciū. AF. Ego vt me huc deiiciam? vt tanquam dominis ancilla deſeruiam? mihi

pul-

pulchrum meum, iudicem quærite aliam. Interim sermones vestros, quanquam ambitiosissimos, fallendi temporis auscultabo. AS. Sentin' aculeum Europa? Sinamus huic genitrici monstrorum mõstra sua, & putemus verum esse: vnumquemque intra fortunam suam manere. E. Quin tu igitur manes? AS. Perspicuum est longitudinem & latitudinem cum de terris disputatur ad laudem facere: atqui ego tam longa, tam lata sũm, vt neque tu, neque illa, neque ambæ simul vtraq; dimensione mihi respondeatis. Orientem insuper amplector, quod est è quatuor mundi lateribus nobilissimum, siquidem dextrum: dextra autem sinistris virtute & honore antecellunt. Tu in occidentem tendis. An verò regnis meis adeo multis, adeo latè patentibus quidquam sit eximium magis atque præstantius? Quæ nam ea? quæ? longus mihi nascitur ordo. Pontus, Bithynia, Phrygia maior & minor, Lycia, Galatia, Paphlagonia, Pamphylia, Cappadocia, Armenia, Lydia, Cilicia, Sarmatia, Asiatica, Colchis, Iberia, Cyprus, Syria, Phœnicia, Palestina, Iudæa, Arabia, Mesopotamia, Babylonia, Assyria, Media, Persis, Parthia, Carmania, Margiana, Bactriana, India, Taprobana. De singulis ad narrandum magna benignitas. Cælo vtor clementi, moderatoq;, solo feracissimo. Animantium ferarum atque mitium copia non deest, suppeditantq; affatim ad victum & cultum necessaria. Reliquarum prouinciarum vectigalia tanta fuerunt Romanis, vt iis ad ipsas prouincias tutandas vix contenti esse possent. At me tam opimam & fertilem prædicabant, vt & vbertate agrorum, & varieta-

rietate fructuũ, & magnitudine pastionis, & multitudine earum rerum quæ exportarentur facilè omnibus terris dicerent antecellere. Quid loquar de suauissimorum odorum, quibus tu ad sacrificium vteris, quid de gemmarum, lapillorum, aromatum, maximarum cuiusque generis diuitiarum delitiarumq; prouentu, vnde tuam consolar inopiam? Vel enim eiusmodi rebus pauperes: vel earum raritate conflictaris. Impero ciuitatibus innumeris & amplissimis: habui habeoq; reges potentissimos, gentes infinitas: gessi & gero bella terra mariq; grauissima & periculosissima, nec, vt absoluam, deesse mihi quidquam video, quo minus principatu dignanda sim. Quapropter cede, Europa, & pro opibus tuis effice mœnia, néue supra pedem calceus. E. Nihil promotum istis conclusiunculis. Veteres Imperatores recensere habeo, per quos illustrissimum dignitatis & præstantiæ meæ consecuta sum testimonium, quando diuidendo cum collegis imperio Romano, amore Europæ occidentem sibi semper retinuerunt, Asiam, quamuis ad solem orientem positam, illis dimiserunt. Ego altrix victoris omnium gentium populi, longeq; terrarum pulcherrima dicta sum, tota habitabilis, præter modicam partem frigore paulò rigidiorem prope Tanaim, quo flumine abste dirimor. Nullus est in me tam abiectus locus, in quo domicilia sibi homines non condiderint, & vbi degendæ vitæ parare sibi necessaria non queant. Pascunt & habitant etiam in ipsis Alpibus, quibus ab Italia Germania secernitur, & in aliis montibus, quamuis altis: vsq; eo asperum & inhospitale apud

me nihil inuenitur. Populorum mira mihi frequentia: regna, & Christiana supra octo & viginti, eaq; haud angusta. Et sunt Europæ regna prouinciæq; nobiliores, populi humaniores, moratiores, prudentiores, religiosiores, quàm vel Asiæ, vel Africæ. Vino, frugibus, fructibus, omnigenis, armento, pecore non tu præ me abundas: noxias ego bestias perpaucas alo, tu multas: cælum meum temperatissimum, summa locorum amœnitas, frequentia ciuitatum optimis legibus institutarum, & omni copia refertarum, homines maiore lógè numero, quàm credas. Tu inops ab iis, vt item à ciuitatib⁹, habesq; cóplures & spatiosas solitudines, multa maria, loca sterilia, arenosa, montes nimium algidos, terras inhospitas. At ego montibus & cápis pulcherrimè distinguor, nihil non cultum aspicio, nihil non frequentatum, pace belloq; mihimet sufficio, repente colligo magnos exercitus, conficio subitò præsidia, diuès sum agricolis, & te, & Africam bonis meis sanè pluribus impertio. Robustos ego bellicososq; homines nutrio, tu molles & deliciis eneruatos, ac nusquam nisi in libidine viros. India mittit ebur, molles sua thura Sabæi, ait Maro. Et Lucanus.

Quidquid ad Eoos tractus mundiq; teporem
Labitur, emollit gentes clementia cæli.

Nunquam Asia in Europam dominari potuit: ast Europa Asiam: immo vnica Romanorum Respub. & Asiam & Africam suis armis sibi seruire compulit. Reges Persarum quamuis Asianos vicissent, à Græcis tamen, qui sunt Europæi, semper fusos fugatos-

gatosq; testis temporum historia confitetur. Memorabile est illud Alexandri Molossi patrui Alexandri Magni. Hic cum in Italiam populo Rom. bellum facturus proficisceretur, se quidem ad Romanos abire dixit, quasi in ἀνδρονῖτιν: nepotem suum iisse in Asiam, quasi in γυναικονῖτιν: hoc est, se contra viros, illum contra fœminas arma mouisse. Insulæ meæ, potissimùm quæ ad Austrum sunt, sic me ornant, vt gemmæ coronam auream: nec propter Siciliam & Sardiniam Carthago & Roma bello contendissent, nisi eas sibi fructuosas sciuissent. Nunc tibi quoque prouincias quasdam meas & præcipuas enumerabo, quas si etiam pro merito laudare velim, non sit finem inuentura oratio. Nã de Italia, Gallia, Hispania, Germania quid adeo magnificum dici potest, quin id earum nobilitas exsuperet? Præter has sunt Britannia, Pannonia, Illyricum, Dalmatia, Cyrnus siue Corsica, & quas supra nominaui Sardinia, Sicilia, item Sarmatia Europæa, Taurica Chersonesus, Dacia, Mysia vtraque, Thracia Chersonesus, Macedonia, Epirus, Peloponnesus, Eubœa, Creta. AF. Etsi vtriq; succenseo de appetitu excellentiæ haud satis modesto, nõ queo tamen continere me, quin faciã, quod à principio recusâram, alteriq; vestrûm calculum album adiiciam, & hunc sensum meum verbis testatum relinquam: vicit Asiã Europa. AS. Vicit ergo te. AF. Vincat veritas, vincat Europa, & sit princeps mundi partium. E. Sapuisti cum sapientibus. Europam omnes consensu Reginam, & Dominam orbis prædicant, non Asiam.

ANNOTATIONES.

VT TERENTIVS VARRO) Sic ille. Vt Asia, sit cælum dicitur modis duobus. Nam & Asia qua non Europa, in qua est Syria: & Asia dicitur prioris pars Asiæ, in qua est Ionia. EVROPA, ASIA, AFRICA) Europam nomen adeptam ab Europa Agenoris Phœnicum Regis filia, de qua est in 2. Metam. in extremo, quidam tradiderunt. Herodot. lib. 4. vnde hæc illi appellatio, aut quis eius auctor, à nemine mortalium adhuc compertum existimat. Reliquæ duæ partes vnde vocabulum nactæ sint, etiam incertum esse affirmat. Asiam nonnulli ab Asio, alij ab Asia Regina: Africam ab Afro, aut ab α particula priuante, & φρίκη horror nominatam voluerunt, quod sit sine horrore frigoris. Nos rem magna disquisitione dignam non arbitramur, & cuique quod libet sentiendi potestatem permittimus. Europam describit Plinius tertio & quarto libris, Africam quinto, Asiam sexto: tametsi eam descriptionem ordiatur cap. 9. lib. 5. Strabo Europam libro tertio, & septem deinceps, Asiam libris sex, ab vndecimo. Africam Sallust. in Iugurth. Orbis Asiæ, & orbis Europæ dicitur à Marone 7. Æneid. vt à Marcellino orbis Eous, & orbis occiduus, pro imperio orientali & occidentali: & orbis Romanus pro imperio Romano. ASIAM QVIDEM A MERIDIE) Lege proœmium lib. 3. apud Plin. VERBA NIMIVM BASILICA) Quod magnificum est, Græci appellare solent βασιλικὸν, & βασιλικῶς dicunt, pro magnificè. Hinc

apud

apud latinos quoque, ac potiss: mum apud Plautum, inuenias basilica facinora, basilicæ edictiones, basilicæ ædes, basilicus victus, basilicus status, basilicum vestimentum, valere basilicè. Dixit etiam quodam loco, basilicè perij. Porus Indiæ Rex ab Alexãdro victus, cum à victore interrogaretur, quemadmodum haberi vellet: respondit, βασιλικῶς. Roganti rursum Alexandro, numquid aliud? nihil, ait, nam ἐν τῷ βασιλικῶς omnia includuntur. NON ENIM TOT SPECIES MONSTRORVM) Admodum ferax monstrorum est hæc pars orbis. Caussam prodit Plin. lib. 8. cap. 16. inopiam aquarum, propter quam ad paucos amnes congregantibus se feris, multiformes animalium partus, variè fœminis cuiusque generis mares aut vi aut voluptate miscente. Cur eius symbolum scorpius, vide Pierij Hieroglyph. lib. 16. in scorpione. EX FRAVDE, DOLO, PERIVRIO) Celebrata est literis multorum calliditas, perfidia, fraudulentia, vanitas Pœnorum seu Afrorum, vt prouerbium inde natum sit, Punica fides, Punica religio. Quo allusisse mihi videtur Virg. 1. Æneid. Quippe domum timet ambiguam Tyriosq; bilingues. VT SCYTHÆ HAMAXOBII) ἁμαξόβιοι, siue ἁμαξοβίται, siue ἁμάξοικοι, latinè, in plaustris viuentes, in plaustris domicilia habentes. Sic dicti sunt Scythæ, de quorum moribus inter cætera hæc Iustinus lib. 2. Hominibus inter se nulli fines: neque enim agrum exercent: nec domus illis vlla, aut tectum, aut sedes est, armenta & pecora semper pascentibus, & per incultas solitudines errare solitis. Vxores liberosq; secum in plau-

stris vehunt: quibus coriis imbrium & hyemis caussa tectis pro domibus vtuntur. HODIE OS PRÆBVI) *Os præbere dicitur, qui se præsentem contumeliis affici patitur. Cic. lib. 1. ad Att. ep. 15. Auli autem filius, ô dij immortales, quàm ignauus, ac sine animo miles? quàm dignus qui Palicano, sicut facit, os ad malè audiendum quotidie præbeat? Idem pro Sex. Roscio. Os suum tibi tradidit. Verr. 4. Et iis tacitum os tuum præbere malueris. Terent. Adelph. Qui hodie os vsq; præbui. Tacit. lib. 9. Præbebant ora contumeliis, & posita omni ferocia, cuncta victi patiebantur. In os laudare, est præsentem laudare, quod assentationi tribuitur. Plat. lib. 9. de leg.* κατὰ τὸ στόμα τοῦ διώκοντος καὶ φεύγοντος, *pro, in conspectu & coram. In Euthydemo* εἶπον ἂν σοι εἰς κεφαλὴν, *dixissem tibi in os. Xenoph. Hierone* οὐδεὶς ἐθέλει τυράννους κατ' ὀφθαλμοὺς κατηγορεῖν. *Nemo vult tyrannos in os accusare.* FOECVNDITASQVE MIRABILIS) *Perlege quod de eius pictura narrat Pierius lib. 56. in Spica.* OCCIDENTEM SIBI SEMPER) *Fecit hoc Valentinianus successor Iouiani cum Valente fratre, Gratianus Valentiniani filius cum Theodosio. Orientalis autem imperij nomine intellige Asiam, Orientem, Aegyptum, & Illyricum. Ex quibus Oriens Syriam, Armeniam, Arabiam, & Mesopotamiam. Illyricum verò Thraciam, Mœsiam, Daciam, Pannoniam, Macedoniam, Græciam, & Dalmatiam includebat. Hoc partitio cum placuisset Diocletiano, & Maximiano, deinde Constantio & Galerio, quos illi secundùm se Augustos creauerunt, placuit etiam Constantino, qui tamen*

vtrum-

vtrumq; imperium in multas rursum portiones diuisit. De quo Sigon. lib. 4. Imp. occident. VINO, FRVGIBVS, ET FRVCTIBVS) *In duas partes orbem terræ diuisisse Eratosthenem ait Varro lib. 1. de re rust. cap. 2. ad meridiem versus, & ad septentriones. Tum addit hæc. Et sine dubio quoniam salubrior pars septentrionalis est, quàm meridiana: & quæ salubrior, illa fructuosior: magis Europam fuisse opportunam ad colendum, quàm Asiam.*

PROGYMNASMA NONVMDECIMVM.

Animalia.

PERCVNCTATORES, PHYSIOLOGVS.

PERCVNCTATORES. De physica philosophia, rebusq; occultis, quæ se longè lateq; fundunt, permulta grauia & frugifera accuratè curioseq; disputasse contemplatores venatoresq; naturæ, nec tamen vllam eius philosophiæ partem vberiorem esse, quàm quæ de animalibus explicat, id est eiusmodi, vt vel nos scire possimus, qui non sumus eruditissimi: propterea quod in studiis disciplinarum politiorũ duntaxat ab initio ætatis hucusque desudauimus. PHY. Idem ego, idem omnes dicent, qui in physicis perfecti sunt & perpoliti. P. Largire hoc nobis tribus, vt ad quæsita nostra non subtilitate philosophica, sed quo clariora sint omnia, & auditu iucũdiora, populari quadã

ratione respondeas. PHY. Nec abipsismet philosophis hæc philosophicè prorsus, hoc est horrido lo sermone, obscurè, & συλλογιστικῶς, verùm aliquanto compositiore, perspicuè & ad communem sensum appositè, ἐξηγητικῶς pertractantur. Quamobrem Aristoteles, quem Plinius auctorem sequitur, quemq; circiter quinquaginta volumina de animalibus ex fide aliquot mille hominum ea de caussa Alexandri iussu, & impensa conuocatorum confeciſſe, & ea à se collecta in arctum, cum iis quæ ignorasset ille, commemorat, eos libros historiam animalium inscripsit. Inclusit autem Plinius hanc suam epitomen Aristoteleam libris 4. Nam octauo agit de terrestribus, nono de aquatilibus, decimo de pennatis, vndecimo de insectis. Feruntur etiam Aeliani de animalibus libri septendecim, Gesnerus quatuor maxima mole volumina de iisdem, additis iconibus conscripsit: alij libellos reliquerunt. P. Non erat consilium hoc abs te quærere: pergratum nihilominus feciſti nobis, cum, quos auctores voluere in hoc argumento possemus indicare studuisti. PHY. Quomodo in pecunia, sic in scientia perplacere debet, cum plus datur, quam peritur: nam vt illa arcam: sic ista animum implet, & verisimis eum diuitiis diuitem efficit. P. Non magis tua hæc, quàm omnium sapientum vox est. Velimus autem hæc tria capita abs te differi. Primum de ordinibus seu generibus animantium: alterum de natura earum generatim: postremum de his, quæ in singulis ordinibus admiranda recordaberis. PHY. Scriptorum non est vna eademq; de generibus animalium seu-

sententia: quidam enim plura enumerant alij pauciora. Qui pauciora, non minus tribus: qui plura, non plus quinque. P. Qui sunt hi posteriores? & quo pacto quinque? PHY. M. Tullius 1. de nat. deor. ita scribit. Bestiarum terrenæ sunt aliæ, partim aquatiles, aliæ quasi ancipites in vtraque sede viuentes: sunt quædam etiam quæ ex igne nasci putentur, appareantq; in ardentibus fornacibus sæpe volitantes. In quibus verbis, illa (in vtraq; sede viuentes) cum ad aues referri possunt, quæ in terra & in aere viuunt: tum ad ea, quæ Græcis vocãtur ἀμφίβια, & partim in aquis, partim in terris vitam agitant, vt aues quædam, & nonnullæ quadrupedes. Sic erunt genera omnino quinque. In secundo porrò libro expressè tria tantum nominat: sic enim ait. Animantium aliæ coriis tectæ sunt, aliæ villis vestitæ, aliæ spinis hirsutæ: pluma alias, alias squama videmus obductas. Videtis eum loqui de terrestribus, pennigeris, & piscibus? P. Hoc apertissimum est. PHY. In Tuscul. 5. hæc lego. Natura alias bestias nantes, aquarũ incolas esse voluit, alias volucres cælo frui libero: serpentes quasdam, quasdam esse gradientes. *Vbi quartam addit speciem, serpentes: quo nomine eas intelligit, quæ pedibus carent. Lactantius Firmianus in præclaro monumento de opificio Dei cap. 5. à corporis forma & partibus tripartitam diuisionem hoc modo inducit. Principiò cum Deus fingeret animalia, noluit ea in rotundam formæ speciem conglobare atque colligere, vt & moueri ad ambulandum, & flectere se in quamlibet partem facilè possent: sed ex ipsa corporis summa produxit caput:*

item produxit membra quædam longius, quæ vocantur pedes, vt alternis motibus solo fixa perducerent animal quò mens tulisset, aut quò petendi cibi necessitas prouocasset. Ex ipso autem vasculo corporis quatuor fecit extantia, bina posterius, quæ sunt in omnib⁹ pedes, item bina capiti & collo proxima, quæ varios animantibus vsus præbent. In pecudibus enim ac feris sunt pedes posterioribus similes, in homine autem manus, quæ non ad ambulandum, sed ad faciendum temperandumq; sunt natæ. Est & tertium genus, in quo priora illa neque pedes, neq; manus sunt, sed alæ, in quibus pennæ per ordinem fixæ, volandi exhibent vsum. P. Ex hac oratione tria genera agnoscimus, aues, quadrupedes, homines. Attamen cum terrestrium vocabulo, & homines comprehendantur, & quadrupedes, aues autem volatilium, hic scriptor duas tantum species asserit, & pisces, id est, aquatile genus omittit. PHY. Id factum interpretemini, quòd de piscibus, vt imperfectis animalibus, agere non decreuerat. Nam quis vnquam animantium genus hoc tertium negauerit? P. Quid tu? PHY. Tria tantum esse numeranda censeo. P. Quid ad Ciceronis locos? PHY. Amphibia de quibus Plinius, Columella. M. Varro, Aristoteles & alij, si quatuor pedibus sunt prædita, habeo in terrestribus: si plumis cooperta, in auibus. Quas in Tuscul. serpentes vocat, similiter in terrestribus. De ranis & similibus, quæ etiam è putridis rebus, non è sola corporum coniunctione nascuntur, loqui piget: illas quidem, ranas inquam, in piscibus, atque etiam in deliciis duci omnes nouimus.

P. Es

P. Et in igne viuentes beſtiolas, ad quem ordinem adſcribemus? certè in 2. de nat. deor. Ariſtotelis teſtimonio vtitur Cicero ad probandum, animalia quædam in ignis elemento degere. PHY. Ex priſcorum opinione locutum putate Ariſtotelem, qui cælum natura ignea conſtare exiſtimârunt, quæque in eo verſantur aſtra, viuentia eſſe & intelligentia. Præter animalia duobus in elementis, terra ſcilicet & aqua orientia non agnoſcit. Lib. 4. Meteor. apertè inquit, in terra & aqua duntaxat animantes reperiri, in aere autem & igne non item: volatiles enim in terra procreantur. Reſponderi etiam poteſt, Ciceronem quæ *ſcripſit*, ex eo Ariſtotelis commentario deprompſiſſe, cuius mentio fit à Plutarcho libro quinto, de placit. philoſoph. capite 20. Eſt, inquit, Ariſtotelis liber quidam, in quo animalium genera quadripartita eſſe dicit, terreſtria, aquatilia, volatilia, cæleſtia. Etenim cæleſtium quoque orbium dici animalia non ſecus atque terræ. Verùm an hîc liber Ariſtotelem aliúmue auctorem habeat, video dubitari. Cum eo ſcriptore, quiſquis tandem eſt, labitur Ouid. 1. Metamorph. eandem diſtributionem ſequens. *Neu regio foret vlla &c. Porrò animantium*, in quibus plus ineſt aeris, teneriora ſunt: quæ plus habent aquæ, propter vim humoris, lenta: quæ terroſa, duritiem præferunt. Ignis vberior fragiliora facit. Eſt autem prorſus falſum, vllũ animal aut gigni poſſe, aut viuere in igne. P. Petimus nunc abs te ſingulorum tributionem in ſpecies. PHY. Ariſtoteles

lib.

lib. 1. de historia animalium, & Plinius lib. 8. cap. 53. & 56. animantes quasdam aiunt perpetuò cicures & mansuetas, alias perpetuò feras, quasdam naturæ mediæ, quæ nempe cicurari possunt. In alia autem, cuiuscunque generis vllum sit placidum, eiusdem inueniri & ferum: vtpote cum hominum etiam syluestrium genera reperiantur. Mediasesse in volucribus hirundines, apes: in mari delphinos. Addamus nos, in terrestribus vrsos, tauros. Tamen pisces præter delphinum, & alios paucos nunquam mansuefiunt, nec se tractandos manibus præbent, vt in eo genere placidum animal nullum sit. Plato terrenas in feras & mansuetas secernit. Plenior earum diuisio est apud Tullium Tuscul. 5. Earum ipsarum inquit, partim esse (natura) voluptuosiuagas, partim cõgregatas: immanes alias, quasdam autem cicures: nonnullas abditas, terrasque tectas. De discriminibus volatilium infinitis quodammodo iam expectatis vt differam. P. Sanè quidem. PHY. Aliud genus est σχιζόπτερον cuius pennæ fissæ, vt aquilarum. Aliud λεπτόπτερον, cuius alæ pelliceæ, vt vespertilionum. Aliud πτίλωτον, cuius alæ tenuibus membranis constant, vt vesparum. Aliud κολεόπτερον, quod alas vaginis seu crustis inclusas habet, quibus explicatis volatum init. Sunt item aliæ carniuoræ, quibus vngues aduncæ, acuti, rostrum simili modo, volatus celer, vt & facilè capiant prædam, & commodè dilanient. Aliæ frugibus vescuntur, quarum alia forma est: aliæ & frugibus, & carnibus. Rursum quædam soliuagæ sunt, vt rapaces, quædam gregales vt columbæ,

sturni,

sturni, & aliæ quàm plurimæ. Demum sunt quæ nullum regem & ducem agnoscunt: sunt quæ quasi sub imperio viuunt, vt grues, & apes. Et hæ mutant sedem: ciconiæ enim & hirundines tempore hyberno remotiora & tepida loca petunt, sub æstatem reuertuntur, aliæ in iisdem sedibus semper mansitant. In voce magna insuper inter eas differentia: aliæ garrulæ, aliæ taciturnæ, aliæ imitantur verba hominum aut per se, aut doctæ, aliæ nequaquam. De piscium distantia liceret item multa proferre, de qua quoniam diligenter & copiosè scripsit D. Basil. Homil. 7. in Hexaëm. ad eum aditote. Maiora profectò in aquis, quàm in terris esse animalia discimus ex historiis, & experimur, & aqueæ materiæ copia habilitas q̃, ad quamuis magnitudinem, id ita esse persuadet. Cete quidem mole sua montibus æquantur. Cum enim emergunt è mari, insulæ sæpenumero apparent, & ad terrorẽ stuporemq̃ nostrum creata videntur. Sequitur vt quod alterum erat petitionis vestræ caput, quàm breuissimè potero, transigam. Viuunt secundùm naturam animantium species quælibet, & hoc illis commune est: veruntamen natura sunt dissimiles, alia equi, alia bouis, alia delphini, alia cerui, alia noctuæ: manet nihilominus intra naturæ suæ terminos, tenet leges suas, tenet munus suum vnaquæque, nec in mores atque vitam diuersæ animantis migrat. Non persequitur viuendi rationem cerui leo, nec anseris lepus, nec thynni balæna, nec monedulæ philomela. Est insuper cuique generi pastus idoneus naturæ sollertia comparatus, ad eumq̃ capessendum & conficiendum figura corporum,

tum, partes, & membrorum fabrica accommodata. Appetitu ad alimenta feruntur, sensu noxia à salutaribus discernunt. Videmus porrò ad cibum capessendum has gradiendo, illas serpendo, alias volando, quasdam nando accedere, quę partim ore hiante, & dentibus ipsis capiunt, partim vnguium tenacitate corripiunt, partim aduncitate rostrorum: aliæ fugunt, aliæ carpunt, aliæ vorant, aliæ mandunt. Cibum terrestrem quædam facilè contingant, quia humiles sunt: altiores, vti cygnos, anseres, camelos collorum proceritas adiuuat. Cernimus præterea quemadmodum aduersus metum atque iniuriam suis sese armis defendant, cornibus tauri, dentibus apri, morsu leones. Aliæ fuga, aliæ occultatione se tutantur, effusione atramenti sepiæ, torpore torpedines. Multa etiam infectantes odoris intolerabili fœditate depellunt. Quod si singulas pariter consideremus, nihil Deus illis addidit, quod addendum non esset, nihil quod eis non necessarium. Quàm singularis demum ratio ad perpetuam generis conseruationem in bestiis apparet? Principiò aliæ mares sunt, aliæ fœminę, quod perpetuitatis vtiq; caussa natura machinata est. Deinde partes corporis & ad procreandum, & ad concipiendum aptissimæ: & in vtroq; sexu, commiscendorum corporum miræ libidines. Quæ in pariendo fœcundiores sunt, vt sues, vt canes, his mammarum data est multitudo; quas pauciores habent, quæ pauca gignunt. Quid dicam de amore in educanda custodiendáque sobole, donec se possit ipsa defendere? quid de proprietatibus memorem, quibus non mediocriter distinguuntur? bos constans, asinus piger, equus

lasci-

lasciuus, lupus immitis, vulpes astuta, cervus timidus, formica laboriosa, canis gratus, & ad amandum propensus, leo iracundus, qui inter animalia velut tyrannus, se æquari cæteris non sustinet, congressusque aspernatur. Quanto autem opere ipsæmet se custodiunt? quantam suimet, quàm sollicitam assiduámque curam gerunt? vt in pastu circumspectant? vt in cubilibus delitescunt? Hæc, & quæ sciens prætermitto longè plura, quanquam miracula dici possint, ego tamen, quò voluntati vestræ perfectè seruiam, admiranda nonnulla (quod erat in tripartita propositione tertium) commemorare non refugiam, vt sermonis nostri cumuletur iucunditas & lætissimo fine concludatur. Ac primo loco de auibus exempla adducã, tum de piscibus subiungam, ad extremum de terrenis animalibus. P. Inflãmati auiditate ferimur ad audiendum. PHY. Grues noctu vicissim excubant, cæterisq; consopitis vna vigilat, crurũ alterutri corpore innitẽs, altero adducto cõprehensum lapillũ tenens. Quæ in retinendo constantia obrepere diutius illi somnũ non sinit: statim enim vt remiserit, decidens calculus excitat, arguitq; negligentẽ. Perlustrat oculis oẽs illa vigil, erectoq; collo circumspicit, an sit alicunde periculum, vt socias è somno suscitet. Cum tempus huic vigiliæ præfinitum abiit, clangore emisso alia de successione in hac statione admonetur, prior fessa se quieti dat, alia eandem operam præbet. Cũ volant, vna toto agmine prima, & dux est, sequentes in tergis præuolantium colla & capita reponunt. Hoc quia dux ipse facere non potest, quod non habet vbi nitatur, reuolat, vt ipse quoque quiescat.

In

In eius locũ succedit ex iis quæ acquieuerunt proxima: eaq; vicissitudo in omni cursu conseruatur. Ciconiæ parentes vetulos plumis pennisq; pæne nudatos suis alis ac pennis circumuolantes fouent, victum illis conquirunt, suis eos humeris sublatos per aera portant. Turtur amissa coniuge nunquam iterat connubium, viuitq; in cælibatu perpetuo: vt hinc discant mulieres, inquit D. Basilius, etiam apud animantes rationis expertes viduitatis honestatem indecoro repetiti connubij anteponendam esse. Quis nam vulturibus cædem & cadauera prænuntiauit, cum exercitus ad bellum committendum educuntur? Magno etenim numero copias illi & castra sequuntur, cum præsagitione haud dubia, ex apparatu scilicet armorum, & nitore ferri sibi factis stragibus cœnas & prandia lautissimas apparatum iri. Halcyon coniugis amantissima est, cui non vno, sed toto anni tempore adhæret, eiusq; mutum admittit, non quia falax sit, cum alteri prorsus nulli misceatur, sed beneuolentia quadam, qualis pudicam & germanam vxorem decet. Eundem senectute iam grauem, & ægrius sequentem, mirabili cura sustinet atque fouet, nusquam destituens, nusquam post se relinquens: Humeris impositum vbilibet circumfert & curat, & ad mortem vsque illi adest. Plura de huius auiculæ virtutibus Plutarchus. Ab alitibus ad pisces discedamus. Ranas marinas tradit Cicero obruere se arena solere, & moueri prope aquam, ad quas velut ad escam pisces cum accesserunt, confici à ranis, atque consumi. Polypus cuicunque saxo adhæret, eius colorem imitatur: ita pisces cõplures dolum ignorantes,

rantes, tanquam ad saxum adnatant, ab eoq; deuorantur. De ingeniis scari, lupi, murenę, mugilis legite Plin. lib. 32. cap. 2. Ex eiusdem cap. 8. lib. 9. de delphino hæc accipite. *Delphinus non homini tantum amicum animal, verùm & musicæ arti, mulcetur symphoniæ cantu, & præcipuè hydraulis sono. Hominem non expauescit, vt alienum, obuiam nauigis venit, alludit exultans, certat etiam, & quamuis plena præterit vela. Diuo Augusto principe Lucrinum lacum innectus, pauperis cuiusdam puerum ex Baiano Puteolos in ludum literarum itantem, cum meridiano immorans appellatum eum Simonis nomine sæpius fragmentis panis, quem ob id ferebat, allexisset, miro amore dilexit. Quocunque diei tempore inclamatus à puero, quamuis occultus atque abditus, ex imo aduolabat: pastusq; è manu, præbebat ascensuro dorsum, pinnæ aculeos, veluti vagina condens: receptumq; Puteolos per magnum æquor in ludum ferebat, simili modo reuehens pluribus annis: donec morbo extincto puero, subinde ad consuetum locum ventitans, tristis, & mœrenti similis, ipse quoque desiderio exspirauit.* Adiicit alia idem scriptor ibidem de pueris ab eo pisce adamatis. Ad terrestria nos transferamus. Vnde nam fieri statuemus, vt in grege ouium numerosissimo è stabulis procurrens agnus matris suæ vocem percipiat, ad eam solam approperet, eius vbera, vt lactis sui fontem proprium, tametsi parum turgida, petat, reliquarum distentissima negligat? Quî fit præterea, vt fœta ouis partum suum inter mille agnos agnoscat? Vulpecula esuriens in loca aprica concedit, supinam se humi iacit, clausisq; oculis, retentoq; halitu pedibus erectis, & quasi rigentibus se mortuam simulat. Eam sic iacentem conspicatæ volucres, gregatim aduolant, insident, & tanquam in-

ſultant. Quid illa? Cum iam putat eſſe maturum, repentinò exilit, & proximas quaſque captas deuorat. P. Eſt nimirum οἰκεῖον πάθος vulpibus ſimulatio, haud ſecus quam vis leonibus. Quocirca Tullius verè in Off. Cum duobus modis, id eſt, aut vi, aut fraude fiat iniuria: fraus quaſi vulpeculæ, vis leonis videtur. Hinc & Lucret.

cur acris violentia triſte leonum
Seminium ſequitur, dolus vulpibus, & fuga ceruis?

Et Lyſander dicebat, Vbi leonis pellis peruenire non poteſt, vulpinam aſſuendam. PHY. Autu, aut aſtu obtinendum ſuadebat, quod velles. Conſilium non bonum. Memoriam beneficiorum conſeruat, & gratias refert canis cum admiratione & ſtupore hominum. Produntur complures eſſe dominis latronum ferro in ſylua iugulatis non receſſiſſe, ſed eodem in loco mortui permanſiſſe. Nonnulli item recenti adhuc cæde, graſſatorum inquiſitoribus duces ſe præbuiſſe, latratu laniatuq; homicidas indicaſſe, & ad ſceleris confeſsionem adegiſſe. Narrarem multa inſuper de canibus, ni me formicæ accerſerent. Cleanthes hoc ſe ſpectaculi vidiſſe teſtatus eſt. Formicæ cum exanimi formicæ quam portabant, ad myrmeciam venerunt: exquædam foras prodierunt, tuleruntq; ſe illi pompæ ſeu exequiis obuiam: tum velut collocutæ, introſe receperunt, idq; iterum ac tertio fecerunt. Poſtremò vermem, redimendi cadaueris pretium extulerunt: quo accepto quæ venerant, mortuum tradiderunt ac diſceſſerunt. Nota omnibus illa in occurſu beneuolentia, dum ſe conſalutant,

vacua-

vacuæ onustis cum honore ac modestia via decedunt, ac transitum præbent, & rursum inanes à ferentibus nec petunt quidquam, nec vi auferunt: sed vnaquæque suum sibi victum parat: dum pondus in plurimos distributum gestabile reddunt: dum semina exponunt, & sub dio siccant. De his Cic 3. de nat. deor. audite quàm honorificè prædicârit. In formica non modo sensus, sed etiam mens, ratio, memoria inest. Aristot. earum ingenium industriamq; sæpe commendat, & lib. 1. hist. animal. apes ὑφ' ἡγεμόνα subdit: formicarum sodalitia ἄνευ ἡγεμόνος esse dicit, veluti quę democraticum, sicut apes regale imperium amplectantur. De his Plinius. In opere qui labor? quæ sedulitas? Et quoniam ex diuerso conuehunt, altera alterius ignara, certi dies ad recognitionem mutuam nundinis dantur. Quæ tunc earum concursatio? quàm diligens cum obuiis quædam collocutio atque percunctatio? Silices itinerè earum attritos videmus, & in opere semitam factam, ne quis dubitet qualibet in re quid possit quantulacunque sedulitas. Ouid.

parcum genus est patiensq; laborum,
Quæsitiq; tenax, & quod quæsita reseruat.

Superat autem omnem admirationem, quod in cubili proximus ab ingressu descensus nec rectus est, nec cuiquam cæterarum animantium permeabilis, sed flexibus & ambagibus, obliquas semitas habentibus, in tres cauernas desinit, quarum in vna conuentus aguntur, in altera penus seruatur, in tertia velut in cœmeterio vita defunctæ reponuntur. Concludam, si Salomonis

vocem adiecero. Quatuor sunt minima terræ, & ista sunt sapientiora sapientibus: formicæ populus infirmus, qui præparat in messe cibum sibi &c. Dicamus etiam de mulo. P. In illa bellua, quæ stuporis ac tarditatis nota est, quippiam insigne, aut ingenij? PHY. Mulus de numero salem portantium, cum flumen transmitteret, volens lapsus est: sale autem liquefacto, & per vndas vanescente, expeditior surgens, sensit & notauit causſam. Quoties postea flumen transiret, de industria illa salinaria vasa submittebat, vt leuatus onere leuior incederet. Hoc cum didicisset Thales, pro sale spongiis & lana compleuit vasa, atque ita per aquas rursum agi mulum iussit. Cum de more se mergens subeunte aqua, onus sensit grauius reddi. Itaque dolum suum sibi incommodum ratus, deinceps adeo cautè scienterq; per amnem ambulauit, vt clitellæ aquas non contingerent. P. Similis huic historiæ proferri solet fabella de duobus asinis, quorum qui spongias gestabat, alterum onere liberatum, onere inquam salis, sub quo concidebat, imitari voluit: sed spongiis aquam affatim combibentibus, nequam ille surgere non potuit, animamq; in vado reliquit. Fictum id circo, vt doceremur, non vnam agendi rationem omnibus conuenire. PHY. At illam historiam de mulo me Plutarchus retulit. Cum addidero vnum de eri naceo, finem imponam. Admirabilis est huius pro catulis sollicitudo ac prouidentia. Vindemiæ tempore vites subit pedibus botrorum acinos in terram decutit, hos circum volutatus spinis confixos excipit, videturq; botri reptantis præbere speciem,

adeo

adeo se cumulat vuis. Mox vt in antrum venit, partim ex se decerpendum, partim condendum catulis præbet. Cubile eius meatus habet duos, instar faucium, ad Boream alterum, ad Austrum alterum. Hos, vt vela nautæ obuertunt, ita ipse contra ventum quem præsentit, obstruere solet, alterū aperiens, vnde tranquillitas. Dixi angustius, quàm pro rerum copia: fontes tamen vnde hauriatis demonstraui. P. Quis verò possit nolle haurire? Gaudemus preces nostras tantum apud te valuisse: neque defugisse eam disputationem ad quam te accedere nos duo desiderabamus.

ANNOTATIONES.

QVEM CIRCITER QVINQVAGINTA) Nempe *lib. 8. cap. 16.* IN IGNE VIVENTES BESTIOLAS) *De pyrali quidem, siue pyrausta hæc Plin. lib. 11. cap. 36. In Cypri ærariis fornacibus, ex medio igni, maioris muscæ magnitudinis volat pennatum quadrupes: appellatur pyralis, à quibusdam pyrausta. Quamdiu est in igne, viuit: cum euasit longiore paulò volatu, emoritur. Eam historiam ante retulerat & probârat Arist. lib. 5. de hist. animal. cap. 19. Cæterùm nec gigni, nec vitam retinere in igne posse vllum animal, productis rationibus demonstrat Pererius lib. 1. Commentar. in Genes. & ipsemet Aristoteles idem confirmat lib. 2. de ortu animalium cap. 3. & lib. 2. de ortu & interitu.* ET IN 2. DE NAT. DEOR.) *Sic Cicero. Cum igitur aliorum animalium ortus in ter-*

ra sit, aliorum in aqua, in aere aliorum: absurdum esse videtur Aristoteli, in ea parte, quæ sit ad gignẽda animalia aptissima, animal gigni nullum putare. Sidera aũt locum æthereũ obtinent, qui quoniã tenuissimus est, & semper agitatur & viget, necesse est quod animal in eo gignatur, idem quoq; sensu acerrimo et mobilitate celerrima esse. Quare cum in æthere astra gignantur, consentaneũ est in iis sensum inesse et intelligentiã. PERPETVO FERAS) *Animalia quamuis sæuissima, quatuor modis mansuefieri posse docet Pererius lib. 4. in Genes. quo loco de imperio hominis in animantes disputat. Qui autem cicurabant & mansuefaciebant bestias, mansuetarij dicebantur.* MAIORA PROFECTO IN AQVIS) *De stupenda balanarum magnitudine Basil. Theodoret. Plin. lib. 9. cap. 30. & lib. 32. cap. 1.* ADMIRANDA NONNVLLA) *Præter eos qui de animantibus commentarios ediderunt, multa Plutarchus, libro, Vtra animantia plus rationis habeant, terrestriane, an aquatica. Et alio, Quod bruta ratione vtantur. Basil. item Homil. 7. 8. 9.* DE DELPHINO HÆC ACCIPITE) *Mirificam historiam super puero à delphino dilecto memorat Plin. iunior ep. 33. lib. 9. Refert etiam exemplum periucundum Pausan. in Laconicis.*

PRO-

PROGYMNASMA VICESIMVM.

Stirpes.

SALVIANVS, EPIMACHVS, IOANNICIVS.

SALVIANVS. Interea dum tu, Epimache, nos per hortulos tuos non vulgari manu, & ad sensuum oblectamentum aptissimè consitos circumducis, aliud atque aliud floris, herbæ, & odoramenti genus demonstras, etiam atque etiam animo permoueor, recordatusq; verborum Christi, quæ apud Matthæum leguntur. (*Et de vestimento quid solliciti estis? considerate lilia agri quomodo crescunt: non laborant neque nent. Dico autem vobis, quoniam nec Salomon in omni gloria sua coopertus est, sicut vnum ex illis*) duo mecum verso: Deum procurantem singula quæque, nec maiora solum & durabilia: sed humiliora quoque & fragilia: tantum abest, vt hominum curam abiiciat, quorum caussa mundum ab initio ædificauit. Quid enim, quæso vos, tam pretiosum habent *lilia*, passeres, capilli? Et tamen Deus illa vestit & illi non sunt in obliuione coram eo, & hi omnes numerati sunt. Deinde eiusdem sapientiam vel in floribus se clarissimè prodentem, quorũ inenarrabilẽ esse varietatẽ comperim⁹, qua se ipsa rerum natura multò facilius depinxerit, quàm vllius eam oratio expresserit: quaque natura

eadem inter suæ fertilitatis gaudia lasciuire quodammodo, & variè videtur ludere. Cumq; cætera ad salutē & necessariam animantium vsuram per sæcula & annos generet, flores parit in dies: hoc ipso genus nostrum admonens, spatio breui languescere, pessum ire, corrumpi, quæ spectatissimè florent.

Quàm citò purpureos deperdit terra colores?
Quàm citò formosas populus alta comas?
Quàm iacet infirmæ venere vbi fata senectæ,
Qui prior Elæo est carcere missus equus?

Nec iudico quenquam pictorem tam artificiosum fore, vt flosculorum venustates penicillo satis bellè queat imitari: nec mixturarum varietatem, siue alieni atque multiplices inter se nectuntur, siue priuatis generum funiculis in orbem, in obliquū, in ambitum quædam coronæ per coronas currāt. Bene igitur Saluator, ne Salomonem quidem regem opulentissimum vnum lilium, vnam rosam, vnam violam, cultus sui splendore æquare potuisse. Et quid eius Regis ornatu ornatius? quid ædibus, instrumento domestico, rebus denique omnibus magnificentius, lautius, ornatius, exquisitius? Nonne omnia gemmis, ebore, auro argentoq; nitebant, collucebant, coruscabant? E. Initium abs te inductum est, Saluiane, sermonis periucundi de floribus, de quibus has te voluere cogitationes ego non cogitassem: quanquam probantur eæ mihi, spero etiam tibi Ioannici. I. Maximè verò. Certè florum pulchritudini, & nulla pictura imitabili elegantiæ multa video, quæ ferant testimonium. Quidquid in re quapiam bellissimum, præstantissimum,

ſimum, perfectiſsimum, potiſsimum, inprimis egregium eſt, floris nomine cohoneſtatur, & florere dicuntur, quorum eſt fælicior, & quaſi elegantior, cõmodior ſtatus atque conditio, quorum ſingularis honos, gloria, vigor, abundantia: quibus demum ineſt aliquid in re quapiam boni. Quid nunc illa vobis non ignota de Cicerone repetam? Flos Italiæ, de tyronibus militibus, flos legatorum, flos populi, flos iuuentutis, & eiuſdem pulueris ſexcenta apud ſcriptores primæ notæ, etiam in iis, quæ carẽt anima, vt flos vini, ſalis, lactis, cœnæ, &c. Sunt & hæc Ciceronis. Vt cùm maximè florere nos oporteret, tum viuere etiam puderet. In ſententiis ſenatoriis, & in omni actione atque adminiſtratione Reipub. floruiſſemus. Crotoniatę florebant omnibus copiis. Sic, florere eloquentia, ætate, opibus, honoribus, ingenio, liberis, propinquis. Doctiſsimorum hominum familiaritatibus domus noſtra floruit. Seruius Sulpit. ad eundem. An vt ea (Tulliola) liberos ex ſeſe pareret, quos cum florentes videret lætaretur? E Lucretio inſederunt quædam in memoria. E lib. 1. *Hinc lætas vrbes pueris florere videmus.* E quarto. *Bina lucernarum florentia lumina flammis.* E lib. 5. *Principiò circum tribus actis impiger annis Floret equus.* Ibid.

Quò tot facta virûm toties cecidere? neq; vſquam
Aeternis famæ monumentis inſita florent?

Rurſus. Tum mare veliuolum florebat nauibus pandis. Gemmis florent arbuſta. Dat deinde luculentum illis teſtimonium hominum luxuria, quę veſtibus eos præcipuè flores prouocauit, quorum

coloribus propter excellentiam magis allectamur, vt rosarum, violarum, heliotropij, & aliorum. Pictores insuper sine parergis nihil pingunt: parerga sine flosculis inelegantia censentur. Quin alij etiam artifices cum emblemata faciunt, flores admiscent: nam flos sola specie sua quamuis non colorata delectat, nec vllum est nomen, quod vsurpetur hilarius atque dulcius. S. Perfundet vos delectatione, nisi multùm fallor, id quoque quod me cum legerem suauitate magna permulsit. E. Cum dixeris sciemus quid fuerit. S. Dicam verò, vos porrò dicite multis. Athenæus tradit Chæremonem vocasse flores nunc Veris, nunc pratorum filios. I. Eleganter. S. Aeschylus autem παμφόρου γαίας τέκνα omniferæ telluris natos. Eosdem, & herbas quidam Etruscus poëta, Zephyri dulcem familiam, metaphora vtiq; dulci, planeq; poëtica. E. Tepidus, mollis, blandus, mitis, placidus pater meritò tam mites, blandos, molles, placidos, teneros, & formosos procreat liberos. Flabris enim suis terram hortatur, & præparat vernis diebus ad flores herbasq; omnigenas efferendas.

Ver erat æternum, placidiq; tepentibus auris
Mulcebant Zephyri natos sine semine flores.

Florum autem prima ver nuntiare dicitur viola alba. I. Sunt ergo hi sanè quàm grati & expectati Veris præcursores atque comites. Et tum amplius iuuat viridi nitidum caput impedire myrto, aut flore terræ quem ferunt solutæ. Permagnus siquidem eorum vsus in coronamentis, & coronamentorum vsus quondam creber in conuiuiis & compotationibus, non lætitiæ modo perfruendæ, sed ebrietatis

tis quoq; impediendæ. Nam quis poteſt hoc ignorare, vini indulgentius hauſti vaporem ſuperiora corporis, ipſumq; caput petere ſolitum? Vnde cum ſenſus oriantur, eos turbari capite perturbato neceſſe eſt. Hoc ebriis contingit. Præcipiunt itaque rerum naturæ, & τῆς ἀνλιπαθείας non imperiti, floribus redimire tempora, eorúmque halitu caput aduerſus temulentiam communire. Calidi enim flores apertiores faciunt meatus, inde patentiores portæ ad egrediendum vinolentis illis ſpiritibus: frigidi, vapores eoſdem Bacchicos ita moderantur ac temperant, vt aſcendentes retundant, & velut refringant: in quo roſæ & violæ excellunt. Quorundam præterea floſculorum odores ſenſuum meatus repurgant, caloris ſui facultate & efficientia humorem attenuant, & ſuapte natura frigidum cerebrum confouent. Quocirca vnguentis etiam è floribus confecto pectus perungebant. S. Mira, nec pauca in commentariis ſuis medici, multa Plinius de vtilitate florum in medicaminibus, quæ ipſis relinquamus. Nos inde colligamus, cum medicinæ tanta ſit & vtilitas & neceſsitudo, præſtantiáque medicamenta è florum materia ſucciſque componantur, non eos tantummodo ad oculorum ſenſum paſcendum propter colorem, ad olfactum propter odoris ſuaueolentiam, ſed ad corpus ipſum pertinere, ſuaq; poteſtate partes affectas ſoſpitare poſſe. E. Ne mellis quidem ſimplex, aut modica eſt vtilitas. Atqui hoc de florum ſuccis apiculæ gignunt. Meliſſophyllo ſiue melitide præ omnibus gaudent, quo ſi perungantur aluearia,

non

non fugiunt: cuius copia perfacilè totum examen retinetur. Eas inuitant halantes floribus horti, & prata illis gemmantia. I. Quoniam lilium tibi, Saluiane, exordium supeditauit huius colloquij, quin de illo flore argenteo dicis aliquid? S. Disertius hunc quàm Plinius num laudauero? Lilium, inquit, rosæ nobilitati proximum est, & quadam cognatione vnguenti oleiq; quod Irinon appellatur. Et impositum etiam maximè rosas decet, medio prouentu earum incipiens. Nec vlli florum excelsitas maior, interdum cubitorum trium, & languido semper collo, & non sufficiente capitis oneri. Candor eius eximius, foliis foris striatis, & ab angustiis in latitudinem paulatim sese laxantibus, effigie calathi, resupinis per ambitum labris, tenuiq; filo & semine stantibus in medio crocis. Ita color odorq; duplex, & alius calicis, alius staminis. Omitto quæ sequuntur. Differit pluribus de eius generibus, & sationis ratione. Lego etiam florem regium appellatum lilium, à regia qua præstat celsitudine. Supra flores enim alios attollitur, interdum spatio cubitorum trium. Et cum florum vnusquisque sit hieroglyphicum spei, primæ in eo dantur lilio. Quare in nummis veterum Imperatorum cernebatur dea, dextera lilium prætendés, cum inscriptione. SPES PVBLICA. SPES AVGVSTA. SPES P. R. Est præterea signum pulchritudinis. Hinc Susas vrbem Persidis clementissimo sub cælo sitam, & amæniſsimam, in qua Reges hyberna agebant, ad indicandam loci pulchritudinem sic nominârunt; lilium videlicet, hoc enim est Susa Persis. Etsi Stephanus vult à multitudine lilio-

rum

rum illic prouenientium hoc nomen vrbi impoſitum. Eſt inſuper nota virginitatis & pudicitiæ. Itaque in illo cæleſti epithalamio, quod Canticum canticorum inſcribitur, diuina ſponſa dilectum ſuum ait paſci inter lilia, hoc eſt, inter candidiſsimos virginum & iucundiſsimos choros. Qui olim Nymphis faciebant ſacerdotes, lilia candida illis offerebant, florem ſcilicet virgineum virginibus. E. Principatum ergo, quantum intelligimus, roſæ adiudicat Plinius. S. Hoc facit, & tertias dat violis, quarum aliæ purpureæ, aliæ luteæ, aliæ albæ. I. Audiamus etiam nonnihil de roſa ex ore tuo, de regina floſculorum ſcilicet. S. Obſequar ſtudio veſtro, agâq; breuiter. Roſam Græci ῥόδον nominãt, ὅτι ῥεῦμα πολὺ ἧς ὀδμῆς ἀφίησι, διὸ καὶ τάχιστα μαραίνεται. Quod odoris fluxum emittat plurimum, qua de cauſſa citiſsimè marceſcat. De hac tam properata ſenectute ac morte non inſulsè poëta anonymus.

Quam modo naſcentem rutilus conſpexit Eous,
Hanc rediens ſero veſpere vidit anum.
Sed bene, quod paucis licet interitura diebus,
Succedens ævum prorogat ipſa ſuum.
Collige virgo roſas, dum flos nouus, & noua pubes,
Sed memor eſto, ævum ſic properare tuum.

Taceo cauſſas fabuloſas, cur, cum alba eſſet prius, in rubedinem verſa, & vnde tantam ſit adepta fragrantiam. In eius laudibus multus eſt Anacreon. Vocat καλλίφυλλον pulchricomam φέριστον ἄνθῶν præcellentiſsimum florem, ἔαρος μέλημα curam veris, θεοῖσι τερπνὸν deorum delicias. Poëtæ latini & Græci reliqui quantum eidem honorem habent? Non

ſolum

ſolum quæ inſtar roſarum rubent, verùm etiam quæ bella & nitida ſunt, pura, candida, & quaſi ſanguine diffuſo & intermixto candida, roſea vocant: verùm ab illa roſarum ſpecie, in qua niueus candor rubore quodam coniunctus eſt. Tertium genus omnino album eſt, quò non reſpiciunt. Primum prorſus purpureum, nimiòq; rubore velut ardens atq; nigricans, Germanis Kolroſen à ſimilitudine viui carbonis, apud Plinium Mileſiæ roſæ. Alterum à ſimilitudine coloris, quem carneum dicimus, leibfarbroſen. Hinc manifeſtum erit, quid illa ſibi velint, os roſeum, ceruix roſea, digiti roſei, genæ roſeæ, roſeis Aurora quadrigis. Phœbum roſeum peruenuſtè appellat Maro, & Lucret. de ſole loquens, roſeam lampadem, roſeam facem. Habet poſtremò vox, roſeus, hoc, vt audita non parũ delectet: quoniam animo ſtatim rem ſuauem & delectationis plenam obiicit: quod cum fit, ipſa nobis vocabula gratiora dulciora q; fieri conſueuerunt. Nec eſt aliud quamobrẽ Germani cũ de ſacroſancto ſanguine Liberatoris in cruce profuſo loquuntur, ita ferè ſemper loquantur, das roſenfarbe blůt vnſers lieben Herren Jeſu Chriſti: rarò autem, nec perinde ſuauiter, das Koſtbarliche/ das tewre blůt/ aut tale quippiam. E. Floridè florem florum laudauiſti. At mihi ſtat non dimittere te ex iſtis hortulis meis, niſi herbulas meas ſimiliter prædicaueris. S. Tuæ iſtæ herbulæ faciunt quod aliæ, virore oculos intuentiũ recreãt, odore nares, ſapore guſtatum. Valent ad alimoniã, valent ad medicinã. Ecce laudationẽ, verbis breuem, ſententiis longiuſculã. E. Plura Saluiane. S. Dic tu plura Ioannici. I, Herbæ

bæ quędam ſponte naſcuntur, quibus vtimur in cibis, quales in Italia nominat Plinius fraga, tanum, ruſcum, batin marinã, batin hortenſianam. Præter eas paſtinacam pratenſem, lupum ſalictarium. In Ægypto colocaſiã, condryllam, hypochænidẽ, caucalim, anthriſcum, ſcandicẽ, parthenium, ſtrichũ, corchorum. E. Sit modus. Quis hæc tam inaudita, & ferrea nomina intelligit? Illa nouimus & intelligimus, lactuca, braſsica, beta, cichorea, bulbi, ruta, mentaſtrum, ſaluia, fœniculum. I. Dicam quod lætius ad aures admittas. Exiſtimant eruditi, nihil non herbarum vi effici poſſe: ſed plurimarum vim naturamq; non eſſe cognitam & exploratam. Cuius rei cauſſas proferunt has: quod eas agreſtes literarumq; neſcij experiantur, vt qui ſoli inter illas viuant: præterea ſecuritatem quærendi, obuiam medicorum turbam. Multis etiam inuentis nomina deſunt. Accedit ratio inuentionis anceps. Quapropter etiam in repertis alias inuenit caſus, alias (vt verè dicam) Deus. Herbis ad conciliandam formæ gratiam veteres vtebantur, iis veſtes inficiebant, lapides tingebant, parietes pingebant. Corona autem graminea nulla fuit nobilior in maieſtate populi terrarum principis, præmiisq; gloriæ. Sed cur tu, Epimache, tam paucas ſeuiſti arbores? E. Seui ad oblectationem, cui tot videbantur ſufficere: nec alimentum potius ex iis, quàm vmbram, ex horto decus quæro. S. Sacraſtine aliquam Apollini laurum, Mineruæ oleam, Herculi populum? E. Non, ſed habeo, quas, ſi exaruerint, & fœtum negauerint, Vulcano conſecrem. I. Lepidè. Atqui cum tot commoda ſint

arbo-

arborum, illorum gratia plures ſerendæ videantur. Tam mites varioſq; edunt fructus, menſas cõficiunt ſecundas, iis maria nauigamus, ædes conſtruimus, ſtatuas fabricamur, focos excitamus, mille præterea ſunt earum vſus. E. Syluam tu mihi, non hortum prædicas: ſylueſtres enim pleræq; rebus huiuſmodi aptiores cenſentur, quàm hortenſes, ſiue illis defluant folia, ſiue ſempiterna coma vireant. I. Defluunt & vrbanis, ſiue mitibus, quæ nimirũm fructu, aut aliqua dote vmbrarumq; officio humanius iuuant. Sylueſtres quibus non decidunt frondes, numerantur hæ, abies, larix, pinaſter, iuniperus, cedrus, terebinthus, buxus, ilex, aquifolium, ſuber, taxus, tamariſcus: reliquæ omnes folia perdunt: obſeruatumq;, non areſcere niſi tenuia, & lata, & mollia. Quæ verò non decidunt, callo craſſa & anguſta eſſe. E. Par eſt nunc etiam interrogare te, quare legumina plura non ſeuerim: hîc enim tantum videtis areolas cũm cicere, faſeolis: non hîc eruum, vicia, faba, lupinus, lenticula, piſum, panicum, milium. Quod ſi te duxiſſem in agros meos, velles ſeminaſſe me frumẽti omni genus, far, ſiliginem, triticum, ador, hordeum, auenam. Ego verò quid in quoque terræ genere ſeri debeat, è ruſticarum rerum auctoribus didici. S. Bonus igitur agricola, ſeu bonus colonus Epimachus. E. Studeo me eſſe. I. Non ergo plura deiſto negotio, ne ſus Mineruam. E. Non plus tamen attigi doctrinæ illius ſcriptæ, quam adoleſcentulus potui, ſtudiis humanioribus deditus. Proinde nihil eſt cur vereare, ne in mare aquam. Quid autem fructus capitibus veſtris impendentes nõ carpitis? cur

cur non legitis flores, & humi nascétia fraga? Omnia mea vestra sunt, quia & ego vester. I. Saluianus fecit, vt præ voluptate inter nos super hortensibus rusticísue rebus colloquendi, alterius voluptatis nos cæperit obliuio: quæ tamen, quoniam sensibus blanditur, non est, vt cum illa alia, quæ animis hauritur debeat comparari.

ANNOTATIONES.

STIRPES) *Stirps est corpus mistum, anima vigente præditum, per quam è terra exit, viret, alitur, augetur. Finis stirpium vt animantibus ad alimentum prosint, ad sanitatem quoque, & voluptatem. Omnium incredibilis multitudo, incredibili varietate distincta, hac potest diuisione comprehendi: vt aliæ sint hortenses, aliæ syluestres, seu agrestes: aliæ fructiferæ, aliæ steriles, aliæ floriferæ, aliæ floris expertes. Præterea quædam terrestres, quædam aquatiles: rursumq; harum aliæ palustres, aliæ fluuiales, aliæ marinæ. Quædam semper virent, quædam quotannis per hyemem foliis nudantur. Iam quæ in hoc progymnasmate de floribus & coronis afferuntur, ea plenius discere licebit ex Plinio, lib. 21. ab initio, Rhodig. lib. 27. cap. 26. De arboribus legendis idem Plinius lib. 12. à principio, earum octuplicem varietatem doctissimè persecutus est in explanatione Cantici trium puerorum apud Danielem Bened. Pererius.* HERBIS AD CONCILIANDAM FORMÆ) *Plin. lib. 22. cap. 1. 2. 3.*

PROGYMNASMA PRIMVM ET VICESIMVM.

Mundi præconium.

SAPIENTES, VVLGVS.

SAPIENTES. O mortales, ô ægri mortales, & in crassa caligine hoc æui quodcunq; est decurrentes, curis sordidatis vacuatos & expeditos huc appellitote animos, nostrarumq; vocũ loquelam cum diuis beneuolentibus perbibite. Ad agnoscendum, venerandum, amandumq; sacratissimum mentis sempiternæ numen, ob immensam eius infinitam q; sapientiam cum pari *potestate* & bonitate consociatam, nihil credite opportunius: ad docendum ac discendum nihil existimate suauius mundi (qui cælo & terra, iisq; naturis, quæ vtroq; continentur, iam pridem definitus, cælestiũ atq; hominum communis est domus) præstantissima excellentia: sunt enim in eo summa omnia. Magnitudo molis vastissima, rerum diuersissima diuersitas, magnificentissima species, elegantissimus ornatus, amabilissima pulchritudo, valentissimum robur, firmissima diuturnitas, venustissimus partium vniuersarum consensus, bonorum quorumlibet vberrima copia, perfectissima absolutio, cõplexus coercens & includens quæq; dici, quæq; fingi possunt, minima, mediocria, maxima. Iam nobile est hoc à nobilissimo opifice profectum

fectum opificium, tam præclarè ædificatus est mundus, vt cuiusuis rei cum eo collata præstantia, nullo ducenda loco videatur. Nihil vtiq; , nihil rerum omnium melius est mundo, nihil præstabilius, decentius, salutarius: ne cogitari quidem quidquam potest conuenientia eius tanquam membrorum aptius, vsu commodius, motione cõstantius, ordine ipso diuinius. V. Compluscula coarctastis, & peranguste referfistis in hoc sermunculo, quæ nostra hebetudo nunquam dilatauerit. Quod enim vobis, quàm ipsis nobis longè perspectius, vulgus neq; ea quæ supra se, neq; ea quæ infra se, neq; ea quæ ante pedes intelligit, & errabundum sententiis atq; opinionibus, ad ductum vestrum se applicare cogitur, quorum destitutum adiumentis, & orbatum præsidiis, vitam brutam, cæcam, stultam viueret, bestiarumq; vitæ simillimam. Vos oculi nostri, vos aures, vos lingua, vos manus, vos mens nostra, vos duces, magistri cogitandorum, dicendorum, agendorum: vos parentes nostri: siquidem sapientia, cuius estis compotes, iurè moderatur, & præsidet omnibus. Ne igitur grauemini exædificare hoc opus quod instituistis, cuius iam formam opinione maiorem melioremq; aspicimus. S. Prodesse contendimus humano generi, neq; bonum quod possidemus, inuidemus pluribus: sed contra voluptatem magnam percipimus, si idipsum in aliis, vel cumulatius etiam inesse perspiciamus. De hoc igitur bono, cuius vocabulo, mundi nempe, bona comprehenduntur omnia, audire instituite. V. Vacat animus, vacant aures. S. Varietatem rerũ quas mundus habet, nec sensus vlli percurrere, nec

mens vlla queat comprehendere. Sunt in eo ab admistione corporea penitus alienæ ac liberæ vitæ simplices quib⁹, quia nuntij & interpretes Dei sunt, ab officio maiores nostri angelis cognomẽtũ indiderunt. Hisce naturis intelligentibus inter omnia ab auctore naturæ condita nihil nobilius: prima vtique eademq; præclarissima pars vniuersi, & quę Dei speciem maximè propter similitudinis perfectionem nobis obiiciat. Sunt rursus, quæ sine corporea mole nulla sint omnino, quorũ exempla adiungere nihil necesse est. Genus quoddam tertium inter ista duo intercedit, idq; homines complectitur, quos è corpore & animo coagmentatos scitis. Angeli nouem ordinibus dispertiuntur: eorum cum sit innumera multitudo, quod nemo non credit, si ne duo quidẽ vna eademq; specie continentur (quod à Theologorũ principe literis est proditũ) quanta erit hæc, & quàm dissimilis dissimilitudo? quanta, quamq; incõprehensa varietas? In corporibus cũ alia sint ortus & occasus nescia, vt ętherij globi & astra, planum est, quàm oræ illæ cælestes varietate sua ornatissima ingentem nobis dent lætitiam, cum solem, lunam, stellas situ, magnitudine, modis aliis differentes ita contemplemur iucundè, vt expleri contemplando nullo tempore queamus. Iterum, cum alius sit ordo corporum orientium & occidentium, vt quæ infra lunam versantur, eorumq; partim sunt animæ expertia, vt elementa, vt lapides, vt metalla: partim viuentia seu animata, vt arbores & stirpes: partim non vita solum, sed insuper sensu motúque cumulata, vt animalia extra hominem: qua ratione

tione tandem quispiam in vnoquoque horum singulorum trium generum varietatem cognouerit? Quàm inter se distantes, verbi causſa, lapides? quàm discrepantes arbores? frutices? quàm differentes fructus? herbæ? Quot genera quamq; disparia cicurum ferarumq; bestiarum? Aeriarum verò quot pictæ varietates? & earum quæ fluminibus & mari occultantur, quàm incredibile ac latè patens discrimen? earum species, ait Plinius, reperiri quatuor supra septuaginta, præter crustis intectas, quarum genera sint triginta. Fecerunt alij piscium centum quadraginta quatuor genera, & locuti sunt de piscibus sua memoria, sibiq; tantum notis. In pennigeris item tot discrimina. Iam quàm multis non conueniant homines, ac proinde quantam & ipsi varietatem efficiant videte. Discrepant forma & lineamentis, vultu, gestu, voce, incessu, ingenio, affectu, propensione, lingua, studiis, factis, moribus, ætatibus, locis natalibus, legibus, institutis, religionibus. Certè velle suum cuique est: nam quot homines, tot sententiæ. Verum enimuero isthæc ipsa, in qua exponenda occupamur varietas, adeo speciosa, elegans & decora est, vt nullum rebus quanquam dissimilibus instructissimum palatium elegantius cogitando depingere possitis. Nam & in ipsa figura rotunda decus est non mediocre. Etenim quid ea figura, pulchrius, quæ sola alias omnes figuras amplectatur, quæq; nihil potest habere asperitatis, nihil offensionis, nihil incisum angulis, nihil amfractibus, nihil eminens, nihil lacunosum, cuius partes omnes inter se simillimæ, & cuius extrema tantum

distant à medio, quàm idem à summo, quo nihil aptius. Deinde quomodo in corpore nostro oculis haud quidquam venustius est ad aspectum, aut amabilius: sic in cælo sideribus, qui sunt eiusdem oculi, verè nihil est formosius. De cultissima & amœnissima facie terrarum, de perspicuitate aquarum, de honoribus arborum, de conformatione tam bella animalium, de prædicanda hominum pulchritudine quid dicemus? Percipite nunc quàm sit ualidum hoc Dei opus. Quæ vrbs est inexpugnabilis? quæ tandem machinamentis euerti non potest? At quos arietes, quæ torměta muralia huic amplissimæ munitissimæq; vrbi adhibebimus? quæ tela, quę saxa in eã contorquebimus? quibus eam copiis adoriemur? qua obsidione circũdabimus? quibus insidiis in potestatem adducemus? Adamantina & inuicta est, isq; solus eã destruxerit, qui construxit. Non vt aliæ, quæ quodam tempore florentissimæ fuerũt, nunc prostratæ & dirutæ ante oculos iacẽt, sic vlla olim iacebit, cùm nexus eius, compages, & vincula sint firmissima, iãq; annis quinquies mille, & sexcentis perdurârint. Quòd si præterea nõ esset tam eximia rerum collocatio: si partes non tam aptè, tã congruenter & mirabiliter inter se colligatæ atq; deuinctæ: si tam idoneus nõ esset ordo, subordinataq; omnium series, nonne quo eius cernitur ingentior moles, quo est naturis refertior atq; distinctior, eo ad speciem foret deformior, ad motũ impedtior, ad effectũ impotẽtior, ad se tuendũ infirmior, ad longinquitatẽ temporis fragilior? Nulla pars est, quæ non cõuenienti sibi, cõgruentiq; loco cõstituta sit. Terra infimũ tenet, hanc inũdat aqua, supe-

ſuperior eſt aer, ignibus altiſsima ora eſt reddita. Cauſſa grauitas & leuitas, ob quam alia elementa deſcendunt, alia aſcendunt. Nec benè ſit aeri aut igni ſi inferiores, nec terræ aut aquæ ſi ſuperiores ſint. Sic aliis in rebus pro dignitate & conditione ſua nobiliore, quædam celſiora occupant, quædam inferioribus contentæ quieſcũt, nullo diſsidio aut pugna. Intercedunt inter has quædam mediæ, & aliæ aliarum vi, agitatione, effectione, conſilio mouentur, diriguntur, conſeruantur. Eſt porrò tam arcta hæc rerum partiumqúe copulatio, tanta earum velut conglutinatio, non modo quà dimenſionis ſeu ſpatij, vt nihil relinquatur inane, verùm etiam quà ſpecierum naturalium, nimirum vt ſit nuſquam interrupta ſeries: quod magis excellentiæ mundi aduerſaretur. quam vacuo interiecto corporum ipſorum diſiunctio atque interpolatio. Eſt & hoc in mundi bonis haud poſtremum, rerum συμπάθεια, & ἀντιπάθεια, cognatio naturæ, & quaſi concentus atque conſenſio quarundam, aliarumqùe diſcordia & repugnantia ſeu diſſenſio: quæ conſideratio apud viros ſapientes magnam habet admirationem, magnam voluptatem. Quærunt illi, & diſputant, quare magnes ad ſe ferrum trahat, non lapidem, aut lignum. Cur ita ſe oderint braſsica & vitis. Cur echeneis ſeu remora piſciculus nauim licet magnam & rapido curſu volantem retineat, & alia eiuſdem farinæ, de quibus egerunt, qui naturæ arcana ſcrutati ſunt. V. Vel hæc ad commendationem mundi ſatis egregiam magnificamqùe ſufficiunt, & quæ initiò dicebatis de Deo,

non parum ex hac disputatione vestra elucent, sequimurq; quod nobis in tantis ignorantiæ tenebris lumen præfertis. S. Possunt plura afferri in medium. Aiebamus esse bonorum omnium affluentissimum: quid ni enim, si in eo sunt omnia, quod etiam affirmauimus. Nam quid præter hosce quatuor rerum gradus, esse, viuere, sentire, intelligere, & singulorum genera speciesq; subiectas inueniemus? Et quid vspiam est, aut quid condidit Deus, quod mundus non includat, quod ad eum non pertineat? Quid rerum omnium inter se proportio, & concinna compositio, quàm est obstupescenda? quam similis illi, quæ est in humano corpore? Vnde tanta eius & hîc & illic pulchritudo existit. Ipsa insuper mundi rectio & administratio excellentissima, & ad considerandum iucundissima est. Non minore beneuolentia ac largitate paruis, abiectis, quàm maximis quibusq; & illustrissimis rebus prouidit Deus, & quæ cuiq; ad propagandam tuendamq; vitam aut vtilia essent, aut necessaria, munificentissimè sapientissimeq; comparauit: cuius prouidentia fieri omnia cum summa ratione & ordine planissimè docent, quæ sensu cognitionèue carentia, certis viis citra errorem ad finem perueniunt, haud secus, quam si actiones finesqùe suos ipsa cognoscerent. Quod idem rerum quam videmus æqualitas demonstrat. Cum enim ex contrariis & pugnantibus mutuùm concretus sit mundus, siccis humidis, calidis frigidis, grauibus leuibus, sunt tamen ita ex æquo temperatæ res, vt dum vires suas vicissim minuunt, atque atterunt, & sese aliquo tenus perimunt,

rimunt, non solum non pestem ac perniciem, sed salutem illi ornamentumq; concilient. Vt in ciuitate, quæ ex diuersis hominum generibus cum sit conflata, pauperum diuitum, iuuenum senum, ægrotorum benè valentium, bonorum, improborum, ex multis tamen vnus, & ex dissimilibus similis status efficitur. Cœlesti illi globi his quæ sub luna constant rebus longè præstant, quia è substantia nobilissima confecti, nullum sentire possunt interitum. Nihilominus quod pauci, quòdque infæcundi, & alios sibi pares procreare nequeunt, quodammodo ignobiores sunt. Quæ in animalibus imbecilliora gerrantur, & à validioribus deuorantur, numerobra & fœcundiora: illa alia, diriora & rapacia scicet, tum in auibus, tum in quadrupedibus, rarira visuntur. Iam vt in bene constituta Repub. commune bonum priuato antefertur: sic in ista augustissima, & optimè ordinata Repub. cum videlicet graue contra naturam suam adimpediendum vacuum fertur sursum: animantes quædam viliores carnibus suis generosiores alunt, vt hæ potius viuant, quàm illæ: cum aqua, quæ secundùm naturę ordinem totam tellurem contegere, illaq; multò amplior esse debuit, propter stirpes & animantes & locum humiliorem, & minorem molem obtinet. Quod autem cum bonis herbis etiam pestiferæ progignuntur, vt cicuta, aconitum, elleborus, mandragora, non ideo in reprehensionem vocandus est Deus: non enim omnia nobis pro alimento esse voluit: sed ad absolutionem vniuersi permulta fecit, habemusqùe rationem insitam, per quam

noxia fugiamus, & salutaria consectemur. Deinde quæ nobis nocent, bestiis prosunt, quorum pabula sunt. Cicuta vescuntur sturni, elleboro coturnices. Quod verò etiam animalia virulenta condita sunt, videri potest fecisse Deus, quod puerorum institutor & pædagogus, qui plagis ac verberibus ingenia ad improbitatem procliuia cogit seruire officio. Et exillis quoque medicina petitur. Atq; vt generatim dicamus, quæ videntur mala in mundo, suntq; naturæ vitia, ea ipsa ad eius ornatum perfectionemq; conducunt, & quanta sit non vitiosorum præcellentia nos monent. V. Oratione vestra tam erudita, & in qua nihil implicitum aut tortuosum, audibus atq; imperitis nobis, ad Deum ex opere suo tam singulari admirandum colendumq; per multùm contulistis. Intelleximus perspicuè, nihil mũdo esse melius, nihil pręclarius, pulchrius, salutarius: nihil aspectu ornatius, motu constantius: & omninò non solum nihil esse, sed necinformari quidem cogitatione quidquam post Deum nobilius posse. Et quanquam vos plura dicturi videmini, attamen ne imbecillitas nostra obruatur, in præsens plura audire non optamus. Audita prius perpendenda, & in animis frequentanda, & concoquenda statuimus.

ANNO-

ANNOTATIONES.

CVM DIVIS BENEVOLENTIBVS) *Repete, quæ dicta sunt à me in dialogum 1. volum. 1. super illo.* diuis bene iuuantibus. PERBIBITE) *Auctores optimi ad audiendi auiditatem transtulerunt verbum, bibere. Horat. ode. 13. lib. 2.*

Sed magis.
Pugnas & exactos tyrannos
Densum humeris bibit aure vulgus.

Propert. lib. 3. Incipe, suspensis auribus ista bibam. Cicero translatè posuit combibo, pro penitus percipio. de Finib. Insici iam debet his artibus: quas si combiberit, dum tener est, ad maiora veniet paratior. Hoc eodem modo nos adhibemus verbum Perbibo. Plautus quoq; verbum edere accepit ea ratione, qua attentè audire. Aulul.

EV. Nimium libenter edi sermonem tuum.
ME. An audisti? EV, vsq; à principio omnia.

In Mostellaria simili metaphora dixit, gustare sermonem, in Pœnulo deuorare orationem. In Asin. deuorare dicta. QVANTA ERIT HÆC, ET QVAM DISSIMILIS) *Cum sint prope innumerabiles angeli, ne duos quidem eadem specie comprehendi docet D. Thomas. Cogitemus igitur (si vera est hæc opinio) quam sit delectabilis inter angelos varietas. Planè, vt si in latissimo prato essent flores innumeri: si esset, inquam, coopertum floribus specie & odore suauissimis, & nullus tamen alteri similis.* BRASSICA ET VITIS) *Cic. 2. de nat. deor. Iam verò*

vites

vites sic clauiculis adminicula, tanquam manibus, apprehendunt, atque ita se erigunt, vt animantes. Quin etiam à caulibus, brassicisq́, si prope sati sint, vt apestiferis, & nocentibus refugere dicuntur, nec eos vlla ex parte contingere. REMORA PISCICVLVS NAVIM) *Basilius Homil. 7. sub finem. At si audieris maximas naues extentis velis secundo per aquora flatu labentes, pisciculum minutum remoram dictum, si carinæ adhæserit, adeo facilè sistere, vt immobiles haud paruo tempore detineat, moreturq́, quasi in ipsis mediis fluctibus fixas, nonne ab exiguo quoque pisce demonstrationem eandem acceperis ipsarum virium creatoris? Qui re leui à studio vel virtutis, vel sapientiæ arcentur, ij similes sunt naui à remora seu echeneide retardatæ. Quadam elegans est emblema Alciati, quod subiiciam.*

Parua velut limax spreto Remora impete venti,
Remorumq́, ratem sistere sola potest.
Sic quosdam ingenio & virtute ad sidera vectos
Detinet in medio tramite caussa leuis.
Anxtalis velut est, vel qui meretricius ardor
Egregijs iuuenes seuocat à studijs.

Plura lege de echeneide apud Plutarch. 2. Sympos. quæst. 7. & 2. Problem. quæst. 3. Pierij hieroglyph. lib. 30.

GEOR-

GEORGICA, SIVE DE RE RVSTICA.

PROGYMNASMA ALTERVM VICESIMVM.

Prædicatio vitæ rusticanæ.

POSTQVAM venit in imperium Diocletianus, quoddam facinus effecit moderationis modestiæq; cuiusdam inusitatæ plenum, atq; ideo quamuis multa gratia & illustri laude à posteris excipiendum. Nam qui potestatis magnitudine, & rerum fortiter fœliciterq; administratarum gloria, humanum erat fastigium supergressus, Augustorum omnium primus consortem sibi, quicum terrarum orbem partiretur, asciuit, Aurelium scilicet Maximianum commilitonem & amicum perueterem, cui prouincias ad occidentem tradidit, Italiam, Africam, Galliam, Hispaniam, & Britanniam: cæteras ad orientem pertinentes sibi habere voluit: & illum quidem Herculium, se Iouium cognominauit. Post annos vicenos æquè gloriosum superiori adiecit. Cum etenim siue propter ingraueſcentem ætatem, siue perpetuò blandientis fortunæ fastidium, siue summam benè imperandi, quam penitissimè nôrat, difficultatem, siue altam quamcunque ob causſam, in humeros alius translata mole, imperio abeundum, & ad ſetam inhonoram sed tranquillam ſecedendum conſtituiſſet, Maximianum quoque ad ſententiæ communionem, non tam indiſferentem cohortando induxit, quam inuitum reluctantemq; præcipiendo coegit. Conſilio tam explicito, Galerioq;

leriòq; Maximino, & Constantio Chloro Augustis ex Cæsaribus appellatis, eodē die insignia imperatoria exuētes, vterq; priuati conditionē repetiuerunt, seseq; Diocletianus in Dalmatiam, vnde oriundus, receptt, atq; in villa prope Salonam oppidū decennīū ipsum, haud copioso lare, in hortulorū cultione transmisit: quem cōpleto ànno duodeoctogesimo dies supremus occupauit, duo relinquentē exempla, quæ plus admirationis, quā imitationis inuenerunt: primus imperiū vltro communicauit: primus vltro eodō se abdicauit. Maximianus in Lucaniam profectus, aliquanto post dulcedine imperādi, resumendæq; purpuræ irritatus, ad Diocletianum Carnuntī forte commorantem abiit, eiq; eandē iniicere mentē sed dementē demēs instituit, inutiliter. Abnegauit enim, incæptòq; & sedibus hæsit in isdē, vt de Anchise dixit Virgilius: & hoc quoq; profatus est: Vtinā maximiane apud Salonā inspicere posses oluscula, mea manu instituta: profectò nunquam hoc me postulares, Insuper nullos vnquam in omni vita soles fuisse latiores affirmasse asseruit. Mihi porrò de laudibus rei rusticæ dialogū scripturienti, itáq; in consequētes huius classis velut προοιμιάζεσθαι cogitanti, amborum personæ aptissimæ sunt visæ, in quos sermonem conferrē. Quis namq; conuenientius rusticatū tueatur ac celebret, quàm qui ipse rusticatur quotidiē? & quidem vsq; adeo dulciter, adeóq; sua ista sorte contentus, vt ob id in florentissimis nominandum se arbitretur. Præterea plus continet grauitatis, hominibus vetustis, isdē in luce versatis afficta & attributa oratio: quæ sic intrat in animos legentiū, sic eos afficit, non vt scriptorem, sed vt eosdem ipsos, quos ille introduxerit, facere verba opinentur. Aduenit igitur peregre (vt dialogorum more nos fingimus) ad visendum collegam quondam suum Maximianus, in horto operi vacantem offendit. Secundùm consultationem in vmbra considunt: ibi alter maiestatem munúsq; imperatorium extollens, rusticationem deprimit: ab altero occurritur, & benignius agrestis illa vita commendatur.

MAXIMI-

MAXIMIANVS, DIOCLETIANVS EX AVGVSTI.

MAXIMIANVS. Salutem ego à principio tibi maximã Diocletiane, ac præsentes deos deasq; quibuscunq; studium tueri agros & agricolas. Quid tu? quo pacto hic? satin' rectè? D. Egó ne? Nec vsquam, nec vnquam rectius. Dij te saluum velint maximiane. Equidem permiram accipio voluptatem, cum te conspicio in his sedibus, atq; in hoc regno meo. Ac vellem tibi secundos salutaresq; agrestũm deos precari contra posse: prosperiorem hercle cursum tenerent res tuæ, quàm modò tenent, dũ extra te ipsum te quæritas: dum, inquã, te imperio, vel potius imperium tibi restituere noctesq; diesq; machinaris: quò deintegro inserare cõpedibus, & constringare vinculis, quibus te cum exemplum meum insecutus, tum voluntati etiam meæ obsecutus sapienter leuaueras, omninoq; laxaueras. M. Atqui compedes istæ, mi Diocletiane, graues & ponderosæ mihi nunquam fuerunt: nec me istis funibus tuis constrictum, & alligatum sensi. Quare hæc ipsa quæ dicis vincula (ita me amabit Iupiter) nisi contra auctoritatem tuam venire nefas iudicassem, sola in morte dimisissem. Ac si iam in fugiendis numeras, si vt seruitutem auersaris Imperatorem esse; circumspice, quæso, paulisper, quo patrono mecum in iudicium descendas, si te plagij arcessam, qui me hominem natũ & educatum in libertate, captiuũ effeceris, & in hanc seruitutem ergastalumq; per extremam iniquitatẽ

contru-

contruseris, cum seruitus sit postremum malorum omnium, cui non secus quàm turpitudini mors debet anteponi. D. Scire licet, multa mortales, experiundo demum cognoscere, eaq; ferme in recessu angores conciliare, & cruciamenta gignere affatim, quæ primitus mera delectamenta pollicebantur. Quod quanquam non omnes vident, aut credunt, aut sentiunt, non ideo non quàm verissimum tute credas. Sed quia ego runcando, rigando, tu de via fessus es: & tametsi lactuculæ ferendæ accingebam, tamen in crastinum hac dilata satiuncula sub arborem è vicino succedamus, atque in illis, quæ ibi sunt, sedeculis artus languidos flectentes, solemq; sæuiora spicula per nubes iactare aggredientem declinantes, colloquio demus operam, quæq; animus tulerit, dictis exsequamur. M. Ego verò ita faciendum censeo: eamus sessum. Stabit à me forsitan hodie fortuna propitia, cum te ad capessenda denuo mundi gubernacula commouebo, & ad longum vale huic vitæ generi laborioso, inglorio, & immundo dicendum inducam. D. Hem spes audaces, ac proiectam pœne confidentiam. Tu vt me ab agellulis, à deliciolis meis: tu vt me à beatissimo statu quem probro & crimini putas esse oportere, vllis sophismatis, acutulisue conclusionibus alienes? Tu vt me ad istum clauum retrahas, id est ad remundes? Hoccine placet? ficcine pro fungo me habes? Fugæ sperare τὰ ἀδύνατα. Ego te citius aratorem ex hoc sermone dimittam, quàm tu me rursus Augustum aspicias. M. Dij immortales támne cœpæ, & cicutis allium nocentius bene olent? Támne in asparagis, pepo-

nibus,

nibus, apio, brasica, ruta, menta, fæniculo, pomis, oleis, oleribus, radiculis, arboreis fætibus eximia, & paucis intellecta mortalibus beatitudo? Quomodo? pastinúmne quàm sceptrum diuinius? causia quàm diadema splendidior? rheno quàm purpura nobilior? puluis & illuuies quam palatinæ munditiæ purior, quàm augustales lautitiæ illecebrosior? Ergo iam ouium aut capellarum pressare palmis vbera, caprimulgum, inquam, aut bumulgum profiteri, & premere vrbibus caseolos, vnde tibi dextra grauis ære domum redeat, præstantius autumas, quàm moderari populos, deorúmq; magnorum in terris sustinere personam, & agere vicarios? Scis quàm non indecoro puluere olim sordidabamur: at iste puluis, qua humo laboranda inquinaris, & hoc lutum quo turpatus incedis, nihil affert honestatis, nihil ornamenti. Cur tu victrices istas, telisq; proiiciendis, & vibrandis in hostem strictis ensibus asuetas manus ligonibus, rastris, falcibus submittis? Quid te viticulis deponēdis, & ablaqueandis: quid herbularum expurgationibus, consitionibus, insitionibus assiduò delassas? quid te cum molestia toties incuruas, cui se nuper incuruabant, & ad pedes supplicabundi prouoluebant opulentissimi reges? Quin te reuocas? quin partem quietis tandem concedis corpori tuo iam senio effracto, & perimbecillo? Quas tantas delectationes suppeditare potest res ista hortensis, atque vniuersitas rustica, vt non mille modis optabiliores imperium, & imperium omnium amplissimum, pulcherrimum, potentissimum? Vsqueeo te ex omni pectore lætitias

tias expulisse regias? Silebo vtilitates, quas abegregio Imperatore subiectæ nationes adipiscũtur, quibuscum olerum tuorum semina, & innumerabiles carrucæbaccis, & leguminibus onustæ non sunt comparandæ. Nec tu, nisi à ratione & mente penitus discesseris, honestius dicas fodere, aratro segetem subigere, aut aliquid ferre deniq; quàm condere leges, edicta proponere, instituere & sancire multa, quibus humanæ societatis iura conseruentur, pacisq; communi, & tranquillitati consulatur. Nullús ne apud animum tuum residet tot bellorum tam dextro Marte confectorum, tot gentium fortunatissimè debellatarum sensus? Anne victoriarum triumphorúmq; tuorum æterna tibi surrepsit obliuio? Non aliquando recordatus es Achillei & Ægypti? Nunquam Narsis? *Non* recursant in mentem edomiti Carpi, Basternæ, Sarmatæ, Gothi, Quadi, Marcomanni? Haud tu beatior tempore isto, medius fidius, aut gloria illustriore circumfluens, quàm cum res admirabiles, & à principe principum exspectandas perpetrares: cum vestibus calceisq; gemmatis collucens, tanquam numen adorareris, & maiestatis reuerentia proximos diis superis honores occupares. Omnes te gentes vt sapientissimum, fortissimum, Traiano meliorem, Augusto fæliciorem Imperatorem suspiciebant: & illæ se demum ciuitates fortunatissimas numerabant, apud quas diutissimè fuisses commoratus. Ordo, constantia, moderatio, dictorum tuorum, factorúmq; omnium, iustitia, clementia, mãsuetudo & grauitas animi tui latebat neminem. Artes imperatoriæ, & virtu-

virtutes regiæ te stipabant: quæ cum humano generi mirandum te maximè exoptatumq; redderent, non debuisti tam solidum ei gaudium, tamq; diuinum solatium inuidere: nec te iustum est de cætero in isto obscuro, & infami otio, seu labore quidem, sed illiberali, eximiaq; natura tua indignissimo decrepitam senectutem opperiri. Reputa etiam atque etiam, Diocletiane charissime, num hoc sit deorum complecti voluntatem, qua te ad orbem temperandum præter cæteros delectum, mihi, & cuiuis non insano fit verisimillimum ex vaticinio, quod de Apro interimēdo effari sacerdotem meministi. Ne diutius desidera-re, atq; adeò efflagitare sinito Romanos tuam præsentiam: quodq; de curriculo vitæ supereſt, cum sempiterna tua gloria decurre, & Imperator in castris, in acie, in armis, inter viros fortissimos pro Repub. suas animas prodigentes, si ita necesse fuerit, non colonus in villa, aut stabulo inter vaccas, & mulos emorere. Potes etiamnum, quamuis admodum æuo processeris, publicis seruire commodis: potest sapientia & virtus tua, & summa virtute amplificata auctoritas ornare, defensitare, sustentaréq; Rempub. pro quo nemo bonus dubitauerit fanda infanda perpeti, & ad mortem denique voluntariam proficisci, si ei commodaturus videatur. D. O Maximiane mi, si vera potius, quàm dictu specioſa dicenda sunt, immodica regnandi cupido quam adiungis ad consilium, te exercet, tibique persuadet, vt quæ moueri nequeunt, ea conuellere connitare: vt me transuersum rapias, ac velut in quoddam pistrinum

compingas. Nec tu in hoc negotio magis honori meo, quam tuo ipsius consultum vis, aut ego vehementer fallor: quia vereris, ne turpe sit, & ad famam sordidum, si absq; me socio & collega frena imperij retractes, cuius humanitati & beneuolentiæ debebas hoc totum, quòd imperabas: & perseuerantia mea in proposito, in vita nimirum ista priuata & pæne contempta, ne tibi leuitatem & inconstantiam tacita exprobret: ne in ambitionis & cupiditatis suspicionem te vocet, magnopere, & fortasse haud iniuriâ metuis. Age, tu contrà me audi, quem q; solitus es obseruare ac venerari vt parentem, cui te per cuncta obsequentissimum præbebas, cum vnà concordissimè regnaremus; nunc ne refugias attendere vt germanum & probatum amicum. Sæpenumero dixi, nec aliter vel sensi, vel sentio, quàm dixi: rem mihi videri difficillimam benè imperare, bono etiam cautóq; Imperatori. Hoc neutiquam censendus est vidisse Alexander Philippi, quem aiunt quærere solitum, quid tandem acturus esset, postquam terrarum orbem victoriis peragrasset, totum q; sub arbitrium subiunxisset. Quam vocem admiratum accepimus Octauianum Augustum, cui visum est persapienter, maioris molitionis esse opus, gubernare, & legitimè gubernare partum imperium, quàm latè patens & amplum armis acquirere. Quod ego affirmo similiter, vt qui in ludum meauerim, & perannos viginti plus satis didicerim: quò loquor audacius, moneóq; alios fideliter, ne magna imperia capiant: si cæperint, maturè deponant, & vt ex turbida tempestate in portum: sic ex vita illa tempestu-

ossa & fluctiuaga ad studia quieta se referant. Quanquam tu quoque hæc eadem cernere potuisses, si oculos aperire, & respicere voluisses. Eos tibi clausit ipsamet cęca, & temeraria dominatrix multorum ambitio, cui in honore sunt omnia. Quæ pestis, quæ diritas vtinam ne tum oppressum me tenuisset, cum homo natus, inter homines deorum mihi venerationem vt impudentissimè, ita stultissimè arrogabam. Necessarium est imperari, in quo nulla est opinionum varietas aut dissensio: nihilominus ipsum imperare, si rectè attendamus, scatere sollicitudinibus & miseriis videbimus, à cuius apice qui se ad infimum genus vitæ huic meo simillimũ vltro deuoluerunt, quasi importunissimi tyranni minas, crudelitatémq; effugerunt. Tua verò oratio, Maximiane, quid habuit præter laudationem mei, propemodum ex Rhetoris alicuius officina petitam qua animos mihi ad assentiendũ facere studuisti: præter contemptionem vitæ rusticæ, à qua me abstrahere contendisti? Huius paulò vberiorem defensionem idcirco ingrediar, quò & facti mei caussam manifestius cognoscas, & errorem quo es impeditus eiicias, ne posthac istã vitæ agendę rationem aspernabilem, sed beatam potius, & bonis ingentibus ornatam cumulatámque pronuncies. M. Vt tantum oneris mea caussa tibi imponas, non postulo: aures quidẽ libenter accõmodabo. Nam vt non consequare quod vis, vt me videlicet ad tuas partes allicias (hoc enim initiò sperare significabas) at saltem ab agrorum cultura minus in posterum abhorrens vt sim consequêre. D. Præiudicatæ opiniones multis locis per-

multùm homines in perceptione veri retardant, & ad resistendum impellunt. Veruntamen quasi tu neutram in partem propendeas, assensionémq; adhuc firmè sustineas, ita dicam. M. Do fidam operam. D. Cum manerem in palatio Imperator, & secùndùm deorum opes imperium maximum procurarem, habebam quorum exemplis proficerem Imperatores, Reges, Principes: hodie cum in villa viuam rusticus, & nemini iam nisi terræ imperem, ęquè nobiles habeo in tam humili cura duces. Nam si tu primum Diocletianum putas, qui de ordine monarcharum, & illustrissimorum virorum ad colendum sua manu rusculum accesserit, nimiopere falleris. Attalus Asiæ Rex hortos regno antetulit, quibus suum laborem sceptro posito consecrauit. Apud Xenophontē Cyrus minor Rex Persarum Lysandro Lacedæmonio se visenti, arbores ab se consitas, hortos à se dimensos descriptósq; ostendit. Deiotarus non solum Tetrarcha nobilis, sed optimus paterfamiliâs, & diligentissimus agricola, & pecuarius est habit⁹. Immo & monumenta quædam de agrorū cultura reliquerunt, quem paulò ante proferebā Attalus, & Hiero, Philometor, Archelaus æquè regia dignitate honoratissimi, Xenophon, Mago duces. Apud Latinos autē senator, orator, imperator optimus M. Cato eandem literis est amplexus: quippe eiusdem studiosissimus, & vsu etiam peritissimus. Cum tali viro gestis rebus, & opinione sapientiæ florentissimo cur me pudeat terrā exercere? aut quare nos turpe nobis ducamus, quod ipsis fuit egregiū, & ad immortalitatē memorię gloriosū? Romanos illos antiquos

tiquos, virtute bellica insignes, & triumphis deportatis inclytos nec piguit, nec puduit illis manibus, quibus tanta decora patriæ suæ pepererant pastinare, stiuam tenere, sulcis committere semina, rastris glebas inertes frangere, bidentes, marras, palas tractare: idq; non minore animo & diligentia, quàm in prælio gladios & pila tractare consueuerant. In his sunt ambo Scipiones Africani, Sylla Dictator, & alij. Primarij ciues Romanæ vrbis quo studio, qua intelligentia fuerunt in re rustica? in agris plurimùm habitabant, & ab aratro necesse erat senatores arcessere. Ex quo, qui eos arcessebãt, viatorum nomen retulerunt. Inde præterea vocabantur, qui consulatum aut dictaturam inirent. Attilium qui missi erant serentem inuenerunt. L. Q. Cincinnato aranti nuntius venit, dictatorem esse creatum. Vocatus igitur ab aratro ad dictaturam, venit, obsessum consulem exercitúmque liberauit: ac rursus fascibus depositis, quos festinantius victor reddiderat, quàm Imperator sumpserat, ad eosdem iuuencos, & quatuor iugerum hærediolum redijt. M. Curius victis Samnitibus, Sabinis, ac Pyrrho, extremum tempus vitæ ruri consumpsit. M. Valerius Coruinus cui ad centesimum annum vita superfuit, senex in agro colendo versatus est. Eorundem Romanorum familiæ nobilissimæ à rebus rusticis appellationem traxerunt. Fabij, Lentuli, Cicerones, Pisones à leguminibus quæ quisque optimè sereret: Hortensij ab hortis, quibus culturam adhiberent accuratius. Stolo propter sedulitatem stolonum cognomẽ confirmauit, quod null' in eius fundo reperiri po-

terat ſtolo. Ab armento etiam & gregibus cognominati quidam Tauri, Equitij, Vituli, Bubulci, Caprilij, Porcij, Ouinij. Italia ipſa à iuuencis, ſeu vitulis nuncupata fertur, quod pecore abundaret: vitulos autem Græci veteres ἰταλοὺς dicebant. Populus denique Romanus ipſe omnium gentium rector ac dominus, nonne à Romulo & Remo paſtoribus naſcendi ſumpſit exordia? Quem virum bonum, bonum agricolam, bonúmq; colonum dixiſſent, ampliſsimè laudatum credebant. Agrum malè colere, cenſorium probrum iudicabant. Locupletes vocabant loci, hoc eſt, agri plenos. Dona ampliſsima Imperatorum ac ſtrenuorum ciuium, quantum quis vno die plurimum circumarauiſſet. Audio item inter Hebræos clariſsimos quoſq;, & vetuſtiſsimos paſcendo & arando æuum propagaſſe. Græcis diuitiæ olim in re pecuaria potiſsimùm conſiſtebant. Hinc πολύαρνες, φιλόμηλοι, πολυβοῦται diuites, à multitudine agnorum, ouium atque boum. An igitur mihi pudori ſit, quod viris tantis tantæ laudi fuit? Vita ruſtica antiquior eſt vrbana: quandoquidem ante vrbes conſtitutas homines terram molientes, eam alimenta popoſcerunt. Quid ego de ruſticanorum innocentia dicam? quem vel in paruo lædunt? cuius famam lacerant? cui inuident? in quem ira debacchantur? cuius odio ardent? cuius facultates ſitiunt? quem vſuris occidunt? cui inſidias tendunt? Nec mirandum certè, ſi in ea vita, quæ iuſtitiæ, probitatis, diligentiæ, temperantiæ, parſimoniæ procreatrix, atque vt ab omni ma-

leficio

leficio ſeparatiſsima, ſic cum officio conſociatiſſima eſt, ſcelera per ſingula pæne tecta in vrbibus frequentata haud gignuntur. Illic effuſæ in omni intemperantia libidines, crapulæ, inimicitiæ, cædes: quid plura? flagitiorum turpitudinúmq; mille facies. Vrbes, amplæ præſertim, ſunt ſcelerum diuerſoria, mendaciorum, auaritiæ, perfidiæ, nequitiæ officinæ. Tyrones optimi, ac milites fortiſſimi vnde vtilius deliguntur, quàm ex iuuentute ruſtica? Cernuntur enim ruri degentium, & cum agris rationem ſemper habentium corpora, quàm vrbanorum, propter victum aridum, vitam horridulam, ac nequaquam ſolutam delicatámq; multo firmiore valetudine, & tolerandis militiæ aſperitatibus magis idonea. Quod vt nos monerent maiores noſtri, templa Aeſculapio ſanitatis viriúmq; præſidi extra vrbes ædificabant. Cum rei quærendæ & augendæ plures ſint viæ, hæc vna eſt, *cuius lucra nullo ſunt coniuncta periculo*, nullam habent ignominiam, nullas ſordes. Mercatorum etenim quæſtus eſt periculoſus, fœneratorum parum honeſtus, opificum *illiberalis*. Nec ſolum quæſtuoſa & multùm *vtilis eſt humano generi agricultura, verùm etiam ſalutaris*: quæ, *vt aliæ diſciplinæ vitam exornant, ſic ipſa tuetur atque conſeruat, & quodammodo vitam ipſam in vita retinet*. Vt enim ſabacta & mollita agricolarum labore tellus benignè frugibus reſpondet: *ſic* deſerta à cultu ſterileſcit: ex quo fit, vt nihil *nobis* relinquatur, vnde quæ ad victus adeptionem depellendámque famem ſunt neceſſaria comparare queamus. Nec enim ſedentibus ac

torpescentibus nobis dij copiam rerum de cælo profundent. Et quoniam priscorum sæculorum ætatibus diuitiæ potissimæ in re pecuaria ducebantur, à pecudibus nominatum est peculium, & pecunia inde, quia nota pecudis, hoc est, ouium caprarum, suum, boúmq; effigie signaretur, quod princeps fecisse fertur Seruius Tullius. Theseum accepim⁹ bouis figura signauisse, vt Atticos hac imagine ad amorem colendi ruris incitaret. In tabulis censoriis pascua nominabantur omnia, ex quibus populus mercedes pensionésue capiebat, quia perdiu hoc solum vectigal fuerat. Multatio quoq; non nisi ouium boúmque impendio dicebatur. Quod si hęc studia sui cupidos etiam ad summas opes solent euehere, magnásq; paulatim largiri diuitias, & vitam replere bonis quàm plurimis, nihil illis anteferendum confiteamur necesse est. Boni & assidui domini cellæ omnes refertæ semper sũt vino, melle, oleo, esculentis, poculentis, porco, hœdo, agna, gallina, lacte, caseo: villa semper abundans. Itaq; ex municipiis Romanis patresfamiliâs optatissimum sibi putabãt filios suos rei familiari maximè seruire, & in prædiis colendis operam multam cõsumere. Attilius ac reliqui quoniam in suis agris cultione studiosa ad frugem reddendam prouocandis tempus ponebant, alienos cupidè non appetebant. Populi Romani nomẽ magnopere nobilitarũt, Rempublicámq; agris, vrbibus, nationib⁹ amplificarũt. Si scias viuere, agricolarũ vitæ genus sanè optimũ est. In aliis viuendi modis, laboribus, officiis, sudoribus, lassitudinibus, & operis alienis videmus homines res sibi cùm necessarias, tũ verò etiam iucũ-

das

das & amœnas quæritare: in hoc ſuus cuiq; labor ſuá explere conſueuit cum voluptate inopiam. Sibi quiſq; proximus aratione, ſeméti, ac meſſe condẽda in primis proſpicit. Pariunt aliæ artes adulterinas quodammodo & artificioſas diuitias, agricultura veras omninò ac naturales. Hæ nutrices noſtræ, ſinceris plenæ delectationibus, quibus natura ſatiatur: illæ animos velut contagia corrumpunt, ſollicitudines & curas perennes generãt, cupiditatésq; malas incendũt & paſcunt. Vna cogitatio, vna cura agri probè laborandi, & communia cauſſa commodi ad fertilitatem adducendi, ſpatiũ cæteris aut ſuperuacuis & inertibus, aut perniciofis & improbis nullum indulget. A functionibus aliis non ſæpè crimen aliquod abeſt: quando ardua res videtur, inter ſcelera & peccata aliorum agere quod agas ſine vllo piaculo, ſine labe, ſine fraude. Dulcis eſt aqua fluuiorũ, quæ tamen in mare delata ſalſum ſaporem concipit: ſic homines probi, peruerſorũ colloquiis, occurſibus, aſpectibus, conſuetudine & admixtione ſalſuginem quandam hauriunt, & inter impudentes inuerecũdi, inter ſtolidos fatui, inter ſocordes ignaui, inter impios ſacrilegi euadunt. At qui vitã ſuam agris mandauerunt, hoc non metuunt: ſiquidem, vt antea quoq; dicebã, ab alienis concupiſcendis, auertendis, rapiendis ſanctiſsimè temperant, nec in deos, nec in naturæ participes contumelioſi. Non macerantur inuidia, non exulcerantur iracundia, non ſuperbia turgeſcunt. Nec ſimultates ſuſcipiunt, aut odia exercẽt, quoniã nihil oderunt præter imbres immodicos, grãdines, vredines, rubigines, ſimilésq; ſegetũ calamita-

mitates & exitia. Non vetitas & inconcessas affectant nuptias, dapibus electis mensas oneratas, & saginam ignorant, quos non dulcedo vini ad ebriosas peruigilationes, sed contracta per totius diei laborem corporis lassitudo ad altissimum securissimúmq; somnum inuitat. Aliis occupationibus artes, hîc ipsa natura colitur: & ibi homines mirè callidi ac versipelles, hîc simplices, candidi, innocentésque reperiuntur: proponunt illi sibi magis quod est nimium: agricolæ quod est sufficiens ac necessarium: non splendorem, non delicias, non ferè quidquam aliud, sed victum: & quidem seruitur per alias artes aut nullis, aut paucis: per agricolationem vniuersis. Quapropter quia bonũ quodlibet tãto statuimus excellentius, quanto videmus esse communius, & ad plures attinens, quis non intelligat, agriculturam quælibet quantumuis bona & vtilia hominum studia superare? M. Si quid restat tibi, & ad id prolabi vis, prolabar tecum. Deinde sensum meum declarabo. D. Restant vtiq; præclara, Maximiane, quæ vt patienter ac beneuolè attendas te rogo. M. Equidem nullo fastidio attendam. D. Cum cõstet agricultura nihil reperiri honestius, nihil libero dignius, nihil fructuosius, illud perequè cõstat, eadem nihil fieri posse, aut esse suauius. An potest pratorum viriditate pulcherrimis variata flosculis, arborum tam bellè dispositarum ordinibus, vinearum & oliuetorum specie quidquam ad aspectum fingi pingiúe iucundius? Quid voluptuosius, quàm imperare terræ, quæ tanquam hominum duritiam prefractionémq; detestaretur, imperium nunquam aspernatur: nec, cum sciat benefi-

neficia sumere, reddere nescit, quod faciunt, quorum est ingratus, & meritorum immemor animus: sed tradita sibi plerunq; maiore cum fœnore cultori suo rependit: quod consueuerunt, qui se student videri gratissimos. *Postquam gremio molliro ac subacto semen sparsum excepit, primùm id occatum cohibet: ex quo occatio qua hoc efficit nominata est: deinde tepefactum vapore & complexu suo diffundit, & elicit herbescentem ex eo viriditatem: qua nixa fibris stirpium, sensim adolescit, culmóq; erecta geniculato, vaginis iam quasi pubescens includitur, è quibus cum emerserit, fundit frugem spica, ordine structam, & contra auium minorum morsum munitur vallo aristarum. Ex fici tantulo grano, & ex acino vinaceo, aut ex caterarum frugum ac stirpium minutissimis seminibus tanti trunci, ramiq; procreantur. Malleoli, plantæ, sarmenta, viuiradices, propagines, quàm admirabilia efficiunt? Caduca est natura sua vitis, & nisi fulta sit, ad terram fertur. Eadem se clauiculis suis erigit, & quasi manibus quidquid est nacta complectitur: quam serpentem multiplici lapsu, & erratico ferro amputãs coercet ars agricolarum, ne syluescat sarmentis, & in omnes partes nimiæ fundatur.* Ter fælicem ego dixerim, qui strepitus ac tumultus vrbanos fugitans, foris in agro ætatem habet, imitatúsq; priscorum exempla mortalium, ad fundos suos omni cura ornandos incumbit. Hic de pecunia aut fœnore sumenda, aut in fœnus collocanda, haud quaquam mordacibus, & anxiis cogitationib⁹ incessitur. Non illũ huiuscemodi sollicitudo coquit, & versat sub pectore fixa. Nec funesta tubarum cantu ad arma corripienda, ad hostem finibus arcendum, & ad præliorum dimicationem excitatur: quemadmodúmque à militiæ discriminibus ac laboribus est immunis ac liber penitus:

sic nul-

sic nullas pelagi procellas, nullam vndarum ventorúmq; sæuitiam cogitur pertimescere: neq; aut ipse in foro litigat, aut litigatoribus dat operam: negotio reuera permolesto, clamoso, ac turbulento. Haud illum tangit superborum potentiorúmq; ciuium familiaritas, cuius obtinendæ ac retinendæ, quidam prostituta libertate toties eorũ domos ingrediuntur, sępius facientes ac patientes, quę minimè fert voluntas. Indigna digna habenda sunt, quę illi potentes actitant, quæq; imperitant. Tanti est miseris incertus fauor, & quæsticulus vilissimus, quem inde sperant. Pluris est agricolæ vlmis & populis vites adiungere, quos cum putant appetẽte vere, *in iis quæ relicta sunt existit tanquam ad articulos sarmentorum ea quæ gemma dicitur: à qua oriens & ea se ostendit: quæ & succo terræ & calore solis augescens, primò est peracerba gustatu, deinde maturata dulcescit, vestitáq; pampinis nec modico tepore caret, & nimios solis defendit ardores. Qua quid potest esse cum fructu latius, tum aspectu pulchrius? Iam adminiculorum ordines, capitum contugatio & relegatio, propagatio vitium sarmentorúmq; aliorum amputatio, aliorum immissio, irrigationes, fossiones agri, repastinationesq; quibus sit multò terra fœcundior, quid non oblectationis habent?* Quid cùm per valles longo agmine pascentes greges intuetur? quid cùm fauos aluearibus eximit? cùm lanitio leuat oues? cùm autumno fructus carpit? cùm vindemiam cogit? Omninò vel alienissimus rei rusticæ, in agrum tempestiuè consitum veniens, naturæ mirificam & nunquã deficientem benignitatem voluptute magna admiratur, cùm istinc biturícę fructib⁹ opimæ, hinc pares iis heluolæ respondent. Illinc arcellæ,

rursus

rursus illinc spioniæ, basilicæúæ conueniunt: quibus alma tellus annua vice (velut æterno quodam puerperio) læta, mortalibus distenta musto præbet vbera. Inter quæ fauente Libero fœtis palmitibus, vel generis albi, vel flauentis ac rutili, vel purpureo nitore micantis, vndiq; versicoloribus pomis grauidus autumnus collucet. Nunc iuuat procumbentem in herba somnos expectare leues.

Nunc canis æstiuos artus vitare sub vmbra
Arboris, ad riuos prætereuntis aquæ.

Per hybernos menses venatibus & aucupiis intentus, captat canibus lepores, laqueo grues. Nulla inter hasce meditationes rerum cum obscœnitate implicatarum cogitatio. Nec verò non multùm delectationes istas auget rustici pudica vxor, ac benè diligentérq; communes educans liberos, quæ reuertenti marito & algenti, lignis largè super foco repositis illud frigus dissoluit. Quæ redeuntes à pabulatione greges stabulo concludit, & ad multum accingitur. Quæ de escis sponte humo exortis esurientem cocta cœnula reficit, & dulci vino è cupa deprompto sitientem potat. Quibus hæ deliciæ conchiliis, quibus attagenibus anteponendæ non sunt? Inter istas tam parabiles & inemptas epulas, quàm suaue est aspicere oues & capellas fœlix pecus domum properare saturas, & lacte multo completa referentes vbera, & boues lassos sulcorum attritu splendescentem trahentes vomerem? Elementa ipsa liberalius ruri, quam vrbibus naturam vsumq; suum impertiuntur. Ibi sol purius micat, aer lætiùs latiusq; diffunditur,

aquæ

aquæ limpidiores bibũtur, terræ quasi verus ac nãtiuus ille vultus hîc tantum videtur. Hîc se in planiciem extendit, ibi clementius cliuis assurgit, alibi in montes excelsos se subrigit. Hîc herbis conuestitur, ibi messibus flauescit, illic botris, ibi pomis exuberat. Quid memorem volucrum cantus? quid trepidantes riuulos? quid opacas & argutas syluulas? quid diuersitatem germinum ac frondium? quid odorum, quid colorum omne genus? Hæc in vrbibus nulla, nisi in libris & parietibus. Velut exules mundi viuunt, & bona mundi nesciunt, qui in vrbibus viuũt. Adhuc alia rerum rusticarum oblectamenta percensere fas esset: sed hęc ipsa forsitan nimia fuerunt. Veruntamen dandam cuiq; puto veniam, de arte ac studio suo diffusius differenti: nec minus indulgendum rustico *quàm* militi, quàm nautæ: quorum ille multus *solet esse* in memorandis bellorum suorum: hic in describendis nauigationum suarum casibus. Finem ergo dabo, si me sinas, quos memoria hucusq; custodio Maronianos versus vt auctarium superaddere. M. Et tua, & vatis ipsius maximè sup:iciendi caussa hoc adeo fiat. D.

O fortunatos nimium, bona si sua norint
Agricolas: quibus ipsa procul discordibus armis
Fundit humo facilem victum iustissima tellus.
Si non ingentem foribus domus alta superbis
Mane salutantum totis vomit ædibus vndam:
Nec varios inhiant pulchra testudine postes,
Illusasq; auro vestes, Ephyreiaq; ara:
Alba nec Assyrio fucatur lana veneno:
Nec casia liquidi corrumpitur vsus oliui,

At se-

At secura quies, & nescia fallere vita,
Diues opum variarum, ac latis otia fundis,
Spelunca, vivique lacus, & frigida Tempe,
Mugitusque boum, mollesque sub arbore somni
Non absunt. Illis saltus, ac lustra ferarum,
Et patiens operum, parvoque assueta iuventus,
Sacra Deum, sanctique patres: extrema per illos
Iustitia excedens terris vestigia fecit.

Quid nunc tibi in mentem venit Maximiane? estne quod opponas, quod contrà dicas? M. Valde admirabile hoc mihi apparere confiteor, tam multa tam non vulgariter te ex tempore potuisse: & opinionem concipio, ita te consuesse arma tractare rustica, vt interdum sumas in manus arma sapientiæ, & doctrinæ liberalis, qui sunt libri. D. Reddo me nonnunquam ad horam vnam & alteram libris, quos adolescentior euolui (nam dum castra sequerer, dum sceptra darem, legendi otium perparuum fuit) & ex istiusmodi lectiunculis senectuti meæ honestã magis oblectationem, quàm necessariam vtilitatem peto: quanquam ea multiplex in iis voluminibus, & eximia inest. Nuperrimè legi Xenophontis eum librum, qui est de tuenda re familiari, in quo agricultura copiosè prædicatur. Ibi factum proditur Cyri, Lysandrum ad se venientem circumducentis per agrum conseptũ, ac sedulò consitum, arboréscque sua manu satas, flores, humum subactam & puram demonstrantis. Numquid ergo obstat, quin tu hodie mihi Lysander, ego Cyrus tibi fiam? M. Nihil, Diocletiane. D. Necdum vidisti opes meas: elegantias horti huius nondum oculis lustrauisti. Surgamus ac circumi

ambulantes naturæ ornatum fęcunditatémq; contemplemur: & dum olus in cænam decoquitur, tempus suauissimè confabulando traducamus. Mecum te cœnare volo, sed terrestrem cœnam. Bibes etiam villum cantharis modicis, & facto discessu, quàm pauca naturalibus desideriis sufficiant. Hanc insuper noctem quiesces in villula mea, non in pluma, aut molli strato: quod etsi non est augustum, est tamen imperatorium: in castris scilicet, in quibus Annibalem illum sæpè militari sagulo opertum humi iacentem inter custodias stationésq; milites sui conspexerunt. M. Quid tu effœminatis me aggregas? non dedidici duriora pati: & ista luce in tuo sum arbitrio. Duc quò placet, rusticum me, vt iocabare, non dimittes: æthiops non albescit. D. Tu verò an me ad imperium, *id est*, in medias tempestates tecum abripies?

ANNOTATIONES.

GEORGICA) Γέα *Græcis terra siue ager*, ἔργον, *opus. Hinc* γεωργία *agricolatio*, γεωργὸς *agricultor, colonus.* γεωργικὸς *qui in rebus ad agriculturam spectantibus versatur, agriculturæ gnarus.* Τὰ γεωργικὰ *res ad agros colendos pertinentes, seu præceptiones & doctrina terræ colendæ institutionem modúmq; complectens: quo etiam nomine hac nostra progymnasmata rustica inscribenda censuimus, communi cum P. Virgilio, qui sic alterum suorum monumentorum appellauit, cui quidam eruditi latinam, et pleniorem appellationem dare maluerunt, De re rustica: quando illis quatuor libris*

rusticorum

rusticorum opera functionésq; perdocet, & ita diuersas res, ac multùm inter se distantes persequitur. Nam quid magis discrepans, quàm gregum armentorúmq; cura terræ subactioni atque cultui? Quàm dissimilia stirpes & apes? Quare adhuc iidem singulis suum vocabulum addentes, primum de agricultura nominant: siquidem de aratione & satione illic agitur: quanquam aptius foret, De frugibus. Secundum de insitione, siue de plantis: qui potest etiam dici De arboribus, immò, De vitibus. Tertium De re pecuaria, siue de pecoribus. Quartum De mellatione, siue de apibus. Sed vt in Bucolicis Theocriti, sic in Georgicis Hesiodi, qui princeps de agricultura præcepit, vt ait Plin. lib. 18. cap. 24. inscriptionem repudiauit, cum alioqui vtrumq; imitaretur. Prior vocauit poematia sua εἰδύλλια, noster eclogas: posterior duobus libris suis nomen fecit ἔργα καὶ ἡμέραι, noster suis, Georgica: longè enim copiosius ac diligentius, perfectius & absolutius agriculturæ rationem explicauit, vt de reliquis rei rusticæ partibus nihil dicam, quas Græcus præteriuit, qui ampliorem partem sui poematis in fratre ad iustitiæ amorem atq; studium cohortando, & ab inertia ad laborem reuocando consumit. Præcepta quædam affert, quæ potius ad vitæ communis emendationem, si intelligantur (obscuriora enim sunt) quàm ad opus rusticum faciunt. Virgilius solũ agricolam legibus suis format. Quod si quædam præterea intexit, ad ornatum conciliandum, repellendúmq; fastidium intexit. Verum enimuero, cùm imitatione non vtatur, illa, inquam, quæ quanquam

haud sine carmine, magis tamen quàm carmen poetam efficit, non erit illa poesis, nec poeta Virgilius vt nequa inter Græcos Empedocles, Parmenides, Nicander, Theognis: neque inter Latinos Lucretius. Multis alioqui poeticis luminibus hosce libros expolitissimos esse fatemur. Ornatissima est rusticorum nominum inuocatio in primo: in cæteris eorum quæ rei tractandæ præsident. Fabellæ plures, in his festiuissima Aristæi, qua liber posterior finitur. Atq; vt huius, sic trium præcedentium epilogi, & colophones elegantissimi. Nam in extremo primo recenset prodigia. In fine secundi laudat vitam rusticam. In exitu tertij describit pestilentiam. In his iisdem sunt insignes aliquot, potissimúmq; in tertio comparationes, egressiones, vt de aureo sæculo, origine agriculturæ in primo. Descriptiones perquàm festiuæ, vt tempestatis, Italiæ, veris, pulli equini, seu equuli generosi, certaminis taurorum, equi olympici, antri Cyrenes, apparatus & conflictus bellici, laborum quibus exercentur apes. Magna vis illustrium metaphorarum, & catachreseon, cùm vocat magnanimos duces, gentem, vulgus, iuuentutem, paruos Quirites. Cellas earundem & aluos tecta, cubilia, nidos, cunabula, patriam, ædes, cerea regna, thalamos, aulas, stabula. Tribuit illis bella vt hominibus, sonitus tubarum, duces, custodias, tumultus. Laudat eximiè Georgica Victorius oratione 2. & 3. quas eadem interpretaturus ad discipulos habuit. PRÆDICATIO VITÆ RVSTICANÆ) De laudibus vitæ rusticæ tam ea quæ in agro subigendo conseren-

dó3

dóq; ducitur, quàm quæ ruri tantum, etiam à non rusticis degitur, Cato præfat. Varro lib. 2. præfat. & cap. 2. Rursus lib. 3. cap. 1. Plinius lib. 18. à principio. Plinius iunior ep. 9. lib. 1. Cic. de senectute. Virgil. 2. Georg. Horat. Epod. ode. 1. & ep. 10. 14. lib. 1. Tibull. lib. 1. eleg. 1. Homerus Odyss. 6. 7. & vlt. Hesiod. ILLVM QVIDEM HERCVLIVM) Hæc nomina sibi siue à maioribus tradita, siue pro arbitratu ascita, ad officium vtriusq; in imperio gerendo significandum assumpserunt. Extant orationes aliquot post à Mamertino Rhetore ad Maximianum in Gallia dictæ, quibus vtrumq; indicatur. Nam & Iouem atque Herculem generis eorum auctores appellat, & Maximianum Herculium Herculis officium Ioui Diocletiano præstitisse, id est, in bello agrestium, quasi quorundam terrigenarum, auxilio fuisse contendit. Sigon. lib. 1. de Imp. occident. SIVE ALIAM QVAMCVNQVE) Posuimus causas tres, quæ Diocletianum ad imperium relinquendum permouerint. Adduntur à nonnullis aliæ duæ: vel quòd alienato animo desipere incæpisset: quæ nihil habet cur recipiatur: vel quòd Christi cultum, Christianúmq; nomen vniuersum extinguere se posse, vti conabatur, desperasset, insuperabili videlicet hominum perspecta constantia. Hæc sanè quàm probabilis est, ac primis tribus non aduersatur. Ipse quidem tantis rebus cum fortuna secundissima gestis, & iam ætate publicisq; curis defessum se in otio viuere velle simulauit. EODEM DIE INSIGNIA IMPERATORIA) Hoc fecisse Diocletianum Nicomediæ, Maximianum Me-

diolani, cum prodiderint alij, nos de Augustis ab vtroq; declaratis interpretamur, & à Sigonio stamus, qui Romæ templum Iouis ingressos, populis audientibus stupentibúsq; magis quàm probantibus, sic effatos scribit. Recipe Iupiter imperium quod mihi commodasti. Quod ego ita depono, vt resumpturum non esse sanctum tuum testatus numen adorem. VNDE ORIVNDVS) Natus est in Dalmatia, patre scriba, matre & patria Dioclea, haud longè à Salona vrbe. Ab ea se Dioclem nuncupauit, donec renuntiatus est Imperator: tum enim more Romano Diocletianus audire voluit. Fuit libertus Anulini senatoris. DIALOGORVM MORE) Vide epist. ad Varronem, initio Academ. quæst. Par dialogographis et poetis libertas permissa est: dummodo ne serpentes auibus, & tigribus agnos geminent: id est, absurda, incredibilia, pugnantia, quæque fieri nullo modo possint, ne fabulentur. AGRESTVM DEOS) Hos enumerat Virgil. 1. Georg.

Et vos agrestum præsentia numina Fauni
Ferte simul Fauniq; pedem, Dryádesq; puellæ,

& quæ sequuntur. Permultos, vt aliarum rerum, sic numinis deos producit ex Varrone Augustinus in Ciuitate. Lege præterea Crinit. lib. 15. cap. 10. & lib. 25. cap. 11. Ipsemet Varro ingressu voluminis sui duodecim nominat, qui maximè sint agricolarum duces. SI TE PLAGII ARCESSAM) Qui hominem ingenuum seu liberum emit aut vendit, atq; ita in seruitutem redigit:

item

item qui seruum aut seruam à domino auertit, fugam suadens, emens aut vendens, celans aut vinctos habens nesciente domino, plagiarius dicitur, quod lege Flauia plagis damnaretur, crimen plagium, lex plagiaria. Græci appellant ἀνδραποδισὴν, quem definit his verbis Etymol. ἀνδραποδισὴς δ' ὁ μόνον ὁτὸν ἐλευθέρον ἀπάγων ἐις δουλείαν, ἀλλὰ καὶ ὁ τὸν δοῦλον ἀπὸ τῶν δεσποτῶν ἀποστῶν. CICVTIS ALLIVM NOCENTIVS) Detestatur allium Flaccus Ode 3. Epod. vt quouis veneno dirius, ac perniciosius. Sed vt cicuta necat frigore: sic allium calore noxium est. NON INDECORO PVLVERE) De historia belli ciuilis à Pollione contexenda agens Horatius Ode. 1. lib. 2. præter alia hoc modo canit.

Audire magnos iam videor duces
Non indecoro puluere sordidos,
Et cuncta terrarum subacta
Præter atrocem animum Catonis.

Ode 6. lib. 1. puluere Troico Nigrum Merionem. Quibus locis poeta inuictum pectus in acie media dimicantium, corpúsq; suum telis & morti nullo pauore obiicientium declarat. Tales enim puluere inquinari ac sordidari necesse est. Verùm hi puluere non sunt indecori. Tametsi nec illi indecoro fœdantur puluere, qui pro libertate & dulci patria in ferrum ruunt, & animas profundunt. ACHILLEI ET AEGYPTI) De his & sequentibus præter antiquos qui Cæsares descripserunt, Eutropium & alios, plenissimè

nißimè & elegantißimè Sigonius lib. 1. de Imp. occid.
TANQVAM NVMEN ADORARERIS) Hanc tantam fœlicitatem, tamq; prosperum fortunæ obsequium capere animo Diocletianus non potuit. Siquidem moderatione prorsus in superbiam versa, eousq; insolentiæ prodiit, vt se posthac mortalitatis oblitus, tanquam deum adorari voluerit. Nam proiicere se homines humi venerabundos, atque osculum pedibus figere passi cœpit, & gemmas vestibus calceisque inseruit, cum ante ipsum omnes Imperatores, consulari tantum salutatione contenti fuissent, & solam chlamydem purpuream priuato habitui adiecissent. His verbis Sigonius sacrilegum hominis fastum, ac superbißimum facinus exposuit. TRAIANO MELIOREM) Crinit. lib. 5. cap. 6. Augustus Caium nepotem in Armeniam mittens, comprecabatur illi à diis Pompeij beneuolentiam, Alexandri audaciam, suam ipsius fortunam. Magna tamen — sortis humanæ volumina, variosq; & graues casus Augusti percenset Plinius. lib. 7. cap. 45.
TAM SOLIDVM IPSI GAVDIVM) Corpus solidum Terentio est, quod Græci στερεόν. Vnde bonum corporis habitum definientes, aiebant esse στερεότητα σαρκῶν. Transferunt etiam latini solidum ad rem expertem corporis, & quæ tangi non potest, intelligunt id, quod firmum expressúmq; est, non adumbratum, vt cùm Cicero solidam laudem, gloriam vocat. Sic solubile verùmque gaudium cur non dicamus solidum? Lege Victor. lib. 14. cap. 9. EX VATICINIO QVOD

DE

DE APRO) *Adolescens Diocletianus in Galliis à Druide audierat, se tum eructum iri ad culmen imperij, cum aprum iugulasset. Ille fidem dicto commodans, quandocunque poterat, in venatione apros insectatus interficiebat. Sed prædictio ad Aprum Numeriani Augusti socerum respiciebat. Hic ex præfectura Prætorij quam aspernabatur, ad Augustale fastigium ascendere peroptans, generum suum clam occidit: quem parricidam in concione præsentem postmodum Diocletianus adacto in viscera gladio morti dedit, conuersusq; ad commilitones: tandem, inquit, aprum fatalem interemi.* REM MIHI VIDERI DIFFICILLIMAM) *Quod quidam sentiunt de caussa depositi imperij interrogatum sic respondisse: ego adhuc imperantem (quo tempore id maximè experiebatur) amicis dicere solitum existimauerim. Bonum certè Imperatorem fuisse ex historia patet. Vtinam iniquissima & immanissima Christianorum vexatione suis ipse laudibus tenebras ne offudisset. Etenim cum ante eum Imperatores nouem odium immensum aduersus Christi gentem conceptum dirissimis supplicijs sæuiendo in corpora innocentum exsaturare, & sacra nostra tollere ac dissipare penitus laborassent, Nero, Domitianus, Traianus, Marcus, Seuerus, Maximinus, Decius, Valerianus, Aurelianus, decimum se execrando huic tyrannorum sodalitio Diocletianus adiunxit.* ASSENSIONEM ADHVC FIRME) ἀποφαίνεσθαι καὶ δογματίζειν *dicuntur, qui ponunt aliquid & statuunt: qui neq; affirmant neq; negant, sed su-*

ſpendunt iudicium, illi ἐποχέσι. *Laert. in Platone.* Ὁ τοίνυν Πλάτων περὶ μὲν ὧν κατέλιπεν ἀποφαίνεται. τὰ δὲ ψευδῆ διελέγχει. περὶ δὲ τῶν ἀδήλων ἐπέχει. *Quae igitur ſcientia comprehendit Plato, ea affirmat, falſa redarguit, in incertis aſſenſum retinet. Hinc Philoſophi* ἐφεκτικοὶ, *& eadem de cauſſa* σκεπτικοὶ, ἀπορητικοὶ, *cunctatores, haſitatores, quaeſitores, conſideratores, vt Pyrrhonij, Academici. Gell. lib. 11. cap. 5. Quoniam verò cum illo* ἐπέχειν *ſubauditur* συγκαταθέσιν, *aſſenſum, approbationem, benè conuertit Cicero, aſſenſum cohibere, retinere, ſuſtinere & ſuſtinere ſe ab omni aſſenſu.* PHILOMETOR) *Regibus omnibus Ægypti Ptolemaei nomen erat, diſcrimen faciebat cognomen, cum alius Philometor, alius Philadelphus diceretur. Poſtremus dictus eſt aulœdus, frater Cleopatrae. At Philometor ita audiuit per irriſionem: neque enim regum quiſquam fuit, quem maiore odio mater proſequeretur, & cætera. Pauſanias in Atticis. Vt Romani Imp. Caſares, ſic Ægypti reges Pharaones, quod ipſorum lingua regem ſonat, & Alexandrini Ptolemaei dicti ſunt. Ioſephus lib. 8. cap. 2.* XENOPHON MAGO) *Nominantur & à Plinio lib. 18. cap. 3. Sic autem ille de Magone Poeno. Cui quidem tantum honorem Senatus noſter habuit Carthagine capta, vt cum regulis Africæ bibliothecas donaret, vnius eius duodetriginta volumina cenſeret in latinam linguam transferenda, cum iam M. Cato praecepta condidiſſet, peritiſque linguæ Punicæ dandum negotium,*

in que

in quo præcessit omnes vir clarissimæ familiæ. D. Syllanus, Magonis meminit, item Columella, eúmque rusticationis parentem vocat lib. 1. cap. 1. Eundem commendat Varro lib. 1. cap. 1. Numerant autem ambo auctores quamplurimos rei rusticæ, vtriusque linguæ, quod etiam facit Plinius, & testatur Varronem octogesimum primum vitæ agentem annum de culturæ agri prodendum putauisse, nec de seipso Varro negat. VIRTVTE BELLICA INSIGNES) *Eodem capite & libro Plinius, quo supra, de vbertate annonæ locutus, subiungit hæc. Quænam ergo tantæ vbertatis caussa erat? Ipsorum tunc manibus Imperatorum colebantur agri (vt fas est credere) gaudente terra vomere laureato, & triumphali aratore: siue illi eadem cura semina tractabant, qua bella: eadémque diligentia arua disponebant, qua castra: siue honestis manibus omnia lætius proueniunt, quoniam & curiosius fiunt. Lege consequentia de Attilio Serrano, Cincinnato &c. Prædicat eosdem, aliósque Romani generis memorabiles duces Columella præfat. A* IVVENCIS SEV VITVLIS) *Varro lib. 1. cap. 1. & cap. 5. Bos in pecuaria maxima debet esse auctoritate: præsertim in Italia, quæ à bubus nomen habet. Græcia enim antiqua, vt scribit Timæus, tauros vocabat ἰταλοὺς, à quorum multitudine, & pulchritudine & foetu vitulorum Italiam dixerunt. Hic socius hominum in rustico opere, Cereriq́ minister.* VIRVM BONVM, BONVM AGRICOLAM) *Hæc aliaq́ nonnulla in dialogo infra, ex Plinio, quibus addamus*

hoc

hoc etiam. Frugem quidem aratro quæsitam furem noctu pauisse aut secuisse, puberi XII. tabulis capitale erat, suspensumq; Cereri necari iubebant, grauius quàm in homicidio conuictum: impubem Prætoris arbitratu verberari, noxamúe ductionemúe decerni. Iam distinctio honósq; ciuitatis ipsius non aliunde erat. Rusticæ tribus laudatissimæ eorum, qui rura haberent: vrbanæ verò in quas transferri ignominiæ esset, desidiæ probro. Itaque quatuor solæ erant, à partibus vrbis, in queis habitabant, suburrana, palatina, collina, exquilina. CLARISSIMOS QVOSQVE, ET VETVSTISSIMOS) *Abel, Cain, Noe, Iacob cum filiis, Moyses pastores fuerunt & agricolæ. Quin & Rebecca pascebat oues patris sui.* ANTIQVIOR EST VRBANA) *Varronem legito, lib. 3. cap. 1.* NEC MIRVM CERTE SI IN) *Cic. pro Ros. Am. in qua oratione studium rusticum mirificè prædicatur. Vt non omnem frugem, neq; arborem in omni agro reperire possis: sic non omne facinus in omni vita nascitur. In vrbe luxuries creatur: ex luxuria existat auaritia necesse est: ex auaritia erumpat audacia: inde omnia scelera ac maleficia gignuntur. Vita autem hæc rustica, quam tu agrestem vocas, parsimoniæ, diligentiæ, iustitiæ magistra est.* TYRONES OPTIMI, AC MILITES) *Ita Cato præfat. & Vegetius lib. 1. cap. 3. vt rursum monebimus in dialogis militaribus, Colum. in præfat. At mehercule vera illa Romuli proles assiduis venatibus, nec minus agrestibus operibus exercitata, firmissimis præualuit corporibus, ac militiam belli*

cum

cum res postulauit, facilè sustinuit, durata pacis laboribus, semperq; rusticam plebem præposuit vrbanæ. Vt enim qui in villis intra consepta morarentur, quàm qui foris terram molirentur, ignauiores habitos: sic eos qui sub vmbra ciuitatis intra mœnia desides cunctarentur, quàm qui rura colerent, administraréntue opera colonorum, segniores visos. Nundinarum etiam conuentus manifestum est propterea vsurpatos, vt nonis tantummodo diebus vrbanæ res agerentur, reliquis administrarentur rusticæ: illis enim temporibus, vt ante iam diximus, proceres ciuitatis in agris morabantur. THESEVM ACCEPIMVS BOVIS FIGVRA) Signauit item nummum inciso boue, vel ob taurum Marathonium, vel ob Minoris ducem, vel ad agriculturam ciues inuitans. Hinc ferunt hecatombœon & decabœon dictum. Plutarch. in Theseo. Poplicola mulctam ei qui consultibus non paruisset, quinq; bobus dixit, & duabus ouibus. Ouis erat decem obolis, bos centum, quod infrequens esset id temporis nummi vsus apud Romanos, sed pecudibus & armentis censerentur. Vnde facultates suas etiamnum à pecudibus peculium nominant: & vetustissimè boue vel oue, vel sue fuerunt signati, filiisq; suis Suillius, Bubulcis, Caprariis, Portiis nomina indebant. Idem in Poplicola.

PRO-

PROGYMNASMA TERTIVM ET VICESIMVM.

Rei rusticæ partitio, tum instrumenta, officiáq; rustica.

AVDITORES, EXPLANATOR.

AVDITORES. Quod emendatissimos illos Georgicorum libros P. Virgilij Maronis, cuius imago toties ferit animos nostros: cui molle atque facetum annuerunt gaudentes rure Camœnæ, quique rem rusticam (sicuti te ex Iunio Columella memorantem audiuimus) vt M. Cato primus latinè loquentem, Safernæ pater & filius eruditam, Scrofa Tremellius eloquentem, M. Terentius Varro expolitam, ita ipse carmine quoque potentem fecit, publicis & quotidianis interpretationibus declarandos delegisti, haud procliuè dictu est de me, & his duobus contubernalibus meis, quanta ob id in voluptate & lætitia simus. Nam quod infecti litteris consensu loquuntur, perampla, perquam varia, ad agnitionem animi perliberalis atque vtilis, & suauis est pertractatio, quam nobis suauiorem efficit tua in exponendo prudens spectata eruditio, & industria singularis. Sed quoniam tenemus occasionem, quam aucupabamur, visum est percunctari te, quot partibus

tibus tandem opus rusticum, seu rusticationem vniuersam putes comprehendi. E. Quatuor, si quidem Maronianam distributionem amplectimur. Earum princeps in cultu & agitatione agrorum: altera hortorum siue arborum: tertia in tutela & tractatione pecoris: postrema in apum procuratione sita est. Atque istorum singula explicaturum se, carminibus singulis in ipsa propositione, qui est exorsus scriptionis ipse profitetur: tametsi in secundo de vitibus egit potissimùm, quod non dissimulat. Itaque Columella præfat. lib. 10. se poeticis numeris expleturum Georgici carminis omissas partes affirmat: quas tamen & ipse poeta significauerat posteris post se memorandas relinquere. Versus accipite.

Quid faciat latas segetes, quo sidere terram
Vertere, Mæcenas, vlmisq; adiungere vites
Conueniat, quæ cura boum, qui cultus habendo
Sit pecori, atq; apibus quanta experientia parcis,

A. Quam tu huius quadripartitionis caussam? E. Quam ex Varrone Seruius. A. Quam tandem? E. Omnis terra quadrifariam diuiditur. Aut enim aruus est ager, id est sationalis: aut consitus, id est, aptus arboribus: aut pascuus, qui herbis tantum, & animalibus vacat: aut floreus, in quo sunt horti apibus congruentes & floribus, A. Quænam est quæ nunc reperitur Varronis diuisio? E. Auctoribus quamplurimis enumeratis, qui de rustica disciplina commentarios reliquissent,

quissent, ex quibus peterentur, quæ sibi deessent, hæc subiungit. Quò breuius de ea re conor tribus libris exponere: vno de agricultura, altero de re pecuaria, tertio de villaticis pastionibus. Videtis hunc tres partes fecisse, & in totidem volumina contulisse? Quanquam, si ad viuum quis resecare volet, non erunt plus duæ, agricultura nempe & pastoritia: cuius rursum partes duæ, agrestis pastio, quæ pecuaria nominatur, & villatica. A. Cur non plures? E. Quia tempore deficeretur: sic enim librum non minus grauiter quàm festiuè orditur. *Otium si essem consecutus. Fundania, commodius tibi hæc scriberem, quæ nunc, vt potero, exponam, cogitans esse properandum, quod (vt dicitur) si est homo bulla, eo magis senex. Annus enim XXCI. admonet me vt sarcinas colligam, antequam proficiscar è vita.* A. Quid Columellæ quo se pacto gesit? absolutissimè certè has res, quantum nos æstimare possumus, videtur exsecutus. E. Nullum caput à Virgilio explicatum prætermisit: etiam de villaticis pastionibus, vt Varro disseruit. A. Nondum eius distributionem attulisti in medium, libros sanè multos conscripsit. E. Testificatur ipse in vndecimo, tam magnam & diffusam esse rusticationis materiam, vt si partes eius velimus percensere, vix numero comprehendamus. Sed vbi docuero vos, quid per quos, quótq; libros disputauerit, quænam illi partes, & qui numeri potissimùm placuerit, sine dubitatione cognoscetis. A. Istuc maximè exspectamus. E. Duobus primis agriculturam explanat, tribus insequentibus agit de re vineatica: sextum & septimum in ratione habendi pecoris consumit: octauum & nonum villa-

villaribus educationibus impertit: decimum attribuit hortis. Singularem, seu vagũ, seu extraordinarium, quem vocare licet tertium decimũ, dicat vitibus rursum & arboribus. Vndecimus & duodecimus sunt tanquã supplementa & appendices, in quib⁹ de villici ac villicæ officiis denuo, de hortorũ cultura iterũ, de conditura fructuum sermo est: quod postremũ nec Varro neglexit. In Catone nullus ordo, varia tamen, & concisè explicata vnius generis supremi eruditio. Plinius libris aliquot, at non ita partitè ruralia descripsit, quando hoc eius præcipuum institutum non fuit. Palladio per duodenos menses ire, & quid quoq; fieri conueniret, docere collibuit. Hi sunt quos vt inprimis idoneos rei rusticæ auctores proferre possimus. A: Ex eo quod Columella fecit, rectè quis partes sex constituerit. Agriculturam, vineaticam, pecuariam, pastionem villaticam, rem hortensem, rem arborariã: quas duas vno quodam, hortorum nomine scilicet, qui volet, complectatur, quod in hortis quoq; seruntur arbores, etiamsi extra eos sæpe, vt in pomariis, & arboretis. E. Optimè intelligitis. A. Plura non est cur nunc quidem velimus hoc de capite. Verum enimuero, incessit nos admiratio, quid Virgilius noster, cum ei placuerit primi libri particulam quandam esse enumerationem instrumentorum rusticorum, tam strictim ea, & suspensa manu attigerit, istis versibus videlicet.

Vomis, & inflexi primùm graue robur aratri,
Tardáq; Eleusinæ matris volentia plaustra,
Tribulaq; trahæáq;, & iniquo pondere rastri:
Virgea præterea Celei, vilisq; supellex.

Arbutea

Arbutea crates, & mystica vannus Iacchi.
Continuo in syluis magnæ vi flexa domatur
In burim, & curui formam accipit ulmus aratri.
Huic à stirpe pedes temo protentus in octo;
Binæ aures: duplici aptantur dentalia dorso.
Caditur & tilia ante iugo leuis, altáq; fagus,
Stuáq;, quæ currus à tergo torqueat timos.

E. Si versiculos duos, qui abs te pronuntiatis proximè antecedunt perpenderitis, nihil admirationis apud vos residebit. A. Hi sunt.

Dicendum & quæ sint duris agrestibus arma.
Quis sine nec potuere seri, nec surgere messes.

E. Ecce, non de quibuslibet, seu omnibus prorsus operum agrestium instrumentis se scripturum denuntiat: sed de iis tantum, quæ ad messem, seu ad arationem postulantur. Veruntamen de his ipsis velut in transcursu, parum consummatè. *Auctorū* siquidem primariorum, & veluti ordines ducentium consuetudo tenet, nec vsq; á capite quidquam arcessere: nec vsq; ad calcem omnia persequi, nihilq; quantumuis leue ac minutum præterire. Quocirca & Varro, cum instrumenta tripartitò distribuisset, de tertio genere breui⁹ mihi videtur postea disseruisse, & pauciora quàm poterat recensuisse. A. Benè hoc quidem: nos interim imperitiores de armis istis ac supellectile sat multa ignoramus, quæ ignorantia per te liberabimur si annuis: atq; vt annuas te oratum summopere volumus. E. Geràm tiq; morē dummodo hac conditione, vt quę tritiora & vsurpatiora vobis arbitratus fuero, ea taceā: cætera sic enumerem, vt aliqua paucis quid velint declarem. Vter vestrûm ista nescit: flagellum, fudes,

des, palus, vallus, linter, aqualiculus, vehicũlum, vectabulum, carruca, rheda, traha, plaustrum, mulctra, mulctrale, mulctrum, quæ tria eodem intellectu dicuntur. Vas in quo lac mulsum seruatur sinũ dicitur. Virgil. Sinum lactis, & hæc de liba Priape quotannis exspectare sat est. Area, stabulum, haustrum, vrna, pedum, cribrum, & ὑποκοριστικῶς cribellũ, cuius partes circulus & rete. A. Quàm iocose Plautus de vesta lacera pluribus locis & foraminosa: pellucet crebrius quàm cribrum? E. Ludit in παρονομασίᾳ, vt solet: id schema latinis est Annominatio. Redeamus vnde paulisper defleximus. Hæc, inquam, & similia tacebo, quæ in scholis elementariis discuntur à pusillis pueris. A. Tuæ potestatis res esto. Et hæc nouimus, & illa, iuncetum, arundinetum, cannetum, dumetum, coryletum, quercetum, ficetum, castanetum, pinetum, glabretum, vepretum, spinetũ, frutetum, senticetum, salicetum & salictum, fimetum, carectum, viridariũ, pomarium, viuarium, violarium, rosarium, cucumerarium, cucurbitarium, latifundia, prædia, spicilegia, volutabra. Hæc effudimus, vt aliqua pars laboris minueretur tibi. E. Quî dum? de instrumentis pollicebar me dicturum, at isthæc iam recitata non sunt profectò in instrumentis. Quare alia recitare opus est, si onere leuiore me vultis incedere. A. Omittas igitur licet dolia, seu vasa olearia, amurcaria, vinaria, frumentaria, crates scirpeas, ornamenta bubus, instrata asinis, labra, infundibula, situlas, trullas, matelliones, aluos & aluearia, molas trusatiles & asinarias: illæ ab hominibus seruis trudebantur, Manubrium quo mouebatur mo-

la, molile, pilas, fabariam, farrariam, ſeminariam, ad nucleos ſeminum excernendos, culleos, torcularia, torculos, trapetum & trapetas, cuppas, pauiculas, naſiternas, vaſa aquaria, quòd tres naſos id eſt, tres anſas haberent: ideò naſiternas ſcribunt. Ita vatinianis calicibus aſsignat naſos Martialis: & Iuuenalis.

Tu Beneuentani ſutoris nomen habentem
Siccabis calicem naſorum quattuor.

Feſtus. Naſiterna eſt genus vaſis aquarij anſati & patentis, quale eſt quo equi perfundi ſolent. Nempe poſt confecta ſpatia in Circenſibus, vt recreentur. Vlpianus. Neque thymelici, neque xyſtici, neque agitatores, neque qui aquam equis ſpargunt. Corbes doſſuarias, feretrum ſtercorarium, modios & ſemodios, ligones, occas, *ſarcula*, ſcellas, qualos, cola, prælum, lacum. Omitte etiam incernicula, furcas bicornes & tricornes, hoſtorium, ſiue radium, bidentes & tridentes, ſaccos, falculas, falces meſſorias, fœnarias ſeu fœniſecas, putatorias, quibus in arboribus & vitibus vtimur: ob illud arboratiæ & ſyluaticæ: ob hoc etiam vineariæ, ſeu vineaticæ nominantur. Falces Aramentariæ ſunt, quibus poſt meſſem ſtantia in ſegete ſtramenta deſecamus. E. Quàm multa memoriter? Ego verò cum animaduertam non [illegible] magnam relictam eſſe inſtrumentorum ruſticorum ad enumerandum explicandúmq; copiam, non ſequar certum ordinem, etſi decreueram: ſed mixtim ac promiſcuè proferam, vt quidque vel ad agrum, vel ad vineam, vel ad aliam quandam partem georgices pertinens occurrerit. In falcibus non

non abs re fuerit ex Columella vobis describere vinitoriam. *Est, inquit, sic disposita vinitoriæ falcis figura, vt capulo pars proxima, quæ rectam gerit aciem, culter ob similitudinem nominetur: quæ flectitur, sinus: quæ à flexu procurrit, scalprum: quæ deinde adunca est, rostrum appellatur. Cui superposita semiformis lunæ species, securis dicitur. Eius q; velut apex pronus imminens, mucro vocatur.* Illico quod singularū partium munus sit adiungit. *Cum vinitor in aduersum pressa manu desecare quid debet, cultro vtitur: cum autem retrahere, sinu: cum alleuare, scalpro: cum incauare, rostro: cum ictu cædere, securi: cum in angusto aliquid expurgare, mucrone.* Hactenus Columella. Cylindrus lapis teres, seu columna lapidea rotunda à volubilitate dicta (nam κυλινδεῖν est voluere) ad aream terramúe complanandam comparata. Virgil. Area tum primum ingenti est æquanda cylindro. Bipalium instrumentum ad fodiendū, vtrinq; dentatum. Rutrum quo arena aut tale quid eruitur: inde rutellum. Marra herbas inutiles exscindimus. Irpex genus rastri ferrei, bene dentatum, herbis in agro extirpandis. Pastinum bicorne ferramentum, quo semina panguntur. Sarracum ad moles & onera vehiculum. Merga genus furcæ ad leuandos fœni frumentíue manipulos in currum. Catellæ per diminutionem à catenis. Pecten dentibus infixis ferreis aut ligneis cratis, ad operienda semina. Quibus vites nituntur adminicula, pedamina, pedamenta, pali paxilli, statumina, ridicæ dicuntur. Serra & serrula etiam vtuntur rustici, non modo fabri materiarij, aut arcularij. Sic item runcis runcinis, dolabris, dolabellis, terebris & terebellis. In picatione vasorum instrumentum adhibebant, quod à pice

veteri abradenda, vt noua adderetur, radulá nomẽ habebat. *Numellæ* genus vinculi quo quadrupedes alligantur. *Ductarius* funis, qui per orbiculos trochleæ traiicitur. Amphoræ ſparteæ, vt vrnæ è ſparto ad vinum metiendum parabantur. Quod ſi futiles eſſent, tractando ſæpè, id quod in metiendo fit, frangebantur. Sportæ fœcariæ ſunt, quibus incluſa fæx prælo ſupponitur, vt vinum fæcatum exprimatur. *Falculæ* ruſcariæ quibus rubi ſentéſque ſecantur. Dolia condendis vinaceis acinatitia vocantur à Varrone. Cumera vas vimineum aut fictile fructibus recipiendis aptum, à Græcis κυφέλλη. Triticum aut hordeum pauperes in cumeris recondebant, vt diuites *in granariis*. Horat. Cur tua plus laudes cumeris granaria noſtris? Cumeram vocabant antiqui, ait Feſtus, vas quoddam, quod opertum in nuptiis ferebant, in quo erant nubentis vtenſilia, quod & camillum dicebant, eo quòd ſacrorum miniſtrum κάμιλλον appellabant. Verùm in huiuſmodi rebus ſæpe magis genus ipſum, quàm ſpecies intelligitur: propterea quod nec in inſtrumentis, nec in aliis infinitis omnia locis omnibus, aut quouis tempore, aut eodem etiam in loco ſemper ſunt eadem, nec pingi ſtatim poſſunt. Mutantur mores, mutantur artes, mutantur homines, mutantur curſus fluminum, mutatur mundus, & elementa: quid ni mutentur vocabula & inſtrumenta? A. Eſt prorſus, quemadmodum ais. Citemus teſtem Horatium.

Debemur morti nos noſtráq; , ſiue receptus
Terra Neptunus claſſes Aquilonibus arcet,

Regu

Regis opus, sterilisq; diu palus aptaq; remis
Vicinas urbes alit & grave sentit aratrum:
Seu cursum mutauit iniquum frugibus amnis
Doctus iter melius: mortalia facta peribunt:
Nedum sermonum stet honos & gratia viuax.

Cæterum quia superius aliquot curruum genera protulisti, cupimus sanè doceri partes rotæ quibus vocibus afficiantur: non enim scitu vulgare ac facile sentimus. E. Sunt radij. Est deinde absis, ipsa curuatura rotæ. Ouid. 2. Metamorph. in descriptione currus Phœbi.

Aureus axis erat, temo aureus, aurea summæ
Curuatura rotæ, radiorum argenteus ordo.

Canthus vocatur ferrea lamina, quæ aliâs absis. Modiolus est medium rotæ, cui hærent infixi radij. Eius foramen, in quod axis immittitur, tubus rotæ. Obex autem, seu paxillus ille, qui rotæ in extremo axe præfigitur, ne excidat, embolium ab immittendo. Annulus est ferrum orbiculare, quod modiolum inter & paxillum intercedit, ne modiolus extremus atteratur. Sufflamen quod rotæ iniiciunt aurigæ & rustici, ne currus in præceps feratur. A. Quid nominis est illi materiæ, quo axis vngitur, vt faciliore circumactu rota versetur? E. Axungia. A. Et tegeti qua currus operitur? E. tympanum. A. Quid ventilabrum? E. quo aceres, & retrimenta ad ventulum excutiuntur expurgãtúrque: idem quod vannus. A. Quid cochleæ in torculari? E. Per quarum capreolatos amfractus attollitur demittitúrque prælum, aut rotæ, aut suculæ versatione. A. Quæ nunc interrogemus alia,

non veniunt in mentem, nisi ſtabulorum genera: quę tametſi ad inſtrumẽta nihil attinent nisi remotè, tamen ea nobis ſubiice. E. Equile, bubile, ouile ſiue caula, caprile: porcorũ eſt non porcile, ſed hara & ſuile: Varroni nihilominus & anſerum ſtabulũ ſæpius hara dicitur. Gallinarium, auiarium, colũbarium: ſic enim vulgò appellant ędificium ipſum, & locũ columbis alendis deſtinatũ. Sed Columella & Varro hanc vocem capiunt pro nidis, & loculamentis ac cellis, in quibus ſingula paria, oua & pullos faciunt. A. De ruſticis officiis aſperge nonnihil. E. Memorię inſtaurandæ & fouendæ cauſſa magis, quàm intelligẽdi credo vos iſtuc petere. A. Tu modo da quod petimus. E. Ad ruſtica opera referũtur agricolę, ruricolæ, aratores, coloni, olitores, meſſores, colligatores, foſſores, vinitores, vitiſatores, vindemiatores, fœniſecæ, frõdatores, ſatores, ſartores occatores, procuratores, prędiatores, qui nępe rerũ prædialium ſunt periti, porculatores, mellarij ſeu meliturgi, columbarij, auiarij, caprimulgi, equimulgi, bumulgi, operarij, gallinarij curatores, iugarij, qui iungunt boues, qui, inquam, iugũ bobus imponunt ac detrahunt, villici, ſalictarij qui ſalictũ cũrant, & ex eo materiã ſalignam viti pedandæ iugandæq; parant. Paſtorum deniq; omne genus, bubulci, ſubulci, opiliones, caprarij, armentarij, aſinarij, equarij, anſerarij. Hæc deuoratote, & aliàs vel à me, vel à mutis magiſtris, cum vſus venerit plura requiritote. A. Sic certè, ſic faciemus. Cras antè meridiem in Georgicis exponendis progredieris. E. Niſi quid mali ſuperuentura dies pepererit.

ANNO-

ANNOTATIONES.

GEORG. LIBROS P. VIRGILII) *Exemplaria proposita sibi habuit in his libris Marco Nicandrum Colophonium, hominem ab agro quidem remotissimum (qui tamen de rebus rusticis poetica quadam facultate, non rustica præclarè scripsit, vt meminit Tullius in 1. de Orat.) Hesiodum, Aratum poetas, Aristotelem & Theophrastum philosophos. Propter humilitatem porrò hortorum dotes eum fugisse, è tantisq; quæ retulit flores modo rerum decerpsisse confirmat Plinius lib. 14. in proœmio. Nec præcepta illius (vt aliorum quoque) ad omnes terras communiter, sed ad solam Italiam Venetiamq; præcipuè spectant, quod Seruius etiam monuit.* AVCTORIBVS QVAMPLVRIMIS) *Libro videlicet primo cap. 1. Planius ac disertius lib. 3. cap. 1. in totidem partes rem rusticam secreuit. Cum agriculturam, inquit, primò propter paupertatem maximè indiscretam haberent, quòd à pastoribus, qui erant orti, in eodem agro & serebant, & pascebant: qui postea creuerunt, peculia diuiserunt, ac factum, vt dicerentur alij agricolæ, alij pastores. Quæ ipsa pars duplex est, tametsi ab nullo satis discreta: quòd altera est villatica pastio, altera agrestis. Hæc nota & nobilis, quòd & pecuaria appellatur, & multùm homines locupletat, & ob eam rem, aut conductos, aut emptos habent saltus. Altera villatica, quòd humilis videtur, à quibusdam adiecta ad agriculturam, cum esset pastio. Cæterùm neq; pecua-*

riam esse partem agriculturæ, neque ad eam pertinere docuit idem lib. 1. cap. 2. Affirmat nihilominus ei affinem esse: vt dextera tibia alia est quam sinistra, ita vt tamen sit quodammodo coniuncta, quòd est altera eiusdem carminis modorum incentiua, altera succentiua. Pastorum vita est incentiua, agricolarum succentiua, & superioribus temporibus fuit, cùm homines pastoritiam vitam agerent, neq; scirent etiam arare terram, aut serere arbores, aut putare. Ab his inferiore gradu ætatis suscepta est agricultura. Infra. Nec vllæ pecudes agriculturæ sunt propriæ, nisi quæ agrum opere, quo cultior sit adiuuare, vt eæ quæ iunctæ arare possint. In eodem cap. figlinas, arenisodinas (sic enim legendum, pro, argentifodinas) lapidicinas ab agricultura disiungit. Non enim si quis propter agrum, aut etiam in agro profectus domino, agriculturæ acceptum referre debet, sed ad modo, quod ex satione terra sit natum ad fruendum. QVOCIRCA ET VARRO) Percurre lib. 1. cap. 17. 18. 19. 20. 21. 22. Quæ nominat instrumenta cap. 22. & à nobis omissa fuerunt, hæc sunt. Fiscinæ, tribula, mallei, rastelli, restes, tegetes, corbulæ. Quibus adde ista ex Palladij lib. 1. cap. 43. Aratrum simplex, & auritum, dolabræ, ligones, lupi, id est, serrulæ mãubriatæ minores, maioresq; ad mensuram cubiti, quibus facilè est, quod per serram fieri non potest, resecando trunco arboris, aut vitis inteseri. Acus, per quas in pastinis sarmenta merguntur, vangæ, runcones, quibus vepreta persequimur, secures simplices, vel dolabratæ, cauteria, castratoria fertamen-

ta ar-

ta atque tonsoria, vel quæ ad animalium solent pertinere medicinam. Instrumentis adnumerat ibidem tunicas pelliceas, cucullos, ocreas, manicas de pellibus, quæ vel in syluis, vel in vepribus rustico operi & venatorio possint esse communes. Enumerantur item multa à Catone cap. potissimum 10. 11. 12. è quibus explicata habemus non pauca à Turneb. lib. 7. cap. 22. 23. 24. 25. Nos aliqua libabimus. Ornamenta boum intelliguntur Catoni, quibus ad arandum ornantur, vt strata & subiugia. Cinctus dicitur & semicinctium: ille enim est latior, hoc multò arctius & angustius: sic funis & semifunium: funis enim crassior est & maior, semifunium tenuius & gracilius. Ferrea dicitur tacito furcæ vocabulo. Rutabulum ad focum pertinet, nos palam vocamus. Labrum lupinarium est, in quo aqua lupinus maceratur, vt eius amarities eluatur. Labrum eluacrum, in quo aliquid eluitur, & lauatur, quod sordidum est. Fullonica pila qua tunduntur vestes & panni vt poliantur, quod hodiéque opera rotarum aquariarum sublatis pilis fieri videmus. Tela iugalis est tela iugo imposita, in quo texatur, ad aliarum telarum discrimen, quæ pingũtur acu, texuntur radio, pectine, aut alio genere, sine iugo tamen. Ouid. Tela iugo iuncta est. Armariũ promptuarium est, è quo promitur cibus. Plaut. Capt. Cellas refregit omnes intus, recluſitq; armarium. Quala satariæ sunt, quibus ad serendũ opus est, id est, ad sementẽ: vt lintres vindemiæ vsui sunt, quæ & nauiæ, vt opinor, vocãtur

Festo;

Festo: à similitudine lintrium nomen habent. Aluei sunt, quibus in lintres portantur collectæ vuæ. Epidromum, est funis quo lectus subtenditur, in quo seruus cubet: nam lecti subtensi stratis opponuntur. Torcularium locus est, vel ædificium, in quo sunt torcula vasa & trapeti. SINVM DICITVR) Vas ventris tumidioris, & rotundioris formæ, natum à græco σῖνος, cui coniecturæ fauet syllabæ in vtroque vocabulo extensio. Ac licet mutatio literæ d. in s. sit insolens: tamen cum ἴσμεν & ἴδμεν dicatur etiam ab ipsis Græcis, quid mirum est ab alienigenis eam esse permutationem factam, qui omnia solent ore suo vel corrumpere, vel aliquantum commutare? Hæc Turneb. lib. 1. cap. 16. SERRA, ET SERRVLA) Ducere serram cum aliquo, est altercari cum eo, verbis scilicet asperis, & cum clamore tam blandienti, quàm blanditur in serra stridor. Tertullianus de corona. Quandiu per hanc lineam serram reciprocabimus? Ducere autem sertam cum aliquo, est cum eo laboris esse participem: nam serta τὸ σχοινίον, restis, funiculus. Vide Scalig. in 3. Varronis de re rust. SATORES, SARTORES, OCCATORES) Hegio senex in Capt. iratus Pseudophilocrati. Sator sartorq; scelerum, & messor maxume. Cui ille confidenter,

Non occatorem dicere audebas prius?
Nam semper occant prius quam sarriunt rustici.

Sarrire est sarculo purgare segetes euulsis herbis noxiis atque inutilibus. Ab eo sartor, non solum à sarcio. Occare est glebas comminuere, quæ ita velut occiduntur, vt est

apud

apud Varronem lib. 1. cap. 31. Cic. in Catone occare mauult ductum ab occæcando. Quæ (terra) cum gremio mollito ac subacto sparsum semen excepit, primum id occæcatum cohibet: ex quo occatio, quæ hoc efficit, nominata est.

PROGYMNASMA QVARTVM ET VICESIMVM.

Agricultura, siue agricolatio.

DE complasculis, qui flectentem me adolescentiæ meæ, florentémq; studiis ignobilis otij (quomodo de seipso Parthenias ille noster) amauerunt amore singulari, habeo in memoria extitisse Iunilium Camerinum: qui quod erat grandi senectute, quasi postremum iam fabulæ suæ actum agere occipiebat. Hic me sic amplexabatur, sic ferebat in manibus, sic fouebat, vt quanto interuallo cæteri alios, à quibus mediocriter diligebar, tanto ipse cæteros quibus essem charissimus in colenda necessitudinis fidelitate superaret. Cumq; multa sæpe iucundè & memoriter mihi de se narrare consueuisset, tum istanc rem aliquando retulit, in hunc modum. Viuebat in hac ciuitate Iulius Clementianus ducta in matrimonium Sabina matertera nostra, homo cùm omnis scientiæ liberalioris maximè compos, tum iudicio quoque & suffragatione Tulliana perbeatus: quandoquidem amplissimis perfunctus honoribus, & rerum gestarum gloria magnificus, eum vitæ cursum adeptus erat, vt versari posset vel in negotio sine periculo, vel in otio cum dignitate. Ad hunc iussu patris optimi ac prudentissimi viri ego frater q; meus rogatus adolescentes, studiorum in doctrina

ctrina liberali positorum candidati ventitabamus: itáque lateri humanissimi senis harebamus, vt nunquam pene dimoueremur. Multa ille aliàs in ambulans, aliàs in hemicyclo sedens prudenter disputare, multa breuiter & commodè dicere, quæ nos animis & memoria intima complexi, eius sermonibus quotidie peritiores in litteris euadebamus. Forte cecidit, vt in mentionem rei rusticæ delaberemur. Ibi nos ambo enixissimè orare illum, vt quoniam posset, & nobis vellet, & dies longitudo tempus largiretur, artes rusticas summatim dissereret. Quid plura? dedit affinitatis, dedit beneuolentiæ, assensus est. Eius totius inter nos habitæ sermocinationis, siue ab eruditissimo viro profectæ disputationis captæ sententiásq; cum retinuissemus, posteà isdem inter nos collatis accelebratis libellum componere, quæq; Clementianus in oratione sua coarctauerat, ea dilatare, latiúsq; diffundere instituimus. Hîc ego: non possum, inquam, quin exclamem lætabundus: vtiliter, vtiliter Iunili: sic enim auditionis vestræ fructus ad posteros quoque permanabit. Serite vos etiam arbores, quæ alteri sæculo prosint. Verùm id opusculum ecquid penes te est? Ille, immo est, statimq; de scrinio protulit, inspiciendum porrexit. Vbi legenti altera pagina processit, precibus quàm maximis onerare amicum institi, describendi coptam mihi ne denegaret: quod vt aliquandiu faceret, modestia qua præditus est eximia hortabatur. Dedit manus, descripsi, recensui, publicaui commentariolum siue dialogum. Quem vt intentiore cura lectitent, quotquot sereniores istas placidioresque scrutantur litteras, monere adhortarique non dubitem.

IVNILI-

IVNILIVS, ROGATVS, CLEMENTIANVS.

IVNILIVS. Sunt ista vera, Clementiane, consentientia cum illis, quæ à Cicerone in scriptis relicta videmus. Quem tu scriptorem quantopere admireris, vt in ore semper habeas, quantum diligas, non est vt quenquam fugiat, qui te norit. Omnium rerum, inquit, ex quibus aliquid exquiritur, nihil est agricultura melius, nihil vberius, nihil dulcius, nihil libero homine dignius. Tu verò quid sentias, hoc loco audire peruellemus: num hunc eundem amicum tuum, itémque nostrum de rustica facultate putes condere potuisse volumina, si eò conuertere studium operámque non horruisset. In illo quidem libro, quem ad Atticum de senectute suauissimum misit, huius in se scientiæ ac potestatis specimen illustre proposuit. Atqui vulgus in eam opinionem discessit, in ea re, in qua tritus non sit, neminem rectè disputationem susceperum. Tullium autem perinde vt Magonem Carthaginensem, vt Catonem, Varronem Romanos, vt alios demum aliarũ gentium in rusticanis cogitationes defigere solitum, fundos, villas, hortos, prata, syluas, vineta obiisse, terram molitum esse, operis quippiam aliquando fecisse, præsentémq; & inspectantem plurima obseruatu didicisse, quis tam præposterè doctus vt asserat? tam diminuta & alienata mente vt credat? R. Ipsum hoc cum ex te quærere pararem, frater quæsitum præoccupauit. Quare vna respon-

sione

sione natam vtrique dubitationem expedies. C. Quod auetis noscere, haud eget consideratione diuturna. Homines macti ingeniis, & eruditione præstabiles, quàm multa, quàm diuersa monumentis sæpenumero mandauerunt, quos eadem vsus nullus, experiendi consuetudo nulla docuerat? Aratus astrologiæ imperitus fuit: hic tamen versibus ornatissimis de cœlo stellisq; disseruit. Nicander Colophonius quanquam ab agro remotissimus, de rusticis rebus præclarum poema conscripsit. Ergo hi poetæ. Quid? plerique historicorum veterum iuxta ac recentium, quibus sub ducibus meruerunt? quo se, aut vbi tandem militiæ sacramento obligarunt? quibus vrbium, arciúmq; oppugnationibus, aut propugnationibus: quibus prę-liorum contentionibus interfuerunt? Nihilominus adeò enucleatè, distinctè, subtiliter, absolutè omnia narrationibus explanant, non vt meditata, lecta, audita: sed à semetipsis coram conspecta, dicta, perpetrata commemorare videantur. In quorum album Homerus quoque vatum genitor & educator cum Iliade sua referatur. I. Sanè quidem.

Res gestæ Regúmq;, Ducúmq;, & tristia bella
Quo scribi possent numero, monstrauit Homerus.

Sed tu hoc nobis, quæso, explicatius. C. Nihil illis quatuor & viginti libris nisi arma virósque canit: viros, inquam, & planè viros. Illic delectus militum, quorum munus, vt Imperatorum quoque officium accuratè exprimitur. Sunt castrorum munitiones, impressiones, defensiones, excubiarum ratio, pugnarum terrestrium naualiúmq; dissimi-

similia genera. Quàm illi cæco mens oculata? Prouidentia magna disponit acies, egregiè militares conciones habet, classes ornat, frumentationem conficit, oppida exercitu circumdat, consultat, legationes mittit, speculatores constituit, fœdera ferit, inducias concedit, strategematis vtitur, fortibus præmia pollicetur, ignauis supplicia comminatur. Hæc vniuersa tanta cum sapientia præstat Homerus, vt numerosas ductasse copias, & belli summam administrasse videri queat. Quamobrem Stratocles, Hermias, Frontinus de Homerica rei militaris disciplina commentarios vt colligerent excitati sunt. Vt porrò ad alios pergamus, num populi motus, iudicum religiones, senatus grauitatem Aristoteles quamuis rerum naturæ callidissimus, philosophorúmque omnium consummatissimus oratione sua vllo tempore conuertit? Gloria quidem Isocratis commotus discipulos in vtramque partem dicendo exercuit, ipse nec priuatim declamitauit, nec publicas causas dictitauit. Nec Quintilianus rhetor acutissimus magis dixit, quam apud Græcos Isocrates. Et tamen cum hic, tum Aristoteles de doctrina dicendi præcipere quàm perfectissimè potuerunt. De Musica scribere haud verentur, qui ipsi non canunt. Cornelium Celsum de medicina, quæ re non probasset, θεωρητικῶς, ἀλλ' οὐ πρακτικῶς scripsisse vagatur opinio. At est interim non postrema huius inter filios medicorum auctoritas. An verò arbitramini quæcunque à Varrone, Plinio, Columella adducuntur, scientiam ruris inquam, eos contemplando simul, & agendo consecutos? Ita si

sapitis, desipitis. Ipsum Plinium quæ attulit, aliena sectantem vestigia attulisse confirmo. De re nautica disputarunt, qui se Neptuno nunquam crediderunt. R. Perquàm consultò id, ne potando perirent: magnis enim poculis inuitat. I. Idem est balneator frigidus: salsam præbet potionem & frigidam. C. Agnosco Plautinum ingenium. De magistratu temperandáq; Repub. qui eius gubernacula attingere noluerunt, neque vllam publici muneris partem administrauerunt. In quo catalogo locare poterimus Platonem & Aristotelem, quorum de optimo statu ciuitatis feruntur libri. Etiam Isocratem, qui, quod esset officium Regis erga subiectos, subiectorúmque vicissim erga Regem, duabus luculentissimis orationibus, patefecit. Leguntur & Dionis Chrysostomi de regno orationes, in quarum 2. Alexander Magnus Philippo patri officium regis ex Homero copiosè demonstrat, postulatus ab eo caussam, cur hunc poetam tantopere aliis neglectis admiraretur. Diogenes item captus & venditus, cum interrogaretur quid sciret agere: scio, inquit, viris imperare: atque ad præconem: prædica, quisnam dominum sibi emere velit. Ad languorem vos exempla dabunt, si plura serie continuata, & alia ex aliis nexa protulero: itaque hîc modus esto. I. Sit modus. At nos, en curiositatem, exemplis apponi caussam rationémque cur fiat desideramus. Residet enim scrupulus quē iniecit quod de Annibale & Phormione legimus. Hunc ille dux experientissimus, & tot victoriis clarissimus, vt senem nimio pere delirum (nam senilis stultitia deliratio appellari solet)

solet) notauit, quod videlicet ad aliquot horas de artibus imperatoriis, deq; omni re militari dicere coram se nihil trepidasset, cum ipse castra nulla vel pedibus, vel oculis saltem vnquam obiuisset, tubarum raucisonos cantus auribus nec semel hausisset. Similiter aliquis in Phormionibus ducat eos, qui exercitatione vsúque carentes, sola freti theoria de rebus garriunt. C. Scientiæ magis continuatione ordinata præceptionum, ex notatione, animaduersione, experientiaq; deductarum, quàm ipsa obseruatione & vsu continentur. Experientia est illa quidem tanquam obstetrix quædam rationis & ingenij: contrà, eiusdem magistra & præses ratio habetur. Quapropter potentes ingenio, plurimarúmque rerum intelligentia præstantes, lectione & auditu eos adiuuante, melius vnumquodque cognoscent ac diiudicabunt absque vsu, quàm qui eo assiduissimè tractando & exercendo implicantur: vt errore turpissimo se Poenus induerit, & in reprehensionem stoliditatis incurrat, qui in Phormionem cum aculeo & maledicto facetus esse voluerit, à quo sene doctissimo ipse ἀμουσότατος, & barbarus doceri adhuc multa poterat, quæ nesciebat, quamuis in Italia per annos septem & decem tot expeditionibus claruisset, toties Romuli feram & bellicosam gentem deuicisset. Et profectò Scipioni Africano, à quo ante mœnia patriæ suæ debilitatus & fractus est penitus, tertias aliquanto iustius cessisset, quam sibi tam stultè arrogantérque vendicasset. Dici aliter non potest, fuit in illo duce militaris ex vsu peritia longè maior, quàm in aliis non paucis, quorum no-

men ad illustrem hominum memoriam inclaruit: sed vicissim cognitione, quam parit præcipuè lectio frequens (quæ vna pœne Lucullo tantum profuit, quantum Mithridates sentire coactus est) cumulat auditio, prælongis interuallis vnus Phormio Peripateticus illum anteuenit. Disciplinarum igitur præcepta & theoremata citra vsum & exempla inueniri, constitui, proferri, propagari cum minimè possint, vt percipiantur tamen, actionem praxinq; non flagitant: neque cum ipsa comprehensione necessariò coniungendus est rerum vsus: *licet* perfectio experientiam intelligentiæ comitem requirat: quando illi quolibet in genere principem palmam iure suo deposcunt, *qui* præceptionis rationem ad ipsam actionem accommodare, & auribus oculos, oculis aures adhibere student. Hinc Iunius Columella, qui tot libris rusticarum artium disciplinas studiosissima diligentia pertractauit, cum recitasset nomina complurium qui suis scriptis huic professioni velut stipendia & tributa contulissent, auctor est filio, vti eos prius aduocet in consilium, quàm cum agricolatione contrahat: nec tamen credat, se vniuersi negotij summam eorum sententiis consecuturum: quod talia scriptorum monumenta magis instruant, quam faciant artificem. Vsum & experientiam dominari in artibus. R. O diem nobis optatum & faustum Iunili. Hem affinis noster suis se laqueis inuoluit, nec euoluet. C. Quînam, mi Rogate? R. Nullum tibi effugium reliquisti: pulchre abs te ipso tibi omnis præcisa est excusatio. C. In quo præcisa tandem? Miror tam *lætis* te affectum

affectum modis. An facinoris alicuius crimen mihi hæret, de quo me accusare molimini? R. De compacto petituri sumus abs te, quod iam quin præstes facere nequibis, nisi nos parum diligas. Ac ne teneamus te diutius, de rusticis doceri peroptamus, quia ingenua nobis visa est, & suauitatis plena cognitio. Id si ante abs te contendissemus, quàm tu hoc ipsum posse te, nihil suspicatus atque improuidus, demonstrasses, certum est, exorabilis non fuisses: obtendisses, nunquam te in agro versatum, nec seminasse, nec messuisse, nec deplantasse surculos, nec pastinasse, ac repastinasse vineam, nec pascendo tuendóq; pecori dedisse operam, nec lac in caseos coegisse, nec infirmas oues totondisse. Hæc & similia diceres, vt subterfugeres. Nunc quia inficiari non audes, teista quoque legendo frequentasse, & eminentissimo ingenio tuo singula penetrasse, quáq; vincis omnes, memoria omnia custodisse, congestas exprome diuitias, ordinéq; & breuiter etiã, tibi cognitissima, nobis indoctioribus ferme ignota in conspectu pone: libenter tibi huncce diem vel totum dicabimus. C. Huccine tendiculæ nostræ? *O callidum & versutum factum. Quid captus ego consilij capiam? Difficile erit ex tempore. Tamen obsequar huic rogationi, magis experiundi voluntate, quàm perficiendi confidentia*: vt ita, cum vobis morem gesserim, potius ab aliis de imprudentia reprehendar, quàm à vobis de prætermissa beneuolentia accuser. I. Gratissimum accidet Clementiane, & iis satiabimur, quæ in tua recordatione manent, quæque in buccam, siue ea multa, siue pauca sint.

C. De agricultura dicam primùm, quoniam pars est præcipua: deinde de pastoritia, quæ in pecuariam, & villaticam pastionem distribuitur: postremò de vineis & hortis, quas res Varro vix tangit, sed tamen tangit: copiosius de iis Columella, Virgilius & alij. Paruo autem pomœrio finietur hæc mea disputatio, quod animo feretis æquissimo, vt ostenditis. I. Sine dubio feremus: & eo maior nos istorum, quæ nullum ad vsum nostrum, sed tantum percipiendi studio adducti exquirimus, exspectatio incessit, quod te pro veteri ac perpetuo more tuo nulla ostentatione vsurum scimus, & cùm apertè ac dispositè, tum verò etiam scienter & grauiter dicturum esse confidimus. C. Vos videritis. Vt igitur inde fundamentum huic sermoni assumamus, vnde solent, qui cum ratione & modo de aliqua re institutionem aggrediuntur, agricultura definiri potest, scientia quædam magna & necessaria, qua, quæ in quoque agro fructus percipiendi caussa seruanda ac facienda sint, cognoscimus. Huius artis quod hæc quatuor principia inducunt, aquam, terram, animam, solem, quibus ipse mundus, & res omnes naturâ constantes efficiuntur, scilicet id totum falsa ratione receptum est, vt vsurpemus aliquid è Lucretio, & magno in errore est istorum hominum sententia. Hæc siquidem non ipsam artem continent sed frugibus, vt comprehendant, vt è terra exeant, vt alescant, vt maturis coquantur solibus necessaria sunt, earúmq; principia verius nominantur: quomodo apud medicos quatuor elementis corpus hominis, quod scientiæ illorum subiectum

est,

est, non ipsa scientia componitur. Quòd si hoc volunt, terram ab agricultura considerari velut materiam, animam, aquam, solem, (qua voce quidquid supra elementum aeris est, notare mihi videntur) velut causas efficientes, verè illos sentire manifesta res docet. De forma silent, metam seu finem duplicem decernunt, vtilitatem, & voluptatem. Nam per culturam sedulam honestus ager, & quasi speciosus euadit, & ea de causa plerunq; fructuarius magis, longéq; vendibilior: quando quilibet quod est formosius mauult pluris emere, quàm minoris quod est turpe, etiamsi fructuosius. Numquid sic res est, vt aio? I. Vt ais, sic est prorsus: nescio quid sit, cur elegantia & pulchritudo tam in iis quæ vita sensuq; orbata sunt, quàm in iis quæ anima fruuntur naturæ nostræ tam valde lenocinetur, eamq; tanquam occultis quibusdam funiculis ad se trahat, sibiq; adstringat. Satis hoc argumenti opinor, hominem esse, vt habitu & conformatione corporis: sic animo ipso & cogitatione venustissimum atq; pulcherrimum inter animantes, quem tantopere inuitat, delinit, capit, & in se rapit quibuscunq; in rebus elucens aliqua formositas, & species quædam liberalis. C. De hoc dicto amo te multum: perbene philosophatus es. Cæterùm ille vtilissimus censendus est ager, qui idem saluberrimus. R. Salubritas hæc si præstari à colono posset. Vtinam, inquam, in arbitrio nostro ac potestate consisteret. Non consistit: nam è cælo ac terra deducitur. C. Est in manu nostra, Rogate, diligentia, est scientia, est impensa, per quæ, vt agrum leuemus incommodis, si non

vbiq; nec omnibus, at alicubi & aliquibus, non vetamur. Ad pestiferam luem cæli grauioris mitigandã remedia antiqui multa præscripserunt. I. Quænam dicemus esse, quibus aruum aut pestilentius fit, aut incommodius? C. Quæ? genus tertæ, genus aquæ, habitum tetrum qui exspiratur, aerem feruidiorem, minus idoneas tempestates, afflatum venti nocentioris, & similia. Atque hæc huiusmodi sunt. Partes agriculturæ quatuor numerantur, cognitio fundi, seu eorum, quæ ad solum terræ, villas & stabula pertinent. Instrumenta, seu res quibus agri coluntur. Quæ agenda in prædio. Quo tempore quidque faciendum. R. Hoc initium, Iunili, cessantibus ac dormentibus nobis fertilissimam segetem, & prægnantes spicas pollicetur. Proinde de terra pauienda, areàq; ad trituram præparanda cogitemus. C. Cauete ne vos exspectata seges vanis eludat auenis. I. Perge perge, quicquis cauebimus citius.

I. COGNITIO FVNDI.

FORMA.

C. Rursum, quatuor in fundo videnda sunt: eius forma, terræ natura, modus seu magnitudo, tutela. Formam quidem aliam natura largitur, aliam labor imponit: est namque hic ager benè natus: ille autem malè: & fundus alius probè constitus, alius haud probè. Ergo illa naturalis appelletur forma, quandoquidem aliunde non existit: hæc artificiosa, quoniam ab industria & arte accedit. Iterum, prioris formæ fastigia seu species quatuor reperio, quod est ager quidam compestris, quidam colli-

collinus, quidam montanus, quidam insuper, in quem horum duo, aut omnia tria concurrunt: ita illis simplicibus, hæc postrema species erit composita. Iam singula genera, siue, vt vocabamus, species, alias senas species cohibent: soli pinguis vel macri, soluti vel spissi, humidi vel sicci: quæ qualitates commixtæ & alternatæ, mirabilem agrorum varietatem creant. Depressa & infima, quoniam summis & excelsis calidiora sunt, aliter coluntur. Et collina aliter, quæ vt inter suprema & humilia medium locum tenent: sic ambobus tepidiora sentiuntur. In campestribus maturior est satio, maturior messis: in sublimibus vtraq; serior. Quædam feraciora, validiora, proceriora sursum, alia deorsum: illic vt arbutus, quercus, abietes, sappini: hîc vt populi, salices, nuces græcæ, ac marisceæ fici. In collibus humilibus maior societas fructibus cum campestribus, quàm cùm montanis: in altioribus contrà. Moderatè siccis ac pinguibus campis, quàm præcipitibus locis melior prouentus segetum. Quare & agri frumentarij celsiores habere planicies: & quam mollissimè deuexi esse, positionémq; campestrem imitari debent. Vineæ lætiores sunt in collibus, syluæ in montibus. Amplius commendatur locus campester, qui vnam in partẽ totus æquabiliter vergit, quàm qui est ad libellam æquus. Etenim hic cum aquæ non habeat delapsum, vliginosus redditur, maximè, si est inæquabilis. Campum, inquit Columella, non æquissima situm planicie, nec perlibrata, sed exiguè prona: collem clementer & molliter assurgentem: montem non sublimem & asperum, sed

nemorosum & herbidum callidissimi rusticarum rerum maximè probauerunt. De secunda forma hoc solum dixerim, plus reddere arua, & fœcundius respondere votis, quæ speciem venustiorem sunt adepta. Quod in arbustis & oliuetis pulchre in ordinem consitis, & modicis interuallis, & aliis similiter intelligite. Ex agro igitur æquè spatioso, sed non æquè diligenter elegantérq; consito & minus bonum, & minus multum vini frumentíque quin rediturum sit, dubitare non decet. Fœcundior omninò est bene culta exiguitas, quam neglecta magnitudo. Minorem videas occupare locum, quod suo loco est positum: nec alterum alteri à sole & luna tantum officere. Vites quoque & arbores si per ordines satæ sint, æqualiter cælesti lumine solis ac lunæ perfusum iri, indéq; celeriorem fore coctionem fructuum, vberiorem copiam, grandioré redigi posse pecuniam apertũ est.

NATVRA TERRAE.

Quod à primo proximum sequebatur, ad considerationem vocemus, diuersus soli habitus, seu terræ qualitas. Quippe nostra plurimùm refert quid nobis illa neget, quid promittat, & quam ad rem bona, aut non bona videatur. Hîc fructuosè vineta instituas, illic frumenti vtilior satio, alicubi leguminum, alicubi olerum, quibusdam fundis stirpium. Ob naturam terræ est vbi platani, quercus, ficus, vites per hybernam tempestatem minimè amissis frondibus calueſcant. Eadem in causſa est, cur multa in anno frugem iteratò fundant. Regionibus ac locis feris & inhospitis plures, habitatis atque cultis grandiores foetus ac meliores prode-

prodeunt. Reperiuntur quæ tantummodo paluſtribus locis, lacubus, fluminibus vel nata, vel plantata viuant. Sunt terræ quædam pomis, vuis, aliis fructibus procreãdis prorſus inhabiles. Quod admonuit Virgil. I. In Georgicis credo, & memini verſuum, quos, vt tibi ſit leuior labos, reddam è memoria.

Ac prius ignotum ferro quàm ſcindimus æquor,
Ventos & varium cæli prædiſcere morem
Cura ſit, ac patrios cultúſq; habitúſq; locorum,
Et quid quaque ferat regio, & quid quaque recuſet.
Hic ſegetes, illic veniunt fœlicius vuæ
Arboreis foetus alibi,

& quæ ibidem præterea adducuntur. C. Hæc in primo. Apertius etiam ac plenius idem poeta in ſecundo. R. Iam par videtur, vt ego ætate ſtatri meo ſecundus, ſecundo loco de ſecundo Georgicorum iſtos quos dixiſti verſus exhibeam. Excipitote.

Nec verò terræ ferre omnes omnia poſſunt.
Fluminibus ſalices, craſſiſq; paludibus alni
Naſcuntur: ſteriles ſaxoſis montibus orni:
Littora myrteis latiſſima. Denicq; apricos
Bacchus amat colles, Aquilonem & frigora taxi.

C. Probo iſtam in carminibus præſertim Maronianis memoria complectendis diligentiam. Denicq; in diſcriminibus non paucis ager agro præſtat. Noſcendæ etiam ſubtilius differentiæ terrarum, vnde ſingula genera numerantur. Eſt alia lapidoſa, alia argilloſa, alia arenoſa, alia glareoſa, alia cretoſa. Et vnumquodq; horum in alia tellure admodum, in alia temperatè, in alia vix inuenitur: vt genus quodlibet ternos quaſi gradus cohibeat.

Singu-

Singulæ insuper, quas in medium attuli terræ species, alias, & quidem ternas coercent: quoniam partim humidiores, partem aridiores, partim mediocres sunt. Interest adhuc macra sit humus an pinguis, an vtriusq; particeps. Indicia item haud fallacia tenentur, quæ tellus apta sit culturæ: eáq; vel ab ipsa dantur, vel ab iis certè, quæ ex ipsa generantur.

MODVS FVNDI.

I. De modo fundi, quod erat in eius cognitione tertium, audire studemus, nisi tu in hoc capite longior esse vis. C. Nolo sanè, & promissæ breuitatis me decet esse memorem. *Metiebantur* agros, vt quanti essent cognoscerent. *Ad istas mensuras pertinent iuga, versus, iugera.* R. Ne ista vocabula nobis obscura relinquas. C. Iugum dicebant quod iuncti boues *vno* die exarare possunt. Versum, centum *pedes quoquo* versum quadratum. Iugerum quod quadratos actus duos habet, Actus quadratus, qui & latus est pedes CXX. & longus totidem. Iugeri pars minima scrupulum, id est, decem pedes in longitudinem & latitudinem quadratum. Sed quod Cleobulus sapiens vnus è septem, mensuram dixit esse optimam in rebus, hoc ad se quoque vehementer attinere existiment licet, qui agrum mercabuntur. Inter Pœnos circumferebatur: imbecilliorem agrum quàm agricolam esse oportere: quia cum sit colluctandum *cum eo*, si fundus præualeat, allidi dominum. Nec *contro*uersum est, quin minus reddat laxus ager non rectè cultus, quàm angustus eximiè. Non fugit hoc Maronem, cuius est: laudato ingentia rura, exiguum

guum colito. I. Quis igitur modus? C. Sua cuique moderata & voluntas & facultas. Quia verò ad modum fundi accommodanda est villæ ædificatio, agamus de villa hîc potissimùm, atque insuper de villico. R. Periucundum hoc nobis fuerit. Quid autem non iucundissimum in tota re rustica? Ipso quidem in vsu haud omnia vel aspectu, vel auditu, vel olfactu placent, vt neque medico in ægrotis. Veruntamen vt à medica, sic à rustica theoria omnis abest molestiarum sensus, expletúrq; animus voluptate dulcissima, ad quam eò festinamus amplius, quòd non paruam eius partem iam degustauimus. At enim cur te impedimus? C. Reuera nihil hæc voluptas ad illam, Rogate, qua deinceps estis cumulandi. I. Mi Clementiane, quantum pote, nos hodie delecta. Nam quis præstabit, parem nos in posterum tam dulcis & cumulatæ lætitiæ ex ore tuo percipiendæ occasionem esse nacturos?

VILLA.

C. De villa vrbana nihil, de rustica & frumentaria coniunctim. Ac de situ quidem eius & positione ista. In demisso, humili, cauo loco, in conuallibus ideo prohibent excitari, quòd huiusce modi ædificiis effusius de cælo prorupti imbres, flumina super ripas excrescentia, & per apertos campos exspatiata, torrentium repentini affluxus importunam cladem detrimentúmque grauissimum apportare solent. Sublimior deligendus locus, qui cum diem totum à sole feriatur illustretúrq; cum etiam perfletur (& ita flatibus, si quid aduersarium inferatur perquam facilè discutiatur ac repellatur:

latur: vti & bestiolæ prope existentes, quæ aut efflantur, aut aritudine breui interuallo extinguuntur) existimari debet salubrior. Apud Columellam sic est. Petatur aer calore & frigore temperatus, quem ferè medius obtinet collis, quod neque depressus hyeme pruinis torpet, aut torret æstate vaporibus, neque elatus in summa montium perexiguis ventorum motibus, aut pluuiis omni anni tempore sæuit, sed locus paululum intumescat: ne cum à vertice torrens imbribus conceptus defluxerit, fundamenta conuellat. Hæc ille. Villæ frons auersa sit ab infesto regionis vento, sit autem opposita ad flatus eorum ventorum, qui saluberrimi, amicissimiq; flare iudicabuntur. Ne in palustribus ædificatio suscipiatur, néue circum, siue ad paludes, quod caloribus noxium virus eructant, & ibidem nascuntur animalia quædam pusilla, quę aciem oculorum nostrorum fugiunt, seu quos oculis consequi nequimus, & eadem vbi in corpus humanum vnà cum spiritu per os perq; nares sese insinuauerint, difficilibus ad curandum morbis dant initium. Item alia infestis aculeis armata densissimis examinibus in nos inuolantia, natrices quoq; & serpentes ibidem enascuntur, situs atque humor instrumentum rusticum, supellectilémq;, conditos inconditósque fructus corrumpit. Vetant insuper iuxta viam militarem ædificare, quod prætereuntium viatorum populationibus, & assiduis diuertentium hospitiis res familiaris infestatur. Si editior situs ripæ villam profluenti superponere patietur, caue ne aduerso amne, vt à tergo potius, quàm præ se flumen habeat. Amnes enim

plerique

pleriq; æstate vaporosis, hyeme frigidis nebulis caligant, quæ nisi vi maiore inspirantium ventorum submouentur, pecudibus & hominibus pestem conciliant. Quanquam Homerus omninò è flumine semper antelucanas auras insalubres verissimè tradidit. Ad exortus æquinoctiales aptissimè villa locabitur, quod inumbratur æstate, irradiatur hyeme. Spectare villa in æstuosis locis septentriones debet, inquit Plinius, meridiem in frigidis, exortum æquinoctialem in temperatis. I. Quàm magnam faciet paterfamiliâs? C. Ad fundi amplitudinem eius magnitudo dirigetur: quò neque fundus villam quærat, neque villa fundum, vt Catonis verbum est. Consepta diffusiora maiores impensas desiderant vtrobique, tum vt construantur, tum vt sarta tecta conseruentur. Cellæ igitur & horrea tam numero quàm capacitate fructibus atque messi respondeant. Dicam nunc quæ in villa ædificanda sint. R. Bene hoc subiungis: etenim videbatur abs te ordo ipse rerum postulare. C. Propter ianuam, Procuratori, & supra ianuam habitationes extruendæ, vt ingredientes egredientésq; videre facilè possit. Curandum vt sit, vbi serui opere faciendo lassi domum venientes, aut afflicti calore algoréue se recipiant. Cellæ pastorum vicinæ pecorum suorum stabulis erunt: sic enim commodius ea curabunt. Culinam præcipiunt altam fieri, ne sit contignationi metuendum incendium. Amplam quoq; Columella desiderat, quod in ea hyeme antelucanis temporibus aliquot res conficiebantur, cibus parabatur & capiebatur. Aquam villa intra se natam, aut foris è perenni

fonte

fonte inductam, aut saltem maximè propinquam habebit putealem, quæ nec haustus sit profundi, nec saporis aut amari aut salsi. Stabula ita condentur, vt nec frigore, nec calore vexetur pecus. Domitis armentis bubilia gemina postulant, alia nimirum æstiua alia hyberna: gregibus reliquis ex parte tecta loca, vbi per hyemem stabulentur, ex parte subdialia, celsis inclusa parietibus, vbi per æstatem. Hoc etiam in præceptis posuerunt, custodiendum in extruendis stabulis, ne quis humor illaberetur: si quis ibi extitisset, vt celerrimè defluueret, quo nec parietum fundamenta exedi, nec pecudum vngulas corrumpi contingeret. Latitudo bubilis pedes patebit decem, nouem minimùm, vt & bestiæ commodius procumbant, & iugarius faciliùs circumeat. Deinde constituentur cellæ oleariæ, torcularia, vinariæ, defrutariæ, fœnilia, palearia, apothecæ, horrea. Humida, vt vinum, oleum in plano asseruanda: sicca, vt frumenta, fœnum, frondes, paleæ, & reliqua pabula tabulatis committenda. Grauaria scalis adeunda, quæ anguſtioribus feneſtellis aquilonibus inſpirentur. R. Cur aquilonibus? C. Quòd illa cæli positio frigida in primis, ac nequaquam humida cum sit, idcirco perennitatem conditis frugibus impertit. Cella vinaria à balneis, furno, sterquilinio, & aliis immunditiis procul distabit: à cisternis & saliente similiter: nam exhalationes istorum humidæ vino dant perniciem. Fumarium, vbi materia recentius cæsa festinatò siccetur, prope balneas fiet. Plaustris, instrumentisque cæteris, quibus cælum pluuium nocet, ampla tecta in corte curanda.

randa. Cors identidem operta stramentis ac palea, pecudúmq; pedibus concultata, lætamen saturandis agris suppeditat. Secundum villam requiruntur furnus, pistrinum, piscinæ minimùm duæ. I. Vah, piscinæ? quid agrestibus cum piscinis? credo, vt in piscatores mutentur agricolæ. C. Non tales piscinæ, Iunili, quales tu interpretaris: quanquam & has ad pastionem villaticam adiunxit Varro. I. Cedò quæ? C. Altera qua vtantur anseres & pecudes: altera vbi lupinum, virgæ, vimina & alia macerata, & in aquam demissa vsibus nostris opportunius inseruiunt. Sterquilinia item bina, vnum quo noua purgamenta conferantur elata è villa, & in annum conseruentur: alterum ex quo iam vetuscētia benéq; putria vectandā pētantur. Stercorata colluuie proficiunt, vt cibatu quodam horti, pomaria, arbores, olera. Quam ob caussam ea in vicino esse volunt, quo possit illa multiplex & commista spurcities ac sanies influere. Ambo sterquilinia piscinarum more deuexa erunt leni cliuo, & extructo pauitóq; solo, vt humorem transmittat. De villa hactenus: deinceps de villico agamus, vt proposuimus. R. Admouemus aures, & quidem haud minus quàm antea sitientes.

VILLICVS.

C. officia Villici, quæ plurima sunt, decurram vt breuissimè potero. Cui hæc præfectura mandabitur, hunc oportet esse ætate viridi seu media, ab anno tricesimo vsque in sexagesimum: quoniam adolescentiæ ad imperandum deest auctoritas: & senecta non est sufferendis laboribus operosis.

Ex popinis & ganeis, ex alconibus, histrionibus, ex ludicrarum, ac delicatarum artium exercitoribus ac professoribus, ex pediſſequorum & lecticariorum turba, ex formoſulis & feſtiuis non prodeunt probabiles Villici. Ille compos laudis euadet, qui peritiſsimis agricolis commendatus, à puero in agreſti negotio operas dederit, lacertoſus, viribus valentibus, qui non à ſubiectis quid quóue modo faciendum ſit diſcat, ſed eos ipſe doceat tanquam magiſter diſcipulos, nec verbis tantum, verùm etiam exemplis. Si peculium habuerit, & in matrimonij ſocietate conſeruam, à qua contineatur & adiuuetur, ex qua pater fiat, non opinor eſſe dubitandum, quin ſtabilior, fundóq; coniunctior, & à domino fidelior ſit futurus. Si quem operarium impigrum in munere ſuo aſsiduúmque notauerit, eum feriis ſua menſa dignabitur. Vrbem & nundinas niſi rei neceſſariæ aut emendæ, aut vendendæ, non adibit: ne ex abſentia ſua familiæ ceſſationis delictorúmue naſcatur occaſio. Duplicia videbit vt ſint inſtrumenta: ne ſi quid in opere vitiabitur, à vicino mutuum ſumere compellatur. Et in vrbe dominus, & ruri villicus ſupellectilem ruſticam omnem ſcriptam, & ſuo quæque loco poſita habebit. Sic familiam veſtiet, vt aduerſum frigus, ventum, pluuias eam pellibus manicatis, centonibus, ſagatis cucullis muniat. Imperia nec remiſſa erunt ac diſſoluta: nec inhumana tamen & crudelia. Proinde ſciat, qualis quantúſque labor cuilibet iniungendus. Etenim nec robuſtiſsimus exſequatur iuſſa, ſi quid agat neſciat: nec peritiſsimus peritè agat, ſi ſit inualidus,

A pecca-

A peccatis absterreat, peccantésque puniat, si idem obtinere potuerit, potius verbis quàm verberibus, vt magis seueritatem vereantur, quam sæuitiam detestentur. Qui de operariis præstabunt, cum iis communicandum, quæ facienda sunt opera. Sic enim aliquo loco & numero se haberi cum arbitrentur, accuratius suo in officio versantur. Eodem pertinet, vt eos aut cibariis, aut amictu, aut remissione operis, aut aliqua demum concessione liberalius tractet. Opera frequentissimè inspiciet, eáque exiget. Nulla, vt Catoni placet, maior vel nequissimi hominis custodia est, quàm operis exactio. Ne pecuniam domini, aut sibi negotietur, in pecore, aut aliis rebus promercalibus occupet. Quod ignorat, quàm citissimè studebit addiscere, & sciet se nescire quod nescit. Hoc cum in villicatione vniuersa, tum in cætera vita pretiosissimum est intelligere. R. Hoc ipsum dixissem nisi anteuertisses: etenim in lingua hærebat. C. Capite reliquum. Somni vinię parcissimus sit, quoniam vtraque impedimenta sunt diligentiæ. Ebrioso cura officij cum memoria perit, & somniculoso plurima effugiunt. A venereis cupiditatibus sit alienus: quibus si se permiserit, non aliud quám quod amat cogitabit. Ne habeat parasitum. Aruspicem, augurem, ariolum, chaldæum ne consulat. Primus cubitu surgat, postremus cubitum discedat, priusque villam videat clausa vt sit, & suo quisque loco cubet, & vti iumentis pabulum suppetat. Vlterius nolo procedere, quando id non agitur, vt vos cum veneritis philologi, abeatis Villici. I. Villicum, qui parum egregiè sit villicus, vi-

deris posse præceptis excolere: ne ablata villicatione, aut fodere cogatur semper, quod onerosum: aut mendicare, quod erubescendum est. C. Haud quidquam nouum, si literatus possit in re rustica, quod in militari, quod in ciuili, quod in vnoquoque propemodum artificio. Quisquis enim literarum expers est, etiam videns cæcus *est quodammodo* in re qualibet. R. Cum *plus cernat*, altiúsq; omnia penetret sapientia, quam *quæ* Græcis est ἀμάθεια: cum illa quemuis *doceat*, emendet, non erit istuc quod dicebas mirum ei, qui vel particulam tanti boni adeptus *fuerit*. Sed ex quatuor rebus, quæ primo *capite quadripartitæ* diuisionis tuæ continerentur *(id erat fundi cognitio)* cum tres perfeceris, formam, qualitatem, modum: adiunxeriscq; huic parti locum de villa & villico beliissimum, quartam vtique, nempe de tuendis finibus restare tibi intelligis.

TVTELA.

C. Equidem memini, & iam eo progredior. Septorum, sepimentorum, ac sepium quæ sunt fundi tutelæ, quatuor genera inuenio, naturale, agreste, militare, fabrile. Primum viuit: quandoquidem habet radices, obsitum virgultis ac spinis, nec prætereuntis lasciui ardentem facem metuit. I. *Ignosce* quod paulisper istum cursum tuum *reprimo*. Quid hoc sibi vult de ardenti face & *lasciuo*? C. Solebant qui noctu iter facerent, *luminis* caussa faces secum portare, quas imminente *die*, cum sepes præterirent, nonnunquam sic ardentes abiiciebant aut relinquebant, vt eas incenderent. Cum quo ardore Ouidius in Metamorph. flammas Apollinis

pollinis in Daphnem comparauit, & simul hunc morem clarissimè aperuit.

Vtq; leues stipulæ demptis adolentur aristis,
Vt facibus sepes ardent, quas fortè viator,
Vel nimis admouit, vel iam sub luce reliquit,
Sic deus in flammas abiit.

I. Habeo satis, insiste iam cæptis. C. Secundum ex agresti ligno constat, ex palis videlicet, dum frequentes defiguntur, ex virgultis implicatis, aut latis perforatis, traiectísque per ea longuriis ferè binis aut ternis: aut ex arborum truncis in terram defossis. Tertium est fossa & agger terreus. Hoc genus fieri secundùm villas publicas mos est, & secundum amnes. Postremum est maceria. Maceriæ fiunt è lapide, & lateribus coctilibus, è crudis ex terra & lapillis compositis. Præterea monent serendas circum fines prædij arbores, quæ familias litibus de limitibus prohibeant, quæ simul sepem sustentent, frondem ouibus ministrent, virgas foco sepimentisq; præbeant. Atque hæ partes solo hærent. Totidem aliæ extra fundum sunt, quæ quanquam ad tutelam parum, ad eius culturam vehementer spectant. R. Quæ tandem? C. *Si vicina regio est infesta: si quò neque fructus nostros exportare expediat, neque inde quæ opus sunt apportare: si viæ aut fluuij quà portentur, aut non sunt, aut idonei non sunt: si quid ita est in confinibus fundi,* vt nostris agris prosit aut noceat. Nam vt paucis singula qualia sint videatis, propter grassationes & latrocinia vicinorum tutum non est, nec expedit agros quanquam natura fertiles colere. Non omnium prædia vel habent omnia, vel

abundant omnibus, quibus proinde quo egent importandum, ſicut aliis quo abundant exportandum eſt. Fit deinde fructuoſior fundus, ſi eiuſmodi ſunt viæ, vt plauſtra facilè agantur, aut vicina flumina per quæ nauigetur. Intereſt demum fundi fructuum, quomodo in confinio vicinus agrum conſitum habeat. Si ſteterit *ad limitem* quercetum, fas tibi non erit *ſecundum eam* ſyluam ſerere oleam: tam enim *ſunt naturæ* contrariæ, vt non ſolum minus *ferant*, ſed fugiant etiam, & introrſum in fundum ſe *reclinent*, vt vitis adſita ad olus facit. Vt porrò quercus, ſic iuglandes magnæ & crebræ *finitimæ* fundi oram reddunt ſterilem. Ad *alterum* ſummum agricolationis caput aggred*amur*. ℞. Id erat, niſi oblitus ſum, quibus rebus agri colerentur, ſeu de inſtrumento. I. *Probè*, quid de hoc Clementiane?

II. *INSTRVMENTA.*

C. Diuidere poſſumus inſtrumenta in homines, & adminicula hominum. In priore ſunt ſerui, in poſteriore boues, plauſtra, vomeres, ligones & alia. Verùm homines quorum opera vtimur in agris, partim ſunt *liberi*, partim ſerui. Quis enim neſcit, quoſdam quamuis *liberos* cum liberis & familia cogi à paupertate ad colendos agellos ſuos vel *alienos*? idq; mercede, ex quo dicuntur *mercenarij*. Parandos iubent operarios, qui tolerare *laborem* queunt, non minores annorum XXII. & *qui* ad agrariam diſciplinam videantur *appoſiti*: nec eiuſdem nationes plures, quod inde potiſsimùm domeſticæ offenſiones proſeminantur. Boues ſubiungen-

iungendos aratro rudes, neque minores trimos aut maiores quadrimos. Validi sint & inter se viribus respondeant: sin minus, firmior imbecilliorem in opere conficiet. Minutatim asuefaciendi sunt ad iugum, & tyro veterano adiungendus, quia minore negotio domabitur imitando, ac prius quidem in plano loco citra aratrum, post cum aratro, sed eo leui, & per arenam aut molliorem terram ducto. Vecturæ sic asuefient, vt principiò inania plaustra ducant. Alternis finistri fient, vt in dextera parte laboranti detur requies. Reliqua instrumenta, quæ etiam muta dicuntur, hoc habent præceptum, vt quæ nata sunt in fundo, quæq; fieri à domesticis possunt, ex manu rustica, ne emantur. Aliis emendis appareat potius vtilitatem quæsitam quàm speciem, ne sumptus fructum extenuet. Huius generis varia discrimina ac multitudinem agri magnitudo definiet. De capite secundo propositionis meæ in ratione agraria hæc dicta sunto. R. Ad exitum properas, Clementiane, ni fallimur. Sed tamen adhuc tibi longum maris æquor arandum: nam de pecuaria & aliis superest vt differas. C. Faueant modo venti, enauigabimus hoc pelagus.

III. QVÆ VBI SERENDA.

Ostendamus age quæ quoque loco serenda sint. I. Quamobrem addidisti quoque loco? C. Quasi id non pateat me tacente. Alia quippe loca ad fœnum apposita sunt, alia ad frumentum, alia ad vinum, alia ad oleum. Sic alia ad pabulum, in quo excellunt ocymum, farrago, vicia, medica, cytisum,

lupinum. Neque verò in pingui ſolo omnia rectè, nec in macro nihil rectè ſeritur. In tenuiore terra fælicius, quæ non multo ſucco indigent, vt cytiſum, & legumina, dempto cicere. In vbere melius quæ cibi ſunt maioris, vt olus, cytiſum, ſiligo, linum. Seruntur etiam nonnulla magis ob futuram vtilitatem, quàm ob præſentem fructum: quòd videlicet ibi ſubſecta atq; relicta terram feraciorem efficiunt. Locus ſalicto, arundineto, & aliis humoris appetentibus idoneus capeſſendus. Faba, & quæ arida amant loca, ibi ſerenda vbi frumenta. In apricis conualeſcunt horti, & veniunt affatim violæ. Nebuloſus ager rapis, raphano, milio, panico deſtinetur.

IV. TEMPORA.

Quod quartum idemq; vltimum erat, abſoluam tribus verbis, de temporibus ſcilicet, quæ ad ſolis annuam luſtrationem, & ad menſtruam lunæ conuerſionem referenda, & obſeruanda ſunt agricultoribus. Annuus ſolis curſus primùm ternis menſibus quadrifariam diuiditur, in ver, æſtatem, autumnum, hyemem. Quid ſingulis operentur ruſtici, quot diebus vnumquodque tranſigatur, quæ inſuper de dierum temporúmq; obſeruatione, de occaſu exortúq; ſiderum, & quæ ſecundum hæc fieri conueniat, hæc & pleraq; ſimilia, quia non ſatis perciperentur à vobis, qui in Aſtrologia adhuc inermes & nudi eſtis, & quia in immenſum proueheretur oratio, præteribo. Alia temporum diuiſio cum ſole & luna quodammodo coniuncta eſt, ea ſex partes complectitur. Nam omnis propemodum

modum fructus quinto denique gradu ad perfectum peruenit: vt nempe in villa dolium ac modium videat, ex quo sexto ad vsum prodit. R. Quomodo? C. Præparandum, serendum, nutricandum, legendum, condendum, promendum. Hæc de eo quod in re rustica præcipuum & maximum esse affirmaui, de agricultura. Sic paulatim ad pecus deuenimus. I. Audire visus sum balatum, mugitum, & grunitum. C. Tu verò etiam ruditum, hinnitum, & latratum audies. I. Perhonorificè inuitamur profectò vocibus tam concinnis & dulci sonitu. R. In isto choro, Iunili, huiusmodi opus est cantoribus, tali symphonia.

ANNOTATIONES.

FLECTENTEM ME ADOLESCENTIÆ METAS) *Circi & stadij spatium rectum decurrebatur: cum ad metam ventum esset, currus seu quadrigæ circum eam flectebantur. Horat. Ode. 1. lib. 1. metáq; feruidis euitata rotis. Is flexus græcè καμπὴ. Est igitur translatio in hoc genere loquendi, petita à ludis circensibus, seu olympicis, quam vsurpauit in Cæliana M. Tullius. In hoc flexu quasi ætatis, fama adolescentis paulùm hæsit ad metas. Extremam adolescentiam, & initium corroboratæ ætatis intelligit: vt nihil sibi velit aliud flexus ætatis, quàm vnius ætatis exitum, alterius principium. Sic 1. de Orat. Si finitus forensium rerum labor & ambitionis occupatio, de cursu honorum, etiam ætatis flexu constitisset. Id est, si quando rerum forensium labor, &*

ambitionis occupatio finita, id est, terminata, de cursu honorum, id est, adeptione omnium honorum, constitisset, id est, repressa & ad calcem perducta esset, etiam ætatis flexu, id est, etiam ineunte senectute: vel ætate ad senectutem præcipitata, & ita mihi reliqua ætate iam affecta quiescere licuisset. Hæc Lamb. Adi Turnebum quoque lib. 12. cap. 13. & 28. cap. 42. PARTHENIAS ILLE NOSTER) Neapoli, vbi frequens manebat, propter virginalem verecundiam integritatémq;, vt credimus, Parthenius, seu Parthenias vulgò est appellatus Virgilius. A mulierum quidem consuetudine abhorrentem fuisse traditur. Neapoli autem se didicisse confitetur ipsemet in extremo quarti Georg. his verbis.

Illo Virgilium me tempore dulcis alebat
Parthenope, studiis florentem ignobilis oti.

POSTREMVM IAM FABVLÆ SVÆ) Cum fabula histrionum tempus vitæ nostræ vniuersum conferunt sapientes, vltimúmque actum vocant senectutem, & vitam decursam peractam fabulam. Cic. in Cato. Quibus qui splendidè vsi sunt, ij mihi videntur fabulam ætatis peregisse, nec tanquam inexercitati histriones in extremo actu corruisse. Ibid. Senectus peractio est ætatis, tanquam fabulæ. Apuleius Florid. 3. Renuntiauerunt Philemonem poetam, qui exspectaretur, vt in theatro fictum argumentum finiret, iam domi veram fabulam consummasse. Enimuero iam dixisse rebus humanis valere & plaudere. Adolescentiam vel iuuentutem vocabant bonam ætatem, senectutem malam, seu deteriorem. Ouid.

Iam

Iam mihi deterior canis aſpergitur ætas. Sic Varro, cum in pecudibus emendis iubet ſpectare bonam ætatem. Afranius. Mala ætas nulla delinimenta inuenit. Pacuuius. Parum eſt quòd te ætas mala habet, ni etiam hîc ad malam ætatem adiungas cruciatum reticendi. Auſon. in Moſella ſenectutem peius æuum. Tu melior peiore æuo, id eſt, in ſenectute. Sic melior ſexus eſt virorum, deterior ſexus fœminarum. Præterea ſupremum actum fabulæ addere, eſt ἀλληγορικῶς finem rei imponere, qui eſt apud comicos & tragicos actus quintus: totidem quippe actibus neceſſariò conſtat quæuis fabula. Horat.

Neue minor, neu ſit quinto productior actu
Fabula quæ poſci vult, & ſpectata reponi,

GLORIA ISOCRATIS COMMOTVS) Cic. 1. Tuſcul. Sed vt Ariſtoteles vir ſummo ingenio, ſcientiæ copia, cum motus eſſet Iſocratis Rhetoris gloria, dicere etiam cæpit, adoleſcentes docere, & prudentiam cum eloquentia iungere. Sic in Orat. perf. ait eundem non ad philoſophorum morem tenuiter diſſerendi, ſed ad copiam Rhetorum in vtramque partem vt ornatius, & vberius dici poſſet exercuiſſe, locos etiam, vnde in vtramq; partem argumenta ducerentur tradidiſſe. At in 1. de Off. hæc. Equidem & Platonem exiſtimo, ſi genus id forenſe dicendi tractare voluiſſet, grauiſſimè & copioſiſſimè potuiſſe dicere: & Demoſthenem ſi illa quæ à Platone didicerat, tenuiſſet, & pronuntiare voluiſſet, ornatè ſplendidéq; facere potuiſſe. Eodémq; modo de Ariſtotele & Iſocrate iudico: quorum vterq; ſuo ſtudio delectatus contempſit

tempſit alterum. Non igitur Ariſtoteles ſe, ſed alios ſuſcepta propter alienam gloriam ægritudine exercuit in dicendo. De qua re in 3. de Orat. rurſum. Ariſtoteles Iſocratis æmulatione totam pœne formam diſciplinæ ſuæ commutauit. Tribuere tamen huic flumen orationis aureum in Academ. noſtrum Ciceronem, non latet eruditos. PLATONEM ET ARISTOTELEM) Ratio cur à publicis negotiis refugeret Plato, illa inprimis fuit, quod plebem Athenienſem aliis moribus & inſtitutis aſſuefactum, atque vt Cicero ait, ſenectute deſipientem videret, quam ferre non poterat. Itaq; ob tranquillitatis, & ſcientiæ amorem Philoſophis concedendum putat, ne capeſſant Rempub. ſicut iis, qui aut valetudinis imbecillitate, aut aliqua grauiore cauſſa impediti, eius adminiſtrandæ poteſtatem laudémque aliis permittunt. Aſſeuerat tamen, eorum vitam qui ſe ad Rempub. & res magnas gerendas accommodauerunt, hominum generi fructuoſiorem, & ad claritatem amplitudinémq; aptiorem eſſe. 1. de Off. TERTIAS ALIQVANTO IVSTIVS) Eſt dialogus Luciani, in quo cauſſam apud Minoem dicunt de præſtantia Annibal, Alexander Magnus, Scipio. Quorum hic poſtremus Alexandro quidem inferiorem ſe fatetur, Annibale autem idcircò ſuperiorem haberi contendit, quod ipſum in fugam conuerſum perſecutus ſit, ac fuderit. Victorem autem victo vtique maiorem videri. Pronuntiat ſententiam Iudex, collaudato Scipionis arbitrio, & Alexandro primas, Scipioni ſecundas, Annibali tertias adiudicat. LVCVLLO TAN-

TANTVM PROFVIT) *Ad lectionem percontationem assumpsit, & his duabus velut magistris ad rem militarem vsus, breui tempore incredibilem in modum est eruditus, quia nimirum incredibilis quædam eius ingenij magnitudo non desiderabat indocilem vsus disciplinam. Vide Lucull.* Cic. SCIENTIA QVÆDAM MAGNA) *Hoc tam nitida, & argumentosa oratione probauit Columell. in præfat. vt nihil possit supra, ab illo loco: Atque ego cum aut magnitudinem rei &c.* QVOD HÆC QVATVOR PRINCIPIA) *Et Palladius. lib. 1. cap. 2. aerem, aquam, terram, industriam principia numerat, ex quibus tria sint naturalia, vnum facultatis & voluntatis. Natura est, quod in primis spectare oportet, vt iis locis, quæ colere destinabis, aer sit salutaris & clemens, aqua salubris & facilis, vel ibi nascens, vel adducta, vel imbre collecta, terra verò fœcunda, & situ commoda. De singulis deinceps per tria capita differit. Tandem etiam de industria cap. 6. lib. 1.* QVI IDEM SALVBERRIMVS) *Maximopere & ante omnia exoptanda est colono fundi salubritas: vbi enim ratio cum orco habetur, vt Varro loquitur, non modo fructus, sed colentium quoque vita est incerta. Cultura, inquam, vbi deest salubritas, est alea vitæ domini, ac rei familiaris. Cato in emendo inspiciendóq; agro præcipuè duo considerare iubebat, salubritatem cæli, & vbertatem loci: quorum si abesset alterum, ac nihilominus quis vellet colere, mente esse captum, atque ad agnatos & gentiles deducendum. Neminem enim sanum debere facere sumptus*

in cul-

in cultura sterilis soli: nec rursus pestilenti quamuis feracissimo, pinguiq; agro dominum ad fructus peruenire. M. Attilius Regulus dixit, sicut ne fœcundissimi quidem soli, cum sit insalubris, ita nec effœti, si vel saluberrimus sit, parandum agrum. Hactenus Columell. lib. 1. cap. 3. & 4. VT AGRVM LEVEMVS) *Exempla duo Hippocratis & Varronis super cœlo corrupto inuenies apud ipsum Varronem lib. 1. cap. 4.* PARTES AGRICVLTVRÆ QVATVOR) *Primas atq; summas partes facit quatuor Varro lib. 1. cap. 5. & cuilibet duas subiicit, eásque octo secundas nominat, de quibus se posteriore loco subtilius dicturum recipit, nec tamen id præstat, cum prioribus enim tractatione confundit. Quare nec nos secundarum partium vllam rationem duximus, cum easdem in illis primis inclusas obseruassemus, atque adeò primas nihil esse diuersum à secundis.* IN DISCRIMINIBVS NON PAVCIS) *In nouem, vt ex Catonis cap. 1. repetit Varro lib. 1. cap. 7. Primus vbi vineæ possunt esse bono vino & multo. 2. vbi hortus irriguus. 3. vbi salicta. 4. vbi oliueta. 5. vbi pratum. 6. vbi campus frumentarius. 7. vbi cædua sylua. 8. vbi arbustum. 9. vbi glandaria sylua. Quidam primatum dant bonis pratis, à quo antiqui prata parata. Prato, inquit Columella lib. 2. cap. 17. veteres Romani primas in agricolatione tribuerunt. Nomen quoque indiderunt ab eo, quod protinus esset paratum, nec magnum laborem desideraret. Lege reliquum, & caput totum sequens de cultu pratorum.* ALIA LAPIDOSA, ALIA ARGILLOSA)

LOSA) Tribus modis terra dicitur, communi, proprio & mixto. Communi vt cum dicimus orbem terræ, & terram Italiam, aut quam aliam: in ea enim & lapis, & arena, & cætera eius generis sunt in nominando comprehensa. Altero modo dicitur terra proprio nomine, quæ nullo alio vocabulo atque cognomine adiecto appellatur. Tertiò quæ est mixta, in qua seri quid potest & nasci, vt argillosa, aut lapidosa &c. Varro lib. 1. cap. 9.

DE VILLA HIC POTISSIMVM) Villicus agri colendi caussa constitutus est, atque appellatus à villa, quòd ab eo in eam conuehuntur fructus, & euehuntur cum veneunt. A quo etiam rustici nunc quoque viam vehamnominant, propter vecturas: & vellam, non villam, quò vehunt, & vnde vehunt. Item dicuntur qui vecturis viuunt vellaturam facere. Hæc à Varrone lib. 1. cap. 2. Villæ tres partes constituit Colum. lib. 1. cap. 6. vrbanam, rusticam, fructuariam, singulásque seorsim describit: nos vrbana præterita, reliquas duas vt vnam tractauimus, quia breuitatem diligimus. In luxuriam, ad quam Romanorum quidam villarum ædificationem dirigebant, inuehitur Varro lib. 1. cap. 13. ad finem, & Sallust. in Catil. Operæpretium est cum domos atque villas cognoueris in vrbium modum ædificatas. Hinc Vitruuius lib. 6. cap. 8. Pseudourbanam, quod velut vrbem mentiretur. A Martiale, Statio, Palladio prætorium vocatur. Rustica est villici & familiæ, vbi stabula, & omnis rustica supellex. Fructuaria continet cellas, fœnilia, apothecas, horrea. Vrbana quam sibi paterfamiliâs re-

seruat.

seruat. De rusticis ædificiis Vitruuius lib. 6. cap. 9. De villico agit Cato cap. 5. & 142. Colum. lib. 1. cap. 8. lib. 11. cap. 1. Varro lib. 1. cap. 17. vbi & præfectum, & domïnum, & villicationem præfecturam dici videas. De munere villicæ Cato cap. 143. Colum. lib: 12. cap. 1. De villa Varro lib. 1. cap. 11. 12. 13. Colum. lib. 1. cap. 4. 5. & 6. Plin. lib. 18. cap. 6. VT NEQVE FVNDVS VILLAM) Ita ex Catone Plin. addens. Non vt fecerunt iuxta diuersum eadem ætate exemplis L. Lucullus, & Q. Scæuola, cum villa Scæuolæ fundo careret, villa Luculli agro. Eadem Colum. lib. 1. cap. 4. PROPINQVAM HABEBIT PVTEALEM) Potui probatißima & salubritati corporis accommodatißima est aqua cœlestis seu pluuialis, si fictilibus tubis in contectam cisternam deducatur. Huic proxima fluens aqua è montibus oriunda, si per saxa præceps deuoluitur. Tertia putealis, vel collina, quæ non infima valle reperitur. Deterrima palustris, quæ pigro lapsu repit. Pestilens, quæ in palude semper consistit. Columell. lib. 1. cap. 5. DOMITIS ARMENTIS) Quæ Græcis ὑποζύγια, boues, asini, muli. Sic indomitas quadrupedes vocat Varro lib. 1. cap. 21. quarum non facimus domituram: nec τῶν ὑποζυγίων nomine continentur, sed tantum pecoris, vt capræ, oues, porci. DE TVENDIS FINIBVS) De hoc Varro lib. 1. cap. 14. 15. 16. VITIS ADSITA AD OLVS) Intellige brassicam, sic enim καὶ ἐξοχὴν vocatur. In Moreto. Hîc olus, & latè fundentes brachia beta. Item Plin. lib. 27. de anagyro, cum ait, flore oleri.

Dioſco-

Dioscorides enim vnde sumpserat, prius dixerat ἄνθος κράμβης ἑοικὸς. Idem lib. 29. de iure gallinacei cum olere marino. Dioscorid. ἔνιοι δὲ συνέψουσι τῇ κράμβῃ θαλασσίαν. Sic & piscem pro lupo dicebant. Varro rerum human. lib. 11. Ad victum optima fert, ager Companus, frumentum: Falernus vinum, Casinas oleum, Tusculanus ficum, mel Tarentinus, piscem Tiberis. Hæc Ioseph. Scalig. in Varronem. SEV DE INSTRVMENTO) De instrumentis contractius disseruimus, quod latius de iis, dialogo huius ordinis secundo. Cognoscat ea qui vult ex Varrone lib. 1. multis capitibus, & aliis quos in annotationibus nominamus. NEQVE MINORES TRIMOS) Id est minores quàm trimos. Sic sæpe locutus est Varro. Non plus triennium viuunt. Non minus habeamus in centenas oues birtas singulos homines, id est, quàm singulos homines. De bobus, non minores oportet inire binos. De pauonibus, minores binæ non idoneæ. Catull. namque amplius horam suffixum in summa me memini esse cruce. Propert. Et se plus vni si qua parare potest. Varro, præter si aliter nequeas. Vbi ζ supplendum est τὸ quàm. Scalig. QVÆ QVOQVE LOCO SERENDA) Varro lib. 1. cap. 23. 24. 25. QVÆ CIBI SVNT MAIORIS) Arbores seu plantas alias, vt olera, esurire dicebant veteres. Unde apud Theophrastum rusticorum prouerbium, τὰ λάχανα πεινῆν. Inde Plin. non absimile dixit lib. 17. cap. 2. Imbres verò tum expetendi euidens causa est, quoniam arbores fœtu exinanitas, et foliorum quoq; amissione languidas naturale

est auidè esurire. Cibus autem earum imber. Scalig. IN ASTROLOGIA INERMES) *Sine qua Solstitia, Aequinoctia, Virgiliarum exortus, canicula, dies lunares non intelliguntur, de quibus Varro lib. 1. cap. 27.28.29. & deinceps.* PRÆPARANDVM, SERENDVM) *De primo scribit Varro cap. 38. de secundo 39.40.41.42. 43. 44. de tertio 44.45. & sequentibus. de quarto. 49. 50. 51. 52. 53. 54. de quinto 56. 57. 58. 59. 60. 61. de sexto. 62. 63. & vsq; ad finem libri primi.*

PROGYMNASMA QVINTVM ET VICESIMVM.

Agrestis pastoritia, seu pecuaria.

IIDEM.

CLEMENTIANVS. Pecuariam esse dicimus scientiã quandã parandi pascendíq; pecoris maximorũ caussa fructuum, à quibus fructibus nomen impositum pecuniæ: quoniam scilicet illius omnis fundamentum pecus. Et vt quæstus vberrimi ingentésque voluptates ex animantibus capiuntur: ita ex illarum tuendarum alendarúmque ratione ac disciplina eleganter præsertim explicata, suauitates incredibiles proueniunt. Possunt autem pecoris vocabulo significata intelligi & greges,

greges, & armenta, & sylueſtres animantes, & aues, & piſces, quæcunque nimirum in rura inducuntur. Quod de parando dicitur, non de admiſſura tantum, ſed etiam de mercatura accipiatur. Quare cum ſit duorum generum paſtoritia, agreſtis, inquam, & villatica, vtriuſq; poteſtatem breuiter & circumſcriptè amplexa videtur noſtra definitio. Sed prioris, quam & pecuariam vocitamus, cum ſint partes tres ſummæ atque vniuerſæ, prima eſt de minore pecore, cuius ſpecies hæ: ouis, cum qua veniunt aries & agnus: capra, & huic coniuncti hircus & hœdus: ſus quam verres comitatur. Secunda maiorum pecudum cura & tractatione continetur, quarum item terna fiunt genera: boues cum vaccis ſuis, aſini cum aſinabus, equi cum equabus ſuis. Tertia pars ea includit, propter quæ fructus capiuntur, tametſi ex illis non capiuntur, nempe mulos atque hinnos, canes & paſtores. Non me fallit Columellam in duo genera tribuiſſe quadrupedes, quorum alterum paramus in conſortium operum, vt bouem, equum, mulum, aſinum: alterum voluptatis ac reditus, & cuſtodiæ cauſſa, vt ouem, capellam, ſuem, canem: diſputaſſéque primùm de ſociis laborum noſtrorum, poſtea de reliquis. At mihi nunc Varronianam diſtributionem tenere lubet. Rurſum igitur pecus quodlibet ſeu minus, ſeu maius ita demum parabitur & habebitur rectè, ſi ætas in eo, ſi forma ſeu qualitas, ſi ſeminium conſiderabitur, quæ omnia ad emptionem referuntur. Poſt emtionem, ſi ſcienter alatur, ſi fœturæ, nutricationis, ſanitatis ſedula fuerit adhibita procuratio.

His quatuor absoluitur, quod est in pecuaria munus alterum, & dicitur pascere communi nomine.

I. *DE MINORI PECORE.*

OVIS, ARIES, AGNVS.

De ouibus quid afferri possit, age videamus. Harum laudes, vti bouis, Varro exsequitur, *quem &* Homerus eximiè honorauit. Dio orat 2. *eo* vehementer veteres delectari solitos, narrat in Messenicis Pausanias. Et sunt hominibus sanè vtilissima animalia bos & ouis. Probantur ab ætate oues, si neque vetulæ sint, neque meræ agnæ, quoniam cuiusuis pecudis primam ætatem & supremam sterilitate natura damnauit. In forma *exquiri solent* corpus amplum, lana non modica eadémque mollis, villi alti atque densi, circum ceruicem & collum præcipuè, venter lanosus, crura humilia. Quàm porrò sint egregio semine, forma & progenies documenta dabunt, si formosos agnos pariunt. Genere præstantes olim ducebantur Milesiæ, Calabræ, Appulæ, & potissimùm Tarentinæ. In ariete laudatur altum procerúmque corpus, frons ampla, intorta cornua, & ad rostrum prona, quo pacto minimè nocebunt, raui oculi, lana operti, aures latæ, pectus, scapulæ, clunes lati, venter promissus, testes ampli, cauda densi velleris & prolixa. Suadent nunquam mercandum marem *candidissimum*, quod ex albo sæpe fuscus edatur partus: ex erythræo autem pullóque *non solere* album generari. Probando arieti etiam *ista* scribuntur: si palatum atque lingua concolor lanæ inueniatur. Nam pullas, aut etiam variatas proles na-

scitu-

scituras, si hæ partes corporis nigræ sint, aut maculosæ. De hoc nos Virgilius admonendos putauit.

Illum autem quamuis aries sit candidus ipse
Nigra subest & do tantum cui lingua palato
Reuice, ne maculis infuscet vellera pullis
Nascentum.

Anno toto cùm domi, tum foris prouidè & sollicitè pascentur. Ouilia prohibebuntur ventis, ad orientem magis obuersa, quàm ad meridiem. Pauimentum eruderatum, & procliuum esto, quo leui negotio euerratur ac repurgetur: nam vligo & scabriciem ouibus importat, & lanam ipsarum vnguláscq; corrumpit. Sed vt consistant & procumbant mollius, habeantur mundius, pabulo suo reficianter libentius, virgulta illis, aliáque stramenta subiicere oportebit. Cum luce matutina æstiuis mensibus pastum eas agere conducet: longè enim suauius, longéque auidius rorulenta tondebunt gramina diluculò, quàm siccata & arefacta meridie. Cum ros in tenera pecori gratissimus herba est, ait Maro noster. Sole iam cælo libero ingrediente, denuo propellentur vltra ad pastum, quo sic redintegratæ restauratæq; alacriores fiant. Aestus die medio si sæuierit, tantisper sub rupes vmbrosas, sub arborum patularum tegmina gregem compellemus, dum feruore sub crepusculum lenito rursus pabulo se dent, quoad contenebrauerit. R. Bene iubetur de vitandis meridianis vaporibus, quando & ipsi Tityri in gramine molli iacent, atque inter densas vmbrosa cacumina fagos captant frigora, quæq; volunt agresti calamo ludunt.

Tunc etiam pecudes umbras & frigora captant,
Tunc virides etiam occultant spineta lacertos:
Thestylus & rapido fessis messoribus æstu
Allia serpyllumq; herbas contundit olentes,

C. Quibus locis desecta sunt frumenta, per eosdem locos si pascantur, geminum existet commodum: quod & caduca spica saturabuntur, obtritisq; stramentis & simo suo in annum venturum opimam segetem reddunt. De pastione hæc. De fœtura nunc. Tempus à conceptu ad partum, prægnationis videlicet primos extremósque menses fœturam appello. Arietes admissarios ante à fœminis bimestri interuallo secerni, largiore alimento expleri, ad stabula redeuntibus hordeum dari præcipiunt. Ventrem ferunt oues mensibus quinque, seu diebus quinquaginta supra centum: nec aliter quàm muliebris sexus enituntur, sæpiúsque in ipsa partitudine laborant. Quocirca magistrum pecoris veterinariæ medicinæ haud ignarum esse conueniet, vt re postulante vel integrum fœtum transuersim locis genitalibus hærentem educat, aut ferro conuulsum, matre illæsa extrahat. Fœminas post bimatum maritandas, alioqui partum fore inutilem, ipsásque deteriores euasuras. Mares ad progenerandum censent idoneos trimos, quinquennium natos inertes, septennium fatiscentes. De nutricatu audite. Agnus à procreatione mox erigendus est, & ad maternam mammam admouendus, si per se non accesserit. Tum etiam eius os diductum papillis compressis humectandum, vt sibi parandam à natura alimoniam suctu ducere condiscat. Hoc antequam faciamus, exi-

guum

gutum lactis emulgendum est, colostrum vocant, ne alumnus noxam ex eo capiat. Diebus paucis ab ortu addenda vicia molita, aut herba tenerior, & sic nutricandus, mẽses omninò quatuor. Quanto spatio, sunt qui matres mulgere non soleant: quinimmo quidam haud vnquam eas mulgent ideò, quod isto modo cùm lana plus abundent, tum agnos plures edant: qui vbi à lacte depulsi fuerint, curabitur ne desiderio seneſcant, & vt pabulum quàm optimum ne desit, & vt ne frigore aut calore nimio, contristentur. Etenim hoc animal, tametsi inter omnia à vestitu instructissimum, tamen quas diximus vtrisque rebus facilè offenditur. Quapropter & humilia, & longiora quàm latiora parabuntur ouilia, quo per hyemem caleſcant, & peranguſtias soboles ne oblidantur. Non prius castrabitur agnus, quàm aut cælum frigidum intepeſcere, aut æstuosum refrigerari caperit, nec minor quinque mensibus. Arietes summittendi potissimùm deligentur ex matribus, quæ geminos pariunt. Ad morbos ouium sanandos quæ requirantur, ea magister exscripta secum portabit, etiam res nonnullas quæ eodem valebunt. Paucæ quidem & paruæ morborum differentiæ cernuntur minorum maiorúmq; quadrupedum, quandoquidem eadem ferè est natura corporum. Fiunt pulmonariæ, sacro igne corripiuntur, quam pustulam nuncupant, & pituita grauantur. Herba quæ dicitur sanguinaria illis exitiosa est. Spirandi præterea difficultate laborant. Agni febribus affecti, aut alia ægritudine comprehensi, ad matres non admittentur, ne suum in eas malum transferant,

rant. I. Vitiosum ac morbosum pecus totius gregis est calamitas, & oues præsertim contagione vexantur. Sed quanquam pastor prouidus ac sedulus medicari possit, videtur nihilominus aliorum hæc esse scientia, quibus veterinariis nomen factum, medicis, inquam, iumentorum, qui perfectius & morborum formas quibus inuaduntur, & eorum causas, & cuiusque profligandi rationes didicerunt. Qualem fuisse aliquando Virgilium, antequam in Augusti amicitiam reciperetur, in scriptis Donatus reliquit. C. Neque mihi, Iunili, neque opinor, huic germano tuo quidquam nouum dicis. R. Scio qui sint veterinarij, quid veterinariam facere, & quæ veterina animalia. Quia verò in equis plurima signa morborum, & curationes multæ, ob hoc maximè in Græcia medici pecorum ἱππίατροι dicti sunt.

CAPRA, HIRCVS, HOEDVS.

C. Ab ouillo ad caprigenum pecus sermonis cursum flectamus. Ex ouium lana fructum percipimus ad vestimenta, ex caprarum pilis ad vsum nauticum, ad bellica tormenta, & fabrilia vasa. In Getulia, Sardinia vestes de pellibus caprinis conficiebant. Vsos iisdem ad amictum veteres etiam Græcos ex eo cognoscas, quod senes in tragœdiis ab hoc pellis genere διφθέραι vocantur, & in comœdiis qui in rustico opere morantur: vt apud Cæcilium in Hipobolimæo habet adolescens, apud Terent. in Heaut. senex. In magna parte Phrygiæ, quod magnis essent villis, tondebantur: vnde cilicia similiáque tegumenta fiebant.

Hæc

Hæc cursim ex Varrone. Hîc quoque nouella ætas, quæ fructum dare diutius potest, veteri præferenda. Firmæ, magnæ, corpore leui, crebro pilo, veberis maximi, & lactis abundantissimi, hirco simillimas, & sub rostra duas mammulas habentes probant. R. Quid istæ mammulæ, quid tandem? C. Quæ ex caprarum faucibus quasi papillæ dependent, sic nuncupantur: aliâs noneolæ apud Festum, pro quo legunt quidam neuolæ, quòd sint vt næuuli, quomodo & Gellius est locutus, de mammillis cum loqueretur. Columella verruculas dixit. Caper, inquit, cui sub maxillis binæ verrúculæ collo dependent, optimus habetur. R. Iam intelligo. C. Quæ istis neuolis præditæ sunt, fæcunditatis laude præstant. Vbera quoq; in capris grandiora quærunt, vt & multum, & pingue lac præbeant. Hircum desiderant amplissimo corpore, cruribus crassis, plena & breui ceruice, gurgulione largiore, flauidis & prægrauantibus auribus, exiguo capite, nigro densóque, nitido, molli & longissimo pilo. Mensium septem aptus est admissuræ. Tam intemperanti libidine bestia, vt adhuc subrumus matrem constuprare non dubitet. Sic venereis cupidinibus prima statim puericia emaciatus & exhaustus, ante sextum annum consenescit. Matres meliore sunt natura, quæ bis pariunt, ex quibus in primis appositi ad implendas fœminas mares secernuntur. Aiunt etiam meliorem fore gregem, si non sit comparatus ex collectis, sed ex vnà consuetis. Præstat vnum gregem totum, quàm ex pluribus particulatim mercari: ita in caprili pax & concordia vigebit. Quod quidem,

dem, ſicut omnia ferme ſtabula, conſtratum lapide poſtulant, ne vliginoſum lutulentúmq; ſit. Ob hoc paſtor quotidie conuerret. In paſtu eadem propemodum ratione, qua oues habebuntur. Hoc aliter, ſaltibus eas, dumetis, aſperis, ſyluestribúſq; locis & montibus amplius gaudere, nec auerſari rubos, ſectari frutices & arbuſculos, *locis cultis* virgulta carpere: quamobrem illis *nomen* inditum capris à carpendo, quarum dentes ſationibus pernicioſi. I. Itaque verè miſer, æger & exul Melibœus exclamat.

Ite meæ (quondam fœlix pecus) ite capellæ.
Non ego vos poſthac viridi proiectus in antro
Dumoſa pendere procul de rupe videbo:
Carmina nulla canam, non me paſcente capella
Florentem cytiſum, & ſalices carpetis amaras.

Admittendi tempus autumno ſub Decembrem, vt propinquante vere frutetis ſyluisq; germinantibus conceptus in lucem veniat. Ac generoſæ quidem ſæpe duos hœdos, nonnunquam trigeminos pariunt. Qui cum in nutricatione trimeſtre conſumpſerunt, in gregem redigi ac ſummitti poſſunt. Remedia caprimis morbis haud ſecus quàm ouillis paſtores & magiſtri conſcripta retinebunt. Capras autem ſanas nemo venditor promittit, ſi quidem ipſe ſit ſanus: nunquam etenim febre carent, quod & Plinius ex Archelao affirmat: atque *ideò* forſitan anima his quàm oculus ardentior, *calidioréſque* concubitus, quod & Ariſtoteli viſum eſt. Sæpe gerunt vulnera: nam cum crebrò cornibus concurrant, & ſpinoſis in locis paſcantur, fit vt cutim lacerent. Nocet illis æſtus, ſed frigus aliquan-

aliquantò amplius, potiſsimùm fœtæ, quæ gelicidio hyemis conceptum fecit. Quanquam non ob iſta ſolum, ſed etiam ob glandem citra ſatietatem datam in abortionem incidunt.

SVS, VERRES.

Partem ſermonis ad porcos deriuemus. R. De tam ſpurca beſtia quid eximium dici poteſt? Et exiſtimo Virgilium in tertio libro de re ruſtica, in quo de pecuaria præcepit, ideò de ſuibus verbum nullum facere voluiſſe, quamuis eorum ſtudium & curam agreſtibus fructuoſam eſſe non ignoraret. Suum enim carmen aliquo modo ſuilibus illis rebus defœdatum iri putauit. Et ſanè fœda ac lutulenta beſtia eſt, cloacis & ſterquiliniis dedita. Ibi eius lauatio, ibi requies, vt hominis, in balneis, & in cubili molliſsimo. C. Habet non mediocrem admirationem Maronis conſilium: non enim in tam abſoluto opere, vt videtur, caput iſtud omittere debuit, & contemnere animal quamuis ſordidum hominibus tamen adeo vtile. Sed ad purgandum poetam non omninò nihil adiuuabit, credo, ſi quis eum non tam exquiſitè omnia ruſtica perſequi ſtatuiſſe dicat. Quod perſpiciet facillimè, qui cum Varrone & Columella eiuſdem monumenta contulerit. I. Vtilitatem aliam non video, niſi quod à natura datum ad epulandum, animáq; illi indita pro ſale, quæ carnem ſeruaret, ne putiſceret, quomodo Chryſippus, Cicero, & Varro dixerunt: quam eandem ſententiam in ſecundo ſtromatum poſuit Clemens Alexandrinus, cuius verba hæc ſunt. δεδόσθαι γὰρ τῷδε τῷ ζώῳ ψυχὴν πρὸς ὀδὲν ἕτερον ἢ ἕνεκα τοῦ τὰς σάρκας σῴζεσθαι. C. De

hiſ

his satis. Approbationem consequuntur scrofæ longissimi *status*, & reliqua verribus similes, vnicolores *potius* quàm varij. Sunt autem dotes verris hæ. Corpus amplitudine eximium, quadratum *magis* quàm longum aut rotundum, venter promissus, clunes vasti, nec crura procera, nec vngulæ, ampla & glandulosa ceruix, rostrum *breue* & resupinum. Bonitatem generis cum *in scrofa*, tum in verre facies formosa indicat, frequentésq; porculi vno partu effusi. Aliis item regionibus præstantiores maiorésque, aliis minus probabiles, & *exiles fiunt*. Hoc pecus & montibus & campis commodè impascitur: quanquam melius paluſtribus agris quàm sitientibus. Mirè *pascuis* suum conueniunt nemora quæ vestiuntur quercu, subere, fago, cerris, ilicibus, oleastris, tamaricibus, corylis, pomiferisq; syluestribus, vt sunt albæ spinæ, græcæ, siliquæ, iuniperus, lotos, pinus, cornus, arbutus, prunus, & paliurus, atque achrades pyri. Hæc enim diuersis temporibus mitescunt, ac toto pœne anno gregem saturant, vt scriptum extat apud Columellam. Mas duobus mensibus ante admissionem separatur. Porca menses quatuor grauida, parit cum pabuli copia esse incipit. Minores anniculis admitti nolunt. Malunt etiam vicesimum exspectare mensem, vt ita bimæ fœtum deponant. Admissuræ caussa in cœnosa loca eos *prodigunt*, vbi thalamus ac thorus tam eleganti *coniugio* idoneus. Est autem subare vsurpari *solitum* de fœminis, furire de maribus, qui salire *incipiunt* octauo mense. Ex primo partu scrofæ cognoscitur fæcunditas: nam in sequentibus nihil fere mutat:

&il-

& illam censent fructuariam idoneam, quæ pro numero mammarum parit catulos. Vbi pepererit, reficienda est largius, quo lac suppediret natis faciliùs: quare bis sinunt bibere de die. Si lacte deficiatur, triticum fractum præbebitur, aut hordeum ex aqua obiicietur. In nutricatu, quę & porculatio, duobus mensibus fœtum cum matre relinquebant, quod tam diu nutricaret, cum quaternis mensibus ventrem ferret. Hara, quæ contegi non debet, ita erit alta, vt parua opera porculator videat circumquaque, num quis porcellus à matre decumbente opprimatur, & vt cubile purgari sine negotio queat. Mirum est, cum sit tam immundum animal, & in pabulatione tam spurcè versetur, tamen cubile mundum desiderat. Quoties autem purgabitur, toties arena, aut quippiam aliud iniicietur, quod hũmorem exsorbeat. Curator mox quot, qualésque nati sint inspiciet, & ne quis alieno vbere educetur prouidebit: quando porci, si hara exiuerint, facillimè miscentur, & mater cum decubuit tam patienter alieno, quàm proprio mammam indulget. Quamlibet cum sua prole suo clauso custodiet. Quod si metuit ne obliuione minus cuiusque proles agnoscat, pice liquata eandem notam illis matribusq; imponet, ac siue per elementa literarum, siue per alias notas vnumquemque partum cum sua parente discriminabit. Limen haræ inferius palmipedale fiet, ne cum mater ex hara prodierit, porculi transiliant, qui iam à mamma remoti, delici nominantur. Nutricare octonos possunt: si plures alant, fatiscunt ipsę, neque congenerati alescendo robur adipiscuntur.

tur. Cum paulùm adoleuerunt, parentem comitari ad pastum mirè capiuntur. Verribus post annum, commodissimè verna & autumnali tempestate virilitas ferro adimitur, qua spoliati nomen accipiunt maiales, vt in equis canterij, in gallinaceis gallis, capicapones, & semimares, in arietibus verueces, in hominibus eunuchi. Et hic quidem cultus est suilli pecoris, de cuius sanitate nihil est quod dicam aliud à præcedentibus. I. Ad quadrupedes grandiores te intendere animaduerto. Quid moramur ergo? quin accedimus quo inuitamur? R. Ne tu Clementiano hortatibus tuis opus esse credas Iunili: nullo hortatore aut monitore præstabit, quæ nobis est pollicitus omnia: nec, dum nostra cumulet emolumenta, vllam defatigationem subterfugiet. C. Quia nimirum vetus est: amanti nihil difficile. Amo autem, & amaui semper vtrumque vestrûm, propter excellens ingenium, suauissimos mores, singularem in omni genere probitatem.

II. DE MAIORI PECORE.

BOS, VACCA.

Vt ergo redeat vnde perpaulum aberrauit oratio, & vt de boue sumatur initium, quatuor gradus cernas in genere bubulo, vitulorum, iuuencorum, boum nouellorum, vetulorum. In primo sexus discernit vitulum à vitula, in altero iuuencum à iuuenca, in duobus vltimis taurum à vacca. Nondum initas, Arnobius virgines vitulas, virgines bubulas appellat. Sterilis vacca dicitur taura, prægnans horda. Taurus eximius à castrato hoc tantum

tum discrepat, quod illi torua facies, aspectus vegetior, breuiora cornua, torosior ceruix, ea vastitudine, vt sit corporis maxima pars, ventre aliquantum substrictiore, qui magis rectus & ad fœminas ascendendas habilis sit. Præponendi sunt in emptione ætate ad fructus ferendos integri, quàm aliquandiu exerciti & experti, benè compositis, grandibus perfectisque membris, porrectis lateribus, ampli, nigrantibus, proceris & robustis cornibus, latis & crispis frontibus, oculis magnis, iisdem & labiis nigris, hirtis auribus, compressis malis, dorso recto & plano, vel etiam subsidente, non gibbero, patuli. naribus, resimis, subnigris, ceruicibus torosis ac longis, à collo palearibus pœne ad genua propendentibus, corpore bene costato, bonis rotundisque clunibus, cauda profusa vsque ad calces, inferiore parte frequentibus pilis subcrispa, compactis cruribus, iisq; breuioribus potius quàm longis, non improbis genibus, eminulis, pedibus non latis, neque qui ingredientibus displodantur, quorum vngulæ sint leues ac pares. Corium ne sit attactu asperum ac durum. Colore placent potissimùm nigro, post rubeo, tertio heluo, quarto albo. Genus siue seminium ponderandum ex forma iam descripta, & iis quos procreauerint, si ad parentum speciem respondeant. Boum pabulationi propter virgultorum frondiumq; copiam nemora sunt idonea. Fœminis ante vno mense quam tauri ruentis in Venerem pondus excipiant pabulum minuetur, ne obesitate corporis nimia steriles euadant: macris siquidem conceptus facilior. Contrà verò

tauros

tauros secretos à fœminis per tempus duorum mensium herba, palea, fœno pleniores, & ad ineundum valentiores oportet efficere. Non minores bimos patiendum est iniri, vt trimæ pariant: quanquam melius si quadrimæ. Tauri infra quadrimatum, & maiores quàm XII. annorum, admissura prohibentur: illi quod tanquam ætate puerili seminandis armentis non sunt apti: hi quia senio sunt effœti. Generant vaccæ pleræque in decem, aliæ diutius, sed vitulos parum egregios. Consepta requirunt laxo spatio, ne concurrant, & se cornibus grauiter mutuò vulnerent. Stabula saxo, glarea, etiam sabulosa sternentur, carebúntque frigore, quod maciem illis affert, vti fames. Per æstatem tabani, & pusillæ bestiolæ compunctionibus eas acerbè vexant, & ad cursum concitant. Lactentes cum matribus cubare nolunt, ne obterantur: manè, & vesperi cum è pastu redierint, vitulos ad eas adigunt, quos si ante bimatum exsecueris, difficulter se recipiunt. Fissa autem ferula testiculos comprimendos, paulatimq; confringendos, non ferro exscindendos suadent. In vaccis, vt in omni grege pecuario quotannis delectus habendus, & reiiculæ reiiciendæ. Si qua vitulum amiserit, ei supponentur, quibus matres haud satis præbent. Semestribus furfures triticeos, farinam hordeaceam, & teneram herbam obiiciunt. De morbis quibus tum boues, tum maiora quæque pecora interdum corripiuntur, quæ signa horum, quæ medicinæ aduersum singula vsurpandæ, & quomodo procuranda, fusè admodum Columella, ego aliquot adducam. Languor, nausea,

sea, pestilentia, cruditas, dolor viscerum, tormina, vitiosa linguæ incrementa, quæ veterinariis ranæ, cibi fastidium, febris, tussis, suppuratio, claudicatio, rabiosorum canum, luporúmque morsus, coriago. Hæc accidit, si bos aut ex languore aliquo ad maciem peruenit, aut sudans in opere faciundo refrixit, aut sub onere pluuia madefactus est. Est autem cum pellis ita tergori adhæret, vt apprehensa manibus deduci à costis non possit. Sunt insuper pulmonis & palati exulceratio, ceruicum tumor & claui. Et bobus calueſcunt colla, & læduntur vomere tali atque vngulæ, calcant aliquando surculos, testa acuta aut lapide vngulam pertundunt. Sæpius aut iniquitate oneris, aut grauitate diuturnioris laboris, aut cum in aratione, vel duriore solo, vel radici obluctati sunt, armos conuellunt, cornua frangunt. Hausta cum aqua hirudo adhæret faucibus, ducit sanguinem, suóque incremento cibis transitum præcludit. A bobus migremus ad asinos, non tamen in asinos, vt Apuleius, & quem suis vndecim libris imitatus est, Lucianus. I. Sine nos declinare de via, & in hoc diuerticulo nonnihil requieſcere. Quomodo ista metamorphosis Luciano contigit? aut quid sibi vult vterque cum asino suo? C. Thessali magicas artes multùm coluerunt. In Thessaliam igitur cognoscendæ magiæ profectum se, & ibi opera & vnguento cuiusdam puellæ, dum in volucrem mutari, atque ita periculum artis facere instituit, in asinum conuersum fingit. Postmodum in varietate magna fortunæ locorúmque, rusticis, vrbanis, sacris & profanis diuenditum. Postremò

cum in theatrum quoq; ad ſpectaculum de ſe præbendum eſſet introductus, deuoratis quas illi ſors obtulerat roſis, figuram hominis recepiſſe. Voluiſſe arbitrantur eruditi vitæ totius imaginem, & ſimulacrum per iocum & ludum nobis proponere oſtendereque exemplo huius aſini, tot periculorum caſibus iactati, tot aduerſa & ſecunda etiam experti, quàm ſit lubrica & inconſtans fortuna, quàm incerti & inſperati conſiliorum euentus. Ita porrò ſe aſinum induiſſe fabulatur, vt mentem tamen non depoſuerit. Ex huius racemis vindemiam fecit Apuleius. Ille breuis, hic copioſus. ille vniuſmodi, hominis in aſinum, aſini rurſus in hominem commutationem ſummatim exponit: hic quò argumentum fiat ſpecioſius, eruditius atque iucundius, multis id fabellis & commentis auget. R. Me cupido inuadit vtriuſque aſini peruidendi & contemplandi, & alterius eo magis, quod eum totum aureum eſſe ferunt. Ex eo ſi quid potero abradere, cudam ipſe mihi nummos aureos, & mea ſolius opera pulcherrimè diteſcam. C. Caue tamen ne orichalcum cum inueneris alicubi, pro auro ſumas. Nam Apuleius etſi non inutilis quà rerum quà verborum, quia eruditus, & gnarus morum veterum, ac Plauti imitator, tamen ſæpe ineptus, atque in verbis fingendis, & loquendi generibus hirtus & hiſpidus, tumidus, inſulſus & fæculentus eſt, videturq; cum aſino ſuo rudere. Sed viam repetamus.

ASINI, ASINAE.

I. De illis aſinis qui eſurientes fuſtem negligunt, qui ſtramenta malunt quàm aurum, qui fruſtra tonden-

tondentur, siquidem lana carent, quos lyræ tibiarumq; cantus nihil mouent, de illis inquam audiamus, quò te propositus ordo deducit: alios maius adepti otium considerabimus. C. Quò vtilitatibus dominorum commodissimè ac diutissimè præstò sint, bona sit eorum ætas, sint firmi, omni parte honesti, corpore amplo, seminio probato. Olim commendabantur Arcadici, & in Italia Rheatini. Alij numerantur feri, quibus nomen onagris, alij mansueti. Cum porrò ex hoc genere illud alterum nunquam, ex altero hoc: ex syluestri, inquam, fit domesticus asinus: itaque onager ad seminationem haud nihil idoneus putatur. Decet autem in vtroque sexu ad foeturam delecto inesse dignitatem: propterea quod proles parentum similes generantur. Qualicunque pabulo contenti sunt, etiam vilissimo: vel foliis, vel carduis, vt habeant similes labra lactucas, vel salignis perticis, vel obiecto fasce sarmentorum aluntur, paleis etiam ad pinguitudinem perueniunt. Mense duodecimo semen conceptum reddunt. Minus onerum imponendum prægnantibus, ne, quod nascetur, ob id deterius fiat. Mari quidem non est ab opere concedenda vlla vacatio, quoniam segnior ac peior inde redditur. Anno sinunt esse pullum asininum cum matre: secundo leniter capistris vinciunt: tertio ad eas operas domitare incipiunt, quas ab iis exigere decreuerunt. Greges seu multitudo asinorum non nisi ad onera gestanda, ad vinum, oleum, frumentum & similia haberi consueuit, & vocantur tales dossuarij. Plericq; ad molam deducuntur, ad arandum quoque, vbi

leuis est terra. Custodis imprudentis negligentiam fortissimè sustinent, plagarum penuriæ, laboris & famis tolerantissimi, morbis non valde subiecti. Descendo ab asinis ad equos, contrà quàm est in prouerbio. I. Sic descendis, vt ascendas tamen in bestiam altiorem ac nobiliorem multò. Feliciter quod agis.

EQVI, EQVAE.

C. Quis ingenuus non studiosè quærat, & maxima cum voluptate cognoscat, quæ ad equos pertinent? quomodo parandi sint, quomodo pascendi, quibus moribus erudiendi, quæ sit illos curandi ratio: cui scientiæ nobilissimi quidam viri tempus tribuere non sunt veriti, cum domi foris{q} vtilissima, & vitæ traducendæ necessaria sit. Minores trimos non putant emendos. Equorum & omnium propemodum animantium, quorum indiuisæ sunt vngulæ, & cornibus quoque præditorum è dentibus amissis ac renatis ætatem deprehendi autumant: quo de Columellam consuletis, si libuerit. Formam, quod sequitur, vobis depingam. Modica magnitudo commendat equum, vastitas & paruitas dedecorant. Fœminæ clunibus ac ventribus latæ sint, admissarij corpore amplo, formosi, partibus inter se vbique proportione respondentibus. Equi futuri species ab indole & corpore ipsius equuli seu pulli pendet. Optimus erit, si hilaris ac intrepidus appareat, quem nouæ rei conspectus auditus{q} nequaquam conterret, qui in pastu & cursu cum lasciua alacritate gregales ad pugnam lacessit, & palmam nititur præripere, & fossas nihil cunctatus transiliens, pontes quoque & flumi-

flumina ſociis haud exſpectatis tranſgreditur. Adde caput exiguum, membra non confuſa, oculos nigros, nares apertas, auriculas breues & arrectas, ceruicem latam, nec longam, & mollem, iubam crebram, ſubcriſpam, in dexteriorem partem inclinatam, pectus latum muſculorúmque toris numeroſum, humeros grandes, ventrem ſubſtrictum, lumbos latos, ac deorſum verſus preſſos, teſtes pares & exiguos, ſpinam duplicem: ſin minus, non extantem, caudam amplam, ſetoſam, ſubcriſpam, crura recta, alta, æqualia, genua parua, rotunda, clunes rotundos, nec introrſum ſpectantes, vngulas duras, altas, concauas, coronis mediocribus ſuperpoſitis. Totum denique corpus grande, ſublime, erectum. Cum ſint autem multa equorum genèra, videndum qua ſtirpe veniant: nobiles rectè è regionibus nuncupantur. Alimentum equini pecoris in prato herba, in ſtabulo fœnum aridum. Cum tempus aderit, manè & veſperi admittendi. Fœmina bimatu probè concipit, mas trimo inferior ad generis propagationem eſt inhabilis: generat autem ad annum viceſimum, equa poſt decimum, vt annoſa iam mater, tardam inertémque prolem edit. Hoc armentum præ aliis intemperantiſsimæ Veneris eſt, & inſigniter furit, immenſa libidine concitatum. Inde hippomanes, de quo ſic Virgilius.

Hinc demum hippomanes vero quod nomine dicunt
Paſtores: lentum diſtillat ab inguine virus
Hippomanes, quod ſæpe malæ legere nouercæ,
Miſcuerúntq; herbas, & non innoxia verba.

Huius (ſiue caruncula ſit, quam in fronte natam

pullus ſtatim vt aluo emittitur ſecum affert, ſiue quoddam *venenum* ab equorum naturalibus defluens, *cum ardore* venereo rapiuntur) Ariſtoteles, *Plinius*, Columella meminerunt: vtrumque ad *inſaniam amoris* immittendam certum eſt adhiberi. Tradiderunt quidam in Luſitania ad Oceanum equas ſine mare aſsidua & nimia *cupiditate* ſibi ipſis Venerem animo figurantes, è vento grauidas fieri: vt gallinas item, quarum oua ὑπηνέμια. Verùm ex *illis* conceptibus exiſtentes pullos equinos vltra *triennium* non viuere. Admiſſuræ præfectus *Peroriga* dicitur. Poſtquam conceperunt, non ſinentur aut quippiam *laboris* ſubire grauioris, aut verſari in locis frigidis: prægnantibus enim algor maximè officit. Quæ in annos ſingulos foetu implentur, inſtar ſegetum reſtibilium exſuctiores euadunt: nec pulli æquè laudabiles, ac diuturni ex anniuerſaria, quam ex alterna admiſſura procreantur. Loco amplo & tepido cum matre pullus verſabitur: ne aut frigore infirmus adhuc lædatur, aut propter anguſtias ab imprudenti matre obteratur. Vbi vires increuerint, in pabulum prodigendus, in quod etiam ipſa mater: ne deſiderio nati (quod huic pecori natura præcipuè dedit) noxam trahat, & contabeſcat. Quinquemeſtres paſcendi farina hordeacea cum furfuribus, & ſi quid aliud terra editum cupidè ac libenter edent. Antequam à matre diſtrahantur, *tractandi* ſunt manibus, ne poſtea exterreantur. Quò pertinet, quod vbi ſtant, fræna ſuſpendunt: nempe vt iis intuendis, & crepitu audiendo conſueſcant. Vbi iam trimus factus ad manus accedere cæperit,

pueꝛ

puer illis nunc in ventrem pronus, nunc ſedens imponendus. Equorum alij militantibus, alij vellaturam facientibus, alij ad curſuram, alij ad admiſſuram ſunt accommodati à natura. Quamobrem non eadem ratione ſpectandi habendiq; ſunt. Morbi horum macies, & quod vrinam ſuo tempore non mittunt, dolor capitis, & maxillarum, armi læſi, vermes in viſceribus ſpecie lumbricorum, cuius peſtis argumentum, ſi cum dolore crebrius volutantur, ſi vtero caput admouent, ſi caudam ſæpius agitant. Tuſsis, impetigines, papulæ, intertrigo, oculorum cicatrices, ciborum faſtidia, rabies: ſic enim lego apud Columellam, equos cum in aqua ſuam ipſorum imaginem contuiti fuerint, amore ſui exardeſcere, atque ita paſtionis oblitos, tabe cupidinis interire. Signa huius veſaniæ, cum per paſcua, veluti extimulatæ concurſant, ſubinde circumſpiciẽtes, quaſi requirant aliquid. I. Qua medicina curabiles ſunt iſtæ furiæ, ſi legiſti? C. Ad aquam aiunt deducendas: ibi ſpeculatas deformitatem ſuam, priſtinæ imaginis memoriam abolituras. R. Secundis auſpiciis partem ſecundam de pecudibus maioribus expediuiſti, & fuit hæc tibi ſignificanda gratulatio: tametſi rectiùs nobis ipſis gratulamur, quàm tibi: non enim quemadmodum ſumptus & impenſa: ſic etiam quæſtus eſt tuus, ſed noſter potius. Supereſt pars tertia, propter quam, non ex qua fructus capi dixiſti à ruſticis. Ac ſi non labor memoria, primum erat caput de mulis & hinnis.

III. DE HIS, PROPTER QVÆ FRVCTVS. MVLI, HINNI.

C. Tu, Rogate, veluti creditor valde memor, me debitorem appellare pergis, & vt fœnerator Alphius, ne ex bono malum fiam nomen non appellando, metuis. En æs tuum. Muli sunt bigeneri & insititij, quando ab radicibus distinctũ ac proprium genus suum nullum habent, cum equæ & asini satu creẽtur: vti contrà, ex equo & asina progignitur hinnus, sortitus à patre nomen, cum alioqui per omnia matri sit similior. Verùm & muli & hinni vsibus vtiles, fructibus sunt inutiles. Pullum hinnum recentem equæ ignoranti subiiciunt. Fallitur tenebris: nam obscuro loco partu eius legitimo remoto, alienus quasi ex ea natus nutricatur. Eo lacte fit amplior, quoniam equinum quàm asininum melius est. Planè hos vt equulos educãt, eorúmque ætatem ex dentibus æstimant. Minori corpore hinnus est quàm mulus, plerunque rubicundior, auribus vt equinis, iuba & cauda, & cætera, vt dictum est, similis asino. Ad mulos generandos equa videnda in annos decem, quousque amplissimæ & pulcherrimæ formæ sit, membris robusta, & laboris patiens, vt discordantem vtero suo generis alieni stirpem insitam facilè recipiat, ac perferat, & ad fœtum non solum corporis, sed ingenij quoque bona conferat. Docet experientia, plus eos à patribus socordię, quam à matribus vigoris trahere. Maris electio difficilior, quod sæpe probantis iudicium ab experimento est confutatum. Mulorum gregem qui parabit, consideret, num

nũm sint amplissimo corpore, num valida ceruice, robustis ac latis costis, pectore musculoso & vasto, feminibus lacertosis, cruribus compactis, coloris nigri vel maculosi. Tales & vecturis labores sufferent, & oculos aspectu delectabunt.

CANES.

Canum genus vnum est venaticum, alterum pecuarium: illud in syluis vagatur, & ad feras pertinet: hoc ad pastorem, qũia custodiæ causſa comparatur. Nolo enim subtilius, id quod Columellam feciſſe noui, in tria genera discernere, in villaticum, pastorale, venaticum. Ex his primum genus affirmat aduersus hominum insidias eligi, & villam, quæque in villa sunt custodire: secundum propellendis hominum, ferarúmque belluarum iniuriis, idq; obseruare domi stabulum, foris pecua pascentia: tertium quæri ad venatum exercendum, quod agricolam nihil iuuet: tam diligenti, inquam, partitione non vtar: possunt enim pecuarij nomine pastoralis & villaticus intelligi, quia scilicet pecoris nomine potisſimùm, tanquam custodes illius necessarij habentur: qua custodia & defensione præsertim capræ & oues indigent: aliæ contra lupos quidem satis seipsæ defendunt. Malè autem pecuarius canis custos mutus appellatur: nullus quippe homo clarius vociferatione aut clamoribus, quàm hic latratibus suis bestiam aut furem pecudibus rapiendis appropinquantem prodit. Quis tam incorruptus, tam vigilans excubitor? quis tam constans vindex? quis famulus domino tam fidelis? Hic, quandoquidem villam, fructus, pecora, familiam acerrimè custo-

dit inprimis ruſtico charus eſſe debet. Proprietates non illas quidem omnes, ſed aliquas adducam à Varrone & Columella requiſitas in canibus iſtis. Magnitudo ampla, vaſtus & canorus latratus, color vnus, magisq; albus aut niger, deiectæ & propendentes aures, nigri vel glauci oculi, acri lumine radiantes, amplum villoſúmque pectus. Bonitas generis olim à regionibus ducebatur maximè. A venatoribus aut laniis ne emantur: quod hi ad pecus ſequendum inertes ſunt: illi ſi leporem aut ceruum conſpexerint, eos citius quàm oues inſequentur. Cognati canes ſe tuentur mutuò egregiè: quare ex eodem ſemine prognatos referet non parum. Paſcuntur è culina & oſsibus, quibus ſi cibaria defuerint, deſtitutis gregibus ipſi ſibi alimonium quærunt: quod quia magno gregum periculo fit, ne fiat, ſtudioſè prouidendum eſt. Datur & panis hordeaceus in lac intritus, farina hordeacea cum fero. Non eos ſinunt guſtare carnes morticinæ ouis, ne irritati ſapore, ægrius ſe poſtmodum ab illis laniandis abſtineant. Apponunt etiam ius ex oſsibus, & oſſa ipſa contrita, vnde & dentes illis confirmentur, & medullarum ſapore acrimonia augeatur. Non niſi poſt annum vel mari vel fœminæ indulgenda Venus, ne & corpora labefactentur, & animi degenerent. Principium admittendi principium veris, quòd tunc catulire dicuntur. Tres menſes geſtant vterum. In fœtura obiicientur panes hordeacei, quòd ij magis alent eos quàm triticei, & lactis vberiorem præbebunt facultatem. Secundùm partum ſtatim eliges catulos qui placebunt amplius, reliquos abiicies. Quàm pau-

pauciſsimi in nutricatu relinquentur, tam optimos fieri neceſſe eſt, propter lactis abundantiam. Diebus XV. catuli videre incipiunt, & duobus primis à partu menſibus à matre non ſeparantur, ſed minutatim deſuefiunt. Quorum generoſam indolem conſeruare voluerimus, eos alienæ nutricis vbera ſugere haud permittemus. Si effœta lacte deficiatur, catulis caprinum dabitur, dum quadrimeſtres fiant. Vbi conualuerint, cathenis per diem continebuntur, ſoluentur noctibus. Qui eos caſtrant, eo minus relinquere gregem illos arbitrantur: qui id omittunt, putant eſſe idcircò acriores. Nucibus græcis in aqua tritis aures eorum, & inter digitos perliniũt, ne à muſcis & ricinis, & pulicibus exulcerentur. Ac per æſtatem ſanè ſic eorum aures aliquando à muſcis exulcerantur, vt totas amittant. Pulicoſis hæc curatio præſcribitur. Sume cyminum tritum pari pondere cum veratro, aquáque miſtum illine: ſeu cucumeris anguinei ſuccum, aut veterem amurcam per totum corpus infunde. Ne porrò à beſtiis atrocibus diſcerpantur, collaria iis imponunt. Nomina ne ſint multum polyſyllaba, quo quiſque vocatus celerius exaudiat: diſyllaba commendantur, vt ſunt iſta græca σκύλαξ, λάκων, & muliebria ἀπυδὴ, ἄλκη, ῥώμη, de quo & Xenophon in lib. de venat. De paſtoribus tantum ſupereſt vt agamus. I. Igitur ad metas tandem, ſed non æquè feſsi appropinquamus. C. Nondum, Iunili, ad vltimas. I. Hem, non recordabar, te adhuc de villatica paſtione, déq; vineis ac pomariis dicturum.

PASTO-

PASTORES.

C. Ad pecudes grandiores, qui sunt maiore natu, ad minores etiam pueri puellæq; adhibentur. Illi firmiores qui in collibus pascunt, quàm qui in fundo, & ad villam se quotidie recipiunt. Qui in saltibus versantur, erunt omnes sub vno magistro pecoris, qui cæteros vt ætate, sic peritia anteibit. Senio nimis grauem esse nolunt, quod nec pueri, nec senes difficultatem, arduitatem, asperitatémq; collium, atque montium perferre queunt: quod illis tolerandum, qui sequuntur greges armentitios & caprinos, quibus rupes ac syluæ ad pabulandum cordi. Horum erant antra non solum temporaria diuerticula, sed etiam legitima domicilia. In speluncis enim ouilia sua constituebant, quod ex Polyphemi fabula apud Virgilium & Homerum discas. Et μάνδρα nunc stabulum, nunc antrum significat. Basilius quoque stabulum in quo Seruator est editus, mandram appellat. Et Tityro fuisse speluncam pro domo, in carmine bucolico patet, quod ibi penum suum habebat. Sic enim Melibœum inuitans addit,

Hîc tamen hanc mecum poteris requiescere noctem
Fronde super viridi: sunt nobis mitia poma,
Castaneæ molles, & pressi copia lactis.

Pastores item veloces oportet esse, mobiles, expeditis membris: qui pecus insuper à bestiarum prædonúmque incursu defensare, onera in iumenta tollere, excurrere, iaculari queant. Galli quondam ad pascenda iumenta idonei censebantur. Opilio duci propior quàm domino, vigilantia & clementia magna vtetur, nec vnquam longius à grege recedet,

cedet, nec telum in eas immitet. Caprarius erit acer, durus, strenuus, alacer, atque audax: quique per rupes, solitudines, vepreta plerumque gregem non sequatur, sed præcedat. Qui in arbitrio vnius pastoris erunt, vesperi simul cœnabunt, & is curabit vt in promptu sint semper instrumenta, quæ pecori pastoribúsque sunt opus. Quà de fœtura pastorum qui in fundo pascunt, habent conseruam vxorem in villa, nec terminos quærit longiores pastoralis Venus. Eorum qui in syluis & saltibus manent, mulieres viribus integris esse oportet, quæ in opere multis regionibus viris nihil cedunt, quæ possint pascere pecus, ligna ad focum apportare, cibaria coquere, instrumenta seruare, eædem nutrices & matres esse. De pecuaria pro amplitudine argumenti haud multum: pro consuetudine mea prope nimium. I. At certè pro desiderio nostro, quod tu ipse tam erudita suauíque dissertatione vehementer auxisti, propemodum valde parum. R. Nihilo deterius, nec incuriosius tu nos sequenti sermone pasces, vti spero, quàm rustici pascere consueuerunt in saginario animantes suas. Nec fabam aut hordeum, sed diuiniorem quendam animi pastum obiicies. C. Vos existimabitis: equidem ego si mentes explere nequiuero, auribus saltem qualecunque prandium dabo.

ANNO-

ANNOTATIONES.

SEV PECVARIA) *Vt quempiam dicimus facere aruſpicinam, topiariam, argentariam, piraticam, ſtipendia, accuſationem: ſic facere & habere pecuariam, cum adiunctionibus etiam, grandem, nobilem, ouiariam, equlariam, capraríam &c. Cic. pro Quintio. Erat ei pecuaria res ampla, & ruſtica, ſanè bene culta, & fructuoſa. Non idem verò eſt agricultura, & hoc paſtionis genus: quandoquidem alius opilio, alius arator: quæ duo hoc magis ſunt differentia, quod nec bubulcus & armentarius ſunt idem, ſi poſsit in agro paſcere armentarius. Armentum quippe quod ager extulit non colit, ſed dentibus tollit: at boui debetur, ſi commodius frumentum in ſegete, pabulum in nouali proueniat. Quamobrem alia etiam ratio ac ſcientia erit coloni, alia pecuarij ſeu paſtoris. Illius, vt quæ in agro ſata ſunt ſe profundant, quò fructum faciant: huius, vt quæ nata ſunt, paſcant pecus: quod arator minimè, hoc paſtor optat maximè, herbarum prouentum videlicet. Hæc cum huiuſmodi ſint, non eſt tamen nulla, aut mediocris harum partium, votorúmque diſcordantium ſocietas, quòd pabulum in fundo compaſcere, quàm vendere plerumque domino fundi eſt maiori emolumento, & copioſa ſtercoratione, ad quam pecus eſt appoſitiſsimum, ſegetes exuberantiſsimæ aclatiſsimæ ſurgunt. Nec eſt vlla frumentifera regio, quæ non vt hominum, ſic armentorum opera indigeat. Ex quo iumentis venit nuncupatio, quod vel oneribus ſubuectandis,*

landis, vel aratro ducendo laborem noſtrum iuuant. Ergo qui prædium poſſederit, hunc vtriuſque diſciplinæ, & agrariæ, inquam, & pecuariæ haud ignarum eſſe oportebit: nec eius quidem, quæ ad villaticam paſtionem refertur, ex qua ipſa etiam non parua eſt exſpectandæ commoditas. In hanc propemodum ſententiam Varro, præfat. lib. 2. & Colum. præfat. lib. 6. Quod autem Varro lib. eodem cap. 1. affert, ſummum gradum naturalem fuiſſe, cum alerentur homines iis, quæ terra nullo imperante, & nullis ſaucia vomeribus, aut pulſata raſtris, vltro procrearet: ex hac vita poſtea ad ſecundum eos eſſe progreſſos, paſtoritiam videlicet, vt qui prius ex arboribus virgultiſque glandem, arbutum, poma, moras decerpſiſſent victus cauſſa, eandem deinde vtilitatem ex ſylueſtribus animantibus captis & manſuefactis peterent: tertio demum gradu à vita paſtorali ad agricolationem tranſiiſſe, in qua non pauca de ſtatu vtroque præcedente retinuerint: hæc, inquam, cum ille ſcribit, à vulgari fama poetarúmque figmento non recedit. Nobis ſacrarum originum liber, qui Geneſis inſcribitur, veritatem pandit, & propemodum cum primis hominibus agriculturam & paſtoritiam natas prædicat. Cain enim fuit vir agricola, & Abel paſtor ouium. Nec fuit, cum homines glandibus veſcerentur, ante inuentum frumentum ſcilicet. Dici tamen poteſt, non in omnibus terris eodem tempore, ſed in aliis citius, in aliis tardius fuiſſe cognitam rationem frumentariam. Quare aliqui ſanè mortales arborum baccis ante, & animalium carnibus,

quàm

quàm pane victitarint. CVIVS SPECIES HÆ) De ouibus agit Varro lib. 2. cap. 2. Colum. lib. 7. cap. 2. 3. 4. 5. Cato cap. 30. 96. 150. Plin. lib. 8. cap. 48. & aliis locis sparsim. Palladius lib. 8. cap. 4. De capris Varro lib. 2. cap. 3. Colum. lib. 7. cap. 6. 7. Plin. lib. 8. cap. 50. De suibus Varro lib. 2. cap. 4. Colum. lib. 7. cap. 9. 10. 11. Plin. lib. 8. cap. 57. De bobus Varro lib. 2. cap. 5. Colum. lib. 6. à cap. 1. vsque ad 26. Cato à cap. 30. ad 103. Plin. lib. 8. cap. 45. De asinis Varro lib. 2. cap. 6. Colum. lib. 7. cap. 1. Plin. lib. 8. cap. 43. De equis Varro lib. 2. cap. 7. Colum. lib. 6. à cap. 27. ad 35. Plin. lib. 8. cap. 42. De mulis Varro lib. 2. cap. 8. Colum. lib. 6. cap. 36. 37. 38. Plin. lib. 8. cap. 44. De canibus Varro lib. 2. cap. 9. Plin. lib. 8. cap. 40. Colum. lib. 7. cap. 12. 13. Cato cap. 12. De pastoribus Varro lib. 2. cap. 10. SI ÆTAS IN EO) Cuilibet parti harum trium partium generalium nouenas partes Varro tribuit, nos septem retinuimus, nec eas singulas in singulis perpendimus, quod nec ipsemet fecit. Quartam de iure in parando, quemadmodum, & qua verborum formula stipulationéque pecudem quamque emi oporteat ciuili instituto, & nonam ad parandum pascendúmque communem, de numero videlicet, quot greges & quantos sit pasturus, quot tauri, in quot matrices habendi, & alia huc spectantia, vt superuacanea praetermisimus. HARVM LAVDES, VTI BOVIS) De ouibus quidem hæc. In quibus primùm non sine caussa putant oues assumptas, & propter vtilitatem & propter placi-

placiditatem. Maximè enim hæ natura quietæ, & aptissimæ ad vitam hominum. Columella autem hæc. Præcipuè nos contra frigoris violentiam protegunt, corporibúsque nostris liberaliora præbent velamina. Tum etiam caſei lactísque abundantia non ſolum agreſtes ſaturant, ſed etiam elegantium menſas iucundis, & numeroſis dapibus exornant. Quibūſdam verò nationibus frumenti expertibus victum commodant: ex quo Nomadum Getarúmquo plurimi γαλακτοπόλαι dicuntur. Quæ de bobus Varro prædicat, annotat. quadam dialogi primi huius ordinis recitaui. Adde hæc tantum ex eodem loco. Ab hoc antiqui manus ita abſtineri voluerunt, vt capite ſanxerint, ſi quis occidiſſet. Ab his pleraque magna dicuntur, vt εὔσυκον, εὔπαις, εὔλιμος, εὐῶπις, vua quoque bumamma. Ex boue putrefacto naſcuntur apes dulciſſimi mellis matres, à quo Grecis βυγενεῖς. De nomine Italiæ, & ſuprema multa duarum ouium, ac 30. boum vide Gell. lib. 11. cap. 1. VENTER LANOSVS) Quæ id non haberent, apicas vocabant Romani veteres, & abiiciebant. Dicitur ouis apica, quæ ventrem glabrum ac nudum habet. πεῖκος & πέκος idem quod πόκος genere virili, hinc conformatum eſt apica. Eandem nominabant minam. Oues minæ hirtis opponuntur. ALLIA SERPILLVMQVE) Seruius tradit eſſe herbas calidas, quæ æſtum repellant. Nam vt etiam Plin. dicit, omnis medicina aut à contrario, aut à ſimili quæritur. Vnde & calor poteſt aut frigore, aut alio calore depelli. Hinc eſt quod in vltima ecloga cum amator remedium

quærit ardori, dicit se iturum in Scythiam, aut in Aethiopiam: quarum regionum altera est frigidissima, altera feruentissima. Serpyllus herba in græco aspirationem habet ἕρπυλλος. *In multis enim huiusmodi pro afflatu s. ponimus, vt* ἕξ, *sex,* ἑπτὰ *septem.* PRÆGNATIONIS VIDELICET) *Grauida est, quæ iam grauatur conceptu: prægnans velut occupata in generando quod concepit: inciens propinqua partui, quod incitatus sit fœtus eius. Festus.* VENTREM FERVNT OVES) *Agni qui post tempus nascuntur, remanserúntq; in valuolis intimis, chordi cognominantur. Ita apud Varronẽ pro vuluis, ex coniectura legit Vrsinus. Sunt autem valuoli Festo fabæ folliculi, quasi valliuoli, quia uallo fracti excutiũtur. Colum. lib 7. cap. 3. Nam per se hordeum, vel fresa cum suis valuolis faba &c. Benè valuolis, cum* χορίον, *vnde agni chordi, sit inuolucrum fœtus in vtero.* AD MATERNAM MAMMAM) *In nutricatu obseruandum, quot diebus matris sugant mammam, & id quo tempore, & vbi. Et si parum habet lactis mater, vt subiiciantur sub alterius mammam, qui appellantur subrumi, id est, sub mamma: antiquo enim vocabulo mammarumis. Hæc Varro. Alteram porrò mammarum lacte deficientem, minam vocatam, quasi minorem factam, ait Festus. Contra venustè munificem mammam appellat Plin. lib. 11. cap. 40. quæ lac reddit.* ARIETES SVBMITTENDI) *Virgil. eclog. 1. Pascite vt ante boues pueri, submittite tauros. Dicuntur submitti pecora, quæ in locum demortuorum capitum sufficiantur.* EA MAGISTEA

GISTER EXSCRIPTA) *Qui pastioni, seu pecuariæ præpositus est, audit magister pecoris, vt qui agriculturæ, villicus. Magister regij pecoris Faustulus apud Liuium lib. 1. Virgilius pastores ipsos ouium magistros dixit eclog. 2. eosdémque pecoris magistros eclog. 3. & Georg. 2. Item Columella.* HOC ALITER) *Ex antiqua formula, qua vtebantur in dicendis sententiis: Hoc aliter, hoc amplius dicebant, cum alter alteri assentiebatur quidem, sed quippiam vel addebat, vel demebat, vel immutabat. Varro lib. 2. cap. 3. De seminio dico eadem quæ Vaccius in ouibus. Hoc aliter, ouium seminium tardius esse &c.* INDITVM CAPRIS A CARPENDO) *Capræ dictæ, quod omne virgultum carpunt: siue à crepitu crurum. Vnde & crepas eas prisci dixerunt. Festus.* DENTES SATIONIBVS PERNICIOSI) *Quam ob caussam lege locationis fundi excipiebatur, ne colonus capra natum in fundo pasceret: Et Varronem lib. 1. cap. 2. Quædam enim pecudes culturæ sunt inimicæ, ac veneno, vt istæ, quas dixisti capras: eæ enim omnia nouella fata carpendo corrumpunt, non minimùm vites atque oleas. Itaque propterea institutum diuersa de caussa, vt ex caprino genere ad alij dei aram hostia adduceretur, ad alij non sacrificaretur: cum ab eodem odio alter videre nollet (Minerua) alter (Bacchus) etiam videre pereuntem vellet.* CLOACIS, ET STERQVILINIIS DEDITA) *Sus vnde dictus, & ab eo immolandi factum initium, præterea caussam cur luto gaudeat, exponit Varro lib. 2. cap. 4. In eodem exempla duorum*

ſuum obſtupeſcendæ pinguitudinis. FOETVM CVM MATRE) *Lactentium amiſſo nomine vocantur delici, etiam nefrendes, quod nondum fabam frendere queunt, id eſt, frangere. Qui à partu decimo die habentur purì, appellantur ſacres, quod tum ad ſacrificium idonei.* STERILIS VACCA DICITVR TAVRA) *Ex Verrio ſic appellatas docet Feſtus, quod non magis pariant quàm tauri. Quidam veriſimilius cenſent ex græco dictas. Nam Græci vaccas* ταύρας. *Sed tum non indicabitur ſterilitas: Græci enim fœtas & ſteriles ſic nominant.* PRÆGNANS HORDA) *Ab eo in Faſtis dies hordicalia, quod tunc hordæ boues immolantur. Sic Varro. At Feſtus, horda, inquit, prægnans, vnde dies quo grauidæ hoſtiæ immolabantur, hordicidia.* IN HOC DIVERTICVLO) *Diuerticulum aliquando indicat manſionem ad breue tempus, cum vel pluuias ventóſque declinantes, vel de via languidi atque feſſi in loco aliquo commoramur. Nonnunquam eſt vbi incipit ſemita, quæ te à publico itinere digredientem ad villam deducit. Id ex Terentio colligas: nam in Eunucho Phædria.*

Vbi ad ipſum veni diuerticulum, conſtiti.
Occepi mecum cogitare, hem biduum hic
Manendum eſt ſolis ſine illa.

REIICVLÆ REIICIENDÆ) Fronto Florentinus, qui hoſce libros Varronis in græcum tranſtulit, & Geoponica indigitauit, hoc vnum, reiiculæ, tribus verbis videtur interpretatus lib. 17. cap. 10. τὰς δὲ σείρας, καὶ τὰς ἀσθενεῖς, καὶ τῇ ἡλικίᾳ πρεβεβηκήσας ἐκβαλλέον ἐκ τῶν βουλίων.

ἐολίων. Colum. lib. 6. cap. 22. Nam & enixæ, & vetustæ, quæ gignere desierunt, summouendæ sunt, & vtique taurea quæ locum fœcundarum occupant ablegandæ, vel aratro domandæ, quoniam laboris & operis non minus quam iuuenci propter vteri sterilitatem patientes sunt. E DENTIBVS AMISSIS) Equus triginta mensium primùm dentes medios dicitur amittere, duos superiores, totidem inferiores. Lege reliquum Varron. cap. 7. ADMISSVRÆ PRÆFECTVS PERORIGA) Peroriga appellatur, quisquis admittit. Eo enim adiutante, equæ alligatæ crebrius admittuntur, neque equi frustra cupiditate impulsi semen eiiciunt. Apud Plin. in veteribus codicibus Pruriga inuenitur, à prurigine admissuræ. Praurigam dicere mirum non est. Nam eo modo quo & cludus claudus, & similia. Scalig. SEGETVM RESTIBILIVM) Ager qui quotannis obseritur, vocatur restibilis: veruactum, qui interdum requiescit. NON EADEM RATIONE SPECTANDI) Itaque peritus belli alios eligit, atque alit ac docet: aliter quadrigarius ac desultor. Neque idem qui vectarios facere vult, ad ephippium aut rhedam: quod vt ad rem militarem habere volunt acres: sic contra in viis habere malunt placidos, propter quod discrimen maximè institutum est vt castrentur equi: demptis enim testiculis, fiunt quietiores. Varro. PASCVNTVR E CVLINA ET OSSIBVS) Os enim cibus caninus. Plato in epig. sanè quàm festiuè. θυμὲ τί μηνύεις κυσὶν ὀστέον; Terent. parasiti cibum ossum dixit eodem modo: quia parasiti,

vt canes, assectlæ sunt mensarum. Etenim iners & ignauũ genus canum, quod non venationi, sed domesticæ custodiæ institutum est, vocantur τραπεζῆες Homero, vt ipsi quoq; parasiti sunt τραπεζῆες. Martial. Et maior rapuit canem culina. Elegantissimè igitur dixit Terentius de parasito: Viden' ossum & cibus quid faciat alienus? Quod explicatur illo Martial. Antiquæ venies ad ossa cœnæ. TVNC CATVLIRE DICVNTVR) Catulitionem rustici vocant gestiente natura semina accipere, eóq; animam inferente omnibus satis. Plin. lib. 16. cap. 25. Plaut. Meam vxorem vidè catulientem. Sed de canibus proprium est cum in Venerẽ feruntur, quod græcè σκυζᾶν. dicitur. Equire mulam dixit Columella de mula equum appetente. Tradit & Plin. equas domitas sexaginta diebus equire antequã gregales. COLLARIA IIS IMPONVNT) Collarium, id est, cingulũ circum collum ex corio firmo, cũ clauiculis capitatis, quibus intra insuitur pellis mollis, ne noceat collo duritia ferri. Quod si lupus aliúsue quis his vlceratus est, reliquas quoq; canes facit, quæ id non habent, vt sint in tuto. ET PRESSI COPIA LACTIS) Ouid. Lactis massa coacti. Circuitione exprimitur caseus, qui & coagulo cogitur & premitur. Premitur autem auctore Columella, ne sit fistulosus, quod ei accidit, qui latius remissiúsq; in formis suis habetur, nec satis cogitur. EÆDEM NVTRICES ET MATRES) De matribus familiâs, & puerperis robustis, cum vituperatione Romanarum fœminarum, quæ in conopeis iacerent, præ illis enincidæ (ἐξέτηλοι & vescæ) & contemnendæ, Varro lib. 1. cap. 10.

PRO-

PROGYMNASMA SEXTVM ET VICESIMVM.

Villatica pastio.

IIDEM.

CLEMENTIANVS. Quæ agenda sunt in alendis saginandisque intra aut iuxta villam animalibus, & quibus tota illa villaticæ pastionis ratio includitur, non æquè vt superiora, hoc est, non proximè ac propriè rusticationi subiiciuntur. Differenda sunt nihilominus, cum potissimùm in agris atque villis ea administrari videamus: nec tam in vrbe viuentibus, quàm colonis & rusticis quæstuosa sint: quando & auium inclusarum recrementis, macerrimis vinetis, aruisque sterilioribus opem ferunt, & illarum, cæterarúmq; similiter pastarum animantium carnibus mensas suas opulentant, redactóque ex eorundem venditione pretio ditescunt. Tres igitur ordines, & quasi actus habitura est hæc disputatio, de auibus, de quadrupedibus feris, de piscibus.

I. *DE AVIBVS.*

Ad primum genus accommodantur qui dicuntur ἀρνιδῶνες, ὀρνιθοβοσκεῖα, ὀρνιθοτροφεῖα, stabula scilicet seu receptacula auium cohortalium, & earum quæ conclauibus septæ ad pinguitudinem nutriuntur: ad alterum λαγοτροφεῖα leporaria: ad postremum ἰχθυοτροφεῖα piscinæ. Alites intra villæ ambitum ferè

aluntur, bestiæ sylvestres, & mutæ natantes, vt vocat Lucretius, circum villam. Rursus, alituum quidam terra sunt contenti, vt pauones, turtures, turdi, gallinæ: quidam insuper aqua & stagnis gaudent, & tam aquatilia quàm terrestria pabula consectantur, possúntque dici ἀμφίβια, vitæ duplicis, quales sunt anseres & anates. Cauebitis hîc, ne suspicemini secundo loco dicturum me duntaxat de leporibus, quia leporarium ipsa septa appellaui. I. Quæ igitur vis huius nominis? quæcunque est, hactenus nobis inaudita est. C. A parte quadam, vt in tota lingua latina mille alia, sic vocatur: significátque septa omnia villæ affictitia, quæ animantes, quanquam venaticas seu sylvestres pastionis caussa retinent: siue pecudum ferarum viuaria. Huius generis species vna est, in qua aper, caprea, lepus: altera in qua apes, cocleæ, glires à Varrone numerantur. Tertij generis formas etiam duas tradit: quod pisces alebant partim in aqua dulci, partim in salsa & marina. Iam vt parentur, quas diximus, animantes, aucupum, venatorum, piscatorum opera desiderabitur, eas mercari quoque ab his oportebit. Adhuc gradus binos vnũquodq; genus habet: frugalitatis scilicet antiquæ, & luxuriæ posterorum. R. Quàm latè patet in vita hominum, quod ponis de duobus gradibus, parsimoniæ veteris, & luxuriæ nouæ? Qua enim in re tandem non transuersim abiit à maiorum moderatione, simplicitate, abstinentia nepotum effusio, fastus & rapacitas? sed absint querelæ, quia inanes, quia cælo ac terræ loquimur. Carpe iter tuum, Clementiane, quod incæptasti.

C. A pe-

PAVO.

C. A pauone exordiar, cui, inter volucres præcipuæ pulchritudinis principatum natura conceſsit: & quidem mari, non fœminæ: quomodo etiam in pleriſq; quadrupedibus maiorem in maſculos, quàm in fœmellas honorem contulit. Pauonis cauda ſpecioſiſsima orbiculatim explicata, propter plurimorum ac nitidiſsimorum oculorum ſimilitudinem, noctis gerit hieroglyphicum, quod tùm cæli formam lucidiſsimis vndique ſideribus exornatam, & tanquam innumerabilibus nos aſpectantem luminibus intuemur, quo quidem nihil poteſt eſſe ad animi voluptatem iucundius. Certè pauo ipſe huius formoſitatis ſuæ ſibi conſcius, tum in primis rotat, id eſt, gemmantes caudæ pinnas in orbem circum ſe, & ſupra caput porrigit, & diuitias ſuas naturales oſtentat, cum plures ad ſe ſpeculatū acceſsiſſe animaduertit. Quod ſi aut nemo adſit, aut nemo admiretur, eam indignabundus colligit. Quare factum, vt etiam hominem glorioſum referret. Illa adagia: vnde hic pauo? pauone picturatior, non vos latent: iactantur nempe de multicolore veſtitu, quo quidam ſuperbè ingrediuntur. I. Expoſita pauonis elegantiſsima & florentiſsima ſpecies mihi in mentem reducit Aeſopi apologum: quo ille, vt alia omnia, ſapienter monet, in deligendo principe non ſolius formæ, ſed virtutis quoque & ſapientiæ rationem habendam eſſe: id eſt bonorum animi magis quàm corporis. R. Quæſo, frater, narra fabellam. I. Volucres regi declarando conuentum agebant, regnum ſua fretus pulchritudine

pauo petebat. Quo cum potiturus cunctis suffragiis videretur: surgens in medium monedula, sic intulit. At enim iste rex, si aquilam hostem habuerimus, qua nos tandem ope defensabit? R. Aesopicè profectò, hoc est, sapienter. C. Ego quæ restant de pauone. Si in grege constituendo oblectationem magis quàm fructum expetimus, marium quàm fœminarum numerum potiorem quæremus. Pauonum multitudini magnitudo loci respondeat, cubilia discreta sunto, & tectorio leuata, quò nec serpens, nec alia bestia, aspirare queat. Et quoniam purum locum amant, pastor earum circumiens fimum tollet. Stato diei tempore eos signo dato conuocabit, pauxillum hordei accurrentibus obiiciet: tum vt ne esuriant, tum vt numerum recognoscat. Trimatu peracto ad generandum habiles iudicantur. Mas ob gallinaceam salacitatem qua viget, fœminas quinque desiderat, eósque Veneris exercendæ amor ferme locis soli ostentis, spirantibúsque Fauoniis sollicitat. In fœtura, & ante admissúram vberiore pastu procurandi sunt, & ante stabulum curandum vt sit locus, in quem diei apricitate hilaritatéque inuitante emittantur. Oua pauonina gallinis etiam supponuntur: quæ quanto recentiora, tanto commodius excluduntur. Pauones matres quæ non incubant, tertiùm anno pariunt ferè: quæ autem oua à se facta fouent, totum fœcunditatis tempus aut excubanda, aut educanda pullitie consumunt.

TVRTVR.

Turtures in ornithone neque faciunt oua, neque excludunt, & vt capiuntur, ita farturæ destinantur. Semi-

seminibus milij delectantur, quamuis & tritico, & aliis etiam frumentis opimentur: quæ tamen ficca dari non debent. In dies singulos vicenos & centenos semodius satietate explebit. Hyeme offæ panis vino madefactæ ad crassitudinem eas breui perducent. Aqua potui semper recens in vasculis quàm mundissimis apponetur. In pariete mutuli, aut pali in ordinem defigentur, expansis supra cannabinis tegeticulis prætensisq; retibus ne auolent. Eæ quotidie mundabuntur, ne à stercore offendantur, quod agris & arboribus medicandis seruatur. Saginæ faciundæ sub messem tempus conuenientissimum, quoniam tum matres optimæ, tum confirmata pullities. Nouella turturum ætas quàm vetus farturæ aptior. De pudicitia huius & casta viduitate legetis Aelianum, Aristotelem, & alios.

COLVMBA.

De columbis attendite, quibus cum nihil sit fæcundius, nihil tamen est castius, nihil etiam simplicius. Quamobrem oculi sponsæ & sponsi in Canticis canticorum columbarum oculis comparantur, & à Dei filio præceptum scitis, vt simus simplices sicut columbæ. Oculi pudici, minimè lasciuientes & vagabundi, sunt columbini oculi. Prima columbis nota pudicitia, inquit Plinius, & neutri nota adulteria. Coniugij fidem non violant, communémque seruant domum: nisi cælebs aut vidua nidum non relinquit. Amor vtrique sobolis æqualis: sæpe ex hac causa castigatio pigrius intrante fæmina ad pullos: parturienti solatia & ministeria ex mare. Aelianus ait, si fortè impudico amore

amore captum hoc animal alienam Venerem persequatur, ipsum circumsederi ab aliis, ac marem quidem à maribus dilacerari, fæminam à fæminis disperdi. Hæc auis est omninò innoxia, nulli insidiatur, & minutissimis etiam bestiolis quibus aluntur passeres columbæ parcunt. Columba Noëmo dispulsas cælo nubes redditúmq; solem nuntiauit: Saluatori cum in Iordane ablueretur, supra caput astitit: rerum denique spiritalium diuinarúmque symbolum est. Nam ea notatur Christus, Spiritus sanctus, Ecclesia, Virgo Mater, Gratia, Charitas, sacra doctrina, spiritalis natura, homines simplices ac boni. Diebus quadragenis columbæ concipiunt, pariunt, incubant, educant, idq; totum prope annum faciunt. Pulli eduntur bini, qui mox vt creuerunt, & robur adepti sunt cum matribus pariunt. Insignis est columbarum timiditas, quam caussam puto, cur in locis excelsis, in summis tectis ac turribus libenter habitent: à culminibus quidem dictas scribunt. Amplius tamen agrestes & saxatiles columbæ, quæ vario sunt colore, turres colunt. Alterum genus colore albo ferè, est clementius: id cibo contentum domestico intra limina ianuæ pascitur. Cauum seu locus in quo conclusæ aluntur, περιστερεὼν, & περιστεροτροφεῖον appellatur, in quo sæpius ad quinque millia includi solitas Varro docuit. Vt testudinem περιστερεῶνα idem fieri vult, magna tectum camera, vno ostio, eóque augusto, fenestris punicanis, aut latioribus, vtrinque reticulosis, vt locus omnis sit illustris, & ne quis serpens aliúdue animal malefi-

cum

cum introeat. Intrinsecus totus locus, ipsæq; columbarum cellæ albo tectorio polientur, quo colore præcipuè delectari eas constat, & extrinsecus circum fenestras, ne mus aut lacerta ad columbarium adrepat. Parietes cubilibus continuis excauabuntur, aut paxillis in eos adactis tabulæ superponentur, quæ vel loculamenta quibus nidificent aues, vel fictilia columbaria recipiant, præpositis vestibulis, per quæ ad cubilia perueniant. Aqua pura influat, vnde bibant, vbi se lauent, quia mundæ sunt aues. Idcircò columbarium pastorem quotquot mensibus frequenter euerrere columbaria oportebit, & pullos promere, si qui erunt idonei ad vendendum. In locum certum, distinctúmque transferentur fœtæ, è quo eũolare foras in agros possint, ne velut graui perpetuæ custodiæ seruitio afflictæ senescant. Paululum vbi circa ædificia volitauerint, recreatæ exhilaratæq; ad fœtus suos vegetiores reuertuntur. Cibus earum milium, triticum, hordeum, pisum, fasceoli, eruum, lenticula, excreta tritici. Quo saginentur melius pulli columbini, cum pluma fuerint tecti, secludentur: deinde manducato candido farcientur pane, hyeme bis, æstate ter, manè, meridiè, vesperi. Facilius pulli sub matribus crassescunt, si prius quàm subuolent, paucas pinnulas subtraxeris, crura obtrueris, vt vno loco quiescant, & cibatum copiosè præbueris. De columbis ad necessitudinem rei satis, nisi quid præterea requiritis. I. Nos verò nihil, pergas licet, quo placuerit.

TVRDVS.

C. De turdis placet, in quorum ornithonem etiam

aues

aues quasdam alias immittunt, quæ pingues magno vendantur. Ampla constructur testudo, qua turdorum, coturnicum, merularum aliquot millia contineantur, in quam per canales angustos aqua illabatur, quò & difficilius inquinetur, & vtilius bibatur. Caduca educenda per fistulam, ne luto aues laborent. Ostium sit augustum & humile, eius ferme generis, quod cochleam vocant. Paucæ fenestræ, & eiusmodi, ne per eas conspicere queant arbores: quoniam earum aspectu atq; desiderio macrescunt, nec plus luminis ipsis indulgendum, quàm vt videant vbi assidant, vbi cibus fit, vbi aqua. Ipsa ostia & fenestræ debent operiri circum tectorio, ne qua bestiola nocens irrepat. Intus multi per parietes figantur pali, in quos aues sessum subuolent. Item perticæ inclinatæ ex humo ad murum, & in eis aliæ transuersæ gradatim, interuallis modicis annexæ. Præterea transuersæ perticæ perforatis parietibus aduersis aptantur, quibus insideant, cum expleti cibo requiem capessere volunt: eæ non altius à terra subleuantur, quàm hominis statura patiatur, vt à stante contingi queant. Cibatus turdorum ficus arida, diligenter pinsita, permista polline, adeo largè, vt supersit. Ne fastidio capiantur, censent varietate ciborum reficiendos, obiicienda myrti, & lentisci semina, item oleastri, baccæ ederaceæ, & arbuti. Quando necesse est ex auiario idoneas depromi, in aliud minusculum auiarium, quod secluſorium dicunt, includuntur, ibíque dantur neci omnes. R. Ah, cur ibi potius, & clam? C. Ne si spectent cædem reliqui, animis concidant, alienóque tempore ven-

venditoris moriantur. Sunt & turdi aduentitij generis : nam vt hirundines, grues, ciconiæ trans mare volant ac reuolant. Luſtremus nunc gallinarium. I. Sequimur te præeuntem.

GALLINA.

C. Matrices cuiuſmodi, quàm multæ parentur, quomodo paſcantur conſiderandum eſt. Adhæc quemadmodum admittant, & pariant, quo pacto oua incubent, & excudant. Pulli qua ratione, & à quibus educentur, & ſaginentur. R. Erunt ergo volenti ὀρνιθοτροφεῖον inſtituere meditanti, quod claret ex verbis tuis, perpendenda ſex. Emptio, paſtio, fœtura cum partione, oua, pulli, ſagina, ſeu fartura. C. Hæc, ipſa, Rogate. Quorum capitum ſingula, quàm pauciſsimis licebit vobis dabo. Numerus ſit capitum ducentorum, iis oberrantibus, præſit anus aut puer cuſtos, ne vel à furibus excipiantur, vel à fœuioribus animalibus deuorentur. Plumas laudant rubicundas aut fuſcas, pennas nigras. Vitari monent albas: etenim cum fermè molles reperiantur, ac minus vegetæ, inſuper nec fœcundæ ſunt, & quia propter candorem admodum conſpicuæ, aquilæ & accipitri præda fiunt. Sint robuſti corporis, quadratæ, pectoroſæ, capitibus magnis, rectis rutiliſque criſtis. Probatiſsimæ numerantur quæ quinos habent digitos, ita ne cruribus emineant tranſuerſa calcaria. Nam quæ hoc virile inſigne gerunt, contumacia efferuntur, & iniungi ſibi marem non ſuſtinent, raróque fœcundæ, etiam quando incubant, calcis aculeis oua perfringunt. Gallinacei mares comparabuntur ſalaciſsimi, fœminis altiores, rubentibus ac ſublimi-

bus

bus cristis, non obliquis, rostro breui & aduncо, oculis rauis aut nigris, palea ex rutilo subalbicante, iubis ex auro flauis per colla ceruicésque in humeros diffusis, feminibus hirtis, cruribus breuibus, vnguibus longis, cauda magna, frequentibus pinnis. Præstantes etiam habentur si sint elati, alacres, vigilaces, qui non facilè terreantur, qui vociferent sæpe, qui in pugna pertinaciter resistant, coniugalem gregem animosè defendant, animalia gallinis infesta, non solum non fugiant, verùm ea quoque interficiant. Cibaria gallinarum pinsitum hordeum, & vicia, cicercula, milium, panicum, excreta tritici, lolium decoctum, furfures. In caueis crebræ perticæ traiiciantur, gallinis omnibus sustinendis: verùm dolatæ in quadrum, ne earum teres leuitas superfilientem volucrem non recipiat. Vbicunque cohortem porticus vel tectum protegit, puluis aut cinis esto iuxta parietes, vt sit quo se perfundant, atque ita pennas emundent. In parietibus erunt cubilia gallinarum, aut palis in eosdem vehementer impulsis viminei quali superpositi. Præponenda vestibula, per quæ ad cubilia seu pariendi, seu incubandi causa introeant: neque enim ipsis nidis inuolare debent, ne assilientes pedibus oua comminuant. Quo tempore parturient, curæ erit gallinario, vt quàm purissimis paleis habeant constrata cubilia, ea subinde conuerret, aliáque substramina quàm recentissima substernet, ne pulices & alia nascantur animalia, quæ auem conquiescere sua importunitate non patiantur. Quæ causa est, vt oua aut inæquabiliter matureſcant, aut conseneſcant, Oua incuba-

cubabit non plus XXV. Aptiora quæ recentiora: possunt etiam incubari requieta, dum ne diebus decem vetustiora sint. Gallinaceis pullis opus est diebus viginti: pauoninis, si ea gallinæ subieceris, ter nouenis. Interuallo dierum aliquot circumibit curator, oua versabit manu & inuertet, vt calore æquabiliter concepto animentur. Si qua vnguibus læsa aut fracta repererit remouebit. Vtrum oua plena atque vtilia sint nec ne, si vis nosse, in aquam demitte, inane natabit, plenum desidet. Tolle ad lumen, si perlucebit, non est plenum. Ne huius rei cognoscendæ concusseris, quia venas vitales confundes. In ouis supponendis numerum imparem sumunt, & vt mares quàm plurimi excludantur, longissima & acutissima quæque, vt fœminæ, rotundissima subiiciunt. An verò semen pulli habeant oua, intelliges si quatriduo post incubatum contra lumen tenueris, ac purùm & vniusmodi videris. Duarum aut trium gallinarum pulli recentes ad vnam transferuntur, quæ sit melior nutrix: id faciendum primo quoque die, dum mater suos alienósque ob similitudinem non dignoscit. Ne sint tamen capita plus triginta. Seruantur oua per hyemem si paleis, per æstatem si furfuribus obruas. Alios custodiendi modos omitto, quò sim contractior. Diebus XV. primis polentam mixtam cum nasturcij semine pullis obiiciunt, terra ante constrata puluere, ne quid eius durities ipsorum rostellis noceat. Cauendum ne à serpentibus afflentur, quorum pestilenti odore intereunt. Quare incendunt cornu ceruinum, galbanum: nam horum odore fugantur. Ad saginam

includentur gallinæ in locum tepidum, angustum, in quo se versare non possint, tenebricosum: nam motus & lux earum pinguitudini aduersantur. Ex vtraque parte sint foramina: vnum quo caput, alterum quo cauda exeratur & clunes. Substernetur palea aut fœnum: durè enim cubantes, difficilè pinguescunt. Plumas à capite & sub alis, & clunibus vellunt. Illic ne pedes creentur: hîc ne stercore loca naturalia exulcerentur. Farciunt turundis, seu offis hordeaceis partim admixtis ex farina loliacea, aut seminè lini ex aqua dulci. Bis die cibum dant, & quibusdam signis obseruant, an prior sit concoctus: vitanda est enim maximè cruditas. Hoc faciunt ad dies XXV. tunc denique pingues fiunt. Nonnulli ex triticeo pane, mixto vino bono & odorato eas saginant. Si nimio cibo fastidiunt, remittendum est à datione.

ANAS.

De anaticulis fabulemur. Mirabile quiddam de his Columella. I. Amabo te dic illud mirabile. C. Ventris intestinorúmq; dolorem abire bobus visu nantium, præsertim anatis. Eandem maiore profectu mulos & equinum genus sanare conspectam. Νεοσσοτροφεῖον ponendum loco palustri, quandoquidem paludibus lætantur anates. Si copia defuerit, at ibi saltem, vbi naturalis lacus, stagnum, aut manu facta piscina fuerit. Altitudo sit pedum septem, & circum totum parietem intus crepido lata, in qua secundùm parietem sint tecta cubilia, ante ea vestibulum exæquatum tectorio opere testaceo. Ibidem canalis perpetua, inquam & cibus poni-

ponitūr & aqua: sic enim pascuntur. Pabula sunt triticum, hordeum, vinaceum, vuæ, nonnunquam ex aqua cammari & quædam eiusmodi aquatilia. Consilium est vt anatum circa paludes, vbi plerunque fœtant, oua colligas, ea cohortalibus gallinis subiicias: sic enim excluſi educatíque pulli ingenia deponunt syluestria, clausíq; viuariis haud dubitanter progenerant. Sed iam nostrum præsentit odorem, & strepit Romulidarum arcis seruator candidus anser. R. Quid hoc est historiæ? C. Capitolium Romanum vrbe à Gallis capta, anserum voce seruatum est, canibus conticentibus: tanto rem silentio hostes conabantur. Quapropter publicè anseribus locata sunt cibaria, & canibus quotannis, quia tam malè vigilassent, suffracta cura. I. O graui pœna mulctatam somnolentiam.

ANSER.

C. χηνοβοσκεῖον seu χηνοτροφεῖον locus est, in quo aluntur anseres, quos legere iubent amplos & albos, quoniam plerunque pullos faciunt sui similes. Admittuntur in bruma commodissimè. Saliunt ferè in aqua. Singulæ non plus quater in anno pariunt. Haræ faciendæ singulis vbi pariant, & palea substernenda. Earum oua notandum signo aliquo: nam aliena non excudunt. Plerumque nouem aut vndecim, minimùm septem, summùm quindecim subiiciunt. Incubat tempestatibus dies XXX. tepidioribus XXV. Anserculos diebus quinque patiuntur esse cum matre, post quotidie cum serenum est, in prata prodigunt, & ad piscinas ac paludes. Pullorum cellas prouident ne habeant in

ſolo humorem, & molle ſuſtramen, & ne muſteſa aut alia officiens beſtia eo accedat. Victui obiectant polentam hordeaceam, aut farraginem, herbámue teneram aliquam conciſam. Incubantibus hordeum in aqua intritum apponunt. Seſquimeſtres pullos ad ſaginam ſeparant, iis in ſaginario polentam & pollinem aqua madefacta præbent, ter per diem. A cibo largè dant bibere. Vagari prohibent, vt ſint calido & tenebroſo loco curant: quæ res ad creandos adipes multum valet. Ad hunc modum curati, circiter duobus menſibus pingues euadunt. Quotieſcunq; ſumpſerunt, purgare locum oportebit: amant quippe locum purum, quamuis ipſi nullum relinquunt purum. Terminabo hanc partem verbis Columellæ. Anſer nec maximam curam poſcit, & ſollertiorem cuſtodiam præbet quàm canis. Nam clangore prodit inſidiantem, vt in Capitolio, cum aduentu Gallorum vociferatus eſt. Nec tamen ſine aqua, nec ſine multa herba ſuſtentetur, nec vtilis eſt locis confitis: quia quidquid tenerum poteſt contingere carpit. Non eſt magni fructus: præſtat tamen pullos & plumam, quam non vt in ouibus lanam ſemel demetere, ſed bis anno, vere & autumno liceat vellere. I. Cum apes ſint etiam, appellentúrque à doctis nunc aues, nunc volucres, cur tu eam diſputationem non ſubtexis huic parti potiſſimùm? C. Quòd ab iiſdem doctis poſterius de iis cerno diſputatum: quando nimirum alteram partem villaticæ paſtionis, quæ eſt de ſylueſtribus pecudibus differuerunt. R. Tu ergò magis locum in quo habentur, ſimilem vtpote ferarum viuariis reſpi-

reſpiciens, quam volatum, & quandam præterea feritatem beſtiolarum iſtarum, aptius te putas nunc quàm antea de iis acturum. C. Ego quamuis locus & exemplum id poſtulent, ne nunc quidem de apibus agam. I. Fortè præteriturus es hoc negotium: quod ne facias, etiam atque etiam te rogatum volumus. Nihil enim opinamur nos audiuiſſe adhuc, quod æquè libenter audire debuerimus. De iſtis melliſicis volucribus, de florilegis auiculis iſtis floridam & mellitam prorſus abs te orationem expectamus. C. Abſcedat metus, non præteribo. R. Quando igitur de iis ages? C. Cum leporaria & piſcinas percurrero. Tum, quia longiuſculus ſermo erit, quò vagemur liberius, quæcunque vos delectare poterunt de apum Repub. ex optimis quibuſque ſcriptoribus adducemus. I. Conſilium perplacet, & in eo penitus acquieſcimus.

II. DE QVADRVPEDIBVS FERIS.

C. Quondam propter villam viuaria habitationibus dominicis ſubiecta, lepuſculis, capreis, damis, ceruis, apris, & aliis huiuſmodi feris comparabant: prope villam, inquam, quò & clauſa venatio poſſeſſoris oblectaret oculos, & inde ad lautiorem epularum apparatum, tanquam è cella quæ placuiſſent depromerẽtur. Non parum tamen tota ratio ad dominorum quæſtum proficiebat. Hîc præcipitur patrifamiliâs, ne iis alimentis, quæ ſponte ſua tellus fundit, contentus eſſe velit: ſed hordeo, adoreo farre, faba, vinaceis, & rebus minimi pretij, clauſis ſuccurrat, iis temporibus, quibus pabula ſyluas & nemora deficiunt. Atque vt perſua-

sum sit feris, hanc sibi aliunde alimoniam contingere, vnam alterámue cicurem bestiam immittere suadent, quæ viuarium peruagata, cunctantibus ad vescendum duces fiant. Nullus ferus finendus est supra quadrimatum senescere. Cum namque tamdiu incrementa capere soleant, postea macescunt. Aere igitur eos mutandi tempus est, dum viridior ætas pulchritudinem corporis tuetur. Lepores fœcunditate sua breui leporarium replent. Nam sæpe cum catulos habent recentes, alios gestant in vtero. Si quos saginare libuerit, è leporario promptos caueis conclude: loco enim clauso adipes concipiunt. Spatiis annorum plurium ceruus sustineri potest. Diuturna eius iuuentus, quia vita longissima. I. Vt non sit frustra vsurpatum illud: ceruo viuacior. Nuperrimè in historias quasdam incidi, in quibus etiam hanc legebam. Apud Peucetios Italiæ gentem quondam fuisse templum Dianæ haud ignobile, & in eo præter alia monumenta æneum antiqui operis torquem repertum, in quo fugientibus pœne literis inscriptum cernebatur: DIOMEDES DIANAE. Fertur Diomedes Troia incensa ad ea loca cum venisset, torquem illum capti cerui collo circumposuisse, & Dianæ consecrauisse bestiam. Eam multis post sæculis Agathocles Siracusanorum tyrannus in venatu confecit, inuentumq; torquem pelle iam superinducta Dianæ suspendit. Clarum profectò longissimi æui in ceruis indicium. Occurrunt simul versus Hesiodi (ad eum quippe auctorem referuntur) in persona Naidis nymphæ pronuntiati de ætatibus animalium: ex quibus animaduertere licet,

licet, quàm breui gyro æuum hominis claudatur. Tametsi meræ fabulæ nonnullis videantur, censentibus, extra elephantum hominem omnibus animalibus viuaciorem esse. Sed versus quæso audite.

Ter tria sæcla hominis transmittit garrula cornix,
Quattuor at peragit cornicis tempora ceruus,
Ceruinam ætatem coruus ter præterit ater.
Coruinos annos nouies agit Indica phœnix.
Atqui crispicomæ, soboles Iouis alma tonantis,
Egredimur decies phœnicia sæcula nymphæ.

C. Lepores & huius generis animantes in viuaria vacerris cincta conferri nolunt, quandoquidem ob corporis paruitatem facilè clatris subrepunt, & liberos nactæ egressus, fugam moliuntur.

III. DE PISCIBVS.

Quid si nunc ad piscinas abeamus, & ego me transmutem in piscinarium? I. Hoc est quod & tu de summa debes, & nos expetimus vehementer. C. Nec nolens ego hanc disputationem ingredior, præsertim cum viros nobiles, honoratos, copiosos hac procuratione mirificè oblectari consuesse non me fugiat: quos non puduit interdum vt in equis expeditos venationi: sic ocreatos piscationi tempus dare: nec maiorem perceperunt animis suauitatem, cum feras insectando iaculis configerent, aut immissis canibus comprehenderent, quàm cum retia suis trahentes manibus squamosas pecudes, & natantium omne genus in ripas captiuum educerent. Præterea non ignoro piscinarum curatores, cum antea obscuri & ignobiles, & in

maxima hominum ignoratione viuerent, propter præstitam in suo munere sedulitatem, qua efficiebatur vt cùm ex multitudine, tum ex bonitate piscium non minimus pecuniæ fructus ad dominos rediret, ex seruis factos esse liberos, & ex contemptis inclytos: idq; iis in terris, vbi piscinarum est plurimus & antiquissimus vsus: vbi proceres ex earum cultu diuites diuitias colligunt: vt proinde asserere palam audeant, ea sibi prædia quæstuosiora videri, quæ sint piscinis ornata. Quis enim nescit non tanti modium vnum olerum aut hordei solere vendi, quanti vnum piscium, & maiorum præcipuè? Quin etiam metreta vna minutorum magnum fœni cumulum pretio vel exæquauerit, vel superauerit. Sollicitudo item multò maior, opera laborioſior, sumptus amplior hortis, vinetis, aruis, pecuariæ, quam piscinis seu rei piscariæ impendendus est, quæ sanè non ita vt segetes, & fructus tempestatibus est expositа. Quod autem ad originem huius instituti attinet, qui memoriam veterem literis prodiderunt, affirmant huius quoque rei studium celebrauisse Romanos veteres, sic, vt etiam dulcibus aquis marinos pisces clauderent, atque eadem cura mugilem scarúmque nutrirent, qua postea murena & lupus educati sunt. Nolebant vlla parte copiarum defici. Quare non modo piscinas à se constructas frequentabant, sed etiam quos rerum natura lacus fecerat, conuectis marinis seminibus replebant. Inde Velinus, inde etiam Sabatinus, & item Vulsinensis, & Ciminus lupos auratásque procreârunt. Illarum istam curam sequens ætas aboleuit, & lautitiæ locupletum maria

ipsa

ipſa Neptunúmque clauſerunt. Romanis igitur aliæ piſcinæ dulces fuerunt, aliæ ſalſæ: quod aliæ dulcibus aquis incluſos paſcerent piſces, aliæ ſalſis & marinis, iuxta mare videlicet, eò aqua è mari deriuata: ſed dulces haud multum poſterioribus ſæculis apud eos valuerunt, qui nihil putarent referre vtrum illæ mugilibus, lupis, & huiuſmodi, an ranis eſſent plenæ. Salſis delectabantur quibus inerant pelagij piſces, quorum illis ſtudium magnum, &, ex quarum piſcibus non ſecus quam ex gentibus ac ciuitatibus deuictis nomen ſuum ſibi adepti ſunt, Oratarum, & Murænarum ſcilicet. Diſſeramus igitur de dulcibus, quarum commoda eos latuerunt. In his ponendis ædificandíſque non plus occupabitur loci, quàm res poſtulauerit. Regulas aquarias ad aquas perlibrandas, & in aggeribus conſtruendis proportiones ſeruabimus: quod cum antiqui neſcierint, ideò tam multa in piſcinis vetuſtioribus peccata ſunt. Ad piſcinam aptior eſt locus pinguior, humidior, rarior, quàm exilior, aridior, denſior: potiſsimum ſi cyprinos (vulgus carpiones nominat) educare deſtinabis. Valet nihilominus fundus glareoſus, calculoſus, ſabuloſus, glebis pinguibus tamẽ admixtis: ſcaturigines & vligo cœnoſa, eáque perpetua in vitio ſunt. Priſci mortales loca ſaxoſa, aut infrugifera planè, aut eiuſmodi deligebant, vnde vectigal tenue capiebant. Nos ſterilem locum inprimis cauendum ducimus: qui quoniam ſucco omni caret, maximè cyprino generi, cui inde nutrimenta & craſsities, pernicioſus reperitur. Situs piſcinæ commodiſsimus æqualiſsima, & ſpatioſiſsima, aut

nonnihil prona camporum, pratorum, nemorúmque planicies, cum vicinitate riui, laci, fluuij, fontis, vnde recens semper aqua influat, cum qua illabuntur alij quoq; pisces, qui numerum luciorum, cyprinorúmque, quorum gratia potissimùm piscinæ conduntur, atque etiam fructus possessoris amplificant: vt sunt barbi, seu mulli, labrus, anguilla, haleculæ riuales, mænulæ, cammari, caraces &c. Iam verò haud parum interest cælestés ne, an montanas, an campestres aquas inducamus. Primæ sunt incertæ, quia pluuiæ incertæ. Sunt etiam infœcundæ. Alteræ frigidiores, quàm vt eas cyprini ferre in æstate queant. Tertiæ quia lentis lapsibus fluitant, & solibus tepescunt, & piscifera sunt, vehementer vtiles piscinis iudicantur. Et quoniam ventis sæuientibus aqua intumescit, crebrisque assultibus aggerem verberat, eodem ferè modo ille quo castrensis agger contra istam velut hostilem incursionem communiendus, & circumcirca vallandus erit. Aut ergo pali terræ fistucis quàm firmissimè impacti, vt quati & commoueri neutiquam possint, aggeri proni incumbent modicis interuallis distantes, arborúmque stipitibus ac truncis irretiti: aut secus palos ita, vt dixi, locatos, confusè & aceruatim aliæ arbores super alias constipabuntur. Hic quercus & abies primas partes tenent: siquidem humoris citra vitium patientissimæ sunt. Seminarium in parte quacunq; fundi, modo rigua, vtiliter constituetur. Locus ille non spatium vastum, non apricitatem, non pingue solum requirit: quippe qui ad tempus tantummodo sobolem, paulò post ampliori coloniæ transcribendam,

bendam, & ad fœliciora pabula dimittendam cohibet. Videndum tamen ne cœnosus sit: quando oua cyprinorum ex attritu mutuo in terram labentia, & luto præfocata animas induere nequeunt. Huiusce modi viuaria similiter aut piscinæ maiores suum habebunt aggerem, vallum, loriculam, canales, septa, & emissarium. R. Quid est quod de attritu & ouis afferebas? dic dilucidius, si placet. C. Cyprini, vt piscium plurimi, confricta mutuo res Veneris agitant, idq; Aprili aut Maio. Iis temporibus nimirum mediocriter calentium aquarum illecebra titillatus mas, adeò meatus lactei humoris plenos ac peruios gerit, vt vel ad leniſsimum alui contactum semen inde stillet. Fœmina quoque per eosdem menses ardoris sui dat indicia: nam præter solitum turgescit, & marem auidius consectatur. Quod nisi masculi semen oua contigerit, animas non acquirunt. Quanquam in tanta copia, quanta in vnoquoque vtero latet, oua singula aspergi non possunt: quod si fieret, breui stagna, flumina, maria replerētur. Perca in oua prognata statim inuadit. Lucius autem in paruulos cyprinos grassatur, & est certiſsimum huius stirpis exitium. Proinde, nisi cum tempus venerit, ne in piscinam immittatur. I. Atqui hoc tempus quando est? C. Nonnunquam cyprinis fœtibus piscinæ vsqueadeo completæ visuntur, vt tantæ immensitati pabulum suppeditare desinat. Tum pro numero & amplitudine piscinarum inducendi sunt lucij, quorum ingluuie luxuries illa depascatur. Hoc vbi factum erit, cyprini reliqui saginæ delecti, liberalius aluntur, citius grandescunt, ipsi etiam

lucij

lucij saginantur, venditíque lucrum vberiùs apportant. Nunc amplectar verbis tribus officium piscinarij. Curabit quæ ad aquam, ad pisces, ad piscinam vniuersam pertinent. Cauebit ne humor necessarius aliquando pisces relinquat, ne moriantur. Videbit ne repentinis, aut quotidianis imbribus aquæ adauctæ aggerem dilacerent: neúe putiscant, si diutius stagnauerint. Ad pisces quod attinet, curæ habebit vti matres statis temporibus in seminariis pariant, & vt proles maturæ transferantur quò debent, atque vt in transferendo cautio adhibeatur, vt numerum piscium dominus intelligat, vt in piscinis legitimè nutriantur, & naturæ sollertia humana diligentia adiuuetur. Commune est omnium piscium ex aquis alimentum præcipuum capere. Sunt interim certa ciborum genera cuique generi idonea. Congri, murænæ, lupi, carne tantum pascuntur: mulli carne & alga: scarus alga tantùm: salpa alga & stercore: capitones limo: cyprinus limo & arena glebæ permixta, lumbricis, culicibus, & muscis aquas superuolitantibus. Aliam insuper huius piscis alimoniam prætereo. Piscinas circumibit sæpiùs, inspiciet & explorabit num quippiam furore ventorum tempestatúmque aut ab ipsis aquis læsum violatúmq; sartura, emendatione, instauratione indigeat. Studebit quoque ne quid ibi ab auibus, bestiis, hominibus detrimenti accipiatur. Sunt insuper quæ vere, sunt quæ æstate, sunt quæ autumno, sunt quæ hyeme agat piscinarius, quæ vt breuitati consulatur, missa faciemus. R. O si dies hic volueretur tardius: si fieret, inquam, dies præsens tam longus,

gus, quàm fuit illa nox in Amphitruone Plautina, ne tu ſpatio excluſus quidquam rerum tam elegantium, & auditu gratiſsimarum ſilentio traderes. C. Quaſi non etiam valde gratum iucundúmque ſit & piſcari, & piſcatui adeſſe. Nam hoc eſt quod laboribus ſuis piſcinarii quærunt, hoc eſt, quod vnicè volunt: ſiquidem nec colonus agrum, nec vinitor vineam colit vt colat: ſed vt fructus ſibi quàm largiſsimè reſpondeat. Dulce eſt piſcari, quia ex mutatione piſcium nummis complere ſaculum dulce eſt. Parata huic venationi inſtrumenta vt ſint faciendum eſt, ne incæpta poſtmodum impediantur. Verricula bina, vnum maius, maculis grandioribus, per quas iuuentus elabatur: alterum minus, maculis anguſtioribus, ad minutiores illos aquarum incolas ſeorſim capiendos. Comparabuntur deinde ſolia aliáque vaſa in quæ cyprini, alia in quæ lucij, alia in quæ cæteri piſcium conjecti maneant dum vel apud piſcinam ſtatim diuendantur, vel ad viuaria & ſecluſoria plauſtris ac doliis auectentur. Teneriores qualis & naſsis committentur. Erunt inſuper in promptu incernicula ad piſces è ſoliis vaſisq; depromendos, ne manibus identidem contrectentur. Quia verò minor gens non venditur numero ſed menſuris, adſint vrceoli, vrnulæ, corbulæ. Super aggere pali defigentur, ad quos ſecundùm piſcationem humida lina ſuppendantur ne putreſcant. Aqua quantum ſatis eſt dimiſſa, horis antemeridianis ad piſcatum aggrediendum eſt, quod piſcatoribus tum alacrior ineſt animus, & piſces minore negotio capiuntur, ſecuriúſque die nondum caleſcente tra-

ctan-

ctantur. Tractus secundus præda ditior est quàm primus: aqua enim magis turbata piscium oculis maiorem facit caliginem: quò fit, vt insidiis elabi difficillimè possint. De piscibus hæc hactenus. I. Non fumus piscati in aere: capturam, ni fallor, bonam cæpimus, retibus integris. C. Efficiam tandem, vt etiam mella gustetis: nam in apiarium vos inducam. Pascuntur foris hæ aues, intus operi faciendo sedulas dant operas: operi, inquam, quod vt Varro ait, est & diis, & hominibus acceptum: quod fauus venit in altaria, & mel ad principia conuiuij, & in secundam mensam administratur. Mella contrahunt, succúmq; dulcissimum, subtilissimum, ac saluberrimum. R. Non ergo amara, sed suaui quadam & melliflua casa ditati nos duo hinc recedemus. I. Melliflua quidem, vt dicis: vereor tamen, ne isto melle, quod promittit Clementianus, magis expleti, quàm satiati discedamus. C. Támne auidus es? Mihi curæ erit, ne tu parsimoniam meam accusare queas.

APES.

Scriptus est postremus Georgicorum liber à Marone de natura & moribus apicularum, quibus quemadmodum ab ipsa rerum omnium creatrice plurima est ingenerata sollertia: ita poeta ipse ad eam scriptionem non parum studij & artis accommodauit, materiæq; humilitatem eloquentia sua in altum extulit, omnibúsque admirandam effecit. Virtutum quidem non qualium cunq;, sed nobilissimarum in tantillis volucribus clara deprehenduntur, & expressa vestigia: quas vt absolutius cognoscerent, magnam vitæ suæ partem in iis cogi-

cogitationibus quidam peregerunt. Alij ob eandem cauſſam perdiu in ſyluis ætatem traduxerunt: ſic enim lego apud Plinium. Ne quis miretur amore earum captos Ariſtomachum Solenſem duodeſexaginta annis nihil aliud egiſſe: Phyſicum verò Thaſium in deſertis apes colentem Agrium cognominatum, qui ambo ſcripſere de his. Hominum more (propter quos ſolæ ex inſectis genitæ ſunt) ſolitudinem auerſantur, frequentiam & ſocietatem amant, otium fugiunt, munera inter ſe officiáque partiuntur, ædificant, pariter opus faciunt, alimoniam condunt, colonias mittunt, alternis tanquam in exercitu ſomnum capeſſunt, communes vtilitates in medium afferunt, nihil curæ & diligentiæ in ſe rebúſque ſuis tuendis prætermittunt, tantáque ſunt induſtria, & tam ingenioſæ, vt à nobis conſilio intelligentiáque ornatis animantibus parum diſtare videantur: certè inter inſecta præcipua eſt illis admiratio, & omnium aſſenſione principatus. I. De ratione reparandarum apum, non dubitamus verum eſſe, quod de boue mactato & fimo obruto dicitur: quo autem pacto naſcantur, per Venerem ne, an alia via, id eſt, quod audire etiam atque etiam cupimus. C. Inter eruditos magnam ſuper hac re, & ſubtilem quæſtionem excitatam affirmauit Plinius. E. floribus progigni, & omnis concubitus ignaras eſſe, multorum eſt opinio, quam ſic Virgilius explicauit.

Illum adeò placuiſſe apibus mirabere morem,
Quòd nec concubitu indulgent, nec corpora ſegnes
In Venerem ſoluunt, aut fœtus nixibus edunt,
Verùm ipſæ foliis natos, & ſuauibus herbis
Ore legunt.

Viſum

Visum est aliis eas vnius coitu nasci, regis nimirum: hunc solum marem, reliquas apes totius examinis esse fœminas, illúmque tanquam maritum, non velut ducem ac regem assectari. Aduersus vtramque sententiam ab eodem Plinio affertur difficultas. Illud dubitatione caret, eas gallinarum more incubare. Quod excluſum est, principiò speciem gerit candidi vermiculi, transuersim iacentis, & ita ad florem adhærentis, vt eum pascere credas. Fœtus intra quadragesimum quintum diem peragitur, moxq; cum matre laborat. Sunt autem quædam apes rusticæ ac syluestres, aspectu horridæ, & quanquam iracundiores, operis tamen studiosæ. Quædam vrbanæ, harúmque genus duplex: aliæ breues, variæ, & in rotunditate compactiles, quæ magis probantur: aliæ longæ & vespas referentes, quæ non probantur: ex his pilosæ quæ sunt, maximè vituperantur. Quas Virgilius probet, audite.

Vt bina regum facies, ita corpora gentis.
Namque alia turpes horrent, ceu puluere ab alto
Cum venit, & terram sicco spuit ore viator
Aridus, elucent aliæ, & fulgore coruscant,
Ardentes auro, & paribus lita corpora guttis.
Hæc potior soboles.

Iam quod peræquè vt aliud quidquam in iis singulari admiratione prosequendum est, cum citra gubernationem & disciplinam legum ac iuris consistere multitudo nulla possit, habeamúsque diuersos imperiorum status, eum ipsæ complectuntur, & constantissimè retinent, quem viri sapientissimi cæteris antepoſuerunt, monarchiam videlicet: habent

habent enim regem, cui deditæ sunt, cui obtemperant, quíque eis cum iustitia & æquitate præest. Hic ex electissimo flore, non vermiculus, vt aliæ, sed pennis statim præditus, & melleo colore prodit. Forma illi semper eximia, & corpus duplo quàm reliquis maius, pennæ breuiores, crura recta, ingressus celsior, in fronte macula quodam diademate candicans. Præterea non modicè nitidus, vt in eo quoque multum à plebe differat. Non liquet, réxne solus nullum teneat aculeum, maiestate tantum armatus: an eum natura dederit quidem, sed vsum eius illi tantùm negauerit: illud certum, aculeo imperatorem nunquam vti. Seneca, quo loco nihil tam decere imperantem docet, quam clementiam: iracundissimæ, inquit, ac pro corporis captu pugnacissimæ sunt apes, & aculeos in vulnere relinquunt, rex ipse sine aculeo est. Noluit illum natura nec sæuum esse, nec vltionem magno constaturam petere: telúmque detraxit, & iram eius inermem reliquit. Cum foras procedit, tota eum communitas, seu plebs vniuersa comitatur, eum circundat, ac protegit, nec cerni patitur, cupítque vnaquæque se illi proximam esse, & in officio conspici gaudet. Fessum subleuant, ac si præ lassitudine volare nequeat, succollant. Vbi ille consederit, castra locant. Reliquo tempore, cum populus labore occupatur, ipse intus opera lustrat, exhortanti similis, ac solus immunis assiduum habet satellitium, & quosdam velut lictores, per quos auctoritatem suam apud ciues subiectósque conseruat. Comprehenso duce totum examen tenetur: amisso dilabitur & ad

alios commigrat: etenim sine rege non possunt viuere. Futuris imperatoribus in vna parte aluei regias extruunt amplas, magnificas, & separatas. Seneca, medio ac tutissimo loco ampliss ima illis esse cubilia testatur, quomodo scilicet magnificentius, & domicilijs ac palatijs minimè angustis reges nostri habitare consueuerunt. Mira omninò, & apum circa regem, & regis ipsius natura est: quas res volo insuper ex Marone nostro pernoscatis.

Praterea regem non sic Aegyptus & ingens
Lydia, nec populi Parthorum, aut Medus Hydaspes,
Obseruant, rege incolumi mens omnibus vna est:
Amisso, rupere fidem: constructáq; mella
Diripuere ipsæ, & crates soluere fauorum.
Ille operum custos, illum admirantur & omnes
Circumstant fremitu denso, stipántq; frequentes,
Et sæpe attollunt humeris, & corpora bello
Obiectant, pulchrámq; petunt per vulnera mortem.

Munditiem dici propemodum non potest, quantopere consectentur & diligant. E medio amoliuntur omnia, nullâsque inter opera spurcitias tolerant. Excrementa intus operantium, vnum in locum congesta, turbidis diebus per otium exportant. Nullo in loco inquinato, aut malè olenti assident, nec si quis etiam bonis vnguentis redoleat: & hisce delibutum, si ad aluos accesserit, spiculis abigunt. Mulierum quoque menses oderunt, & mortuis ne floribus quidem, nedum corporibus insident. Non liguriunt vt muscæ in carne, sanguine, adipe: natura enim ipsis vt Helicona Musis, floridos incultósque montes ad pastum attribuit. Interdiu ad portas more castrorum statio est, nocte qui-

quiescunt vsq; in matutinum: tum vna velut buccina gemino aut triplici bombo reliquas de somno excitat. Si dies videatur mitis futurus, se ex alueari promunt: ventorum enim pluuiarúmque apud eas præsensio; qua de caussa foras exire nolunt. Cælo autem temperato cum ad laborem prouocarunt, aliæ flores aggerunt pedibus, aliæ aquam ore, guttásque lanugine totius corporis. Adolescentiores ferè ad opera prodeunt, & materiam conuehunt, seniores intus omnia disponunt & operantur. Quæ flores comportant, prioribus pedibus femina onerant, propter id natura scabra, pedes priores rostellis, totæq; onustæ remeant sarcina pandatæ. Excipiunt eas ternæ aut quaternæ, atque exonerant. Aliæ struunt, aliæ poliunt, aliæ suggerunt, aliæ cibum comparant ex eo quod allatum est. Hæc, & plura etiam Plinius pœne ad verbum. Iucundum est item, quod feruntur coorta procella venti lapillum pediculis correptum gestare, eóque se librare, ne impetu flatus auferantur. Quis hoc illis consilium impertiuit? R. Philetas poeta forsitan, qui soleas plumbeas sibi solebat alligare, ne à vento ambulans abriperetur: vsque adeo nullum erat pondus corporis: tam erant graciles ac tenues artus. C. Hoc in neutro vestrûm timeo futurum, vbi ætas ad illius annos accesserit: satis ponduscúli vtriusque, corpusculum autumo habiturum. Cum vespera propinquat, minus minusque in alueo strepitant, donec vna circumuolitans bombo emisso quietem imperet: quo facto ab omnibus altum consequitur silentium. Dolendum porrò tam fructuosis auiculis vitam se-

ptennio longiorem non concedi, quod & Virgilius affirmat.

Ergo ipſas quamuis anguſtus terminus æui
Excipiat (neq; enim plus ſeptima ducitur æſtas)
At genus immortale manet: multóſq; per annos
Stat fortuna domus, & auí numerantur auorum.

Alij tamen ad decennium extendi poſſe arbitrantur, quod æuum examen nullum poſsit præterire: ſed neceſſe ſit totum emori hoc ſpatio, quantumuis in demortuarum locum alij atq; alij pulli quotannis ſufficiantur. Aluearia Græci μελισσῶνας, μελισσοτροφεῖα, noſtri quidam mellaria nominant. Ea conſtituentur ad villam, eo potiſsimùm loco, vbi nullæ imagines reſpondeant, ſiue vbi nulla reddatur echo. Iſtiuſmodi enim ſonus eas fugat. Aérem conuenit ibidem eſſe neque æſtate feruidum, neque hyeme non apricum: & locari debent aluei verſus ortum hybernum maximè, quò matutinos egreſſus habeant apricos ac tepidos. Adhæc ad pabulationem commoda loca prope ſunto, quæ pabula partim erunt naturalia, partim conſita. Abeſſe item longius ab aluearibus oportet tumultus, hominum pecudúmq; cœtus, latrinas, ſterquilinia, balneas, & ſi quid demum tetrum odorem efflat.

Neu propius tectis ſaxum ſine, neue rubentes
Vre foco cancros, altæ neu crede paludi:
Aut vbi odor cœni grauis, aut vbi concauapulſu
Saxa ſonant, vociſq; offenſa reſultat imago.

Muro non ita excelſo apiarium claudatur, tugurium iuxta excitetur, vbi & cuſtodes habitent, & inſtrumentum reponatur, nouíque aluei ad vſum nouorum examinum comparati, & herbæ ſalutares,

tares, & alia quæ bonæ earum valetudini faciunt. Deriuabitur eò ad bibendum aqua pura, cuius altitudo duas aut tres digitos non superet, iniicientúrque virgulæ, testæ, aut lapilli paululum extantes, quos occupent cum potum aduolarint. Alui ex subere & corticibus laudantur, quòd nec hyeme rigeant, nec æstate candeant. Item ex ferulis, & viminibus. Fictiles quod æstatis vaporibus accenduntur, & hyeme gelantur, non sunt habiles. Foramina insuper quibus ingrediuntur & exeunt, angustissima erunt, vt quàm minimum frigoris admittant. In transferendis alueis animaduertenda tempora & locus prouidendus quo transferantur. Transferes verno potius quàm hyberno: nam hyeme plerumque fugiunt: vt etiam, si è bono loco transtuleris eò, vbi pabulatio deest. Verno & æstiuo tempore mellarius fermè ter in mense aluearia inspiciet, ea fumigabit leuiter, vermiculos eiiciet, & à spurcitiis purgabit. Non patietur plures regulos, quæ est materia seditionum: non sinet imbecilliores à robustioribus opprimi, quia fructus minuitur. Si pugna concurrerint, aqua mulsa aspersæ desistent. Aliud remedium Maro suadet.

Hi motus animorum, atq; hæc certamina tanta
Pulueris exigui iactu compressa quiescent.

Quid autem faciendum sit regibus, quorum caussa huiusmodi bellis ciuilibus flagrant aluearia, mox additur, & ego sermoni meo addam, præsertim cum vos carminibus, & Virgilianis carminibus percupidè aures admouere solitos certò sciam. I. Verè solemus, & est non aliter ac loqueris.

Verùm vbi ductores acie reuocauerit ambos,
Deterior qui visus, cum ne prodigus obsit
Dedecori: melior vacua sine regnet in aula.
Alter erit maculis auro squalentibus ardens:
(Nam duo sunt genera) hic melior insignis & ore,
Et rutilis clarus squamis: ille horridus alter
Desidia, latámq; trahens inglorius aluum.

De pabulo nunc accipite. Serere iubemur thymum, serpyllum, lentem, pisum, ocymum, cyperum, medicam, rosam, violas, lilium, cytisum, fabam, eruilium, cunilam, papauer, conyzam, casiam, melilotum, melissophyllum, cerinthen. Horum omnium floris cupidissimæ sunt: quin & sinapis, cum tamen oliuæ florem non attingant. Amant & origanum, thymbram, roremmarinum, pinus, minores ilices, ederas, amaranthos, amygdalas, persicos, pyros, & pleraſque pomiferas arbores. E syluestribus glandíferas, terebinthum, lentiscum, odoratam cedrum. Mille item semina vel crudo cespite virentia, vel subacto sulco flores apibus amicissimos creant: vt sunt irriguo solo frutices amelli, caules acanthini, scapus asphodeli, gladiolus narcissi. Probatissimi saporis mella reddit thymus. Vt aptissimum ad sanitatem apium, sic ad mellificium thymum, ait Varro. Propter hoc & siculum mel fert palmam, quod ibi thymum bonum & frequens est. Itaque quidam thymum contundunt in pila, & diluunt in aqua tepida, ea conspergunt omnia seminaria consita apium causa. Sed quia, vt idem prudenter monet, non omnis tempestas ad pastum prodire longius patitur, præparandus his cibus, ne tum melle cogantur

solo

solo viuere, aut relinquere exinanitas aluos. Superesset dicere de sanitate & morbis earum cognoscendis ac medicandis, de eximendis fauis, seu, vt Columella, de castrandis alueis, de generibus mellis, de fucis, de aliis demum capitibus. Veruntamen quia istarum rerum professionem non suscepi, sed summatim tantùm vt de iis, & extempore differerem, vestris precibus adductus sum, patiemini me finem villaticæ pastioni imponere, & vbi paulum interquieuero, alio sumpto initio, de vineis hortisque perpaucis rem absoluere. I. In omnibus quod arbitratus tui est, facias aut omittas licet. R. Ego ad nouam auditionem me accingo, & quasi ad nouas epulas nouum appetitum affero.

ANNOTATIONES.

FRVGALITATIS SCILICET ANTIQVÆ) *Lege querelam grauem Varronis lib. 3. cap. 3. in extremo.* PAVONIS CAVDAM SPECIOSISSIMAM) *Festiua descriptio pauonis est apud Dionem Chrysostomum orat. 12. principio. Apud Lucianum orat. de domo. Breuissima, nec illepida, apud Tertullianum lib. de pallio, in hac verba. Pauo pluma vestis, & quidem de cataclitis: immo omni conchylio depressior, quà colla florent: & omni patagio inauratior, quà terga fulgent: & omni syrmate solutior, quà caudæ iacent: multicolor, & discolor, & versicolor: nunquam ipsa, semper alia, etsi semper ipsa quando alia: toties denique mutanda, quoties*

mouenda. Cataclita sunt accubita, quibus ad accumbendum vtebantur: ea molli pluma implebantur, vt ex Heliogaboli vita apud Lamprid. patet. Patagium est, quod ad summam tunicam assui solet, velut instita quædam inaurata. Sic. Turneb. lib. 7. cap. 20. De pauonum autem philautia Aristot. Plin. Oppianus, Aelianus & alij. INNVMERABILIBVS NOS ASPECTANTEM) *Quasi de oculis, ita de sideribus loquuntur auctores, & cœlum per ea videre dicunt, Catull.*

Aut quam sidera multa cum tacet nox
Furtiuos hominum vident amores.

Plato in epigrammate cœlum fieri optat, vt multis oculis intuentem intueri queat. FENESTRIS PVNICANIS) *Pœni lignario opere claruerunt, vnde multa fabricæ ligneæ opera ab illis nominata. Vt lecti punici Plinio lib. 33. cap. 11. Et apud eundem: vineis vbi amplæ cellæ, torculare pœnicum. Apud Catonem, coagmenta punicana, quæ fideliter hærebant, nec hiascebant. Itaque ab ea mente Plaut. Mercatore, vbi vult ostendere, ædium postes hiare, ait non esse factos à Pœno fabro: non enim hiascerent commissuræ, si Pœnus faber eas coniunxisset. Sed eum nomine pultifagi intelligit. Vide reliqua Scalig. in Varr. lib. 3. de re rust.* IN QVORVM ORNITHONEM) *Ornithonis animi caussa constituti perelegans descriptio est apud Varronem cap. 5.* MATRICES CVIVSMODI, QVAM MVLTÆ) *Pro animante quæ mater fit & parit, hanc vocem ponunt scriptores rustici. Vulgus tantum locos fœminæ significari credit*

gredit. Numerat autem 3. gallinarum genera Varro cap. 9. villaticas, rusticas, Africanas. OVA INCVBABIT) Incubare dicitur pullis gallina, quæ fouet oua vt animet, & pullos excludat: & incubare quis loco dicitur, in quo cubat. Translatitiè incubare, qui iurè non possidet: sed per vim & iniuriam: quod qui sic possident, in loco assidui sunt, & velut cubant Macrob. lib. 1. in som. Scip. cap. 10. Dionysium siculæ incubatorem aulæ cum vocat, violentum quendam & tyrannicum eius possessorem significantissimo vocabulo exprimit Tur. lib. 24. cap. 24. VENAS VITALES CONFVNDES) Scaliger legit, quod inas vitales: nam τὸ venas est glossema, quo, quid sit ina, exponebat studiosus lector. Inæ apud latinos sunt ἶνες, hoc est, subtilissimæ intercursantes venæ, quales in chartis veterum, & aliquando in nostris. Inas autem vitales in ouis Græcus interpres vertit τὸ ἐνῶδες καὶ γόνιμον. ALIOS CVSTODIENDI MODOS) Quidam prius trito sale sex horis adoperiunt: deinde eluunt, atque ita paleis aut furfuribus obruunt: nonnulli solida, multi etiam fresa faba coaggerant: alij salibus integris adoperiunt: alij muria tepefacta durant. Sed omnis sal quemadmodum non patitur putrescere, ita minuit oua, nec sinit plena permanere, quæ res ementem deterret. Itaque ne in muriam quidem qui demittunt, integritatem ouorũ conseruant. Hoc modo Columella lib. 8. cap. 6. CAPITOLIVM ROMANVM VRBE A GALLIS) Liuius lib. 5. Galli nocte sublustri tanto silentio in summum euasere, vt non custodes solùm fallerent, sed ne ca-

nes quidem, sollicitum animal, ad nocturnos strepitus excitarent: anseres non fefellere. Plin. lib. 10. Est & anseri vigil cura Capitolio testata defenso, per id temporis canum silentio proditis rebus. O memoriam huius beneficij ad posteros quoque prodendam, anseribus publicè in capitolio locabantur cibaria, canibus nihilominus, quod animal est leuisomnum, & naturà vigil, & custodiæ aptum. Meminit. Cic. orat. pro Sex. Roscio. Sed tamen quia dormierunt canes Gallis ascendentibus, idcirco supplicia annua pendebant, inter ædem Iuuentutis & Summani viui in sambucea arbore fixi. Plin. lib. 29. cap. 4. PROPTER VILLAM VIVARIA) Quæ à Varrone leporaria, à posteris dicta sunt viuaria: loca scilicet, vbi animalia viua pascerentur, quos παραδείσους Græci. Scipio in quadam orat. ad populum roboraria dixit, à tabulis roboreis, quibus septa essent. Vide Gell. lib. 2. cap. 20. AD PISCINAS) Vocantur item piscinæ, in quibus lauant & natant homines, in quibus adaquantur iumenta, in quibus anseres & anaticulæ viuunt, in quibus lupinum & cannabis ad vsum maceratur. Nos de iis tantum, quæ ἰχθυοτροφεῖα Græcis. Harum duo genera dicit esse Varro lib. 3. cap. 17. dulcium & salsarum: alterum, inquit, apud plebem, & sine fructu, vbi lympha aquam piscinis nostris villaticis ministrant: illæ autem maritimæ piscinæ nobilium, quibus Neptunus vt aquam, sic et pisces ministrat, magis ad oculos pertinent, quàm ad vesicam: & potius marsupiũ domini exinaniunt, quàm implent. Primùm enim ædificantur magno: secundò implentur

plentur magno: tertiò aluntur magno. Denique toto capite luxum piscinarum, & sumptum piscarium, maximéque Q. Hortensium insectatur. HONORATOS ET COPIOSOS) Varro, Diues à diuo, qui vt deus nullo videtur indigere. Opulentus ab ope, cui ea optimè. Pecuniosus à pecunia magna. Cornel. Fronto. locuples à copia locorum. Diues quia diuidendi facultatem habet. Opulentus ab opibus. Potens, qui, quod vult, potest. Fortunatus cui forte aliquid contingit. Beatus, qui apud Græcos μακάριος. Pecuniosus qui habet pecuniam, vel pecora. ETIAM HVIVS REI STVDIVM) Locus ex Columella lib. 8. cap. 16. In quo refertur etiam factum ac dictum M. Philippi luxuriosissimum. Nam is forte Cassini cum apud hospitem cœnaret, appositúmque è vicino flumine lupum degustasset, atque expuisset, improbum factum dicto prosecutus: peream, inquit, nisi piscem putaui. Post pauca. Itaque Terentius Varro: nullus est, inquit, hoc sæculo nebulo ac rhynton, qui non iam ducat sua nihil interesse, vtrum eiusmodi piscibus, an ranis frequens habeat viuarium. SALSIS DELECTABANTVR) Cum commemorasset Varro duodena millia sestertia Hirrium in escis quas dabat piscibus consumpsisse, nec id mirum fuisse, qui vno tempore dederit Cæsari sex millia muranarum mutua, & propter piscium multitudinem quadragies sestertio villam veniisse adiungit: quare nostra piscina & mediterranea plebeia recte dicitur dulcis, & illa, amara. Quis enim nostrûm non vna contentus est hac piscina? quis contrà maritimas non

ex pi-

ex piscinis singulis plures coniunctas habet? Nam vt Pausias & cæteri pictores eiusdem generis loculatas magnas habent arculas, vbi diuersi colores sint certas: sic hi loculatas habent piscinas, vbi dispares discluſos habeant pisces. VT ORATÆ, MVRÆNÆ) Colum. Iam enim celebres erant deliciæ popinales, cum ab mari deferrentur viuaria, quorum studiosissimi, velut ante deuictarum gentium Numantinus & Isauricus, ita Sergius Orata, & Licinius Murena captorum piscium lætabantur vocabulis. PRÆSERTIM SI CYPRINOS) Aristoteles cyprinum etiam inter flauiatiles & lacustres, non solum inter marinos pisces recensuit, & ita depinxit, vt esse idem qui carpio videatur. Ea porrò naturæ est huius aquatilis, vt nulli noceat, viuat succu suo absq; domini sumptu, quem dulci pastu reficit, siue ille assum sibi, siue salsum, siue patinarium apponi velit. Argumenta præstantiæ cyprini hæc sunt. Caput exiguum, oculi emissitij, venter capacior & distentior, pinnæ & squamæ non luteæ, aut luridæ, sed nitidæ & subcandidæ, totum denique corpus quadratum magis quàm longum. LVCIVS AVTEM IN PARVVLOS CYPRINOS) Non commendatur, nec salubris ac sapidus censetur lucius, qui ranis victitauit, aut cœnosis in locis habitauit, sed in piscina fluminibus peruia, & tetro odore libera, cuius alimenta cyprini fuerint, ex quibus celerrimè pinguescit. Et quia ingenio lupum quadrupedem imitatur, estq; vt ille rapax, prædo, violentus & maleficus, & plerunque in suum quoque genus sæuiens, nec terrenum

gustat

gustat cibum, nisi extrema compulsus esurie, hinc lupi nomen ei additum. VENIT IN ALTARIA) Seruius. Aræ & superis & inferis diis consecratæ sunt: altaria verò sunt superorum tantum deorum, quæ ab altitudine constat esse nominata: vt, en quattuor aras. Ecce duas tibi Daphni, duóque altaria Phœbo. Ara dicta ab araditate: quia in iis adoletur ignis: altaria ab alendo, quia igni adduntur alimenta. MAGIS EXPLETI QVAM SATIATI) Expleri est tantummodo plenum esse: satiari supra modum & abundantiam. Mt. Tullius de Repub. lib. 6. Graues enim dominæ cogitationum libidines, infinitâ quadam cogunt atque imperant: quæ, quia expleri nec satiari vllo modo possunt, ad omne facinus impellunt eos, qui illecebris suis incenduntur. Nonius. SCRIPTVS EST POSTREMVS) Quomodo hanc partem de apibus tractauerint Higinius, Celsus, Virgilius, aperit Columella lib. 9. cap. 2. Ibidem inutiles quæstiones de apum origine & mellificio à rusticis remouet. SOLITVDINEM AVERSANTVR) Hæ apes, inquit Varro, lib. 3. cap. 16. non sunt solitaria natura, vt aquilæ, sed vt homines. Quod si hoc faciunt etiam graculi, at non idem: quod hic societas operum & ædificiorum: quod illic non est. OTIVM FVGIVNT) Neque ipsæ sunt inficientes, nec non oderunt inertes. Itaque infectantes à se eiiciunt fucos vociferantes plures persequuntur etiam paucæ. Varro. Cessantium inertiam notant, castigant mox, & puniunt morte. Plin. lib. 11. cap. 10. PARVM DISTARE VIDEANTVR) Virgilius

gilius quidem certè ausus est scribere in hunc modum:

His quidam signis, atque hac exempla secuti
Esse apibus partem diuinæ mentis, & haustus
Aetherios dixere.

QVOD DE BOVE MACTATO) Fabulam Aristæi, qui consilio Cyrenæ matris Proteum super apibus reparandis adierit, & hanc ab illo rationem didicerit, fusè narrat Virgil. 4. Georg. Eandem paucioribus exposuit 1. Fast. Ouidius. Cuius expositionis extremi versus hi sunt.

Obrue mactati corpus tellure iuuenci:
Quod petis à nobis, obrutus ille dabit
Iussa facit pastor: feruent examina putri
De boue: mille animas vna necata dedit.

Varro. Apes nascuntur partim ex apibus, partim ex bubulo corpore putrefacto. Itaque Archelaus in epigrammate ait eas esse θοὸς φθινομένης πεποιημένα τέκνα. Idem.

ἵππων μὲν σφῆκες γενεαὶ, μόσχων δὲ μέλισσαι,

Adducam insuper locum Plinij ex lib. 11. cap. 20. In totum verò amissas reparari ventribus bubulis recentibus cum fimo obrutis: Virgilius iuuencorum corpore examinato, sicut equorum vespas, atque crabrones, sicut Asinorum scarabæos, mutante natura ex aliis quædam in alia. Sed horum omnium coitus cernuntur. Et tamen in fœtu eadem prope natura, quæ in apibus. In eodem cap. ex quorundam sententia à mortuis eas excitari docet in hunc modum. Si intra tectum hyeme seruentur, deinde sole verno torreantur, ac siculneo cinere toto die foueantur. Coniungamus huic Varronem, de iis vel restituendis, vel

dis, vel in vitam reducendis, ita loquentem. Si quando subito imbri in pastu sunt oppressæ, aut frigore subito, antequam ipsæ prouiderint id fore (quod accidit rarò, vt decipiantur) & imbris guttis vberibus offensæ iacent, prostratæ & afflictæ, colligendum eas in vas aliquod, & reponendum in tecto loco ac tepido, prono ad meridiem, quàm maximè tempestate bona, & cinere facto è siculneis lignis infriandum paulo plus caldo, quàm tepidiore. Deinde concutiendum leuiter, vt manu non tangas, & ponendæ in sole. Quæ enim sic concaluerunt, restituunt se ac reuiuiscunt, vt solet similiter fieri in muscis aquæ necatis. QVÆSTIONEM EXCITATAM) *Vide locum lib. 11. cap. 16.* QVÆDAM APES RVSTICÆ) *De generibus apum, & quis sit intellectus verborum Plinij, dicentis apes neque mansueti, neque feri generis esse, Hieronymus Magius Miscell. lib. 1. cap. 3.* DE PABVLO NVNC ACCIPITE) *Pascuntur floribus apes, quos industria quoque nostra in herbis, fruticibus, arboribus procurabit. Primi saporis mella thymi succus effundit. Secundi meriti thymbra, serpyllum, vel origanum. Tertij rosmarinus, & satureia. Catera, vt arbutus & olera saporem rustici mellis efficiunt. Lege Pallad. de pabulis apium cap. 37. de aluearibus cap. 38. lib. 1. de fauis eximendis lib. 7. cap. 7.*

PRO-

PROGYMNASMA SEPTIMVM ET VICESIMVM.

Vineta, & horti.

IIDEM.

CLEMENTIANVS. Curriculi mei pars extrema, & metæ vicinior mihi reliqua est ad decurrendum: in qua vobis plenos calices propinabo, quoniam sitis fauces vestras vrit, & quidem propinabo liquorem omnium ore laudatissimum. Quid enim vino laudatius? I. Ac meritissimò, quia multas ob causas nihil eo vtilius ac salubrius. R. Neque etiam (ita mihi vinum semper suppetat) quidquam iucundius: quod ipsi bibentes re ostendunt: sopiuntur enim curæ, & hilaritate delibutus animus, ipsum quoque corpus ad lætitiam fingit atque componit. Verùm tibi iustius dandum est quod bibas, Clemẽtiane, cui tam multa, nulla fermè interpellatione prolocuto dubium haud est palatum exarescere, quod vtique mero colluere oporteret. I. Quid si mittamus confestim puerum, qui mox, quantum popoſcerimus cantharum, optimæque notæ vinum afferat? C. Proferamus tempus bibendi aliquantisper adhuc, tum totus absoluatur de rebus rusticis à me rogatu vestro susceptus sermo: tum pocula libentius & lætius ducemus. R. Tantillam moram haud iniquè patiemur, intereáque reliquum disputationis tuæ, quo nil suauius, auribus bibemus. C. De vi-

tibus

tibus quia nobilissimi fructus genitrices sunt, prius quàm de cæteris stirpibus verba faciamus. In vinea ponenda magni refert considerare conditionem soli, conditionem cæli. Conualescit enim & ferax euadit æquè campis, quàm collibus, nec minus densa humo, quàm resoluta: non infrequenter etiam exili, & pingui, sicca, & vliginosa. Veruntamen non sine delectu quodcunque genus vitis in quacunque terra deponendum. Agro vberiori ac pinguiori mandabis gracilem, macro fœcundam, spisso vehementem, materiáque & frondibus luxuriantem, resoluto ac læto, quæ est rari sarmenti. Quæ sunt fructus teneri, & amplioris acini, humido solo insciè committuntur. Varro exceptis aliquot, cæteras vites, & de his miscellas maximè in omne genus agri conuenire dicit. Ad vini præstantiàm & largitatem plurimùm conducit soli bonitas. Locus qui segetes tulerit, aut arbustum nutrierit, aut ante vinetum fuerit, & iam vetustate exoleuerit, parandæ vineæ non ita aptus censetur, vt qui est rudis. Nam illius alterius solum pluribus radicibus infra impeditum est, & senectutis suæ squalorem atque cariem, quæ tanquam venena sunt, etiam tum retinet. Vitia loci pestifera vinetis apud Columell. hæc inuenio: maciem, & sterilitatem, terram salsam vel amaram, vliginem, præcipitem & præruptam positionem, nimium opacam, & soli auersam, valles arenosas, arenosos etiam tofos, plus iusto ieiunum sabulonem, nec minus terreno carentem, & nudam glaream. Gratum est vineæ cælum nec summè frigidum & glaciale, nec æstuosum, magisque calido quàm algido

proficit, & potius imbribus quàm serena tempestate offenditur, amat solum siccum magis quàm humidum, lenem perflatum non recusat, ventos & procellas odit. Vitis seritur vel ad escam & delicias, vel ad vtilitatem. Vtriusque speciei nomina varietatémque & vuarum quoque diuersitatem si persequar, videbor & vestra patientia abuti, & otio. Qui vinetum instituet, plus suæ ipsius, quàm alienæ curæ fidat. Viuiradicem ne mercetur, genus surculi probatissimi domi conserat, faciátque vitiarium, ex quo possit agrum vestire vitibus: propterea quod minus quàm vernacula nostro solo fœlicia sunt semina, quę ex alia regione transferuntur. Vbi vineis locum idoneum elegerit, electo præcipuam in pastinando curam impendat, ea peracta non minore diligentia vitem conserat, & cum seuerit, summa sedulitate cúlturæ seruiat. Dispositio generum percommoda est, quam si tenere nequeas, diuersæ notæ non alias conseres, quam quæ saporem consimilem, & fructum maturitatis eiusdem præbent. Nullum genus rursus nisi diligenter ac scitè etiam exercitum fructibus colono respondet: hoc autem maximè facere solent vineæ. Res tenera, infirma, iniuriæ valde impatiens, quæ plerumque nimio labore vbertatéq; consumitur, & sua fæcunditate perit, nisi modum adhibeas. Si se confirmauerit vinea, & quasi ad iuuenile robur peruenerit, non tantopere negligentia cultorum illi nocebit. Nouella dum adolescit, nisi omnia iustè perceperit, extrema conficitur macie, & sic intabescit, vt deinceps nullis impensis recreetur. Fossio tanto plus prodest, quanto cre-

crebrior fuerit. Iudicarunt plerique ex Calend. Martiis vsque in Octobres tricesimo quoque die nouella vineta confodienda, herbásque omnes, & gramina præsertim extirpanda: quæ nisi manu eligantur, & in summum reiiciantur, quantulacunque parte adobruta sunt reuiuiscunt, vitiúmque semina ita perurunt, vt scabra ac retorrida efficiant. Ad prudentiam vinitoris spectat, non solùm ablaqueationes, pampinationes, aliáque omnia adhibere: sed reputare etiam, num maiore fructu vitis se induerit, quàm vt eum perferre queat. Quocirca non solùm superuacuas frondes decerpet, verùm etiam interdum partem aliquam fœtus decutiet. I. Quid vocas ablaqueare vites? C. Circa vitis radicem seu codicem dolabra diligenter terram aperire, purgatísque omnibus velut lacus, seu lacusculos efficere, vt solis teporibus & imbribus prouocentur. Itaque à lacubus deductum est vocabulum. Inde ablaqueatio. R. Quid autem est pampinare vites? C. Est, inquit, Varro ex sarmento coles qui nati sunt, de iis qui plurimùm valent primum ac secundum, nonnunquam etiam tertium relinquere, reliquos decerpere: ne relictis colibus sarmentum nequeat ministrare succum. Ideò in vitiario primitus cum exit vitis, tota resecari solet, vt firmiore sarmento è terra exeat, atque in pariendis colibus vires habeat maiores. R. Vix percipio, quos vocet coles, tamen percipio. C. Vbi cælum est frigidum, ibi verna putatio eligenda. Locis apricis, & vbi molliores hyemes, optima & in primis naturalis est quæ fit per autumnum: quo tempore diuina quadam & æter-

na lege fructum cum fronde stirpes deponunt. *In* pedata iugatáque vinea alligator rectam stirpem conseruabit, rectam vitem, inquam, in iugum producet, nec flexum ridicæ aut pali persequetur, ne statuminum prauitas ad similitudinem sui eam configuret. Hoc non ad speciem solum refert admodum, sed ad vbertatem, firmitatem, perpetuitatem quoque. Rectus quippe truncus *similem* sui medullam gerit, per quam velut quodam itinere sine flexu atque impedimento facilius terræ matris *alimenta* meant, & ad summum perueniunt. *Interest etiam quale sit vinculi genus*, quo semina religantur. *Nam dum nouella* vinea est, quàm mollissimo nectenda est: quia *si viminibus salicis* aut vlmi ligaueris, increscens vitis se *ipsam præ*cidit. Optima est ergo genista, vel paludibus desectus iuncus. Nolentibus volentibus vobis plurima relinquo, & ad pomaria, seu ad rem arboreariam accedo.

Ex arboribus homines multis sæculis alimoniam petiuerunt, ex earum quoque frondibus cubilia sibi fecerunt, & ex cortice vestes. Arboribus domos amplas construimus, & theatra fabricamus, & in magna orbis parte non aliæ, quàm ex lignis ciuitates, nec amplitudine, nec frequentia, nec magnificentia nostris inferiores visuntur. *Arb*oribus maria quoque habitamus, quarum *seruitio* omnem hunc terræ aquarúmque globum *obi*mus & perlustramus. Apud priscos *certæ arbores* certis numinibus dicabantur, tantus *illarum* honos. Sanctitate clarissimi viri, quò mentem omnem in rebus à sensu disiunctis & cælestibus liberè possent

possent defigere, in nemora syluàsque secedebant. Est autem in arboribus plurima sanè & admiranda varietas. Quædam enim sunt vrbanæ ac domesticæ, aliæ syluestres atque agrestes. Sunt quædam perpetuò omninóque sterile sine semine, sine fructu vt salices: quædam etsi proferunt semen, non tamen fructum, vt fagus: aliæ vtrunque habent, vt pomiferæ & glandiferæ. Est & in quibusdam sexus distinctio, vt in palma, ilice, quercu. Hæc sit prima varietas. Altera hæc est. Quemadmodum non in omni regione omnes proueniunt arbores, ita neque quas eadem regio procreat, quibuslibet eius locis aut nascuntur, aut adolescunt, aut fructificant. Montes quippe amant cedrus, larix, teda cæteraq; è quibus resina gignitur. Item buxus, ilex, iuniperus, terebinthus & populus. Montes & valles deligunt abies, robur, castaneæ, cornus. Aquosis montibus gaudent fraxinus, sorbus, cerasus. Non temerè in montibus visæ sunt prunus, oleaster, iuglans, morus, sambucus. Subeunt & in montosa vlmus, malus, pyrus, laurus, myrti. Gaudet frigidis sorbus: aquas odere cupressi, iuglandes & castaneæ. Non nisi in aquosis proueniunt salices, alni, populi, ligustra. Tertia est in radicibus & cortice. Quarta in foliis. Quinta in floribus. Sexta in fructibus. Septima in vmbris. Octaua in ætatibus. Declarare singula discrimina maius otium postulat. Sed ad satiuas & hortenses arbores reuertamur, vel potius omissis aliis generibus, de his tantum differamus. Quæ vitibus vtilis est terra, eadem & arborum sationi habetur idonea. Anno antequam seras, scrobem fodito, ita sole ac

pluuiis humus macerabitur, quódq; positum erit, citò comprehendet. Quod si eodem anno lubebit & scrobem facere, & seminare, minimùm duobus mensibus ante fac scrobes fodias, eas stramentis incensis calefacito: si latiores patentioresque feceris, lætiores & vberiores fructus respondebunt. Raris interuallis serendæ arbores, vt cum adoleuerint ramis extendendis spatia suppetant. Quod si spissè posueris, nec infra serere quid poteris, nec ipsæ fructuosæ erunt. Semina legenda crassa, non minus quàm manubrium bidentis, recta, leuia, procera, sine vlceribus, integro libro. Nucem antequam deponas, in aqua mulsa, nec nimis dulci macerato, sic fructus erit iucundior. Curandum, vt quàm generosissimis pyris pomaria conseramus. Ea sunt crustumina, regia, signina, larentia, purpurea, superba, ordeacea, aniciana &c. Præterea malorum genera exquirenda, maximè scandiana, maciana, orbiculata, sextiana, pelusiana &c. Sorbi quoque & persici non minima est gratia. Omnis surculus, omni arbori potest inseri, si non est ei cui inseritur cortice dissimilis. Antiqui genera insitionum tria tradiderunt. Vnum quo resecta & fissa arbor resectos surculos accipit. Alterum quo resecta inter librum & materiam semina admittit. Vtrumque genus verni temporis est. Tertium quo ipsas gemmas cum exiguo cortice in partem sui delibratam recipit, quam agricolæ emplastrationem vel inoculationem vocant. Hoc genus æstiuo tempore optimè vsurpatur. Ex qua arbore inserere voles, & surculos ad insitionem sumpturus es, videto vt sit tenera & ferax, nodísque cre-

crebris, & cum primum germina tumebunt, de ramulis anniculis, qui solis ortum spectabunt, & integri erunt, eos legito, crassitudine digiti minimi, surculi sint bifurci, aut trifurci, &c.

Hortos vrbanos primum instituisse fertur apud Athenas Epicurus. Apud Romanos veteres hortus nihil aliud erat, præterquam agellus, & qualiscunque prouentus, vnde victus tenuis, & mensa sine arte compararetur. Non egebat igni, non desiderabat sumptus macelli, ac merces tum herbaceas, tum arboreas oppidatim venales præbebat, re semper expedita, & ad extemporaneum alimentum præsentissima. Itaque voluptas illecebrosa tantopere se propagauit, vt arbores, fructus, olera, flores, & alia ruris seu rustica solatia intra muros etiam ab agris, montibus, syluisque deduxerit, fecerítque vt nequam in domo materfamiliâs haberetur, cui indiligens & neglectus esset hortus. Qui de horto vtilissimo & iucundissimo cogitat, is debet scire, velle, & posse colere. Construendus erit primùm ad vsum vitæ necessarium, deinde ad sanitatem, & vires tum corporis tum animi instaurandas: postremò ad aspectus & odoratus delectationem. Si fieri possit, sit in propinquo, vt dictorum commodorum particeps fiat dominus, & frequenter illum adeat. Sub hoc metu olitorem operásque omnes in officio continebit. Sed quia dementiæ summæ est, hortum possidere probè consitum, optimè cultum qui dies ac noctes pateat incursibus iniuriisque deprædantium hominum, & deuastantium quadrupedum atque alituum, ideò quibus copia suppetit, hortos parietibus cingunt.

Alij macerias ex luto & lapide circumducunt. *Plerique* tenuiores paleato vtuntur fimo & limo: aut saxa in ordinem congesta iam coagmentant. Sunt qui fossis & aggeribus circumdent, quod maximopere vitandum: nam horti humores ita subducuntur, nisi fortè locus palustris fuerit. Rustica & plebeia turba in syluis recisa spineta, vimineta, & arundineta pro munimento adaptat. *Horti ab* area, stabulo fœnario longè siti esse debent, si poterit. Nam palearum puluerem ceu inimicum ægrè patiuntur: immo verò nec paleas ipsas, quòd olera lædunt. Nam hærendo folia perforant, quæ perforata statim aduruntur. Prosunt tamen radicibus perinde atque stercus: sed ramulis & foliis nocentissima iudicantur. Adhæc arborum fœtibus qui lignosi non sunt, præcipuè vitibus, & inter lignosos amygdalis. Positio horti optima, si leniter inclinata planities cursum fluentis aquæ per discreta spatia exceperit. In quam rem si defuerit fons, eius loco aut imprimendus erit puteus: aut si id nequeas, cisterna superiori parte construetur, vt illinc aquas conferente pluuia, hortus per æstiuos ardores excipiat. Si his omnibus facultatib⁹ caueris, hortum tribus quatuórue pedibus altius fodies ad similitudinem pastini. Ita enim cultus ficcitates negliget. Terra salsa omninò vitanda, vt amara. Optima quæ neque æstate valde reficcatur, neque argillosa est, neque arenosa & *aspera*, neque hiatibus per æstus obnoxia. Ante *omnia* sit elapidatum solum, minimè rimosum, ne *sol* penetrans plantarum radices exurat. Terra quæ fluminibus, aut perpetuis aquis circumdatur, non semper

per est laudabilis: nam sata & plantata quædam, aqua facilè senescunt, fructúsque siue herbarum siue arborum insipidos ac humidulos plerunque gignunt. Plantantem hortulanum non oportet statim stercus ad radices iniicere, sed primùm tenuẽ terram illis immittere, deinde stercus, quod rursus terra tegendum erit. Ita neque comburentur plantæ, neque stercorarius calor illicò exhalabit. Olitores ne vtuntor stercore annuo: nam præterquam quod est inutile, quàm plurimas bestiolas generat. Triennale commendatur. Longiori enim tempore quidquid habuit fœtidi ac mali, euaporauit, & si quid durum inerat, ætas remolliuit. Cinis tenuissimus, naturà calidus, herbis ac oleribus stercus optimum. Pulices enim hortenses, vermes, erucas, limaces, & animalia parua stirpes depopulantia aut occidit aut abigit. Præceperunt quidam hortum non esse seminandum, nisi cum terra pluuiis permaduerit. Eæ si tempestiuè & opportunè descendant, non improbo. Si tardè labantur, quantumuis sitienti horto semen committi poterit. Curandum etiam ante sationem, vt prauarum herbarum radices necentur, digerendus in areas, quæ ita informandæ, vt runcantium manus ad dimidiam latitudinis partem facilè perueniant: ne dum herbas inutiles illæ persequuntur, semina pedibus interim proculcentur. Vehementer admittendum, vt sationi serenitas, & temporis clementia succedat. Nam fauente cœlo, tepentibus locis & à sole illustratis, citissimè prorumpunt ac pullulant semina. Sint autem semina vegeta, plena, recentia, succulenta. Si timor fuerit, ne frigoribus,

pruinis, ardoribus perurantur aut offendantur, paleis contegentur, quibus transuersæ virgæ imponentur, & virgis arundines aut sarmenta, ne à ventis rapiantur, vel ab auibus deprædentur. Rigatio solibus æstiuis, & maximè circa exortum caniculæ, summoperè probatur hora matutina ac vesperi, ne à sole inferuescat aqua, & radices adurat. Sed ne tum quidem nimiæ debent esse rigationes, quoniam inebriatis radicibus nocent. Non est haurienda aqua putei, ne ob frigus cruditate nimia radices percellat. *Quod si alterius non erit facultas, horis aliquot ante haurienda, & sub dio exponenda erit, vt tepescat. Salsæ aquæ* hic summoperè *fugiendæ, nisi in raphano, beta, ruta, cunila*, quibus aquea salsitudo peculiaris *medicina*. Minus vtiles è stagnis haustæ ad rigationem, & quas elices inducunt, quoniam herbarum semina inuehunt: præcipuè tamen imbres alunt plantas: nam illis innascentes bestiolæ necantur. Iam de auxiliis contra pestes hortenses longioris operæ sit differere: vt sunt vermes, erucæ, talpæ, limaces, culices, muscæ, ranæ, bufones, hortenses mures, mustelæ, serpentes, & alia reptilia, grando, fulmen, tempestas, rubigo, pruina, carbunculatio. Dicendum esset de cultu lactucarum quomodo lata fiat, candida & tenera: quomodo pomata, suauis, odorata, sapida: quomodo condenda. Multa *item* de brassica, quę terra illi commoda, quando *transferenda*, quæ species, quomodo sapore *fiat insignis*: de apio, quomodo fiat folio *latissimo*, de beta, portulaca, de aspargis, de ruta, quomodo ferenda, vbi optima nascatur, de oxaliolis, & spinace-

naceorum cura. De radicibus esculentis, vt porro, allio, cæpis, raphano. De fructibus herbaceis esculentis, vt cucurbita, cucumere, peponibus, hortensi carduo. De floribus ac plantis odoratis, vt rosis, liliis, amarantho, violis, saluia, fœniculo, lauandula, roremarino, mentha, solsequio, maiorana, bellio, absinthio. Sed aduertamus aliquando proram littori. Studiis quidem vestris hoc anno finem non imponetis: itaque tempus non deerit, cum ista apud auctores suos multò copiosius tractata legetis. Quæ dixi, boni consulite, & si fortè satisfactum non est, vobis assignate, qui quasi magistrum aliquem de schola me audire voluistis, super his, quæ ego iam pridem deposui. I. Tanta extenuatione nihil opus est: numquam nos pœnitebit te ad istas explicationes inducere potuisse. Quàm vellemus officium istuc aliquo munere compensare liceret? Quod vnum licet, in memoria semper conseruabimus. R. Aliquot certè talenta non meream, vt hodie ad te non accesserim. Nam vel modica doctrina multo auro apud me pluris est, nedum tanta, quanta tu nos hodie cum summa humanitate imbuere non recusauisti.

ANNOTATIONES.

VINETA ET HORTI) *Virgilius in doctrina rustica hortorum cultum prætermisit, tum quia festinaret ad finem, vt nautæ ad proximum portum: tum quia spatiis iniquis excluderetur.*

Atq; equidem extremo ni iam sub fine laborum

Vela

Vela trahamꝫ, & terris festinem aduertere proram?
Forsitan & pingues hortos quæ cura colendi
Ornaret canerem, biferiq; rosaria Pesti:
Quoq; modo potis gauderent intybaria uis &c.
Et post multa.
Verùm hæc ipse equidem spatiis exclusus iniquis
Prætereo, atq; alijs post me memoranda relinquo.

Hæc poeta: non quia curam hanc vt tenuem ac vilem despiciendam putet. Quapropter miror cur ita scribere voluerit Colum. præfat. lib. 10. Veruntamen non sine spe prosperi successus aggressi sumus tenuem admodum, & pœne viduatam corpore materiam, quæ tam exilis est, vt in consummatione quidem totius operis annumerari velut particula possit laboris nostri, per se verò, & quasi suis finibus terminata, nullo modo speciosè consici. Nam etsi multa sunt eius quasi membra, tamen eadem tam exigua sunt, vt, (quod aiunt Græci) ex incomprehensibili paruitate arenæ funis effici non possit. Hæc, inquam, illum dicere miror, cum videamus non minus de re hortensi, quàm de agricultura, pecuaria, cæterisque partibus Georgices conscriptos esse libros: nec illa aut minus latè patet, quàm harum partium aliqua: aut præstantibus viris minus digna iudicari debet, qui ex omnibus hanc potissimè adamauerunt, cum vitam rusticam agere decreuissent. Hortorum porro nomine pomaria etiam comprehendimus, seu arbores satiuas, earúmque cultum, non solum herbas, & illas inemptas naturalésq; dapes. Res vineatica vt ampla, sic subobscurior ac difficilior est ad percipiendum. Statueram annotationum loco verborum &

locutio-

locutionum, nonnullas explicatiunculas super eo argumento subiungere, sed quia id egregiè in re rustica vniuersa præstitit in suo Prædio Carolus Stephanus, studiosos ad eum mitto. SOPIVNTVR ENIM CVRÆ) *Hoc Anacreon temulentus senex & poeta* βακχικώτατος *creberrimè experiebatur. Eius* ᾠδάριον *vnum integrum testificationis ergò adducam, & eo hoc annotationum claudam.*

Ὁταν πίνω τὸν ὄινον,
Εὕδουσιν αἱ μέριμναι,
Τὶ μοι πόνων, τί μοι χρόνων,
Τί μοι μέλει μεριμνῶν;
Θανεῖν με δεῖ κἂν μὴ θέλω.
Τί δ' ἐστὶν βίον πλανᾶσθαι;
Πίωμεν οὖν τὸν ὄινον
Τὸν τᾶς κάλου Λυαίου.
Σὺν τῷ δὲ πίνειν ἡμᾶς
Εὕδουσιν αἱ μέριμναι.

Dum dulcia bibo vina,
Mox cura dormit omnis,
Luctus, dolor recedunt,
Nil triste pectus angit.
Nolim velim mors me auferet.
Errare quæ voluptas?
Merum merum bibamus,
Pulchri merum Lyæi.
Dum vina potitamus
Mox cura dormit omnis.

PRO-

PROGYMNASMA OCTAVVM ET VICESIMVM.

Paralipomena ad agricultu-ram.

RABONIVS ALTINVS.

RABONIVS. Reipsa auctore experiri me vellem, num tu, *Altine*, proinde vt ad Aeneidem Maronis, sic etiam ad eiusdem Georgica sæpè multúmque lectionem adhibueris. A. Egó ne? Sæpe, Raboni, & quod tam sine arrogantia, quàm sine fraude mendacióque dixerim, multùm sanè. Quin tu experiris? R. Aliter nequeo, nisi te quædam interrogem. Hoc sisne amiciorem in partem accepturus, an pro indigno habiturus, id verò est quod dubito. A. Interrogationum istarum perfectum ac summum ius à me feras volo. Vt si tu magister esses, ego discipulus, ita quæcunq; via exquirito liberrimè, & istud in quo sedem cæpimus conclaue, ludum esse fingito. R. Tres libros posteriores intactos præteribo, ex primo sciscitabor, non de Arcturi hœdorúmque sideribus, non de ortu & obitu Atlantidum, aliarúmue stellarum, de quibus illic poeta loquitur, verùm de aliis cum ad intelligentiæ nostræ capacitatem aptioribus, tum ad responsionem magis aliquanto expeditis. A. Mea quidem caussa non est, cur istas conditiones admisceas: non solùm libros illos quatuor ideò pulchre

pulchre intelligo, quia doctorem eruditissimum eos planissimè interpretantem audiui, sed explanatores quoque postea, Seruium & alios studiosè lectitaui: & quod supra fidem tuam sit fortasse, inhærent toti in mente mea. Sentin' superbiam? R. Non istuc fidem meam superat, qui Alexandrum Regem quanta quanta est. Iliadem edidicisse alicubi scriptum inuenerim. Tamen nunc eò prosilire quo instituebam, & facere, quod tu mihi vt facerem humanissimè permittebas, videor non debere. A. Et ad hoc sumas audentiam licet, & ad maiora etiam. Ne tu mihi nouum honorem impertias, quando nec ego tibi singularem: est enim iam pridem germanissima inter nos copulata sodalitas, & erit cum pari te libertate tractabo. R. Ergo quæ opera agricolas moliri diebus festis patitur Maro, quæ neque diuina iura exceperint, neque humana legum instituta vetuerint? A. En tibi versus, qui pandant quod quæsisti.

Quippe etiam festis quædam exercere diebus
Fas & iura sinunt, Riuos deducere nulla
Religio vetuit: segeti prætendere sepem:
Insidias auibus moliri: incendere vepres:
Balantúmq; gregem fluuio mersare salubri.
Sæpe oleo tardi costas agitator asselli
Vilibus aut onerat pomis: lapidemq; reuertens
Incusum, aut atræ massam picis vrbe reportat.

Quippe ad colonos æquè vt ad hominum ordines alios pertinere ducebat vates intelligentissimus, scire otij sui rationem reddere, probabátque tacitus Solonem, qui sanxit, vt otium sectantes cuiuis integrum esset accusare. Quin & illa apud antiquam

quam & rusticam olim Romuli Numæq; progeniem concedebantur: far pinsere, faces incidere, candelas sebare, vineam conductam colere, piscinas, lacus, fossas veteres tergere, & purgare, prata scilire, stercora æquare, fœnum in tabulata componere, fructus oliueti conductos cogere, aliáque nonnulla perinde agrestia. Quanquam tacui quædam quæ per religiones Pontificum facere potestas non erat. R. Plus das quàm exspectabam. Et pluuia tempestate quomodo vitabunt otium agricolæ? A. Hoc etiam versibus aliquot comprehensum tibi recitabo.

Frigidus agricolam si quando continet imber,
Multa, forent quæ mox cœlo properanda sereno
Maturare datur. Durum procudit arator
Vomeris obtusi dentem, cauat arbore lintres,
Aut pecori signum, aut numeros impressit acerui.
Exacuunt alij vallos, furcásq; bicornes,
Atq; Amerina parant lentè retinacula viti.
Nunc facilis rubea texatur fiscina virga,
Nunc torrete igni fruges, nunc frangite saxo.

Non mirum ait esse, si hæc factitent diebus pluuiis, cum nec festos quidem per inertem cessationem honestum sit transmittere. R. Vt aliqua impensa augeam tuum hoc munus, & paria modo aliquo reddam paribus, Catonem quoque docere memini, quid tali tempore agrestibus sit agendum, idq; non longè à principio libri. Atque vt memoriam meam videas, tuæ simillimam, ad verbum ea producam. Per ferias potuisse fossas veteres tergeri, viam publicam muniri, vepres recidi, hortum fodiri, pratum purgari, virgas vinciri, spinas runcari, expin-

expinsi far, mundicias fieri. Hem Themistoclem, qui reminiscebatur etiam quæ obliuisci maluisset. A. Vt ludit facetè meus Rabonius? Dehinc percontere licet, quemadmodum pro Maronis præcepto hyemem consumant agricolæ. R. Hyemem, ait ille, remissos & ignauos efficere rusticos, qui rebus per æstatem partis perfruantur solutissimè, conuiuiis agitandis, & placando genio, nautarum solemnia imitantes, qui salo enauigato, & periculis erepti grauissimis, postquam desideratos tenuere portus, naues coronamentis exornant, & gaudiis indulgent. Effluxerunt ex animo versiculi, alioqui eos vicissim pronuntiarem tibi. A. At illorum recordaris, qui continenter sequuntur de quibusdam eorundem per hybernos menses occupationibus. Totus locus hic est.

Frigoribus parto agricolæ plerunq; fruuntur,
Mutuáq; inter se læti conuiuia curant.
Inuitat genialis hyems, curásq; resoluit:
Ceu pressæ cum iam portum tetigere carinæ,
Puppibus & læti nautæ imposuere coronas.
Sed tamen & quernas glãdes tunc stringere tempus,
Et lauri baccas, oleámq; cruentáq; myrta:
Tunc grauibus pedicas, & retia ponere ceruis:
Aurituósq; sequi lepores: tum figere damas,
Stuppea torquentem balearis verbera funda,
Cum nix alta iacet, glaciem cum flumina trudunt.

R. Quando tam promptus, & opera largus es, plura, non iam explorandi, sed reminiscentiæ caussa interrogare cupio: quod te oro vt me sinas. A. Molestus non eris, siue tu quæras vt cognoscas, siue vt recognoscas, redintegréque memoriam. Nam te

quæsitûrum, quæ ego nesciam, haud opinor. R. Nonne sunt quæ noctibus agenda monet? A. Sunt certè.

Multa adeò gelida melius se nocte dedere,
Aut cum sole nouo terras irrorat Eous:
Nocte leues melius stipulæ, nocte arida prata
Tondentur: noctis lentus non deficit humor.
Et quidam seros nocturni ad luminis ignes
Peruigilat, ferrôq; faces inspicat acuto
Interea longum cantu solata laborem
Arguto coniux percurrit pectine telas:
Aut dulcis musti Vulcano decoquit humorem,
Et foliis undam tepidi despumat aheni.

R. Rotunda & elaborata Musa. Puto non intempestiuè hîc memorari posse, quæ Plinius, vbi antiquorum in agro colendo præcepta libris suis infert, oracula vocauit. Nequam agricolam esse, quisquis emeret, quod præstare ei fundus posset. Malum patremfamiliâs, quisquis interdiu faceret, quod noctu posset, nisi intempestate cæli. Peiorem qui profestis diebus ageret, quod feriatis deberet. Pessimum qui sereno die sub tecto potius operaretur, quam in agro. Ad vbertatem fœcunditatémque soli conciliandam, si memini, rationes Maro intexit, quas libeat tibi quæso velut ex eodem itinere aliud quippiam ostendere vnà ambulanti. Hoc enim tantum est reliquum de memoriola mea, vt in multis multa me oblitum memor sim. A. Quis verò mortalium non aliquid aliquando obliuiscitur? Rem ipsam libens differam verbis meis: versus, quia plures cum sint, *tibi fastidio* possunt esse, cum iam plurimos audieris, non audies. R. Voluntas tua mea est: nec enim dicturus

vnquam

vnquam ſum, quod in quendam Martialis: Velle tuum nolo, Dyndime, nolle volo. A. Agri quò feraces fiant, & ſemina votis probè benignéque reſpondeant, iſta octo ſeruanda præſcribit. Vt alternis annis quieſcant, & ſitu quodam dureſcant, viréſque debilitatas rurſum inſtaurent, quæ nouales aut noualia dicuntur. Mutatis item ſeminibus arua quodammodo reſpirant, & quietem agunt, quoniam minus in producendo exhauſta langueſcunt. Quare conſilium eſt, vnde anno ſuperiore lupinum, viciam, fabam, erũum, lentem, cicercullum, piſum, legumina, quibus terra velut adiuuari, pingueſcere, & ſtercorari ſolet, ſuſtuleris, ibidem ſementem frumentariam facias. Nam linum, auena, papauer, aut legũmen ſimile, quæ terram exſugunt, perurunt, & emaciant, viribus frumentum æquant: illa ſupradicta haud multo ſucco indigent: quocirca in macro etiam tenuioréque fundo feliciter ſeruntur, poſteriora rectius in pingui, quia cibi ſunt maioris, vt triticum, vt ſiligo. Cauebimus ergo ne hæc cum farris ſatione alternemus. Addere tamen vim aruis debebit ſtercoratio. Quod opus quanquam ſordidum ac fœdum, ſegetibus nihilominus eſt vtiliſsimum, & magnopere neceſſarium, quas Virgilius in aditu operis meritò lætas dixit: fimus ſiquidem qui per agros iacitur, lætamen vocatur, ob quem finem cineres quoque ſpargendos præcipit. Sin autem nullum fimi genus ſuppetet, ſtipulas per arua ſteriliora pluribus de cauſsis incendere iubemur. Ex tali etenim incendio terra vires quaſdam latentes, & alimentum concipit, ipſóque calore ignis humores

noxij, quibus ager infestabatur, prorsus exsudantur. Eodem calore venæ ac meatus oppleti obstructique patescere incipiunt, spiramenta aperiuntur & laxantur, per quas vias vtiliores, & ad fructum aptissimi succi in fruges & herbas insinuant. Quod si tellurem plus æquo solutam & laxam inuenerit, densabit eam & coarctabit, vt pluuiis, æstibus, frigori sit imperuia. Sed ad segetum fælicitatem vehementer proficiemus aratione per transuersum iterata, cratéque aut rastro comminutis glebis, & ante sparsum semen æquata per occationem agri superficie. Denique credamus licet, eò beatiores fore messes, quò diligentiore cultura terræ institerimus, & religiosius à Deo idoneam frugibus tempestatem impetrare contenderimus: hyemes scilicet serenas ac tepidas, æstates verò humidas. Vt igitur quæ dixi in summam redigam, fæcundant agrum arationis intermissio, sementis mutatio, cinis, fimus, stipularum exustio, glebarum discussio, transuersim vsurpata proscissio, diuinæ clementiæ imploratio, sine qua omnis nostra nihil vlla in re valere potest sedulitas. R. Manifestè satis hoc ipsi prodimus, cum in dies panem non aliunde quàm de cœlo & petimus, & exspectamus. Nec qui plantat, nec qui rigat est aliquid, sed qui incrementum dat Deus. Hunc si audierimus, bona terræ comedemus. Faciam nunc quod Menalcas pastor in eclogis: qui cum è Mopsi cantu Daphnidis apotheosin celebrantis mira esset voluptate affectus (vt me quoque tuus hic sermo plurimùm recreauit) se gratum esse studet, & ait.

Nos

Nos tamen hæc quocunq; modo tibi nostra vicissim
Dicemus, Daphnimq; tuum tollemus ad astra:

Sic ego de vitiis & remediis frugum nonnulla strictim ex Plinio, quæ in mentem venerint. A. An quidquam nobis tali sit munere maius? R. Primum vitium est auena, in quam degenerat hordeum, vt ipsa sit frumenti instar. A. Quæ est ratio? R. Soli & cœli humor potissimùm: tum seminis imbecillitas, cum diutius retentum est terra, priusquã erumperet. Item si carioſum fuit, cum seretur. Sol creber è nube. Vermiculi nati in radice, cum sementem secutis imbribus, repentinus calor humorem incluserit. Cantharis, scarabæi parui genus frumenta erodens. Oleum, pix, adeps inimica sunt seminibus: quibus ne contingantur prouidendum est. Matureſcentia frumenta ob imbre detrimentum capiunt. A. Triste lupus stabulis, maturis frugibus imbres. An verò lolium, tribuli, cardui, lappæ morbi frugum non sunt? R. Hæc, vti rubos, inter ipsas potius terræ pestes numerauerim. Est & magnum malum rubigo, & luxuria, cum onerata fertilitate segetes procumbunt. Iam exitium ciceris quod sit, erui, fabæ, viciæ, ne sim longior, omittam. De remediis tantum referam principium, cætera tu nullo labore inuenies: aut pridem, quod suspicor, iam legisti. A. Dic principium. R. Vino ante semina perfusa minus ægrotare existimantur. Virgilius nitro & amarca perfundi iubet fabam: sic etiam grandescere promittit. Quidam verò, si triduo ante satum vrina & aqua maceretur, præcipuè adoleſcere putant. Reliqua semina cupressi foliis tusis si misceantur,

non esse vermiculis obnoxia, nec si interlunio serantur. Nimium procedo, periculum est ne receptum amittam. Itaque tempori me recipio. A. Possis & tu à me interrogari, vt video, R. Si quatriduo ante mecum de futuris quæstionibus conuenias, vt ad responsa comparare me queam.

ANNOTATIONES.

PRATA SICILIRE) *Id est, falcibus consectari quæ fœniseccæ præterierunt, & quasi herba tuberosum reliquerunt campum. A qua sectione arbitror dictum sicilire pratum. Varro lib. 1. cap. 49. Eidem lib. 4. seculæ falces sunt à secando, & sicilire est tanquam seculire. Siciliam & sicilum vocabant, quidquid secandi vim haberet. Inde Sicilia dicta, quia ab Italia abscta. Inde fortasse sicilire. Sicilices dicit Festus esse hastarum spiculata. Per diminutionem, sicilicula paruula quædam spicula, aut falcula, quæ in crepundiis interdum puerorum habebantur.* ALIAQVE NONNVLLA PERINDE) *Vt mala, pyra, ficos pandere, caseum facere, arbores serendi caussa collo vel mulo clitellario afferre: sed iuncto aduehere non permittitur, nec apportata serere, nec terram aperire, neque arborem collucare, sed ne sementem quidem administrare, nisi prius catulo feceris: nec fœnum secare, aut vincire, aut vehere, ac ne vindemiam quidem cogi per religiones Pontificum feriis licet: nec oues tondere, nisi prius catulo feceris. Defrutum quoque facere, & defrutare vinum licet. Vuas, itémque oliuas condi-*

tui legere licet. Pellibus oues vestiri non licet. In horto quidquid olerum caussa facias, omne licet. Feriis publicis hominem mortuum sepelire non licet. Feriis tantum denicalibus mulos iungere per Pontifices non licet, cæteris licet. Hactenus Colum. lib. 2. cap. 22. Tradit Plin. catulos lactentes adeò puros habitos apud priscos, vt placandis numinibus hostiarum vice catulis vterentur. In canario sacrificio rutilæ canes immolabantur pro frugibus, vt ita deprecarentur sæuitiam sideris caniculæ. VT ALTERNIS ANNIS QVIESCANT) Si patiantur hoc ruris spatia, proculdubio vtilissimum est. Quod si neget conditio, far serendum, vnde lupinum, aut vicia, aut faba sublata fuerint, & quæ terram faciant latiorem. Et in frugibus quidem ferendis eadem terra vtilior intelligitur, quoties intermissa cultura quieuit. Plin. lib. 18. cap. 21. & lib. 17. cap. 5. QVÆ NOVALES, AVT NOVALIA) Nouale est, quod alternis annis seritur, vel ager nouæ relictus sementi. Vel quia intermissus renouatur à nouando noualis. Sed Varronem auscultemus cum hæc, tum alia ad agrum spectantia eodem loco explicantem, videlicet lib. 1. cap. 29. Seges dicitur, quod aratum satum est: aruum quod aratum, necdum satum est. Noualis, vbi satum fuit, antequam secunda aratione renouetur rursum. Terram cum primùm arant, proscindere appellant: cum iterum, offringere dicunt: quod prima aratione glebæ grandes solent excitari. Tertiò cum arant iacto semine, lirare dicuntur: id est, cum tabellis additis ad vomerem, simul & satum frumentum operi-

unt in porcis, & sulcant fossas, quo pluuia aqua delabatur. Quà aratrum vomere striam fecit, sulcus vocatur. Quod est inter duos sulcos elata terra, dicitur porca, quod eò seges frumentum porricit. Sic quoque exta deis cum dabantur, porricere dicebãt. Festus aliter ἐτυμολογεῖται. Porcæ, inquit, appellantur rari sulci, qui ducuntur aquæ derivandæ gratia, dicti quod porcent, id est, prohibent aquam frumentis nocere. Nam crebriores sulci limi vocantur. Colum. lib. 11. cap. 2. liras vocant rustici easdem porcas, cum sic aratum est, vt inter duos latius distantes sulcos, medius cumulus siccam sedem frumentis præbeat. Hæc Græci ἕλικας appellant. LVPINVM, VICIAM, FABAM) Quæ genera leguminum prosint, quæ officiant aruis Colum. lib. 2. cap. 7. Dicuntur item legaria, vtraque voce facta à legendo, quod manu legantur, seu vellantur è terra. Varro lib. 1. cap. 23. & 32. DEBEBIT STERCORATIO) De hac Varro lib. 1. cap. 38. Colum. lib. 2. cap. 15. & 16. Pallad. lib. 1. cap. 33. Plin. lib. 17. cap. 11. & 27. lib. 18. cap. 23. SIN AVTEM NVLLVM FIMI GENVS) Nec ignoro, inquit Columella, quoddam esse ruris genus, in quo neq; pecora, neque aues haberi possint. Attamen inertiæ est rustici eo quoque loco defici stercore. Licet enim quamlibet frondem, licet è vepribus compitísque congesta colligere. Licet filicem sine iniuria vicini, etiam cum officio decidere, & permiscere cum purgamentis cortis. Licet depressa fossa, qualem stercori reponendo fieri præcepimus,

cine-

cinerem cœnúmque cloacarum, & culmos, cateráque quæ euerruntur in vnum congerere.

Visum est adhuc pro auctario voces & loquendi genera subiicere, quæ ad agricolationem referuntur, & à nobis vel vsurpari, vel explanari commodè nondum potuerunt. Hoc ideò faciemus, quia conatu nostro præcipuè studiosis latinitatis prodesse, eorúmque gazam addaugere & amplificare percupimus: quod sanè quidem in nulla, quam in hac rustica classe nobis pro optato magis & consecuti hactenus, & in reliquis adhuc consecuturi videmur. Ordinem elementorum negligemus, & quanta fas erit breuitate rem absolutam dabimus. Arare est terram vomere subigere. Virgilio terræ sulcos infindere, vertere, versare, ferro vertere, proscindere terram, æquor, terræ solum inuertere, ferro ignotum æquor scindere, exercere tellurem, atq; imperare aruis. Elegans est illa periphrasis.

Depresso incipiat iam tum mihi taurus aratro
Ingemere, & sulco attritus splendescere vomer.

Leuem arationem in terra infœcunda, dicit tenui suspendere sulco, quod Colum. terram leui admodum vomere sauciare. Incumbere aratris. Tibullus, humum ferro sollicitare. Scamna facere inter arandum quid sit, ex Columella discas, lib. 2. cap. 4. Nam veteres Romani dixerunt malè subactum agrum, qui satis frugibus occandus sit: eum porrò an rectè aretur, frequenter explorare debet agricola. Nec tantum visu, qui fallitur nonnunquam, superfusa terra latentibus scamnis: verùm etiam tactu, qui minus decipitur, cum solidi rigoris admotæ

pertica transuersis sulcis inseritur: ea si æqualiter, ac sine offensione penetrauit, manifestum est totum solum deinceps esse malum: sin autem subeunti durior aliqua pars obstitit, crudum veruactum esse demonstrat. Hoc cum sæpius fieri bubulci vident, non committunt scamna facere. Seminare. *Virgil.* committere sulcis semina, anni spem credere terræ. Opus facere. *Terentio est in agro arando, fodiendo, colendo occupatum esse: vno verbo, rustico operi intentum esse. Heaut.* Quod in opere faciundo opera consumis tuæ. *Phormione.* Cui in opere vita erat. *Id est, qui ruri agrum colendo, & opus rusticum faciendo victum quærebat, aut vitam tolerabat, vt subaudias, faciendo. Sic Ouid. in Fast.*

Aut quia cum colerent prisci studiosius agros,
Et faceret patrio rure senator opus.

Est item castrensis loquendi forma, facere opus, pro, castra communire, fossam & vallum circumdare. In opere esse milites dicuntur, cum vallo fossáq; mœnia cingunt, vel turres extruunt, vel cuniculos in vrbem agunt. Hinc immunes operum militarium apud Liuium, & ad opus milites traducere, & opera pro ipsis munitionibus. Apud Cæsarem, ab opere reuocare milites, ab opere discedere. Operari est Latinis agitare conuiuia, & sacrificare. *Virgil. 1. Georg.* lætis operatus in herbis. *Horat. Ode 14. lib. 3.* iustis operata diuis. *Tibull. eleg. 5. lib. 2.* Tunc operata Deo pubes discumbet in herba. *Plautus.* Vt isthæc operatio crimen expiet. Pro agere seu ἐνεργεῖν, & operationem pro actione, quam vocant Græci ἐνέργειαν, nunquam

quam vsurpant. Frumenta comprehendunt, radices latius, angustius diffundunt, hordeum è terra exit. Ouid. prodit & in summum seminis herba solum. Semen existit, patescit, prodit seges, semen vetustate exsuctum, adulterinum, admixtum. Semen respondet, fructus redit, & pro impensa. Humus repetita cultu, magno fœnore cessationis colono respondet. Arua benignè respondent. Ex eodem semine alicubi cum decimo redit, alicubi cum quintodecimo. Colonus non peruenit ad fructus, non potest facere messem. Horat. Epod. Reddit vbi Cererem tellus inarata quotannis. Siliculam capere dixit Varro de lupino, quod aliâs in siliquam peruenire, esse in siliqua, siliquari. Cato granum capere, vt Plin. de arboribus, radices capere. In segetibus quod culmus extulit, spica dicitur: quæ si mutila non est, in hordeo & tritico tria habet continentia, granum, glumam, aristam: & etiam primitus spica cum oritur vaginam. Granum, quod est intimum solidum. Gluma qui est folliculus eius. Arista qua vt acus tenuis, longa eminet è gluma. Proinde vt grani theca sit gluma, & apex arista. Granum à gerendo etymon habet: id enim seritur, vt spica gerat frumentum, non vt glumam aut aristam. Gluma à glubendo, quod eo folliculo deglubitur granum Festus. gluma hordei tunicula: dictum, quod glubatur id granum. Vnde & pecus glubi dicitur, cuius pellis detrahitur. Pergamus cum Varrone. Arista dicta, quod aresçit prima. Spica à spe videtur nominata, vnde olim rustici specam nominabant. Spica mutila, qua non habet aristam, ea quasi cornua

sunt

sunt spicarum, & boues carentes cornibus dicuntur mutili. Spicæ cùm primitus oriuntur, neque planè apparent, quæ sublatent herba, vocatur vagina, vti qua latet conditus gladius. Illud summa in spica iam matura, quod est minus quàm granum, vocatur frit. Quod in infima spica, ad culmum stramenti summum, item minus quàm granum, appellatur vrruncum. Hæc ille toto cap. 48. lib. 1. quæ vno loco posita, & tam disertè ac politè explicata describere me haud piguit. Apud Plin. lib. 18. cap. 7. plurima sermoni elegantiori de frugibus idonea se offerunt. Ex aceruo quædam tollam. Erumpit à primo satu hordeum die septimo. Ex hordeo alterum caput grani in radicem exit, alterum in herbam. Radicem crassior pars grani fundit, tenuior florem. Frumenta hyeme in herba sunt, verno tempore fastigiantur in stipulam. Omnium satorum fructus aut spicis continetur, munitiórque vallo aristarum, aut includitur siliquis, aut vasculis. Frumenta quædam in tertio geniculo incipiunt spicam concipere. Fabæ in folia exeunt, ac deinde caulem emittunt, nullis distinctum internodiis. Tunicæ frumento plures, hordeum maximè nudum. En quàm bellè efferuntur, in quibus extrema egestas nostræ linguæ prorsus obmutescit. Acus *sunt purgamenta frugum.* Colliciæ, *siue colliquiæ sulci maiores, quibus humor agrorum noxius ex minoribus sulcis deriuatur extra segetes.* Cudentes, *qui in area baculis excutiunt legumina ac frumenta, à cudendo, id est feriendo.* Iterari *dicuntur agri, quando secunda aratione coluntur, quod est offrin-*

gere

gere, vnde iteratio. Tertiari quando tertia aratione, & tertio sulco repetuntur. Versuræ *vbi boues in arando post peractum legitimum sulcum circumaguntur, vertuntúrque.*

PROGYMNASMA NONVM ET VICESIMVM.

Paralipomena ad pecuariam.

VIATOR, TONSORES OVIVM, RVSTICVS.

VIATOR. Eho, quod istuc in oculos meos incurrit repentinò spectaculum? si non cæcutio, tondentur oues profectò, & oues multæ: atque ideò applicati ad hoc lanare pecus exonerandum tonsores & tonstrices multi & multæ profectò. Superastat inspiciendis operis præsens ipse Rusticus. Bene facit profectò. Quàm diues hic pecoris niuei? ergo etiam, quàm lactis abundans? non illi, vt equidem reor, nec æstate nouum, nec frigore defit. Video certè nunc fieri, quod idem poeta suum sibi bolum à nebulone poetastro præreptum indignatus, scripsisse fertur: sic vos non vobis vellera fertis oues. En mansuetudinem. Vinciri se, tonderi se, tractari se pro nostro libitu, iugulum etiam ferro sibi resolui placatissimè patiuntur, nec balatum emittunt, nec corporibus contra nituntur. At sus, siue alia de caussa teneatur,

siue

siue ad cultrum trahatur, implet clamoribus totam viciniam. Cur illa tam tacens, ista tam vociferans? cur illa tam placida, ista tam commota & insana? Nisi ea ratio est, quam ex Aesopo recordor. Ouis mulctum sustinere, & lanam tonsorum manu ponere asueuit. Quapropter quamuis arripiatur, constringatur, ferrum intueatur, nihil præter consueta se passuram suspicatur. At verò porcus, qui nec mulgeri se, nec tonderi solitum, quia & lacte nobis apto & lana careat, optimè nouit: & solis sese placere carnibus & larido, non immeritò atrocissima quæque veritus, clamoris lamentabilis magnitudine tantum non dirumpitur. Adibo ad homines istos, consistam, & colloquar. Salutem tibi, mi Rustice, tuísque istis mercenariis. Est ne tonsura vt vultis? Dies quidem serenus fauet operi. Oues credo esse sanas, admodum lanosas conspicor. T. Non erant omnes à scabie & vlceribus vacuæ. Verum antequam ad tonsuram faciendam aggrediamur, salubri eas fluuio mersandas curandásque solet curare hic conductor noster. R. Morem seruo, si non medicum, at rusticum. V. Multò magis in demenda lana: cui rei quod maximè tempus deligendum? R. Quod inter æquinoctium & solstitium labitur, cum iam sudor ire ouibus incipit, ex quo recens lana detonsa nomen habet sucida. Cæterùm per quamcunque regionem certum velle tempus constituere, in absurdis est: quod non vbique locorum pari vel tarditate, vel celeritate æstas ingruit. Rectum ac verum est, anni tempestates ponderare, vt hosce pecudum greges neque ablata lana algore offendi, neque ea relicta æstu

æstu opprimi sinamus. V. Liquamine quodam detonsas perungere, vos consueuisse audio. R. Consueuimus. Succum excocti lupini, veteris vini fæcem, amurcam æqualibus singula mensuris confundimus. Hoc vnguentum tergo delibuto ouis per triduum imbibitur. Deinde quarta luce ad littus maris deducta, si vicinum est mare, perluitur: sin minus, cælestis aqua sub dio salibus ad hunc vsum durata paulùm decoquitur, qua grex perfunditur. V. Rationem facti audirem attentius. R. Isto modo tractatum pecus, quàm longus est annus, à scabie integrum præstabitur, & enascetur lana prolixior atque mollior: Quidam perungunt eas vino & oleo, adiuncta cera alba, & suillo adipe. Lubeat ipsis quod lubet, ego in regno meo, & inter subiectos meos quod mihi potissimùm est visum, hoc facio. Pellitas intrinsecus ad eundem modum solemus perungere. V. Hem, quid operarij tui agunt cum pice liquida? T. Nihil tu ouillæ rei videris nosse. V. Fateor. T. Locum plagæ per imprudentiam tondendo inflictæ sic oblinimus. V. Vos ergo non eo contenti estis, quod suo tegmine miserias spoliatis, plagas insuper & stigmata, præmia nimirum tantæ patientiæ, imponitis. T. O bone vir, qua tandem in re casus non dominatur? & qua in gente ab imprudentibus non peccatur? Tu cum istanc barbam hispidam tondes, non interdum notam cruentam accipis? V. Ha ha. Nudius nonusdecimus contigit. Atq; vbi me ineptus homo forpice vulnerauit in superiore labro, caue exclamat. Quæsiui num esset denuo me læsurus alio vulnere. Sed si semel tonderentur oues, num-

quid

quid non plus lanæ redderent? T. Si semel secarentur prata, nunquid non plus graminis redderent? Non redderent. V. Perdiligentes verò etiam fuisse vos nosco ex substratis circum tegetibus, nequid floccorum disperiret. R. Quod in re familiari facili negotio, sumptu nullo conseruatur, id nihili pendere, proximè abest à stultitia. V. Commodè, & vt bonus attentúsque paterfamiliâs. Quid autem cælo quamuis incalescente tondetis? T. Ex sudore pondus lanæ accedit. Ex eodem cùm re, tum colore fit præstantior. R. Num displicet responsio? V. *Mihi verò neutiquam. Cur porrò ademptam & conglobatam lanam vellera aut vellumina nuncupatis?* T. *Hoc quæris?* V. *Hoc.* T. *Quod vellebantur quondam oues, non, vti hodie, tondebantur.* Esné iam sciens. V. Scientissimus. R. *Qui vel* hodie vellunt, qui pauci sunt, ante vulsuram tribus diebus pabulo fraudant, quod languescentibus, & emaciatis lanæ minus pertinaciter inhærescunt. Docerem te permulta, si studio te nostro cogitares addicere. V. Tale quidquam velle adhuc mihi in mentem non venit, studium aliud iam pridem profitenti. At nihil obstabit, quin aliquid præterea rusticum tu mihi narres, quod aures oblectet meas. Reliquum itineris nondum die declinante in vesperam gressu nec citato emetiar. *De* lacte & caseo geminis deliciis meis fabulare *fis.* R. De lacte & caseo? V. Vt dixi, de his duo*bus.* R. Puta igitur ex liquidis omnibus, quæ ci*bali caussa* vsurpantur, non esse vilum lacte ali*bilius, in* quo primas damus ouillo, secundas caprino. Corpori perpurgando equinum vehementer *est* vtile, cui

ad

ad eandem rem bonitate propinquum est asininum, postea bubulum, postremo caprinum. Sunt nihilominus tria, ex quibus lac à lacte manifestò discrepat, quod ad illa duo supradicta, & omninò ad bonitatem attinet: pastus, natura pecudum, mulctus. V. Quî nam? R. Habet vim maiorem ad alendum, quod ab hordeo, stipula, & prorsus arefacto nutrimento generatur: sicut ad purgandum potentius est, quod è viridi pascuo, & quidem eo amplius, si pecudes eas ipsas herbas absumpserint, quæ purgationem afferre corporibus consueuerunt. Hibiscum intellige, in quam ouium, caprarum, agnorum, hœdorúmq; greges compellimus. V. De pastu placet. R. Quà de natura, nobilius & melius numeratur lac, quod nullis impeditæ morbis ac vitiis, & nondum vetulæ animantes ministrant. A mulgendo id laudatur, quod neque longè abest, neque à partu continuò mulctum est: siquidem omne lac primum & nouissimum inutile censetur. V. Semimedicum te inuenio. In caseo faciendo si te versari temerè dicam, ipse sim temerarius: scientiam quandam huius parandi tenere te arbitror. R. Scientiam? quantam nosse genus nostrum conuenit. V. Quos enim alios istuc nosse conuenit? R. Fortasse illos qui in familia sua Aesculapios, & Machaonas nominant. V. Nimium est, quod nonnunquam sciunt. R. Bubuli caseo maximi cibi sunt, sumptíque difficillimè transeunt. V. Experior frequens. R. Contrà, minimi cibi sunt ouilli. Caprini facillimè deiiciuntur. At tu viator, vtros esitas libentius, molles ac recentes, an aridos & vetustos? V. Molles longè libentius,

quod nutriunt magis, nec, quemadmodum veteres & aridi, in corpore indigesti residēt. R. Quod in caseum cogere lac decerno, id manè mulgeo, reliquum ad meridiem. V. Diuersitas loci, & pabuli disparilitas alicubi repugnent, credo, huic mori. R. Crede audacter. V. Cuiusmodi lac postulas faciendo caseo? R. Quid censes? sincerum planè ac recentissimum: nam requietum, aut mistum acorem celeriter concipit. V. Coagulum? R. Lac plerumque hœdino aut leporino coagulo cogitur, agnino haud ineſt tanta efficientia. Coit etiam flore agrestis cardui, & anethi seminibus. Præterea lacte ficulneo, quod arbor sauciato cortice virenti remittit. Fici quoque ramulis glaciatus caseus probati saporis est. Si tenui liquore compositus est, propero vendere, dum adhuc viridis succum retinet: diutius certè quàm pinguis & optimus conseruatur. Vas cum infuso lacte haud procul ab igne statuo, ne tepor desit, & simul conductum est lac, liquorem fiscellis, aut calathis, aut formis committo: nam primo quoque tempore serum percolari, & à materia coacta secerni refert. Cum est caseus aliquantum solidatus, ponderibus superimpositis serū celerius exprimimus. Exemptum formis opaco & frigido loco mundissimis tabulis reponimus, tritis salibus aspergimus, vt acidum liquorem exsudet. Vbi duratus est, maiore vi comprimitur, vt conspissetur. Plura nolo. Tu si desideras, in crastinum ad villam adesto, ibi & hæc, & alia tradentur oculis tuis, quæ nunc auribus. V. Inuitatio ista perhumana me mouet, vt bona comprecer tibi. Quid autē comprecabor? Deus tibi largiatur vnde caseos facias.

Garga-

Gargara quot segetes, quot habet Methymna racemos,
Aequore quot pisces, fronde reguntur aues.

R. Optares greges potius ingentes & omnigenos, vt lac largissimè suppeditaret. V. Deus, da huic Rustico mille greges ouium, & tonsores pro istis decem alios insuper trecentos. Da quingentas boues. Da sexcentas capras. Da equos, asinos, mulos, magno numero. R. Et camelos quanto? Sis beatus, & ambula cum diuis beneuolentibus. V. Vnum oblitus sum. R. Quid est vnum? V. Fœnum optare debui tibi. R. Siccaneum, an irriguum? V. Cur distinguis? R. Quia præstat, quod suapte natura succoso gignitur solo, quàm quod aquarum elicit irrigatio, quam tamen terræ macies interdum flagitat. Percipitur autem largius, & pecudes reficit iucundius, si demessum fuerit, antequam inaresceret. V. Optimè autem quomodo siccabitur? R. Si neque peraridum, neque rursus viride colligatur. Nam deperdito omni succo pro stramento est, & si humoris nimium retinuit, in tabulato putrescit. Aliquando ita concaluit, vt igne exorto incendium creauerit. Si imbre permaduit, sinemus superiorem partem solę deficcari. Post conuertemus, & vtrinque siccatum in striam coarctabimus, & manipulos vinciemus. Exstruemus etiam in metas: quæ, vt commodissimè à pluuiis defendantur, ipsas in angustissimos vertices exacuemus. V. Si tu multum bonúmque fœnum colligis, artem colendorum pratorum ignorare te non oportet. R. Colligo sanè nec parum, nec malum, & artem calleo. In primis enim curo, ne stirpes aut spinæ, validioríque incrementi herbæ

insint. Verùm hæc quorsum tibi? V. Dulce tamen est audire in multis, etiam quæ facere aut nolis si possis, aut non possis si velis. Bene vale. R. Bene ambulato.

ANNOTATIONES.

TONSORES ET TONSTRICES) *Apud Ciceronem, est etiam tonstricula. Tuscul. 5. Ancillari sordidóque artificio regiæ virgines, vt tonstriculæ tondebant barbam & cupillum patris. Hebræos ouillas pecuarias grandes atque nobiles habuisse sacræ historiæ loquuntur. Eosdem tonsuræ ouium suarum dies cum gaudio & epulationibus agitare solitos, è duobus, quorum recordor locis planum fit: ex 1. Reg. cap. 25. de Nabal, & rursus 2. Reg. cap. 13. de Absalone. In quo conuiuio compressor ille sororis Ammon miserabiliter obtruncatus est. De tonsura scribunt Varro lib. 2. cap. 11. Colum. lib. 7. cap. 4.*

EST NE TONSVRA) *Tonsus pro tonsura dixit Plautus Amphit. Sura, pes, statura, tonsus, oculi, nasus, labra. Accius Amph. Sed quænam hæc est mulier, funesta veste, tonsu lugubri? Nonius.* PELLITAS INTRINSECVS) *De ouibus tectis, quæ & pellitæ, & molles dicuntur, Varro lib. 2. cap. 2. Propter bonitatem lanæ (vt sunt Tarentinæ & Atticæ) pellibus integuntur, ne lana inquinetur, quo minus vel inficiri rectè possit, vel lauari ac parari. Iisdem hirtas, Colum. hirsutas opponit, quem lege lib. 7. cap. 4. Mentio earum, pellitarum inquam,*

inquam, est apud Horat. lib. 2. Ode 6. BARBAM HISPIDAM TONDES) *Tonsores in Italiam venisse primùm ex Sicilia anno ab V. C. CCCC. LIIII. adductos à P. Ticinio Mena, Varro affirmat. Olim non fuisse tonsores Romæ adsignificant antiquorum statuæ, quod pleræque habent capillum & barbam magnam. Primus omnium radi quotidie instituit Africanus: sequens diuus Augustus cultris semper vsus est, Plin. lib. 7. cap. 29.* QVÆSIVI NVM DENVO ESSET) *In publico Diogeni quidam veniens obuiam cum longa trabe quam gestabat, eum offendit, statímque vti mos est, caue, dixit. Tum Diogenes, num me vis, ait, iterum lædere? Ab aliis sic narratur. Dicenti caue, baculum impegit, & post ictum adiecit, caue: par pari reponens. Simile Catoni euenit. Nam impulsus ab eo qui arcam portabat, & cauere iussus, rogauit, num quid aliud præter arcam portaret.* QVOD VELLEBANTVR QVONDAM) *Varro lib. 4. de ling. lat. Veliæ vnde essent, plures accepi causas: in queis, quod ibi pastores Palatini ex ouibus ante tonsuram inuentam vellere lanam sint soliti: ex quo vellera dicuntur.* QVÆ CIBALI CAVSSA VSVRPANTVR) *Sic Varro, vt Terent. Adelph. Ego illam liberali causa assero manu. Alibile est τρόφιμον.* IN QVO PRIMAS DAMVS OVILLO) *De generibus lactis, & virtute vniuscuiusque, item de caseo multa medici. Hæc nos ex Varrone, vt rusticum aliquid. Et credibile est, virum natura peracutum, prudentem & doctum non inconsultò ista, & nullo vsu peritum scripsisse. Nihil*

autem cum in his, tum in aliis cibis ita prodest, vt non etiam obsit, rationes docent medici. IN CASEO FACIENDO) Modum disertissimè tradit Colum. lib. 7. cap. 8. Veteres τυροποιεῖν appellasse, ac de ea multa scripsisse auctor est Varro. FICI QVOQVE RAMVLIS) De fici ramo etiam Varro. Subiicit hæc. Non negarim ideò apud diuæ Rumiæ sacellum à pastoribus satam ficum, Ibi enim solent sacrificare lacte pro vino, & prolactentibus. Mammæ enim rumis, siue rumæ: & inde dicuntur subrumi agni: lactentes à lacte. Quin aspergi solent sales: melior fossilis quàm marinus. Quod idem Varro dicit, ad coagulum addendum acetum, affirmat eo coire lac etiam Dioscorid. CVRO NE STIRPES AVT SPINÆ) Cultus pratorum inquit Colum. lib. 2. cap. 18. magis curæ quàm laboris est. Primùm ne stirpes aut spinas, validioríque incrementi herbas inesse patiamur: atque alias ante hyemem, & per autumnum extirpemus, vt rubos, virgulta, iuncos: alias per ver euellamus, vt imtyba, & solstitiales spinas: ac neque suem velimus impasci, quoniam rostro suffodiat, & cespites excitet, neque pecora maiora, nisi cum siccissimum solum est, quoniam demergunt vngulas & atterunt, scindúntque radices herbarum. Lege reliqua, si est animus.

Age verò, quod supra egimus in paralipomenis ad agriculturam, vt verba & loquendi formas eius generis aliqua accessione in annotationibus cumularemus, idem in istius dialogi annotationibus, in re pecuaria facere ne dubitemus, præsertim cum vbique id maximè constitutum habea-

habeamus, vt vigiliæ nostræ aliquid ad latinitatem adiumenti pariant. Cum de admissione, partúque animantium loquuntur, qui rusticam disciplinam literis elegantissimis celebrauerunt, sic ferè loquuntur. Taurus idoneus fœminis implendis. Taurus iuuencam superuenit, iuuencæ iungitur, mas fœminæ iniungitur, fœmina mari permittitur, iungitur. Equa marem patitur. Equam supponere mari. Plures gallinæ maritantur vno gallo. Gallina, aut pauo fœmina dicitur facere ouæ, cum parit, & facere pullos, cum eos excludit. Pullitra, vel pulletra, gallina quæ adhuc effœta non est. Pullastri in genere gallinaceo, qui pumiliones in hominibus: ad magnitudinem enim refertur, non ad ætatem. A porco porcetra, quæ non multum peperit, & opponitur scrofæ, quæ frequenter peperit. Sus fructuaria. Succidias optimas & maximas facere. Bouem ad cultrum emere. Bos lingua se detergit. Herbæ expertes agni. Agni matribus submantur. Sub vno clauso habere multas oues. Pecus ouiarium. Matres binæ ternos hœdos efficiunt. Iumenta iustam reddunt operam. Iumenta dossuaria, quæ onus dorso ferre possunt. Hæc animans est largi veris, strigosissimi corporis, non improbè concipit. Æstuosa & alsiosa animalia, quæ æstu & algore infestantur. Cohors in villa ex eo dicta est, quod circa eum locum pecus coercetur. Inde aues cohortales, quæ intra cohortem villaticam continentur, potissimum gallinæ. Etiam chors, & cors per extritionem dicimus. Nonius hoc modo. Cortes sunt villarum intra macriam spatia. Varro de re rust. lib. 1. Nec minus

& à pabulo cum redierint anseres, sues, porci, in corte exteriore. Idem de vita pop. Rom. lib. 1. Ad focum hyeme ac frigoribus cœnitabant: æstiuo tempore in propatulo: rure in corte: in vrbe in tabulino, quod Mœnianum possumus intelligere, tabulis fabricatum. Pecudes autem præter quadrupedes vocari etiam alia animalia, prolatis testimoniis ostendit Nonius. Virgil. 4. Georg. Quem mihi vix frugum, & pecudum custodia sollers. Et. 1. Aeneid. Ignauum fucos pecus à præsepibus arcent. In quem versum Seruius. Pecus dicimus omne, quod humana lingua & effigie caret: vnde Horat. Omne cum Proteus pecus egit altos Visere montes. Phocas, qui sunt vituli marini & pisces tamen, aut simpliciter pisces, nullo discrimine intelligit. Sic Plaut. Rud. Non vides referre me vuidum rete sine squamoso pecu? Næuius Aegistho. Tum autem lasciuum Nerei simum pecus Ludens ad cantum classium lustrat. Sic Lucret. lib. 1. mutæque natantes Squamigerûm pecudes. Varro sexagesi. Neq; quas agi pennis anates semipedas, buxeis rostris pecudes, paludibus, nocte nigra, ad lumina lampadis sequens. Ricini vermes sunt canum, quorum aures inprimis infestant. In bobus & ouibus eodem nomine vocantur.

PRO-

PROGYMNASMA TRICESIMVM.

Symbolæ, siue enuntiata rustica.

PRAESIDIVS, LVCILLIANVS, AVGENDVS, SATVRNINVS.

PRAESIDIVS. Sed enim, ô populares, ô mihi Thesæa pectora iuncta fide, quanquam inuitatu meo ad comedendum prandium, quod ego de meo sumptu parari apparatum iussi, conueniistis, nihilominus præter morem conuiuatorum facere mihi fixum est, & pransuros poscere symbolas. L. Quas tu symbolas? Accubitum nos ducas, ô bone, quemadmodúmque & tua liberalitate, & amicitia nostra coniunctissima dignum videtur, nos habeas: nec nisi bene saburratos abire sinas: etenim oppidò exinanitos ad te ventres, & famem integerrimam apportauimus A. Si primùm de collatione nostra collatitium instruendum est prandium, ô viri, ad cœnam huc redire nos oportebit, quoniam de prandio cœna fiet. At tu, Præsidi, hæc ioculariter, & aliud nescio quid isto verborum inuolucro abscondis. S. A me vel obolum parces petere: dies amplius tricesimus hic est, cum à pecunia tam malè valeo, quàm qui pessimè. P. Quis Hippocrates aut Galenus hac lue contactam crumenam tuam persanauerit? ipsa enim potius affecta est, quàm tu, & ægrotat inaniis: quin etiam tute haud sanus, immo verò insanus es,

si argenti auarior es. S. Et ego coniurarem fortasse si quis me vellet recipere. A. En Præsidi, venerunt domum tuam Codri: mallent Crœsos introgressos, qui nostram vicem collectas tibi grandissimas numerarent. L. Quasdam collectas literarias hospitem nostrum à nobis velle exigere coniicio, & donec apponatur mensa, quod vix intra horæ dimidium erit, sermone scholastico nobiscum tempus fallere. P. Punctum ipsum. Verè diuinasti. Sub aduentum vestrum legebam Iunium Columellam, quo scriptore parentem meum rusticationi deditissimum, impendiò delectari solitum, eiúsq; non sententias modo, sed etiam figuram & genus orationis vt mundissimum, copiosissimum, æquabilissimum, vehementérque proprium cum admiratione prędicare commemini. Cuius me amoris, studij, admirationis quoque hæredem iisdem in tabulis institutum sentio: pariter enim Columellam istum & amo, & admiror. S. Coniectatione nihil de cætero opus est, de rustica re postulat nos fundere sententias, quasi eodem ouo quo ille prognati simus, in iisdémque cum ipso exercitationibus studiorum euigilemus. A. E doctoribus artium rusticarum mandasse nos memoriæ pronuntiata aliqua suspicionem habet, quæ vbi, & quando complacitum sit, ad audientes proferamus. P. Perspexisti cogitationes meas Augende: fieri enim profectò nequit, quin, si librum aliquem animo attentissimo voluas, dicta plurima in mente insideant. L. Aliud fieri apud me quidem experior, & ob id cor mihi cruciatur. P. Dissimulas. Itaque cum ferantur qui rustica præcepta condide-

diderint antiquiores Cato, Varro, Columella, Plinius, Palladius, Virgilius, posſit autem tribui quatuor in partes tota profeſsio, in agrorum culturã, pecuariam, villaticam educationem, rem vineaticam, cui hortenſem poſſumus adiungere, vt ſit vltima pars de vineis & hortis, quid ſi me præbeam ducem operis, & ab horum ſingulis, ſi queam, veſtro nomine collectam ſuper agricultura colligam? Quid ſi ſecundum me Lucillianus, à quibus accepturum ſeſe non deſperabit, ſuo ſuorúmque nomine de pecuaria? Quid ſi tertio loco Augendus de paſtione villica? Quid ſi ad extremum tu, Saturnine, de vitibus & arboribus, aut oleribus? L. Exordire negotium. Si præparcos viderimus in dandis reſponſis, non committemus, vt ex pumicibus aquam elicere voluiſſe nos quiſquam opinetur. P. De largitate hominum optimorum non eſt vt dubites. Adeſte igitur grauiſsimi & doctiſsimi viri: vos enim non vt abſentes atque pridem mortuos, ſed vt præſentes atque viuos alloquor: adeſte, inquam, volentibus animis, & ex tanta rerum præceptionúmque ſuper agreſtium diſciplina eloquentiſsimè explicatarum copia, pauca nobis alumnis veſtris velut axiomata & effata iteratote. Incipe tu M. Cato de agro & agricolis.

De agricultura.

CATO. *Ex agricolis & viri fortiſsimi, & milites ſtrenuiſsimi gignuntur, maximeque pius queſtus ſtabiliſsimuſque conſequuntur, minimèque inuidioſus: minimèque malè cogitantes ſunt, qui hoc ſtudio occupati ſunt.*

Prædium cum parare cogitabis, in animo habeto, vti ne cupidè

cupidè emas, néue opera parcas visere, & ne satis habeas semel circumire. Quoties ibis, toties magis placebit, quod bonum erit.

Scito idem agrum quod hominem: quamuis quæstuosus siet, si sumptuosus erit, relinqui non multum.

Res rustica sic est: si vnam rem serò feceris, omnia opera serò facies.

P. Non desidero ex te plura: nec si desiderem, quæ tua est benignitas, dare deneges. Ad te conuertar, Varro charissime, cuius libros pæne omnes tẽporum iniquitate amissos, & ereptos nobis tãto magis doleo, quanto credibilius & gloriosius statuo impertitum tibi à M. Tullio, quicum tibi magnus vsus, illustri loco testimonium. Tu siquidem, vt ille scribit, ætatem patriæ, tu descriptiones temporum, tu sacrorum iura, tu sacerdotum munera, tu domesticam, tu bellicam disciplinam, tu sedem regionum & locorum, tu omnium diuinarum, humanarúmque rerum nomina, genera, officia, caussas aperuisti: plurimúmque poetis nostris, omninóque latinis & literis luminis attulisti, & verbis. Atque ipse varium & elegans omni ferè numero poema fecisti. Sic ille ingeniorum & doctrinę summus æstimator, testisque grauissimus. Nunc agedum, Catonem imitatus deesse noli, quin aliquid aptum proposito afferas. Multò tu quàm hic absolutius & distinctius rem rusticam es persecutus: nec reperiuntur in tuis libris ab agricultura diuersa, & ideò repudianda, vt apud Sasernas, & hunc ipsum Catonem, qui hoc in optimam partem, vt accipiat, rogo.

VARRO. *Nemo sanus debet velle impensam ac sumptum facere*

facere in culturam, si videt non posse reſici. Nec ſi poteſt reficere fructus, ſi videt eos fore, vt peſtilentia diſpereant.

Agrum alternis annis relinqui oportet: aut paulo leuioribus ſationibus ſerere, id eſt, quæ minus ſugunt terram.

Herbæ è ſatis elidendæ, & dum tenera ſunt, vellendæ. Nam aridæ factæ rixantur, ac celerius rumpuntur quàm ſequuntur.

L. Hæc octogenarium dixiſſe ſufficit. Iam tuus te Columella, Præſidi, en vt amicè aſpicit, & non quidem tua, ſed noſtra cauſſa ſymbolam ſuam conferre geſtit. P. Prome quippiam mi ſuauiſsime Columella, & puta in præſens tibi ſermonem eſſe cum Syluino filio tuo.

COLVMELLA. *Graciles cliui non ſunt æſtate arandi, ſed circa Septemb. Calend. Quoniam ſi ante hoc tempus proſcinditur, effœta & ſine ſucco humus æſtiuo ſole peruritur, nullaſque virium reliquias habet.*

Stercus omne, quod tempeſtiuè repoſitum anno quieuerit, ſegetibus eſt maximè vtile. Nam & vires adhuc ſolidas habet, & herbas non creat.

Sicut refrigeſcit ager, qui non ſtercoratur, ſic peruritur, ſi nimium: magiſque conducit agricolæ frequenter id potius, quàm immodice facere.

Quandocunque arabitur, obſeruandum ne lutoſus ager tractetur neue exiguis nimbis ſemimadidus, quam terram ruſtici variam carioſámque appellant. Ea eſt, cum poſt longas ſiccitates leuis pluuia ſuperiorem partem glebarum madefecit, inferiorem non attigit.

P. Quid viciſsim reſpondebimus tibi, niſi iſta tua fuiſſe nobis gratiſsima? Quo verò piaculo te præterirem. C. Plini? auctorem rerum omnium memorabilium, æſtimatorem acutiſsimum, & admiratorem diſertiſsimum? Nihil legiſti quod non

excer-

excerpsisti, & legisti scriptores rusticos græcos & latinos vel trecentos. Quamobrem pro re pauca loqui de agricultura ne te pigeat, quæso.

PLINIVS. *In arando magnopere seruandum est Catonis oraculum. Quid est primum? Agrum bene colere. Quid secundum? bene arare. Quid tertium? stercorare.*

Malus est ager, cum quo dominus luctatur. Agro deserto nihil damnosius.

Attilius Regulus ille Punico bello bis consul, aiebat neque facundissimis locis insalubrem agrum parandum, neq; effetis saluberrimum. Salubritas loci non semper incolarum colore detegitur, quoniam assueti etiam in pestilentis durant. Praterea sunt quædam partibus anni salubria. Nihil autem salutare est, nisi quod toto anno salubre.

Opera, non impensa cultura constat. Et ideò maiores fertilissimum in agro oculum domini esse dixerunt.

Tritico nihil est fertilius: hoc ei natura tribuit, quoniam eo maximè alat hominem.

Venti tribus temporibus nocent frumento & hordeo. In flore, aut protinus cum defloruere, vel matureſcere incipientibus.

P. Melius & verius nihil potuit. Tu Palladi, qui primam prudentiæ partem existimas, ipsius personæ cui præcipias rationem ducere, & prohibes formatores agricolarum, artibus, & eloquentia rhetores æmulari, quod quidam cum fecissent, nec à disertissimis potuerunt intelligi, dic tenuiter more tuo, & nullis ornamentis quid sentias, tanquam aratoribus, quibus cum exquisitè & literatè loquendum non est.

PALLADIVS. *In rebus agrestibus maximè officia iuuenum congruunt, imperia senorum.*

In agro periclitantur interiora, nisi colantur extrema.

Tria mala aquè nocent, sterilitas, morbus, ſucinus.

Semi-

Semina pluſquam annicula eſſe non debent, ne vetuſtate corrupta non prodeant.

Omnia quæ ſeruntur, creſcente luna & diebus tepidis ſunt ſerenda: nam tepor euocat, frigus includit.

Spiſſa, & cretoſa, & humida terra, bene far & triticum nutrit: hordeum agro ſoluto delectatur & ſicco: nam in lutoſo ſparſum moritur.

Agri præſulem non ex dilectis & tenere educatis ſeruulis ponas: quia fiducia prateriti amoris impunitatem culpæ præſentis exſpectat.

P. Quanquam ficca oratione, non tamen indocta nos docuiſti. O Maro noſter, tu prodeſſe & delectare Georgicis tuis conatus es. Tu vtiliſsimum, & hominibus ſummopere neceſſarium agriculturæ ſtudium carminibus pulcherrimis, & ingenio atq; artificio plenis tractauiſti. Accedat etiam tua ſymbola adhoc noſtrum conuiuium, quod quidem ad mentem, non ad ventrem eſt inſtitutum. Sine nos exaudire vocem tuam virilibus modificatam numeris, & totius orbis auditione dignam.

VIRGILIVS.

Area cum primis ingenti æquanda cylindro,
Et vertenda manu, & creta ſolidanda tenaci,
Ne ſubeant herbæ, ne puluere victa fatiſcat:
Tum varia illudant peſtes. Sæpe exiguus mus
Sub terris poſuitq; domos, atq; horrea fecit:
Aut oculis capti fodere cubilia talpæ,
Inuentúſq; cauis bufo, & quæ plurima terra
Monſtra ferunt: populátq; ingentem farris acerum
Curgulio: atq; inopi metuens formica ſenectæ.

P. Hactenus de area ad trituram concinnanda & aptanda: de ſeminibus medicandis addere ne grauere.

Semina

Semina vidi equidem multos medicare serentes,
Et nitro prius, & nigra perfundere amurca:
Grandior vt fœtus siliquis fallacibus esset.
Et quamuis igni exiguo properata maderent,
Vidi lecta diu, & multo spectata labore,
Degenerare tamen: ni vis humana quotannis
Maxima quæq; manu legeret.

P. Egisti tu quoque tuas partes vt decuit, & ego functus sum meis. De primo & præcipuo in re rustica ecce dicta compluria. Proximum est, vt ex iisdem hisce magistris quisque vestrûm sua quærat: ac tu sanè præ aliis Lucilliane, sic enim inter nos pepigimus. L. Non ab omnibus, sed aliquibus pecuarias petam collectas, & breuiter agam. Dicite promiscuè, nec vllam modò vel ætatis, vel auctoritatis rationem habetote.

De re pecuaria.

COLVMELLA. *Pecudes pro regionis cœlique statu & habitum corporis, & ingenium animi, & pili colorem gerunt.*

VARRO. *Herba in pratis ad spem fœnisicia nata, non modo non euellenda, sed etiam non calcanda, quin & pecus prato ablegandum, & omne iumentum, vt etiam homines: solum enim hominis existimum herba, & semita fundamentum.*

CATO. *Ego cuidam consulenti, quam partem rei rusticæ exercendo celeriter locupletari posset, respondi: si bene pasceret. Rursusque interroganti, quod deinde faciendo satis vberes fructus percepturus esset, affirmaui, si mediocriter pasceret.*

COLVMELLA. *Omni pecudi larga prabenda sunt alimenta. Nam vel exiguus numerus cum pabulo sattatur, plus domino reddit, quam maximus grex si senserit penuriam.*

Vacca quamuis plena fœtu, non expletur libidine: adeo

Vltra

Ultra naturæ terminos etiam in pecudibus plurimum pollent blandæ voluptatis illecebræ.

Sues ex omnibus pecudibus impatientissimæ sunt famis, ita vt aliquando si indigeant pabuli, non tantum alienam, si liceat, sobolem, sed ettam suam consumant.

In omni genere quadrupedum speciei maris diligenter eligitur, quoniam frequenter patri similior est progenies, quam matri. Omni regione maritos gregum mutilos esse oportebit, quoniam cornuti ferè pernicioſi sunt propter petulantiam.

A. Me ordo poscit tertium. Cupimus adhæc accipere nonnulla de eo, quod est in rusticatione tertium vt scitis. Vna & altera sententia nobis satisfacietis. Ac si vel vnus loco omnium loquatur, gratulantes ipsi nobis audiemus. Sis tu ille, Columella: tu enim videris in hisce materiis tritissimus.

De villatica pastione.

COLVMELLA. *Antiquissima, maximè in gallinario pecore fides pastoris, qui nisi eam domino seruet, nullus ornis honis quæstus vincet impensas.*

Res apiaria non tantum curatorem fraudulentum, sed etiam immundæ segnitiæ perosa est: æquè enim dedignatur si minus purè habita est, ac si tractaretur fraudulenter.

Curatori apum cum aluos tractare debebit, custodiendum, vt pridie castus sit ab rebus Venereis, neue temulentus, nec nisi lotus ad eos accedat, abstineátque ferè ab omnibus redolentibus escis, vt sunt salsamenta, & eorum omnia eliquamina, itemque fœtentibus acrimoniis allij, vel cæparum, cæterarúmq; rerum.

A. Quia de apibus dixisti, temperare haud possum, quin adhuc aliquid, & quidem abste, Virgili, de paruis istis, & sollertissimis bestiolis interrogem.

Solent ad pugnam ciuilem erumpere. Quibus nam signis fore bellum cognoscemus, & quo se pacto geruntin prælio? Nemo te ornatius descripserit.

VIRGILIVS.

Sin autem ad pugnam exierint (nam sæpè duobus
Regibus incessit magno discordia motu)
Continuóq; animos vulgi, & trepidantia bello
Corda licet longè præscisscere. Námq; morantes
Martius ille aeris raucis canor increpat: & vox
Auditur fractos sonitus imitata tubarum.
Tum trepida inter se coeunt, pennisq; coruscant,
Spiculáq; exacuunt rostris, aptántq; lacertos:
Et circa regem, atq; ipsa ad prætoria densa
Miscentur, magnisq; vocant clamoribus hostem.
Ergo vbi ver nacta sudum, camposq; patentes,
Erumpunt portis, concurritur: aethere in alto
Fit sonitus, magnum mista glomerantur in orbem.
Præcipitesq; cadunt. Non densior aere grando,
Nec de concussa tantum pluit ilice glandis.
Ipsi per medias acies, insignibus alis,
Ingentes animos angusto in corpore versant,
Vsque adeo obnixi non cedere, dum grauis aut hos,
Aut hos, versa fuga victor dare terga coegit.

S. Meum est de vitibus & hortis interrogare. Quid Varro, quid tibi placet, quod nos memoria retinere queamus?

De vineis & hortis.

VARRO. *Terra cuiusmodi sit refert. Vbi enim natura humida, ibi altius vitis tollenda, quod in partu & almonio vinum non vt in calice quærit aquam, sed solem. Itaq; video (vt arbitror) primum è vinea in arborem ascendit vitis.*

S. In meo calice profectò vinum aquam non quærit: nam ego eam meri esse duco meram pernicie.

COLV-

COLVMELLA. *Apta est surculis hominis vrina, quam 6. mensibus passus fueris veterascere. Si vitibus aut pomorum arboribus adhibeas, nullo alio magis fructus exuberat: nec solum ea res maiorem facit prouentum, sed etiam saporem & odorem vini pomorumq; reddit meliorem.*

Stercus vitibus non est ingerendum, quod saporem vini corrumpit: melior est materia vindemiis exuberandis congestitia, vel de vepribus, vel denique alia quamlibet arcessita & aduersa humus. Priusquam pomarium constituas, quam magnum habere soles circummunito maceria, aut fossa, ita vt non solum pecori, sed ne homini quidem transitus sit, nisi per ostium, dum adolescant semina: nam si prius cacumina manu perfracta, aut à pecore prærosa fuerint, quàm adolescant, in perpetuum corrumpuntur. Generatim autem arbores disponere vtilius, maximè ne imbecillæ à valentioribus premantur, quæ nec viribus, nec magnitudine sunt pares, neq; pariter crescunt.

PALLADIVS. *Locis frigidis à meridie vineta ponantur, calidis à septentrione, temperatis ab oriente, vel (si necesse sit) occidente.*

Græci iubent oliuam cum plantatur & legitur, à mundis pueris atque virginibus operandum: credo recordati, arborem huic esse præsulem Castitatem.

S. Iuuaret audire vos diutius, nisi impransi essemus. P. Amamus & colimus vos de doctrina qua nos erudiistis. L. Quin imus iam quo debemus? Heus inuitator, iube accumbere. A. Nisi fortè tu, Præsidi, istuc literarium prandium vt mentibus, sic etiam ventribus putas suffecturum. P. Dabitur dentibus tuis quod commolant, satis.

ANNOTATIONES.

ET EGO CONIVRAREM) Emerat de crasso domum Cicero, centum & quinis millibus coronatorum, tantam quippe summam tricies quinquies centena millia nummûm efficiunt. AP. Sulla mutua quinque coronatorum millia acceperat. Et quoniam Catilinarij cum æs alienum fœneratoribus soluere non possent, in Rempub. coniurauerant, vt prodit Sallustius, ideò ioca-tus epistola 6. lib. 5. scripsit in hunc modum. Ego tua gratulatione commotus, quod ad me pridem scripseras, velle te bene euenire, quod de Crasso domum emissem, emi eam ipsam domum millibus nummûm XXXV. aliquanto post tuam gratulationem. Itaque nunc me scito tantum habere æris alieni, vt cupiam coniurare, si quis me recipiat. EX AGRICOLIS ET VIRI) In præfat. Eadem ex eodem Plin. lib. 18. cap. 5. NEVE OPERA TVA PARCAS VISERE) cap. 1. Idem cap. 4. In bono prædio si bene ædificaueris benéque posueris: ruri si rectè habitaueris, libentius & sæpius venies, fundus melius erit, fructi plus capies. SI VNAM REM SERO) Huius præcepti paraphrasis apud Columellam scitissima est lib. 11. cap. 1. Res est agrestis insidiosissima cunctanti: quod ipsum expressius vetustissimus auctor Hesiodus hoc versu significauit.

Αεὶ δ' ἀμβολιερὸν ἀνὴρ ἄλοαδε παλαίει.

Quare vulgare illud de arborum positione rusticis vsurpatum, Serere ne dubites: id villicus ad agri totum cultum referri

referri iudicet: credátque prætermissas non duodecim horas, sed annum periisse, nisi sua quaque die quod instat effecerit. Nam cum propriis pene momentis fieri quidquam debeat, si vnum opus tardius, quàm oporteat peractum sit, cætera quoque quæ sequuntur, culturæ, post iusta tempora serius adhibentur &c. APVD SASERNAS, ET HVNC IPSVM) Saserna pater & filius docuerunt suis de agricultura commentariis, quæ nihil ad eam attinerent, vt de cimicibus arcendis. Quas rationes, quia fortasse non nemo scire auebit, quò se ab illis nocturnis carnificibus liberet, subiungam. Cucumerem anguinum condito in aquam, eámque infundito quò voles: nulli accedent. Aut fel bubulum aceto misce, eo lectum vngito. Item quo pacto quempiam glabrum efficias, & pedum dolorem sedes, & similia multa. Catonis nugæ sunt, quemadmodum placentam facere oporteat, quomodo libum, qua ratione pernas salire, & quid agas ante, si velis in conuiuio multùm bibere, cœnaréque libenter. Varro lib. 1. cap. 2. Quod idem asserit cap. 5. de libris Theophrasti περὶ φυλῶν ἱστορίας, & περὶ φυλῶν ἀλλιῶν, notandum est. Isti libri, inquit, non tam idonei iis qui agrum colere volunt, quàm qui scholas philosophorum. Neque eò dico quod non habeant & vtilia & communia quadam. QVANDOCVNQVE ARABITVR) Hæc lib. 2. cap. 4. Rationem vtriusque annectit in hæc verba. Nam quæ limosa versantur arua, toto anno desinunt posse tractari, nec sunt habilia sementi, aut occationi, aut sationi. At rursus quæ varia subacta sunt, continuo

triennio sterilitate afficiuntur. Medium igitur temperamentum maximè sequamur in arandis agris, vt neque succo careant, neq; abundent vligine. OCVLVM DOMINI ESSE) Ita est libro tertio nominato, cap. 6. Persa interrogatus, quid equum maximè saginaret, oculus domini respondit. Aristoteles in Oecon. Item Libycus, quod stercus agro foret vtilissimum: domini, inquit, vestigium. Cap. autem 5. refert Plin. dixisse quosdam, nec mentitos: frontem domini plus prodesse quàm occipitium. Sed cur taceat Columella? Sicille lib. 1. cap. 1. Non prædia, non assiduus labor & experientia villici, non facultates ac voluntas impendendi tantum possunt, quantum vel vna præsentia domini: quæ nisi frequens operibus interuenerit, vt in exercitu cum abest imperator, cuncta cessant officia. Pallad. Præsentia domini, prouentus est agri. MORBVS, VICINVS) De morbis frugum & segetum est in paralip. ad agriculturam dialogo 28. De vicino Colum. lib. 1. cap. 3. Quemadmodum sapientis est fortuitos casus magno animo sustinere, ita dementis est ipsum sibi malam facere fortunam: quod facit qui nequam vicinum suis nummis parat, cum à primis cunabulis, si modo liberis parentibus est oriundus, audisse pœnituerit.

μὴ δ' ἄνβῶσ ἀπόλοιτ' εἰ μὴ γείτων κακὸσ ἔιη.

Quod non solum de boue dicitur, sed etiam de omnibus partibus rei nostræ familiaris: adeo quidem, vt multi prætulerint carere penatibus, & propter iniurias vicinorum sedes suas profugerint. Mox gentium quoque

ea

in diuersum orbem migrationes subiicit. Cato cap. 4. Vicinus bonus esto. Si te libenter vicinitas videbit, facilius tua vendes, operas facilius locabis, operarios facilius conduces. AREA CVM PRIMIS) De area facienda præcipiunt, Cato cap. 9. Varro lib. 1. cap. 51. Colum. lib. 2. cap. 20. Plin. lib. 18. cap. 29. Pallad. lib. 1. cap. 36. SEMINA VIDI EQVIDEM) Adducit hunc locum Plin. lib. 18. cap. 17. Vide insuper Columellam lib. 2. cap. 9. PECVDES PRO REGIONIS) Aliæ formæ sunt Asiaticis, aliæ Gallicis, Epiroticis aliæ: nec tantum diuersitas prouinciarum, sed ipsa quoque Italia partibus suis discrepat. Campania plerunque boues progenerat albos & exiles, labori tamen, & culturæ soli patrij non inhabiles. Vmbria vastos et albos etc. Colum. lib. 6. cap. 1. SOLVM ENIM HOMINIS) ποδῶν δέρμα. Cicero solorum callum dixit. Pro pede & solea etiam Lucretius lib. 1. & 4. illo versu. Auia Pieridum peragro loca, nullius ante Trita solo. Varro lib. 4. de ling. lat. quæ solo teri possunt, sola terræ. Solum denique idem valere interdum quod soleam, illa Plauti ex Bacchid. probant. Etiam rogas, qui soccis habeat auro suppactum solum? SI BENE PASCERET) Hoc responsum posuit Plin. cap. 5. libri millies à me prolati. Eandem sententiam laudans Colum. præfat. lib. 6. hæc subdit. Caterùm de tam sapienti viro piget dicere, quod eum quidam auctores memorant, quidnam quærenti cuidam tertium in agricolatione quæstuosum esset, asseuerasse, si quis vel malè pasceret, cum præsertim maius dispendium sequatur inertem &

inſcium paſtorem, quàm prudentem, diligentémq; compendium. De ſecundo tamen reſponſo dubium non eſt, quin mediocrem negligentiam domini fructus pecoris exſuperet. PRÆSVLEM CASTITATEM) *Mineruam ſemper virginem huius arboris inuentricem, ac præſidem poetæ fabulantur, quando cum Neptuno de Attica decertans, oliuam extulit, ille equum. Sed quoniam Mineruam perpetuam colere virginitatem dixi (quam ob cauſſam ab Horatio intacta vocatur) de eius deſponſatione facetam narrabo hiſtoriam, petitam ex Suaſoria 1. Senecæ. Cum Antonius vellet ſe Liberum patrem dici, & hoc nomen ſtatuis ſubſcribi iuberet, habitu quoque & comitatu Liberum imitaretur, occurrerunt venienti ei Athenienſes cum coniugibus, & liberis, & Διόνυσον ſalutauerunt. Bene illis ceſſerat, ſi naſus Atticus ibi ſubſtitiſſet. Dixerunt deſpondere ſe in matrimonium Mineruam ſuam, & rogauerunt, vt duceret. At Antonius ait ducturum, ſed dotis nomine imperare ſe illis mille talenta. Tum ex Græculis quidam ait: κύριε, ὁ Ζεὺς τῷ μητέρα σὲ Σεμέλῃ ἄπροικον ἔιχε. Huic quidem impune fuit: ſed Athenienſium ſponſalia mille talentis æſtimata ſunt. Plutarch. in Antonio. Fuit & Imperator quidam, nomen excidit, qui ſibi cum Minerua coniugium eſſe per extremam ſtoliditatem ſimulabat.*

PRO-

PROGYMNASMA PRIMVM ET TRICESIMVM.

Prognostica.

RVSTICVLVS, ASTROLOGVS.

RVSTICVLVS. Vt vobis Astrologis, Chaldæis, Genethliacis, Mathematicis (& si quæ alia sunt nomina, quibus insignimini) vt, inquam, vobis cum vestris altitudinibus, accessibus, recessibus, oppositionibus, cœtibus siderum, planetarúmq; , quibus ad euentuum futurorum præsagitionem per delirium & impostúram vti, & fanatici erroris ac stultitiæ mortales quosque leuissimos complere soletis, condignum detur malum. Vos Icarum sequimini. Namque ille pennis non homini datis, & factitiis vacuum expertus aera in mare subiectum decidit: & vos sycophanticæ professionis audacia cum petistis magna templa cælitum, commixta stellis splendidis, alarum spoliati remigio, in pelagus mendaciorum vanitatúmque delapsi præfocamini. A. Ohe, téne tam acerbis in nos verborum irruere contumeliis? Te grande nobis optare malum? Quin tu sanum tibi caput optas? ô rusticissime & inurbanissime Rustice. R. Bonam mentem precabor istis ariolis ac diuinatoribus confidentiloquis & mendaciloquis: ne posthac sciant quod nesciunt, & occlusiorem habeant stultiloquentiam. Sin minus, vti sciant cum damno & malo. Hoc si ita fiat, publico fiat bono. A.

Impotenter & impudenter satis, quasi præmia sint proposita, conuiciis immeritos quàm maledicentissimè consectantibus. Quæ tandem ista mea, in quæ adeo debacchare mendacia? R. Ex lunæ mansionibus, seu peragrationibus per signiferum, ex situ compositione, motionibus stellarum docere me conaris, induendis vestibus nouis alios fore fastos, alios infastos dies. Vxorem aliâs duci fœlici omine, aliâs secus, quia sit iura coniugij fidémque resolutura. Tali coniunctione aspectúque planetarum bonum erit, vt loquimini, pueros ad præceptores mittere, & in vincula ducti, serò admodum ex iisdem eximentur. In alia facie statúque cœli ob æs alienum vinctis quàm ridiculè vaticinamini, nisi intra triduum absoluantur, in custodia vitam relicturos? Hoc tempus dandis recipiendísque literis, mutuo reposcendo, rei mercaturis quærendæ, sodalitatibus instituendis opportunum: illud ad aucupandum, ad equitandum, ad gratiam demerendam incommodum ex vi & affectione lunæ cœlíque decernitis. Huiuscemodi ofuciis, nugis, præstigiis, & fallaciis libri vestri, vt audio sunt referti: vt mihi permirum sæpenumero videatur, quenquam assentiri præsensionibus istis, prædictísque vestris, cum ea quotidie re & euentis redargui ac refelli palàm sit: nec solùm parua hæc & singularia, verùm etiam maiora illa & vniuersa, quæ in notatione cuiusque vitæ ex natali eius die, seu fidere natalitio versantur. En tibi meam sententiam, en prædictiones plus quam Apollineas. A. Hui Rustice, prode afflatum, effunde oraculum, calescis, opinor, præsentia numinis, & pro

& pro cerito circumferendus es. R. Vestibus amiciri nouis conducet cum semper, tum præcipuè diebus ad religionem & ferias consecratis, siue Saturnus & Iupiter sese aspiciant: siue ille ab hoc, veteris iniuriæ nondum immemor, (cum nempe cœlo depulsus est, pater à filio) oculos auertat. At vxor nunquam prosperè ducitur: siquidem vnà ducere oportet seruitutem & miseriam. A. Quare? R. Adiunxtine tibi mulierem? A. Necdum. R. Si adiunxeris, nimio plus faxo intelligas. Pertexam quæ sum exorsus. Pueros magistris erudiendos commendare bonum erit, etiam fortasse ante annum septimum, quanquam astris recusantibus, & omnia siniſtra portendentibus. Tradere verò eosdem doctoribus stultis ac vitiosis, malum erit, quamuis astra omnia secunda præsagiuerint. A, Acutè. R. Et verisimè. Maturior autem, tardiórue alicuius è compedibus & carcere liberatio, vnde *vobis prænoscitur?* aut quomodo isthæc temperatio lunæ, cælique moderatio potest efficere? O Astrologe, ô vanidice fatidice, ad effugiendos carceres, ad euitanda vincula & manicas, ad declinanda supplicia, nihil sic valebit, vt innocentia. Nocentes grauissimorúmque conuicti scelerum, meo quidem, & sanorum hominum vaticinio quæstiones, gladium carnificis, crucem, rogum, ardentes laminas, similiúmque pœnarum cruciamenta vix erit vt euadant, & aliqui horum in carcere animas expirabunt pedore & tormentis confecti. Quorum porrò debitorum fides fraudata solutione conciderit, si in custodiam dati sint, non ante emittentur, quàm creditoribus vel solutis

nomi-

nominibus, vel interpositis vadibus ac sponsoribus satisfecerint. Epistolas prædico atque prænuntio tutò missum iri, si eas nemo sit intercepturus. Mutuum non frustra reposcetur, si is cui mutuatus es, ad reddendum se paratum ostenderit: alioqui infeliciter & frustra profectò. Mercari auguror fore bonum crumena plena: vacua non bonum, quæcunque tandem signa sol & luna permearint, & vtcunque fauerit Mercurius, qui præest mercimoniis. Constituere sodalitatem, & firmare amicitiam cum bonis, optimum fore promitto, idq; semper: cum malis pessimum, idq; in qualibet coniunctione astrorum. Si quo in loco fuerit auium copia, bene proueniet aucupium: si raritas, non multæ capientur, vt ego arbitror. Ad equitationem quod attinet, si caballus claudicabit, malum erit equitare: eodem modo si sternax, si ferocior, & calcitrosus, & ad obiecta expauescere solitus. Item si via sit incommoda & corrupta. Sin autem placidus, frænis parens, æqualiter pedes humi ponens, si iter planum ac molle, non video cur bonum negemus equo portari, præsertim si propter corporis imbecillitatem ægrius ambules. Gratiam succesſu inibis optatissimo, si quæ prius in eum officia contuleris, apud quem in gratia esse concupiscis. Gratia enim gratiam parit. A. Ha ha. Nec Helenus Priamides, nec Calchas Thestorides, nec Tiresias, nec Carmenta aut Cassandra, nec quotquot extitere vates & augures, veriora tu cecinerunt: nimium catus, & futurorum præsciu tu es, qui quidem sis rusticus. Sunt mihi lectæ nuper diuinationes quædam huius ordinis, iis te con-

tra

tra volo honorare. Audi. R. Audiam, ne longum facias. A. Hoc anno, secundo & nonagesimo, diuites satis beati erunt, pauperes afflictabuntur. Multi nascentur, sed tamen plures morientur, & horum plerique etiam ante senectutem. R. Quid? astra tibi hunc annum spoponderunt? A. Modestè ausculta. Cæci parum videbunt, aut nihil. R. Et stulti, credo, parum aut nihil intelligent. A. Aurum erit carius argento, plumbum vendetur mediocri pretio. R. mediocri? A. Profectò mediocri. R. Ain' tu mediocri? A. Aio enimuero. R. Quam certus es vates? dic plura. A. Proderit gallinas, capones, lepores, turdos edere, & vina generosa bibere. R. At tibi tuóq; ventri non proderit, si nummi copia non fuerit. A. Ob aspectum Martis multi cadent in prælio, qui diutius viuere potuissent. R. Ego huic Marti tergum obuertam, ne inter nos aspiciamus. A. Aliquando erit sudum, aliquando tempestas humida, aliquando frigida, aliâs pluet niuibus, aliâs omnia lacerabunt venti: & mirabiles demum conuersiones rerum hoc anno cernentur. R. Si vos sic diuinaretis, tanto odio contẽptúque non laboraretis. Verùm vt obseruetis quo habitu, forma, positu stellarum quis nascatur, & inde eiusdem fortunam, mores, ingenium, actiones, annos, vitæ exitum describatis, vt non tantum casus & euenta, quæ extrinsecus accidunt, sed ipsa quoque hominum consilia & arbitria, varias voluntates, appetitiones, declinationes, fortuitos ac repentinos leuissimis in rebus animorum impetus atque recessus è cælo moueri & dispensari statuatis, hæc est insanissima insania. Siccine humana

omnia

omnia non à Deo, sed à stellis immutabili necessitate constricta gubernantur? Si homines res quasque futuras præsentiant, quid inter eos & Deum interfit? Si omnia fato eueniunt, quis erit voluntatis libertati relictus locus? Quid ad rem pertinet, qua cæli affectione in lucem animal veniat? aut quare nascentium ortus vis siderum ac lunæ administret? A. Nec sutor vltra crepidam, nec agricola vltra aratrum. Ne ista percontare, agresti tua peritia contentus esto. Habe tibi rastros & vomeres, & ad eosdem purgandos inhærentéque terra liberandos rallum seu rallam quoque, nobis fine stellas & horoscopos. R. Quia falsitates tuas non fero, tu me non fers. A. Gestiunt pugni mihi: conticesce. R. Et mihi prævalidus est pugnus. Tum sr te genu icero, facilè ad terram dabo. Etsi corpus est pusillum, at vires sunt robustæ. Infælicissimæ fuerunt multorum geneses, quas impostura vestrę fælicissimas fore prædixerant: volutatíque sunt in continuis ærumnis, ab amicis, fortunis, & existimatione inopes, quibus isti genethliaci omnes bonas fælicitates promiserant. Quot virenti ætate hinc abierunt, vestris mendaciis non nisi maiore natu morituri? Inuenti sunt abstinentes qui fures, casti qui libidinosi, literarum cultores qui bellatores à vobis erant prænuntiati. Valuerunt pancraticè, quos cum morbis conflictaturos, vicerunt quos vincendos, victi sunt quos victuros per astrorum potentiam spoponderatis. Quòd hic mas, illa fæmina, illi gemelli nati sunt, quòd hic partus monstrosus, quòd fœtus multiplex, hæc omnia scilicet, longéque plura astris ingenerata fuerunt.

Quæ

Quæ prognostica vestra de temperationibus aeris, de pluuia, siccitate, æstu, frigore, ventis, grandine, terræmotu ac tempestate inprimis cum vero consentire debuerunt, in his tam estis falsidici, vt nullius pæne diei status cum vestris prædictionibus conspiret. Et veritatem habebunt, quæ de cuiusq; ingenio, moribus, animo, corpore, actionibus vitæ, casibus & euentibus prædicitis? A. Istud quomodo fieri queat, tua nihil refert: rusculum tuum colito, & intra villam conditionémq; tuam maneto. Caussas cælestes nouimus, è quibus tum hæc, tum alia prædicta apta sunt. Agrestis cum sis, omnem spem delectationis tuæ in agrestibus positam habere velis, cælestia nobis relinque. R. Et tu homo cum sis, intra humana quiesce, diuina consiliæ Deo dimitte, in cuius manu ac potestate situm censeo, quid cuique eueniat. Qui si me florentem & opulentum volet, nulla hoc stellarum quarumcunque positura, nullus lunæ tractus impediet. Nec si me decreuerim dare ad virtutem, vos cæli interpretes, & qui astrorum linguam intelligitis, me vitium amplecti cogetis. Multò crebrius vera prænuntiant medici de ægrotis, nautæ de procellis, rustici de annona & mutationibus aeris, pastores de pecoribus, quàm vos de tempestatibus, & hominum fatis. A. Quam indigne hic homuncio de nostra natione & sentit & loquitur? Cur quæso? R. Signa vos obseruatis, quæ signa nulla sunt: caussas respicitis, quæ caussæ non sunt. Comminiscimini præterea quasdam in cælo partes, domos, imagines, quas Deus nequaquam est fabricatus, & his ad præsagiorum vaniloquentiam abutimini.

Hæc

Hæc vel rusticus ego possim falsi coarguere, ostenderéque hanc astrologiam vestram diuinatricem non esse aut artem, aut scientiam, sed, qua nullum maius est malum, insipientiam & dementiam. At illi quos nominaui, ideo non sæpe falluntur, quòd causis atque signis veris, propriis, proximis, naturalibus omnia metiuntur. Medicus siquidem de affectione & statu ægri ex lotio & pulsu venarum magis, quàm è natura siderea, & orbium ætheriorum motibus coniecturam ducit. Gubernator non ex Iouis, Martis, Veneris consideratione, sed ex nube, vento, conditione aeris, tenuissimo flatu, nubecula tempestatem prospicit. Nec mihi quisquam persuadeat, agricolationem fructuosiorem, medicinam salubriorem, nauigationem securiorem futuram, si ab astrologis, siderúmque contemplatoribus exerceantur. A. Quoniam te verbosiorem, ô Rustice, nec vndequaque insulsum nactus sum, de prognosticis rusticorum garrientem vellem equidem audire: quibus nempe indiciis illi pluuias, ventos, serenitatem, fertilitatem, sterilitatem prænoscant. Si te hîc disertum cognôro, omnium rusticorum experientissimum, ac propemodum de summis Astrologis vnum pronuntiabo. R. Detestandum hoc nomen tibi tuísque sit. A. Manebis igitur qui esse vis, rusticus: siquidem honorificum nomen ignominiæ loco laturus videris. R. Pluuiam præsagiunt canes gramina comedentes, eorúmque ventres murmurantes. Muscæ & vespæ equos acrius compungentes. Fumus per camini gulam spissius subuolans. Crebriores atrociorésque morsus pulicum. A. In hominibus, an in

cani-

canibus? R. In vtrisque. A. Quæ causſa huius pulicaris sæuitiæ? R. Neſcio, effecta obſeruo, cauſſas indagandas mitto philoſophis, qui ſe diuinas humanásque res perſcrutari profitentur. A. Tende vltra, attendo. R. Sal humeſcens, puls ad ollam intus adhæreſcens, ancillæ inter penſa carpendum dormitantes, mulierum dentes prurientes. Si tonat à Septentrione, ſi ab Oriente, ſi ab Occidente. Si nubes complures vti vellera ab Oriente ſparguntur. Si in cacuminibus montium nubes conſederint, hyemabit: ſi eadem pura fient, diſſerenabit. Sunt inſuper argumenta pluuiarum grues ſilentiò per altà cæli inuolantes. Boues aerem olfactantes, ſéque contra pilum lambentes. Hirundo lacum circumuolitans, ſummiſque alis aquæ ſuperficiem verberans. Ranæ inſuetùm coaxantes, formicæ è cauernulis oua efferentes, arcus cæleſtis, corui & cornices crocitantes, terreſtres volucres aduerſus aquam clangores edentes, ſeſéque perfundentes. Oleum lucernæ ſcintillans, & fungi ſe inde tollentes, luna creſcens obſcurior, ſol exoriens concauus & maculoſus. Item ſub ortum ſolis nigræ nubes, rubentibus interuenientes. Quod ſi eo exſurgente nubes partim ad Auſtrum, partim ad Aquilonem differentur, cingat eum licet pura ſerenitas, pluuia tamen ventíque ſequentur. Si naſcente aut occumbente ſole contractos videbis radios, imbrem denuntiari ſcias. Cum terras luſtrare incipiens, non iaculabitur radios illuſtres, pluuiam portendet. Si eo occidente pluet, aut radij in ſe nubem trahent: ſi ſub exortum nubes globabuntur, in proximè ſecuturum diem aſpera tem-

pestas exspectetur. Graues etiam tempestates *minantur*, repente, sine nubilo caligineque stellarum fulgor obfuscatus. Pluuiæ quoque significationem dant circum aliqua sidera circuli noui. A. En Astrologum, hæc nostra sunt. R. Et nostra sunt, id est, omnium, qui non sumus oculis orbati. Deinceps ventorum quædam prognostica tibi enumerabo. Nubes ante solem emersum rubescentes. *Item* sereno cælo impulsæ, à qua parte id fit, ex ea flatum diuinabis. Luna rubicunda. Tonitrua matutina (nam meridiana imbrem afferunt) montium fragor, murmur nemorum. *Si volitare plures stellæ videbuntur, quò feruntur albescentes*, ex iis partibus ventos significabunt. Sublimior volatus ardeæ, fulicarum in arenis, plumarum in aquis collusio, flamma flexuosè volitans, & lumina cum ex sese flammas elidunt, aut vix accenduntur. Cum ad ollas sublatas carbo adhæret, aut cum coopertus ignis è se fauillam discutit, scintillámue proiicit: aut cum cinis in foco concrescit, & cum carbo vehementius perlucet. Mare tumidum. Mari tranquillo sonitus, spumæ dispersæ, aquæ bullantes venturæ tempestatis indicia sunt. Delphini sedato mari lasciuientes, mergi & anates pennas rostro purgantes, corui singultu quodam latrantes, séque concutientes si continuabunt, ventos: si verò carptim vocem resorbebunt, ventosum imbrem nuntiabunt. A. Admirari incipio ingenium tuum. R. Non vos soli possidetis quidquid vspiam *est* ingenij, nec soli vates estis, si tamen estis. A. *Non solos esse*, apparet certè. Vt reor, non te *latent etiam* serenitatis notæ. R. Promam aliquas. *Stellæ & luna*

puro

puro nitore micantes. Nebulæ è montibus descendentes, aut cælo cadentes, aut vallibus insidentes. Noctu silens noctua, nisi cassitam persequens, clara & frequens coruorum crocitatio, flocci vagabundi per aera, halcyones non captantes solem passis alis in littore, porci non lacerantes iactantésque straminis aut fœni manipulos. Sol pridie serenus occidens, postridie serenus exoriens certissima serenitatis fides. Si item visentur ad occasum rubescere nubes. Si eodem ab ortu propellentur. Ver & æstas si non sine riguo aliquo transierint, autumnum serenum & densum, ac minus ventosum facient. Autumni serenitatem plerunque hyems ventosa excipit. Signa futuræ fertilitatis hæc habemus. Autumnus siccus & serenus, ver temperatè calidum. Si folia amygdalorum à floribus superabuntur: sin contra, sequetur sterilitas, & in segetibus culmorum palearúmque plus, quàm granorum erit. Greges auium nemoribus & insulis relictis, agros, villas, vrbes celebrantes, graculi turmatim syluis valedicentes, verni præterea flores, & fructus vberiores habitioréque quàm consueuerint esse, pluuiæ diuturnæ, quercus, *ilicis* fæcunditas, fabarum copia, locustæ, vermes, erucæ, hæc omnia futuram annonæ difficultatem prædicunt. Attamen nullum certius argumentum, vel nulla causa potior sterilitatis, quàm bella, cuius quidem mali non aduentus solùm, sed etiam metus ipse affert calamitatem. Deseritur quippe agricultura, pecora & armenta aratoria abducuntur, horrea incendio deuastantur, vomeres in gladios conflantur, sementes equorum vngulis conculcantur,

cantur, coloni ipſi aut trucidantur, aut in ſeruitutem abripiuntur. Quid igitur faciant arua, ſi ad culturam & vocalia, & muta inſtrumenta deſint? Quid ſpei, ſi ſemina tam miſerè pereant? ſqualleant, & lugeant oportet. A. Nonne tu præter iſta per duodecim menſes poſsis futura canere? R. Poſsim. A. Quo pacto? R. Si calendis Ianuariis cælum latè rubuerit, bellorum ac tempeſtatum hoc quoddam prædictum fuerit. Dies S. Vincentij cum ſole puro vini magnum numerum pollicetur. Dies D. Paulo conuerſo ſacer, fertilitatem. Eo ſi ningat aut pluat, annus mediociter nos beabit. Nebulæ ſi fuerint, ex contagionibus cumulabuntur funera. Februario menſe, Bacchanalium die ſupremo plantandum, ſeminandum. Sic enim plantarium & ſegetem viridia ſemper habiturus es. Quantum lumen eo die ſol fundet, tantum ſequentibus diebus quadraginta fuſurum confide. Quàm crebras in Martio ſentiemus nebulas, tam frequentes per annum reliquum ſuſtinebimus pluuias, ſeu imbres potius: & quoties ceciderint rores, toties poſt Paſcha pruinæ. Dies Palmarum turbidus, malum. Aprilis non ſiccus placet. Maio dies D. Vrbano feſtus ſi fuerit ſerenus, vberrimum vini prouentum ſpondebit. Pluuiæ eiuſdem lucis, vt Pentecoſtes, infauſtum omen. Iunio menſe feriis Ioannis Baptiſtæ pluuia, clamat actum eſſe de auellanis. Quintilis ſi maduerit die Viſitationis Mariæ, in quadraginta alias cæleſtes aquas exſpectabimus. Si ante ferias Apoſtoli Iacobi triduana fuerit ſerenitas, frumenta bonitatem retinebunt: ſin minus, fient olida. Eiuſdem dies ante meridiem prognoſticum eſt hy-

bern

berni temporis, quod venit ante natalia Seruatoris. Hoc igitur die si luxerit sol, frigida erit toleranda hyems: si pluerit, tepida & humida. Sextili mense si sol terras aspiciet per diem Assumptæ in cælum Virgini dedicatum, bene de vino sperabimus. In Septembri si voles anni futuri statum præscire, sub diem archangeli Michaelis glandem apertam fac inspectes. Si araneolum intus inueneris, infelix omen, quia infelix annus: si vermiculum, gratum omen, quia bonus annus & ferax: si nihil, lues per corpora grassabitur. Si fuerit glandium copia maior, maturiúsque proueniens, significabitur citius sensuros nos hyemem, & ante natalem Christi fore niues altas, ac postea intolerandum frigus. Si bestiolæ in glande latitantes pulchrę fuerint, ætatis pulchritudinem frumentorúmque bonitatem indicabunt: si maduerint, ætatem madidam: si macræ, calidam & aridam. Si Octobri arboribus folia non deciderint, perfrigida hyems subeunda erit, aut erunt frequentes postmodum erucæ. Nouembri incide æsculum: si lignum inueneris siccum, hyemem tepidam: si humens, algidam fore puta. Si Decembri Natalis veniat luna incrementem capiente, annus optabilis promittitur: si crescente, inimicus. Si ligna cædas duobus diebus anni postremis, & primo Ianuarij, noua luna, non sentient cariem, & magis magísque vetustate durescent. Hæ sunt prædictiones meæ: hæc prænosse rusticis nobis est vtile. Et hac scientia fraudem facio nemini, nec vlla cuiquam inuisa & odiosa est, vti vestra somnia. A. Nec ista ignorabam, quæ tu congessisti, & ne amplius maledicta

iacias, méque ad te pulsandum irrites, abibo: libentiúsq; mansuetudini ac bonitati in condonanda, quàm iræ & furori in vlciscenda, quam tu mihi toto hoc sermone tuo imponere non es veritus, iniuria obtemperabo. R. Ito: fatum hoc tuum fuit, vt audires à me hodie quæ te digna essent. Quod te præuidisse, & cauisse conueniebat.

ANNOTATIONES.

PROGNOSTICA) *Præcipere opinione, præsagire, præsentire, diuinare,* προγινώσκειν, *bonas malásque tempestates è cœlo, sideribus aliísque rebus in rem est agricolarum. Media in messe ventorum sæpe conflictus nati sunt, & nonnunquam subitò coortus imber maximus, demessam segetem vitiauit. Sunt item, quæ nisi impendente pluuia seri non conducit. De huiuscemodi prognosticis post Maronem in 1. Georg. disputauit Plin. lib. 18. cap. 35. ac primùm ea collegit, quæ à sole ducuntur, deinde quæ à luna, postmodum quæ à stellis, tandem quæ ab aliis in locis superis gigni solitis, vt ab Iride, tonitru, fulgure, nubibus, nebulis, circulis. Subiungit his, quæ à terrenis ignibus, ab aquis, à montibus, ab animantibus. M. Cicero Arateos versus (in quibus huius generis prædictiones) à se iisdem numeris latinè redditos prognostica sua vocauit ad Att. ep. 1. lib. 2. Prognostica mea cum oratiunculis propediem exspecta. Et 1. de Diuinat. ait Q. F. Atque his rerum præsensionibus prognostica tua referta sunt. Quod verò scribit ad Att. ep. 16. lib. 15. Equidem pluui-*

pluuias metuo, si prognostica nostra vera sunt: ranæ enim φιλορέυσσι, idcirco dicit nostra, quod ranæ, quæ identidem coaxantes pluuiam affore monent, id quod etiam in Arato est, φιλορέυσσι, hoc est, quasi nostro, nempe rhetorum more declamitant, sermonémque frequentant.

ASTROLOGVS) *Inter astrologum & astronomum quid sit differentiæ, hinc discemus. Astronomia cœli conuersionem, stellarum situs, ortus atque obitus, stationes, defectiones, figuras, progressus contemplatur. Astrologia ex his rebus futura coniectat. Illa, inquam, scientia est de ordine, positu, magnitudine, interuallis, motibus, coniunctionibus, defectibus siderum: hæc eorum vim, actiones, qualitates, efficientiam, quam motu, lumine, & arcanis quibusdam influxibus in mundum inferiorem, subiectum lunæ videlicet obtinent, perscrutatur. Verùm hæc naturalis & nusquam interdicta astrologia est. Alia superstitiosa, prohibita legibus, quæ absurda, prorsus incerta, & incredibilia, quasi fataliter mortalibus euentura vaticinatur, quæ, vt inquit Isid. duodecim cœli signa per singula animæ, vel corporis membra disponit, siderúmque cursu necessitates hominum & mores prædicere conatur. Hanc duodecim libris doctissimè insectatur Ioannes Picus Mirandulanus. Multa item aduersus eandem disserit Bened. Pererius lib. 2. commẽtar. in Genesin.*

CHALDÆIS, GENETHLIACIS, MATHEMATICIS) *Chaldæi dicuntur istius ordinis astrologi, quod hæc prædicendi ratio à Chaldæis traxit initium, in quibus præstabant Babylonij. Hinc Horat. suadet ne tente-*

mus Babylonios numeros ad præcipiendam vitæ noſtræ longitudinem, Ode 11. lib. 1.

Tu ne quæſieris ſcire, nefas, quem mihi, quem tibi
Finem dii dederint Leuconoe, nec Babylonios
Tentaris numeros, vt melius, quidquid erit, pati
Seu plures hyemes, ſeu tribuit Iupiter vltimam,
Quæ nunc oppoſitis debilitat pumicibus mare.

Cic. Tuſcul. 1. Nam nunc quidem cogitationibus molliſſimis effæminamur, vt ſi ante mors aduentet, quàm Chaldæorum promiſſa conſecuti ſimus, ſpoliati magnis quibuſdam bonis, illuſi deſtitutique videamur. Aduerſum eoſdem diſputat idem 2. de Diuinat. & Phauorinus apud Gellium lib. 14. cap. 1. Baſil. orat. 6. in Hexaëm. Euſeb. de præparat. Euang. lib. 6. Auguſtin. de doctrina Chriſtiana. De Chaldæorum porrò doctrina, decretis, diuinationibus multa Diodorus Siculus lib. 3. cap. 8. Genethliacis ideo nomen eſt, quod γενέθλια, ſeu dies & horas natales conſiderant, quamobrem & ὡροσκόποι, indéquenaſcentium ortus ad ſtellarum poteſtatem reuocant, contendúntque intereſſe, qua cœli temperatione primum ſpiritum quis in limine vitæ hauſerit. Vulgus Mathematicos, quidam Planetarios vocitant. Ab his conſulendis adoleſcentes Phauorinus philoſophus deterrere volens, talem argumentationem concludebat. Aut aduerſa euentura dicunt, aut proſpera. Si dicunt proſpera & fallunt, miſer fies fruſtra exſpectando: ſi aduerſa dicunt & mentiuntur, miſer fies fruſtra timendo. Si vera reſpondent, eáque ſunt non proſpera, iam inde ex animo miſer fies, antequam è

fato

fato fias. Si felicia promittunt, eáque euentura sunt, tum planè duo erunt incommoda, & exspectatio te spei suspensum fatigabit, & futurum gaudij fructum spes tibi iam deflorierit. In Codice apud Iurecos. est huiusce modi Constantini Cæsaris constitutio. Nemo aruspicem consulat, aut mathematicum, nemo ariolum. Augurum & vatum prava confessio conticescat. Chaldæi ac magi, & cæteri quos maleficos ob facinorum multitudinem vulgus appellat, nec ad hanc partem aliquid moliantur. Sileat omnibus perpetuò diuinandi curiositas: etenim supplicium capitis feret, gladio vltore prostratus, quicunq; nostris iussibus obsequium denegauerit. CVM VESTRIS ALTITVDINIBVS) Particula ista (*cum*) indignationi exprimendæ seruit, vti etiam apud Germanos. Terent. Eunuch. *Ihinc quò dignus es cum donis tuis tam lepidis.* Adelph. *Vt te Syre cum tua monstratione magnus perdat Iupiter.* VOS ICARVM SEQVIMINI) Fabulam Icari narrauit Ouid. lib. 8. Metamorph. Diodorus lib. 4. cap. 13. de eodem. Torquent hoc commentum poeticum in diuinatores istos Mirandulanus lib. 2. cap. 9. Alciatus emblem. 103. Diogenes cum secum consideraret philosophorum, politicorum, medicorum, & hominum eius generis reliquorum functiones in humana societate, nullum aliud animal, homine sapientius sibi videri affirmabat. Cum verò contemplaretur astrorum inspectores, & coniectores, nihil homine stultius, atque fatuum magis sibi videri testabatur. PER SIGNIFERVM) De hoc circulo itúsq; signis duodecim Cicero in Arateis hunc in modum.

Zodiacum hunc Graci vocitant, nostriq; Latini

Orbem signiferum perhibebunt nomine Veri.
Nam gerit hic volvens bis sex ardentia signa.
Aestifer est pandens feruentia sidera Cancer.
Hunc subter fulgens cedit vis torua leonis,
Quem rutilo sequitur collucens corpore Virgo.
Exin proiecta claro cum lumine Chela,
Ipsaq; consequitur lucens vis magna Nepäi.
Inde sagittipotens dextra flexum tenet arcum.
Post hunc ore fero Capricornus vadere pergit.
Humidus inde loci collucet Aquarius orbem.
Exin squamiferi serpentis ludere pisces.
Queis omnes est Aries obscuro lumine labens
Inflexóq; genu proiecto corpore Taurus:
Et Gemini clarum iactantes lucibus ignem.
Hac sol aterno conuestit lumine lustrans,
Annua conficiens vertentia tempora cursus.

Varroni limbus dicitur, de re Rust. VIX ERIT VT EVADANT) *Antiquum & probum loquendi genus. Cato de re Rust. Est interdum præstare mercaturis rem quærere. Quod proinde est ac si diceret: est interdum vt præstet. Terent. Hecyra. Si est vt velit reducere vxorem, licet. Horat. epist. 12. lib. 1. non est vt copia maior Ab Ioue donari possit. Vsurpatur, est vt, ornatus tantùm gratia: sicut in illis: est quatenus, est vbi, est quando &c. Græci* ἔστιν ὅτε, ἔστιν ὡς, ἔστιν ὅτε. QVI PRÆEST MERCIMONIIS) *Præesse nuntiis & lucro munera sunt Mercurij. Vide prologum Amphit. apud Plaut. Horat. Ode 10. lib. 1. Te canam magni Iouis & deorum Nuntium. Atque vt Latinis à merce seu mercatura dictus est, sic Græcis ab* ἐρμαῖον (*quo nomine lucrum inspectatum significant*) ἑρμῆς *nuncupatur. Porrò mercatores re fa-*

re fœliciter gesta domum reuersi, perinde Mercurio vt Neptuno gratias agebant. Plaut. Sticho.

Cum re bene gesta saluos conuortor domum
Neptuno grates habeo & tempestatibus,
Simul Mercurio, qui me in mercimoniis iuuit,

RANÆ INSVETVM COAXANTES) Cic. in Arateis.

Vos quoq; signa videtis aquæi dulcis alumna,
Cum clamore paratis inanes fundere voces,
Absurdóq; sono fontes & stagna cietis.

Quis est qui ranunculos hoc videre suspicari possit? sed inest mirè & ranunculis quædam natura significans aliquid, per se ipsa satis certa, cognitioni autem hominum obscurior. Idem 1. de Diuinat. ARCVS COELESTIS) Propertio purpureus, Tibullo imbrifer, Horatio pluuius, Virgilio ingens arcus. SESEQVE PERFVNDENTES) Præsagium hoc mutuum sumpsit Virgilius à Varrone è 5. de ling. lat.

Tum liceat pelagi volucres, tardaq; paludis
Cernere inexpleto studio certare lauandi,
Et velut insolitum pennis infundere rorem.

De boue naribus aerem captante duobus versiculis festiuissimis Cicero.

Mollipedesq; boues spectantes lumina cœli,
Naribus humiferum duxere ex aere succum.

Mare autem tumidium, quod vnum est è prognosticis, in iisdem Arateis perelegantер expressit.

Atq; etiam ventos præmonstrat sæpe futuros
Inflatum mare, cum subitò penitusq; tumescit,
Saxáq; cana salis niueo spumata liquore,
Tristificas certant Neptuno reddere voces.

CLARA

CLARA ET FREQVENS CORVORVM) *Postquam hoc prognosticon tradidit Virgilius, quærit vnde auibus & quadrupedibus, quibus ratio & futuri prouidentia nulla diuinitus est concessa, ista tempestatum præsensio, támque læti concentus, & lasciui motus. Respondet. Ea natura præditas animantes, vt quàm maximè facilliméque mutationem aeris earum corpora percipiant. Quocirca cum aut ex raritate densius, aut ex spissitudine rarius fit cœlum, alios illa, aliósque motus concipiunt.* QVAM BELLA) *Huc quadrabunt extremi versus de 1. Georg. vbi poeta de bellis ciuilibus grauem texit querimoniam.*

Quippe vbi fas versum atq; nefas tot bella per orbem
Tam multæ scelerum facies: non vllus aratro
Dignus honos: squallent abductis arua colonis:
Et curuæ rigidum falces conflantur in ensem.

Est etiam non ignota Melibœi querela patriam fugientis, & arua dulcia sua deserentis, cum capellis suis, propter agros ciuibus Mantuanis ademptos, atque inter impios milites distributos. Pro coronide addam his annotamentis. Nouem sunt diuinandi species. Astrologia, de qua fusè satis. Hydromantia ex aqua. Catoptromantia è speculo. Lecanomantia è pelui. Pyromantia ex igni. Geomantia è terra. Chiromantia è lineis manuum. Necromantia, seu necyomantia (non vt græcè prorsus indocti, & nescientes vocum originem, neque vim intelligentes, nigromantia, vnde vulgus Germanicũ cœcos cœcũ sequens, Schwartzkunst / cum dicendum esset Todtenkunst) *ergo necro-*

mantia

mantia à νεκρὸς mortuus, qua vmbrarum animarúmue euocationes fiunt, & cum inferis colloquia. Capnomantia ex fumo. Cicero aliquot genera his verbis commemorat. Quid enim habet aruspex, cur pulmo incisus etiam in bonis extis dirimat tempus, & proferat diem? Quid augur, cur à dextra coruus, à sinistra cornix faciat ratum? Quid Astrologus, cur stella Iouis aut Veneris coniuncta cum luna ad ortus puerorum salutaris sit, Saturni Martísue contraria?

MISCELLA PROGYMNASMATA, SIVE CHAOS.

PROGYMNASMA SECVNDVM ET TRICESIMVM.

Germania.

GODEFRIDVS, CASTVLVS, ARNVLPHVS.

GOD. *Cum procul obscuros colles, humilémq; videmus*
Italiam, Italiam primus conclamat Achates,
Italiam socij læto clamore salutant.

HÆc apud vatem Romanum Aeneas, qui cremata patria, & domo profugus, per varios casus, per tot rerum discrimina ducentibus fatis sedem in Italia cum suis, condendæq;

vrbi

vrbi locum quærebat. Cur proinde nos, chara mihi pectora, longissimo interuallo ex intima Gallia, in qua studiorum nostrorum explicandæ, nunc autem Dei beneficio explicatæ & expeditæ rationes nos tenuerunt, communem hanc dulcissimámque patriam, cuius iam fumum aspicimus, & quam vel asperrimis saxulis affixam immortalitati anteponere oportet (quod de viro sapientissimo pater poetarum cecinit) repetentes, non etiam in similes voces gratulabundi prorumpimus? Cur eam non salutamus? Fungar vice vestra. O terra patria, regnorúmq; fidus Germania salue: in quam nos annis post decem, quam è tuo sinu peregrè discessimus, læti gratulantésque reuenimus: vix ipsi credentes nobis, adesse videlicet nos ad fines hosce limitésque tuos, & intueri iam campos tuos. Salue natale solum. Saluete quotquot Germaniæ nostræ tutelares Diui præsidetis, & reduces faustis ominibus volentes propitij accipitote. Ecce autem voluptatem improuisam. C. Quidnam? G. Tiliam ad opacandum locum patulis supra modum diffusam ramis. Quin captamus hasce vmbras, & hæc frigora, alligatis interim caballis ad arbores in proximo, & calorem meridianum tantisper, dum se ille aliquantum fregerit, à corporibus defendimus? C. Eo in sententiam tuam, approbóq; consilium: sudore manant artus omnes mei. Descendo. A. An ego sentirem alia omnia? Præstabile consilium consulis, Godefride. Hem, descendi. Abiiciamus nos in herbam, quiescamúsque ad horulam suauiter. Quod vt etiam ad alteram faciamus, tamen veniemus in vrbem: haud procul distat.

G. Nun-

G. Nunquid non ipsum patriæ nostræ vocabulum delectatione vos mulcet, & ad quales homines tandem reuertamini commonefacit? Siue enim Alemaniam, siue Germaniam nuncupemus, vtrumq; nomen è sermone patrio profluxit, & ab eo ductum est, quod indigenæ omnes sunt viri, seu penitus viri: qui nimirum & corporum viribus excellant, & nullam animi partem delicatam, mollem, effœminatam habeant. Sic Gerhardus est prorsus durus, Gerbrechtus prorsus celebris. Non enim audio ineptos quosdam, à Manno Tuisconis filio, aut à Lemano lacu Geneuensi in Allobrogibus, aut ab Hercule Alemano, à quo vetustissimi Germanorum subacti sint, prius nomen demissum deriuatúmque affirmantes. Ex eodem fonte sunt illa, quibus aliæ quoque gentes vtuntur, Marcomani, quod à limite & viro ducitur: quasi dicas, Collimitanei viri. Cœnomani, à Κῦν/ quod verbum in eo ponitur, qui audet: quasi dicas, audaces viri. Longobardi (qui populus ad Germanos suam refert originem) à longa barba: quasi dicas, Longobarbi. Cæterùm prisci scriptores Alemanos & Alemaniam pro Sueuis & Sueuia duntaxat vsurpauerunt, quæ olim Rheno, Danubio, Nicro (qui hodie Neccarus) continebatur. Germanorum & Germaniæ appellationes vsitatiores ac tritiores sunt. Quas quod quidam inde natas putant, quoniam gens nostra germanè, hoc est fraternè vtramque fortunam partiretur, & (quod Cæsar memoriæ prodidit) per alternos foris arma tractaret, domi agros coleret, vxores liberósque curaret: & quod Strabo lib. 7. quòd essent Gallis forma, victu,

ctu, moribus similes, vt eos ipsorum esse quasi fratres Romani ostenderent, nomen Germanorum indidisse scribit, hæc ego refellere nolo, est enim certissimum à Romanis ita appellatos, antequam ipsi se Germanos appellarent: & non rarò fit, vt vna vox vel in eadem, vel diuersis in linguis diuersas cohibeat notiones. Germania igitur vocem quoque nostratem esse duco, de qua opinione me nemo depellet. C. Et ego ita faueo huic sententiæ, vt etiamsi vera non esset, mihi tamen eam persuaderi velim. A. Ego facillimè patior *ne in mentem quidem mihi quidquam contra venire. Rectè tu quidem de istis nominibus Godefride: Teutonum & Teutoniæ voces vnde promanarint scire percupimus: nam & hæ nobis patriæq; nostræ non rarò tribuuntur.* G. Tuisconem aiunt post illud notissimum orbis terrarum diluuium à Noe ex Arezia vxore susceptum, & natu iam grandem ad Rhenum à patre amandatum, vt ea loca nescio quousque occupata, ditione teneret. Inde genti & regioni nomen ab eo impositum. Veruntamen Tuiscones potius ab illo nominaremur (vt lingua nostra appellamur reuera: nam Teutſch / & Teutſchland hanc habent originem) & Germania nuncuparetur Tuisconia. A Teutone igitur, qui proximè post Tuisconem Germanis cum imperio præfuisse traditur, hæc nomina detorta & inflexa credibilius apparet. A Principibus porrò, ac ducibus populorũ in terras alias atq; alias rerum fortunarúmq; suarum sedes transferentium, populis deinde ipsis manssisse appellationem certũ est, vt Francia & Franci à Franco dicti sunt, Italia & Itali ab Italo. Testis Virgilius.

Est

Est locus, Hesperiam Graij cognomine dicunt:
Terra antiqua, potens armis, atq; vbere gleba.
Oenotrij coluere viri: nunc fama minores
Italiam dixisse, ducis de nomine gentem.

Eandem Oenotriam ab Oenotro Sabinorum rege vocatam ex Varrone docet Seruius. A. Quandoquidem insperantibus nobis, mihi quidem certè, attamen valde vtrique iam pridem optanti contigit, vt in hunc sermonem delaberere, & de laudibus patriæ communis (quod tibi omninò fixum esse coniecto) ab isto exordio apto sanè, & congruenti orationem pertexeres, scito te ad epulas huius disputationis tuæ homines auidos recipere. Quos si etiam ita acceperis, vt reliquiarum potius sit aliquid, quam eosdem feras non satiatos discedere, magnam profectò cùm tibi, tum huic diei gratiam habituri sumus. G. Conabor id quidem, vt vos istis epulis saturatos dimittam Arnulphe: quanquam est perdifficile, omnium quę videris, lectitaris, audiueris, in vnoquolibet genere, ne dicam in omnibus, posse recordari. Quid autem vberius, copiosius, abundantius, addo etiam, magnificentius, quam de Germania differere? C. Non petimus nec appetimus tantum: iis quæ in præsentia occurrent (& multa sine dubio, quoniam ea memoria es, occurrent) contenti erimus, nec plus scire auemus, quam quantulumcúnque tu didicisti. Hæc ipsa quippe satietatem, de qua Arnulphus verba fecit, citra satietatem, hoc est citra tædium atq; fastidium nobis allatura confidimus. Verùm, nisi cum molestia tua fiat, prius vnum mihi ζήτημα persolue, quam vltra progrediare. G. Pone. C.

Quod iuxta mecum nosti, auctoritatem & fidem Iulius Cæsar, Cornelius Tacitus, Liuius, & alij rerum Romanarum explicatores multam obtinent: Seneca item philosophus: à quibus Germaniam describi videmus syluis horridam, paludibus infæcundam, cœlo asperam, cultu conspectúque tristem. Alicubi nimis humidam, alicubi ventosam, frugiferarum arborum, & omnis culturæ impatientem. Pecoribus abundantem quidem, sed improceris, & armento parum valido. Carentem auro & argento, homines vagantes incertis sedibus, perennes hyemes, solum sterile, nullas ædes materiatas, tantummodo casas & tuguria è culmis & frondibus. Cubare nostros quà nox coegerit, sub arboribus, in speluncis, in foueis. Incedere nudos, ferarum duntaxat pellibus coopertos, venationibus victum tolerare. Quid tibi ista videntur Godefride? potéstne fœlix & beata censeri regio, quæ quidem sit eiusmodi? Poteríne tu quidquam de Germaniæ fertilitate, cultu, ciuitatibus, moribus, virtutibus, artibus, sapientiæ studiis, fortitudine bellica, nobilitate, hominum frequentia, inuentis, salubritate, rerum omnium copia dicere, si talem eam, nempe tam desertam, barbaram, agrestem, incultam, horridiorem Thracia, immaniorem Scythia esse concedas? G. Est quomodo respondeamus Castule. C. Auritum me facio. G. Quod de Athenienfibus & Romanis principio Coniurationis Sallustius, idem ego, totidémque vocibus de Romanis & Germanis pronuntiari posse confirmo. Athenienfium res gestæ, inquit, ficuti ego existimo, satis amplæ magnificæque fuerunt: verùm ali-

aliquanto minores tamen, quam fama feruntur: sed quia prouenere ibi magna scriptorum ingenia, per terrarum orbem Athenienſium facta pro maximis celebrantur. Ita eorum qui ea fecere virtus, tanta habetur, quantum verbis eâ potuere extollere præclara ingenia. At pop. Rom. nunquam ea copia fuit: quia prudentiſsimus quiſque negotiosus maximè erat. Ingenium nemo ſine corpore exercebat, optimus quiſque facere quàm dicere, ſua ab aliis benefacta laudari, quam ipſe aliorum narrare alebat. Hactenus ille. Queritur deeſſe ſuis, in quo abundent Græci. At quanto ſatius eſt, nos queri iſto modo? Non defuerunt ante Criſpum, qui Romanam Rempub. litteris illuſtrarent, etiamſi tam diſertè, compoſitè, peritè, ſcientérque vt ille præſtare id nequiuerunt. Eo autem è viuis ſublato, plures extiterunt, vſque ad hanc ætatem, qui rerum geſtarum memoriæ principis terrarum populi (vtar enim verbis Liuianis) pro virili parte cõſuluerunt, eáſque florentiſsima quadam eloquentia extulerunt. Nobis perdiu ſcriptores nulli extiterunt, ob eaſdem fere cauſſas, ob quas Romanis nullos fuiſſe prædicauit Salluſtius. Qui autem noſtro, & ſuperioribus aliquot ſæculis ad res Germanicas poſteritati commendandas ſe applicauerunt, vnam videntur hiſtoriæ laudem exiſtimaſſe, non eſſe mendacem: nulla ſiquidem ornamenta dicendi, nullum artificium ad ſcribendum adhibuerunt, vt narratores tantummodo, non etiam exornatores eſſent, & ſatis haberent, ſi, quod dicerent intelligeretur, verúmque crederetur. Vbi in hiſtoriis noſtris ille tractus orationis lenis & æquabilis?

vbi ille leuis ac dulcis sonus? vbi ille flos? rerum vbertas, sententiarum varietas, verborum compositio, & vt omnia vno complectar verbo tam clara facundia, quæ in Græcis Romanísque suspicitur? Non ita demum perscriptæ sunt res gestæ maiorum nostrorum, vt scribendas esse præcepit M. Tullius, quo loco oratoris esse munus ostendit, historiam scribere. Itaque iacuerunt, & hodie prope modum in tenebris & silentio iacent res Germanicæ, quia tametsi litteras habent, non habent tamen lumen litterarum, quo conuisantur penitus, & tantæ quantæ sunt cognoscantur. Etenim quod Horatius ad poetarum dignitatem exaggerandam cantauit.

Vixere fortes ante Agamemnona
Multi, sed omnes illacrymabiles
Vrgentur, ignotiq; longa
Nocte, carent quia vate sacro,

hoc verius & iustius de historicis licuisset, qui non fabulosa & commentitia, sed certa & indubitata scribunt: & historia, non poetica est testis temporum, lux veritatis, vita memoriæ, magistra vitæ, nuntia vetustatis. Veteres illi nostra vix attigerunt, aut etiam malignè extenuarunt, ac depresserunt. Addamus & istud, non fuisse qui supra nominabantur Germanos, & vt ait ille in Trinummo, neque oculis neque pedibus suis vnquam vsurpauisse Germaniam: narrasse autem, quæ auditione accepissent ab iis, qui ipsemet solos limites, & extrema lustrauerant, interiora penitus nesciebant. Quoniam porrò fines videbant informes, dumosos, asperos, cœlo tristiores, aspectu iniucundos, talem

talem esse vniuersam regionem nimium inconsultò statuerunt, & temerè affirmarunt. C. Sic te responsurum mens mea diuinabat. Illud nihilominus non possis, credo, non fateri: si omnes gentes, omniáque loca considerentur, quæ Germaniæ Germanorúmque nomen priscis temporibus gesserunt, & in quibus illæ tot migrationibus consederunt, nec ipsas adeò cultas, nec terras adeò fertiles, nec cœlum adeò clemens vbiq; fuisse. Quantum enim soli quinquaginta gentes (quot scilicet in Germanis numerabantur) occupasse credimus? G. Fatebor verò. Sed illi scriptores de tota Germania generatim ita memorant, quod nobis ferendum non est, qui de Germania ferme ad communem & eruditorum etiam opinionem accommodatè loquimur, eam in superiorem & inferiorem distribuentes, & vtrique suas prouincias attribuentes. A. Quam tu superiorem vocas? G. Quæ ab alpibus est vicinior, in qua sunt Boiaria, Austria, Stiria, Athesis, Rhetia, Heluetia, Sueuia, Alsatia, Rheni tractus vsque ad Moguntiam. C. Quam inferiorem? G. Franconiam, Hassiam, Turingiam, Boemiam (nam & hæc Germaniæ pars est) Misniam, Marchiam, Silesiam, Prussiam, Pomeraniam, Liuoniam, Saxoniam, Daniam, VVestphaliam, Frisiam, Holandiam, Selandiam, Geldriam, Brabantiam, Lotharingiam &c. Iam illa distributio Germaniæ in principatus, Episcopatus, Comitatus, Satrapias, Toparchias, Abbatias recentior est. Germania ergo, vt hinc potissimum laudationis trahatur initium, amœnissima, cultissima, fructuosissima, rebus omnibus præcellentissima est, quæ

vel ad vſum vitæ requiruntur, vel aliqua in laude omnium ſuffragiis ſententiiſq; ponuntur. Quî hoc intelligi poteſt? Facillimè. Poſita eſt ſub cœlo mitiore, vt nec frigore nimio rigeat, nec vratur calore: quæ duæ res faciunt, vt parum habitabiles, parúmque frequentes ſint oræ illæ, in quibus dominantur ac ſæuiunt. Noſtra autem regio populorum hominúmq; propter cœli clementiam ac ſalubritatem quam dixi ditiſsima eſt, & venenatis beſtiis, quæ ex immoderatis caloribus procreantur, quibus etiam fruges vitiantur, propemodum caret: nec alia progignit, ex quorum vſu pernicies humanæ vitæ comparetur. Licet ambulare milliaribus multis per viridantia & florifera prata, per quæ fluitant rauco cum murmure ſtrepitantes riuuli, per opaca nemora, per vmbroſas ſyluas, per frondoſas valles. Occurrunt tot irrigui, & perquam feraces horti, colles aprici, montes excelſi, nobiliſsimi amnes, liquidiſsimi fontes, thermæ ſaluberrimæ. Quid dicam de tam multis, vel potius innumerabilibus oppidis, de florentiſsimis, pulcherrimis, ampliſsimiſque vrbibus, de caſtellis, de vicis, de arcibus montanis & campeſtribus, quibus, mirum dictu, quantopere ornetur & illuſtretur Germania. Templa haud ſcio an vſpiam aut plura, aut magnificentiora viſantur: quod quidem mihi etiam ad amœnitatem ſplendorémque patriæ noſtræ videtur pertinere. Quà de cultu, non facilè noſtri reliquis gentibus concedent. Germanorum mores candidi, nullâque fraude ac maleuolentia ſuffuſi, ſimplices, ingenui, ſeiuncti procul ab omni fuco, malitia, ſuſpicione, diffidentia, mutabilitate: vt

cum

cum Germano tanquam cum fratre, sine metu, fidenter & securè negotium tuum agere, & cum illo contrahere versarique in quacunque demum causa possis. Non est Germanorum aliud clausum in pectore, aliud promptum in lingua habere, amicitias, inimicitias non ex re, sed ex commodo æstimare, magisque vultum quam ingenium bonum habere, quæ leguntur apud Sallustium. Non aliud stantes, aliud sedentes loqui, & ex eodem ore calidum ac frigidum efflare, fingere, circumscribere, decipere, cuiuslibet rei simulatores & dissimulatores esse, ad se aliena malis artibus auocare, mille vias conficiendæ pecuniæ nosse: hæc, inquam, & quæ eodem referuntur, nostrorum hominum nequaquam sunt, quibus nihil æquè charum semper fuit, vt dictorum conuentorúmque constantia, vt veritas, vt fides, vt ingenuitas, vt sinceritas, & neque sine prudentia simplicitas, ne, quod procliue est, euaderet miseranda stoliditas. neque sine simplicitate prudentia, ne fieret inuisa calliditas. Iam affabilitas & coniuncta cum grauitate sermonis comitas tanta est in nostris, quanta maior apud nullam gentem inueniatur. Cum obuij fiunt, cum adeunt, cum recedunt copulantur dexteras, amicissimè consalutant, rogitant beneuolè, quos nouerunt, vt valeant, quid agant, quid rerum gerant, verbis honorificis, & humanitate plenis etiam hospites alloquuntur, errantibus comiter monstrant viam, prolixè patientérque audiunt, placidè & placatè respondent, seséque ad omnem facilitatem, lenitatem, mansuetudinem in congressibus, & in omni actionum negotiorúmq;

communicatione generatos declarant. Non ita in iras & furores se effundunt, vt tristes illos fluctus in pectore non queant capere: nec si quando irascuntur, sunt prorsus implacabiles, & odia capitalia suscipiunt, sibi insidias parant, mutuas clades conciliant, & quæcunque quacunque ratione possunt incommoda machinantur, longissimè ab illis abest hæc morum vitiositas: verbo tantum appellati, dant se ad ignoscendum, præteritarúmque iniuriarum memoriam omnem sibi ex animis non solum deleri, verum etiam exuri patiuntur, amici fideliores, maiorésque post offensionem quam prius. Hæc singularis & diuina virtus est, dare veniam promptè iis qui læserunt, magísque de gratia & beneficiis impertiendis, quam de pœna reposcenda cogitare. Misericordia commoueri in alienis malis, & accurrere ad ferendum auxilium, meminisséque fortunam esse communem, quia conditio communis est, genti nostræ probè vsitatum non ignoratis. Ex quo illa in egentes annua, semestris, quadrimestris, trimestris, menstrua, hebdomadaria, quotidiana multorum beneficentia. Hinc in singulis vrbibus, & in plerisque plura etiam xenodochia & nosocomia constructa, vbi de collatitia pecunia, institutísque vectigalibus aluntur, & à morbis curantur, quibus vltima egestate oppressis, vnde sumptum tolerent, non suppeditat. In aduenas quoque & peregrinos liberales & hospitales se præbent, quod in scriptis reliquit Cornelius Tacitus. Conuictibus ait & hospitiis non alia gens effusius indulget. Quemcunque mortalium arcere tecto nefas habetur. Et Cæsar, Hospites violare

olare fas non putant, qui quaque de cauſſa ad eos venerunt, ab iniuria prohibent, ſanctóſque habent, iis omnium domus patent, victúſque communicatur. Venerearum voluptatum illecebræ Germanos haud ita irretiunt atque trahunt, quos iam olim vna vxore ſingulos contentos fuiſſe ſcriptum legimus, & rara audita in tam numeroſa gente adulteria. Siquidem mulier adulterij conuicta, reſectis capillis, nudata coram propinquis à marito ex ædibus exigebatur, totóq; vico in conſpectu hominum verberabatur. Profligatę autem pudicitiæ nulla erat venia, non ætas, non forma, non diuitiæ corruptis connubium conciliare poterant. Intra viceſimum annum, narrat Cæſar, fœminæ notitiam habuiſſe, in turpiſsimis rebus ducebant. Nec virginum matrimonia properabantur, vt validior eſſet ſoboles. Fœminæ quidem noſtræ mollitiem illam, vnde mulieres nomen adeptæ ſunt, neſcire videntur: quarum pectus maſculum facilius voluptates, quæ ex corporum complexibus percipiuntur, contemnit. Cuius virilitatis animíque imperterriti illud indicium permagnum eſt, quod arma pro patria ipſæ quoque ſumpſiſſe, pugnámque inſtauraſſe leguntur. Dotem verò non aliam ad maritum afferebant, quam equum infrænatum, & ſcutum, & frameam, vt Tacitus auctor eſt. At fortaſſe à litteris abhorrentes ſunt Germani, oderunt ſcientias, ſtudiiſque liberalibus perpetuum & internecinum bellum indixerunt. Armis nimirum & caſtris aſueta gens, iuuentutem ſuam ad magiſtros commeare, ſcholas & gymnaſia obire, libris adhæreſcere, ab omni

alia occupatione vacare, & quodammodo in molli otio tabescere pati nequit. Quare nulli vspiam eruditorum cœtus, nullæ bibliothecæ, nulla quasi doctrinarum diuersoria & officinæ. Quid sint artes ingenuæ nesciunt, nomina earum auribus nunquam hauserunt. Ignota prorsus illis Theologia, Philosophia, Iurisprudentia, Medicina, Oratoria, Mathesis, Poetica, & quæ Humanitatis appellatione intelliguntur. Nec tenuem quidem famam acceperunt de Platone, Aristotele, Demosthene, Ciceronе, Homero, Virgilio. Latinè, græcè, hebraicè haud norunt. Prô deum immortalem, quam vberem locum ad dicendum attigimus, si modo hæc disputatio non apud nos, & hoc tempore, sed aliâs apud alios, apud remotum aliquem populum, quem Germanorum decora fugerent, mihi habenda esset. Quid? an vel Italia, vel Gallia, vel Hispania, vel Britannia se Germaniæ in isto laudis curriculo anteferre audebit? Nulla profectò Theologię pars est, in qua excolenda & illustranda nostrorum hominum industria sese non exercuerit. Diuinam quidem scripturam adeò fœliciter, eruditè, copiosè, luculentérque explanarunt, vt cum omnium non solum fructu, verum etiam voluptate & admiratione legantur. Tripartitam quoque philosophiam quantopere coluerint, & quam in ea discenda, scriptisque propaganda occupati semper & sint & fuerint, notius est, quam vt à me commemorandum probandúmque videatur. Commentarij rerum ciuilium, medicarum, mathematicarum, à nostris profecti sanè innumeri: quos norunt, & laudant, qui iisdem litteris studium

suum

fuum dicauerunt. In earum disciplinarum cultu tractationéque, quibus ad Humanitatem instituimur, cui tandem Prouinciæ principatum cõcedit? Quæ disciplinæ cum sint politissimæ, suauissimæ, & nemini se impertiant, qui clementi quadam & ab omni feritate aliena natura non sit, emolliant etiam, & mitigent, si quam paulò agrestiorem duriorémque adeptæ sint, quis Germanos non politissimos, & ad omnem morum suauitatem accommodatissimos arbitrabitur? Non est cur quispiam mihi Manutios, Sigonios, Victorios, Picos, Pontanos, Politianos, Maioragios cantet, quos in oculis fero: non enim singulos cum singulis, sed regiones cum regione in hoc genere laudis comparo. Magnam illi studiis istis minus reconditis, acutis tamen dignitatem pepererunt: sed si quis amplitudinem & velut vniuersum ambitum varietatémque nostrarum literarum consideret, quamq; multi apud nos in omnibus omni sæculo, quam non multi apud alias gentes in vno aliquo operam suam otiúmque consumpserint, facilè iudicabit, nos multis partibus præstare. Estne vlla in terris regio in qua trium principum linguarum, quibus omnes diuinæ humanæq; sapientiæ fontes continentur, tam diligenter & accuratè tradatur cognitio? De solis Grammaticis exercitum non spernendum possemus conficere, quem vel Xerxianis copiis opponeremus. Vbi tot poetæ, tot oratores, tot historici, tot denique philologi, hoc est, elegantiorum disciplinarum cupidi? M. Antonius Muretus, homo elegantissimi ingenij, plurimarúmque literarum, quique plus dimidium ætatis suæ in Italia con-

contriuit, & excesit sexagenarius, audite, obsecro, quid de Germanis & Polonis, quà liberaliorum artium, quà cultus & humanitatis sentiat: quantumq; duabus hisce gentibus, præ illa concedat, quæ etsi quondam potuit, nunc non potest tantopere gloriari, & sese admirari ac circumspicere. In epistola igitur, qua Paulo Sacrato Ferrariensi narrat, quam honorifico mineruali, seu stipendio à Stephano Rege Poloniæ Cracouiam ad Academiam, quam Rex ille ad immortalitatis memoriam consecrandus nouam instituere parabat, inuitatus esset, & se eo proficisci voluisse docuisset, subiungit ista ad verbum. *Quod autem quidam, qui deterrere me cuperent, clamabant gentes illas feras ac barbaras esse: interdum mihi risum, interdum stomachum mouebant. Magna mihi, Socrate, cum multis Germanis, magna cum permultis Polonis familiaritas, magnus vsus, magna necessitudo fuit. Semper eos expertus sum bonos, veros, rectos, simplices, apertos, humanissimos præterea, & prope omnes et vita cultu, ac munditia, qua ad elegantiam potius, quam ad illam barbariem accederet. Nuga istæ sunt hominum eor qui adulari, & fallere, & aliud loqui, aliud cogitare nesciunt, barbaros vocantium. Vtinam nos eo modo barbari essemus. Viri verò barbarissimi sunt: nati in media Italia, quorum vix centesimum quemque reperias, qui latinè, aut græcè loqui sciat, aut literas amet: an Germani ac Poloni, quorum permulti & earum linguarum vtraq; perfectissimè callent, & ita literas ac liberales disciplinas amant, vt in eis tempus omne consumant? Olim illi fortasse asperi ac barbari fuerant: hoc quidem seculo, vereor ne ad nos barbaries, ad illos cultus & splendor vitæ, & eruditio atque humanitas, mutatis sedibus commigrarint.* A. Hui, qualem plagam Italis Muretus? quale præconium Germa-

nis?

nis? Quis huic testi non credat, cum sit omni exceptione maior, & primos in literis ordines ducat? G. Nec illud non cum summa gloria nostræ gentis, & ignominia quadam Italorum dictum est, quod dixit in oratione, quam ad discipulos habuit epistolas ad Atticum interpretaturus. C. Qualenam? quæso te. G. *Doleo igitur, & indignor, cum, quæ laus nostra ac patrum memoria, propria, vt dixi, Italorum fuit, vt soli ex omnibus latina lingua peritè ac scienter vterentur, eam nunc ita obsoleuisse ac propemodum euanuisse video, vix vt iam tota Italia pauci quidam senes, qui eam vtcunq; sustineant reperiantur. Interea exteræ nationes, & vt vulgo in Italia vocantur, barbaræ hanc possessionem gloriæ, tanquam à vobis pro derelicta habitam, occuparunt: tamque non obscurè latinæ linguæ vsum & intelligentiam migrasse ad se, relicta Italia, gloriãtur.* A. Hæccine ille? G. Et quidem in ipsa Italia, apud Italos, & ab Italis dicta hæc, scripta, edita. Iã illud ecquid notastis, quod ait, nos vulgò ibidem vocari barbaros? Videte quomodo cõtenamur. Interim tibi gratiæ Murete apud superos agẽti, qui à veritate, potius quã à mendacio stare voluisti. Testantur amores nostrorum literarios Academiæ quas frequentes habemus, in Bauaria, Brisgoia, VVirtembergia, Franconia, Misnia, Saxonia, Turingia, Austria, Sueuia, ad Rhenum, in Brabantia, & aliis in prouinciis, quæ haud minus forte etiam magis quam alibi discentium numero, & Professorum copia florent. Cum isto amore sapientiæ religionis quoque acerrimus cultus consociatus, nihilque nostris sanctimonia vitæ & pietate antiquius fuit. Quarum rerum quanquam horribile velut naufragium factum est, postquam

Luthe-

Lutherus, & similia portenta Ecclesiam Catholicam impiorum dogmatum detestabilibus libris tanquam venenatis telis appetiuerunt, & ad defectionem mortales infinitos sollicitarunt atque impulerunt, vt cateruas magnas secum ad inferos abducerent: nihilominus vsque ad hanc diem locis pluribus ea inuiolatè sanctéque custodiuntur, & se posteri adhuc bonorum religiosorúmque parentum bonos & religiosos nepotes argumentis quotidianis probant. Quam pulchra & augusta, quam diuina Germaniæ facies ante annos proximos octoginta, centum, & supra? De mandatis Dei, vt quæ seruari neutiquam possent, negligendis nihildum sciebatur. Nondum emerserant, qui docerent irridere ieiunia, designare flagitia, negare sacramenta, perpetrare sacrilegia, euertere templa, occidere sacerdotes, constuprare virgines, contemnere magistratus, vitam viuere bestiarum magis quam hominum, omníque futurorum suppliciorum metu liberam, ac cœlum sibi Deo volente nolente pollicentem. O tempora, ô mores. Vbi iam tot támq; opulenti Episcopatus? vbi monasteria plurima, in quibus qui noctes atque dies hymnos Deo canerent à maioribus nostris alebantur liberalissimè, donatis tot fundis, villis, prædiis, vineis, copiis omnibus? Fatebuntur vel inviti, qui res Germanicas legerunt, nusquam æquè amplos, diuites Episcopatus, nusquam, tam multa præsertim, pensionibus tam largis instructa fuisse monasteria, vt apud nostrates. Hoc Germanorum eximiam, & omnium linguis celebrandam pietatem apertissimè declarat: vt illud etiam, quod ex

ea

ea tantus numerus vtriusque sexus hominum in cœlum migrauit, vt ne hoc quidem ornamentum desideremus. Nobilitatis Germanicæ frequentiam quæ sit hodie, scitis. Olim quoque tanta fuit illustrium strenuorúmque hominum in ea multitudo, vt per reliquum orbem coloniæ nobilitatis inde sint deductæ: nec vlla propemodum insignis & clara familia in Gallia, Italia, Hispania extet, quæ si sursum ad primos auctores suos ascendat, non se inueniat è Germania, tanquam è seminario seu Oceano quodam præcipuas Europæ prouincias nobilitatis suæ tanquam fluminibus inundante profectam. Quod si nobilitatem parit virtus, quæ fuit vnquam vlla in gente virtus tanta? quæ castior religio? quæ incorruptior iustitia? quæ constantior fides? quæ robustior fortitudo? quæ spectatior multis magnísque in rebus integritas? quæ beneficentior liberalitas? quæ sincerior humanitas? Sin autem res præclarè gestæ eam conciliant, quæ natio rerum gestarum amplitudine & multitudine se nostræ Germaniæ prætulerit? Si antiquitas, nulla gens nostra vetustior: in qua vna, & ea percelebris vrbs nominatur, quæ ante Christum natum duobus annorum millibus extiterit, cum ante eiusdem ortum Roma condita sit, Romaníq; initium habuerint annis non plus quinquaginta supra septingentos. Quid narrem, quam variis artibus ad vsum vitæ repertis, quæ mechanicæ dicuntur, vniuersis terris Germania antecellat? Nihil prope, in fabrilibus inprimis, videas apud alios, quod à nobis non manauerit. Valemus in architectura, quod tam multa ædificia cujusque generis

& ad

& ad vſum idonea, & ad perpetuitatem firma, & ad amœnitatem gratiámq; concinnata oſtendunt. In pictura non eſt nullum nomen pictorum noſtrorum, non quidem eorum qui nunc ſunt, ſed qui aliquando fuerunt: quorum tabulæ etiam in longinquas prouincias perlatæ, magnóque venditæ feruntur. In plaſtice, operibúſque è luto & argilla fingendis, noſtri ſunt admirabiles. Perinde vt in aurificio, in horologiis, in textura, *in arcularia*, in tapetiaria, in fabrica ferraria, *in aliis*. Addo typographicam & bombardariam, *generi humano vtiliſsimas artes, quarum inuentio Germanorum eſt. C. De iſtis duobus inuentis audire* perlubet, narra obſecro. G. Anno à puerpera Virgine 1440. Friderico III. Imp. Ioannes Gutenbergius equeſtri nobilitate vir, Moguntiæ rationem æneis typis ſcribendi excogitauit. Quæ à paruis ductæ initiis eo creuit humani ingenij ſollertia, vt ad ſummam perfectionem breui tempore acceſſerit, Diuinum vtique & admiratione digniſsimum *inuentum*. Vix enim credi poteſt, vno die, vnum hominem tantum formare litterarum, quantum vel celerrimus ſcriba duobus annis vix poſsit. Perierant ſtudia, & noſtris præſertim ſæculis, quibus ventri & pecuniæ ſtudetur, nulla futura erant, ſi Deus ſua nobis prouidentia per Germanum hominem non ſuccurriſſet. Iam pridem cæptæ erant vilipendi artes liberales, peſſundabantur ſcripta eruditorum, doctrina, niſi apud pauciſsimos, *hoſpitium* nuſquam reperiebat. At poſtquam *formis* deſcribi volumina & diſſeminari viderunt *mortales*, inuaſit eos cupido legendi, & eadem via nomen

men suum ad posteros transmittendi. Mox auctæ disciplinæ, omnium prope gentium res denuo natæ, & quod penes paucos erat, atq; in latebris conditum ignoratúmque iacebat, beneficio typorum cum genere humano vniuerso communicatum est. De bombarda vultísne pauca? A. Nos verò. G. A sonitu & velut tonitruo quod edit, illi hæc nomenclatio. Inuentor eius Bertholdus Schwartz/ anno Christi 1380. aut, ex aliorum sententia, 1354. Bombarda longè plus valet, quam illi Romanorum arietes, balistæ, vineæ, catapultæ, quam Parthorum sagittæ, siue defendere, siue offendere & oppugnare instituas. Post cuius inuentionem illa quæ recensui, & alia instrumenta bellica, paruo in honore fuerunt, iámque omninò euanuerunt. Potest vituperari bombardarum vsus, potest etiam laudari, vt gladius, vt vinum, vt similia: quæ si benè vtaris bona, si malè, mala sunt. Et quoniam natura nobis non dedit dentes vt canibus, non cornua vt bobus, necesse est, vt aliunde quæramus, quibus nos contra inimicorum impetus vitæq; ac fortunarum insidiatores tueamur. Quod si animantes illæ rabiosæ fiant, tum optandum sit, vt dentibus & cornibus careant. Sic optandum est, ne homines amentia & scelere efferati habeant, quo alios queant lædere, & è medio tollere. Non ergo fortissimi modo bellatores, sed etiam bellicarum machinarum ingeniosissimi inuentores sunt Germani. C. Miror te in laudibus Germanorum militarem eorundem virtutem scientiámq; omisisse. Obliuione factum non puto: aliud fortasse consilium tuum fuit. G. Me huius tantæ, tam glo-

rioſæ rei, quæq; vna Germanis immortalitatem dedit obliuiſci? Dedita opera à cæteris ſeparaui hoc decus, vt cum de eo ſeorſim differerem, eius magnitudo atque præſtantia liquidius perſpiceretur. A. Prudenter hucuſque diſtuliſti, & nos perquã cupidi ſumus te vltra audiendi. G. Quod Martẽ & Herculẽ potiſſimùm maiores noſtri pro diis coluerũt, declarat hoc nihil aliud, quã bellicæ virtutis & glorię ſtudiũ: militaria enim numina à militari gente nõ iniurià colebantur. Quã quidẽ virtutẽ prædicare etiã exteri, & æmuli coacti ſunt. Nemo vnquã, ſcribit Tacitus, cũ Germanis bellum geſſit, quẽ non pœnituerit, quiq; non plus incommodorũ, quam commodi acceperit. Apud vicinos eorũ huiuſmodi prouerbia iactabãtur. Qui vult infœliciter pugnare, Germanos adoriatur. Qui verberib⁹ laniari vult, cũ Germanis contendat. Sunt hæc inſignia teſtimonia quantũ ſupra cęteras gentes Germani fortitudine, & animi magnitudine cõtra hoſtiles incurſus impreſsionéſq; valuerint. Atlongé inſignius illi, & ad celebritatẽ nominis præſtantius quod Imperatores tã multi eos ſubiicere ſub Romanũ imperium, ac de illis triumphare fruſtra laborauerunt. Nam quod Cic. in Philipp. de Romanis, idem ego veriſsimè de Germanis. Aliæ nationes ſeruitutem pati poſsunt, populi Germanici propria eſt libertas. Et quod apud Liuium Mutius Scæuola de ſuis: Et facere & pati fortia Germanicum eſt. Totus orbis ante ſub iugum mitti debuit, quam Germania domaretur: in qua deuincenda, penitúſque in poteſtatem redigenda, ducenti & decem anni conſumpti ſunt. Breui tempore, non magno

magno negotio, mediocribus iacturis perdomitæ subactæque Hispania, Gallia, Britannia, Græcia, Asia, Macedonia, Ægyptus, aliáq; regna: at Germaniam subegisse fuit longissimi tẽporis, plurimi negotij, plurimi sanguinis. Nec sine causa Imperatores illi, Germanici cognomentũ tantopere esurierunt, & omnibus titulis suis, tanquã honorificentissimũ antetulerunt. Quin Domitianus & Neruæ reliquis repudiatis, quos senatus deferebat, hunc solum retinuerunt. Tanti, inquam, non duxerunt, se cognominari Asiaticos, Armenicos, Parthicos, Persicos, Patres patriæ, Pios, Fœlices, Augustos, quanti Germanicos. Nam quò hostis potentior, animosior, insuperabilior, eo victor habetur clarior. Nihil autem poterat Germanis addi, erant ad gerendum bellum resistendúmque omni ex parte instructissimi ac paratissimi. Omitto dicere de Iulio, qui ipsemet res suas Germanorúmque virtutem commentariis illis suis quam venustissimis est persecutus. Augustus successor eius Tiberium & Drusum priuignos ad debellandos Germanos misit. Subacta quidem pars aliqua, quæ tamen Druso ex vulnere decedente, statim defecit: cum interim vicini haud quiescerent, sed in Romanorum fines prædatum excurrerent, vt illi perpetuas excubias agere compellerentur. Misit deinde idem Augustus Quintilium Varum cum exercitu ingenti, qui cum tribus legionibus, legatis & auxiliis omnibus cæsus est incertum vbi, certum tamen, in Germania. Hac clade nuntiata, sic consternatum ferunt Augustum, vt per continuos menses barba capillóque summisso, caput interdum parietibus

illideret, cum his vocibus, quas ab eo dolor animi exprimebat: Quintili Vari, redde legiones: & diem illius tam infœlicis pugnæ quotannis mœstus ageret. Tiberius, qui Augustum excepit, armis Vindelicos lacessens, cum dedecore coactus est domum reuerti. Missus est Vespasianus à Claudio, qui triginta & duobus præliis totum fere exercitum perdidit. Domitianus eiusdem Vespasiani filius etiam parum prospera fortuna vsus, nihil contra eos memorabile gesit. Aurelius, & Alexander auxilium à Germanis petiuere: coactíq; sunt omnia præsidia ex oppidis Germanicis deducere, & nationem nostram æquis conditionibus in amicitiam recipere. Inuasit eosdem Traianus, qui cum armis nihil se proficere animaduerteret, ad mansuetudinem, humanitatem, iustitiam, liberalitatem confugit, quibus rebus eos facilè expugnauit. Vicit humanitas & beneuolentia, quos nulla *vis* antea vicerat. Tales sunt Germani. Ferro superari non possunt, humanitate possunt. Antoninus cognomento Pius Marcomanos deuicit, sed adhuc multa vincenda supererant huic victori. Hic etiam, quia miti esset ingenio, Germanis ad Rhenum, & Sueuis obedientibus est vsus. Porrò Marcus Antoninus Verus longinquo bello ærarium exhausit. Prætermitto prudens Commodos, Pertinaces, Maximinos, Aurelianos, Decios, qui cruentas admodum victorias, nec magnas, nec frequentes retulerunt. Mouerunt in eos quoque Iulianus, Valentinianus, Gratianus: veruntamen *sic læserunt*, vt ipsi vehementer læsi afflictíque *abierint*. Sed tum nullus erat Germanus, qui gentis suæ facta egre-

egregia ad posteritatem literis mandaret. Scripserunt de nobis aduersarij & hostes nostri, falsa vtiq; pro veris frequenter, & sua quidem extollentes nimium, aliena deprimentes, vt est humanum ingenium, fauere domesticis, odisse exteros. Verùm de hac calamitate supra questus sum. Nec Reges potentissimos Germani formidarunt. Darius & Cyrus Asiæ Reges maximi, traiecto Danubio Germanos armis appetere non sunt ausi. Lysimachus item Rex cum Danubium copiis ingentibus traiecisset, à Germanis victus & captus est. Vsque hodie quis Princeps, quis Rex, quæ Respub. bellum suscipit, vt à nostris auxilia non accersat? quod bellum Germanis adhuc caruit? Vna Heluetiorum gens largissimam copiam ad orationem quamuis longam largiretur. Adeò sese orbi vniuerso probauit militaribus facinoribus Germania. Non ergo falsò quispiam Germanos omnium gentium victores pronuntiauerit, quando eorum opera Romani quoque ad subiugandos populos debellandásque prouincias vti necesse habuerunt. Atq; hic finem facio differendi de nostrorum militari gloria. A. Non multis tu quidem dixisti, sed multa: & eximiè Germaniam nostram in isto etiam genere virtutis atq; laudis commendasti. Et quoniam videris mihi instituisse sermonem de tribus, de amœnitate, de cultu, de fertilitate, cum duo priora absolueris, intelligis nos exspectare tertium. G. Intelligo, iam nunc ad eam quoque partem absoluendam, nobisque persoluendam aggredior. C. Quæ res bene vertat. G. Primùm videamus quàm in visceribus suis fœcunda sit. Nul-

lum vtiq; genus metallorum non generat: aurum, argentum, ſtannum, cuprum ſiue æs, plumbum, ferrum, quibus Italia, Hiſpania, Gallia nequaquam diuites ſunt, vtuntúrque importatis à noſtris mercatoribus. Has metallorum venas olim non ſcrutabantur maiores noſtri, armorum diſciplina aſperrimíſque belli ſtudiis vacantes: nec terram ita colebant vt nunc: ideò factum, vt ſterilior videretur. Regiones aliæ fructus alios progenerant, ſibíque proprios: & Germania quanquam non ita nobiles, tamen fructus ſuos peculiares gignit. Nec vllam inuenias terram, cui nihil deſit, quæq; abundet rebus omnibus ad vſum vitæ pertinentibus ac neceſſariis. Noluit hoc Deus, vt commerciis, & negotiationibus amicitia inter homines quanquam remotos conſeruaretur, & hominis cauſa homo procreatus cognoſceretur. Quantus in ſingulos annos frumenti numerus? quantus vini? quod etiam ad ſexageſimum annum durat: quanta copia fructuum? Nihil quippe otioſum apparet in hiſce terris, quod non aut ad pabulum iumentis, aut ad frumenta, vina, omnis generis fœtus arboreos ferendos conditum ſit. Saccharo quidem caremus, ſed ſale, condimento omnium optimo & laudatiſsimo non caremus. Non egemus carnibus, quoniam nec pecore, nec armento: proinde neque lacte, butyro, caſeo. Sed quæ cernuntur quotidie, cur in iis ſim longior. Accommodabo tamen prius ad hanc laudatiunculam meam illa, quæ de Aſia ſcripſit in Maniliana Cicero. Tam opima & fertilis eſt Germania, vt & vbertate agrorum, & varietate fructuum, & magnitudine paſtionis, & mul-

multitudine earum rerum, quæ exportantur & importantur, facilè omnibus terris antecellat. C. Bonam dediſti nobis operam, fecit hic meridies me doctiorem, & patriæ amantiorem. Tempus monet ſurgere, & iter reliquum ante veſperam conficere. A. Surgamus. Multam à nobis Godefride gratiam hac diſputatione tua iniuiſti, quæ mihi optatiſsima accidit, vt illud paſtoris Maroniani occinere libeat.

Tale tuum carmen nobis diuine poeta,
Quale ſopor feſſis in gramine, quale per æſtum
Dulcis aquæ ſaliente ſitim reſtinguere riuo.

G. Si ad iſtam tiliam reuertemur aliquando, vos mihi ſimilem daturi eſtis operam. Nonne? C. Si reuertemur. A. Nunquam fiet. G. Si ad ſimilem vmbram conuenerimus? C. In diuerſorio conſultabimus, quid tibi promittamus. Conſcendamus equos.

ANNOTATIONES.

CVREAMNON SALVTAMVS?) *Qui regionem aliquam ingrediebantur, ad eámue ex interuallo reuertebantur, piè ac religioſè eam ſalutabant: propterea quod ſuum quendam genium cuíque loco præeſſe arbitrabantur: quomodo nos Chriſtiani quoque non angelos modò, verum etiam diuos certos certis prouinciis atq; regnis tanquam tutelares præſidere credimus. Exempla moris huius, ſiue ſalutationis collegit Muret. in Catull. vbi poeta reditum ſibi è Bithynia in peninſulam.*

Sirmio-

Sirmionem gratulatur. Eius carminis priorem partem, propter singularem dulcedinẽ non me pigebit subscribere.

Peninsularum Sirmio, insularúmq;
Ocelle, quascunq; in liquentibus stagnis
Marioq; vasto fert vterq; Neptunus,
Quàm te libenter, quamq; lætus inuiso,
Vix mi ipse credens Thyniam, atq; Bithynos
Liquisse campos, & videre te in tuto.

Huius consuetudinis meminit & Xenophon initio secundi de vita & disciplina Cyri. VOLENTES PROPITII) *Ex communi sacrificantium, seu precantium formula. Cato. Mars pater, te precor quæsoque, vt sis volens propitius, mihi, domo, familiæq; nostræ. Item, Iane pater, te hac strue commouenda bonas preces precor, vti sies volens propitius mihi. Plaut. Curcul. Agite, bibite festiua fores, Parate, site mihi volentes propitiæ.* TILIAM AD OPACANDVM) *Quæritur apud Plat. in Phædro platanus vmbrifera, sub qua disputetur. Idem Platonis imitatione factum videas 1. de Orat. à tribus illis consularibus, Crasso, Antonio, Scæuula. In tertio autem capitur locus in media sylua, quia maximè opacus & frigidus. Addit Crassus: etenim est in eo loco sedes huic nostro non inopportuna sermoni. Cum placuisset idem cæteris, in syluam venitur: & ibi magna cum audiendi exspectatione considitur. Et in 1. de Leg. Ita quærit ipse ex Attico. Vísne igitur vt ille (Plato) Cretæ cum Clinia & cum Lacedæmonio Megillo, æstiuo, quemadmodum describit die, in cupressetis Gnosiorum, & spatiis syluestri-*

bus,

bus, crebrò insistens, interdum acquiescens, de institutis rerumpub. ac de optimis legibus disputat: sic nos inter has procerissimas populos, in viridi opacáque ripa inambulantes, tum autem residentes, quæramus iisdem de rebus aliquid vberius, quam forensis vsus desiderat? Quærunt & cantibus suis vmbram Maroniani pastores. ANTEQVAM IPSI SE GERMANOS) Tungri qui ex Teutonibus primi trans Rhenum in Galliam commigrarunt, cum res successissent è sententia, nouo se vocabulo Germanos, quasi garmanos dixerunt, omninò scilicet viros. Atque hoc Germanorum nomen Tacitus ab ipsis Teutonibus inuentum, & sibi impositum asserit. Cum enim victricis Tungrorum nationis peculiare vocabulum non omnibus commilitonibus placeret, proprium sibi nomen excogitarunt, quod animi ipsorum magnitudinem exprimeret. Quo deinde Teutones omnes in patriis adhuc sedibus viuentes se gloriosè appellarunt. Vt igitur à Germanis ipsis factum & inditum est, recens nomen est: recentius, inquam, aliis Germanicarum nationum appellationibus. Vt autem ab exteris gentibus vsurpatum, vndecunque tandem id illa deduxerint, vetustissimum. NVNC FAMA MINORES ITALIAM DIXISSE) Minores dicuntur probatis auctoribus pro posteris, seu posterioribus, quibus respondent maiores. Virgil. locis multis. Horat. ad Pison. censor castigatórque minorum. Arnob. lib. 3. Atque ita ex ordine tolleretur iste cœlestium, quem cœlo esse editum patre, magnorum esse pro-

creatorem deorum, vitisatorem, falciferum vetustas edidit prisca, & minorum transmittit ætati.

Lucret. lib. 5.

O genus infœlix humanum, talia diuis
Cum tribuit facta, atq; tras adiunxit acerbas:
Quantus tum gemitus ipsi sibi, quantáq; nobis
Vulnera? quas lacrymas peperere minoribus' nostris?

DE LAVDIBVS PATRIÆ COMMVNIS) *Scripsit encomium patriæ Lucianus, è quo cum potuissem aliquid ad fructum lectorum meorum decerpere, malui eos ad fontem mittere, quò sitim suam, si fortè patriæ laudes sitiunt, plenius sedare ac restinguere queant.* QVÆ VIDERIS, LECTITARIS, AVDIERIS) *In hoc plurimum est laudatus* Themistocles, *quod etiam quorum nollet meminisset.* Cic. 2. de Orat. *Vim memoriæ vehementer admiratur D. August. lib. 10. Confess. Admiratur etiam Cic. 1. Tuscul. non Simonidis modo,* Theodectis, Cyneæ *& aliorum, quos ea claruisse constat: sed communem quoque, & eorum potissimè, qui in aliquo maiore studio & arte versantur: quorum quanta mens sit, difficile est existimare: ita multa meminerunt.* HORRIDIOREM THRACIA, IMMANIOREM SCYTHIA) *Thracia frigidissima cum sit, vocata est à nonnullis* ἀνέμων ἐργαστήριον, ἢ οἰκητήριον, *ventorum officina seu domicilium: ab Euripid. in Hecub.* χιονώδης νιφετός. *Catullus quoque in Faselo horridam & à frigore, & ab incolarum immanitate. Virgil. quidem à belli studiis, quæ ipsa similiter nihil delicatum & amœnum habent,*

bent, terram Mauortiam. Scytharum autem tanta fuisse scribitur barbaries, & tam efferati mores, vt ipsa eorum appellatio in prouerbium abierit: sicuti hodie crudelem & efferum vocamus Moscouitam, aut Turcam. Sed Anacharsidis Scythæ responsum notandum est. Exprobranti ei Attico cuidam, quòd Scytha esset. At mihi, ait, dedecori est patria, sed patriæ tu. MAGNASCRIPTORVM INGENIA) *Cicero res suas mandari monumentis à Luceio ideò volebat, & quidem celerrimè, quòd eius ingenium, genus scriptorum, facultatem, copiam probauerat: quòd sibi insuper auctoritatem clarissimi & spectatissimi viri, & in reipub. maximis, grauissimisque causis cogniti, atque inprimis probati suppeditatum iri videbat. Vide epist. 12. lib. 5. Sicut ergo qui tenues grandia conantur, qui indiserti, & ingeniis parum eximiis ad res graues, illustres, suis viribus superiores tractandas accedunt, eas dum ornare & amplificare volunt, culpa ingeniorum suorum obscurant & deterunt atque imminuunt potius: sic facundi, ingenioſi, prudentes, eruditique scriptores, etiam parua incredibilem in modum extollere norunt, & obscura, luce orationis clarissima illustrare.* ANTE CRISPVM) *Vt Fabius Pictor, Valerius Antias, quos sequitur Liuius, & alij, quos nominat Antonius 2. de Orat. vbi disserit de historia, & Atticus principio 1. de Leg.* SVNT PRORSVS IMPLACABILES) *Scaliger poetices lib. 3. cap. 17. de moribus nationum differens, illa de Germanis vera prædicat, fortes, simplices, veri amici: illa falsò, animarum*

prodi-

prodigi: falsissimè autem illud, veri hostes: facit enim iras gerere inexorabiles & immortales, & naturam illis alienissimam affingit. Verùm quid miremur? Etiam de aliis nationibus in eodem capite, ea quæ nescit audacissimè asserit. Quare enim Scotos vocat belluas? quare Hispanos bibaces? de quo scio Hispanum hominem non indoctum grauiter in scriptis suis conquestum esse. HÆC SINGVLARIS, ET DIVINA VIRTVS) *Idcirco etiam singularibus eam verbis, & diuina prædicatione in Iulio Cæsare effert M. Tullius, orat. pro M. Marcello, eámque rebus gestis ipsius reliquis, belliciísque laudibus quamquam omnium gentium litteris atque linguis celebrãdis anteponit.* ARMIS ET CASTRIS ASVETA GENS) *Ob hoc ipsum oderant Romani Rhetoras, quos edicto ex vrbe eiecerunt aliquando. Id extat apud Gellium lib. 15. cap. 11. & Sueton. initio libelli de claris Rhetoribus.*

PROGYMNASMA TERTIVM ET TRICESIMVM.

Quatuor sæcula, siue ætates.

IVSTITIA, HONESTAS.

IVSTITIA. Quæ res non minimi luctus acerbitatem parit, molestiisq; ac sollicitudinibus multis, variis, grauibus, diuturnis me miseram habet, eandem rem tibi, soror mea, haud leuem ægrimoni-

moniam ingenerare, non est vt quidquam dubitandum videatur. H. Possum scire, mea Iustitia, possum ex te audire germana dulcissima quid sit, quod te angit sensibus intimis, támque vehementer maiorémque in modum excruciat? Si commiseris auribus meis, vicissim de mœrore ac dolore meo, qui mihi exhauriri non potest, fidissimè atque amantissimè omnia tibi confessuram recipio. I. Hoc est vnde curarum mearum fluctus, vnde in luctu & squalore sum, quòd huius ætatis mortales à priorum sæculorum hominibus interuallis immensis abesse voluerunt, morésque induere planè ferreos: nempe inhumanos, sæuos, asperos, indomitos, immanes, impios, intolerabiles: cum, qui superioribus temporibus iam inde vsque à prima hominum origine in vita fuerunt, aurei, argentei, aut saltem ænei, hoc est, natura, moribus, & ingeniis longè optimis, maximè tractabilibus, humanitate, probitate, omníque virtute præditis: aut certè non tantopere agrestes, feri, immansueti, vitiosi, atque facinorosi censeri potuerint, vt quos nunc sol intuetur. Hæc sunt, inquam, soror, quæ mœrorem mihi in pectus concient. H. Ob eadem ego in tristitia magna iaceo, sæpiúsque iracundia & stomacho exardesco super isto sæculo deterrimo, quo non imprudenter vir prudens optauerit non se esse genitum: sed aut prius è compagibus corporis euolasse, quàm veniret: aut, si post ipsum aliud commodum, beatum ac fœlix sperare liceat, serius esse procreatum, quò in tempora meliora delaberetur. Itaque demus licet vela indignationi, demus iræ, demus dolori. I. Quando vnquam viri hone-

honestatis & iustitiæ, vtriusque scilicet nostrum amantes ac studiosi maiore in contemptu, quàm hoc calamitosissimo æuo vixerunt? omnia virtutis præmia malæ artes possident, & quo quis præ aliis est coopertus facinoribus, hoc amplius in ore omnium & prædicatione versatur, faciliúsque per honorum gradus ad summas quasque dignitates ascendit. Innocentia pro maleuolentia ducitur, auaritia & ambitio plurimorum animos exercent: quarum illa fidem, probitatem virtutésque reliquas subuertit, & pro iis arrogantiam, crudelitatem, diuina humanáque iura negligere, delubra spoliare, omnia vænalia habere, sacra omnia polluere edocet: hæc falsos fieri subigit, & bono vultu peruersum tegere ingenium, dolísque & fallaciis ad gloriam contendere. Qui plus vi & armis potest, huic leges obtemperant, periurium, perfidia, impudentia in religionis, fidei, pudorísque locum successerunt. Non se credere fidenter audet hospes hospiti, amicitiæ sanctum & venerabile nomen intermissione officiorum vilescit, dissident capitalibus odiis etiam fratres, socer i generis, vxores maritis insidias & exitium parant: non venena modo sparguntur, verum etiam ficæ vibrantur. Exorti sunt demum, qui cœlum ipsum petere, & Acheronta perumpere aggrediantur. H. Quæ tu dissentiisti, verè turpitudinis, indignitatis, sæuitiæ, maximorúmque malorum plena sunt: sed illa profectò haud minus, quòd iam furtis, rapinis sacrilegiis vtitur. Quod libidinum incendiis senectus etiam frigida exæstuat, nefandísque amoribus tam matronarum, quam virginum pudicitia

passim

paſsim violatur. Quòd inuidia cor & oculos multorum corrodit ac depoſcit. Quòd venter pro numine colitur. Quòd bella tot iniuſta & impia ſuſcipiuntur ciuilibúſque diſcordiis tanta ciuitatibus detrimenta importantur. Quòd parentes à liberis deſpiciuntur. Quòd tyrannorum, proditorum, latronum, parricidarum tanta eſt frequentia. Quòd demum omnium ſcelerum maturitas adeò in hoc ipſum æuum erupit. Quibus, & quas prætermiſi, rebus fit, vt mortalium vita grauiſsimis & continuis incommodis iactetur, neque vnquam terroribus, curis, moleſtiis, affectibúſque indigniſsimis, & ſummis animorum perturbationibus vacet, quibus ſeſe mutuò conficiunt. I. O ſæculum aureum, vt ſæpe tui me ſubit, & quidem periucunda memoria: quando Saturno tenente imperium, in ſumma temporum fœlicitate viuebatur: nulla quenquam cura anxifera coquebat: nulla ſollicitudo mordebat: nulla triſtitia exedebat: nullus labor grauabat. Quid eſſet morbus, nemo nouerat, valebant rectiſsimè, neque vires deficiebant, neq; ſuis comitata ingratiſsimis ſatellitibus ſenectus illos occupabat, nihil incommodorum vſpiã ſentiebant. Conuiuiis ſe viciſsim hilariter & lautè accipiebant, negotia ſua ſine negotio celeriter, tranquillè fœlicitérq; procurabant: non erat qui cuiuſquam præſtanti florentiq; fortunæ, laudi, aut gloriæ inuideret. Procul aberant diſcordiæ, rixæ, ſimultates, odia, cum eſſet vnus idémque ſenſus, & concordiſsimæ per omnia voluntates. Ius & bonum, fides & virtus non legibus apud illos, ſed naturà valebant. Nulla pœnarum irrogatio neque men-

mentio, quia nulla peccata quæ punirentur, atque ideò nullus etiam earundem metus. Nulla iudicia, quoniam nullæ controuerſiæ diſceptandæ, nullæ lites diiudicandæ, nulla diſsidia componenda, nullæ inimicitiæ dirimendæ. Non tum quiſquam ſiccis oculis mari turgido monſtra innatantia viderat, non præcipitem Africum Aquilonibus decertantem, non rabiem Noti ſenſerat: ſua cuique tellus tantum nota erat. Nullus lituorum, claſsicorum, tubarúmque vſus: quia nimirum quid eſſent arma, quid armatus hoſtis, quid miles, quid conflictus, prælium, obſidio, oppugnatio, victoria, triumphus neſciebant. In otio perpetuo, & pace tutiſsima placidiſsimáque degebant, ciues cum ciuibus benefactis certare *magnas diuitias, bonam* famam, eximiam *nobilitatem* pactabant. *Cœlo* temperatiſsimo *vernóque* vtebantur, ipſáque terra nullo proſciſſa vomere, nullis foſſa ligonibus, cultiſsimas ſegetes ſponte ſua efferebat: potus *flumina* lacte & nectare manantia. *Quin* arbores quoque mella ſudabant. Denique *maximis* bonorum innumerabilium copiis circumfluentes eos, mors tanquam leni ac dulci ſomno conſopiebat. H. Quoniam tales mores colebant illi, ob id etiam haud immeritò poſt perſolutum naturæ debitum humani generis cuſtodes, legumq; ac iuris præſides à diis cæteris inſtituti ſunt. Qui nunc æquas & iniquas per orbem actiones obſcuro aëre ſepti circumeuntes obſeruant, &, quod omninò regalis magnificentiæ munus eſt, opes pro arbitratu largiuntur. Nec minus frequenter ſtatus illius beatiſsimi ego cogitationem ſuſcipio, veteréſque annos

nos istis corruptissimis moribus, & infœliciſsimis temporibus desidero. Desiderant etiam prudentes quidam eruditíque homines, & non penitus mali, quorum vnius tibi voces adducam, si audire est voluntas. I. Immò est.

Quam bene Saturno viuebant rege prius, quàm
Tellus in longas est patefacta vias.
Nondum cæruleas pinus contempserat vndas,
Effusum ventis præbuerátq; sinum.
Nec vagus ignotis repetens compendia terris
Presserat externa nauita merce ratem.
Illo non validus subiit iuga tempore taurus,
Non domito frænos ore momordit equus.
Non domus vlla fores habuit, non fixus in agrè
Qui regeret certis finibus arua lapis.
Ipsæ mella dabant quercus, vltróq; ferebant
Obuia securis vbera lactis oues.
Non acies non ira fuit, non bella, nec enses
Immiti sæuus duxerat arte faber.
Nunc Ioue sub domino cædes & vulnera semper,
Nunc mare, nunc leti mille repente viæ.

Quod si ita in fatis fuit, vt argenteum aureo, Saturno à Ioue pulso succederet (quanquam deterius, tamen æneo & ferreo longè melius) succeſsiſſet, & vsque hodie, ac deinceps manſiſſet. E malis enim semper eligendum est minus malum: sicut è bonis maius bonum. Contractum est ver illud perpetuum, secuta æstas, æstatem autumnus, autumnum hyems, & in quatuor tempestates diuiſus annus. Tum caloribus frigoribúsque vri corpora, vestes contexi, domus ædificari, quibus & illorum molestię sedarentur, & horum vis arceretur. Tamet si vestes illæ viles, & hæ domus nec materia, nec

artificio, nec amplitudine, nec vlla re insigni spectabiles. Tum item necessitas subegit serere frumenta, vites, arbores: occare, sarrire, putare, pastinare, optaréque de cœlo soles maturos, pluuias opportunas ad maturandas fruges. Mores non æquè candidi, faciles, integri, moderati. Noningeniorum atque indolis magna affinitas: siquidem vsque ad pubertatem ad vbera materna stolidi hærebant. Cúmque ex ephebis excederent, vitam in miseriis & afflictationibus (quas sibi iniuriis mutuò imponendis, deorum potestate maiestatéque contemnenda accersebant) eámque minimè diuturnam decurrebant. Cæterùm quod statim est insecutum, soror, quid simile habet non dicam auro, sed argento? Etsi enim sceleratum prorsus dici non potest, tamen infœlix sæculum, & calamitosum potest. Exortum est quippe, & exortum est è truncis & arboribus genus hominum, corpore præualidum, torosum, robustum, animo verò atrox, pertinax, iniustum, ad irrogandas iniurias promptum, turbulentum, seditiosum, contumelioſum, bellorum ciendorum, fundendíque sanguinis percupidum. Hi sibi non solum arma ærea, sed domos insuper æreas (quod ferrum nondum extabat) fabricati sunt. Horum cibi non fruges, verùm dilaniatis bestiis crudæ carnes. Nihilominus postquam congressibus & conflictibus interierunt, & inglorij ad tartara descenderunt, Marti & morti se resistere non potuisse docuerunt. I. Priſtinorum sæculorum, soror, est à nobis summatim hoc sermone repetita conditio, & præsentis depicta quædam imago. Liquet ergo, genus humanum desi-

desidentibus quasi primò moribus, deinde magis magísque labentibus ac præcipitantibus paulatim degenerasse, & ex optimo factum esse pessimum atque deterrimum. H. Liquet etiam atque etiam. I. Nec iam in vlla spe habendum est, fore aliquando melius: vt malè nunc, sic olim erit, atque etiam amplius: nec ad sanitatem conuertetur isthæc hominum insanitas. H. Hoc etiam satis liquet. I. Nec à paucioribus, nec rarius, nec leuius, immò verò grauius lædimur nos duæ, quam lædebantur Diuorum reliqui. H. Sic certè. I. Quis locus, quæ regio in terris patet nobis? non irridemur? non despicimur? non toto orbe sumus exules? Dedecus & Iniquitas de possessione nostra nefariè nos eiecerunt, honoréque nostros obtinuerunt. H. Ah, nihil duabus nobis despicatius, aut inuisum magis esse, quas tamen dij immortales ipsi venerentur? I. Atque illi tantorum scelerum offensi & multitudine, & magnitudine, versari de cætero cum gentibus humanis improbissimis, inquinatissimis, perditissimis noluerunt, sedésque ætherias repetiuerunt: nos in hunc vsque diem permansimus, & præsentia consilióque nihil promouimus. Quid? diutius in ista colluuie sceleratissimarum gentium hærebimus? H. Non censeo. I. Desertis itaque terris, nos quoque cœlestibus domiciliis reddamur, discessúque nostro stolidissimis istis, & omni impuritatis genere contaminatissimis mortalibus calamitates & miserias, in quibus sua ipsorum culpa volutantur augeamus, quæ nullis remediis ab se depellant. H. Deseramus deseramus: nimium diu abusi patientia nostra: nimium diu nobis furor

eorum & audacia illusit. I. Vale sæculum ferreum, Iustitia & Honestas abeunt. Valete homines ferrei, & in vestris flagitiis consenescite atque emorimini: quæq; nunc mala innumera habetis, quoniam sic vultis, habetote semper. H. O terra, quoniam tibi per nos benè esse noluisti, erit fine nobis malè. Vale vt de Honestate & Iustitia meruisti: nihil tibi amplius nobiscum est. En deos deásq; omnes iratos & inimicos habes, qui tibi multa facient mala. Nos ad eorum concilium proficiscimur. O infœlix terra, ô ærumnosa terra.

ANNOTATIONES.

QVATVOR SÆCVLA) Poeta per *gradus istos ætatum* sæculorúmue monere nos voluerunt, crebrescente humano genere *mores mutatos, & ex optimis in malos paulatim, tandémque in vitiosissimos esse conuersos. Quæ discrimina quò facilius apparerent, à metallis nomina illis fecerunt, primúmque & antiquissimum propter præstantiam vocarunt aureum, cuius crebra in poetis mentio: secundum argenteum: tertium æneum: quartum, vtpote durissimum, & sceleratissimum, ferreum. Cum autem Ouid. 1. Metamorph. & alij poetæ, communísque doctorum consensus quatuor tantum ætates numerent, sciendum est Hesiodum constituere quinque: inter æneam quippe & ferream heroicam interiicit. Quia verò figmentum hoc eo pertinet, vt homines non meliores sed peiores, magísque semper improbos fieri intelli-*

telligamus, & bonitatem naturæ, tempore procedente amplius corrumpi atque peruerti, cur Hesiodus inter malas ætates tam laudabilem ponit? Hoc ideò, quoniam etiam perditissimis temporibus videmus nonnunquam viros existere virtutis amantes, & heroicâ quadam fortitudine insignes, quod historiarum monumenta docebunt. Vitam primorum hominum descriptam à Lucretio legat qui volet lib. 5. ab eo loco. Et genus humanum multò fuit illud in aruis &c. CVRARVM MEARVM FLVCTVS) Lucret. lib. 6.

Et genus humanum frustra plerunq; probauit
Voluere curarum tristes in pectore fluctus.

Eod. lib. magnos irarum voluere fluctus: quod, vt alia permulta, ab eo mutuatus est Virgil. 12. Aeneid. Irarum tantos voluis sub pectore fluctus. Lib. 4. dixit idem Lucret. fluctus odorum, hoc versu. Vnde fluens voluat varius se fluctus odorum. COELVM IPSVM PETERE) Horat. Ode 3. lib. 1. mortalium temeritatem & audaciam detestans, inquit in extrema.

Expertus vacuum Dædalus aëra
Pennis non homini datis.
Perrupit Acheronta Herculeus labor.
Nil mortalibus arduum est.
Cœlum ipsum petimus stultitia, neq;
Per nostrum patimur scelus
Iracunda Iouem ponere fulmina.

SENECTVS ETIAM FRIGIDA) Fœdissima est senectuti libido, ac benè apud Plautum Mercat. cum Demipho dixisset se occepisse in ludum ire litterarium, &

ternas iam scire, amo: subiicit Lysimachus. Tun' capite cano amas senex nequissime? En, semen amoribus deditum vocat nequissimum. At Tibullus quoque rem absurdam putat, sic enim eleg. 1. lib. 1.

Iam subrepet iners ætas, nec amare decebit,
Dicere nec cano delicias capiti.

COR ET OCVLOS CORRODIT) *Inuidiam antiqui vitium animi tale censebant, qualis est in ferro rubigo aut ærugo, ex quo etiam æruginem per translationem nominarunt: quod nimirum consumat & quasi exedat animum. Martial. lib. 1.*

Vt tu si viridi tinctos ærugine versus
Forte malus liuor dixerit esse meos,
Vt facis, à nobis abigas.

Viridis ærugo hîc est furor & maledica inuidia, quemadmodum, & rectè interpretatus est Turneb. Ac Siciliæ quidem tyranni Phalaris, Agathocles, Dionysius crudelissima tormenta ad homines excarnificandos excogitarunt, at nullum torquet immanius, quàm inuidia, cuius descriptionem lege Metamorph. 2. & carmen Phaleucium perelegans in append. Virgilij, cuius initium, Liuor tabificum malis venenum. HVMANI GENERIS CVSTODES) *Ita Hesiodus, ex quo, vt item ex Ouidio, materiam huius dialogi deduximus, atque ad eorum narrationes accommodatè locuti sumus. Quæ autem de ferreo sæculo proferuntur, iis nostrorum quoque temporum conditionem lamentabilem describi lector existimabit.* VERSARI DE CÆTERO CVM GENTIBVS)

Dele-

Delectatos fuisse deos hominum innocentia, & cum iisdem consuetudinem habere solitos, postea verò flagitiis eorundem, & indignissimis actionibus compulsos in cœlum reuertisse, canunt poetæ. Prætermissis aliis Catulli versus appingam, quibus ille politissimum & venustissimum carmen de nuptiis Pelei & Thetidis claudit.

Sed postquam tellus scelere est imbuta nefando,
Iustitiamq; omnes cupida de mente fugarunt,
Perfudere manus fraterno sanguine fratres,
Destitit extinctos natus lugere parentes,
Optauit genitor primæui funera nati,
Liber vt innuptæ potiretur flore nouercæ,
Ignaro mater substernens se impia nato,
Impia non verita est diuos scelerare penates.
Omnia fanda, nefanda malo permista furore,
Iustificam nobis mentem auertere deorum.
Quare nec tales dignantur visere cœtus,
Nec se contingi patiuntur lumine claro.

PROGYMNASMA QVARTVM ET TRICESIMVM.

Mendicitas.

NECTARIVS, LIMENIVS, CANDIDIANVS.

NECTARIVS. Ego, sodales comitésque cum mendicus quispiam, quem quidem verum germanúmque mendicum, non autem impostorem & planum iudicem, à me stipem flebili-

ter efflagitat (quomodo iste nunc à nobis communiter efflagitabat, & in hoc quod conficimus itinere, ante vrbes potissimùm, per quas transitus fuit, complures efflagitarunt) crucior animi, si nihil quod dem suppetat. L. Tu igitur, si benè conjecto, grandis pecuniæ thesauros optas tibi, quando inuitus ista hominum mendicabula abs te inania dimittis. Nam horum nostris temporibus tot sunt,

Littora quot conchas, quot amœna rosaria flores,
Quótq; soporiferum granapapauer habet.

N. Minimè verò Limeni: siquidem domi me vt plurimum teneo, & cum in publicum prodeo, non sanè vniuersæ Germaniæ, nedum totius terrarum orbis mendici ad me stipis petundæ caussa conueniunt. C. Et ego, si quis, vt ferè fit, importunior est, qui obsecrandi, obtestandíque finem nullum faciat, qui etiam clamitans pone sequatur, non iracundia in eum efferuesco: quòd Homerum alicubi scripsisse recordor, & sine argumentis ac testibus quisq; credit: mendico pudorem nihil prodesse. N. Inuerecundi sint oportet, & eorum quibus obuij fiunt aures infimis humillimísque precibus onerent, si comesse volunt: eóque amplius, si vxores paruósque liberos habent, quorum alendorum à natura ipsis est impositа necessitudo. L. Nisi ille cum maritis, & hi cum parentibus eandem artem factitent, precorióque viuant: tum enim de suo succo victitant quodammodo. Sed profectò ingenti miseratione permoueor, cum puerulos puellulásque, centunculis indutos ac seminudos, squalentésque ad viatores accurrere, & cum primùm

mùm ex infantibus excesserint, nec admodum articulatè adhuc fari sciant, panem aut obolum in victum diurnum rogitare, vagire etiam sordidis ac laceris pannis inuolutos nuper natos, parentes per mysteria nostra supplicantes, recentésque & miserabiles fœtus humi positos prætereuntibus intenta manu demonstrantes aspicio. C. Attamen cum ad mendicorum conditionem animo me & cogitatione conuerto, beatos illos, non miseros, ducere soleo. N. Hui, beatos? parúmne est, non miseros? C. Certè beatos Nectari. L. Quid ergo? cum se beatos euadere omnes studeant, cur nemo inuenitur, qui se illorum similem esse vel per somnium optet? Cur ipsimet se in mendicitate, hoc est, in omnium rerum ad vitam degendam pertinentium extrema egestate volutari, continenter, & quam maximè anguntur? Cur hanc beatitatem effugere manibus pedibusq; terra mariq; connituntur? C. Dicam. Quia illi cæteri bona horum nec suspicione quidem attingunt: & hi ipsi eadem sua bona ignorant. Quantæ fœlicitatis opinabatur Maximianus dominari? At maioris Diocletianus priuatum viuere, & rusticari. Fugiebat hoc Maximianum, & fugit innumeros. Insunt etiam in Religiosorũ viuendi rationibus institutisq; bona tam multa, tam ingentia, vt si ea nossent reliqui mortales, arbitrer eos confertim ad monasteria properantes, nuntium rebus caducis remissuros. Et tamen videntur ea nescire illi, qui cum in huiusmodi Deo dicatis familiis perdiu vixerint, per summam postea nequitiam perfidiámque sacrilegam sanctissimæ militiæ castra deserunt, refractisq; pu-

doris & reuerentiæ clauſtris, omnes libidinum impuritates ſuſcipiunt. Quare quod de ruſticanis Maro, hoc nos de mendicis. O fortunatos nimium bona ſi ſua norint Mendicos. N. Pergratum mihi feceris Candidiane, ſpero etiam Limenio, ſi, quò minus via lædat (non parum quippe reſtat, & ſol necdum ad occaſum pronus eſt) iſtam mendicorum tuorum fœlicitatem expoſueris, & errorem nobis, in quem vulgi opinione rapti abiuimus eripueris. C. Diſsimulatione haud opus eſt: ſcio vos à me facere, nec alienum à mea tenere ſententiam. Quamobrem non alia conditione ad hanc diſputationem acceſſero, quam ſi vos inchoatam à me, & aliquouſque prouectam capeſſere, atque ad exitum perducere velitis. N. Si tu, mi Candidiane, dicendo conſecutus fueris, vt quod nunc incredibile apparet, id probabile fiat, penitus dabis animos ſodalibus tuis, ipſi quoque in partem laboris veniemus, tuóſque mendiculos, vt Stoici ſapientem ſuum, vno Ioue minores, diuites, liberos, honoratos, pulchros, regum denique reges definiemus. L. E ſenſu meo Nectarius. C. Faciam periculum, & ego quidem quam multiplici vtilitate commendetur mendicitas oſtendam, Nectarius eiuſdem dignitatem, Limenius iucunditatem ad explicandum ſibi aſſumet. Sic, poſteaquam conſtiterit nullum ei bonorum genus deeſſe ex his, quæ à doctis ſtatuuntur, dubium nullum relinquetur, quin hoc vitę curriculum in ſpeciem calamitoſum & horribile, bonis omnibus perfectum cumulatúmque dicendũ ſit. N. Permitte vela ventis. Nos ita te diſſerentem auſcultabimus, vt ſimul quid

ſuo

ſuo vterque loco deinde promamus antea meditemur.

VTILITAS.

C. Magni faciendum eſt (vt hinc exordiar) quod egentes iſti, ac mendici noſtri plurimis in rebus æquales ſunt diuitibus, & iis omninò, quos propter potentiam, opes, nobilitatem, clientelas, auctoritatem, gratiam tanquam Deos admiramur: æquales autem? immò etiam in multis ſuperiores. Itaque in maximi, & æquiſsimi iudicis illius ſententia, & voluntate acquieſcant diuites & copioſi, quiq; in maxima celebritate, & in oculis ciuium viuunt, cum ſe hominum abiectiſsimis & deſpicatiſsimis exæquatos intelligunt: hi contra cum animis ſuis exultent, cum ſe illis non comparari modo, verum etiam anteferri præter tam ſuam, quam aliorum opinationem cognoſcunt. L. Non mediocri nos exſpectatione incendiſti. C. Haud aliter opulenti, Satrapæ, Toparchæ, Principes, Reges, Imperatores: aliter mendici concipiuntur, coagmentantur, fabricantur. Quas res ſuis verbis Iobus expreſsit. Nonne, inquit, ſicut lac mulſiſti me, & ſicut caſeum me coagulaſti? mitto reliqua. Nec paucioribus illi, pluribus iſti menſibus: nec minore cum pondere, cura & ſollicitudine maternorum viſcerum penetralibus ac latebris continentur: nec illi quidem abſque vllis genetricum cruciamentis, iſti verò ſoli cum earundem doloribus acerrimis procreantur. Quid partus ipſe? num vteruis à lactymis viuendi initium non auſpicatur? num diues auro aut purpura, mendicus panno villoſo, aut cilicio à natura coopertus dias

in

in luminis oras exoritur? Nequaquam, vterq; nudus vitæ limen adit, similíque lactis alimonia ambo nutriuntur. Animæ non dispariles, & diuinitatis ambæ gerentes imaginem. Communis vtrique sol, diuiti inquam & mendico: communis dies & nox, æstas & hyems: communis eiusdem cœli aspiratio qua sustinentur: communes fluuij, fontes, maria: communis terra vt solum, vt domicilium, vt nutrix, vt mater, vt sepulcrum. Nulla corporum disparitas, nec diuitum ventres capaciores, quam tenuium & egentium, similes perturbationes animorum, similes affectiones corporum, vnus vtrorúmque Deus, conditor, rector, conseruator, pater, iudex. Atque vt vna ratione in vitam ingrediuntur: ita eadem prorsus ratione egrediuntur, neuter lethi lege solutus est. Pallida mors æquo pulsat pede pauperum tabernas Regúmque turres. Nullas opes illa metuit, satellitiũ contemnit, nec precibus flectitur, nec muneribus corrumpitur. Moriuntur beati æquè vt mendici, perindéque vt hi à vermibus consumuntur, atque inter ossa nullum discrimẽ. Audite Salomonis vt ditissimi, sic etiã sapientissimi viri dictum, quo mea dicta velut in summa quadam inclusa videbitis. *Sum quidem & ego mortalis homo, similis omnibus, & ex genere terreno illius, qui prior factus est: & in ventre matris figuratus sum caro: decem mensium tempore coagulatus sum in sanguine, ex semine hominis: & delectamento somni conueniente. Et ego natus accepi communem aerem, & in similiter factam decidi terram, & primam vocem similem omnibus emisi plorans. In inuolumentis nutritus sum. & magnis curis. Nemo enim ex regibus aliud habuit natiuitatis initiũ. Vnus ergo introitus est omnibus ad vitam, & similis exitus.*

Nunc

Nunc quibus de causis mendici fœliciores sint diuitibus consideremus. Commodior profectò illis, integrior, & constantior valetudo. Vitam plerique diutissimè propagant, quorum neutrum, si præcepta & aphorismos medicorum spectemus, asserendum est posse fieri: certum est nihilominus fieri, & ego ipse multos admodum prævalenti corpore, & vltima præditos senectute mendicos videre memini. Tempora reficiendo corpori præfinita non habent: cibum enim capiunt quando commodè possunt. Possunt autem, quando quod edant suppeditat. In escis illorum admiranda varietas, cum tamen coctum, assum, frixum, elixum, tostum quippiam non ita frequenter pransitant, calidum multò rarius, cruda & frigida pœne semper, ac præter panem, quidem sæpissime nihil. Potus non vinum, non cereuisia, sed puris è fontibus pura lympha. Interea valent bellissimè, simulq; nos docent, quàm paucis natura indigeat. At diuites inter delicias cupediásque, inter generosa & exotica vina ægrotant, & suo die ante diem perfunguntur. In morbo quoque mendicus diuite non paulò est beatior. Hic enim curatur quidem diligentissimè, adsunt ministri, qui ad nutum & ægroto, & medicis iubentibus inseruiunt, adsunt omnis generis medicamina, adsunt medici, qui promissis ægrum exhilarant, adsunt familiares & cognati, qui blandis colloquiis doloris sensum conantur imminuere. Verùm cum nihil prætermittatur, non potest tamen leniri cruciatus: miser lecto affixus huc illuc se versat, & quàm sibi malè sit, gemitu, clamore, verbis, gestibus, motibus,

bus, iactationibus declarat. At mendicus pro lecto quidem humum duram ægrotus premit, pro tegumento aut centonem, aut stoream adhibet: non ibi medicus apparet, qui pulsum venarum pertentet, qui vrinam contempletur: non qui obtemperet famulus: non qui consoletur amicus: sed horum omnium locum Deus tenet, qui dolores lenit, frigus æstúmque temperat. Et cum nesciat quinam cibi salutares, qui pestiferi sint, sine discrimine autem & delectu vescatur iis quæ nanciscipotuit, quod erat noxium, salubre illi rerum se immutante natura efficitur, frigidæq; potio medicinæ vim nanciscitur. Denique sibi traditum & commendatum quodammodo magistra & parens communis natura fouet, curat, sanat. Ad alia delabamur. Quam multæ, quam variæ immunitates, prærogatiuæ, potestates mendicorum, quæ aliis neutiquam conceduntur? Cum ciuibus ad tuendam regionem proficiscendum est in militiam, cum ad patriam ab hostium incursionibus vindicandam, ad pericula demum propulsanda viritim pœne arma expedienda sunt, ipsi ne appellantur quidem, quanto minus coguntur? Si ardeat ciuitas, si diripiantur ciues, nihil illis perit. Petent nihilominus panem, & inuenient. Exiguntur pensiones antiquæ, imponuntur nouæ, ipsi nec vnicum quidem nummulum pendunt. Quotannis dantur bonorum decimæ, at non à mendicis. In singula mercium genera quas aut vendas, aut emas, aliquid tributi nomine, quod ad Principis, aut Reipub. ærarium redeat constituitur: abhuiuscemodi tributis persoluendis illi eximuntur.

Per

Per pontes eunt, redeunt quoties animus iusserit, per flumina traiiciuntur, spectant ludos & triumphos, omnia gratis. Quin etiam tum quasi gratiæ illis aguntur: siquidem à viatoribus, vectoribus, spectatoribus pecunia liberaliter in eos, & aliâs à quouis hominum genere confertur. Licet enim his à quocunque obuio, seu non obuio vectigal suum postulare, à iuuenibus, à senibus, à viris, à fœminis, à nobilibus, ab ignobilibus: seu vilis annona, seu chara sit, neminem excusatum habent. Iam illa non postrema est fœlicitas, quod status sui mutationem in peius haud timent, cum alij nunquam securi sint: nec honorati scilicet in suis honoribus, & magistratibus: nec voluptarij in suis voluptatibus: nec diuites in diuitiis. Casus & fortuna in rebus humanis crebras atque magnas vicissitudines efficiunt. In mendicorum rebus quod feriat fortuna, nihil inuenit, quam illi occuparunt, quam cæperunt, cuius aditus omnes intercluserunt, vt aspirare ad eos non possit. Præterea sollicitudinibus, angoribus, curis, molestiis vacantes ac liberi incedunt, quibus in dies, & horas perturbantur, discruciantúrque, qui domos, fundos, familiam possident, & quibus est, quod amitti possit. Quid hoc beatius? Cum in itinere versantur, nullas horrescunt insidias, per syluas & nemora, per loca latronibus infesta tutissimi gradiuntur: nihil illi nocere talibus consueuerunt. Proinde etiam conspectis grassatoribus, ipsi cantantes pergunt, & omnia sua secum portant. Nihil operis faciunt, laboribúsque expertes, perinde vt diuites & illustres, perambulant vrbes velut animi

causa,

cauſſa,& id quotidie. Raſtra,ligones,malleos, aratra, bipennes viderunt tantum, nec ſeptimus, ſed quilibet dies illis feſtus eſt. Et cum nemo ferè non de craſtino cogitet, hi tantum de hodierno: nec tamen admodum ſollicitè, ſed leuiter. Cum ad vitæ metas decurſum eſt, tranquilla mente lampadem tradunt, de condendo teſtamento, ſcribendíſque hæredibus nec tantillum anxij: nempe vt etiam atque etiam cogitent, quantum filiis relinquant in bonis, quantum filiabus decernant *in dotem, cui villam, cui hunc aut illum agrum, hanc aut illam domum legent, quid de argentea ſupellectili iubeant, cui commendanda vxor, qui tutores inſtituendi pupillis & puſillis liberis. Deo ſuos tradunt*, & in eius fidem committunt, *illud́q;* Dauidis lætabundi vſurpant: tibi derelictus eſt pauper, orphano tu eris adiutor. Item, ego mendicus ſum, & pauper, dominus ſollicitus eſt *mei.* Atque hæc *iſto modo in præſens*, vt imparatus. En tranſactis partibus meis ad te ventum eſt Nectari. N. Immò Candidiane, tu iſtas quoque partes age: ne ego vt malus hiſtrio, non quidem in vna ſyllaba, ſed in re tota offendens, à vobis exſibiler & explodar. L. Proſpice quid huic des, perpende quid agas. Etenim ſi ſecundam perſonam ſuſcipis, tertiam quoque, id eſt meam, neceſſariò ſuſcipies. tantóque magis, quanto me Nectario & ingenio, & doctrina, & orationis facultate inferiorem tu ipſe non es neſcius. Nam tecum me ſi conferam mente lapſus exiſtimer.

quid nam tremulis facere artubus hædi
Conſimile in curſu poſſint, ac fortis equi vis?

C. Amo-

C. Amoue hunc timorem abs te Limeni, dependendum est Nectario quod promisit, neque enim in quo sibi displicuerim quidquã adhuc commemorauit. N. Perplacuisti. At ego vereor vt placeam. C. Quam tu vereris culpam, finito me præstare: nullum est periculum ne tu quid eloquare, nisi ita eruditè, prudenter, facundè, vt me non pœniteat, quòd te ad continuandam disputationem hanc & ab initio inuitarim, & postea tergiuersantem impulerim.

DIGNITAS.

N. Ergo in his quæ ad honestatem amplitudinémque mendicitatis pertinent, illud præcipuum duco, quod à Christo Seruatore, qui est omnium Regum Imperator, generi humano egregiè commendati sunt hi eius alumni, & sectatores: ab eóq; datas sibi commendatitias, quocunque locorum vadunt, secum ferunt. Quis autem, quæso, benignè facere nolit homini, si id postulet qui condidit homines? Quis recusét pauxillum tribuere, cum se id magno fœnore aliquando repensurum spondeat Deus? Quis peccata sua frustillo panis in mendicum collato delere, flammásque perennes euitare non cupiat? L. Memoriter pronuntia illas litteras, si tenes. N. Teneo. *Date eleemosynam, & omnia munda sunt vobis. Cum facis prandium aut cœnam, noli vocare amicos tuos, neque fratres tuos, neque cognatos, neque vicinos, neque diuites, ne forte & ipsi reuocent, & fiat tibi retributio. Sed cum facis conuiuium, voca pauperes, debiles, claudos, & cæcos, & beatus eris: quia non habent retribuere tibi. Retribuetur enim tibi in resurrectione iustorum. Venite benedicti patris mei: esuriui enim & dedistis mihi manducare: sitiui, & dedistis mihi potum.*

C. O verè ſacram Auguſtorum Auguſti epiſtolam, vniuerſóque mundo, & omnibus gentibus venerabilem. Dederat olim iiſdem Rex Dauid quo vterentur ad ſtipem impetrandam epiſtoliolum in hæc verba conceptum. *Beatus qui intelligit ſuper egenum & pauperem: in die mala liberabit eum dominus.* Dederunt etiam Iacobus, & Ioannes Apoſtoli: ſed maior Dauide, maior Apoſtolis IESVS CHRISTVS Dei filius, ipſéque verus, omnipotens, ac ſempiternus Deus. At at, quid ego ineptus in alieno choro pedem? Ignoſce Nectari: nam ſermonis tui ſuauitas huc me allexit imprudentem. N. Per me tibi vel plura licebit. C. Satis eſt, promoue greſſum. N. Omnium quidem naturarum ab ſe conditarum procurationem habet Deus, auicularum etiam, & beſtiolarum, quæ ab hominibus negliguntur: at mendicorum inprimis, qui vnà cum iſtis quas dixi animantibus nec ſerunt, nec metunt, nec congregant in horrea, & pater cœleſtis paſcit illos: ac vix vnquam vllo in ſæculo auditum eſt, mendicum quempiam fame mortuum, niſi tum, cum etiam non mendici eſurie tabefacti morerentur, vt nihil illis ſeparatim euenerit mali. Quid? illi (quod ex ſupra dictis, & ex illo: *Vt recipiant vos in aeterna tabernacula*, claret) aliis cœleſtem ianuam reſerant. Ecce quàm multa reddunt, quibus nimis parum eſt: & quam ſunt diuites, qui nihil poſsident? Qui ſi non eſſent, præſtantiſsimæ virtutes duæ magna quidem ex parte tollerentur, miſericordia & liberalitas. Earum exercendarum occaſione deeſſet, mendicos oberrare Deus voluit: qui, quemadmodum fortunati, ſuperbiæ, luxuriæ, libidinis, com-

meſſa-

messationum, aliorúmque flagitiorum occasiones & irritamenta nulla habent. Quem illi fastu & arrogantia subnixi spernunt? vbi domos atque villas sumptu regio ædificant? quando in fœmineos appetitus (imitabor enim Arnobium) inflammati pectoris feruore incalescunt? nunquid vescendi causſa terra maríque omnia exquirunt? nunquid eos manus atque lingua periurio, aut ciuili sanguine alit? Contra, apud eos parsimoniæ, patientiæ, modestiæ, religioni, cæterísque virtutibus, quibus decorati amicitiam numinis assequuntur, magnus honos. Omninò, arbitror, plures mendicos cœlo receptos, quam quibus sunt amplissimæ fortunæ, quos perdifficile est intrare in regnum cœlorum. Est enim ianua humilis & angusta, illi autem sublimi ceruice, & crapula distentis corporibus. Preces insuper mendicorum in rebus turbidis & afflictis etiam potentes & copiosi exposcunt: quas vt impetrent, & feruidiores impetrent, maiore eos liberalitate prosequi solent. Videtis igitur quanto sint in honore apud Deum mendici: nimirum vt electi quidam, & singulares amici, qui leui negotio quod petiuerint obtineant. Nec vos latet, sanctissimos viros eorundem consuetudine delectari, quibus pedes abluunt, quos conuiuiis accipiunt, in quos officij & benignitatis plurimum conferant. Christus ipse formam mendicorum indutus, sæpe hominibus se obuium dedit. Quo quid ad dignitatem illorum confirmandam maius proferri possit, mihi quidem in mentem adhuc non venit. Complures vtriusque sexus, qui piorum sedem & locum con-

secuti, & inter Diuos relati sunt, præ diuitiis mendicitatem complexi, ostiatim stipem quæsiuerunt. Quod nunquam fecissent, nisi rem honestam, Deo gratam, & virtutis conciliatricem esse intellexissent. Laudatur in hoc ordine D. Franciscus, *cuius* familia etiamnum mendicantium appellatur. Vixit item aliena benignitate. S. Clara, & viuit tota illius posteritas. Sic Alexius, & alij, quos enumerare superuacaneum. Norunt artem persuadendi plusquam Cicero & Demosthenes, Deúmque & cœlestes semper *in ore habent: tanta est pietas. Genus hominum quam gratissimum est. Propter vnicum teruntium non desinunt gratias agere immortales, quandiu te abeuntem visu consequuntur.* Pro paruis ac perituris ingentia, & sempiterna bona à Deo tibi precantur. Proinde qui vult hominem gratum videre, aliquid mendico donet. Sunt sacrosancti, quos vllo modo lædere furiosum & impium iudicatur: súntque acerbiore pœna afficiendi, qui eos iniuriosius tractant. Atque vt absoluam, si qui de his mali sunt, non magis debet hoc in totum eorum, quàm in Religiosorum hominum ordinem redundare, in quibus non omnes reperiuntur semper boni: vnde enim apostatæ? & in Episcopis quoque non omnes sancti. De re mihi proposita satis fere dixi, cano receptui. L. A me, cuius ingenij motus ad excogitandum obtusi, ad ornandum steriles, pauciora & incomptiora vt expectetis suadeo. N. Vt plerique omnes tenuitatem & imperitiam libenter ab initio quoque excusamus? L. Quoniam paratam nobis veniam esse cupimus, etiam antequam offendamus.

Tum

Tum verò facilè ignoscitur, si nulla nos opinione inflatos, nec nobis præfidentes ad rem aggredi apparet. Dicam porrò liberè, non exæquo & bono mecum egistis. C. Quid ni? L. Quia partem ad differendum difficillimam in me reiecistis. Quod quidem si à principio animaduertissem, vti nunc animaduerto, conditionem repudiassem. N. Fungere munus tuum, & simulationem pone.

IVCVNDITAS.

L. Si necdum satis perspicuum est factum, quam sit iucundum viuere mendicum: si id ex orationibus vestris parum adhuc intellectum est, ex mea quidem certè nunquam intelligetur. C. Hoc ergo dicis, vtrumuis nostrum quasi ex vna fidelia duos dealbasse parietes, suum videlicet, ac tuum. L. Hoc ipsum dico. C. Hem Nectari, vt iste ludit? L. Loquor seriò. Nam adeò firma perpetuáque valetudine vti, tam diu manere in vita, tot mereri immunitates, tam variis ornari prærogatiuis, vacuum esse omnibus molestiis atque curis, dies omnes agere festos, tranquilla & secura mente in fata concedere, quomodo non sit iucundum? Deinde Deo opt. max. esse in amore, ab eo humanis gentibus diligenter commendari, foueri, sustentari, cœlo aperiendo præfici, apud sanctissimos viros in pretio esse, & ab illis diligi, nullis cum vitiis conflictari, præstare virtutibus, à nemine lædi: hæc, inquam, negabimus esse iucunda? N. Vt in aliis pluribus, sic in isto iucunditatem cum aliis bonorum generibus, vtilitatis videlicet honestatísque confusam esse confitemur: nihilominus abs te audire gestimus, quod à nobis dictum non sit.

L. Peregrinationibus exerceri, plenum est honestæ voluptatis. At nulli vel magis, vel etiam fœlicius peregrinantur quam mendici: quibus, tanquam viris fortibus omne solum patria est, & cœlo pro tecto vtuntur. Mundani sunt, vt sapientissimus Socrates, hoc est, ciues & incolæ non vnius alicuius vici, aut oppidi, verùm totius mundi. Peruagantur itaque, & perlustrant complures egregiásq; vrbes, varias regiones, nobilissimas prouincias, ad remotos & ignotos populos proficiscuntur, quorum cultum, mores, instituta, leges, ritus, consuetudines, linguas cognoscunt: quod non potest profectò non esse quam iucundissimum. Et cum videamus aliquando ingressu ciuitatum regnorúmque prohiberi honoratos ac diuites cum equis & curribus suis, isti sine vlla etiam inquisitione, quasi in iisdem nati & educati facillimè, nulla cum suspicione intromittuntur, non examinantur, non excutiuntur. Crescit deinde peregrinantibus ob ea ipsa quæ dicebam, prudentia quoque: quod poeta clarissimus in Vlysse suo vidit. Prudentia autem, vt inquit Cicero, nihil est homini dulcius. Alitur nouarum rerum cognitione humanus animus, qua supra cæteros mendicis gloriari licet, quorum narrationes sæpenumero vberrimam mihi delectationis materiam præbuerunt. Quid otio suauius? quid omnium laborum ac lassitudinum vacuitate iucundius, & exoptatius? At hi nunquam occupati cernuntur, neque animis, neque corporibus: quod tamen potentissimis quibusque Principibus negatum est, quorum cogitationes in maximarum rerum administratione dies propemodum

dum atq; noctes vigilare, & fatigari oportet. Quid porrò seruitute intolerabilius? quid libertate amabilius? At hi nemini prorsus seruiunt, quia illorum seruitutem nemo expetit, nemo quidquam illis imperat, nemo quidquam exigit, nemo contradicit. Adde quod istis hominibus pecunia semper adest: quod nobis nostríque similibus: quod vel diuitibus admodum haud semper contingit, quibus inanis est interdum sacculus, inanis crumena. Iam verò quantum inest solatium in pecunia? in secundis aduersísque rebus nullum maius adiumentum, nullum in periculo firmius præsidium. Dicam mirabilius, pecuniosíssimi inueniuntur mendici quidam. Causſam quæritis? accipite. Nam cum parcíssimè sumptum faciant, impertiant autem illis permulti assiduò, & aliqui bene multum, necesse est annis paucis summas ingentes redigi. Solent cum viatoribus permutationem facere, vt collybistæ, atque vt vnum nummum ferant, ei 30. aut 40. nummos reddere, retentis quos grossos vocamus, in thesauro fine dubio reponendis. Audiui quendam dedisse in matrimonium alteri mendico filiam cum dote non spernenda, obolorum putate aliquot modiis, quæ multitudo aureos quingentos fecerit. Fuit, qui in pallium (quis hoc suspicatus vnquam esset?) trecentos coronatos insuerat. Ebrietas operta recludit. Ex occulto sermonem mendicorum vino madentium auscultaui nuper. Non pauca ex his, quæ à nobis disputata sunt, de se proloqui, & cum gloria & prædicatione sese efferre, tum cuicunque hominum generi, quantumcunque fœlici ante-

ferre non dubitabant. Et quanquam ſobrij cum ſunt, conditionem ſuam coram aliis mirè lamentantur, tamen re ipſa ſuo ſtatu gaudent, nec eũ cum quouis alio commutauerint. Hoc mihi ex eo fit probabile. Sedet in via tectus ſordido & lacero, pediculoſo etiam palliolo mendicus, obteſtationibus ingeminatis abs te prætereunte ſtipem flagitat. Indue hominem amictu nouo, eóque non vili: da illi crumenam pecuniæ refertam: dic te velle abducere, & eius opera clementer ac liberaliter vti, nihil ei defuturum: mentiar, niſi repugnet, niſi abneget, niſi ſe iniuria affici conqueratur. Non quia modeſtus ſit, quia ſe tanta humanitate & beneficentia indignum arbitretur: ſed quia illis commodis, & in gloria ſua de quibus vos diſſeruiſtis, & iſtis delectationibus ſuis, de quibus ego aliquid pro tenui parte mea diſſerere volui, priuatum iri planiſsimè intelligit. Plurimum reuera ſuo quemque ſtatu recreari & lætari oportet, ſi eum cum alio, quanquam meliore, mutare nolit. Quapropter, ne in re clara & manifeſta ſim verboſior, ſi vos meis rationibus proinde vt ego veſtris aſſentimini, nihil hoc vitæ genere ab omni fœlicitate felicius: magíſque nomen ipſum mendicitatis odioſum, quam res ſubiecta in vitio eſt: nec vituperationem potius, quam laudem meretur. N. Nos verò oratio tua, quam valdè probamus, in ſententia confirmauit. C. Ducem & auctorem me huius nec inſulſæ, & litteratæ diſputationis fuiſſe iuuat. Fuit hæc moleſtiarum itineris huius non modica leuatio.

ANNO-

ANNOTATIONES.

QVod argumentum incredibile et absurdum hoc progymnasmate sum persecutus, id me ratione & exemplo feciſſe mox patebit, cum docuero paulò fusius, à quibus olim, atque etiam noſtra memoria, & quas ob cauſas huiuſmodi humiles, infames, inopinabiles, & à Græcis ἄδοξοι καὶ ἄλογοι θέσεις vocatæ, ad diſputandum pertractandúmque ſumptæ fuerint. Iſocrates in exordio orationis, qua Helenam commendat, Protagoram cæteróſque Sophiſtas illius æquales exagitat, quod materias parum conuenientes & alienas, & omninò tales ſcilicet, quales iam nominauimus, tractandas ſumpſerint. Exempli cauſſa. Non poſſe quenquam mentiri, aut contradicere. De iiſdem rebus duas contrarias orationes haberi non poſſe. Id eſt, vt ego intelligo, non poſſe idem laudari & vituperari, ſuaderi & diſſuaderi, accuſari & defendi. Idem eſſe iuſtitiam, fortitudinem, & ſapientiam. Perſtringit nominatim Gorgiam, qui docuit nihil eſſe in rerum natura. Zenonem, qui aſſerere auſus eſt, idem poſſe fieri, & non poſſe. Meliſſum, qui connixus eſt probare, omnia eſſe vnum. Et videtur hic poſtremus ita prorſus ſenſiſſe: nam eum lib. 1. Φυσικῆς ἀκροάσεως Ariſtoteles confutauit. In illo eodem exordio teſtis eſt Iſocrates, nonnullos mendicitatem & exilium aliis vitæ generibus anteponenda diſſeruiſſe, & quoſdam apiculas, ſimiliáque laudauiſſe. Horum inſtitutum contemnendum non fuit, quia non Sophiſtæ modo, verum & Philoſophi, vt ſcribit

Gellius lib. 17. cap. 12. oppidò libentes huiusmodi materias suscipiebant vel ad acuendum ingenium, vel ad exercendas argutias, vel ad edomandas difficultates, vel (quæ nos adiicere possumus) ad ludum & iocum, vel ad ostentationem ingenij & eloquentiæ. Attamen Isocrates contemnit eos & insectatur, ne videlicet Helenam infamem mulierem prædicaturus, paria cum iis facere iudicetur, cum tamen faciat, crimen adulterij egregia venustatis eius exornatione, digressionibus de rebus gestis Thesei, de consilio Paridis in ea rapienda, ac demum de pulchritudine quasi obuelans. Est ergo totum illud proœmium per insinuationem artificio non vulgari compositum, & ipsa oratio nihil aliud, quam ingenij & facundiæ Isocrateæ illustre documentum: vti altera quoque deinceps, quæ Busyris tyrannus importunissimus celebratur. Nunc ab Isocrate ad alios veniamus. Glauco apud Platon. in libris de Repub. iniustitiam laudat: Gorgias, vt Isocrates, Helenam, quæ extat oratiuncula. Quis ignorat encomium muscæ apud Lucianum? quis ab eodem descriptum iudicium 7. vocalium, in quo Sigma cum T. iniuriarum agit? Quem ego ludum Andream Salernitanum inprimis excitasse ad bellum Grammaticum tam facetè & ingeniosè conscribendum auguror. De Alcidamante Rhetore in extrema 1. Tuscul. Cicero, eum scripsisse laudationem mortis: quæ constat, inquit, ex enumeratione malorum humanarum. Dio Chrysostomus comam, febrim quartanam & Thersiten laudauit Phauorinus. Feruntur Hieronymi Cardani, & aliorum libelli de

de laudibus Podagræ, quam festiuissima fabula acerbè vituperat Lucianus, cuius index Tragopodagra. Synesius Episcopus Ptolemaidis ipse caluus prædicat caluitium. Picus Mirandulanus barbariem orationis. Erasmus Moriam, id est, stultitiam, in qua seipsum stultum fieri, & ridiculum non animaduertit. Apud Melanchtonem est encomium formicarum. Apud M. Antonium Maioragium encomium luti. Etiam ebrietatis encomium vidimus.

Ad poetas transeamus. Cui inaudita est seu Homeri, seu alterius cuiusquam perueteris, & φιλομύρμηκα poeta βατραχομυομαχίαν, de pugna ranarum & murium? Quantum ibi ingenij? quantum eloquentiæ? quantum Gratiarum? Ad exemplum illius commenti conficta est incerto autore tragœdia γαλεομυομαχία, de bello felium & murium. Virgilij culex, & quartus Georgicorum, quo apum respub. versibus limatissimis depingitur, tam noti sunt omnibus, quam suum cuique nomen. De pulice seu Ouidij, seu alius cuiusquam nebulonis nihil dicam: est enim obscœnum poematium. Luxerunt mortem passeris Catullus, columbæ Statius, psittaci Ouidius. Leguntur Hieronymi Vidæ Bombyces, & Scacchia ludi genus. Sic aliquis elegantis ingenij & disertus vel ligata, vel soluta oratione laudauerit salem, panem, aquam, canes, araneam, barbam, quæ sunt abiecta: lupanaria, carnificinam, calamitates, iram, quæ sunt infamia. Sed tum hæc, tum illa non nisi qua parte aliquid vtilitatis, seu honestatis habent, siue per seipsa, siue κατὰ συμβεβηκός.

Turpia

Turpia enim vt turpia, nunquam poterunt, nisi à turpissimis in commendationem vocari, vt habeant similes labra lactucas. Atque, vt absoluam, valde mihi huc videtur pertinere, quod in præfatione paradoxorum à Tullio scriptum est. Nihil est tam incredibile, quod non dicendo fiat probabile. Probabile, inquit, non, verum: atque ita potest nihilominus esse falsum: nam falsitas probabilitati non aduersatur. Item, nihil tam horridum, tam incultum, quod non splendescat oratione, & tanquam excolatur. BONA TAM MVLTA, TAM INGENTIA) *De Bono status religiosi librum non modicum fecit homo Societatis nostræ Hieronymus Platus, quo docuit & planissimè plenissiméque probauit, refertissimum esse hoc vitæ genus bonis omnibus, honestis inquam, vtilibus, & iucundis: quæres in vulgus creditu difficilis est: sed tamen non aliter est.* OMNIA SVA SECVM PORTANT) *Sicut Bias nimirum vnus è septem quisapientes vsurpabantur in Græcia. Cuius cum patriam Prienen cœpisset hostis, cateríque ita fugerent, vt multa de suis rebus secum asportarent: cum esset admonitus à quodam, vt idem ipse faceret: Ego verò, inquit, facio. Nam omnia mea mecum porto. Ille hæc ludibria fortunæ sua quidem putauit, quæ nos appellamus etiam bona. Sic Cic. in Paradox. Narrat idem Valer. lib. 7. cap. 2. De Stilpone autem non dissimile quiddam Seneca ep. 9. sub finem.* LABORIBVSQVE EXPERTES) *Adiungitur sextus casus huic adiectiuo apud Plaut. Amphit. Eo more expertem te factam aduenies ostendi domi.*

Asin.

Asin. Pono te ob istuc, vt expers sis metu. Catull. de coma. Quicum ego, dum virgo quondam fuit omnibus expers. O VERE SACRAM AVGVSTORVM) *Imperatores posteriores non solum epistolas, constitutiones, monetam, cubicula, scrinia, lectos, comitatum, sed & sacrum stabulum dici voluere. At Tiberius nec dominum se appellari passus est, & quendam dicentem sacras eius occupationes, pro sacris laboriosas dicere coegit. Sueton. Tiberio cap. 27.*

PROGYMNASMA QVINTVM ET TRICESIMVM.

Nundinæ.

MAGISTER, TIMASIVS, FAVSTVLVS, PROSPER, ZOSIMVS DISCIPVLI, VENDITORES.

MAGISTER. Hesterno vespere super cœnam orauistis me impendiò, quandoquidē in hac ciuitate per hoc tempus sollemnis & anniuersarius mercatus haberetur, celebrarentúrque nundinæ, in rem præsentem vos perducerem, ac vobiscum venalium istorum copiam & varietatem contemplatum ambularem: id nullo seu vestro, seu meo incommodo futurum, quòd esset in hodiernum diem studiis literarum indicta cessatio. Tres insuper mihi pecuniam dedistis de manu in manum, de qua meo arbitratu mercarer,

quod

quod singulis vel vtile, vel acceptum inprimis, & iucundum fore existimassem. Zosimus nihil: nam nudius septimus, id quod scitis, quem reliquum possidebat solidum, vnà è sacculo in suburbanis per ludum cursitando perdidit. Paratíne igitur ad eundum? T. Et maximopere. Duc age, duc nos celerius. F. Mens auet, pedes pruriunt. P. Egrediamur, tempus vocat. Z. Tametsi coemptum nihil sum à foro relaturus, vtpote à nummis inops: iuuabit tamen spectaculis tam multiplicibus, tam lepidis satiasse oculos, & expleuisse animum. M. Mihi verò consilium est, nec circumducere vos, nec emptionem vllam facere, nisi, quod iussero, facturos esse fidem vestram obligatis. P. Faciemus, & perlibenter. M. Audis hæc tu Faustule? F. Idem ego profiteor. M. Quid Timasius? T. Faxo haud desideretis partes meas. Z. Quod volueris, Præceptor, mearúmque virium iudicaueris: tametsi hac mea sponsione opus haud est, cum nihil expectem. M. Sat est: prodeamus foras: vos mea latera stipatote. Vnde porrò rerum visendarum, spectandarúmque capiemus exordium? P. Tuus arbitratus esto. M. Quà via fert, in forum scrutarium proficiscamur. T. Vellem isti quæstuosi Iudæi hanc vrbem ne habitarent: neue illi potissimùm scrutariam mercaturam facerent cùm hic tum alibi: pauciores aliquantò ad necem damnarentur: Nam vbi Iudæi, ibi fures: furibus autem constituta crux est. M. Prosper & Faustule, quid lentius ingredimini, & confertis capita? P. At iam velocius. M. Quæ arcana auribus mutuis infundebatis? P. Quærebamus, & mirabamur quid tandem

dem mandaturus esses, cuius caussa fidem dedissemus. M. Quid essem mandaturus? Quod non placebit adeo. F. Oh. Z. Si meum sacculum nec adeo vetustum, & perelegantem inter scruta conspexero (nam à repertore Iudæis venditum suspicione certa moueor) peculium meum audacter auferam. M. Tu auferes? Quid agas, si scrutarius in te impetum dederit, si pugnis te obseuerit? Z. Tu eris galea mea, tu clypeus meus, tu adamantina tunica mea. M. Siccine spes tuas in me vno sitas habes? Z. Etiam, mi Præceptor. M. Ecce scruta. T. Papæ, vt vbique vis ingens pannorum veterum? quot passim ærugine propemodum exesa ferramenta? quot dimidiata, parúmque integra vasa? quot detritæ cuiusque ætatis, & vtriusque sexus vestes? quantum denique rerum diuersissimarum, nec omnium tamen ita vilium & abiectarum? En en, vtricularis tibia. Quis vestrûm est ascaula, seu vtricularius? experiatur quid valeat. Sine dubio Melibœus aliquis hac oues & capellas suas demulsit. Z. Aduertite oculos. Hîc pendent caligæ militares germanicæ, alicuius, vt coniicio, vexilliferi. Nihil monstrosius. Quantum hîc panni delicatioris? quantum vilioris & subditicij? quantum byssi subsutæ, & vndique extantis in speciem longarum follium? quantum postremò pecuniarum & laboris periit? Da seynd neun vnd neuntzig eelen/pfuy dich. P. Hoc spiculum illi persimile, quod Epaminondas princeps Græciæ pro omni supellectili solum reliquisse fertur. M. Immò, Prosper, etiam (vt ipse solebat dicere) filiam ex se reliquit, pugnam Leuctricam, quæ non modo

do ſibi ſuperſtes, ſed etiam immortalis futura eſſet. F. Hic autem enſis Goliathi videtur, recuperatus à Philiſtæis, & huic Iudæo neſcio quando venditus: tam longus, tam latus, tam annoſus eſt. M. Ad proxima tranſeamus. F. Quam bellè compoſitum muſcarium pauoninum? Prô, etiam muſcipulas hic expoſuit. T. Et iſte auium caueas, aurigarum ingentia & paruiſsimis bullis ἐμβληματικῶς diſtincta marſupia, ſeras, cochlearia ferrea & lignea, zonas, fiſcellas, trullas. P. Huc huc accedite, iſtiúſque ſcrutarij apparatum & omnigenas diuitias admiramini. *Proſcribit ocreas & crepidas vt ſutor, femoralia vt ſartor, ſartagines vt faber ærarius, annulos & torques vt aurifex, nolas vt campanularius, ſtanneas patinas, & vaſa ad bibendum vt cantharius fuſor, tunicas ferreas bello idoneas vt laminarius, laternas vt laternarius: alia præterea, quæ, ſi vultis, nominate.* M. Ad ſequentes procedite. F. En corroſos à tineis codices. M. *Aperi prægrandem illum, vmbilicatis frontibus, & annorum quos natus eſt, ſpatiis venerabilem.* F. Adiuta me Proſper. Hui, quam vaſtus? plumbum merum dicas. M. Lege indicem. F. CATHOLICON. M. F. T. P. Z. ha ha ha. T. Atqui ego ſic accepi, iſtum Catholicontem poſtquam per Grammaticæ prouinciam nullo iudicio, nullo delectu propter immenſam furandi cupiditatem omnia vocabula latina, græca, barbara, propria, impropria ſurripuiſſet, iiſque volumen longè maximum impleuiſſet, quo mulum onuſtum in Hiſpaniam ageret, à militibus bello Grammatico interceptum, vinctum, & in caſtra perductum, in quæſtio-

ſtionem datum, de furtis & rapinis confeſſum. M. Sed illud etiam accipere debueras. Cum fidem & miſericordiam Ducum flens imploraſſet, eos miſericordia commotos, hominem iugulari vetuiſſe, cum eo tamen, vt nuſquam niſi apud rudes, imperitos, & indoctos ſe pro Grammatico gereret. Quod ille, cum ex timore ſe recepiſſet, ſacramento concepto promiſit, egítque de tanto beneficio non vulgares gratias: quia prædones & latrones alios ſecum captos, militari licentia ſubitò ad arbores ſuſpendi viderat. Z. Ecce ecce alium auctorem nobilem. *Compendioſa materia pro iuuenum informatione, ſatis magiſtraliter compilata, quæ intitulatur, Es tu ſcholaris?* P. Audite quid ego inuenerim. *In librum Deſtructio Deſtructionum Auerrois Commentarij, quos adhibita omni lucerna nitidos, & à quacunque macula ieiunos comperies.* M. ô lutum. Eiuſcemodi libri, hoc eſt tam politè & concinnè ſcripti non immeritò deſtructiones appellentur. T. Plures adſunt, videamus iſtos quoque. M. Quorſum attinet tempus inter ſcruta & ineptias conterere? Ne expectetis autem, dum vos ad omnes tabernas perluſtrandas ducam: dies integer, ab aurora prima ad primas tenebras haud ſufficeret. Et quam delectationem vobis afferrent ſuis mercibus, qui vendunt caſeos, butyrum, farinam auenaceam, hordeaceam, furfures, candelas, ſeuum, adipem, picem, ſulphur, cepas, iuniperi grana, varia ſemina & legumina? F. Piſa, lentes, fabas, milium, papauer, cannabum, lupinos, cicer, phaſeolos. M. Quam item pilearij cum ſuis pileis, pelliones cum mitris, reſtiones cum funibus, figuli cum ollis, alutarius cum alutis,

cribrarius cum cribris, cribellis, & corbibus, se-
tacearius cum scopulis suis? T. Nos neque horum
merces contemplari cupimus, neque ligulario-
rum, crumenariorum, aciculariorum, fibulario-
rum lychnopororum, similiúmque artificum, &
institorum illiberalium: præsertim cum eos sæpe
videamus, sæpe viderimus, sæpe visuri simus. M.
Nec adibimus forum boarium, suarium, equari-
um, piscarium, olitorium, pomarium, vinarium,
calcearium, scoparium, frumentarium, quia nihil
ibi spectatu dignum. P. Ne adeamus. M. In illud
omnium amplissimum, & omne genus mercimo-
niis præstantibus refertissimum nos conferamus.
F. Ita fiat. Quando iubebis quod dixisti? M. Quan-
do libuerit mihi. T. Æquum & iustum te iussurum
opinor. M. Æquissimum & iustissimum Timasi.
Z. Ad istas quæso tabernas aromatarias consista-
mus paululum. M. Scio equidem cur desideres. Z.
Vt obeam oculis ea, quorum suaueolentia mea
complentur nares. M. Geramus morem Zosimu-
lo. Z. Quàm vellem me famulum huius aroma-
tarij? mercedem paruam, aut nullam poscerem.
P. Tu, credo, tibi ipse de saccis istis & capsis mer-
cedem. Z. Ha ha, non tamen de omnibus. M. De
vuis passulis, & cybinis, de amygdalis, de saccharo
certè. Z. Certè. M. Ede nobis aromatarie summa-
tim qd vendas: nō enim satis distincte, ac distributi
aspicere possumus omnia. V. In istis saccis est piper
molitum siue contusum, in his grana: & quidē ele-
ctissimi piperis, quale nusquam prostat in hisce
nundinis. Eodem modo zingiber duplex propo-
no hîc emptoribus. Videte nuces myristicas, ma-
cer,

ter, cinnamomum seu cinnamum, casiam. Gustate cinnamomum, nihil gustaueritis in hoc genere melius: adeò recens & bonæ notæ est. M. Profectò singulare est. V. Illic est caryophyllorum, seu clauiculorum & croci copia, hîc diapasmata. M. Quid hoc verbum Timasi? T. Nescio. M. Sunt puluiscuili, quibus odoris causa quem spirant, vestes, & cubicula, triclinia, aliáque loca perspergunturr. V. Vendo etiam muscum, thus, myrrham, radices odoratas, & saccharum, album ac rude, seu infectum, & friabile vt salem, quod culinarium vocamus, vt nostis, quoniam eius vsus in culinis est, ad condienda respergendáque cibaria: deinde concretum seu gelatum saccharum, cuius species quædam est alba, alia rutila seu fulua. M. Quas res soles obducere saccharo? V. Coriandrum, assulas cinnamomi, amygdalas, anisum, fœniculum caryophyllum, nuces aromaticas, nuces pineas, & glandes fageas. M. Eia Zosimule, quid ex nominatis præcipuè in desiderio est? Z. Amygdala saccharata. M. En, quò in studiis tuis plus pluſque proficere contendas, emo tibi cucullum istis amygdalis plenum. Age aromatarie, pende nobis vncias duas istius generis. Sed quo pretio? V. Quatuor cruciferis. M. Tolle pecuniam, & tu Zosime munuscu-lum. Z. Habeo & ago tibi gratias, Præceptor humanissime. T. Nihílne nobis? M. Vobis erit aliud: concedite puero puerilia. F. Mihi ferme subolet, quorsum spectauerit illud verbum de satisfaciendo. Sine examine aptísque responsionibus, ô socij, nihil empturus est nobis. M. Haud absonum vaticinaris. Progrediamur. In proximo visuri su-

mus pannos pretiosiores, aureos & argenteos, laneos, lineos, sericeos, subsericeos, & hos variis coloribus imbutos, multámq; vel eiusdé generis & in colore, & in materia differentiam. Vocantur aurei & argentei etiam hi, quorum stamen non est aureum aut argenteum, sed trama duntaxat. Panni quoddam genus ab vrbe Syriæ Damascenum nominamus, pulcherrimis impressis emblematis: alia genera bombycina (quantum ego didicerim) lingua latina suis quodque vocabulis nequit afficere, vt germanica. F. Quia forsitan illi veteres hunc vestium delicatarum atque mollium luxum ignorabant. M. Antiquiora omnia prope simpliciora, parabiliora, & sine dubio, etiam durabiliora. P. Purpuram & ostrum hîc non cernimus. M. Quia nec Imperatores, nec Romanos magistratus, nec Pontifices max. nec Cardinales. E regione Phrygionum, seu acupictorum tabernæ patent, eò pedes conuertamus, vbi auro, argento, margaritis vestes picturatas, & alia multa acus artificio quàm splédidissimè laborata intuebimini. F. Quid hîc primum admirer? aut in quo præcipuè defigam oculos? En pallam signis auróque rigentem, Et circumtextum croceo velamen acantho. T. Non est hîc forum scrutarium Faustule, non est. En muliebres galericuli, quibus parergis, quibus spirulis quam diuersè implicitis circumcirca exornati? F. Vbi? T. Quà monstrat digitus meus: num cæcus es? F. Video. P. At ego, qualia quam micantia serta, quam fulgentes coronas intueor? Vt ad vnguem isti artifices imitati sunt filis suis rosas, & minutiores quosdam flosculos? Cernitis

ibidem

ibidem sudaria, & collaria, & epomidulas emblematis decentissimis. Z. Huic zonæ sericæ quale decus additum? Fœminarum nullam, nisi aut Reginam, aut Imperatricem hanc gestare oportere autumo. M. Meministin' Timasi, qd de cingulis Reginarum Persicarum aliquando pro suggestu dixerim? T. Memini verò. M. In eo genere & hoc cingulum ducito. F. Nunquid non & materia & opere singularia iudicatis ista reticula? Quantum in iis baccarum? quantum bracteolarum ex auro, vt puto, merissimo? Et quid de capillaribus illis? P. Propter insertos vniones perquam magno vendibilia. Vela porrò ecquid variegata sunt bellissimè? T. Vtique, vt etiam vmbella hæc, & conopeum. Quid tu istic tam continenter aspicis Zosime? Z. Pupas mirè bellas, & icones sacras polymitas. T. Me quoque harum aspectus detinet. M. At me non paulò amplius Saluator semicubitalis in cruce suffixus. Adhibete oculos. Caput velut exanimis in humerum dextrum recumbit, habet coronam plectilem, & spinulæ suos habent aculeolos. Deinde capilluli subcrispi & propenduli, vultus ad immensitatem dolorum declarandam scitissimè expressus. Os liuidulum, corpusculum totum humano corpori membrorum specie ac proportione quam simillimum. Ecce, venulæ tanquam per carnem & cutem tralucent, per brachiola, & ex pedibus verum cruorem putes fluitare. Vulnusculum autem lateris, quam rubicundum, indéque guttulis sanguineis distillantibus quam venustum? F. Hem Magister, crux longa, lata palmum, ad vestem sacrificantis sacerdotis pone de-

corandam haud dubiè confecta. T. O leporem, & festiuitatem. Quin mecùm intuemini? Maria genitrix in cœlum subleuatur ab angelis. Imminet è nubibus supernè, vultu sereno, ingenti & cana barba Deus pater, circundatus alatis puerulis, incredibilem & auguſtam Virginis pulchritudinem admirantibus. Dextrà læuáque tenent eam angeli quatuor, alij circumquaque volitant, pulsantes citharas, & canentes tibiis: ita quidem hilarulis frontibus, vt me ipsum quoque aspicientem hilaritudine onerent. M. Enimuerò sic est. Sed finis nullus erit lustrandi horum labores artificum. Prosequimini me in locum spatiosum, vbi suspensa tapetia, & vestem stragulam conchyliatam spectabitis. In quo sanè texturæ opificio, vt quondam Babylonij, sic nostris sæculis Belgæ multùm cæteris omnium gentium hominibus præstant, sunteq; communi consensione tapetiarij nobilissimi. P. Prosequamur. M. Serica ité peristromata & aulæa liciis aureis, argenteis, purpureis intertexta offendetis, digna prorsus Attalo, veréque Attalica. F. Nos rerum elegantium elegantes spectatores erimus. T. Vtisto in atrio multi contemplatores? P. At non multi, vt reor, emptores. M. Bene colligis. Principum virorum est, parietes conclauium velare peripetasmatis, præsertim huiuscemodi, mensas præterea, lectos, pauimenta stragula veste conregere. P. Quam scitè coloribus variata omnia? Complura insuper diuersarum rerum figuris & exemplaribus iucundissima. Tametsi belluata magis nescio quomodo me capiunt, in quibus videlicet vrsi, leones, apri, cameli, elephanti, cerui, aqui-

aquilæ, cygni, pauones, grues. F. Etiámne in quibus asini, vaccæ, porci, capræ, simiæ, corui, vespertiliones, vpupæ? P. Caue me irritasis. Z. Mihi rident, in quibus cerno colles, montes, arces, oppida. F. Me hilarant in quibus fontes, fluuios, prata, syluas, hortos. T. Me in quibus homines, venationes, pugnas, conuiuia, ludos. M. At me illa maximè, quæ rem aliquam gestam de veteris aut noui testamenti libris animo subiiciunt, vt hoc tapetum, & hoc, & istud. Nam hîc quidem adeò graphicè intextus est Abrahamus Dei iussu filium immolans, vt pœne idem mihi vsu venire sentiam modo, quod nunquam non D. Gregorio Nysseno, quotiescunque in hanc imaginem aspectu incidisset. F. Quid huic obsecro? M. Lacrymæ illi cadebant: quandoquidem in memoriam redibat admirandæ illius, & omnibus sæculis, omnibúsq; linguis prædicandæ obedientiæ atque fidei: quarum virtutum documenta eo tam illustri facto Patriarcha dedit. In hoc exquisitissimo & elegantissimo textu Regina Saba frequentissimo & ornatissimo comitatu Hierosolymam ingressa, Regem Salomonem, cuius sapientiæ per terras dicta fama eam exciuerat, salutare, & muneribus colere conspicitur. In isto tertio Herodis crudelissimo consilio incitatus furor & immanitas in Bethleemitis infantibus trucidandis sic imitata est, sic depicti carnifices atrociſsimi, sic matres miserrimæ, vt nihil oculis ad videndum vel ipsa re luctuosius, vel ipsa imitatione iucundius proponi queat. F. Accurre accurre Timasi, quásque tam cupidè spectare consuesti pugnas, in hoc peristromate

ſpectato. Reuera autem Iliacas ex ordine pugnas, Belláque iam totum fama vulgata per orbem hîc videbis, quæ Virgilius noſter illo ſuo præſtantiſſimo penicillo pinxit, cum ea Carthagini in templo depicta commemorauit.

Namq; videbat uti bellantes Pergama circum
Hac fugerent Graij, premeret Troiana iuuentus,
Hac Phryges, inſtaret curru criſtatus Achilles.

T. Digitum tranſuerſum hinc non excedam, quoad me ad ſatietatem oblectauero. M. Tu verò hinc volens nolens excedes: iam quippe ad Gemmarium procedemus. T. Vos præitote, ego ſubſequar. M. Neſcis vbi nos inuenias, totam vrbem percurſando & quæritando defatigaberis. T. Hîc aliquantiſper adhuc conſiſtite. M. Temporis reliqui anguſtiæ non ſinunt hîc moras ducere. T. Durum imperium. Abeamus igitur, abeamus vel in crucem. M. Quid? dicis contumeliam? ne temerè facias, prædico tibi. F. Gemmas & lapillos auidè contemplari ſoleo: quanquam ſi nominandi ſint, perpaucos nominem. M. Salutem tibi Gemmarie. V. Et tu cum adoleſcentibus iſtis comitibus tuis ſalueto. M. Non tu quidem merces vel mole magnas, vel numero multas, ſed oppidò caras, paucorúmque hominum venundare profiteris. V. Haud ſecus eſt. Vulgi verbum valuit ſemper, valet & valebit: Omne rarum carum. Quare his difficillimis temporibus etiam boni mores ideò facti ſunt cariſsimi, quia rariſsimi. M. Optimè profectò. Haben' tu certas duntaxat gemmas venales, an complures & varias? V. Omnis prope generis, & in iſtis ſcriniolis, ac ciſtellulis. M. Non ergo, quod puta-

putaueram, ſolum ſapphiros, ſmaragdos, chryſolithos, adamantas, ſardonychas, topazios, pyropos, beryllos. V. Etiam amethyſtos, hyacinthos, iaſpidas, cyaneos, chelonitas, hæmatitas, galactitas, lyncurios, dracontitas, chryſopraſios, ophitas, & alia quædam genera. Nam quæ ante oculos tuos ſunt corallia, vniones, cryſtallus, ſuccinum ſiue electrum, quid ego tibi fruſtra memorem? M. Hæc vidi perſæpe, vt nonnulla de iis, quæ niſi rogatus inſpicienda non profers. Quæſo, ſmaragdum nobis oſtende. V. Nunquámne tu hunc longè præclariſsimum, ac ſummæ cuiuſdam poteſtatis lapidem vidiſti? M. Nunquam. V. Nullæ herbæ, nullæ frondes tam ſunt virides: adeò vt nihil viride illi comparatum dicendum ſit viride. Smaragdus ſolus ex gemmis omnibus contuitu implet oculos, nec ſatiat. Cuius aſpectu acies ab intentione alia obſcurata recreatur. Scalpentibus gemmas non alia gratior oculorum refectio: ita viridi lenitate laſsitudinem mulcet. M. Haud me iſta fugiebant, & legeram pridem apud ſcriptorem maximi quaſi cenſus: & hæc præterea ibidem: longinquo amplificari viſu, circumfuſum ſibi aerem ex repercuſsione inficere, viridémque reddere, non mutari ſole, non vmbra, non lucernis. Vellem videre. V. Licet. M. O ſpeciem admirabilem. F. Non viridis, ſed ipſe viror: certè vireſcit aer. V. Quin tanquam ſpeculum imagines remittit, ſi extendatur. Cum autem eius genera plura ſint, ſcythicum palmam tenet, & hic ipſe eſt ſcythicus. F. Monſtra nobis, ſi lubet, etiam ſapphirum, de quo toties legimus. V. Hem ſapphirum.

M. Cœruleus color, qualis est cœli sereni. Intermicant quasi aurei puluisculi. Iurè digitos regum ornat. V. Edicite, quas gemmas mercatum aduenetitis, ego promam, earúmque vim & efficientiam indicabo: inditam quippe à Deo illis, cuique suam, & mirificam potestatem non ignoratis. M. Nos magis pretiosis libris, hoc est eruditis, quam pretiosis lapillis egemus. V. Non tamẽ id efficiunt vestri codices, quod mei lapilli. M. Nec tui lapilli, quod nostri libri: qui quidem sui amantibus & studiosis virtutem & sapientiam afferunt: quas res si tuæ res continerent, nobísque largirentur, ego illis totum quantum est patrimonium meum libens largirer: ob quas Anaxagoras hæreditatem suam sponte in amicos dispertiuit. V. Atqui multò plures cernas, quibus gemmæ sint amori, quam vestræ chartę. M. Quia plures cernam stultos, quam prudentes. Illorum siquidem numerus infinitus est: horum contra in tota vniuersitate perexiguus. Verùm hæc vt odiosa mittamus. Velim mihi dicas, ecquid omnes tuæ gemmæ germanæ sint: nam ne adulterinas quasdam circumferas, id est quod vereor. Veras quidẽ à falsis & subditiiis internoscere haud est facilè. Est etenim excogitata ratio, qua vnum genus verum ac sincerum in aliud falsum traducatur. Sardonichesè cerauniis, & è crystallo smaragdi, è sarda sardonix conficiuntur: similiter aliæ ex aliis, vt ars deprehendi non possit: neque est vlla fraus vitæ lucrosior, quia scilicet gemmæ magno venduntur. V. Mihi rationes probandi gemmas notæ sunt, mi homo: & quas ad hasce nundinas apportaui, sunt probatæ. M. Quæ ratio-

rationes? V. Quaste in præsens audire non est necessarium. Si quid emere vis, eme, & abi. M. Nec mihi tecum plura verba ferere est necessarium. Bene vale, bene vende. V. Vale & viue. M. Quid vobis est visum? F. Libenter omnes illas gemmarum species oculis tradidissemus. Atqui cum non empturiremus, haud erat ab eo postulandum vt proferret. M. Restant, quæ non minus vos delectabunt. Quanquam, vt diei tempus est, ne præcipua quidem omnia spectare concedetur. Opera orichalci prætermittamus censeo. Sunt mortaria cum pistillis, candelabra tum altaribus accommoda, tum aulis, vt sunt pensilia è laquearibus & ramosa, quibus plura collucent lumina, siphones, aquiminia, tripodes, cucurbitulæ, pelues, frixoria, foculi, canthari, circini & instrumenta mathematicorum, atramentaria, regulæ, libræ, epistomia, annuli, tubæ etiam & alia demum, quorum nomina nunc non recordor. Vultis ad institores ferrarios accedamus? T. Si tu vis, nos volumus. M. Nunquam ergo vidistis bipennes, secures, limas, palas, clauiculos, candelabra domestica, sartagines, cochlearia culinaria, cultros incisorios, tintinabula, terebra & terebella, serras, malleos, forpices, fuscinulas, cochleas, emunctoria?

P. Ad Argyropolas cupimus duci,

M. Hoc ipsum est in animo.

ANNO-

ANNOTATIONES.

IN REM PRÆSENTEM VOS PERDVCEREM) *In rem præsentem olim tum veniebant, cum locum oculo ac digito designare volebant. Sic etiam dicimus in rem præsentem perducere. Cic. 1. Off. vt si constitueris te cuipiam aduocatum in rem præsentem esse venturum &c. Vtraque locutio etiam per translationem eam vim habet, quam, perspicuè & enucleatè aliquid tradere.* ASCAVLA SEV VTRICVLARIVS) *Ascaulæ pro camptaulæ apud Vopiscum in Carino legit Turneb. lib. 11. cap. 25. & interpretatur, vtricularij: ἄσκος enim est vter, & αὐλὸς tibia.* MELIBOEVS ALIQVIS) *Pastoribus Virgil. & Theocritus fistulam tribuunt, & eosdem fistulis plurimum vti solere scimus ad oblectandos greges. Musica enim etiam brutæ animantes capiuntur, vt alacrius vel pascant, vel onera portent, vt equi & muli, boues &c.* QVOD EPAMINONDAS PRINCEPS) *De paupertate Epaminondæ Ælian. lib 5. Vestem vnam habebat, eámque tritam & immundam, sordibúsque squalentem. Quod si quando fulloni dabat eam lauandam, & interpolandam, domi se continebat, propterea quod alia ei deerat. Cum igitur ei hæ facultates & copiæ suppeterent, & rex Persarum magnam vim auri ad eum misisset, non admisit, neque accepit: &, si quid ego intelligo, ac sapio, maiore erat animo is, qui non accipiebat, quam qui dabat. Et Æmilius Probus de eodem. Paupertatem adeò facilè perpessus est, vt de repub.*

nihil

nihil præter gloriam cœperit. PVGNAM LEVCTRICAM) *Nunquam duxit vxorem Epaminondas, in quo cum reprehenderetur à Pelopida, qui filium habebat infamem, maléque eum in eo patriæ consulere diceret, quod liberos non relinqueret: vide, inquit, ne tu prius consulas, qui talem ex te natum relicturus sis. Neque verò stirps mihi potest deesse. Namque ex me natam relinquo pugnam Leuctricam, quæ non modo mihi superstes, sed etiam immortalis sit necesse est. Diodorus lib. 5. vbi pugnam ad Mantineam describit, in qua occubuit Epaminondas, exclamantibus amicis præsentibus, & illacrymantibus, dicentibúsque, sine liberis moreris, respondisse ait. Minimè verò, sed duas relinquo filias, victoriam in Leuctris partam, & victoriam ad Mantineam.*

MVSCARIVM PAVONINVM) *Flabellum è caudæ pauonis confectum, seu è pennis pauoninis ad abigendas muscas. Martial. lib. 14.*

Lambere quæ turpes prohibet tua prandia muscas,
Alitis eximiæ cauda superba fuit.

CIRCVNDATVS ALATIS PVERVLIS) *Diuina scriptura angelis, quanquam ab admistione corporum puris, alas tribuit, cuius rei duas causas affert D. Hieronymus: velocitatem, & celerem in cuncta discursum: siue quia semper in altioribus commorantur. Causa prior est verisimilior: nam & ventis ideò alæ affinguntur, etiam in sanctis literis, propter celerem inquam in cuncta discursum, vt beatus ille loquitur. Sic deorum plerisque simulacris, vt Victoriæ, Fidei, Famæ, antiqui alas dabant,*

bant, vt eos statim præstò esse indicarent. Quin & alæ Mercurij nihil aliud, quam eius in obeundo munere celeritatem ac diligentiam declarant. D. GREGORIO NYSSENO) *Disertissimè historiam hanc & euidentissimè describit ipse Nyssenus oratione de deitate filij & spiritus sancti (in qua item Abrahamum maximis laudibus extollit) vtique talem omninò, qualem depictam seu in peristromate, seu in pariete viderat. Quid autem videnti contingebat? quod nobis quoque contingeret, si ea pietate essemus, qua ille fuit. Audiamus igitur.* εἶδον πολλάκισ ἐπὶ γραφῆσ εἰκόνα τοῦ πάθουσ, καὶ οὐκ ἀδακρυτὶ τὴν θέαν παρῆλθον, ἐναργῶσ τῆσ τέχνησ ὑπ' ὄψιν ἀγούσησ τὴν ἱστορίαν. *Sæpenumero huius casus depictam aspexi imaginem, neq; sine lacrymis spectaculum præterire potui, cum artificium rem gestam ipsis oculis manifestè subiiceret.*

PROGYMNASMA SEXTVM ET TRICESIMVM.

Pars secunda.

IIDEM.

MAGISTER. Ventum est, quò cupiebatis: ecce negotiatores argentarios, quorum qui primus occurrit, & plura vasa, & plurium generum, & distributim collocata exhibet licitatoribus. Quamobrem lustrandi causa hîc, opinor, hæreamus. F. Escaria & potoria quidem, id est, men-

mensarium instrumentum pœne totum hîc conspicimus. Sunt enim vrcei ad dandam lympham accumbentium manibus, sunt malluuia, orbes, cochlearia, paropsides, lances, catini, catilli, patinæ, patellæ, lagenæ, lagunculæ, canthari, cyathi.

T. Et insuper immania pocula, qualia Tullius obiecit Antonio, & omninò græca: Græci autem maioribus poculis in conuiuio poscebant. P. Tamen minuta plura, quam grandia, & tam hæc, quam illa maiorem partem inaurata. Multa pura, multa etiam cælata cælaturis, quales illæ, de quibus pater latinorum poetarum,

Ingens argentum mensis, cælatáque in auro
Fortia facta patrum, series longissima rerum.

M. Romanis quidem erant pocula seu vasa, quæ græco nomine Martiali vocantur chrysendeta, hoc est, aureis crustis illigata, dictique sunt crustarij, quorum ea artificio illigabantur. Erat item in more ornari vasa emblematis, quæ vt crustæ, sic addebantur, detrahebantúrque quoties placuisset. Horum exempla quædam in hac argentaria taberna videre mihi videor. Illa nempe, quæ vobis demonstrabo, si aspicitis. Z. Hæccine? M. Certè. F. Vasa pulcherrima, & multò ornatissima. Sed quo vocabulo nuncuparemus, Magister, seu crateras, seu phialas, seu cantharos, priscorum plerunque, eorúmque illustrium hominum, vel diuorum quoque eminentibus insignes imaguncu-lis? vt ista scilicet, quæ nobis proximè in conspectu sunt. M. Sigillata nuncupabimus, sigillatos scyphos, sigillata pocula, sigillatas patellas, & alia similiter. F. Vnde? à sigillisne? M. A sigillis, Faustule.

Suns

Sunt enim sigilla parua signa, seu parua simulacra, grœcis ἀγαλμάτια, effigiem ferme aut præstantis viri mulierisue, aut beati alicuius habentia, quæ à vascullariis & cælatoribus arte quadam vasis olim aduectebantur. Z. Verè igitur sigillatum istuc vas potorium, & lagena ista. Nam illud cœnam Domini, trium Regum cum adoratione donationes: hæc autem Regem Dauidem in tentorio sedentem, & aquam è cisterna Bethleemitica à tribus fortissimis viris cum capitis periculo haustam recusantem, ac Domino libantem complectitur. En vt hîc exercitus Philistæorum, illic Israelitarum. Ipsi autum viri tres, vt Martium quiddam spirant? vt pulchrè singuli suas lagenas Regi offerunt? P. Sigillata ergo etiam hæc horologia, in quorum isto (quæso attendite oculos) septem planetæ, ea figura, qua à nobis passim effinguntur. In altero (ô rem festiuam) decem virgines cum totidem lampadibus, & sponsus sese ferens obuiam. M. Opus magnę operæ. F. Ecce in hoc tertio, quod emblematis mirabiliter decoratum, omniúmque maximum est, sunt simulacra: solis cum sceptro & corona in solio residentis, & radiis circumfusi; circumstant quatuor tempora, eo habitu & modo, quo describuntur ab Ouidio. M. Tenes versiculos? F. Teneo, & recitabo.

Vèrq; nouum stabat cinctum florente corona.
Stabat nuda Aestas, & spicea serta gerebat.
Stabat & Autumnus calcatis sordidus vuis,
Et glacialis Hyems canos hirsuta capillos.

Omnia hic videre est: nam & colores sunt adhibiti. P. Nihil potuit fieri elegantius. Quot autem pe-

lues?

lues? quot calices ad rem diuinam? nonnulli, vt ipsi cernitis, quà basis seu pes cuppæ iungitur gemmis collucent. F. Monilia, quorum ingens hîc numerus, vnionibus & lapillis baccata sunt egregiè. M. Heus Argyropola, haben' tu etiam grandes ac latos nummos, in quibus Imperatorum, Regum, Principum, clarissimorúmque virorum, illustrissimarum fœminarum dimidiatæ formæ? V. Habeo. M. Fac nobis gratum, sine videamus. V. Exponam aliquot: si plures & nominatim requiretis alios, quæram in capsa istac alios. M. Ego orbiculatam singulorum scripturam vobis legam. ALEXANDER. MAGNVS. PHILIPPI. F. REX MACED. CONSTANTINVS. MAGNVS. CAES. IMP. AVGVST. T. Non Augusti modo, sed etiam augusta effigies profectò. P. Hîc inuenio cuiusdam Pontificis. M. GREGORIVS. TERTIVS DECIMVS. PONTIF. MAX. CAROLVS. QVINTVS. ROMANOR. IMP. PHILIPPVS. CAROLI. AVGVST. F. REX HISPANIAE. F. Mulierum consideremus. O nummum rutilantem: apparet primo aspectu cuius sit facies. M. MARIA. VIRGO. DEI. MATER DIVVM. ATQVE HOM. IMPERAT. S. HELENA. AVGVSTA. CONSTANT. AVG. MATER. Z. Facies matronalis, sanctitatem spirans. Vt arctè crucem complexa tenet? M. RENATA. LOTHARING. DVCIS. FILIA. GVLIEL. BAVAR. PRIN. CONIVX. T. Quæso, num ad similitudinem illius hæc facies accedit? nam tu forsitan illam religiosissimam, & omnibus omnium præconiis dignissimam Principem vidisti. M. Aliquoties vidi, & affirmo tibi,

nihil similius. Iam satis est. F. Istum adhuc inspiciamus. M. DIVINVS. PLATO. VIR. TOTIVS GRAECIAE. SAPIENTISS. F. Magno quidem capite est. M. Ita fuit, & aiunt apud nos D. Thomæ Aquinati Theologorũ signifero immodicũ fuisse caput, ob eámque causſam à condiscipulis bouem appellatum, cuius mugitum totus mundus exaudiuit. Abundant huiusmodi homines cerebro: magnum cerebrum, magnum ad assequendam scientiam instrumentum. Torques inspectemus. Quam diuersæ formæ? Nonnulli annulis, seu hamulis rarioribus, alij crebrioribus ac stipatioribus: & hi breuioribus, illi longioribus, isti crassioribus, illi tenuioribus. Si potestas daretur, quem eligeres Zosime? Z. Paruulum hunc inflexis ansulis. M. Támne pulchrum existimas? Z. Mihi satis est pulcher. F. Videte inaures, & armillas. T. Videte annulorum variè & affabrè factorum copiam. In quorundam palis gemmæ pellucidulæ. P. Auriscalpia & dentiscalpia reperio. Z. En rosarium prægrande. M. Nonne hoc illis torquibus anteponis? Z. Collo gestare rosaria, vt torques, consuetudo non patitur. M. Patitur tamen quorundam pietas. F. Offendimus hîc quoque candelabra, pyxides, zonas, fibulas. Quid hoc? etiam sphęram vendit cum omnibus circulis suis. Iucundum spectaculum. T. Ecce paruas statuas ex argento fusili Petri & Pauli. M. Finis esto. Eundum est aliò. F. Non pauca, & pretiosa vidimus. M. Non tamen gemmea pocula. T. Soléntne de gemmis fabricari pocula? M. Nunc quidem non solent, olim solebant, cum tanta exerceretur in huiusmodi

modi rebus luxuria atque profusio, vt nostrorum Regum luxus cum illis elegantiis & splendoribus collatus mera parsimonia dicenda videatur.

Nec tamen inuiso pectus mihi carpitur auro,
Nec bibit è gemma diuite nostra sitis

ait Propertius. F. Videamus nihilominus, quid isti longo ordine institores miscellanei habeant: siquidem hàc nobis progrediendum est. M. Sed quasi ἐν παρόδῳ & obiter ea oculis mandate, ac deuorate. T. Conspicilia, nodulos vestimentarios sericeos, argenteos, crystallinos, osseos, cultellos graphiarios, clepsydras, parua specula, torulos inauratos pileis ad ornamentum assuendos (quo pertinent item struthionum & gruum plumulæ) crepitacula, perisscelidas, indusiarios funiculos cum glandulis. F. Hîc fila serica, & aurea, & argentea, institæ operosè textæ cum figuris rerum & emblematis longè diuersissimis, ad fœminarum præsertim vestes exornandas, palimpsesti. P. Quam vehementer egeo libello tali: nam meus vetustate nimia iam inutilis est. Magister, oro te, emito mihi palimpsestum. M. Aliâs ora, & emetur: hodie littori loqueris, & arenam metiris. P. Non erit vnde emas. M. Et palimpsestos, & alia multa inueniam vnde emam in hac vrbe, cum libuerit. P. Vtinam nunc liberet. M. Pergite ad alios, deinde ad alios ne diu consistatis. Z. Offendo tesseras, pilulas. F. Pilulas? non es nunc in pharmacapolio. Z. Pilulas dico, id est, paruas pilas. Satisne expressè pronuntio? F. Benè. Z. Pectines eburneos. T. Etiámne dentes eburneos? nam & hi olim vendebantur Romæ, ni fallor. Z. Quid tu me interpellas? Et

mihi, Prosper, tam deest bonus pecten, quam tibi recens palimpsestus. Verùm frustra rogem emendum. Chirothecas subtiles tum pelliceas, tum laneas & textiles, sacculos nummarios eósq; sericeos, crumenas muliebres, collaria, scopulas setaceas purgandis vestibus, rosariola, smigmata suaueolentia. M. Ad imagines visendas properemus. F. Illic non mediocrem esse nos voluptatem hausturos confidimus. M. En iconopolium. T. Me quidem huc venisse non pœnitet: adeò hic locus omni iucunditate refertus est. F. P. T. Et nos quocunq; oculos circumferimus, omnia plena amœnitatis, & delectamenti videmus. M. Ego nunc pandam consilium meum. Paraturum me vobis tribus de numerata pecunia vel vtilia, vel multùm grata spopondi, cum ex ædibus pedem efferremus, si, quæ iuberem, præstaretis. Estne vt narro? T. Est. M. Quoniam ergo te, Timasi, imaginum pulcherrimarum perstudiosum valdéque cupidum noui, empturum tibi statim polliceor, quam, quásue ex tanta multitudine præstantissimas delegeris, si, quantos adhuc in latinitate & eloquentia processus adeptus sis, non me solum tuisq; condiscipulis istis, verum etiam his, qui vel emendi, vel lustrandi gratia hunc in locum confluxerunt honestissimis viris audientibus, insigne clarúmq; monumentum edideris. Ex quo fiet, vt & meam perpetuam erga te beneuolentiam amplifices, & apud istos nomen tuum in amore & admiratione ponas. Quanquam hoc abs te sic postulo, vt auxilio suo Faustulus hærentem expediat: quem tu in suo genere vicissim subleuabis: Prosper autem, quia

quia tantas copias non habet, vtriusqũe vestrum copiis adiuuabitur. T. Durissimas sanè partes mihi mandas, Præceptor amantissime. Sed cum ego neque voluntatem tuam negligere, neque auctoritatem aspernari sine scelere possim, soleámque tibi de ingenio & doctrina mea statuenti plus etiam, quam mihimet ipsi credere, ad explicationem istius fori vel imparatus aggrediar. In qua necesse erit me procedere, & in vestigio insistere vicissim, quandoquidem vno in conspectu omnia non habeo. M. Res hortatur ipsa, & nos quà processeris, te comitabimur. T. Quæ hîc veneunt imaginum, earum dico sunt prima & suprema genera. Aliæ namqũe coloratæ sunt pluribus coloribus, aliæ præter vnum simplicem, eúmque vel nigrum, vel rubeum nullos habent. Sic quidem primo intuitu & visu eas distinguimus. Coloratarum quædam pictæ sunt in tabulis leuigatis ligneis, quædam in telis, quædam in chartis. Coloribus carentium aliæ in byssо alba, aut flaua, aliæ in papyro extant. Rursum vtriusque generis duæ sunt formæ. Nam & coloratæ partim à pictoribus totæ, & à principio pinguntur super quocunque veluti solo seu materia: partim in chartam typis æneis aut ligneis impressæ, coloribus tantummodo illustrantur: & non coloratæ sculptoris manum veluti parentem suam habent, qua prius in tabulam ligneam, aut in laminam cupream inciduntur. Illo modo plebeiæ, hoc nobiliores fiunt imagines, quibus faciendis principatum obtinere Flandri existimantur. M. Euge, non malè se tibi dant principia. T. In iis quæ formis æneis excuduntur, plus inest artificij,

plus elegantiarum, ideóque plus etiam delectationis. Etenim in ligno tam ſubtiles lineæ, tam minutæ támque luculentæ ſcalpturæ & cælaturæ non eſt vt poſsint fieri: quia facilè cedit, cum ſit corpus rarius, æs autem denſius, ſolidius, compactius. Quæ item cauſſa eſt, quod perparuæ icones in æreas laminas, non autem in tabellas ligneas, ſed maiores incidantur. Ergo imagines ligneæ (hoc eſt à ligneo prototypo editæ atque natæ) niſi pigmentorum varietate imbuuntur ac diſtinguuntur, oculos elegantiores nihil propemodum morantur: cum interim æneæ (hoc eſt) æneis ideis & quaſi matribus ortæ per ſe, ſine vllo colore, imò magis quam cum colore, intuentes iucundè afficiant: quando illa ſcalptorum artificia colores neſcio quomodo obuelant & obſcurant, niſi admodum tenues fuerint. Proinde mos eſt, quod inprimis ſpectabile putatur, in ære potius, quam in ligno imitari. Ligneæ magis implent oculos: omnia enim in illis grandiora & rudiora, quæque vel cæcutientes attingant: æneæ aciem penetrabiliorem requirunt, quas illis aliis multùm præſtare ſi nihil aliud, hoc certè indicat, quod pretio maiore venundantur. Ligneas pauperiores & ruſticani emunt plerunque: æneas diuites & illuſtres. Itaque in hac prima parte huius fori nihil eſt cur ſpectando moremur. Præter aliquot ſacras hiſtorias, & ſanctorum ſanctarúmq; omnia ineptarum & ſcurrilium imaginum plena. Milites Germani cum caligis & thoracibus illis ſuis laxiſsimis & fœdiſsimis, ruſtici agitantes choros, varij opifices cum inſtrumentis ſuis, ſtulti, equites, meretrices, Prædi-

can-

cantes, hæresiarchæ, monstra, portenta, res demum leues, nugatoriæ, ridiculæ. En illic quidam cotem manubriatam circumagit (den Schleiffstein) cui admouetur à duobus fatuus, vt illi lapidis circumacti attritu fatuitas abradatur. Apposita est scriptura duorum versuum.

Bieher bieher mit den groben Knollen
Alle die geschliffen werden sollen.

M. Et alij, ha ha. T. Ad pictorum opera transeamus. Succedunt tabulæ, quarum singularem decorem, eximiámque venustatem fas est admirari. Inauratę plerarunque margines, parerga perquam scita, colores floridi, suaues, bellè mixti, bellè distributi. Excellens vbique symmetria membrorúmque compositio, & lineamentorum conformatio: vt mirum non sit, si artifices isti sua opera, vt quondam Zeuxis, donare velint, non vendere: quoniam vix satis digno pretio videtur posse permutari: liceátque iis eundem versiculum subscribere, quem ille suo athletæ subscripsisse traditur. μωμήσεταί τις ῥᾴδιον ἢ μιμήσεται: quo significauit, facilius reprehensorem, quam imitatorem inuentum iri. Plus in multis intelligitur, quam pingitur, & quamuis summa ars à summo ingenio superatur: id quod olim Timanti in eius operibus omnibus contigisse accepimus. Nempe non deest istis tabulis illa Venus quam Græci χάριτα dicunt, & Apelles in pictorum aliorum operibus non inueniebat: siquidem naturam quoque in certamen videntur prouocare. Ecce 4. Prophetas principes, Esaiam, Hieremiam, Ezechielem, Danielem. En 12. Apostolos, 4. Euangelistas, 4. Ecclesiæ Doctores,

res, 7. ſapientes. En M. Tullium, cui pinxit graciſe collum, vt debuit, & barbam promiſſam. Hic Iſocrates cum ſuo caluitio: hic Homerus, non tamen cæcus, ſed videns & laureatus: hic Virgilius facie agreſti, ſicut erat, & pallida, propter frequens ſanguinis è naribus profluuium. Aſpicite Hecubam, vultu miſerabili velut occaſum Troiæ triſtéſque ruinas lamentantem. Et Lucretiam cultrum quem ſub veſte abditum habebat in corde defigentem morientémque. Et pudicitiæ coniugalis exemplar Penelopen. Et ſuperbum ambitioſúmque vultum Cleopatræ cum vnionibus illis ad aures dependentibus. M. Quò fis breuior, & laborem minuas, dimiſsis tabulis, de quibus peritum, & elegans iudicium feciſti, ad chartaceas, atque, vt ante appellaſti, ad æneas te conuerte. T. Quomodo in prioribus pictorum, ita in hiſce ſcalptorum manum ingeniúmque celebrare ſoleo. Nam iſti quoque, tametſi non penicillo, ſed cœlo ſeu ſcalpro, pingunt tamen, picturámque efficiunt. Conſiderate mecum pauliſper, iſtam per partes in quadratis chartis Paſsionem Domini. Vt omnia quam delicatiſsimè, ad rerum veritatem, animorúmq; permotiones accommodatiſsimè facta ſunt? Pontifices faſtus & irarum pleni, Pilatus ſeuerus, populus furens, miniſtri crudeles, latrones torui, fœminæ pallidulæ ac lugentes, Chriſtus mitis, patiens, obediens vbique, ſiue cum in horto capitur, & funibus iniectis ligatur, ſiue cum ad Annam, Caypham, Herodem, Pilatum adducitur, flagellatur, coronatur, in crucem tollitur. Nec verò cogitatione informari quidquam dulcius, & ad commouen-

mouendam persuadendámque hominibus misericordiam quidquam pulchrius, poterat his septuplicis misericordiæ exemplaribus. Ecce vt omnes agere personam suam videntur. Et ad lectulum quidem ægroti astare, qui eum consolationibus in dolore, & spe sanitatis iniicienda reficiant. Quod idem alij apud vinctos in custodia faciunt. Quam hîc mendicus multis verbis, quámque summissè de tunica gratis accepta gratias agit? Quam ille ad bibendum inuitatus alacriter accurrit? Quam ibi adolescens iussu patris sui peregrinos amanter salutat, & in ædes paternas hilariter ad hospitium introducit? Ornatissimæ sunt 4. virtutes cardinales, & ad se diligendum nos aspectu habitúque incitant. Videtis quas vocant mappas, cum totius orbis, tum ciuitatum, prouinciarum, insularum singulas? Iam minores imagines si velim percurrere tantum, eásque nominare, hodie modus non sit futurus, nec cras quidem, aut perendie. Quapropter, quod vltimum est, ad eas ibo, quæ in velis, aut in telis coloribus oleatis depictæ sunt. Omninò Italorum Belgarúmque pictorum hîc labores conspicitis, noui genus ad vnguem. En vt ille summus magister, quicunque fuit, veteris testamenti claras mulieres, quę quidem à pulchritudine commendantur, sibi ad pingendum sumpsit. Saram vtramque, Rachelem, Iuditham, Hestheram, Susannam, filias 3. Iobi. Et sanè fecit operæpretium. Quam lucidæ vestes? quam debita superciliorum interualla? quam temperatè mistus candore rubor? Iam Gabrielem Virgini cœlestem nuntium apportantem intuemini. Amictus tenuissimus,

cuius pars corpori accommodatur, pars ventorum flaminibus sinuanda relinquitur. Patriarchas ipsos videre vos putate in sua vnumquemque effigie. Habitus simplex, facies seniles & rugatæ, corpora incurua senectute, barbæ & capilli cuiusdam venerationis pleni. Illa Catharina vt tyrannum animosa calcat? Illa Vrsula cum virginibus suis extra telam quasi extat, vt quondam Alexandri fulmen & digiti: quo pacto cum in Ephesiæ Dianæ templo 20. talentis Apelles pinxerat. Hæc Barbara ducere spiritum, & nos velle compellare videtur. Quid? *Magdalena ante crucem* prostrata, *& in preces effusa non vos mouet? Sed ô mihi spectaculorum optatissimum, Transfiguratio* Domini. Verè nubes lucida discipulos hîc obumbrat, discipulos mirabiliter caligantes, stuporisque & admirationis plenissimos. Verè Christi facies vt sol radios eiaculans, oculos meos ferit, & vestimentis eius neque subtilius, neque *candidius, magis*que niueum quidquam pingi poterat. Quanta dignitas? quanta pulchritudo? quanta maiestas? quanta mihi ex ista transfiguratione lætitia oboritur? Nihil adhuc vidi cum hac imagine comparandum. Hanc mihi eme Magister, hæc placet, hanc volo, quæ me ad amorem immortalitatis, illiúsque fulgentissimæ lucis, qua post omnium hominum in vitam reuersionem corpora nostra vestienda sunt, desiderium vehementer incendit. M. Fiat, & tu quia satis nobis diligentiam tuam probauisti, à sermone quiesce. Ad bibliopolas ibimus: vos paulùm antecedite, dum rem cum venditore transigam. Tu Zosime hîc resta, vt imagi-

nem

nem confestim domum portes. Z. Resto. F. Me tibi Magister quasi ferentarium constituerat Timasi: ac tu meis auxiliis tua virtute contentus nihil indiguisti, & tum nobis, tum iis quotquot aderant, eruditionis & facundiæ tuæ opinionem magnam attulisti. T. Præstiti ego quod iussus eram pro viribus, & ausim pignus deponere, nec te officio male functurum. F. At ego secus sentio, qui memet noui, Prosper erit Iudex. P. Magister de omnibus feret sententiam, quam nos amplecti oportebit: mihi enim quoque periculum est adeundum. T. Vt plurima, & compositissimè facta instrumenta Musica se offerunt? Appropinquemus, consistamúsque ibidem intuendo nos satiantes, dum Magister superueniat. P. Hoc mihi gratius nihil potestis facere. Quin iam aduenientem conspicor. F. Irascetur quòd non processerimus. P. Haud puto, & eum rogabo, vt de his mercibus emat mihi de pecunia mea, quo me delectari vehementius certum scit. T. Testudinem, credo, in qua tibi est omnis voluptas. P. Non nego. M. Quid hîc agitis? P. Sicut alias alibi, ita hoc loco istas merces inspectamus. M. At meliores sunt alibi, quarum videndarum ardentior cupido tenere vos debet. F. Quænam illæ? M. Dixíne ituros esse nos ad tabernas librarias? P. Nihilominus ibimus. M. At iam istuc factum conueniebat. P. Et iam iam fiet. Spopondisti empturum te mihi quod vellem: age eme hanc testudinem, ipsam volo. M. Vtinam, Prosper, tam esses philomusus, quam es philomusicus. Nec tu vocum modo, neruorúmque, sed etiam tibiarum cantu prope nimium afficeris: vt animum

tuum,

cuum, quemadmodum Aristoxeni, harmoniam quandam musicam esse credibile videatur. P. Non tamen æqualiter his tribus generibus capior & afficior. M. Quo ergo potissimùm? P. Fidium cantu, siue eæ proximè digitis, siue per aliud, vt per pectinem seu plectrum in panduris, sambucis, barbitis, citharis: per claues in iis, quæ quod *dulcem* admodum, & sedatiorem quasique *virgineum* sonum fundant, & ideò à virginibus *pulsanda* sint, Virginalia vulgò nominantur. M. *Quamobrem humanis vocibus editi cantus non te perinde, vt neruorum recreant? P. Quia hæc musica multò purgatior, liquidior, purior, sincerior* in aures *illabitur, nunquam mutatur, sociis non eget*, non patitur errores: nec Orpheus & Amphion & Arion feras, saxa, pisces voce sua, non autem fidibus traxisse, commouisseque leguntur. Vocum musica tam liquida non est: mutantur siquidem *voces*, sæpe rauescunt, & obtusæ fiunt. *Nisi autem plures* adsint, exerceri non potest. Frequenter in ea erratur. Quod si vel vnus perperam cecinerit notam vnam, totus concentus perit, & omnis delectatio præterita euanescit. M. Quare de illo genere quod flatu peragitur, non idem statuis, quod de neruis? nam & illi non minima laus apud doctos tribuitur. P. Scis ipse quare Minerua tibias abiecerit. Inflari buccas indecorum est: quod cum in tubis, buccinis, lituis, cornibus maximè necesse sit, in tibiis parum, minus ab istis, plus ab illis, immò magnopere abhorreo. M. Quoniam hîc permulta cernis instrumenta cum fidibus, quod præsipuè tibi optas? P. Testudinem istam. M. Experiare

tiare prius num bona sit, an aliquid vitij habeat, ne venditori redhibenda sit. Vide an idonea hypate, parhypate, & chordæ reliquæ. P. Chordis instructa est omnibus & aptissimis, & sonat suauiter. Occurrit distichon poetæ Itali in testudinem.

Viuebam in sylua, sum dura occisa bipenni.
Dum vixi tacui, mortua dulce cano.

M. Heus tu Musicopola, quanti vendis hanc? V. 10. coronatis. M. Immensum pretium. V. Quia est de optimis, proinde ne mireris. Si minore vis emere, habeo non æquè nobiles. P. Nobilissimi generis volo. M. Numerabo 8. coronatos. V. Id mihi damnosum esset. P. Remitte aliquid de æstimatione. M. Superaddo dimidium. V. Ne nunc quidem satis. Da 9. & tolle. M. En 9. P. Nunc lætus sum incredibiliter. M. Confer te domum cum istac amica tua: ego cum Timasio & Faustulo ad videndos libros pergam: deinde nos quoque domum tot spectaculis fatigati repetemus. F. Reliquum est, vt Faustulo gratificeris, vbi perinde facta impensa emeris, quod non modo iucundum, vt Timasio imago illa sua, Prospero testudo sua, sed etiam vtile mihi, atque ad animi fructum percommodum fore nemo dubitare possit. M. Id quidem ego, mi Faustule, planè facturus sum, si tu, quomodo Timasius, de chara tibi supellectile, de libris, inquam, quorum ingentem es visurus copiam, peritè, scienter, ornatéq; locutus fueris, & ita dignum audientibus te probaueris, cui cum propter præsentem è studiis perceptam vtilitatem, tum propter speratam in litteris excellentiam vel bibliothecam mercemur. F. Qua conditione Timasius,

eadem

eadem ego differam: nempe vt ille succurrat mihi, vbi res postulabit: sicut ego ipsi facturus tuo imperio fueram. N. Fiat & hoc ita. Progrediamur festinè. Veniamus ad libros. F.

Saluete nostri millies amiculi,
Deinde centies, deinde millies,
Deinde rursum centies, & millies.
Mea suauia, desideria mea maxima:
Ex omnibus rebus mihi charissimi,
Et chariores, quam ipsa charitas.

M. Tibi partes do meas, tu loquere, & ad extremum nomina quem, quósue scriptores volueris, pecuniam bibliopolæ numerabo. Quæ si non sufficerit, de mea addam ad tuam. Interim quoddam negotiolum in istis ædibus transactum reddam. F. Age Bibliopola, ecquid te à libris Humanitatis satis copiosum instructúmque putas? B. Puto equidem. F. Grammaticos ergo rerúmque Grammaticarum auctores græcos & latinos habes, recentes iuxta atque veteres. B. Te nihil quæsiturum reor in isto genere, quod non inuenias in hac taberna libraria. F. Est ergo hîc venalis Theodorus Gaza, Demetrius, Chrysoloras, Lascaris, Clenardus, Vergara, Philippus, alij. B. Etiam. F. De latinis habes vtique Priscianum illum, qui toties vapulat, Probum, Sergium, Phocam, Diomedem, Donatum, Sosipatrum. B. Habeo verò. F. De nostris recentioribus non interrogabo,

Quam multa in foliis auium se millia condunt,
Vesper vbi, aut hybernus agit de montibus imber,

tot sunt Grammatici νεωτερικοὶ, nec finis vllus sperandus. Plerique tamen adeò immundi atque sordidi,

didi,

didi, vt quidam tanquam ad equos & mulos in ſtabulis purgandos ſtrigilem comparauerit, quam tu ſi apportaſti ad haſce nundinas, non es multis venditurus. B. Apportaui vtique, ſimúlque Grammaticam eiuſdem, & Antagoniſtam illius Tubingenſem. F. Communi itinere graditur ille, & ſtrigilantem alios (ne dicam contumeliis lacerantem) reſtrigilat. Q. Corradum de copia latini ſermonis habes? B. Vendidi nudius tertius exemplaria vniuerſa. F. Perutilis liber eſt, lectus à me diligenter, vt item orationes & poemata Franciſci Bencij, quem fortaſſe, vt illum alium, iam vendidiſti. B. Vnicum exemplar remanſit. T. Audi, num habes Vocabularium ex quo, Daſypodium, Lactiferum, & ingenioſiſsimum omnium Grammaticorum Mammatrectum? B. Quæ tu portenta? F. Homerum, Euripidem, Sophoclem, Æſchylum demonſtra. B. Mox, luſtra. F. Editiones iſtæ mirum in modum oculis propter venuſtatem blandiuntur. B. Sed neſcio qd ſit cur, cum ita, vt dicis, blãdiantur, paucos tamen ac nullos pœne emptores inueniant. F. Pauci norunt theſauros iſtos: haud itaque mirum ſi de iis quærendis poſsidendíſque non ſunt ſolliciti. Da Demoſthenem, Iſocratem, Xenophontem. B. Qua forma? F. In folio, in quarto, in octauo, in quacunque forma potes. B. Ecce in folio, typis perquam bellè formatis. F. Rident typi. Prome Virgilium, Horatium, Lucretium, Plautum, Terentium. B. Promam, & quidem cuiuſque formas diuerſas, vt etiam editiones. Quanquam non dubito, quin tam in his, quam in aliis Plantinianæ tibi omnium gratiſsimæ ſint. F. Plantinus non ſolum

lum Regius typographus, sed Rex typographorum, cuius memoriam omnes anni consequentes excipient. Dum latinæ loquentur litteræ, dum genus hominũ extabit Plautini nomen vigebit, & viuet. Hem Timasi, quid vidisti vnquam elegantius? quam præterea doctæ annotationes, quam sine rure scholia? Quos recentiores poetas? B. Vidam, Sannazarium, Buchananum. F. Non alios? B. Per paucos, quos te nolle perlustrare suspicor. F. Benè suspicaris. Nam hoc præsertim sæculo instar oraculi verisimum est illud M. Tullij. cum de poetis agit: in quo numero, inquit, perrarò exoritur aliquis excellens. Adeò eius fortuna decoris penes paucos & est, & fuit, & erit. Nihilominus insanimus, scribimúsque docti & indocti poemata passim. Cæterùm cauendum, ne, quod in Lucano quondam bibliopolis, id tibi, in ista nouitiorum poetarum turba contingat. Sic enim ille apud Martialem.

Sunt quidam qui me dicunt non esse poetam:
Sed qui me vendit bibliopola, putat.

Vt tu scilicet eodem modo credas bonum & venibile, quod non est. Atque ego nihil dubito, quin vos pro quæstu damnum frequenter faciatis, dum ab aliis inducti libros coemitis, quos si gratis detis, haud quisquam, nisi ineptus, velit accipere. Non quidquid Francofurtum aduehitur è Gallia, ex Italia, è Germania, è Belgica, id statim in vestras tabernas inferri oportet. B. Amo te de hoc consilio eruditissime, prudentissiméque iuuenis. Vtinam plùs olei in studiis liberalibus consumpsissem, vt possem ego per me de scriptoribus facere iudi-

cium.

tium. Nunc de multis inuolucra cogor facere. F. Quod tuo Marte nequis, per alium cura: vt qui cæci sunt, alienis oculis vtuntur ad ambulandum. B. Ictus toties tandem sapiam. F. Ostende Liuium, Sallustium, Cæsarem. B. Vide. F. Editiones istas laudo: iam pridem eas mercatus sum: satis sunt emendatæ. B. Cur adiecisti illud, satis? F. Quia sicut nemo sine vitiis nascitur: sic nullus liber sine mendis excuditur: illéque censendus emendatissimus, qui non est mendosissimus. B. Certè non aliter est, quam autumas. F. Nondum petiui scriptorem præclarissimum, supráque cæteros nobilissimum, quem dilexi à puero, & in eo legendo nullum animi fastidium nec corporis lassitudinem vllam sentio. B. Quisnam hic, quem tam eximia laudatione cohonestas? F. M. Tullius Cicero pater patriæ, pater latinarum litterarum, pater omnis eruditionis & elegantiæ. B. Quam ergo eius editionem requiris? Parisiensem in octauo? F. Nolo, quoniam habeo. B. Tamen illa est perelegans: sed quia narras te habere, vis ne Aldinam? F. Nec istam. Dic mihi. Exposuisti aliquando editum in folio tomis duobus à Roberto Stephano? B. Exposui. Eam ergo desideras? F. Eam verò. B. Quæram si quid superfit. Gaude, inuenio exemplar, quod tibi diuinitus remansisse opinor. F. Gaudeo immortale gaudium. Crœsum vincam opibus meis. Iam confecto negotio ad nos redit Magister. M. Quid hic adolescens, Bibliopola, tamdiu tecum? B. Quid censes? suum mihi ingenium, doctrinam, prudentiam certissimis testimoniis probauit. Si hoc discipulus, quid Magister?

M. Spero quod illi imposueram, id perfectè exsecutum. Nunc Faustule, quid eligis? F. Ciceronis opus in folio, Roberti Stephani. M. Non stultè elegisti. Nihilne præterea? F. In hoc mihi sunt omnia nunc quidem: aliâs eligam alios.

O Cicero diuine pater eloquentiæ,
O summe quondam Rector Vrbis Orbium.
Saluete ter quater à tuo clientulo,
Qui sic te amat, vti mater vnicum suum:
Et qui tibi audet comparare neminem.

M. Emamus, Timasi, huic Ciceronicolæ delicias suas. Tu Bibliopola, puerum nobis attribues, qui nostra sequens vestigia coemptos libros domum nostram portet. B. Attribuetur.

ANNOTATIONES.

PAROPSIDES, LANCES) *Vox paropsis apud Græcos non modo pro vase escario, sed etiam pro obsonio vsurpata reperitur. Fiebant autem paropsides è luto quoque, seu fictiles, non solum argenteæ. Martialis quidem rubram vocauit lib. 11.*

Cui portat gaudens ancilla paropside rubra
Halecem, sed quam protinus illa vomet.

Lanx similiter vas escarium, à latitudine, erátque cauæ etiam, non solum lata: quare cauas lances appellauit Martial. lib. 11.

Sic implet gabatas paropsidésque,
Et leues scutulas, cauásque lances.

Erant autem lances maximæ, mediæ, minimæ, & aliæ quadratæ, aliæ rotundæ. Nobis rotundæ in vsu sunt, &

ab

ab eo quod latæ sunt, videntur germanicè, quamuis non germanico, sed græco vocabulo nominari, Plat: πλατὺς enim latus. PATINÆ, PATELLÆ) Patinam vocarunt ab eo quod pateat: ea vtebantur non pro ferculo duntaxat, id est, pro vase in quo cibi apponerentur: sed etiam ad coquendos pisces, & cætera id genus. Duplex igitur vsus fuit patinæ. Patella, parua patina, quam Græci λεκανίδα. Eius vsus in oleribus & pulmentis ponendis. Horat. epist. 5. lib. 1.

Si potes Achaicis conuiua recumbere mensis,
Nec modica cænare times olus omne patella.

Martial. lib. 5.

Ponetur digitis tenendus ὄστις
Nigra cauliculus ὄirens patella.

Erat & patella, in quam coniiciebant quod diis libabant. Varro apud Nonium. Quocirca oportet bonum ciuem legibus parere, deos colere, in patellam dare μικρὸν κρέας. Cic. 2. de finib. ita non religiosos, vt edant de patella. CYATHI) Cyatho modum potionis metiebantur, & certis cyathis vini, certos aquæ cyathos miscebant: quod qui faciebat, ad cyathum stare dicebatur. Nam cyatho hauriebant vinum & aquam è vasis, & in pocula fundebant, quod κυαθίζειν Græci appellant. Turneb. lib. 9. cap. 19. SEV PHIALAS) Phialam, quam Græci Φιάλην dictam credunt quasi πιάλλω, καὶ ἀνθιστοιχείαν, vt sit ἡ τὸ ποιεῖν ἅλις παρέχουσα μείζων γὰρ τοῦ πωλήρια, quæ ad bibendum largè præbeat: est enim poculo maior. Apud Athenæum lib. 6. inuenitur etiam genere neutro,

Φιάλιον χρυσῦν. EMBLEMATIS MIRABILITER) ἀπὸ τῦ ἐμβεβλῆσθαι vocata sunt emblemata, quod vasis adiicerentur, ac reuellerentur cum liberet vt crusta: vasis inquam aureis, argenteis, & Corinthiis ornamenta quadam illigabantur hoc nomine. Cic. Verrin. 5. Verrem Prætorem Siciliæ narrat Haluntinos vasa omnia, quæ tum apud Haluntium erant, in vnum aceruum conferre coëgisse: quo facto eum ex omnibus vasculis emblemata, id est, pretiosissimam partem reuellisse: ita vt Haluntini domum pura nudáque vasa referrent. Est item emblema vermiculatum opus ex tessellis insititiis aptum atque consertum. Cic. in Bruto. Nullum nisi loco positum, & tanquam in vermiculato emblemate (vt ait Lucilius) structum verbum videres. Plura Bud. in Pand. QVOT AVTEM PELVES?) Peluim sunt qui à pelluendo dictam volunt: alij à pedum lotione. Inde pelluuium, vas in quo pedes abluuntur, vt malluuium in quo manus. Varro. peluis, à pedum lauatione, vt pedelauis. Pollux vas in quo pedes lauantur πέλλω à tragœdis dici affirmat. Addit, οἱ δὲ ἀιολεῖσ πέλυκα μάλισα λω ξυλίκλω. Videtur ergo magis græca vox, aut certè à græcis deducta peluis. PARATVRVM ME VOBIS) Parare sæpe est emere, præsertim apud Iurecos. Cic. Cogito trans Tiberim hortos aliquot parare. Terent. Adelph. Parare quod sit carius. Horat. Vina Syra reparata merce. Catull. Vtor tam benè, quam mihi pararim. Columella. Qui nequam vicinum suis nummis parat. GRACILE COLLVM, ET BARBAM PROMISSAM) Ea corporis gracilitate,

tate, & infirmitate, ita procero & tenui collo, eo deniq; habitu, eáque corporis figura erat Cic. cum primam causſam publicam pro Sex. Roſcio dixiſſet, vt non procul abeſſet à vitæ periculo, ſi labor & magna laterum contentio accederet: quamobrem hortabantur illum amici, vt cauſſas agere deſiſteret. At ille quoduis potius periculum ſibi adeundum, quam à ſperata dicendi gloria diſcedendum putauit. Fuiſſe autem barba promiſſa declarat illud, quod ſcripſit Liuius, eum cum è lectica deſecandum caput proferret, barbam demulſiſſe. Non demulcent barbam, quibus ea curta eſt, & cum mento deſinens. CVM VNIONIBVS ILLIS AD AVRES) De his narrat hunc in modum Plin. lib. 9. cap. 35. *Duo fuere maximi Vniones per omne ævum, Vtrunque poſſedit Cleopatra, Aegypti Reginarum nouiſſima, per manus orientis regum ſibi traditos. Hac cum exquiſitis quotidie Antonius ſaginaretur epulis, ſuperbo ſimul ac procaci faſtu, vt regina meretrix, lautitiam eius omnem apparatúmque obtrectans, quærente eo, quid aſtrui magnificentiæ poſſit, reſpondit, Vna ſe cœna centies HS. abſumpturam. Cupiebat diſcere Antonius, ſed fieri poſſe non arbitrabatur. Ergo ſponſionibus factis, poſtero die quo iudicium agebatur, magnificam aliàs cœnam, ne dies periret, ſed quotidianam Antonio appoſuit, irridenti, computationémq; expoſtulanti. At illa corollarium id eſſe, conſumpturámque ſe ea in cœna laxationem confirmans, ſolúmque centies HS. cœnaturam, inferri menſam ſecundam iuſſit. Ex præcepto miniſtri Vnum tantum Vas ante eum poſuere acets, cuius aſperitas Viſque in tabem margaritas reſoluit. Gerebat auribus cum maximè ſingulare illud, & verè Vnicum naturæ opus. Itaque expectante Antonio quidnam eſſet actura, detractum alterum merſit, ac liquefactum abſorbuit. Iniecit alteri manum L. Plancus, iudex*

sponsionis eius, eum quoque paranti simili modo absumere, victúmque Antonium pronuntiauit, homine trato. Hæc idcirco describere volui, quamuis verbosius, vt historia nec multis nota, & à quibusdam truncatè maléque recitari solita, & simul luxuriæ exemplum non vulgare cognosceretur. QVASI FERENTARIVM) *Ferentarij auxiliares in bello, à ferendo auxilio dicti. Vel quia fundis & lapidibus pugnabant, quæ tela feruntur, non tenentur, ita appellati: leuis armaturæ pugnatores, grauibus armis non impediti, ex cursu leui ferentes opem. Festus, & Nonius.* QVEMADMODVM ARISTOXENI) *Cic. 1. Tuscul. quo loco philosophorum de animi natura opiniones recensèt: proximè autem Aristoxenus musicus, inquit, idémque philosophus, intentionem ipsius corporis quandam: velut in cantu & fidibus, quæ harmonia dicitur: sic ex corporis totius natura & figura varios motus cieri, tanquam in cantu sonos. Hanc opinionem reprehendit Aristoteles lib. 1. de anima. Vide Lactant. lib. 3. cap. 13.* QVARE MINERVA TIBIAS) *Minerua, vt produnt fabulæ, cum cœpisset inflare à se excogitatam tibiam, ac sibi in aqua fluminis buccas vidisset intumescere, iudicauit eam oris deformitatem se indignam esse. Quare mox fistulam abiecit. Hinc Ouid. scripsit.*

Iprocul hinc dixit, non est mihi tibia tanti,
Vt videat vultus Pallas in amne suos.

QVI ME DICVNT NON ESSE POETAM) *Scaliger poetices lib. 1. cap. 2. argumentis contendit in ordinem poetarum Lucanum inserere. Nobis antiquitatis con-*

consensus potior est, Lucanum non verè poetam dici posse. Contendit & Lambinus Lucretio quasi dare ciuitatem, & poetam renuntiare, sed frustra est. Caussas afferre, & quæstionem instituere, qui poetæ dicendi, non est huius otij, nec loci.

PROGYMNASMA SEPTIMVM ET TRICESIMVM.

Concilium animalium, siue sarcophagia.

TEmporibus auorum nostrorum habita sunt animantium comitia in regione, quæ Vtopia dicitur. Conuenerunt frequentia ex iis duntaxat, quæ ad esum hominibus idonea sunt, non ex aliis: quæ, qualia intelligamus, omnes facilè perspiciunt, camelos vtique, asinos, onagros, lupos, coruos, ciconias & similia: quæ profectò in honore mensarum apud nos nullo sunt. Fuerunt igitur à quibus ille conuentus est actus volatilia & terrestria, eáque tum mansueta, tum agrestia. Ex aquatilibus amphibia tantum: nam piscium genus tam marinum quam fluuiatile absentiam excusauit, quod iter facere, morarique paulò diutius extra solum patrium, hoc est, extra vndas sine internecino periculo non posset. Miserunt nihilominus legatos in locum suum. Legati fuerunt cygni,

qui dulciſsimo, & planè Xenophonteio genere orationis legationem expoſuerunt. Cuius ſumma erat. Piſces dolere communem dolorem: & quanquam ignobiliores ſint reliquis animalibus, non tamen ſe minus frequenter ad cædes raptari. Proinde illorum prudentia confidere. Si quid ad commune malum aut auertendum (quod fieri poſſe ipſi vix crederent) aut minuendum excogitaſſent, ratum omninò habituros. In campo latiſsimo eodémque amœniſsimo inſtituta eſt illa maximè ferìa, ſummíque momenti conſultatio, continuatáque toto triduo. Auibus præerat aquila cum imperio regali, cicuribus animalibus Taurus, feris ac ſylueſtribus Ceruus: Leo enim, quanquam omnium dominus, non ſolum idcircò aberat, quia ad eſcam aptus non eſt, verum etiam quia ipſe quoque, vt homines, animalia, & quidem nec aſſa nec elixa, ſed cruda deuorat: quem propter iſtam immanitatem ſubiecti vehementer oderunt: quanquam odium diſsimulare, & tegere ſalutis ſuæ cauſa coguntur. Singula genera ſuas ſtationes & tentoria ſeparatim tenebant. Prædicabant miris modis antiquiſsima illa ſæcula, quæ à principe humani generis Adamo ad Noe, alterum velut Adamum fluxiſſent, annorum nimirum mille ſexcentorum ſexaginta ſex, quibus ſecuriſsimam vitam & beatiſsimam egiſſent: quando homines arborum fructibus, & cibis è terra nullo cogente naſcentibus contenti victitaſſent, nec ſe beſtiarum ſanguine contaminaſſent. Tutam tunc in aere fuiſſe volucrem, leporem ſecurè per campos curſitaſſe, nulla retia ceruis dolum meditata, nullos hamos

mos piscibus capiendis contextos. De reliquis deinceps ætatibus, quæ vsque ad nostram processissent, grauiter querebantur: quod nempe in immensum auctis hominum multitudinibus, facta comedendarum carnium potestate ipsis iam tutis viuere, sine quotidianis insidiis, atque iugulationibus non liceret, neque diebus neque noctibus. Ferri potuisse, quod centena, millena diis deabúsque in sacrificio mactarentur, id enim fuisse honorificum, sanguine scilicet suo numina placari hominibus: verùm ita studiosè quæri per latibula, ita crudeliter trucidari, ita auidè absumi, sæpè ob solam voluptatem atque delicias, hoc demum calamitosum, & ærumnosum videri. Terram altricem benignissimam accusari quodam modo ab hominibus, quasi eos alere non possit, cùm nunc longè facilius possit, quando magis quam olim colitur & exercetur. Posthæc eos commendabant, qui certis anni vel diebus, vel hebdomadibus, si non à piscibus, certè quidem à carnibus sese abstinerent: iis contumelias grauissimas imponebant, & ventris mancipia, comedones, lurcones vocabant, qui nullos ieiuniorum dies obseruarent, qui perpetuò, quanquam legibus vetarentur, nihilominus carnes esitarent. Ab iis se plagam pestiferam accipere, multúmque suorum numerum ac fœdè imminui. Cuius præclari instituti, quoniam Lutherum auctorem sciebant, asperè & acerbè in illum inuehebantur, dicebántque hominem nihil nisi carnem fuisse: nihil nisi de ventre, & libidine explendis cogitasse. Hæ querimoniæ generales erant, seu communes omnium animantium, quas cum su-

spiriis & gemitibus edebant: pleræque etiam, quibus natura tenerior, cum lacrymis. Illæ autem querelæ ouium erant propriæ. Nos, inquiunt, leonum feritas non attingit, prorsus illæsas dimittit, victa videlicet nostra mansuetudine, & innocentia. At homines leonibus crudeliores sibi à contrucidandis, & immaniter deuorandis ouibus temperare nolunt. Haud eos mitigat ingenium nostrum mitissimum: non deliniunt mores simplicissimi: non flectunt quos afferimus fructus vberrimi. Lacte eos pascimus, & sapidissimis caseolis, lana vestimus, agnos etiam toties parimus, & fœtura gregem supplemus, nullóque impendio, pauxillo fœno, & arentibus ac detonsis pratis alimur. At illi cum matribus agnos mactant nullo discrimine. Nos deinde lanios & carnifices istos non solum nutrimus mortuæ, quemadmodum viuæ feceramus, vt eos lana nostra operiremus: sed pellibus insuper nostris hyeme & æstate contegimus. Et nos (excipiunt boues) nisi araremus, quid ederet genus hominum? O ingratos. Postquam tot annis iugum tulimus, & aratro seruiuimus, ad mamacellū furiosè pertrahimur, securi percutimur, & occumbimus. Sic visum superis: sic nos ad pileum, hoc est, à seruitute ad libertatem vocamur. Sub hæc clamabant miserabiliter ac flebiliter hœduli, & porcelli, qui cum parentibus ad comitia venerant. Et nos vix dum nati ad culinas portamur, ibique sanguinem cum lacte materno profundimus. Quomodo autem sibi de nobis escarias voluptates faciant, docet tam diuersa carnium nostrarum coquendarum condiendarúmque ratio.

Por-

Porcellus dat fercula duûm & triginta generum, hœdus quatuor & triginta. Quam benè philosophati sunt isti carnium gurgites, istæ voragines? Hinc conuersi ad capras & hircos: beati vos, inquiunt hœdilli, quos & propter maleolentiam auersantur plerique, & propter carnes parum salubres rarò & tardè occidi, atque à paucis, iisq; pauperibus tantummodo comedi contingit. Audiebant hæc illi non valdè æquis auribus, veritas enim odium parit: sed filiis tamen, iisque adhuc pueris, & ideò inconsideratius locutis ignoscendum putabant. Longum esset recensere, quid aliæ cicures, & quadrupedes in sorte sua lamentanda dixerint. Inter feras cerui & lepores admodum quærebantur, & illud præcipuè exaggerabant, quòd nullum pœne splendidius agitaretur conuiuium, vt ipsi in patinis apparere non cogerentur. Et hæc mea quoque gloria est, inquit aper: qui cum contra dentes canum venaticorum, contra venabula etiam venatorum meis me dentibus egregiè defendam, contra hominum dentes defendere non possum. Secutæ sunt auium lamentationes, inter quas aquila dicebat: meritò ob eximiam generis sui nobilitatem se à cocorum cultris excipiendam. Capones non id solum dolebant, quod necarentur, verum etiam quod dempta virilitate semiuiri, & eunuchi viuerent, nec sibi, sed dominorum gulæ pingueſcerent. At nos, ô fratres, aiebant galli gallinacei, magis queri, iustiúsque possumus, qui cum vxoribus nostris tanta commoda heris conciliamus. Siquidem pullis gallinaria replemus, ouorum myriadas suppeditamus, quibus sani ægrotique

tíque veſcuntur, & quorum vſus eſt ſaluberrimus. Nos pro horologio ruſticis & vrbanis ſumus, familiámq; & artifices ad conſueta opera, diem aduenientem cantu noſtro ſalutantes, excitamus. Et ſicut vos oues non liberat cædis periculo veſtra lenitas, ſic neque gallos ſua vigilantia, neque gallinas ſua fœcunditas & maternitas. Nulla eſt enim auis, nulla beſtia (ſit venia dicto) quæ tanta charitate complectatur liberos ſuos, vt gallinæ. *Volebat etiam deplorare ſuam in iſto genere infœlicitatem cuculus: ſed omnes volucres ordientem obturbarunt, & aquila eum tacere iuſsit. Eſt enim ob ingratiſsimum animum, atque ob ſceleratiſsimam* impietatem ſuam omnibus odio. Qua gratia? quia propter ſummam timiditatem qua præditus eſt ille nequiſsimus, nec ſuum ſibi nidum conſtruit, nec pullos ſuos ipſe excludit, ſed ouum in alienum nidum infert, ac ferme in currucæ, cuius oua nonnunquam exſorbet. Ignauum enim ſe, ac minimè aptum agnoſcit, qui poſsit pullis ſuis neceſſaria prouidere. Quæ, curruca inquam, cum inter ſua hoc reperit, tanquam proprio ſimulincubat. Poſtmodum excluſis pullis, quoniam cuculus magnitudine & viribus cæteros antecellit, quidquid ſedula mater alimenti aggerit, ſuppoſititius hic aliis præripit. Quare pulli reliqui fame moriuntur. Fouet etiam maiore cura hunc mater, quia propter corporis magnitudinem impenſius eum amat, & miratur. Aliquando cuculus, vbi iam robuſtior euaſit, alios pullos fratréſque ſuos deuorat. Tandem vbi maturitatem ſuam eſt conſecutus hic impius & execrabilis pullus, videte, quam tragicum colo-

colophonem addat: curricam à qua excluſus, & diligentiſsimè nutritus eſt, crudeliſsimè dilaniatam abſumit. Hoc modo gratias refert pro beneficiis. Hinc illum deteſtantur volucres, nec vllam cum eo communionem ineũnt, vellicant etiam minimæ. Illuceſcebat ſecundus dies, quoad conſilij capiendi deliberationem acceſſerunt: nam primus in conſalutationibus, lamentationibúſque mutuis conſumptus eſt. Quæſitum, quænam tandem via emergere ex tantis ærumnis, laniorúmq; & cocorum manus euadere poſſent. Dictæ ſententiæ potiſsimum duæ: Vna vt quæ animantes feræ eſſent, diligentem darent operam ne caperentur. Omnes autem, & feræ, inquam, ſi captæ eſſent, & quæ in ſtabulis naſcerentur, ſe, cum ad cædem raperentur, quam generoſiſsimè, acerriméque defenderent, dentibus, vnguibus, vngulis, roſtris, cornibus, clamoribus, toto corpore, neruis omnibus: ſic fore vt ſi non ſingulæ, permultæ quidem liberarentur, nec ſine malo ſeſe iugulare molientium. Quorſum enim eas natura his armis, niſi contra lædentes inſtruxiſſet? quis autem magis læderet, aut contra quem eſſet magis iuſta ac neceſſaria defenſio, quam qui interitum machinaretur? Altera ſententia tutior, & melior, & in plures probata hæc fuit: vt inueſtigarent virum quempiam ſarcophagiæ minus amantem, prudentia & doctrina inſignem, qui hoc oneris ſuſciperet, vt legatione animalium cauſſa ad orbis totius monarcham fungeretur, quem expoſitis rationibus, cur animantes cibi gratia interfici non deceret, & ſimpliciore victu collaudato ad carnes edicto capitiſq;

ſup-

ſupplicio propoſito vetandas impelleret. Verum enimuerò, quia iam Auguſti, Tiberij, Caligulæ, Claudij, Nerones, Domitiani nulli eſſent, penes quos rerum ſumma vniuerſúmque imperium erat olim, viſum eſt faciendum, ad præcipuos Reges ac Principes mittere, quorum exemplum reliqui lubentes imitarentur. Hoc quanquam laboris non modici, multíque temporis futurum apparebat, ſperabant tamen intra annum poſſe confici negotium, & quædam animalia robore ac celeritate præſtantia legato vehendo terga ſua offerebant. Acceperant famam de Pythagora philoſopho, qui in hac cauſſa concionibus & diſputationibus non mediocriter laboraſſe, vehementérque hominibus carnium ſeu animalium eſum diſuadere conatus eſſet. Hunc quia perſapiens, & magnæ auctoritatis, ſibi adeſſe optabant: neſciebant tamen vbi hominem inuenirent, & quò accerſitum mitterent. Erant ergo mirum in modum ſollicitæ, angebantúrque in medullis. Nam aut hunc, aut nullum mittendum vno conſenſu decernebant. Ecce tibi è boue (quod animal præcipuè miſerari ſolebat) in quem paucis ante diebus immigrauerat, vox auditur: coram adſum, quem quæritis, Pythagoras ille Samius. Túne? inquiunt illæ. Ego ipſe, ait. Mirari & obſtupeſcere omnes re ſubita & inopinata, gratularíque mutuùm de inuento Pythagora. Sed quid tum incæptarent? bouémne humana lingua loquentem mitterent? quis non præſtigias interpretaretur? Dum hærent, & incertæ feruntur, cernitur in medio homo canis aſperſus caput, promiſſa & niuea barba, aſpectu ipſo ſanè vene-

venerabilis, séque Pythagoram dicit. Circumsistunt animantes, manus supplices tendunt, obsecrant, ne se deserat. Spondet operam suam. Atque vt sciatis, inquit, rectius, quantus patronus vester semper fuerim, & quid spei impetrandæ salutis ac libertatis concipere debeatis, summam referam eorum, quæ consueuerim contra σαρκοφαγίαν disserere, & in quam sententiam cum Principibus super negotio vestro acturus sim: quibus tamen magis precibus & lacrymis, quam argumentis persuadere oportebit. Nos verò, respondent animalia, attentè libentérque aures damus. Tum illum hunc in modum locutum esse perhibent. Cum tellus tam varia támque multa frugum genera effundat, poma mitissima, dulcissimas vuas, saluberrimas herbas: cum non egeamus lacte, non melle, caseo, butyro, pane optimo, quid adeò sæuire libet in animantes, earúmque cædibus ventri ignauissimo parare delicias? Satis profectò palam est, eos qui carnibus pascuntur atrociores immanioréque bestiarum imitari, vt dracones, tygrides, pantheras, leones, lupos, vrsos, quarum victum norunt omnes. Quàm ferum os, quàm inclemens animus fuit eorum, qui primi animalium cadauera mandere potuerunt? animalium dico, quæ paulò ante balabant, mugiebant, cantillabant, mouebantur, volitabant, ambulabant? Quomodo istorum oculi aspexerunt insontes pecudes iugulari, excoriari, minutatim, & in frusta concidi? quo pacto sustinuerunt nares fœtorem, gustatus saniem, & succos lethalium vulnerum? Quæ est ista crudelitas, vna viscera in alia, vnum corpus in aliud immergere

gere? non posse vnum animal viuere, nisi alia innumera pereant? Delectat miseras animantes viuere, non minus quàm vos homines: quas tamen exiguæ caruncvlæ gratia hoc lumine spoliatis. Quas illæ voces, quos gemitus iugulandæ emittunt? Nonne deprecationes vobis videntur? quasi dicant: non recuso mori, si te necessitas cogit occidere, iniuriam deprecor. Interfice vt cibum habeas, noli interficere, vt suauius edas: vt *fami* occurras, non vt luxuriæ seruias. Ne excrucies, ne insultes, misereat te potius. *Quanto tumultu clamoris, & latratu canum cerui, quanto lepores agitantur? Alicubi boues antequam mactentur*, pueris dantur, vt eos funibus per vrbem trahant, & diuexent, quo carnes meliores reddantur. Porci similiter circumaguntur eadem de caussa. Includuntur in angustum locum anseres, vt se commouere nequeant, & ventri saginantur. Quibusdam auibus præligantur oculi, vt *amplius pinguescant*. Ad ipsas carnes opus est etiam melle, oleo, variis embammatis, & aromatibus, quibus ita eas condiunt, vt condimentis sepeliant. Vtrum his necessitas expletur, an gula irritatur? A natura non esse animalium esum manifestè ostendit humani corporis constitutio. Non habemus adunca rostra, non vngues prominentes, non calorem spiritus, quo carneas moles concoquamus. Carnes crassitiem generant, mentem obtundunt, malè digeruntur. Qui illis abstinent, melius valent, ingeniis sunt acutioribus, diutius viuunt. Volebat plura Pythagoras, sed coorta bestiarum eiulatio vocem interrupit. Succlamant, benè omnia ô Pythagora,

da

date in viam quamprimum, & legationem nobis anno sequenti hoc eodem tempore, eodémq; loco renuntia. Discedit ille, nec ita multùm progressus, inuenit Empedoclem, & Porphyrium, quibus eadem de sarcophagia mens & sententia iam pridem. Exultat, persuadet vti secum proficiscantur: narrat omnia quæ acciderint. Trigesimus iam annus agitur, ex quo hæc facta sunt. Quid effecerit, nos incertum habemus: illud certissimum est, æquè, nunc & liberrimè carnes comedi, & comesum iri, quoad homines erunt, quantumcunque id nolint detestentúrque animalia, & cum iis Pythagoras, Empedocles, & Porphyrius.

ANNOTATIONES.

EXTRA SOLVM PATRIVM) *Solum non modo terra est, sed omne quod sustinet, à soliditate dictum scilicet. Vnde & Virgil. de mari 5. Aeneid. vastis tremit ictibus ærea puppis, Subtrahitúrque solum. Et Ouid. de cœlo, 1. Metamorph. Astra tenent cœleste solum, formæq; deorum.* IGNOBILIORES RELIQVIS ANIMALIBVS) *Terrestribus animantibus imperfectiores esse pisces, etiam volatilibus, hinc intelligi potest perspicuè. Temperamentum corporis eorum est admodum imperfectum, quod ex eo liquet, quia parum nutrit, & exiguam vescentibus alimoniam suppeditat: quamobrem illorum esus non vetatur iis, quibus ieiunia & corporis afflictationes indicuntur. Est item in illis conformatio & distinctio membrorum obscurior, omnésque sensus*

tam exteriores quam interiores imbecilles atque imperfecti: degunt enim in aqua, quæ corpus est aere multo crassius ac spissius. Nec possunt vnquam assuescere ad homines, & mansuefieri, nec se contrectari patiuntur, nec possunt quidquam doceri. Hæc copiosius D. *Basilius, Homil. 8. in Hexaëm. De delphino tamen mira sunt quæ scribit Plinius lib. 9. cap. 8. Plutarchus & alij.* CVM IMPERIO REGALI) *Vt aliis animalibus, & volucribus quoque inter se, sic aquilæ cum trochilo auicula inimicitiæ sunt. Caussam, si credimus, aiunt esse, quoniam rex appelletur: quod vtique sibi ferendum non putat aquila.* DIIS DEABVSQVE IN SACRIFICIO) *Orationem bouis, aut cuiusuis alterius animalis immolandi ad expiationem, vide apud Arnob. lib. 7. non longè à principio. Sanè pulchra est, & luculenta.* SIC VISVM SVPERIS) *In rebus aduersis & afflictis cum caussam earum non videbant, aut in suis casibus deos quodammodo accusare ac reprehendere tanquam parum iustos volebant, sic sese consolabantur, aut sic loquebantur. Sic diis visum, & similibus formis. Virgil. 3. Æneid.*

Postquam rex Asiæ, Priamiq; euertere gentem
Immeritam visum superis.

Et 2. Æneid.

cadit & Ripheus iustissimus vnus
Qui fuit in Teucris, & seruantissimus æqui.
Diis aliter visum.

Horat. Oda 33. lib. 1.

Sic visum Veneri, cui placet impares

Formæ

Formas atq; animos sub iuga aheneа
Sæuo mittere cum ioco.

Plaut. Amphit. *Ita diis placitum est, voluptati vt mœror comes consequatur. &* Rud.

Hoc Deo complacitum est, me hoc ornatu ornatam
In incertas regiones timidam eiectam.

QVÆ TANTA CHARITATE) *Videtis fratres, inquit D. Augustinus, quemadmodum gallina infirmetur cum pullis suis? Nulla enim alia auis, quòd sit mater, agnoscitur. Videmus nidificare passeres quoslibet ante oculos nostros: hirundines, ciconias, columbas quotidie videmus nidificare: quas, nisi quando in nidis videmus, parentes esse non agnoscimus: gallina verò sic infirmatur in pullis suis, vt etiamsi pulli non sequantur, & filios non videas, matrem tamen intelligas. Hactenus ille. Atq; idcirco Seruator, cum summam in genus nostrum & effusissimam charitatẽ suam vellet ostendere, aptiorẽ similitudinem, quam gallinæ congregantis sub alas pullos suos, non inuenit.* OB SVMMAM TIMIDITATEM) *Adeò timidus est præ cæteris auibus cuculus, vt à minimis quibusq; auiculis conuellatur, & earum conspectum fugiat. Quare quidam hominem minima quæque expauescentem* ἱερογλυφικῶς *per cuculum significarunt. Hinc etiam conuicia illa, siue quempiam adulteræ vxoris maritum dicere velimus, siue ignauum, siue stupidum, aut nullo animo præditum, vt cuculum appellemus.* DE PYTHAGORA PHILOSOPHO, QVI) *Videndus Ouidius 15. Metamorph. De sarcophagia, duos libellos Plutarchi legẽt studiosi.* PAVCIS ANTE DIE-

BVS IMMIGRAVERAT) *Satis nota est μετεμψύχωσις, quam Pythagoras & alij quidam docuerunt. Eos Homil. 8. in Hexaëm. vituperat grauiter D. Basilius, cuius verba subiecimus. Elatorum arrogantiúmque philosophorum fuge deliramenta, quos haud pudet animas suas, & equinas atque caninas eandem in speciem collocare: qui seipsos etiam, & mulieres olim, & frutices asserunt, & æquoreos pisces fuisse. Ego verò pisces quidem illos olim fuisse non ausim dicere: eo tamen tempore, quo ista scribebant, expertes magis rationis quam pisces fuisse vehementer assererem atque contenderem.* EMPEDOCLEM ET PORPHYRIVM) *Scripsit & Porphyrius libros* περὶ ἀποχῆς ἐμψύχων, *& idem fuit dogma Empedoclis. Propterea non ineptè comites eos Pythagoræ legato dedimus, cum vtriusque eadem fuerit sententia.*

PROGYMNASMA OCTAVVM ET TRICESIMVM.

Historiologia.

EVPHRONIVS, SECVNDINVS, PERPETVVS, EGESIPPVS.

EVPHRONIVS. Ha ha. S. Quid vult de improuisò risus? EV. Subit me recordatio, Secundine, illius tam ridiculæ historiæ, quam inter deambulandum ante hoc biduum mihi Perpetuus noster recensuit, cum in eam forte ex sermone

mone quodam incidisset. P. Fuit perquam faceta, eámque tibi etiamnum periucundam videri lętor: nihil enim malo, quam hilarari te quibuscunque modis: ne quotidiana ista hospes tua, melancholia inquam, te conficiat. EG. Estne vt possimus nos duo quoque huius vestræ hilaritudinis participes fieri? EV. Est quidem Egesippe: sed vt rem fatear, altera narratio tam suauem risum, & tam festiuæ delectationis fructum mihi non pareret: est enim vt ipse nosti, cum aurium fastidio quodam coniuncta rerum quamuis lepidarum iteratio. Quare seorsim & opportunius Perpetuum de illa historia vobiscum communicanda rogabitis, ne ego bis cramben. Nec dubitare queo, quin tu, Perpetue, vt es huiuscemodi leporum obseruandorum perstudiosus, plura teneas illius generis: de quibus vt vnum hoc tempore in medium proferas, istisque sodalibus nostris illius tuę, de qua paulo ante mentionem habebam, narrationis desiderium leuias, mea etiam causa te oro: vis enim, vt dixisti, quoniam me nimium frequens tristitia occupat, modis omnibus ad hilaritatem animum meum traduci, ne opprimar: in quo præclarè tua erga me incredibilis humanitas elucet. S. Nos idem abs te contendimus. EG. Quia contigit quod diu optauerāmus otium, & conuenimus homines multis inter se officiis coniunctissimi, da nobis tribus, vt quod Euphronius de te existimat, & cui nos suffragamur, etiam ista luce, vt aliâs, re ipsa comprobes. En vt oculis in te vnum coniectis, nos audiendi cupidissimos ostendimus. P. Deprehensum equidé me & conclusum planè sentio, nec honestè patet

vllũm effugium. Ne igitur vos diutius demorer, audite quippiam, ex quo illam etiam vtilitatem percipietis, quòd artium liberalium ſcientiam in præſentiſsimis periculis, acerbiſsimiſque caſibus magno ſubſidio, & ſaluti eſſe poſſe perſpicietis. Nam quod de Aſtrologia narrabitur, id ſimili ratione de cæteris intelligatur: cum hoc tamen, vt cauti ac prouidentes ſint, qui ipſis tum vtẽtur, qualis Hiſpanus ille fuit. EV. Hiſpanus? quid is tentauit? quid machinatus eſt? P. Ferdinando Magalliano duce per Indias Hiſpani cum nauigarent, eáſque terras & inſulas explorarent, euenit, vt apud quoſdam barbaros aquationis, & commeatus petendi cauſſa excenſionem facerent. Illi, vt erant præ cæteris immanitate efferati, neutrum aduenis, quanquam ad omnes preces obteſtationéſq; deſcendentibus gratificari voluerunt. Quod ſi vim facerent, ſe paratos ad illos contrucidandos non obſcurè ſignificabant. In extremas adducti anguſtias quid agerent? quid conſilij caperent? quo ſe verterent? Ad ipſum iam leti limen fame ſitíque perductos ſe videbant, nec vlla ſalutis expediendæ ſpes dabatur. Vehebatur illa claſſe inſignis Aſtrologus, qui die ſuperuenturo, certa hora ac momento ſolem luna orbem ſubeunte tantoperè defecturum præſciebat, vt ſtellæ interdiu, perinde ac noctu micarent: quod naturæ portentum illorum barbarorũm nemo adhuc aliquando conſpexerat: nec enim quotquot annis ſol deficit: nec ita ſtatim, vt in quauis parte mundi defectio illa noteſcat. Hic ergo Aſtrologus epibatas & claſſiarios bono animo eſſe iubet, hortatúrque, vti denuo

nuo agrestes illos mortales, seu belluas potius supplicatum adeant, & miſceant precibus minas. Niſi confeſtim quæ petant ſuppeditent, craſtino die ſub talem horam (quam exprimebat) viſuros in cœlo indicium manifeſtiſsimum, quantopere Hiſpanorum Deus ipſis accolis iratus: quantáque ſupplicíorum diritate mox ſine vlla miſericordia in eos graſſaturus eſſet. Barbari preces iterum pro nihilo ducere, minas irridere. Procedit dies, nulla vſpiam in ſublimi conſpecta nubecula, ſereniſsimus & puriſsimus. Ecce ſub meridiem, ea ipſa hora, quam Hiſpanus nominauerat, ſolis nitidum caput obſcura ferrugine paulatim tegi ac nigrore ſanguineo deformari, ſuúmque lumen mundo penitus negare. Indigenæ nouo metu trepidare, voces miſerabiles fundere, & mutua miſeratione collacrymari. Deindé vltro ad naues curſu ferri, panes, carnes, fructus, aquam, & quidquid cibariorum in promptu eſſet, quidquid etiam Hiſpani vellent, affatim elargiri, obſecraréque, vti numinis iras precibus mollirent, ſuíſque ceruicibus intentatam vindictam auerterent. Quid illi? cadunt in genua, Deo vota nuncupant, ac velut exauditi, ſupplices conſolatione deliniunt, breuíque interuallo diuinæ rurſus clementiæ erga ſe argumentum viſuros (luna ſcilicet, quæ orbis ſui opaci & obſcuri obiectu ſoli caput obſtruit eáſque creat tenebras recedente) polliceri. Id quod factum eſt. Lætati incolæ ſupra quam credas, ſoluentes Hiſpanos cum bonis ominibus & laudibus proſecuti ſunt. Illi ſuo Aſtrologo gratias ampliſsimas egerunt. EV. Ineſt in hac hiſtoria ſagacitas & lepos, méque illius mo-

net, quæ ſcripta eſt de Pericle. Nam cum Athenienſium claſſi centum & quinquaginta nauium præfectus eſſet, iámque triremem conſcendiſſet, vt nauigaret, ſol deficiens tenebras rebus induxit. Cæperunt nautæ animos deſpondere & velutioſtento infauſto contremiſcere, ipſéq; gubernator quid facto opus eſſet hęſitare. Hic Pericles chlamydem ſuam eius vultui cum obieciſſet, rogauit num quippiam mali euenturũ ex illa re crederet. Illo negante: quid ergo hæc res ab illa differt, niſi quod maius quiddam chlamyde eſt, quod ſoli opponitur? Hoc dicto omnes metum poſuerunt. Aliter accidit Niciæ, qui pauore huiuſmodi defectionis conſternatus, claſſem veritus eſt portu educere, atque ita opes Athenienſium afflixit. Fuiſſet etiam Romanus exercitus in terrorem datus defectu lunæ, niſi eum prædixiſſet, & cauſſam expoſuiſſet Sulpitius Gallus. S. Quod initiò affirmabas, Perpetue, artes ingenuas aliquando in periculis aduerſiſque caſibus præſidium & ſalutem afferre, ſi quis modo iis ad tempus vti ſciat, id arbitror Æſopum docere voluiſſe illa fabula de cygno & anſere. EG. Audire lubet. S. Homo diues anſerem ſimul & cygnum, illum quidem gulæ & ventris, hunc autem cantus gratia domi in ornithrophio alebat. Cum iam tempus veniſſet occidendi, aſſandíque anſeris, eſſétque nox, qua alter ab altero diſcerni non poſſet, abreptus eſt pro anſere cygnus. Qui poſtquam cantu mellitiſsimo naturam ſuam patefecit, vita donatus ac dimiſſus eſt. Hic cantus non aliud inſinuat, quàm vocem litteratorum, qua ſæpenumero illi & magnas commoditates

tates compararunt, & vitam retinuerunt, vbi anseres, hoc est indocti homines, & à Musis alieni grauissimè afflictati sunt. P. Ad idem confirmandum valere puto etiam quod de Arione citharædo & delphino piscè commenti sunt poetæ. EV. Fabulas istas & legimus & audiuimus sæpius: nunc historias abs te, Perpetue, hilariores requirimus. P. Absurdum verò aliunde corrogare, quo abundes domi. EG. Non ita est, pauperes sumus, & quod nobis deest, tibi etiam supereſt. P. Non ergo hac vnica narratione contenti estis, vt video. EV. Quî possimus? P. Vestrum aliquis vicissim me oblectet, si ego vos vnica ista historia oblectaui: nam audiendo quam dicendo iucundiora fiunt, quæ alioqui iucunda sunt: videntur enim noua: noua autem gratiora, quia nouam, hoc est, ante nondum perceptam voluptatem pariunt. EV. Iocóne, an seriò? P. Prorsus seriò. EV. Commemini haud illepidæ historiæ, quam tua causa, Perpetue, potissimùm referam, vt tibi de tuis quasi grates hoc modo persoluam. Sed redibis tamen ad narrandum, vbi ego conticuero. P. Auscultò cupidè: & de reditu ad narrandum videbitur. EV. Hæc mea docebit nonnunquam singularem amorem esse filiorum in parentes: quanquam illud certum est, vniuersè parentes magis diligere, minus autem diligi. Homo fortunatus & locuples animam editurus testamentum condidit, clausúmque & obsignatum filiis tradidit, præcipiens, vt ne aperirent, antequam ipse naturæ concessisset, statímque postea quod iuberentur efficerent. Moritur pater, illi testamentum resignant, inueniunt eum suspicatum, ex tri-

bus vnum solum ex se genitum, suúmque ac germanum esse filium, duos, ex adulterio videlicet vxoris, alieno semine procreatos. Mandat, vti extinctum corpus suum sagittis petant, illéque solus sit hæres, qui propius ad cor sagittam miserit. Venitur ad magistratum, videtur atrox, & repugnans naturæ, filios in paternum cadauer iaculari. Nihilominus statuitur, si hæreditatem cernere velint, iussum patris exsequantur. Alligatur corpus ad columnam, cuíque arcus datur cum sagitta. *Duo seniores iaculantur, pectus ambo tangunt. Tertius, idémque natu minimus detrectat, seséque auertens, & illacrymans, arcum & sagittam confringit, inquiens: vos hæreditatem habetote, ego tam crudelis esse non possum, vt sagittam iaciam in charissimum patrem meum.* Iudices attoniti decernunt vno consensu, huic ex testamento hæreditatem deberi, qui proximè ad cor patris accessisset: quia nimirum maximè eum, & *vt legitimus germanúsque filius dilexisset.* Renuntiatur ergo hæres ex asse solus ille, duo alij tanquam spurij exhæredes fiunt. P. Sine dubio elegans historia, quæ simul patris illius ingenium ad eliciendam veritatem in re dubia pulcherrimo facto indicet. Credo equidem memorem fuisse iudicii illius Salomonis inter duas meretrices de infante viuo delitigantes, cum hoc testamentum faceret. Sic Claudius Imp. vt scriptum est apud Suetonium, fœminam non agnoscentem filium suum, dubia vtrinque argumentorum fide, ad confessionem compulit, *indicto matrimonio iuuenis.* EV. Perge nunc in narrando, ne excusationem vllam afferas. P. An vos histo-

hiſtoriarum cornucopiæ me putatis? EV. Theſaurum quidem certè. EG. Promptuarium. S. Promum condum ego te appello, ſi pateris. P. Patiar ego, modo veritas etiam patiatur, de quo vos videritis. EV. Quod vereris, ego præſtabo. Narra quæſo. P. De pietate filij in parentem mortuum memorauit Euphronius: ego de pietate filiæ in parentem quem putabat extinctum, ſed adhuc anhelitum ducentem reperit. Audite quęſo, & de Ænea cogitate, qui patrem æuo feſſum humeris ſubiens, occidente iam Troia ſecum extulit. Profectò hoc quòd dicam cum illo contendit. EG. Euge Perpetue. P. Cum annis ſuperioribus in Gallia Hugonotarum ferueret impietas, vaſtarétque vrbes, templa dirueret, orthodoxis facultates, vitam & ſanguinem eriperet, fuit inter præſidiarios cuiuſdam arcis, quæ oppido imminebat, Catholicus, cuius in eodem oppido manebat vnica filia, annos ſedecim nata. Hæc arce ab Hugonotis occupata, cum patrem occiſum iam crederet (ducentos enim cõtra datam fidem crudeliſsimè ſtatim necauerant: alios magno numero è rupis faſtigio præcipites deturbauerant) ſola in arcem aſcendit, per medias hæreticorum acies animo imperterrito penetrat, aceruos cadauerum ſcrutatur, tandem patrem inuenit, multis illum quidem affectum vulneribus, ſed trahentem adhuc ſpiritum. Eum, ô pietas, ſublatum humeris, inſpectantibus & ad miraculum attonitis hoſtibus domum deportat: nec ſolum vitæ, verum etiam ſanitati reſtituit: tam pia fuit huius eximiæ puellæ ſeduliſas, & tam ſedula pietas. Res geſta eſt apud Moruaſium ad littus Rhodani

dani ſitum in Comitatū Venetico. S. Digniſsima virgo, cuius nomen nunquam intermoriatur. EG. Quin illa quoque digniſsima omni pręconio filia, de qua D. Cyprianus in epiſtolis. Quæ Numidici patris, propter Chriſti confeſsionem ſemiuſtulati, lapidibúſque obruti cadauer, tum ſollicito pietatis obſequio inquirit, ſemianimem inuenit, extraxit, refocillauit, ad vitæ integritatem & valetudinis ſoſpitatem amantiſsima cura reparauit. En, quam ſimile factum? S. Simillimum. Digniſsima item illa humilis & ignobilis pûerpera, quæ ſupplicij cauſſa carcere incluſa matre, cum impetraſſet aditum, à ianitore ſemper excuſſa eſt, ne quid inferret cibi, deprehenſa eſt vberibus alens eam. Quo miraculo matris ſalus donata pietati eſt, ambæq; perpetuis alimentis, & locus ille eidem conſecratus deæ, templo pietatis condito in illius carceris ſede. EV. Fuit alia non Romana, quæ patrem ſuum conſimili fortuna affectum lactauit, cūm eum tanquam infantem pectori ſuo admoueret. Hanc quoq; illa gloria vehementer dignā iudicatote. P. Digniſsimæ item illæ mulieres Germanicæ, quæ viros ſuos à certiſsimo interitu fraude pia liberarūt: iam enim ab amore liberorum in parētes, ad amorē cōiugū in maritos tranſibim⁹. EV. Quod factum harū mulierum? P. Dulce inprimis ad audiendum: quod ego quā breuiſsimè potero perſtringā. EG. Vt eſurio iſtū bolū? P. Cū Imperatori Conrado annis multis cum Guelfo Principe Bauarorū, qui aliquot oppida Sueuiæ tenebat, vario euentu pugnatum eſſet, tandēm bellum omne Vinsbergā compulſum eſt, quo ſe Guelfus receperat, omnéſq;

vires

vires suas contulerat. Expugnatus fame, acceptis à victore conditionibus se dedidit. Statuit Imp. vti Guelfus, Barones, & nobiles vincirentur, & in custodiam traderentur, quô deinde tanquã in rebelles animaduerteret, vrbs diriperetur, ciues vitã & libertatem retinerent. Tum Guelfi, aliorúmq; nobilium vxores priusquam portæ reserarentur, ab Imp. petiuerunt, vt sibi concederetur, abire saluis, asportantibus secum, quantum vnaquæq; asportare posset. Id cum clementissimus Princeps libenter dedisset, & hostes auro, gemmis, pecunia, mundo muliebri onustas mulieres ex vrbe egredientes se visuros arbitrarentur, longè aliud, sæclis omnibus memorandum viderunt. Nam his, quę dixi, omnibus contemptis, quælibet virum suũ humeris impositum, paruos liberos in sinu gerens, cum lacrymis per media Imperatoris castra exportabat, tantíq; facti dux ante omnes fœmina princeps Guelfi vxor erat. Concurrebat miles ad spectaculum, alij sortem humanam miserabantur, alij mulierũ pietatem in cœlum tollebant. Ipse quoq; Imp. tumultu excitus, philostorgia ista vehementer commotus, continuò iras ponit, & misericordiã capit erga miseros: quíq; antea hostes non sine difficultate, nunc seipsum glorioſiore victoria facillimè vincit. S. Mihi quoque commouisti animum, vt vix teneam lacrymas. Habéne aliud facinus simile? P. Nunc quidem huius generis sat multa, quæ inquam ad philostorgiam pertinent. Sigismundi Imp. qui multis magníque virtutibus floruit, ingeniosum factum cum retulero, finem faciam & loquendi & audiendi: nam hinc à vobis digrediar. Seruierat ei quidam

dam admodum diu, & seruierat fideliter ac diligenter: nec tamẽ huius fidelitatis ac studij sui erga dominum aliquod insigne præmium acceperat. Euenit vt Imp. suscepto itinere per aquulam equo veheretur. Is equus, cum ibi vrinã facere incæpisset, adductis frænis constitit Imp. Tum ille seruus cum iumento suo præteriens, & subridens: equus iste, inquit, domini sui morem imitatur. Miratur & dictum & audaciam Imp. hominem repente adesse iubet, & enuntiare, quid tam vrbanè iocatus esset. Respondit. Bestia hæc meit in locum, vbi iam ante aqua cernitur: sic tu Imp. illis largiris qui habẽt. Intellexit ille, à veteri & fideli famulo tenacitatẽ sibi, & ingratũ animum exprobrari. Mihi quidem, inquit, voluntas nunquam defuit, te ac tui similes afficiendi bonis promeritis: sed scito Principum beneficia & munera nõ in eos qui meriti sunt, verùm in eos, quibus destinata sunt conferri consueuisse, nec illorum, sed istorum esse potius. Hoc tibi cum de via diuertero declarabo. Fieri curat pyxides duas, magnitudine formáq; simillimas, vnã auro, alterã plumbo implet, æquali põdere, seruũ accersit. Elige, ait, alteram harum pyxidũ, quarũ vna auro plena est, altera plũbo. Angitur ille, & ancipiti cura distractus, modo hanc, modo illam tollens ponderat, & vtram eligat etiam atq; etiã dubitat. Tandem sumit eam quæ plumbũ continebat. Cũ aperuisset. En, inqt Imp. nõ mihi voluntatẽ, sed tibi fœlicitatẽ defuisse aspicis. Indicare voluit vir sapientissimus hoc lepore, neminem sine Deo beatum esse. EV. Sic res sese habet. P. Vos valete in perendinum. S. Et tu quoque mi Perpetue vtinam semper valeas, etiam pugilicè.

ANNO-

ANNOTATIONES.

ALITER ACCIDIT NICIÆ) *Legatur Plin. lib. 2. cap. 12. Patricius de Regno lib. 16. tit. 16. & de Repub. lib. 2. tit. 2.* DE ARIONE CITHAROEDO) *Huius fabulam exsequuntur multis, & perspicuè Plutarchus in Conuiuio, & Ouid. 2. Fastor.* TANQVAM SPVRII) *Spurius appellatur, qui matre quidem certa, patre autem incerto natus est, à græca voce, quasi σποράδην conceptus. Conuenit in omnes, qui sine iusto patre nati sunt, qui vulgò quæsiti dicuntur, germanicè* Fündelfünder/ *inuenti, seu expositi. Vocantur etiam liberi naturales à Iureconsultis. Species spuriorum quinque. Ex concubinatu, ex scortatione, ex stupro, ex adulterio, ex incestu. Nothi hi soli dicuntur, qui ex concubina geniti sunt: hoc est, ex muliere libera, innupta, quam vir cœlebs domi concubinatus nomine solam habuit. Vide præterea quid de hisce vocibus scribat Bud. in Pand.* ILLA HVMILIS ET IGNOBILIS PVERPERA) *Hæc ex Plinio lib. 7. cap. 36. iisdem verbis. Ibidem Gracchi pietas in Corneliam, & M. Lepidi in Apuleiam vxores, & P. Rutilij in fratrem, & P. Calieni Philotimi in patronam narratur. Vide etiam Valer. lib. 5. cap. 4. de pietate in parentes.*

PROGYMNASMA NONVM ET TRICESIMVM.

Somnia, & quatuor constitutiones corporum.

SERVILIVS Cholericus, HYGINVS Sanguineus, BASSVS Melancholicus, EGERIVS Phlegmaticus.

SERVILIVS. Salutat te salus Hygine. Quibus te latebris occuluisti, & vnde huc ad nos sopore nondũ penitus excusso prorepsisti? H. A Cimmeriis Asiæ populis, à quibus Cimmeriæ dicuntur tenebræ. B. Mira sunt, nisi tu hæc etiamnum dormiens, & per somnium. *Quo id tandem modo?* H. Specus *montanus est prope Cimmerios, Somni* aula: eo iussa perferenda dedit nuntiæ suæ Iridi, quæ Diutûm incedit regina Iuno. Nam Halcyonen pro Ceycis Trachiniæ Regis, mariti sui incolumitate & reditu diutius sibi fruſtra supplicem esse noluit, cum is facto naufragio interierit. Mandauit ergo Somno per Iridem, cui ego mẽ comitẽ addidi mulieri per quietẽ Ceycis summersi imaginẽ obiiciat, vti votis posthac supersedeat. E. Fuisti tu in Somni regia? H. Fui. E. Et Somnum vidisti? H. Ita. E. Credo equidem: nam id oculi tui te etiam tacente loquuntur. Sed qualis ea regia, qualis iste Rex? H. Si benignam auribus datis operã, enarro. S. Benignã. H. In mõte, vt dixi, lõgo recessu spelũca visi-

visitur, quam nec matutini, nec meridiani, nec vespertini soles radiis suis vnquam perfundunt: nebulæ illic, caliginésq; continenter, & lux quædam maligna seu dubia, qualis esse consueuit, cum iam sera crepuscula noctem trahunt. Non audias ibi cantantem gallum, latrantem canem, stridentem anserem. Non cernas neq; cicur vllum, neq; ferum & indomitum animal. Vox humana illic inaudita, ventus nullus, strepitus aut fragor nullus, quies & silentium altissimum, ne quid turbare Somnum vel modicè possit. Emanat tamen ab imo antro tenuis riuulus, cui nomen Lethe, hoc est obliuio. Verùm is Somni otium tranquilissimúmq; statum adiuuat etiam, tantum abest vt impediat. In aditu, ante fores inquam, seges papauerum, & herbarum, è quibus succos expressos. Nox per terras spargere, & cum hominibus, tum cæteris animantibus soporem inducere solet. Ne autem ianua in cardine versata stridorem ederet, nulla illic ianua, neq; vllus custos, aut excubitor. Ingredimur, ecce in medio thorus altè extructus, lignum ebeninum, cuius colorem maximè fertur diligere Somnus, cui omnia nigra & atra sunt quam gratissima. Erant ibi culcitæ & culcitræ plumeæ mira mollitudine, sed nigræ, vt item stragula vestis, & toralia. Iacebat bonus ille Somnus porrecto corpore, membris resolutis, totus iners, oscitabundus, atq; languidus. Ex omni parte videbamus tanquam magnos & amplos exercitus circumfusos & circumuolitantes, innumerabiles rerũ figuras, quæ vocantur somnia, quas illum omnes genuisse mihi Iris affirmabat, quásq; dum procederemus suis dispellere ac

remouere manibus cogebatur: ita nos confertim appetebant. Vbi ad thorum accessimus, Somnus oculos ægrè attollere,& splendore vestis,qua velabatur Iris,vehementer eius acies offendi, iterum iterúmq; labi caput, summa pectoris mento percutere,& nescio quid mussare. Tandem se vtcunque vincens,cubito innixus,oculis conniuentibus quærit ab Iride, quam agnoscebat, quid à se velit. Illa quæ habebat mandata exponit. Ego interea cũ sopore luctari,& acriter obniti, qui me propter illam Somni vicinitatem acerrimè *inuadebat; nec minus interim quàm ille antea mento, summum pectus capite labante contingere. Sensit etiam* vim somnificam Iris,quod animaduertebam equidem & ipsa in digressu mihi retulit. Annuit postulatis Somnus,& cum inter filios eius tres quasi principatum teneant,Morpheus, cuius officium est homines imitari:Icelus siue Phobetor(*est enim bino*minis)qui bestias effingit:*Phantasus qui res inanimas*, primo illi ad Halcyonen adire, quæq; Iuno imperasset, voce admodũ fracta somniculosa trãsigere præcepit: moxq; per stratum, cadente rursum in puluinum capite se extendit, & cum ronchis quos illico trahebat ingentibus nos loco valedictionis dimisit. Puto nunc vos intelligere,quamobrem à principio dormitasse visus sim. B. Mirandum est magis te contra aduersarium tam potentem atq; dulcem resistere & repugnare potuisse,ac non deuictum corruisse. Ha ha ha,vt lepidus poeta est noster Hyginus? Cæterùm,quia in antro *illo* tam multiplices rerum formas intuitus es, nonne tum in mentem veniebat multarum, quas per somnum sæpenumero vidisses? nonne eas sibi recogno-

cognoſcebas? H. Immò veniebat, & recognoſcebam. S. Quas Hygine? H. Cernebam læta plurima. Eximias hominum facies, virorum ac mulierum, veſtes auro ſaturata, pulcherrimas picturas, ædes magnificas, ornatiſsimas ciuitates, amœniſsimos hortos, floridiſsima prata, viridiſsimas ſyluas, nobiliſsimas aues, & in iis phœnicem. S. Quid audio? phœnicem? H. inſtrumenta muſica, abacos aureis argenteisq; vaſis refertos, regali luxu apparata cõuiuia, comœdias, ſpectacula, ludos, choreas, pompas, conuentus amicorum, nuptias, & alia demum per quietem non rarò viſa. E. Delectabaris, credo, illo aſpectu. H. Quid credis? S. Non tu eodem in antro hos etiam ſomni filios videbas, iurgantes, ſeſe mutuùm pulſantes, lites contrahentes, rogos, incendia, focos, flammas, ſcintillas, carbones viuos, ferrum ignitum, fornaces ardentes, ignea deniq; multa? non concurrentes exercitus, pila, gladios, tela, tragulas, tormenta militaria? non illic videbas qui ſcanderent muros, qui in tecta malleolos conicerent, qui vrbes diruerent, puberes & impuberes interficerent? non alia poſtremò impetus, vehementiæ, iracundiæ, atrocitatis, ſæuitiæ plena? H. Etiam hæc. S. talia viſa per noctem ludunt mentem meam. H. Vel ex his perſpiciatur, tuam conſtitutionem calidam & ſiccam eſſe, qua ſunt cholerici: quos quidem deſcribunt homines in rebus agendis violentos & acres nimium, magno elatóq; animo, honorum oppidò ſitientes, ad iram furorémq; propenſiſsimos. S. Rurſus, etiam ad placabilitatem clementiámq; facillimos, ad accipiendã deponendámq; offenſionem molliſsimos. H. præ-

terea prodigos, cibi ac potionis auidiores, lucripetas, iustitiæ cultores, fidos, sinceros, dociles, ingeniosos. Quod ad corpus attinet, plerumq; membris oblongis & gracilibus, oculis recedentibus, aquilino naso, facie citrina, pectore lato & piloso, gressu incitatiore sunt, verba celeriter voluunt, sermo eorum durus & asper, vox arguta. Adde quod obscæna voluptate facilius inescantur. S. Et ex tuis somniis temperamentum corporis tui calidum & humidum, teq; sanguineum esse coniectet quispiam. Quod tamen ego inde iam pridem exploratius noui, quòd tristitiæ inimicus, quod vultu tam hilari atq; amabili, sermone dulci, ad risum pronus, affabilis, benignus, liberalis, ad artes ingenuas idoneus. Accedit, quòd non spernis delicatiora cibaria, nec vina notę probatioris, non diu, nec multum irasceris. Reliquas cõditiones tuas tuorúmq; prætermitto. Sunt nihilominus vobis perinde vt nobis cholericis sua vitia, & inprimis illarum illecebrarum ac voluptatum appetitus, quæ nihil habent coniunctũ cum honestate. H. Socrates quoq; naturâ mulierosus erat, sed virtute vitium reprimebat ac superabat. Eum nos imitabimur, statuemúsq; non esse malum sentire peccata, sed consentire peccatis, vt christianè loquar. B. Ego autem somnia somniare soleo lugubria, terrifica, mœsta, horribilia: nempe lacrymas, amissionem rerum charissimarum, sepulchra, cædes, funera & funebria. Me ipsum frequenter carnificis manu suspensum, aut decollatum iri iam condemnatum somnio, &, vt par est, mærore contabesco, lætitiaq; ingenti perfundor, cum euigilans merũ fuisse somnium

nium animaduerto. Quas ob res me dicatis licebit ſiccum & frigidum, planeq; melancholicum, cui atra bilis imperet quod fateor, idq; ſatis inſuper declarat deiectus ac triſtis vultus meus, amor ſolitudinis, & alia. H. Illa alia rectè ſubtices, ne tua tibi vitia exprobrare videare. Timidus omnis melancholicus, opinionum ſuarum retinens, ſuſpicax, tenax. B. Tace reliqua. Atqui valent ingenio, quod vnum & in prima cõmendatione ponitur ab omnibus; & tantum eſt bonum, vt morbos animi quamuis multos compenſet. Omnes ingenioſi melancholici, eſt apud Ciceronem ex Ariſtotele. Quaſi dicamus, omnes melancholici ingenioſi: nihil enim differt, vtrum dicas: omne ad riſum aptũ eſt intelligens ſeu rationis compos; an, omne rationis compos eſt ad riſum aptum. Vtrumq; verum, & vtrumuis ex altero efficitur atq; colligitur, viciſſimq; retro commeant, quod myſterium dialecticos non latet. Narret ad vltimum frigidus & humidus iſte Egerius, phlegmaticus & pituitoſus iſte Egerius de ſomniis ſuis. Quæ diuina inter dormiendum vides? quæ cœleſtium ſpecies ſecundùm quietem tibi offeruntur? E. narrabo, quanquam ſcientibus. Mihi quaſi in deliciis eſt ſomniare aquatica, fluuios, puteos, pluuias, niues, glaciem, piſces innatantes, ranas etiam in paludibus coaxantes. H. Iſtorum phantaſmatum permagnas vidi multitudines, quorum creandorum aliis Phobetor, aliis Phantaſus præerat. Atq; vt haſce ibi, tua videlicet ſomnia; ſic in his quas vnà habitamus ædibus ſomnolentiam, & in actionibus cunctationem ac tarditatem tuam video quotidie, mirorq;

te vsqueadeo quid de te sentiatur parui ducere, nec tenaciorem inesse tibi memoriam. Sed hæc phlegmaticorum ornamenta sunt: vt item pinguis & alba facies, carnosum corpus, infirmum pectus, angustiores venæ: quódq; inprimis laudandum est, à veneris oblectamentis alienus animus. E. Tu quidem me obiurgas, vt existimo, cum naturam phlegmaticam te interim describere simules. Noli dicere malè ne forte peius audias. H. Apparet esse cõmotum. Veritas odium, Egerj. Nihil est, accipite aliud. De quibus adhuc egimus somnia habitudinem & constitutionem corporis quasi parentem habent, vocanturq; naturalia. Certum est porrò, ex appetitione quoq; affectionéq; prouenire. Hinc esurientes cibum, sitientes potum, pueri vestes nouas, & ludicra sua, vt globulos, nuces & alia somniant. Præterea ex diligenti aut frequenti tractatione & studio atq; amore alicuius rei. Hinc Cicero in somnio Scip. Hîc mihi (credo equidem ex hoc, quod eramus loquuti: fit enim verè, vt cogitationes, sermonésq; nostri pariant aliquid in somno tale, quale de Homero scribit Ennius, de quo videlicet sæpissime vigilans solebat cogitare, & loqui) Africanus se ostendit illa forma, &c. Sic literis impensè dediti & sapientię percupidi libros tractant in somniis, magistros audiunt, docent, disputant. Honorum studiosi digitis monstrantur, & plausus ciuium suorum captant. Auari semper in pecunia numeranda & occultanda occupantur: oratores agunt causas: milites pugnant: nautæ nauigant: lusores ludunt. Carminum Claudiani ab hac disputatione haud abhorrentium memini.

Omnia quæ sensu volvuntur vota diurno
Pectore sopito reddit amica quies.
Venator defessa thoro cum membra reponit,
Mens tamen ad sylvas & sua lustra redit.
Iudicibus lites, aurigæ somnia currus.
Vanáq; nocturnis meta cavetur equis.

Parit etiam somnia, & quidem inaudita, prorsusq; admiranda cerebri praua affectio, vt in phreneticis. Cæli quoq; mutatio, quæ corpus immutat: vnde fumi excitati atq; in cerebrum sublati varia dissimiliáq; somnia progenerant. Aiunt etiam medici, sanguine corrupto fieri, vt homines per loca spurca, immunda, fœtida se putent ambulare. Pueros autem ante quintum annum ætatis somniare negat Aristoteles. Cacodæmon ipse aliquando somnia immittit, quibus illudat hominibus, aut eos ad id quod vult incitet atq; perducat. Immittit præterea Deus, vt Pharaoni, Nabuchodonosori, Ioseph, quibus in futurum aliquid prænuntiat & monet: qualia somnia egregias interpretationes habent, & in sanctis literis commendantur. E. Quædam fatalia nominari video, quibus futura portẽdantur, eáq; numerari genus alterum; nam primũ volunt esse naturalium. Quid tu de istis fatalibus? speculum intueri significat sobolem, ferrum tractare diurturnam vitam, duas videre lunas honorem, cernere muscas iniuriam, amittere dentem aut oculum mortem amici, manus videre sordidas damnum & periculum, monachum videre calamitatem, agnos pascere dolorem, pontem fractũ transire timorem, leporem videre mortem, & huiuscemodi sexcenta. H. Iudico esse aniles nũgas,

& inaniſsima, nec plus habere ſignificationis, quã illa tertij generis, quæ Vana appellantur: in quibus nempe occurrunt ſopitis, quæ per diem vigilantes aſpexerunt, audierunt, aliquo ſenſu vſurparunt, cogitarunt. Macrobius quinq; genera ſtatuit eorũ quæ ſibi videre dormientes videntur. ὄνειρον ſomnium, ὅραμα viſionem, χρηματίσμὸν, quod oraculũ nuncupatur, ἐνύπνιον inſomnium, φάντασμα viſum, quem legite. S. Amabo, non animalia ſimiliter vt nos ſomniare credis? H. An ego non crederem? Quid aliud ſunt ſomnia, niſi reliquiæ earum rerũ, quas vigilantes ſenſu aliquo hauſimus, ſeu viſa ex motionibus rerum à vigilantibus ſenſu perceptarum: quæ res nõ ſtatim vt ſenſus afficere deſierunt euaneſcunt, ſed manent earum imagines, quæ dormientibus deinde obiiciuntur. Vtuntur autem ſenſibus externis internisq; etiam beſtiæ, communi inquam, & quæ dicitur φαντασία á Græcis, in qua velut in tabula ſpecies & imagines rerum ſenſibus vſurpatarum inſculpuntur. S. Produc teſtem, ſi potes. H. poſſem plures, ſed vni Lucretio, cuius de equis, canibus tam domeſticis quam venaticis, ac de auibus pulcherrimi verſus hi ſunt libro quarto; quem poetam quòd in ſinu geſto, peropportunè à me factum eſt. Attendite.

Vſqueadeò magni refert ſtudium atq; voluntas,
Et quibus in rebus conſuerint eſſe operati
Non homines ſolùm, ſed verò animalia cuncta.

De equis.

Quippe videbis equos fortes cum membra iacebunt
In ſomnis ſudare tamen, ſpirare crebrè ſæpe,

Et

Et quasi de palma summas contendere vires,
Tunc quasi carceribus patefactis tempore puncto.

De canibus venaticis.

Venantúmq; canes in molli sæpe quiete
Iactant crura tamen subitò, vocesq; repente
Mittunt, & crebras reducunt naribus auras,
Vt vestigia si teneant inuenta ferarum,
Expergefactiq; sequuntur inania sæpe
Ceruorum simulacra, fugæ quasi dedita cernant:
Donec discussis redeant terroribus ad se.

De canibus domesticis.

At consueta domi catulorum blanda propago
Degere, sæpe leuem ex oculis, volucremq; soporem
Discutere, & corpus de terra concipere instant.
Proinde quasi ignotas facies, atq; ora tuantur.
Et quam quæq; magis sunt aspera semina eorum,
Tam magis in somnis eadem sæuire necessum est.

De Auibus.

At varia fugiunt volucres, pennisq; repente
Sollicitant diuûm nocturno tempore lucos,
Accipitres somno in leni si prælia, pugnásq;
Edere sunt persectantes, vsæq; volantes.

B. Non elegantes modo, verum etiam lepidi versus. Sed quia dies est, somnia seruemus in noctem, & ad libros nostros redeamus. H. quorum te, vt Catonem illum, maximum helluonem nouimus. B. Pulchrum scelus mihi exprobras. In libris helluari quam in poculis, aliquanto præstat. E. Non mediocrem ex istoc sermone nostro fructum excepi. Nam & aulam somni, & ipsum somnũ ita ἐναργῶς descriptum audiui, vt quodammodo coram oculis sim intuitus. Cognoui causas somniorum & genera. Didici quæ essent proprietates cuiusq; con-

stitutionis, quæ barbaris complexio. Ad extremũ, de quo non minus quam Seruilius dubitabam, animalia perinde vt homines somniare doctus sum, & quod exempli causa Lucretius de equis, canibus, auibus protulit, hoc de omnibus accipiendum puto: vt de bobus, capris, asinis, vrsis, leonibus, felibus, ceruis. Num de piscibus quoq; ? H. Dormiunt etiam pisces quanquam modicum, & facilè expergiscuntur. Sed quia imperfectissimæ animantes, amplius de somnijs eorundem nihil disputabimus, ne ipsi potius somniare iudicemur. Ad sua igitur quisq; negotia discedamus.

ANNOTATIONES.

FVit mihi permagnæ delectationi cum legerem somni eiusq; aulæ descriptionem apud Ouidium. Metamorph. 11. ex qua bonam huius dialogi partem confeci, lectorémq; meum delectare studui. Quod si assecutus sum, mihi gratulor, & illi gaudeo. CIMMERIAE DICVNTVR TENEBRAE) Regionis Cimmeriorum ingens caligo fuit & obscuritas, de qua Homerus Odiss. 11. Orpheus in Argonaut. Strabo lib. 1. De his Cic. in Aeadem. Et Cimmerijs quidem, quibus aspectum solis siue Deus aliquis, siue natura ademerat, siue eius loci quem incolebant situs, ignes tamen aderant, quorum illis vti lumine licebat. Prouerbium, Cimmeriæ tenebræ, multam obscuritatem, aut animi caliginem significat. CREDO EQVIDEM) aliorsum rapit verbum Egerius, quã Hyginus dixerat. Nam somnum videre etiam dicuntur,

qui

qui somno sopiuntur, & illum dormiuisse ex oculis coniectat. Terent. Heaut. somnum hercle ego hac nocte oculis non vidi meis. Ita Cicero ait ad Curionem, fuisse mirificam Caninij vigilantiam, qui in toto consulatu suo somnum non viderit. Ouid. His ego si vidi mulcentem pectora somnum Noctibus. Aristoph. Vespis. ὕπνου ὁρᾷ τις νυκτὸς πασπάλην. NATVRA MVLIEROSVS ERAT) Meo quidem iudicio potest hic locus declarari, & illustrari percommodè illis, quæ scribuntur à Cic. libro de Fato cum de hoc ipso Socrate, tum de Stilpone Philosopho. Sic ille Stilponem Megaricum philosophum, acutum sanè hominem, et probatum temporibus illis accepimus. Hunc scribunt ipsius familiares & ebriosum, & mulierosum fuisse: neq; hoc scribunt vituperantes, sed potius ad laudem. Vitiosam enim naturam ab eo sic edomitam, & compressam esse doctrina, vt nemo vnquam vinolentum illum, nemo in eo libidinis vestigium viderit. Quid? Socratem nonne legimus quemadmodum notarit Zopyrus phijsiognomon, qui se profitebatur hominum mores, naturasq; ex corpore, oculis, vultu, fronte pernoscere? stupidum esse Socratem dixit, & bardum quòd iugula concaua non haberet: obstruatas eas partes, & obturatas esse dicebat: addidit etiam mulierosum: in quo Alcibiades cachinnũ dicitur sustulisse. Sed hæc & naturalibus causis vitia nasci possunt: exstirpari autẽ & funditus tolli, vt is ipse, qui ad ea propensus fuerit, à tantis vitijs auocetur, non est id positum in naturalibus causis, sed in voluntate, studio, disciplina. ATQVI VALENT

IN-

INGENIO) *Homines quosq; vel in studijs sapientiæ atq; artium ingenuarum & illiberalium, vel in repub. regenda excellentes fuisse melancholicos docet Aristoteles, & cauſſam affert Sect. problem. 30. quæst. 1. Verba Ciceronis ex 1. Tuscul. sic sunt. Aristoteles quidem ait omnes ingenioſos melancholicos esse: vt ego me tardiorem esse non moleste feram. Enumerat multos: idq; quasi constet, rationem cur ita fiat, affert.* ALIQVO SENSV VSVRPARVNT) *Quomodo dicimus sermone aliquid vsurpare, pro commemorare & referre, sic Lucretius dicit sensibus aliquid, oculis vsurpare, id est percipere. Plaut. quoq; Trinum. quas ego neq; oculis, neq; pedibus vnquam vsurpaui meis.*

PROGYMNASMA QVADRAGESIMVM.

Apologi.

LYSIMACHVS, MELISSVS, TALASSIVS, CASSIANVS.

LYSIMACHVS. Fabularũ, Meliſſe, quibus proprium nomen factũ est Apologis, audiendarum legendarúmq; cupiditatem non mediocrem pereruditus iſte ſermo tuus mihi inſeruit. Docuiſti enim ſubtiliter ac dilucidè, quanquam Aeſopici omnes dicerentur, non ideò eorum primum auctorem inuentorémq; Aeſopum (etſi præſtan-

ſtantiſsimum apologorum artificem) cenſendum eſſe, qui tam antiqui ſint, vt eorum origo atq; initium non magis inueſtigari poſsit, quam tuſsis, quã ſcreatus, quam ſternutationis: quos præterea (quod quidem literis extet) ante Aeſopum in ſcriptis Heſiodus & Archilochus adhibuerint. Vſos poſtea philoſophos, oratores, poetas, ſcriptores alios, viros demum ſapientiæ opinione clariſsimos. Ariſtotelem inſuper dicendi magiſtrum ſingularem conſtituere fabulam genus quoddam probationis Rhetoricæ, & in exemplis numerare, indicareq; veterum in his verſatam eloquentiam. Hac nos via breuiore cõmodioreq;, ſine multa agitatione mentis, ſine definitionibus, diuiſionibus, ratiocinationibus, enthymematis, aut etiam ex vetuſtate repetitis hiſtoriarum monumentis, cum riſu & voluptate ad deſerendas deteſtandasq; vitiorũ labes, & virtutis pulchritudinẽ conſectãdã inſtitui. Habent inquam, fabulæ, vt tu diſſerebas, vim permagnam ad excolendos animos, ad præcipiendũ, ad emendandũ, ad monendũ, ad obiurgandũ, ad cohortandũ, ad reprehendendũ, ad docendũ, ad probandũ (quãdo quaſi quædam ipſius naturæ voces ac teſtimonia ſunt) ad perſuadendũ, deniq; & pmouendũ cum tamẽ horãm agere nihil videantur. Hæc omnia ineſſe commentis iſtis viderunt illi, qui libros ſuos, quibus æternitatem ſe ſperabant conſecuturos, (quæ ſpes eos fruſtrata non eſt) fabellis huiuſcemodi tanquam gemmulis diſtinguendos putauerunt. Nunc ergo, quoniam à ſeriis occupationibus, curisq; ſeuerioribus puſillum laxamenti datum eſt, age, de tuis ſuauitatibus mihi aliquid imper

pertire ne graueris. Deprome apologos aliquot de illis innumerabilibus, quos abs te memoriæ mandatos ex eo verisimillimum fit, quòd tantis eos laudibus extulisti. Nunquam tãtopere prędicasses, nisi sæpe multúmq; legisses: nec fieri potest, vt tam iucunda breuitas, si præsertim frequentius attentiúsq; legas, in mente non inhæresçat. M. Quid tibi opera mea opus est Lysimache? libellos dabo mutuos, tute tibi quantũ, & quamdiu placuerit legas. L. Libellos nihil moror, te audire præopto. Non enim solum oratio tua, quam illorum concinnior, splendidior, neruorúmq; plenior, sed afferes tu etiam alia quædam, nec eruditione tua liberalissima, nec iudicio tuo limatissimo indigna, quæ ibi non legerem. M. Ne, Lysimache, in me laudando modum transilias, néue omnia simul effundas, vt suppetat vnde sumptum facias, si deinceps faciendus sit. L. Iocaris. Non tu is es, inquit ad Luceiũ Tullius, qui quid sis nescias: & qui non magis eos, qui te non laudent inuidos, quam qui laudent assentatores arbitrere. Quod si propter modestiam id non arbitraris, ego arbitror. Age, ad narrandum accede. M. Voluptas & dolor apud Iouem sẽ vicissim accusabant, conuiciisq; lacessebant. Ille cum pacẽ & amicitiam inter eos conciliare vehementissimè niteretur, nihil efficiebat. Tandem adamantina catena eos colligauit: vt quantumcunq; odiis dissiderent, semper tamen simul essent, seséq; mutuo sequerentur. Quid sub hoc figmento credemus mysterij? L. Diuino: & quia diuinatio est, nolo dicere. M. In turbidis aduersisq; rebus de fortuna secundiore non est desperandum omninò: rursum

in secundis & optatis non est vacandum prorsus à metu: nam in vita humana perpetuò læta tristibus, & tristia lætis succedunt: & voluptas dolore, dolor voluptate temperatur. L. Prudens ingeniosúmq; figmentum, M. Leges aranearum telis similes affirmabat Solon. Illis quippe si quid leue & imbecillum inciderit, inuolui ab eis, atq; contegi: si quid maius aut grauius, perrumpi, ac perire. Sic potentes & gratiosi impunè, & in magnis aduersus leges committunt: tenues autem propter leuiora delicta violatarum legum rei fiunt, & pœnas exsoluunt. L. Aptè Iuuenalis. Dat veniam coruis, vexat censura columbas. Et vulgaris apud nostrates sermo est: paruos fures suspendi, magnos dimitti. M. Horsum pertinet ista fabula, quam nunc tibi referre instituo. Asinus coram leone accusabatur, quod tria quatuórue selini folicula sine sale comedisset. Leo eum edacitatis à se damnatum capite multari iubet. At lupus qui tot capras & oues sine vllo sale liguriuerat, indemnatus & incolumis viuebat, nec à quoquam iudicio accersebatur. L. Verè lupi, qui aliena bona per vim aut fraudem deuorant: qui se accipere iniuriam putant nisi faciant: quibus licet quod libet. Ac proinde quibus plus licet quam par est, plus volunt quam licet. M. Calumniatores & falso crimine quempiam postulantes pœna duplici vlciscendos fabula de vulpe & gallo monet. In sole apricabatur aliquando vulpes, oculorum altero clauso. Cum uidisset prope se gallum, heus amice adesdum, inquit, & spinulam oculo meo inhærentẽ rostello educito. Hoc te etiam atq; etiam, mi galle, vehementérq; rogo. Subolet gallo quid vulpecula machi-

machinetur: nempe vt accedentem deuoret. Recusat igitur, & recusationis suæ iustam suppeditare sibi causam ait. Vulpes eius nomen ad leonem defert, queritur sibi gallum abstuliſſe oculum mordicus. Vocatur gallus, factum pernegat: videndum ne vulpes per dolum & nequitiam oculum tectum habeat. Leonis imperio aperitur vulpi, quem claudebat, oculus: inuenitur sanus & integer: fertur sententia in accusatricem improbam, vt ei ambo oculi effodiantur. Caueamus ementiri crimina in insontes. Apud Deum quidem *nulli est promissa ad peccandum impunitas, qui post obitum quoq; supplicio vindicare maleficia poterit non solum dupliciter, verum etiam centupliciter. Vis exemplum astutiæ muliebris?* L. Maximè. M. *Mulier* plagis verberibusq; pessimum in modum à marito accepta, exanimem se continendo spiritu, & supina planeq; immobilis iacens simulabat, quò ita miserum in summũ timorem adduceret, vt qui parricidium designasset. Vir non ignarus illius, quod de natione fæminarum scribit Propertius,

At vobis facile est verba & componere fraudes,
Hoc vnum didicit famina semper opus,

hem, inquit, belluæ iam mortuæ pellem detrahere me oportet. Cultrum arripit, à pede imo secare incipit. Ibi illa simulatrix præ dolore exclamat, pedẽ retrahit, confestim exsurgit. Siccine, ait maritus, mortui ad vitam redeunt? L. ha ha ha. Clauum clauum pepulit, & vulpinatus est cum vulpibus. At at, quos ego huc adeuntes conspicor? M. Congerrones & familiares nostri sunt, Talassius & Cassianus. Profectò ipsi sunt. L. Quænam illos causſa huc adigit? M. Maiorem aliquam esse vix opiner.

L. Ad te visendum fortasse veniunt. M. Fortasse, vt sæpe aliâs. T. Vterque saluete. C. Vt valent Melissus & Lysimachus? M. Perbenè. L. Optimè. Et vos valetis? valuistis? T. Valemus valuimúsque rectissimè. M. Benè narras. Quid vos tandem? nunquidnam noui? T. Nihil sanè iam pridem rerum nouarum ne tenuissima quidem auditione accepi, quod dignum iudicem tuis auribus. Quid vos hîc? quid sermocinamini? M. Fabulas non quidem agimus, dicimus tamen. C. Hui, fabulas? At minimè, credo, aniles: sed quales à nutricibus narrari pueris Plato voluit: Æsopicas, inquam, aut earum similes, quibus scilicet nihil excogitari potuit sapientius. L. Illas Cassiane. T. Quin nobiscum lepores istos fructúmq; partimini? M. Quod repositum domi habetis, cur foris corrogetis? C. Si quid domi nostræ angustum est, túne id foris augeri amplificaríque prohibeas? M. Dij meliora. C. Perge obsecro in cursu tuo. M. Pergam verò, sub hac conditione, si ad istud quasi conuiuiolum singuli ciborum aliquid, vt in collecta, conferre vultis. T. Tuus apparatus est tantus, vt nos saturare possit. Quid tu etiam foris quæritas, quod domi possides amplissimè? M. Scio vos facturos, quod decet, & humanitati vestræ confido. L. Etiam meæ? M. Etiam tuæ. L. Quid si te lusero? M. Pro te symbolam dabo. L. Ista sponsione gaudeo. M. Asellus querebatur se carere cornibus, cauda simius. Talpa hæc audiens: qui potestis conqueri, cùm cæcitatem meam videatis: malum vtiq; vestris longè maius, & acerbius? L. Epimythion hoc fuerit, nisi erro. Æquius infortunia nostra

perferimus, cum aliorum grauiora cernimus. M. Cum probare voluerimus, non esse nimis fidendũ ingenio, auctoritati, viribus, nec spem totam in nostra virtute collocandam: aut multum posse laborem & assiduitatem, hanc fabulã adhibebimus. Testudo certamen cum aquila de certo spatio conficiendo suscipiebat. Constituta est meta, ad quam vter ex illis peruenisset prior, ab illo staret victoria. Prouolat aquila, ob tarditatem contempta testudine: fretáque alis suis sæpe desidet, sæpe diuagatur alibi, & segnius agit. *Quandoq; totam noctem* quiescit, *& multo iam die volatum init. At testudo laborem nec ad momentum intermittit, dies noctésque iter facit, & ad locum destinatum prorepit.* Vincit aquilam sedulitate sua, non celeritate, metásq; tenet, cum adhuc ab iisdem lõgius distare putaretur. Contra præfidentes, suíq; nimium amantes valebit hic quem subiungo apologus. Candens scintilla flammæ vi in sublime leuata sibi placebat impensius, ac mox inter sidera se relatum iri existimabat. Verùm vt ad mediam camini gulam ascendit, extincta & cinis facta decidit. T. Admoneor persimilis fabellæ, qua fastus & superbia eorum retunditur, qui aliena sibi decora laudésq; vendicant. Quadrigæ ad cursum paratæ cum starent, aduolans musca temoni insedit. Datur signum, curritur, rotarúmq; conuersionibus, & equorũ vngulis puluereq; nubes excitantur. Tum musca: dij magni, inquit, quantam ego vim puluueris excitaui? C. Accipitote meam quoq; collectam: nec enim volo debere diutius. Narrabo quippiam de Mercurio, quo monentur de se omnia magnifica & præclara sen-

sentientes, ne alios præ se despiciant, déq; semetipsis valde gloriosè sentiant. M. Nihil melius, nihil amabilius moderatione animi, à qua immane quãtum absunt fastidio & contumacia elati homines. C. Cupiebat nosse Mercurius, quanti fieret apud mortales. Ingreditur officinam statuarij, videt statuã Iouis, quærit quanti vẽdat. Drachma, inqt statuarius. Mercurius ridet. Et Iunonis quãti? Pluris, ait. Videt deinde suam quoq;. Et quoniam id sibi concessum & datum est ab diis aliis, nuntiis vt præsit & lucro (quomodo in Amphitruone ipse gloriatur) credit singulari se honore apud genus humanũ esse. Quærit ergo pretium illius statuæ, & exspectat non vulgare: sed statuarius: si hasce alias emeris, inquit, hãc tibi addam pro auctario. L. O factum bene. M. Si tu etiam soluere vis quod debes Lysimache, licet. L. Quin tu potius soluis? M. Nec vnius meministi fabulæ? L. Melissus me non videtur dimissurus, flagitabit identidem, vt molestus & durus creditor, pecuniam. Adhibete ergo animos. Similium rerum recordationem dant res similes. Turgidam narrabo fabulam aduersum turgidos & inflatos, qui conantur ea, ad quæ facti non sunt, & videri volunt quod nec sunt, nec erunt. Rana se mirificè distendebat & inflabat, quò corporis magnitudine bouem æquaret. Filius matri suadebat, vt cœpto huiusmodi tanquam inani desisteret. Illa denuo se inflat. Clamat filius: non si te ruperis, vnquam par futura es. Tertiùm cum idem quod ante factitaret, crepuit. M. Sua cuique bona. Præstat hic robore, ille forma, alius diuitiis, alius amicis, alius scientia, alius ingenio. Sua ergo quisq; teneat,

nec fœliciori inuideat, quod est miserum: nec cum eo certet, quod est stolidum. De concilio murium ecquid audistis? C. Quod illud conciliũ? cum contra ranas ob summersum Troxartæ filium dolo Physignathi arma expediuerunt? M. Aliud, non equè tumultuosum, ac periculi plenũ. Indicto conuentu cõsultarunt, quanam arte felis insidias effugerent, à quo mactarentur aliqui gentis suæ in dies singulos. Surrexit quidam mus auctoritate vsúq; rerum supra multos sanè excellens. Is dedit consilium, vt collo eius tintinabulum suspenderetur: sic enim futurum, vt aduentus bestiæ præsentiretur, & capiti suo cauerna repente subeunda quisq; prospicere posset. Probata est sententia concorditer ab omnibus. Sed vt senectus est semper in consiliis capiendis prudentior, quidam mus senio venerabilis impetrato silentio: benè vos quidem, inquit, statuistis. Atqui hoc vnum mihi dicite, quis nostrum hoc tintinabulum feli alligare audebit? Hic omnes fluctuare, & se mutuò aspicere. Ita sententia ad nihilum recidit. Discimus hinc, fauenda iudicari à multis, quæ propter periculi formidinem facere attentet nemo. Nunc equus faxo nos doceat, honestius esse, honesta & laudabilia actitãtem occumbere, quam inertem ac turpem vitam quamuis diuturnam viuere. Porcus equũ armatũ, & ad bellum festinantem conspicatus: quò inquit, insane properas? occideris in prælio. Equus respõdet. Tu verò inter lutum & sordes in otio pinguescens nihilominus cultello in gutture defixo iugulaberis, nec tamẽ vllum te nomẽ sequetur: at mortem meã decus & gloria comitabitur. T. Perbellè respon-

responsum. Sine me exponere alteram, tametsi paulò humanioribus satis notam. M. Non alteram tantum, sed tertiam quoque, & quartam, & quintam, si libeat. T. Non opis est nostræ tam multas. Est inclusa versibus hexametris à viro docto, quos edidici. M. Versus libenter audiemus. T. De Leone & vulpe agitur.

Confectus senio Leo, cum iam quærere victum
Venatu, vt quondam iuuenis, non posset, id astu
Decreuit facere, atq; artes tentare dolosas.
Morbum ergo simulans, in opaci faucibus antri
Procubuit, gemitúsq; dedit. Cumq; undiq; ad agrum
Quadrupedes visendum irent: vt protinus illi
Quæq; propinquarat, rictu hanc inhiante vorabat.
Hac demum multis animantibus arte peremptis,
Visendi caussa & vulpes accessit ad antrum:
Atq; è vestibulo ægrotum clamore salutans
Quomodo haberet, eum cautè officiosa rogauit.
Respondente illo, se verò pessimè, eámq;
Percunctante aulæ cur non penetrale subiret:
Suscepit vulpes, quia me vestigia terrent,
Omnia te aduersum spectantia, nulla retrorsum.

Vultis ipsam affabulationem? Magna mala ex leuibus vitat mens prouida signis. C. De membrorum conspiratione contra ventrem occurrit apologus, quem, quia diserè à Liuio recitatur, omittam. M. Illũ iterato, quem nuper in conuiuio recitabas, de Pudore & Amore: quo ostenditur, turpi amore captos à se verecundiã excludere. C. Iupiter formatis hominibus, omnes illis affectus indidit præter Pudorẽ, quem oblitus erat. Cum ergo nõ haberet, quà eum introduceret, per turbã iussit intrare. Ille indignè ferre, & quiritari. Vrgente Ioue: ego, inquit,

non alia conditione intrabo, quam si Amor non intret: si ille ingrediatur, ego statim egrediar. Hinc amatores omnes, & meretrices ac lupæ impudentes sunt: non enim bene conueniunt, neq; vna in sede morantur affectus isti duo, quorum alteri proposita est ex honestate laus: alteri ex obscœnitate voluptas. M. Adducam fabellas quatuor breues, quibus recitatis finem dabimus huic congressioni. Prima erit in eos, qui bonum se velle simulant iis, quibus commodi sui augendi caussa volunt malè. Secunda in eos, quorum facta cum verbis non consentiunt. Tertia in maleuolos & inuidos. Postrema nos monebit, etiam vilia, & abiecta suas afferre vtilitates. Asinus ægrotabat, vulgauit rumor, eum breui moriturum. Accedunt ad visitandum lupi, pulsant ostium, petunt à filio, quo pacto se habeat pater. Ille per rimulam bonos illos visitatores aspiciens: melius, inquit, quam vos cupitis. T. Depingũtur hæredipetæ. M. Lupus esuriens vagabatur cibum quærens. Præterit casam rusticam, audit plorantem puerulum, eique dicentem vetulam: Cessa plorare, alioqui te lupo deuorandum mox obiiciam. Lupus substitit, ratúsq; mulierculam serò locutam, ad multas horas promissum sibi prandium expectauit. Vespera aduentante, cœpit mulier blandiri puero, & dicere. O mi fili, mi dulcis pusio: si venerit lupus, trucidabimus eum. Hoc audiens ille perterritus est, discedénsq; in syluam proximam, indignabundus: hîc, inquit, aliud dicunt, aliud faciunt. C. Tales homines, à quorum scilicet lingua discrepat animus, Achilles apud Homerum se tanquam inferorum por-

tas

tas odisse pronuntiat. Et sine dubio est genus hominum odiosum. M. Pauonem in illis plumis suis admodum elegantem & insignem aliquando intuitus coruus: vt ei quasi mollitiem exprobraret, quis pictor ait, tam scitè & artificiosè te pinxit? Tum pauo. Ille idem, qui te tam scitè denigrauit. L. Festiuè. M. Inuehebatur in caudam suam canis, quod deses & otiosa, à reliquo corpore se trahi sineret: neque iter ostenderet, vt oculi, nec mandata acciperet vt aures, nec hostem insequeretur vt pedes, nec dimicaret vt dentes: sed esset velut inutilis appendix ad posticam partem corporis. Respondit cauda. Et tamen ego inutilis, vt tu calumniaris, muscas abigo, patrono alludo, pudenda contego, totique corpori sum ornamento. T. Nihil à Deo nisi sapienter factum & prouidè, quamuis id homines multis in rebus non videant. M. Quia frequenter admodum illud Terentianum cantatur nobis: Veritas odium parit, audite, quæ mihi occurrit, fabellam ad idem lepidissimam. Veritas olim toto orbe profuga cum erraret, sub noctem aliquando ad casam pauperculæ anus diuertit. Ab ea hospitio perbenignè accepta interrogatur quæ nam sit, vnde, & quo tam sero. Illa, sum Veritas, cui omnes inuident, & quam nullo consistere loco patiuntur. Quid commeruisti? Omnium accuso vitia, nihil dissimulo. Et quia sese reprehendi nemo ferre moderatè potest, hinc mihi fuga & exilium perpetuum. Quid deinde? Post cœnulam dormitũ eunt, vni lectulo se ambæ commendant. Orta luce cum vestes rursum induerent, intuita Veritas ani-

culam altero oculorum ſtrabam eſſe animaduertit, nec vitium tacet. Iraſcitur illa, & Veritatẽ cum impetu è tugurio expellens addit. Non mirum ſi nuſquam tibi locus, ſi te oderunt omnes, quando tam liberè omnibus vitia ſua obiicere ſoles. Cum ergo nemini non inuiſa & odioſa ſit Veritatis oratio, nonne ſi quis reperiatur, qui verum audire poſsit à quolibet, eum humana conditione quodammodo maiorem eſſe conſtituemus? Verùm, quoniam id diei tempus eſt, curemus corpora. C. Fuit hoc etiam prandium quoddam, & improuiſum. M. Mecum prandebit Lyſimachus. T. Vterque apud nos eritis veſperi M. & L. Condicimus. T. Cœnam lætiſsimam, lautiſsimam ſperatote.

ANNOTATIONES.

GENVS QVODDAM PROBATIONIS RHETORICÆ) *Ariſtoteles lib. 2. Sunt autẽ communium probationũ genera duo, inquit: exemplũ atq; enthymema. Duo ſunt exemplorũ genera, alterũ quo res geſtas commemoramus: alterũ quo nos ipſi fingimus aliquid perinde vt geſtũ. Atq; hoc ſecundum genus iterum in duo diuiditur, alterum collatio, alterum fabula dicitur: quales ſunt Aeſopicæ & Libycæ fabulæ. Deinde hæc ſubiectis exẽplis illuſtrat, duáſq; fabulas pulcherrimas adducit, vnam Steſichori poetæ Lyrici, qua Himerenſibus ciuibus ſuũ perſuaſit, ne cum Phalari ſummã militariũ imperiũ tranſdi-*

diſſent,

dissent, eidem etiam satellites seu custodes corporis adiungerent: alterum Aesopi, qua oratorẽ quendam populare. defendit, & periculo capitis exemit. Sed quia festiua est sanè, age eam recitemus. Potest & nobis alicubi esse vsui. Vulpes in fluminis cuiusdam traiectu in voraginem quandam eiecta cum exire non posset, diu ibi miserè vixit, ita vt multi ricini seu muscæ caninæ corpori eius hærerent. Erinaceus qui ibi vagabatur forte, ea visa misertus quæsiuit, vellétne muscas illas è corpore suo auelli: at illa noluit. Cum autem ille causam eius rei quæreret: quoniam, inquit vulpes, hi pleni iam sunt mei, & parum sanguinis ducunt. Quod si hos auulseris, venient alij famelici, qui quantum mihi sanguinis reliquum est, exsugent. Eodem modo & vos viri famij, hic quidem nihil amplius lædit: diues enim est: quod si eum interficiatis, venient alij pauperes, qui pecunias publicas depeculantes dissipabunt. PERPETVO LÆTA TRISTIBVS, ET TRISTIA LÆTIS) *Et quidem tristia plerunque veniunt cumulatiora, vt non sint tam multa bona & iucunda in hominum vita, quam mala, aspera, molesta, difficilia. Scitè igitur Plaut. Amphit.*

Satin' parua est res voluptatem in vitâ
Atq; in ætate agunda,
Præquam quod molestum est? ita cuiq; comparatum
Est in ætate hominum, (tur.
Ita diis placitum, voluptati & mœror comes cõsequa-

Potest item de ista doloris voluptatisq; vicissitudine pronuntiari aptissimè, quod ait Lucretius in 4. medio de fonte leporum. Surgit amari aliquid, quod in ipsis floribus

angat. Fabula de nexu Doloris et Voluptatis est apud Platonem in Phœdone. LEGES ARANEARVM TELIS SIMILES) Hoc apophthegma ad Anacharsin refert Valer. lib. 7. cap. 2. Quã subtiliter, inquit, Anacharsis leges aranearum telis comparabat: nã vt illa infirmiora animalia retinere, valentiora transmittere: ita his humiles & pauperes constringi, diuites & prapotẽtes non alligari videmus. Explicat Valerius seu Anacharsis Solonem quodammodo. Vide Plutarch. in Solone, & Stobœum serm. 43. PARVOS FVRES SVSPENDI) Cũ ridisset aliquando Diogenes magistratus, qui ἱερομνήμονες dicebantur, quẽdam ex ærario phialam furatam abducentes: magni, inquit, fures paruũ ducunt. Laert. PLATO VOLVIT) Primam puerorum institutionem ab honestis fabulis inchoandam Platoni visum, cuius hoc est consilium lib. 2. de Repub. Ἰὼν δ' ἐγκριθέντας πείσομεν ταὺς τροφοὺς τε καὶ μητέρας λέγειν ταῖς παισὶ, καὶ πλάττειν ταὺς ψυχὰς ἀυτῶν τοῖς μύθοις πολὺ μᾶλλον, ἢ τὰ σώματα ταῖς χερσί. Selectas autẽ fabulas nutrices ac matres pueris narrare hortabimur, animósq; illorum fabulis diligentius, quã corpora ipsa manibus informare. RANA SE VEHEMENTER) Apologum hunc ita narrauit Horatius sat. 3. lib. 2.

Absentis rana pullis vituli pedi pressis
Vnus vbi effugit, matri denarrat, vt ingens
Bellua cognatos eliserit. Illa rogare
Quantane? num tandem, se inflans, sic magna fuisset,
Maior dimidio. Num tanto? cum magis ait
Se magis inflaret: non si te ruperis, inquit
Par eris.

HANC

Hanc eandem fabulam ad ſtultã cuiuſdam Otacilij imitationem conuertit Martial. lib. 10. CVM CONTRA RANAS OB SVMMERSVM) *Magnum vtiq; & atrox bellum hoc fuit, in quo ranarũ opes vehementer attritæ ſunt. Cuius belli argumentum nos ita copioſè aliquando perſcripſimus, vt id feſtiuiſſimum poema legere volentibus non mediocre adiumentum ad intelligentiam allaturũ putemus. Quare cum hac de cauſſa, tum animi gratia, quando fabulas ſat multas hoc progymnaſmate & ad docendum & ad delectandum congeſſimus, etiam hanc vt ἐπίμετρον adiiciamus, ſynophin, inquam, huius prælij, quæ ſic habet.*

Argumentum βατραχομυομαχίας.

Cum Pſicharpax Troxartæ regis murium, & Lichomyles filius ſummiſſo in ſtagnum capite ſitim leuaret, Phyſignatus Peleo & Hydromeduſa genitus, ranarum Imperator, eum conſpicatus de genere percunctatur, promittẽs, ſi vera ediceret, ſe illum in palatium ſuum perducturum, & cum perliberaliter habiturum, tum pluribus, nec paruis muneribus proſecuturũ. Pſicharpax nobilitatis ſuæ decus, delicatámq; ac prorſus regiam educationem, & fœlicitatem commemorat, addens, tria ſibi peſtem atq; fatum moliri ſolere, accipitrem, felem, muſcipulam. Ranarum præterea victum irridet ac deſpicit. Contra Phyſignatus breuiter ſuæ gentis ſtatum & conditionem exponit: atq; vti Pſicharpax rem exploratiſſimè cognoſcat, & omni remota dubitatione credat, ad ipſum humeris ſuis in domicilium aulámq; ſuam deportandum ſanè quam promptum paratúmq; ſe oſtendit. Credulus nimium Pſicharpax, ranæ ter-

gum

gum conscendit, manibus collum eius circumplecti ne decidat, vectari se tam suauiter miris modis exsultat. Sed cum pondere suo ranam deprimeret, accidebat vt multum aquæ ipsemet hauriret, parúmq; iam ab extremo vitæ discrimine abesset. Quocirca temeritatem & amentiam suam lachrymis sese profundentibus detestatur, capillúmq; sibi vellit. Ecce autem hydrus, (serpentis maioris id genus est) improuisò caput subrigens, Physignathum incredibili horrore metúq; percellit: qui vt impendens capiti suo certissimum exitium effugiat, nulla oneris habita ratione, et illud Comici secum reputans: egomet sum proximus mihi, aquis sese penitus condit. Musculus miserabiliter emoriens, perfidiam Physignatho exprobrat, támq; scelesti facinoris Deum fore vltorem vaticinatur. Forte cum hæc agitarentur, Lichopinax in ripa considens omnia & oculis et auribus tradebat, qui statim in altum erumpens gemitũ, ad mures, ad ciues, inquam, suos mœstissimum nuntium apportat. Illi pro eo ac debuerunt irritati exulceratiq; per præcones in diem posterum ad regiam Troxartæ consilium cogunt. Postquam cum prima luce affuerunt, Rex dicere aggressus, primùm calamitatem suam deplorat, & se in liberorum orbitatem iam esse coniectum & lignabundus conqueritur. Tres sibi filios fuisse, omnes mala sorte atque infœliciter interiisse: vnum à fele interceptum, alium dolo ligneo, id est, muscipula exceptum, tertium Physignathi maleuolentia & improbitate suffocatum. Subinde quibus sese armis induerint mures, describit poeta, idq; tam lepidè, vt nihil supra. His de rebus cum ad aures ranarum rumor

mor esset perlatus, vndis egressæ vnum in locum de Repub. in consilium conueniunt: nec satis mirari queũt, quid ita mures tumultuentur. Adest ecce Fœcialis Embasichytrus, bellũ ipsis propter necatũ à Physignatho Pscharpagẽ iustè, piéq; indicit. Percussit hæc denuntiatio non leuiter mẽtes omnium. Quamobrẽ cum oculos ira perciti in auctorẽ cædis simul conuerterent, eúmque ob tam iniquum facinoris crimen certatim reprehenderẽt, ita se purgauit, vt affirmaret, neq; se muri vitam ademisse, neq; omninò vspiã prætereuntem vidisse: ludentem fortasse iuxta lacum, & ranarum natatũ imitari gestientẽ summersum esse: nunc se vnum reum citari: nunc culpam omnem in suum caput deuolui. Hortatur proinde suos, vti alacres animosíque bellum aduersus hostem capessant, atq; in summa eos ripæ exspectantes, proximum quemq; corripiant, præcipitémq; cum ipsis armis in paludem deturbent. Sequitur armatura qua vsi sunt perridicula. Cum iã instructis agminibus constitissent, dispertiti viri, dispertiti ordines, Iupiter diis immortalibus conuocatis, duas gentes sub signis ostendit non sine risu, interrogátq;, ecquinam ranis, ecquinã muribus portare auxilium velint. Sigillatim id ex Pallade quærit cũ festiuo ioco. Ipsa de iniuriis sibi ab vtroq; populo illatis conquesta, ab ope alterutris ferenda summopere abhorret: quin hoc amplius, monet deos alios, ne sese in pugnam inferant, ne vulnera plagásq; accipiant, sed quieti prælium spectent. Parent monenti immortales. Tendunt in se mutuò acies cum vexillis suis, culices tuba canunt, belli signum dant, idem facit tonans in cœlo Iupiter. Con-

serunt

ſerunt manus, doloréq; & ira flagrantibus animis Martem laceſſunt, vulnerantur permulti, cadunt vtrinq; non pauci, quidam ægrè fuga ſalutem retinent. Meridarpax mus omnibus virtute ac peritia militari, viribúſque præſtans de ſe glorioſè prædicat. Atq; hic vniuerſum genus ranarum procul dubio ad internecionem cecidiſſet, funditúſq; deleuiſſet, niſi Iupiter miſeratus, Palladem & Martem illis auxilio ire iußiſſet. Porrò hi omnium Deorum ſubſidiis opus fore, ac certè iaciendis fulminibus bellum adeò ſæuum et cruentum dirimendum dixerunt. Fulminat Iupiter, complentur terrore ambo exercitus, non tamen cæpto deſiſtunt mures, ſed ranas omnes occidine occiſas cupiunt. Quid multa? Iupiter denuò molitur quippiã, cancros immittit, qui aliquot verſibus, quales beſtiæ, quamque terribiles fuerint depinguntur. Hi caudas, manus et pedes murium arrodentes, cum propter pellis duritiam eorundem lanceis nihil læderentur, eos fugam facere coëgerunt, properante iam occaſum die. Hoc deniq; modo finis huic bello inprimis memorabili impoſitus eſt. ACHILLES APVD HOMERVM) *Locus eſt Iliad. 9. in reſponſo Achillis ad Vlyſſem & alios legatos.*

Εχθρὰς γὰρ μοὶ κεῖνος ὁμῶς ἀΐδαο πύλῃσιν
ὅς ἕτερον κεύθει ἐνὶ φρεσὶν, ἄλλο δὲ εἴπῃ.

Quam ſententiam includunt propemodum etiam iambi adducti à Zenodoto.

μισῶ τὸν ἄνδρα τον διπλοῦν πεφικότα,
χρηστὸν λόγοισιν, πολέμιον δὲ ζοῖς τρόποις.

PRO-

PROGYMNASMA PRIMVM ET QVADRAGESIMVM.

Circumforaneus medicus.

CIRCVMFORANEVS, VXOR, EMPTORES, FAMVLVS, AFFECTVS, PATER affecti pueri.

CIRCVMFORANEVS. Quæsit, quid quantúmque susciпiat polliceatúrque professio mea, ciues N. ex tam multis calculis, sarcocelis, dentibus, radicibus, vnguentis, adipibus, herbarum succis, & aquis medicis, ex theriaca cœterísque rebus nonnullis à me hodierno die in ista nobili & libera Ciuitate, atque adeò in isto mercatu celeberrimo, & in hoc foro venalium expositis, & in omnium conspectu publicè palámque propositis, animaduerti, vt reor, satis supérque potest. Ego itaque Magister Nosomachus, cui fœlicitates curationum Polythrylleto cognomentum pepererunt, frequentissimo senatu decretum abstuli, quo mihi, vt aliâs alibi in Imperatoriis, regiis, principum vrbibus & oppidis, sic nunc N. medicamenta venundare, affectiones, certósq; morbos, quantumuis inueteratos, ac desperatos curare permittitur. Quocirca, si quispiam vestrûm, aut de vestris, seu vir, seu mulier, puer, adolescens, firmata aut præcipiti iam ætate vel stranguria, vel calculo discruciatur, vel aliquo her-

herniarum genere affligitur: si quis ophthalmia, glaucomate, delacrymatione: maius dicam, si quis cœcitate laborat: si cui dentes, caput, brachia, pedes, venter condolent: si tubera, pustulæ, vomicæ, verminatio, tussis, catharrus, profluuium narium: si quid aliud noxium atq; molestũ est: & si qua pars corporis aut interior, aut exterior suum officium facere desiit, cum ingenti spe mecum consultet, mihi fideique meæ, & quem ex tot tantisque sanationibus haud mediocrem adeptus sum, vsui meo sese curandum tradat. *Deo inprimis approbante, sine cruciamento, breuissimo interuallo cum malis suis eximam. Quod quidem me per Germaniam, Galliam, Hispaniam, Britanniam, Italiam* re & opera præstitisse quàm plurimis, tanta monumentorum ad parietem suspensorum copia, quam videtis, & diplomata non pauca, per earundem regionum ciuitates mihi senatusconsulto, cum signis publicis ad testificationẽ donata, quæ cuilibet legere integrum est, perspicuè, cum magna mea gloria vos docent. Calculos è veficis eduxi prægrandes, aspicite. Secui quinquagenarios, sexagenarios, ramicésque horribilem in modum turgidos sustuli. A sexcentis alopeciam, porriginem, psoram depuli. Totidem strumis, bubonibus, inflammationibus, phtiriasi, fœdissimis vlceribus cum admiratione liberaui: idq; nõ modo inter tenues & obscuros, verum etiã inter copiosos & nobiles, quos illa corporũ pathemata miserrimè habebant, quiq; nisi per me auxilium sentire & opem nullam poterant. Theriaca porrò mea longè probatissima, ab ipsis quoq; mutis animantibus, nedũ

ab

ab hominibus venenum omne cum pabulo potúue ingestum validissimè extorsit, viuásq; dominis & incolumes conseruauit: vniuersis, tum qui ea vsi essent, tùm qui de eius effectu aliquid rumore accepissent, rei in speciem tam abiectæ vim & efficientiam incredibilem, meámq; peritiam singularẽ ac diuinam cum stupore dilaudantibus. Ne quis tamen verbis me quàm factis potentiorem promptiorémq; suspicetur, ab equo descendam, & ante oculos vestros horribile illud quidem, attamen fidei faciendę idoneum facinus edam. Ecquid colubrum istum cernitis? quid cohorruistis? quid auersi estis? virulentissimus est. *Hunc exagitabo & comprimam, donec iratus brachium meum nudatum mordeat, ac repentinò, quod solent serpentes, in vulnusculum virus infundat. Artus mei paulatim mirandum in modum extumescent. Tum pauxillulum de theriaca deglutiam: confestim, dicto citius, tumorem residere, me vt antea viuum, ac sospitem astare conspicietis. Tu famule, equum tene.* V. Magnum promittit maritus meus: sed huic magno mox ipsa res testimonium datura est: vos, quod spero, ad theriacam nostram coemendam incitabimini. E. Prô prô, quæ viri facies? Num vter magis inflaretur? Totus est follis: iam iam crepabit effusis humi visceribus. V. Non crepabit, facessat hic timor, vsitatum sibi perpetrabit miraculum. C. Super mucrone cultri remedium porrige vxor, nunc enim tempus. V. En tibi. E. O rem prædicandam. Ecce ad suum statum corpus redit, detumuerunt membra. C. Dixíne vobis? E. Emamus, emamus salutare medicamentum: im-

ple pyxidiculas Magister Nosomache. C. Deo sit gratia, qui tantam ementium multitudinem misit. Adiuua me in opere vxor. V. Etiam, mi vir. C. Nunc rursus equum conscendam. Intueamini obsecro. In hac lagena ampla vitrea, quò virgulam intendo, qui vermes seu lumbrici, quàm multi, quá longi, quàm acutis capitibus? Hos omnes nudius quintus è trium adolescentum corporibus puluere lectissimo, quem illis in potione hauriendum præbui, præclarè exterminaui. *Miselli*, propter morsus & dilaniationes intestinorum assiduas, accretionem nullam adipiscebantur, quanquam etiam largiter *epulis potúq; se inuitarent. Si cui placet hic puluis*, argentum numeret, vtatur. Si egestas sumptum denegat, nihilo minus petere à me ne verecundetur: hominem ex Christi præcepto misericordem inueniet, gratis dabo: nec istud solum, sed alia insuper, quibuscunq; quantumcunq; opus sibi fore censuerit. V. *Quid ad hanc humanitatem*, & liberalitatem addi potest? C. Volo enim diuitibus & egentibus constare, Nosomachum Polythrylletum salutares promittere ac vẽdere, non venditare medicinas. Nec ob viginti, triginta, quadraginta teruntios res mea fiet angustior. Quid, quod oculis omninò cõti, aut cæcutientes, opera mea perpaucis hebdomadibus aspexerunt clarissimè & acutissimè tanquam Lyncei? Nostra quippe natio non menses & annos, vt qui se Galenicos vocant, non bibliothecas & pharmacopolia, sed dies tantum & horas, & apparatum modicum ad afferendam sanitatem postulat. Narrarunt autem mihi quidam de his, quos dicebam, se

se studio aliorum magistrorum, qui mira pollicebantur, nihil profeciſſe. Montes videlicet parturiebant. Et quoties in me incidunt (incidunt autem ſæpe) toties ampliſsimas gratias agunt, meíq; in æuum omne memores ſe cum beneuolentia futuros profitentur. Conditum eſt in hac grandi pyxide oleum præſtantiſsimum: ita me Deus benè amet. Eius poteſtas hæc. Vſtionis bullienti aqua, pice, oleo, plumbo, butyro, cibis feruentibus, aut alia re liquida, non liquida factæ ſenſum, ſi loco affecto illinatur, temporis puncto aufert, veſtigiáq; penitus tollit. Dic tu reliquum famule: nam expertus es. F. Huius quam audiſtit ſanationis documentum Magiſter diuerſis in oppidis dare populo in me voluit. Manum ſiquidem meam aliquo iam enumeratorum perfudit, dolore quidem tam impatibili, vt vociferatione fora compleuerim. Verùm ſimul atq; oleum iſtuc illeuit, dolor omnis abiit, nec vſturæ vel minimum indicium ſuperfuit. V. Huiuſcemodi oleum pauci pharmacopolæ reperiunt. C. In illo vaſculo æneo eſt adeps humanus ex liquato cõcretus: eo ad multiplicia pathemata ſalutariter vti conſueui. Habeo & in iſtis ampullis teſtaceis genus quoddam olei, quo perunctum caput leuatur humoribus noxiis, mirificéq; corroboratur: vt alia item membra quibus adhibetur. Pyxidula hæc vnguentum nobile ad mitigandos dentium dolores continet: immo verò eo illiti ſtatim excidunt, quanquam firmiſsimè hæreant in mandibula. Qua ego ratione, ſine forpicula aliquot iam centurias feci excidere, nullo gemitu. In ſtañeo iſto vaſe repoſui

balsamum, vulneribus curandis, seu cæsim, seu punctim inflictis aptissimum, & cum artubus confirmandis tum vitiosis humoribus toto corpore deducendis vtilissimum. Quid ego de radicibus meis loquar? sua cuique virtus quibusdam etiam multiplex. Hæc solo odore quem exhalat, caput debile reddit firmum. Ista stomacho, & corpori purgando eximiè valet. Dies vereor vt sufficiat, si omnia declarare velim. Adeste lentiginosi, strumosi, balbi, blæsi, luscitiosi, verminosi, verrucosi, scabiosi, grauedinosi, vlcerosi, similibúsq; incommodis oppressi. Venite calculosi, hernioſi, Deo auspice curabimini cum pretio, & sine pretio. Hoc possunt mei puluiſculi, radiculæ, vnguenta, semina, succi, aquæ, alexipharmaca, quibus facile dictu non est, quot mortalibus ego salutem dederim. A. Magister optime, in his intolerabilibus & continentibus meis cruciatibus, nempe à quibus neque noctu, neq; interdiu quies datur & remissio, faciundum censui, vt abs te curationem flagitarem. C. A me tibi paratam curationem scias. Proinde magna cum fiducia expone, quid est quod te sic cruciat? A. Dentes immensum quantum dolent. Si comedam, prope agor in rabiem præ dolore. Si bibam, nihilo minor, minor autem? maior etiam consequitur dolor. Fugit me sumnus, torqueor inexplicabilem in modum. C. Facilè tibi fidem habeo, bone homo: nullus enim tantus est dolor, vt possit dolorem dentium æquare. Verùm noli dubitare, quin te sim mox liberaturus. A. Magister, si id feceris, quantumcunq; mercedis nomine postulaueris, dabo, & quàm libentissimè. C. Non plus certè

certè quidem, quàm huius vnguenti, quod primo digito hæret paruum pretium: eo dentem illinam. A. Festina obsecro dentẽ carnificem meum euellere: sentio, anima me relinquet, ita exagitat me tormentum. C. Vbi nam ille dens? A. molaris est, à dextris, in mandibula inferiore. C. Aperi os quã latè potest, vt digitos queam immitere. Isténe est? A. Ah oh oh. C. Ecce ecce, quàm ingens & putridus dens. Si diutius retinuisses, alios quoq; vicinos corrupisset. Cernis minutissimos quosdam intus & albos vermiculos? A. Cerno. C. Isti verò repsissent in alios, & dolorem duplicassent tibi. Gaudere iam debes tanto malo liber: & ego tibi vehementer hoc bono gratulor. A. Nullus thesaurus tanti est faciendus, quanti ars tua: paucorum magistrorum es. Deus tibi dignum persoluat præmium: nam ego par persoluere nequeo. De pecunia tu videris quid petas: quod petiueris habebis. C. Bazium dabis. A. Hoc est nihil petere. En bazium. P. Magister est mihi domi filius pusillus, quadrimulus, cui venter dolet vehementissimè: suspicor inesse illi quibus lumbricis ob similitudinem vocabulum indidimus. C. ecquid animaduertisti puerum edere ac bibere liberalius? P. ille quidem non parcè edit, bibere petit sæpius. C. Verum indicium, alit vermes. Quare quod in hoc maiore cucullo inest pulueris, illi bibendum dato in lacte, aut mulso, aut melle calefacto, manè. Quod in minore est, similiter dato sub noctem: experiere quid possit puluis hic meus. P. Quantum pretium est vtriusq; C. Duobus cruciferis stant ambo. P. Vel triplum darem, si curaretur modo puer, quem amo

plurimùm, nec sine graui mœstitia intueor, ita macrescit, & conficitur. Nam assidui morsus illi, & arosiones crescere corpusculum non sinunt. C. Abì & spera. Si non sanabitur, nec eme quidquam deinceps mearum rerum, & ego restituam tibi pecuniam tuam cum altero tanto. Intra octiduum manifestè, & benè se habentem puerulum, & depulsa macie augescentem es visurus. P. Deus ita euenire iubeat.

ANNOTATIONES.

CIRCVMFORANEVS MEDICVS) *Vnum quoddam cõmune vocabulũ, quod istorum hominum artes æqualiter indicet, vix reperiemus. Nec medicì eos patientur salutari medicos: nec qui hodie chirurgì chirurgos. Sed cum chirurgi etiam sint medici vt in dialogis medicis ostendemus, istos, qui maiore societate chirurgis alioqui iunguntur, appellemus sanè medicos. Quia verò mercatus & fora sectantur, & oppidatim vagantur cum mercibus suis, circumforaneos medicos nominemus. Germaniæ quidem notissimi sunt, quos ab infimo & abiectissimo munere* Zanbrecher/ *dixerunt, à dentibus scilicet euellendis: honestius vtique à calculis excindendis* Steinschneider/ *quam vocem interdum audias: græcè λιθοτόμους dicemus. Est autem genus mirè glorioſum, & disertum, & perhumanum. Quocirca nemo mirabitur, nos quoq; circumforaneum nostrum cum istis moribus introduxisse. Decorum enim non poeta solùm, sed orato-*

res

res quoq; seruant, cum quod quáq; persona dignum est, & fit & dicitur. PROFESSIO MEA) Profiteri explicant polliceri, præ se ferre, deferre. Hinc illa loquendi genera, profiteri studium, operam suam in re, vel ad rem aliquam. Hæc notio minimè abstrusa est. Aliquando est publicè, & apud acta aliquid denuntiare: vt cum apud magistratum enuntiamus, quantum rei cuiuspiam à nobis possideatur: quod vulgò dicunt, designare possessiones, & redditus suos, seu bona sua indicare. Cic. in Rull. In posterum verò lex hæc Imperatoribus nostris constituatur, vt quicunq; de prouincia decesserit, apud eosdem decemuiros, quantum habeat prædæ, manubiarum, aurì coronarij profiteatur. Verin. 5. Edixerat vt aratores iugera sationum suarum profiterentur. In eam significationem vsurpatur professio. Cic. epist. lib. 16. Tu verò confice professionem si potes: etsi hæc pecunia ex eo genere est, vt professione non egeat. Profiteri (id quod ad nostrum institutum facit) est etiam idem, quod disciplinam artémue quampiam se nosse ac tenere significare, & præ se ferre, vt qui liberales & ingenuas artes profitentur. Si profitetur aliquis Grammaticam, Dialecticam, Philosophiam &c. seu Grammaticum, Dialecticum, Philosophum. Hæc vis tam latè funditur, & ita iam vsu contrita est, vt pro publicis interpretationibus explicationibúsue, in gymnasiis præsertim, adhibeatur vox professio, & explicatores vocentur Professores, dicantúrq; profiteri. Cic. pro Murena. Itaq; si mihi homini vehementer occupato stomachum mouerit is, triduo me iurisconsultum profitebor. In Bruto.

Lysias primò artem dicendi professus est. Tuscul. 7. Vt enim si Grammaticum se professus quispiam barbarè loquatur. Hinc professio. Cic. 1. de Orat. Neq; verò ego hoc tantum oneris imponam, nostris præsertim oratoribus in hac tanta occupatione vrbis ac vitæ, nihil vt iis putem licere nescire: quanquam vis oratoris professióq; ipsa benedicendi hoc suscipere ac polliceri videtur, vt omni de re, quæcunque sit proposita, ab eo ornatè copioseq; dicatur. SARCOCELIS) σαρκοκήλη *carnosus ramex, species herniæ,* Karnúfel. EX THERIACA) θηριακὰ φαρμακὰ *medicamenta aduersus venenatorum animalium morsus. Differunt ab alexipharmacis, quod hæc venenis intro sumptis: illa venenis à morsu animantium intro subeuntibus medentur. Et* θηριακὴ, *subaudi* ἀντίδοτος, *contra omnia venena vim medicantem habet. Tametsi autem quidquid ea facultate pollet,* θηριακὴ *vocari possit (nam & allium rusticorum theriacam Galenus appellat) tamen istuc nomen præcipuè illi celeberrimo medicamento, ex simplicibus plurimis, & viperina carne composito tribuitur: potenti videlicet ad pellenda cuiuscunq; generis venena, siue morsu, siue potu, siue cibo in corpus illapsa.* VEL STRANGVRIA) *Stranguria est vrinæ difficultas, seu vrinæ stillicidium, cum vix guttatim effluit, quoniam ita supprimitur: idem pæne quod* δυσουρία. *Cic. Tuscul. 2. de Epicuro. Quamuis idem forticulum se in torminibus & in stranguria præbeat. Seneca ex epistola eiusdem Epicuri, quam ille ad Hermachum scripsit supremo vitæ die, tormenta vesicæ & vlcerati veneris appellat. Eandem epistolam*

lam Cicero interpretans, morbos vesicæ & viscerum vocat. OPHTHALMIA) Oculorum morbus, seu ocularia ægritudo, inflammatio adnatæ oculorum membranæ. Cum sit autem inflammatio duplex, vna humida, altera sicca: quæ propriè ophthalmia nominatur, inflammatio humida est: nam quæ sicca est, ξηροφθαλμία nuncupatur. GLAVCOMATE) Glaucoma vitium in oculo, cuius caussa efficiens est siccitas, à qua humor crystallinus vel in glaucum mutatur, vel densatur, & exsiccatur. Cum porrò vsitatius sit glaucoma glaucomatis, quinti ordinis. Plaut. Milite, prima inflexione extulit, vt in Amphitruone schemam dixit.

Et nos faceris fabricis, & doctis dolis
Glaucomam ob oculos obiectemus: eúmq; ita
Faciemus, vt quod viderit, non viderit.

MAGNVM PROMITTIT) Vt Græci τὸ ἀληθὲς, & similia neutra adiectiua loco abstractorum, seu substantiuorum ponũt, sic latini vocem, magnum. Cic. Ora. perfect. Nos nimis magnum fecissemus, si quidem potuissemus, quò contendimus, peruenire. Plaut. Magnum incipis sic petere. Horat. lat. 4. lib. 1. in hora sæpe ducentos, Vt magnum, versus dictabat. Cic. ep. 2. lib. 1. ad Q. F. Nam si te interioribus vicinis tuis Cilicienſi & Syriaco anteponis, valde magnum facis. TANQVAM LYNCEI) Lynceum tradunt primùm reperisse fodinas metallorum, æris, argenti, auri. Hinc nata fabula, eum ea quoq; videre, quæ sub terra forent, & prouerbium, Lynceo perspicacior. Cic. ad Varronem. Quis est tam Lynceus, qui in tan-

tis tenebris nihil offendat, nusquam incurrat? AVT MVLSO) *Mulsum potionis genus ex vino & melle confectum, græcè* οἰνόμελι. *Perdit vocem si bibatur frigidum. De eius vi Plin. lib. 27. cap. 22. Semper mulsum, inquit, ex vetere vino vtilissimum, facillimégz cum melle concorporatur, quod in dulci nunquam euenit. Ex austero facilè non implet stomachum, neqz ex decocto melle, minúsqz inflat, quod ferè euenit. Appetendi quoqz reuocat auiditatem cibi. Aluum mollit frigido potu pluribus, calido sistit. Corpora auget. Multi senectam longam mulsi tantum nutritu tolerauere, neqz alio vllo cibo, celebri Pollionis Romuli exemplo. Centesimum annum excedentem eum diuus Augustus hospes interrogauit, quanam maximè ratione vigorem illum animi corporísqz custodisset. At ille respondit: Intus mulso, foris oleo. Dubitat Bayfius, num Plin. potius cibi quoddam, quàm potionis genus nomine mulsi intellexerit: & num idem planè sit mulsum, quod Græcis* οἰνόμελι, *quem vide lib. de vasculis. Aqua mulsa græcè* ὑδρόμελι, *cuius salubritatem persequitur in eod. cap. Plin. Est etiam acetum mulsum, seu potio ex aceto melle temperato, Gr*[illegible]*is* ὀξύμελι. *Idem lib. 14. cap. 17.*

PRO-

PROGYMNASMA ALTERVM QVADRAGESIMVM.

Ænigmata.

PETREIVS, ARETIVS, MAMILIVS, LABERIVS.

PETREIVS. Cur non imitamur veteres illos, apud quos ad animi hilaritatem atq; lætitiam quæstiones ludicræ, ænigmata, & griphi ponebantur: qui mihi epulares illos sermones scitè videntur condiuisse, atq; omnem penitus tristitiæ nebulam discussisse. A. In hac eadem cogitatione versabar modo, optabámq;, vti existeret è nobis accubantibus in hoc conuiuio cum sua sphinge Oedipus aliquis, quem nos Daui, ego, inquam, & Mamilius audiremus, eiúsq; oratione non solum lætiores, verum etiam peritiores fieremus. M. Nolo, Areti, te tam abiectè de me vel sentire vel loqui: nescis qui vir siem: cum ad manus ventum erit, tum cognosces. A. Quoniam hic repulsam fero, agesis tu mecum esto Dauus Laberi: pudet quippe solum videri graculum inter Musas: & dulcis est in rebus præter sententiam euenientibus societas. L. Quid fabulare? doctrinam tuam, eámq; non vulgarem haud ignoro, vt licitum sit tibi iure tuo superbiam sumere. Ad me quod attinet, sunt ænigmata mihi vel sexcenta, quibus aut rudiores torqueam, aut doctiores vicissim lacessam, & veluti reper-

repercutiam. P. Ede vnum. L. Abs te certaminis huius æquum est nasci exordium, quoniam ætate & me, & hos duos antecedis. Vales item ingenio, iisq; omnibus, quibus eruditi homines censentur. Deliges ergò de nobis Oedipum quem volueris. A. Tu nec iussus, nec rogatus sponte tua nimium spondes, ac tuo nos pede metiris. L. A meis copiis supplemẽtum exspectet, cuius exercitus fuerit per stragem imminutus. M. A quo autem tu exspectabis? L. A memoria & ingenio. M. Quid? legisti omnia quæ proponentur hodie? L. Multa, & quæ nondum legi, ea nihilominus quid velint, vt spero, cõiiciam, tibiq; & aliis, si volent, perspicuè soluam. P. Quod ergo mysterium est in illo?

Homo non homo, videns non videns, alitem
Non alitem, lapide non lapide percutit,
Cum super arbore, non arbore tamen degeret.

L. Apud Platonem reperitur in 5. de legibus, & puerorum est, eodem teste: faciúntq; mentionem eius Athenæus & Suidas. Accipite solutionem. Eunuchus luscus vespertilionem super sambuco hærentem pumice percussit. Iam horum singula reddite singulis per tres illos senarios, moxveram esse interpretationem meam pronunciabitis. A. Nullum, credo, ænigma tam inuolutum perplexúmq; sit, cuius indagatio mortem tibi pariat, quemadmodum illud piscatorum Homero. Quod captum est periit, sed quæ non cœpimus adsunt: aiunt certè, quòd soluere nodũ istum nequiret, ægritudine tabefactum obiisse. L. Homerus senex admodum, annos nimirum centum & octo natus, ex morbo, seu vt alij, fame interiit. Pediculosum ergo ænigma illud

illud iis relinquamus, qui fabulas sequuntur. M. Poetæ id quoq; affirmarunt. L. Poetæ mentiuntur persæpe. P. Non ausim quærere quid velit sibi Maronianum illud in eclogis, vbi pastores duo altercantur.

Dic quibus in terris, & eris mihi magnus Apollo,
Tres pateat cæli spatium non amplius vlnas.

Atq; in hoc tamen ipsemet Virgilius crucem se fixisse Grammaticis aiebat, in qua ipsi se assiduò distorquerent. Nec illud Cleobules, seu Cleobulinæ, quæ hexametris ænigmata condidisse traditur.

Est vnus genitor, cuius sunt pignora bis sex,
His quoq; triginta natæ, sed dispare forma,
Aspectu hinc niueæ, nigris sunt vultibus inde,
Sunt immortales omnes, moriuntur & omnes.

Nec quid Theodectis.

Vna aliam gignit, geminæ sunt namq; sorores,
Quæq; prius genita est, mox rursum gignitur ipsa.

Seu quod Æsopo à Sophista in Ægypto est propositum. Est templum magnum, & in ipso columna duodecim habens vrbes, quarum quælibet 30. trabibus sustinetur. Has trabes duæ circumeunt mulieres. Tu enim subitò idem responderes, quod ille: pueri apud nos dissoluunt propositiones eiusmodi: ac templum esse mundum, columnam annum, vrbes menses, trabes dies, mulieres diem & noctem. Duas verò sorores, de quibus paulò ante, diem & noctem interpretareris, quarum vna ex altera nascitur, & vtrāq; se generantem generat. Præterea illud Cleobulinę de anno & duodecim mensibus, triginta diebus, luce ac tenebris distinctis accipiendum diceres. Virgilianum, ad sepulchrum

Cælij cuiusdam nepotis, & asoti hominis referres, qui re sua confracta, non plus sibi reliquit agri, quã quod ad sepulturã sufficeret: vt ad nomẽ poeta alluserit, & Cæli pro Cælij posuerit. Nec minus solueres quod Oedipo Sphinx obiecit. Rideres etiam vulgatum hoc de aqua & glacie: Quam mater genuit, generauit filia matrem. L. Labore ad singula respondendi per te leuatus sum, ob quod beneficium grates ago. De sepulchro Cælij quod ais, scio sic explicasse Seruium, quæ explicatio pluribus nõ placet: in præsens meliorem non habeo, & errare me cum Seruio non pudet, si is errat. A. En ęnigma, in quo soluẽdo sudor tibi fortasse erumpet. L. Eia sudor. Adducas licet. A.

Semel minúsne, an bis minus, non sat scio,
An vtrumq; horum, vt quondam audiui dicier,
Ioui ipsi regi noluit concedere.

L. Hoccine tantis obseptum difficultatibus credis, vt ad eius intelligentiam non sim aspiraturus? A. Audiemus quid apportes. L. Dum exauguraretur Capitolium, omnésq; dij se amoueri paterentur, Terminus commoueri non potuit, de quo Ouid. 2. Fast.

Quid? noua cum fierent Capitolia? nemo deorum
Cuncta Ioui cessit turba, locúmq; dedit.
Terminus (vt memorant veteres) inuentus in æde
Restitit, & magno cum Ioue templa tenet.

Dubitat auctor ænigmatis, semel minus, an bis minus fuerit, an vtrumq; horum: ex vtroq; autem, hoc est, ex semel & bis resultat ter. Quare non semel minus, non bis minus, sed Ter minus fuit qui Ioui ipsi regi cedere noluit. M. Ο ἐυςοχίαν. Dabo & ego

ego tibi huius exercendæ materiam, & vnum alterúmue in mediũ producã. L. Quotquotlibet. M. Vide Laberi, vt te ipsum noris: confidentia malè audit. Labimur sæpe, & hæremus etiam in notissimis. L. Pone ergo vnum & alterum. M.

Virtutes magnas de viribus affero paruis,
Pando domos clausas, iterum concludo patentes,
Seruo dominum domino, sed rursum seruor ab ipso.

Quid tu hoc esse putas? quem loqui? L. Ego quid putem, quem loqui existimem? clauis est, & ea loquitur. M. Victus sum. Nunc iterum vince, si potes.

Litera me pauit, nec quid sit littera noui:
In libris vixi, nec sum studiosior inde.
Exedi Musas, nec adhuc tamen ipsa profeci.

L. Difficiliora quæras oportet: tam facilè diuinabo, quid hoc sibi velit, quam in præcedente diuinabam. Tinea pascitur libris, quis hoc nescit? Reliqua explicare nihil est necesse. M. Quid si te capiam tandem. L. Tu si me captas, non capies. M. Tentemus denuo.

Sum, nondum dira confectus morte, sepultus:
Haud urna, haud saxum, non humus illa tegit.
Et loquor, & sapio, & vitalibus abdicor auris,
Méq; caput viuus, méq; vehit tumulus.

Hoc si solueris eris tu quoq; nobis magnus Apollo. L. Essem hac conditione vel Iupiter, si voluisses. Ionas Propheta est, in ventre ceti. Tetigi? M. Prorsus tetigisti: Tibi palmam cedo, & hinc superatus discedo. P. Experiunda sunt tibi mea tela Laberi. L. Non grauiter lædent, vti auguror. P. Nihil mollius, vt verum dicam, isto telo quod primo loco in te contorsurus sum.

Quod

Quod tollit, premit: ima petens, sursum æra repellit
Et somno premitur: nec tamen ipsa capit.

L. Pluma tollit auem in sublime: premit bilancem, & ita eleuat alteram lancem æream. Premitur à dormiente, ipsa non dormit. P. Miror vbi tu ista legeris. Quod si ipse Marte tuo, doctus à nemine soluisti, magis miror, & exosculor ingenium tuum. Addo secundum.

Sunt mihi sunt lachryma, sed non est caussa dolorũ,
Est iter ad cœlum, sed me grauis impedit aer,
Et qui me genuit sine me non nascitur ipse.

L. Fumus est. P. Interpretare nobis versiculum vltimum. L. Ignis generat fumum, sine quo ipse non generatur. An nescitis? an cocos & calefactores in hanc rem testes aduocabimus? P. Accipe tertium, pulcherrimum omninò, & sanè peracutum.

Quale animal, dic, esse putes quod mobile totum
Est oculus, neq; pars præterea vlla manet?
Quotidie gignit natum sine matre creatum:
Qui tamen vnà ipsa hac interit ille die.
Cuius item soror absente est genitore creata,
Partita imperium fratris & interitum.

L. Verè elegans & acutum ænigma, quod sua luce me collustrat, & apud me quidem tenebrarum nihil habet, quia de sole loquitur, & solem exprimit. P. Recedo perculsus & abiectus, vt Camillius. Iam reliquum est vt Aretij impetum excipias. Euge Areti, esto vir: nam cum viro tibi res est. A. curabitur.

Excubat os nitidum patulo mihi semper hiatu,
Sacra ministerio ferrea lingua Dei est.
Nunquam sponte loquar, nunquam nisi iussa, tacebo.
Excutere at vocem verbera sola solent.

Quid

Quid hoc est Laberi? L. Quid sit? Campana est. A. Audi rursus.

Sponte mea ℣eniens ℣arias ostendo figuras,
Fingo metus ℣anos nullo discrimine ℣eri.
Sed me nemo ℣idet, nisi qui sua lumina claudit.

L. Somnus est, hoc somnus facit, & de se istis versibus prædicat, quem vident vtique illi etiam qui non vident, cęci, inquam, & talpæ, quibus haud negauit natura somnum. A. Quis autem hoc de se?

Parua mihi domus est, sed ianua semper aperta:
Exiguo sumptu furtiua ℣iuo sagina,
Quod mihi nomen ineſt, Roma quoq; consul habebat.

L. Mus est. Quòd ait suum nomen fuisse consuli Romano, id verum est. Nam Mus, Deciæ gentis cognomen fuit, vt testantur Fasti Capitolini, in quibus est. P. DECIVS. Q. F. MVS. & P. DECIVS Q. F. Q. N. MVS. Inest ergo in hoc ænigmate antiquitatis peritia. Dic aliud. A.

Grande mihi caput est, intus sunt membra minuta,
Pes ℣nus solus, sed pes longiſsimus ℣nus.
Et me somnus amat, proprio nec dormio somno

L. Papauer est. Nunc mihi quoque dandus est interrogandi locus. Semper ego auditor tantum, nunquam ne reponam? P. Quem vis respondere tibi? L. Qui [illegible]strûm audebit. M. Qui poterit. Tamen non desperamus de nobis: nec tu solus triumphabis hodie. Quid ergo affers? L.

Candidior cygni plumis, sum filia Bruma,
Dura minus glacie, sed non minus algida: fungo
Rarior, ac fluidum in laticem tabesco repente:
Signo nouem, fuerit si littera prima recisa:
Cor mihi si iungas, ℣ix est auis atrior ℣lla.

P. Nix est. Quod dicit, signo nouem, & quæ se-

quuntur, hoc ita intelligendum est, si scribatur NIX, & demātur N. fore vt significet eius nomen numerum nouenarium, cuius hæc nota IX. Postremò ait, si syllabæ cor, sibi adiiciatur, futurum nomen auis nigerrimę, cornicis. M. Negabis hæc? L. cur negem? Age tu Mamili, solue hoc.

Glabra foris, pilosa intus, specieq; globosa,
Exsilio, quanquam mi pedis vsus abest:
Aëriásq; carens pennis volitabo per auras:
Et vires crebrò pulsa resumo nouas.

M. Nihil agis, didicimus abste inuicti esse. Pila est. L. Nunc demum intelligo me non solum victorem, & in coniicienda veritate fœlicem esse. Restas tu Areti, quem superare si potuero, non omninò operam lusisse me putabo. A. Ingens scilicet ex me tibi gloria veniet. Petreium & Mamilium arietibus & vineis oppugna. L. Tecum libet velitari. A. Velitemur ergo. L.

Carnea sulcetur si glebula corneo aratro,
Non me dulce dabit, sed feret acre piper.

A. Prurigo est, quæ in amaritiem vertitur, si scabis. L.

Tethyos vndisona mediis ego nascor in aruis,
Meq; cauernosam fistula crebra forat.
Non inuita graui leuis impleo viscere succo,
Quem renouo exsorptum pollice pressa prius.
Peniculiq; loco mensas extergeo mollis,
Et rapto sordes, vlceráq; exsanio.

A. Puto esse spongiam. L. Sic est. Nunc vltimum adhibebo conatum.

Quattuor æquales currunt ex arte sorores,
Sic quasi certantes, cum sit labor omnibus vnus:
Et prope sunt pariter, nec se contingere possunt.

A. Hoc

A. Hoc prorsus nescio quid sibi velit. L. Nec tu Petreie? P. Nec ego. L. Nec Mamilius? M. Nec ego. L. Audite aliud, quod, vt suspicor, æquè non intelligetis, & cuicq; pocula duo exhaurienda erunt.

Nox ego sum facie, sed non sum nigra colore,
Inq; die media tenebras tamen affero mecum,
Nec mihi dant stellæ lucem, nec Cinthia lumen.

A. Desine plura, mihi tenebræ sunt, & iure meo libens cedo, nihil tibi vicissim soluendum obiiciam. Quid tamen hæc duo sibi volunt? pande mysterium. L. Relinquam vobis interpretanda. P. Tu ergo nobis crucem, vt Grammaticis Virgilius? L. Hoc quidem die non interpretabor. M. Nec magnopere istam interpretationem requirimus, & ignorabimus haud ægrè, quod sine periculo ac detrimento fortunarum nescitur. Diu fuit otium à propinando. Propinemus inter nos, conuiuiúmq; cum hilaritudine quanta potest agitemus, vino & sermone suaui.

ANNOTATIONES.

AEnigma nihil est aliud, quam oratio verborum inuolucris tecta, seu obscurus inuolutúsque sermo, quo nomine etiam Pythagorica symbola vocantur ab Athenæo lib. 10. cap. 7. Cic. lib. 2. ad Att. obscurè & occultè scripta dicit esse ἐν αἰνίγμασι. Alij sic definierunt. Est obscura sententia per occultam rerum similitudinem enuntiata. Item, oratio obscuritate allegoriæ ad intelligendum difficilis. Idcircò & Fabius obscuriorem allegoriam nominat lib. 8. cap. 6. Griphus à genere retiò idem

pœne quod ægnima, seu ænigmatica quæstio: quod credo, inuoluerentur quasi, quibus illi ad soluendum proponerentur. Sunt qui dicant ænigma lusum tantum habere & iocum, griphum etiam studium & curam. Certè & ænigmatum, & griphorum vsus fuit olim inter mensas conuiuales: & quoniam inter scyphos proponebantur, κυλικειακὰ ζητήματα dicebantur. Qui non soluissent, ei poena hæc subeunda erat, vt poculum merum ebiberet. Conceditur eorundem vsus in iocosis narrationibus, in lusibus, sympositis: quoniam & ingenium acuunt, & hilaritatem pariunt. In orationibus qui frequentius iis vtetur, meritò reprehendatur, quoniam vitium orationis maximum est obscuritas. Sunt porrò quædam ænigmata posita in verbis tantum, quædam in sententia, aliqua in vtroque, etiam in literis & syllabis. Gellius lib. 12. cap. 6. ait latinè scirpos dici à quibusdam: fortasse καὶ ἀνλίφρασιν. Alij legendum putant, scrupos. OEDIPVS ALIQVIS) Oedipus quoniam apud Thebas scitè dissoluit Sphingis problemata, prouerbio locum fecit. Ita in Andria Dauus simulat se non intelligere quod herus dixerat: Dauus sum, inquit, non Oedipus Plaut. Poenulo.

Nam isti quidem hercle orationi Oedipo
Coniectóre opus est, qui Sphingi interpres fuit.

De fortuna & statu Oedipi Sophocles duabus tragœdiis, quorum altera Oedipus Colonæus, altera Oedipus Tyrannus inscribitur. GRACVLVM INTER MVSAS) Anseres inter olores, & graculi inter Musas sunt rudes &

& imperiti inter doctos, infantes & indiserti inter eloquentes. Nam & stridor anserum, & garrulitas obstrepera graculorum, ambo hæc dulcibus, & acceptis auium cantibus dissimilia, prorsúsque ingrata sunt. QVOD CAPTVM EST PERIIT) *Hoc ænigma mortem attulisse Homero scribunt Plutarchus in eius vita, & Valer. lib. 9. cap. 12. Sed credibilius est senio, aut etiam fame interiisse. Sotades Comicus apud Stobæum, docens vitam humanam esse miseram, sapientúmque virorum diuersa mortis genera recensens, fame periisse confirmat. Versus extremos quia elegantes sunt, non pigebit adscribere.*

Πολύποδα φαγὼν ὁ διογένης ὠμὸν τέθνηκεν.
Αἰσχύχῳ γράφοντι ἐπιπέπτωκε χελώνη.
Σοφοκλῆς ῥάγα φαγὼν σταφύλης πνιγείς τέθνηκε.
Κύνες οἱ κατὰ θράκην εὐριπίδην ἔφαγον.
Τὸν θεῖον ὅμηρον λιμὸς κατεδαπάνησεν.

Diogenes polypus crudus interitum attulit.
Illapsa testudo Aeschylo fregit caput.
Sophocles edens vuam, acino strangulatus est.
Canes vorarunt Euripidem Threicij.
Diuinum Homerum, prô, misera absumpsit fames.

AD SEPVLCHRVM COELII) *Profuerit videre, quid super horum versuum interpretatione varia in Notis dicat Iunius Philargyrius.* SED TERMINVS FVIT) *Hoc ænigma, quod Gellius inenarratum relinquit, vt legentium coniecturas acuat, præclarè soluit Politianus Miscell. cap. 36. Historia de exauguratione fano-*

rum & sacellorum in monte Tarpeio, & Termini ista contumacia est apud Liuium lib. 1. in Tarquinio Superbo. Perquam facetè hunc Deum, & ipsum Iouem irridet Lactant. lib. 1. cap. 20. Quid qui lapidem colunt, inquit, informem atque rudem, cui nomen est Terminus? Hic est quem pro Ioue Saturnus dicitur deuorasse: nec immeritò illi honos tribuitur. Nam cum Tarquinius Capitolium facere vellet, eóque in loco multorum deorum sacella essent: consuluit eos per auguria, vtrum Ioui cederent: & cedentibus cateris, solus Terminus mansit. Vnum illum poeta Capitolij immobile saxum vocat. Iam ex hoc ipso vides, quàm magnus Iupiter inuenitur, cui non cessit lapis: ea fortasse fiducia, quod eum de paternis faucibus liberauerat. Facto itaque Capitolio, supra ipsum Terminum foramen est in tecto relictum: vt, quia non cesserat, libero cœlo frueretur: quo ne ipsi quidem fruebantur, qui lapidem frui putauerunt. RELINQVAM VOBIS INTERPRETANDA) *Ne se frustra torqueant studiosi, sciant istas sorores esse rotas quatuor in vno curru: postremo autem significari nebulam.*

PRO-

PROGYMNASMA TERTIVM ET QVADRAGESIMVM.

Leontarchia, seu leonis inter belluas principatus.

LEO, ELEPHANTVS.

ELephanti, quibus nullæ bestiarum prudentiores, aliquando agmine vastam solitudinem cum ductore suo perambulantes sermocinabantur de bonis, quæ reperirentur in quadrupedibus. Pernumerabant varia eorum genera, & pro cuiusque merito dignitatéque vnumquodque sine inuidia, quantum poterant, & candidè laudabant. De semetipsis autem propter ingentem exquisitorum bonorum copiam qua affecti essent, sic statuebant: imperium in animantes iure optimo sibi, leonibus autem nequaquam concedendũ. Forte fortuna per idem tempus Leo plurimis diuersíseq; animalibus, tanquã videlicet rex satellitum suorum cateruis stipatus, per ea ipsa loca nescio quò profecturus iter tenuit, elephantos salutauit. At illi superbia inflati, dominum suum nec resalutare, nec aspicere dignati sunt. Leo (vt excelsus animus iniuriarum plerunque impatientior, & ad vltionem propensior est) indignari, fremere, toros ceruice excutere, suos ad contemptores inuadendos cohortari, & ipse in ducem velle insilire, eúmq; frustatim discerpere. Verùm Cõsiliarij, qui

proximi ibant, eum ab hac mente reuocabant, docebántque nullam virtutem tanto ornamento esse regi, quanto placabilitatem & clementiam: in quo M. Antonini cognomento philosophi factum verbis singularibus prædicabant, qui ea de caussa ne in rebelles quidem sæuitum voluit: si ita videatur, leuiori poena immodestiam illorum multari posse. Hîc vrsi cuiusdam senis experientissimi, & in dandis consiliis Nestori quam simillimo egregiè valuit, plurimúmque effecit auctoritas. Tum ira temperata, voce placidiore Leo: quid est, inquit, elephanti, quod sic à vobis despicior? An me ab ipso Ioue principem animantium iam pridem institutum ignoratis? Scimus nos quidem (ait primarius, & cæteris ætate superior elephas) tibi sceptrum esse datum, téque regem nominatum: sed iusténe, an iniustè, hoc disceptari etiamnum potest. Quod si caussa cum caussa contendat, & rationes cum rationibus componantur, tu istud regnum diutius, credo, non obtineas, ego adipiscar: tu in ordinem redigaris, ego in locum tuum ascendam. Obstupuerunt tam insolenti responsione animalia, visáque res omnibus minimè perferenda: principatum Leonis tot iam sæculis inueteratum ac stabilitum labefactari, & de quo nemo hactenus addubitasset, de eo nunc seri litem, rémque præter omnium opinionem in controuersiam deduci. Auebant tamen audire, quid pro se afferrent elephanti, & quibus potissimùm firmamentis suæ nationi regalem honorem maiestatémq; deberi ostenderent. Proinde cum è fruticibus herbísque sedem Leoni repente construxissent,

sent, ipsa eum in orbem arrectis auribus circumsederunt. Quid contra elephanti? stant toruum intuentes, iussique à Leone causſam suam orare, petunt, vti attentè & cum silentio à principio ad extremum audiantur. Promittit futurum Leo. Sed vulpes quiescere non poterat. Iam enim arridebat oratori, seu potius irridebat, iam caput agitabat, iam sese scalpebat, paulo post tergum obuertebat, deinde oscitabat, circumspiciebat, exspuebat, aliquid lupo qui vicinus sedebat, in aurem garriebat, omninóque alias res agebat. Leo conniuebat: elephantos procacitas, leuitas, atque proteruia vulpeculæ admodum pungebat: nam equus, vrsus, ceruus, aper, caper, taurus, & reliqui animantes satis quieti manebant & sedatis animis modestíque corporibus auscultabant. Iam quæ fuerit Elephanti oratio audiamus.

ORATIO ELEPHANTI.

Ad cuiusque rei virtutem atque laudem demonstrandam haud parum facit non displicuisse sapientibus, quorum certissimo incorruptissimóque iudicio dirigenda, definienda, moderanda sunt omnia. Elephantus autem à philosophis, oratoribus, poetis, historicis ita commendatur, vt ei ex animalibus vniuersis sensus optimos acutissimósque, excellentiam intellectus, & sermonis patrij notitiam, ingenium, indolem, docilitatem, imperiorum obedientiam, officiorum quæ didicerit memoriam, prudentiam, religionem, æquitatem, mansuetudinem, amoris & gloriæ voluptatem, & vt paucis multa, maximéque insignia

comprehendam, quandam cum humano genere ſocietatem tribuere nihil vereãtur. Potéſtne quidquam de nobis dici præclarius? aut poſſumúſne, quàm ſumus & prædicamur, nobiliores fieri? Si hęc quę recenſui hominum inprimis propria ſunt, & homine (quod tu ipſe fateberis) nihil eſt excellentius, cui etiam in te gentémque tuam datum eſt imperium, concedas oportet, eos qui ab homine proximum ſortiti ſunt locum, te, qui ab eius præſtantia diſtas, quantum aliquid diſtare poteſt plurimum, maiores, atque ideò faſtigio regali digniores eſſe. Hæc ratio, quoniam ſatis acutè concluſa videbatur, in animos audientium penitius intrabat quidem, nondum tamen fidem penitus faciebat. Progreditur Elephas. Quæ porrò aceruatim à me dicta ſunt, ea ſigillatim diſſeram, & iis longè plura. In India, Africa, Æthiopia, vbicunque naſcimur, indigenam ſermonem percipimus, nec ſolùm humanis vocibus, vt cum aliis beſtiarum, verùm etiam humana lingua verbíſque nobiſcum agitur: qui honos cæteris non habetur. Verbis & allocutionibus domamur, inſtituimur, incitamur, reuocamur, placamur, dirigimur, ad vſus denique omnes à nobis expetitos excolimur, non ſecus profectò quàm ipſi homines. At tu, Leo, quid velint ſibi loquentes, non capis. Seu te increpent, ſeu moneant, ſeu rogent, ſeu blandiantur, ſeu laudent, ſeu hortentur, ſeu ſuadeant, ſeu quid aliud abs te poſtulent, nihil intelligis, non plus quàm lyram aſinus, aut tubam ſus. Opportunè ceciderat, vt horum neuter adeſſet. Quàm enim ægris mentibus & auribus iſtam contume-

tumeliam audituri fuerint, nõ difficile est cogitare. Quin nos etiam quodam sermonis genere inter nos vti consuetimus, qui rectoribus nostris tantum notus est. Quid quod nonnunquam vocibus humanis loquimur? quid quod literarum ductus didicimus, & versus pangimus? Noster enim est ille, in puluere elephantino pede exaratus.

Ipse egomet scripsi, armáq; Celtica capta dicaui.

Quale sit nobis ingenium, quàm docile, quàm flexile, & belli pacísque artibus idoneum, multorum libri clamitant. Si contra belluas certamen nobis ineundum sit, ratione aciem disponimus, tela, spicula, tanquam chirurgi vulneratis leniter educimus. Equitatu circumuenti, infirmos aut fessos vulneratósque in medium agmen recipimus, ac velut imperio ac ratione per vices subimus. Pro defendendis hominibus pugnamus fortissimè, atque ad vltimum spiritum. Gregatim semper incedimus. Maximus natu agmẽ ducit. Amnem transituri, minimos præmittimus, ne maiorum ingressu atterente alueum crescat gurgitis altitudo. Quid verò hominem homines in pace doceant, quod non etiam nos discamus? corpus ad omnem exarte motum gestúmq; conformamus, nos summittimus, regemus, doramus, saltam°, choreas ducimus, ad scopũ lapides iaculamur, armis vtimur, natamus, in sublime & p auras iacta, atq; in orbẽ circũacta recipimus, gladiatorios atq; militares motus edimus, per funes ambulamus. Si quis est tardioris ingenij in accipiendis quæ traduntur, eadẽ illa noctu meditatur. Semel si domiti simus, ab homine & pro homine patimur & ferimus omnia: & cũ tanta

sit

sit vastitas nostra, tamẽ nulla vi adhibita vel à puero regimur. Quin etiam iugum subiuimus, & currus traximus. Testis est Roma, triumphante Pompeio de Africa: testis India, de qua triumphauit Liber pater. Nec istuc humilitati nostræ & abiectioni, sed mansuetudini & lenitati tribuendum est. Memoria quoque nostra celebratur. Agnoscimus senes multos post annos, qui nos rexerant iuuenes. Non audisti quomodo miles quispiam in fronte elephantum putamine nucis cum percussisset, ille putamen studiosè sustulerit: post dies complures in via publica militem obambulantem conspicatus, elatum ex ore putamen promuscide sua acriter in illum coniecerit? Item de alio, quem cum miles vnà cum rectore ipsius obuium haberet, noluit via decedere. Elephas id suam & rectoris contumeliam interpretatur, vlcisci tamen à rectore prohibetur. Interfluxerunt dies nonnulli, cum in ripa fluminis quod vrbem præterfluit militem otiosè fabulantem reperit. Cum rector abesset, corripuit illico hominem, in altum sustulit, nec precibus, nec clamore astantium motus, aliquoties flumine mersit, alleuans subinde & demittens. Addam exemplum vnum memoriæ in partem benignam, vt attuli in vindicem & iracundam. Cum quidam elephas annuo & solemni furore correptus catenas abrupisset, fugientibus omnibus seruulus quispiam, qui vlnis infantem domini sui gestabat, in ædes properè irrupit, oblitus pueruli quem in illa trepidatione ante ædes deposuerat. Adest elephas, mortem pueri omnes exspectant. Ille manu sua leniter

atto-

attollit, in humile tectum, quod è regione ædium erat, respectans curiosè, satin' puer illic sine damno. Deinde furibundus cursum suum exsequitur. Sic eum beneficia accepta remunerari voluisse omnes coniectabant, quia mulier earum ædium domina, & infantis mater, elephanti transeunti sæpius panem aut fructus obtulerat. Prudentiam nostram declarant, quæ de ingenio & docilitate dixi, & hæc præterea. Prædam in nobis expetendam scimus esse dentes tantum nostros. Quare deciduos casu aliquo, vel senecta, defodimus. Eorum nobis summa cura. Alterius mucroni parcimus, ne sit præliis hebes: alterius operario vsu fodimus radices, impellimus moles. Circumuenti à venatoribus, primos constituimus, quibus sunt minimi, ne tanti prælium putetur. Postea fessi, impactos arbori frangimus, & præda nos redimimus. Dentibus nostris ingens pretium, quia ebur, & deorum simulacris laudatissima ex iis materia: Si quis nostrûm in foueam ceciderit, ramos congerimus, moles conuoluimus, aggeres construimus, omníque vi conamur lapsum extrahere. Religionem nos colere certum est. Nitescente luna noua ad amnem descendimus, ibíque nos lustrantes, solenniter aqua circumspergimus, atque ita salutato sidere in syluas redimus: nec transituri maria naues ante conscendimus, quàm de reditu rectores nos inuitantes iureiurando promiserint. Morbo fessi herbas supini in cœlum iacimus, veluti tellure precibus allegata. Orientem solem veneramur. Ad religionem pertinet, quod mortuos è genere nostro sepelimus, & prætereuntes terram

cada-

cadaueribus iniicimus. Æquitas noſtra tanta eſt, vt alienas quoque iniurias perſequamur. Romæ Tito Imp. vxor rectoris mœchabatur. Vidit elephas: nec ferens domini iniuriam, irruit, & complexos vtrumque dentibus transfixit. Ita copulatos relinquit, ſtragulo tegit, aduenientе domino ſtragulo abſtracto facinus, & ſe vltorem oſtendit. Manſuetudinis & clementiæ noſtræ argumenta ſunt, quod cum per vires noſtras nocere poſsimus omnibus, nocemus tamen nemini. Contra feras imbecilliores ac minores prorſus non pugnamus: contra maiores validioréſq; non niſi laceſsiti. In grege pecudum occurrentia manu dimouemus, ne quod per imprudentiam obteramus. Cum Bocchus rex 30. elephantis totidem, in quos ſæuire inſtituerat, ſtipitibus allegatos obieciſſet, procurſantibus inter eos qui laceſſerent, non potuit effici, vt crudelitatis alienæ miniſterio fungerentur. Aberrantem hominem in ſolitudine factum obuiam non ſolùm non interficimus, aut aliquo malo afficimus, ſed placidè nos duces præbemus, viámque illi commonſtramus. De amore noſtro in homines mira poſsim narrare, ſimilitérque de cupiditate gloriæ, quæ tam vehemens in nobis, vt ignominiâ notati mortem infamiæ aliquando prætulerimus, & alia illius conſciſcendæ occaſione negata, inedia vitam finiuerimus. In magiſtros & rectores memorabili pietate ſumus. In liberos quoque, quos vrgentibus venatoribus adeò non deſerimus, vt millies capi, cædi malimus ipſi, quàm ipſos. Grandioribus de loco, de potu, de cibo iuniores concedũt.

Mirus

Mirus pudor noſter, victus fugit vocem victoris: nunquam niſi in abdito, tecti ſyluis damus operam liberis. Nec adulteria nouimus, nec vlla inter nos propter fœminas prælia, vt tauris propter vaccas, equis propter equas, & aliis ad eundem modum. Præterea liberales ſumus, damúſque munera tum curatoribus noſtris, tum iis quos diligimus. De robore noſtro nihil dicam: id ſatis inde colligitur, quod caſtellum ſinguli 30. & amplius militibus armatis plenum geſtamus. Promuſcis noſtra ad varia munera perquam vtilis eſt, qua pro manu vtimur. Ea potum haurimus, cibum capimus, per eam rectores aſcendunt & deſcendunt. Hac arbores deiicimus, in bello de manibus præliantium tela excutimus, ab equo equitem deturbamus, peditem correptum quò libuerit proiicimus. Cum per aquas ingrediendum, ea ſublata ſpiritum ducimus. Gladio ad eam alligato cruentas cædes factitamus. Quare non ſtultè per eam homo opulentus, & alieni auxilij nihil indigens ſignificatur, & per ſimulacrum meum rex intelligitur, quia gregatim ingredior, & quia qui ſenior inter nos, aliis imperat, quod plurimum gentium in regibus deligendis ſolemne fuit. Habemus & munificentiæ notam, quæ ipſa quoque eſt virtus regia: item temperantiæ: nam conſueto pabulo contenti ſumus: ſi plus apponatur, quod plus eſt reiicimus. Cum ergo elephantus tantopere laudatus ſit à ſapientibus, cum ingenio, docilitate valeat, cùm ſermonis ſit intelligens, cùm ſit in eo memoria, affectus, gloriæ ſtimuli, æquitas, pietas, manſuetudo, liberalitas, pudor, vires: cum

cum sit hominis simillimus: cùm notas regiæ dignitatis habeat, quid illi desit, quo minus animalium rex appelletur? Postquam perorauit, cæteri elephantes cuncti simul ore fremebant: Leo autem regum moris retinens, qui per alium responsa dare consueuerunt, Molosso præcipit, vti suo nomine elephantem modestiam doceat, suámque aduersus illum dignitatem & potestatem asserat. Erat hic Molossus Cancellarius Leonis, cui summum ingenium, summam dicendi copiam facultatémque natura, & eximiam cum grauitate prudentiam tribuerat. Is itaque hunc in modum dicere ingreditur.

ORATIO PRO LEONE.

Ea demum vera summáque fœlicitas est, Elephante, vnumquemque sua fœlicitate, suísque bonis contentum vitam agitare, eo non plus sibi appetere, alienam auctoritatem, gloriam, potentiam non ambire, nulli quidquam inuidere, maiores reuereri, cum paribus facilè congregari, minores non contemnere, suum denique negotium agere, & quod dici solet, propria in pelle quiescere. Quæ si tu facere in animum inducere potuisses, nunquam eo amentiæ processisses, vt tam inconsideratum & inuerecundum facinus designares. Tua enim ista concio quid aliud fuit, quàm ambitionis tuæ, tuorúmque, quam inuidentiæ, quàm superbiæ, & intolerandi cuiusdam factus luculenta significatio? Quæ te pestes quieta mente consistere nunquam sinunt, volutantem semper, anxiéq; cogitantem, quo pacto, siue id non pote, siue pote, quo iure, qua iniuria, per fas ne-

fásq;

fásq; nomen tuum glorioſum efficere, & quibus te prouida rerum mater natura ſubiectum eſſe iuſſit, ſupremum in eos, regiúmq; dominatum inuadas. At enim tua te fruſtrantur conſilia, & ſpes in irritum cadunt, ac tu de te ipſo ita mereris, vt qui peſsimè. Non enim, id quod tu arbitraris, omnia vbiq; hominum ſententiis metienda, ſtatuendáq; ſunt: aliquid etiam naturę tacenti, eidémq; ingenioſiſsimæ cunctorum inuentrici, ſapientiſsimę gubernatrici: aliquid inſuper nobis brutis in cauſſa noſtra videtur eſſe permittendum. Et tamen illi eruditorum ordines quos nominauiſti, non vſque adeo laudibus te celebrant, vt animantium regem imperatorémq; conſtituant: tam præpoſterus rerum æſtimator inuentus eſt adhuc nemo. Multa magnáq; cantari de te ſolent: at nec pauciora nec inferiora de Leone. Quare tute gladium mihi porrexiſti, quo te iugularem. Quod ſi dictis atq; teſtimoniis illorum tantum fidei auctoritatiſq; deferendum ſentis, deſine infœlix regnum tibi vendicare, deſine affectare tyrannidem, deſine inſanire, quando ijdem toties, & tam manifeſtè, verbis & ſententiis tam glorioſis Leonem animalium principem & caput eſſe cõfirmant. Ecquid, Elephante, abuſum te hominũ ſapientum auctoritatibus animaduertis? ecquid intelligis, quomodo tuo ipſius laqueo captus ſis? quomodo in foueam, quam nobis foderas, tu ipſe incideris? quomodo tuis armis perieris? Quod deinde ingenium tuum, facilitatẽ quæcunq; diſcendi, memoriã, prudentiam, æquitatem, religionem, aliáſq; virtutes tuas iactauiſti, hæc omnia velim ſcias de vobis ita ferri ac narrari,

vt non modo de omnibus vobis communiter, sed nec de paucis quidem, de vnis tantum affirmentur. Tu autem si ex indiuiduo, siue singulari genus & vniuersum concludere te posse arbitraris, malè perfectus es in dialecticis. At quę de leonibus memoriæ produntur, ea ferme omnium communia sunt: id quod insitæ, & cum semine ad posteros propagatæ nobilitatis indicium est. Vt ergo non ideò genus humanum dicemus eruditum, quoniam Plato, Aristoteles, Homerus, Cicero, eruditi fuerunt: nec idcircò diues, quoniam Croesus in amplissimis opibus vixit: nec longæuum, quia Tithonus Auroræ maritus senio tandem in cicadam versus memoratur: nec formosum, quia Alcibiades & Helena pulchritudinis laudem tulerũt: nec religiosum, quia Numa Pompilius religionibus addictus, & sacris obeundis deditus fuit: nec incredibili quadam magnitudine cõsilij atq; ingenij, quíq; artem obliuiscendi quædam, quàm recordandi malint, quia Themistocles talis legitur: sic nec elephantorum genus plenum rationis, memor, iustum, pium, gratum, homini proximũ vocabimus, quoniam nonnulli, vel vnus etiam duntaxat de illis harum rerum aliquod documentum aliquando dedit. Paucorum excellentia nusquam nobilitat ipsam multitudinem: tametsi eidem honori & ornamento esse potest. Veruntamen (vide quàm tecum sincerè fidentérq; agam) concedo hęc vobis esse communia. Quid aliud hinc consequitur, nisi vos nec homines omninò, nec belluas prorsus, sed medium quoddam genus animalium decernendos? Iam verò, sicut homines hominem

sib

sibi pręesse volunt, non belluam: sic nos cum simus natæ rationis expertes, & brutæ animantes, ab animante bruto leges accipere, eíq; dicto imperio audientes esse, tanquam legitimo regi volumus, non illi, qui à natura moribúsq; nostris recedit, & ita similis nostrûm est, vt etiam vehementer dissimilis reperiatur. Aut igitur nega in te subiectísq; tuis inesse illas cum homine similitudines: quod si feceris, vnde præstantiam tuam probes, & cur regnum tibi debitum asseueres nihil habebis: aut si non negas, te nostra cognatione alienum confiteare, qui nempe caremus ingeniis, qui dociles non sumus, qui choros ducere, per funes incedere, amare etiam (vt vos soletis, & quod tu subdolè præteriisti, cum de amore vestro in homines loquerere) mulierculas nescimus, qui nec probitate, nec mansuetudine, nec sermonis intelligentia præstamus, & aliud nihil sumus quàm bestiæ: atq; ob eam rem te nobis iura dare nec posse, nec debere. Cur ergo homini seruimus? cur eius iussa conficimus? cur imperia perferimus? Quoniam, vt sis sciens, ab vniuersa natura, cui ille cœlestium nutu ac voluntate iam inde vsq; ab initio præpositus est, nihil seiunctum cupimus. Quanquam magis homines leonum, quàm leones hominum serui sunt. Laudasti postea vires, & istam promuscidé tuam, cuius varios vsus declarasti, quantáq; vi polleret docuisti. Sunt hæc magis tua, quà bellua es. Atqui nec à Leone abest laus roboris, qui pro corpore suo robustus est satis. Postremus orationis tuæ locus mysticos quosdam elephanti significatus complectebatur, eósq; præclaros, ex quibus il-

lud denuo concludere nitebare, te admodum nobilem,& regia maiestate dignum esse. Quid? Leo noster quàm varia,quàm non vulgaria propter insignem naturæ suæ prærogatiuam significat? Animi corporisq; vires,vigilantiam atq; custodiam,filiorum in parentes obedientiam, solem & terram, dominatorem,animi domitorem, hominem terrificum,clementiam,virtutem:virtutem, inquam, sola pellis,quo ornatu heroes sibi placent,& quod his omnibus æquale,immo quod minus est omnibus, DEI FILIVM. Singula eius membra arcani alicuius argumentum præbent, in quo cum sapientibus gentes ætatésq; omnes consentiunt. Audi iam decora regis nostri, & disce, si potes, etiam in ipso inueniri talia complura, qualia de te ipse edissertare non dubitauisti. Quæso te,nũ clementia non est, quod supplices parcit lædere, tam feras quam homines?Si sæuit, in viros prius, quàm in fæminas sæuit:in infantes autem non nisi acerrima exagitatus fame. Hoc cum feciſſe tradantur matres humanæ filijs suis, certè ignoscendum est bestiæ,si id committit in homines, quandoquidem bestia est. Intelligunt leones quoq; sermonem, & quidem supplicantium, misericordiámq; rogitantium,quæ verè clementis animi nota, regalisq; indolis clarissimum signum est. In Libya captiua mulier dum Getuliam petit,complurium leonum per syluas impetum supplice affatu mitigauit. Aiebat se fæminam esse,profugam, infirmam, implorare se fidem & humanitatem animantis generosissimi, & reliquorum imperatoris,indignam se eius gloria prædã fore. Cum porrò natura & æqui-

tas

tas præscribat, nocere nulli, nisi lacessitum iniuria, leones vulnerati obseruatione mira percussorem agnoscunt, & in quamuis frequenti multitudine appetunt. Hoc similiter vos facitatis, vt lędentibus irascamini, & ab iisdem pœnas expetatis. Cæterùm ea moderatione non estis, qua illi: nam eum à quo telum venerit, quamuis non vulnerauerit, correptum raptatúmq; sternunt, nihil vulneris imponunt: satis quippe habent hoc leuissimo supplicio eum admonere, vt deinceps iniuriam ne inferat. Dolis & suspicionibus locus apud leones nullus, atq; vt limis oculis non aspiciunt, sed rectis: sic vicissim se limis aspici nolunt. Erga benè meritos ipsi etiam gratissimi reperiuntur. Exempla pulcherrima, & magna quidem copia possem adducere: vt illius, qui in amphiteatro vnum è bestiariis agnitũ cum quondam eius Magister fuisset, ab aliarum insultu & dilaniatione bestiarũ protexit: vt illius, cuius pedẽ læsum cũ curasset in sylua seruus, eidem postmodũ per spectaculũ Romæ obiectus est. Leo agnouit medicũ, ad eius vestigia ꝓcubuit, eius lateri semper adhæsit, eum tanquam mitis catellus, quacunq; iret per vrbem comitatus est: hæc & alia infinita proferre possem, si lõgior esse vellem. Præterea liberalitatem leonum mihi considera. Arreptam prædam soli deuorare erubescunt, sæpéq; aliis bestiis de ea quod deuorent relinquunt. Veniamus ad eam, quæ in leone præcipua laus ducitur, & qua in illo res nulla admirabilior, omnibúsque honoribus dignior iudicari debet. Quænam igitur ea est? quæ? Magnanimitas. Hac neq; tu, neque animal vllum sese cum illo vlla ex parte compara-

uerit. Cedite elephanti, cedite; in Leone habitat & elucet grauissimorum discriminum, & letalium periculorum contemptor, altissimus, fortissimus, inuictissimúsq; animus. Fulgẽtes gladios, micantia tela, hastas, contos, venatores, canes nihil horret, solo terrore diu se tuetur, ac veluti compelli se ad defensionem testatus, tandem cooritur, non quasi periculo coactus: sed quasi sceleri & amentiæ iratus. Si quando multitudini cedendum statuit (non est enim sapiẽtis temerè se iis casibus offerre, quos nec viribus, nec consilio superare possit) in ipso discessu (non enim dicam in fuga) cor impauidum, & ad dimicandum paratum ostentat, dum valde cõtemptim, & crebrò restitans mediis in campis de loco abit: ita minimè negligit, quid de se sentiatur. Si quem insequatur, saltibus insequitur. Nec eum vis vlla domare possit, nisi quartana febris spiritus eius aliquantum comprimeret. Quocirca qui periculis cincti circumuentíq; non cadunt animis, sed fortiter resistunt, nec constantiam suam infringi patiuntur, illi leonibus, non elephantis similes dici solent, & in bello audaces animosósque poetę θυμολέοντας vocant. Ad medicandum Leo multis modis est vtilis. Adeps venenum pellit; quo perũctis virulentarum bestiarum morsus nequaquam officiunt. Idem oleo rosaceo permixtus faciem à vitiis integram candidámq; cõseruat, adustas corporis partes, & tumores oculorum sanat. Eiusdem fel cum aqua oculorum claritatem acuit, & aduersus comitialem morbum valet. Cor cum cibo sumptum, quartanam fugat. Hîc tu forsitan mihi tacitus respondeas: quem ego tantopere tollam,

so-

ſolúmq; regem eſſe oportere contendam, eum terreri rotarum ſtrepitu, curribus vacuis, gallorũ cantu, & igne potiſsimùm. Hæc ne laudabilia, nec regia videri. Accipe contra, Elephante. Noluit eum natura ſine malo tantis cumulare bonis, ne nimium ſibi plauderet, & pro rege crudeliſsimus tyrannus euaderet. Quo fine etiam quartana illũ implicuit. Debuit vtiq; meminiſſe, ſe quamuis regem, tamen non Deum, ſed belluam, & qui tantum terrorem incuteret aliis, ſe quoq; terreri, & quidem à paruis poſſe: quæ res illum extra fines exire non ſineret. Tu verò quantumuis eximius, & bonorum diues, veſtigio hominis in ſolitudine animaduerſo, priuſquam hominem ipſum conſpicias, inſidiarum metu percelleris & contremiſcis. Te minimus ſuum grunnitus, te caper in fugam coniicit. Vulneratus & territus in bello ſemper retrocedis, cum clade perniciéq; tuarum partium. Si ad ſtagna limpida acceſſeritis, vbi vos tanquam in ſpeculo cernatis, ſupra modum vos metipſos auerſamini, & reformidatis, confeſtímq; diſceditis, & ne vosmet intueri cogamini, ob eam cauſſam omninò turbidam bibitis. Nonne hoc eſt pueros imitari, qui vmbras ſuas timent, & exclamant? Inſuper cum ingenio tuo etiam ſtuporis notam habes. Vnde enim illud prouerbium inſtupidum: nihil differs ab elephanto? Si ergo nihilominus te nobilem haberi poſtulas, cum eiuſmodi ſis, noli Leonem ob timiditatem ſuam iudicare ignobilem: tu quippe multò es illo timidior. Deniq;, vt finiamus, muta iſtam mentem, dimitte audaciam, & quem nos tot ſæculis dominum agnouimus, quémq; iu-

ſtè,& manſuetè imperantem ſenſimus, tu quoque agnoſce. Ne exſpectes,dum vis afferatur: caue abutaris regis noſtri lenitate : ſcio illi longas eſſe manus:ſcio eum noſſe iram diſsimulare, opportuno autem tempore,poſt annos quamuis multos ſupplicium ſolere irrogare.

Aſpectabant elephantos animalia ,& nutibus eos admonebant,vt poſita ferocia Leoni ſe in clientelam dicarent,ne rebus nouis ſtuderent, ſibiq; malum maximum pararent. Redeunt ad mentẽ elephanti,Leonem adorant,quomodo reges adorare conſueuerunt,veniam ſtultitiæ ſuæ petunt,& facilè conſequuntur. Collaudat verbis honorificentiſsimis oratorem ſuum Leo ,& torque aureo donat,rémq; geſtam annalibus conſignari iubet. Tum ab vtriſq; diſceditur:& ex eo, vbicunq; elephãtes Leoni fiunt obuij , ſemper ſubſiſtunt, ſeſéq; in genua ſubmittentes, vt dominum ac principem ſuum reuerentur.

ANNOTATIONES.

ELEPHANTVS) *Quorundam opinione elephantos appellatos eſſe boues Lucas, ait Varro: quod primùm viſi ſint in Lucanis Pyrrhi bello :ſed & ex eo fortaſſe,quod Lucani boues validiſsimi eſſent,neq; vllam quadrupedem noſſent Romani boue maiorem. Turneb. lib. 13.cap.9.De elephantis nullam Homerum feciſſe mentionem obſeruauit Pauſan. lib. 1. cum tamen de ebore non tacuerit.Nam lectos & opulentiorum domos ebore ornatas dixit. Quod ſi aut elephantum vidiſſet , aut de eo quid-*

quidquam audisset, antiquius, opinor, duxisset hoc, quàm Pygmæorum & gruum pugnas commemorare. Easdem belluas, vt idem scriptor tradit, primus ex Europæ principibus Alexander Poro & Indis deuictis in potestate habuit. Quo mortuo, & alij reges, & plurimos Antigonus sibi comparauit. Ex vastitate & mole elephanti considera mihi obsecro quid & quàm sapienter nos doceat Theodoret. serm. 5. de prouid. *Non igitur doleat tibi, inquit, quod corpore paruo præditus es: quin potius quanta huic animalia seruire dignentur perpende, eúmq; qui hæc tuo imperio subiecit alacri, & prompto animo celebra, ac per hoc ipsum gratum te conditori tuo ostende. Anima enim tua salutis prospiciens, nequaquam magno vastóq; corpore te onerare voluit: ne videlicet vtraq; parte præstantior existens, in diabolicam insolentiam prolabereris. Cum enim paruo hoc corpusculo præditus insanire, & contra Creatorem tuum furere soleas, quid non facturus esses, si & hoc magnum & vastum accepisses? Nunc verò parua hæc & mediocris statura te sapere, & procreatorem tuum agnoscere docet: ratio autem diuinitus concessa corporis exilitatem solatur. Per hanc enim omnem brutorum animantium naturam ducis & regis: nempe ouium, caprarum & porcorum greges, equorum armenta, camelos pascentes simul & onerarios, & mixtam vel auium, vel morum naturam.* Basil. quoq; Homil. 10. in Hexaëm. *Quantum corporis virtute distinguitur homo, tantum abundat copia rationis, per quam ingentes moles transfert.* IN DANDIS CONSILIIS NESTORI) Vsum Agamemnonem consiliario Nestore, & multum ei tribuisse propter summam cum eloquentia coniunctam prudentiam patet ex Iliad. & testatur Cic. epist. 14. lib. 9. *Est tamen non alienum à dignitate tua, quod*

ipsi Agamemnoni regum regi fuit honestum, habere aliquem in consilijs capiendis Nestorem. Et in Cato. Et tamen ille dux Græciæ nunquam optat, vt Aiacis similes habeat decem, at vt Nestoris: quod si acciderit, non dubitat, quin breui Troia sit peritura. PRINCIPEM ANIMANTIVM) *Cum sint genera animantium tria, aquatica, terrestria, & pennigera, de quibus aliâs disputauimus, & certum habeatur auium principem ac velut dominam ob naturæ excellentiam esse aquilam, quadrupedum autem leonem, quem quasi regem piscibus dare conuenit? an ibi molem, an præstantiam spectabimus? nam nec leo maior elephanto, nec aquila maior cygno, & nihilominus ille suorum Rex, hæc suarum regina. Hæc quæstio tanti momenti apparet, vt comitia piscium ad regem creandum, si nondum est aliquis, indicenda videantur: modo id balæna æquo animo sustineat.* IN ORDINEM REDIGARIS) *Antiqui cum significare volebant hominem inter suæ conditionis homines retinendum continendúmq;, id est, vt vulgò loquimur, suo statu contentum esse cogendum, in ordinem eum redigendum, vel etiam cogendum dicitabant, hoc est, inter vulgares & gregarios annumerandum. Plin. epist. 23. lib. 1. Consulis an existimem te in Tribunatu caussas agere decere. Plurimum refert quid esse Tribunatum putes. Inanem vnbram, & sine honore nomen: an potestatem sacrosanctam, & quam in ordinem cogi vt à nullo, ita ne à se quidem deceat. Et ep. 6. lib. 2. Liberti mei non idem quod ego bibunt, sed idem ego quod liberti. Et mehercule, si gu-*

la

le temperes, non est onerosum, quo vtaris ipse, communicare cum pluribus. Illa ergo reprimenda, illa quasi in ordinem redigenda est, si sumptibus parcas. Huic opponitur, eximere numero. Quintil. lib. 1. de Criticis loquens. Iudicio quidem ita seuerè sunt vsi veteres Grammatici, vt non versus modo censoria quadam virgula notare, & libros qui falso viderentur inscripti tanquam subditities summouere familia permiserint sibi: sed auctores alios in ordinem redegerint, alios omninò exemerint numero. Eximere igitur numero est eximium habere, id est, non inter vulgares connumerare, sed tanquam præcipuum habere. Græci in ordinem redactos ἐγκυκλίους dicunt, id est, circulares, hoc est viles & vulgares. Contra, numero exemptos, ἐκκεκριμένους, περικεκριμένους, id est, eximios & præcipuos. Hæc vt breuissimè licuit ex Bud. in Pandect. CVM BOCCHVS REX) Auctor Plin. lib. 8. cap. 5. In quo, vt item in præcedētibus & sequentibus multa de elephantis. Nonnulla Basil. quoq; Homil. 9. in Hexaëm. Ælian. de animal. locis variis. Pererius comment. in Daniel. lib. 4. PROPRIA IN PELLE) Ab asino Cumano, qui leonino exuuio coopertus, se leonem mentiebatur. MAGIS HOMINES LEONVM) Cum Diogenem Xeniadæ Corinthio venditum, ab eóq; pueris informandis, ac toti domui administrandæ perfectum necessarij vellent redimere, fatuos eos nominauit. Neq; enim leones seruos esse nutrientium: sed contra illos seruire leonibus. Laert. lib. 6. QVO, ORNATV HEROES) Exuuiæ leoninæ virtutis symbolum erant: quam ob causſam & ab heroi-

bus

bus gestabantur, & Herculi dicabantur, qui apud Antiquos index & monumentum virtutis erat. Itaq; Diogenes conspicatus quendam eo ornatu impensè gaudentem: ecquid, ait, virtutis indumentum vituperas? Vrsorum quoq; & pardorum, & pantherarum pelles similem ob causſam gestare solitas inuenimus. VNVM E BESTIARIIS) Erat ludus venatorius quoq;, vt gladiatorius, in quo serui feras in arena ad populi voluptatem conficere docebantur. In ludum venatorium damnare reos, est in exercitationem feras in theatro conficiendi damnatos addicere. Qui inuiti sic instituebantur, ad bestias damnati dicebantur. Atq; hos omnes existimo bestiarios à Cicerone & alijs vocatos, quia cum bestijs spectante populo depugnabant. Qui bestijs obiiciebantur, statim dilaniabantur. Hos bestiis subiectos Iurecos. nominant. Fusius ista Bud. in Pandect. A capitolino, & Iulio Firmico arenarij appellantur, qui à cæteris bestiarij, à Græcis θηριμάχοι. CVIVS PEDEM LAESVM) Hanc historiam ex Gellio summatim narrauimus volum. 2. progymn. 82. cum de grato animo ageremus. TANDEM COORITVR) Magnanimitatem istam leonis, periculosúmq; ad tempus contemptionem Virg. principio duodecimi festiuè graphicéq; depinxit, cum Turni violentiam & effrenatum animum ob oculos lectori constituit. Poenorum qualis in aruis Saucius ille graui &c. GALLORVM CANTV) De animalium dißidiis concordiáq; Plin. lib. 10. cap. 74. IRAM DISSMVLARE, OPPORTVNO AVTEM) Iliad. 1. Calchas augur rogatus ab Achille, vt diceret, quā-

obrem

obrem deus ille, Apollo inquam, Græcis infestus, tam funestam pestilentiam excitasset, timet Agamemnonem: quod esset videlicet dicturus, quæ ille audire minimè vellet: atq; idcircò quamuis iram in præsens dissimularet ac tegeret, nihilominus aliquando poenas in eum decerneret cum occasionem vidisset. Versus hi sunt

κρεὶσσων γὰρ βασιλεὺς ὅτε χώεται ἀνδρὶ χέρηι,
εἴπερ γάρ τε χόλον γε αὐτῆμαρ κατάπεφνη,
ἀλλά γε καὶ μετόπισθεν ἔχει κότον ὄφρα τελέσσηι.
ἐν στήθεσσιν ἑοῖσι.

PROGYGMNASMA QVARTVM ET QVADRAGESIMVM.

Aurum.

NAVIVS, HARMONIVS.

NAVIVS. Volo te saluere plurimùm, mi patrueli. H. Tantundem ego te contra. Hem per tempus aduenisti. N. Hoccine erat in desiderio? H. Hoc ipsum, Naui charissime. N. Quamobrem verò? H. Quærin' tu quamobrem? Vt esses mihi inusitatæ conscius lætitiæ. N. Certè primus oculi coniectus, te præter vsitatum defæcatissimi animi, hilarissimúmq; mihi nuntiabat. Causæ quid sit, aueo perdiscere. H. Assidamus. Hoc lucifero tanta me exceperunt bona, quanta

aliâs

aliâs nunquam, ex quo vitalem haurio spiritum humana matre natus, humano patre. Sine sacris, vt ille in Capteiuis lætabundus ait, hæreditatem sum aptus effertissimam: nec, quoad me anima comitabitur mea, in hanc vrbis regionem contulisse domicilium atq; in has ædes immigrasse pœnitebit, quæ plus habent in recessu quam fronte promittant, vt Quintilianus scripsit de Grammatica. Foris contemptæ, intus festiuæ: à fronte ligneæ, in visceribus aureæ. N. Ast ego introgressus postquá sum, nihil adhuc vidi, vel aureum, vel inauratum. Vasa hæc potoria, istæ lances, illæ quadræ è stanno sunt. Mensæ ligneæ, ianua lignea, laquearia lignea, fornax lutea. Fenestras vitreas, & in his plumbaturas conspicor. Parietes interiores credro lateritios, per scalas huc ascendi lapideas. Non est in promptu cur tu domum voces intrinsecus auream: pande sodes arcanum. H. O Naui, nunc est profectò, cum me viuere quàm emori malim, non vti ante hac. Nunc est bibendum, nunc pede libero pulsanda tellus. Nunc solidè perspicio, quid velit sibi hoc protritum: auarus nisi cum moritur, nihil rectè facit. In hisce ædibus habitauit quondam Euclione multo auarior, & nequior (nequam enim omnis auarus: quandoquidem nec sibi potest pati bene esse, nec alteri: qui non aurum ipse possidet, sed ab auro possidetur: canis in præsepi) is thesaurum magnum clam domesticis in intimo cellæ angulo defodit, & ibidem vnà cor suum. Eum, vt res loquitur, moriturus commonstrauit nemini. Vbi hinc ad Acherontem abiit sine viatico, cætera ad agnatos lege venerunt bona, aurum mihi alieno,

&

& cum Inopia ætatem exigenti, quam Luxuria vxorem mihi dedit, diuinitus seruatum est, reperi ollam, ingentem ollam reperi auri plenam, nummûm duûm milliũ quingentorũ. Miror quî suspicio de thesauro ibi condito surrepserit. Deus deus nobis hoc impertiuit gaudium. Rem nactus sum: vel amico nunc prodesse possum, vel inimicum perdere. Mecum perinde actum videtur, vt cum Timone Lucianico. Imperauit enim Thesauro Plutus, vt ei terram fodienti eruendum se offerret, & ligonem altius præcepit impingere. Nec verò metuebam, quomodo nec ille, ne aut somnium esset, aut carbones inuenirem. Aurum inueni, & ligonem istũ consecrabo. χρυσίον εςὶν ἐπίσημον, ὑπέρυθρον, βαρὺ καὶ τὴν πρόσοψιν ὑπερήδιςον. ὦ χρυσὲ, δεξίωμα κάλλιςον βροτοῖς, αἰθόμενον γὰρ πῦρ ἅτε διαπρέπεις καὶ νύκτωρ, καὶ μεθ' ἡμέραν. ἐλθέ, ὦ φίλτατε, καὶ ἐρασμιώτατε. νῦν πείθομάι γε καὶ Δία ποτὲ γενέσθαι χρυσὸν. ὦ Μίδα καὶ Κροῖσε, καὶ τὰ ἐν δελφοῖς ἀναθήματα, ὡς οὐδὲν ἄρα ἦτε ὡς πρὸς Ἁρμόιον, καὶ τὸν Ἁρμονίου πλοῦτον, ᾧγε οὐδὲ βασιλεὺς ὁ Περσῶν ἴσος. Aurum est insigne, fuluum, graue, & aspectu longè iucundissimum. Aurum pulcherrima faustitas mortalibus: quippe quod ignis in morem ardes, noctéq; & dies renides. Ades ô mihi charissimum desideratissimúmq;. Iam assentior, vel Iouem ipsum olim aurum factum. O Mida Crœséq;, ac munera Delphico in templo dicata, vt nihil eratis, si cum Harmonio, cúmq; Harmonij opibus cõferamini: cui ne Persarum quidem rex par est. N. Iam fœlici inuento euentúq; gratulor tibi: inuenisti, non quod pueri in faba. Ergo iam tua cogitata

in

in aurum commutabuntur, somniáq; somniabis aurea. H. Haud equidem immeritò. Nam qui auro caret, huic tam malè est, quàm cui pessimè: grauissimè ægrotat, ac periculosissimè. Et hic frater tuus patruelis hucusq; ægrotauit, iam cucurbita & pisce est effectus sanior. Vah, cur me istum Hippocratem, istud alexipharmacum intra tecta habere tamdiu ignoraui? In auro sita est fœlicitas, & id etiá seruis est honorabile, sine quo parum dulcis est libertas, parum valet. Eius onus quantumlibet, non onerosè quiuis portauerit. Quod si vel molestissimum foret, nunquam aut Cratem, aut Aristippum præposterè sapientes imitarer: quorũ ille fertur aurum in vndas abiecisse, cum dicto plausibili: abite pessimæ diuitiæ, mergã vos, ne mergar à vobis: hic seruum pedisequum, si pondere premeretur, iussit proiicere, quod satis ad leuãdum putaret. Etsi quidam piscantur hamis aureis, tamen non pascuntur auro squamigeri: in conuiuiorũ magnificentiam, ludorum apparationem, in ædificationes sumptuosas, in largitiones abundantem conferre pecuniã æquũ videtur. Prudenter Tullius. Expetuntur aũt diuitiæ cùm ad vsus vitæ necessarios, tũ ad perfruendas voluptates. In quibus aũt maior est animus, in iis pecuniæ cupiditas spectat ad op[illegible] & ad gratificandi facultatem. N. Incõsultè illi philosophi: nec ideò cõsultius si profusione in victu cultúq; corporis, aut insanis structuris, atq; intempestiuis donationibus assumpsissent: rectissimè si humanitate cõmoti egentibus dispertiuissent. H. Quale illorũ cõsiliũ fuerit, nihil ad hoc tẽpus. Amaltheę cornu nõ est quale pingitur bubalũ. Aurũ est κέρας ἀμαλθείας: hoc

hoc qui erit adeptus, quidqd optabit petat, omnia fundet, amicos, possessiones, nobilitatē, coniugiū, honores, eloquentiā, pulchritudinē. N. Vnum, & quidem optabilissimū tacuisti, vitam longā: immo addere tantum bonum nō potuisti. Hoc si largiretur aurum, possent alia multa præ illo contemni, & esset ipsum longè magis expetēdū. H. Quid? inopia μακροβιωτέρυσ facit? nō opinor. Perlepidos Menandri versiculos edidici, eos attēde dum pronuntio.

Ο μὲν ἐπίχαρμοσ τὺσ θεὺσ εἶναι λέγει
ἀνέμυσ, ἥλιον, γὴν, ὕδωρ, πῦρ ἀςέρας.
ἐγὼ δ' ὑπέλαβον χρησίμυσ εἶναι θεὺσ
τὸ ἀργύριον ἡμῶν, κὴ τὸ χρυσίον.
ἱδρυσάμενος τύτυσ γὰρ εἰσ τὴν οἰκίαν,
ἔυξαι τί βύλει, πάντα σοι γενήσεται,
ἀγρὸσ, οἰκίασ, θεράποντεσ, ἀργυρώματα,
φίλοι, δικαςαὶ, μάρτυρεσ: μόνον δίδυ,
αὐτῦσ γὰρ ἕξεισ τὺσ θεὺσ ὑπηρέτασ.
Tellus, & vnda, flamen, ignis, sidera,
Fraterq; lunæ sunt Epicharmo numina.
Mihi alia est sententia: longè vtilissimos
Esse Deos auriq; argentiq; copiam.
Quod si domi tuæ istos collocaueris,
Quodcunq; petes, dabunt perliberaliter,
Fundos, ædes, seruos, & opera argentea,
Testes, amicos, & secundos iudices.
Cœlicolæ tibi, si largiare, seruient.

Omnia pulchra, eximia, pretiosa solemus vocare aurea: nihil ergo illo pulchrius, nihil præstantius, nihil pretiosius ducimus. Partus aureus, mores aurei, lux aurea, ætas aurea, libellus aureus, dicta au-

rea, os aureũ, gens aurea, Venus aurea, coniux aurea. Aurum consensu nationũ, cæterarum rerum mẽsura est. N. Quid ais Harmoni? nihil præstantius, nihil pretiosius? Tentationibus, & durissimis reb⁹ exercitatam ac probatam fidem non tantum auro pretiosiorem constituit Apostolorũ dux, sed multò etiam pretiosiorem. Deinde præ sapientia aurũ exiguam esse arenam testatur Salomon. Et quoniam locus est diuinus, & à me nunquam sine animi permotione suauissima legitur, dabis vicissim aures alienis, ac cœlestibus verbis laudanti sapientiã, quemadmodum ego tibi paulò ante, carminibus veteris comici aurum commẽdanti. H. Auscultò, dic quæ voluntas imperat. N. *Optaui, inquit, & datus est mihi sensus: & inuocaui: & venit in me spiritus sapientiæ. Et præposui illam regnis & sedibus, & diuitias nihil esse duxi in comparatione illius. Nec comparaui illi lapidem pretiosum: quoniam omne aurum in comparatione illius arena est exigua, & tanquam lutum æstimabitur in conspectu illius. Super salutem & speciem dilexi illam, & proposui pro luce habere illam: quoniam inextinguibile est lumen illius. Venerũt autẽ mihi omnia bona pariter cum illa, & innumerabilis honestas per manus illius. Infinitus est thesaurus hominibus: quo qui vsi sunt, participes facti sunt amicitiæ Dei.* Quibus tandem in monumẽtis seu latinis, seu græcis inueniemus aliquid ad sapientiæ laudem luculentius? Psalmographus itẽ iudicia Dei scribit esse desiderabilia super aurum & lapidem pretiosum multum: dulciora super mel & fauum. Quidius illi, auro inquam, præfert ingenium, cuius vulgatissimum distichon magistri in ludo discipulis occinere consueuerunt, vt eos ad discendum cohortentur.

Ingenium

Ingenium quondam fuerat pretiosius auro,
Nunc est barbaries grandis habere nihil.

Virtutem auro viliorem affirmat Iuuenalis. Plato autem mirabilius, & magnificentius: quidquid est auri supra & infra terram, non posse cum ea comparari. Ferrum est pluris eo æstimandum, quia vtilius: siquidé nec agricultura, nec militaris, nec artium operosarũ seu quæstuosarũ vlla sine eo munus suum expleuerit. Si vltra quæremus, alia insuper velut signo dato procedét, quæ auro tuo haud iniurià anteponere possimus. H. Non me ista fugiebant Naui, nec fuit mens mea talibus aurum anteferre: sed iis solũ, quæ vulgò homines admirantur, & consectantur, quibúsq; adeptis, se ter beatos ducunt. Quanquã & sapientes diuitũ limina propter aurũ terere solere Simonides dixit: & Demosthenes, q vir & quantus? aurea se hasta confodi passus est, vt mittam plures. Huius autem iudicij mei cum auctores habeã non spernẽdos, eò sum in asserẽdo constantior. Nominaui ante Menandrũ, nunc Pindarũ accipe, cuius Olympiorũ initij sententia hæc est. Sicut omniũ optima est aqua, ob causas notas philosophię alumnis: sicut aurũ inter diuitias velut rutilans ignis per nocturnas tenebras resplendet: sicut sol reliquis sideribus clarior & pulchrior est, ita olympicum agonem cunctis Græcię ludis antecellere. Ecce, quæ possidem⁹ vniuersa, nostras opes omnes caliginem & tenebras appellat cum auro ex altera parte collocatas, ipsum aurum αἰθόμενον πῦρ, ardentem atq; ideò valde lucentem ignẽ. N. Fulgor huius ignis pmultos effecit cęcos, qa oculis irretortis eum aspicere nequiuerunt, id est, vt non concu-

piſcerent nimium, & ab eo corrumperẽtur. Præterea multos eius flammæ aduſſerunt, quoſdã penit⁹ exuſſerunt. H. Si beneficia naturæ vtentium prauitate perpendim⁹ (ſcriptum eſt apud Senecam) nihil non noſtro malo accepimus. Nihil inuenies tã manifeſtæ vtilitatis, quod non in contrariũ transferat culpa. N. Veriſsimè tu quidẽ. At neminem oportet confidentia niti aduerſus vitia: eſt enim infirma, mollis, flexibilis, & ad cuiuſq; modi peccata cõſciſcẽda paratior quã putemus natura noſtra. H. Non refragor. Interim haud fals⁹ eſt Euripides ita dicẽs.

Ὦ χρυσὲ δεξίωμα κάλλιστον βροτοῖο,
ὡς οὐδὲ μήτης ἡδονὰς τοίας ἔχει,
οὐ παῖδες ἀνθρώποισιν, οὐ φίλος πατήρ.
εἰ δ' ἡ κύπρις τοιοῦτον ὀφθαλμοῖς ὁρᾷ,
οὐ θαῦμ' ἔρωτας μυρίους αὐτὴν τρέφειν.

Auro nil gratius aut pulchrius eſt hominibus,
Nec mater tantas ipſa voluptates habet,
Non liberi ita dulces, non ita charus pater.
Omninò, ſi Aphroditæ lumina ſunt aurea,
Nihil nouum, eam amores mille iacularier.

An verò te latet illud neſcio cuius latini poetæ?

Aurea nunc verè ſunt ſæcula, plurimus auro
Venit honos: auro conciliatur amor.

N. Et tu, nunquámne in iſtos de Propertio verſus incidiſti?

Auro pulſa fides, auro venalia iura:
Aurum lex ſequitur, mox ſine lege pudor.

H. Nondum quidquam elocutus ſum de auri potentia, quæ cum expugnet omnia, ipſa manet inexpugnabilis. Plutarch⁹ in Æmilio à veteribus hiſtoricis mandatum memoriæ narrat, non Philippum, ſed

sed eius aurum subegisse Græciam: & constat vti eloquentia sua Cyneam Pyrrhi legatum plures vrbes, quàm armis: sic ipsum Pyrrhum plures auro, quàm ferro ad deditionem cõpulisse. Percelebratum est etiam aurũ Philippeum pro lectissimo atq; optimo. Cúmq; arcem, seu castellũ egregiis operibus munitum ad præsidiũ occupare Philippus decreuisset, exploratoresq; difficillimè, vel potiꝰ nullo modo captũ iri, propter ascẽsus difficultatẽ retulissent, quæsiuit ille, an neq; asellus auro onustꝰ posset ascendere: omnia enim huiusmodi castella expugnari posse. Ponã hic è lyrico Romano accommodatum propositæ disputationi testimoniũ, è lib. 3.

Aurum per medios ire satellites
Et perrumpere amat saxa potentius
Ictu fulmineo. Concidit auguris
Argiui domus, ob lucrum
Demersa exitio. Diffidit vrbium
Portas vir Macedo, & subruit æmulos
Reges muneribus. Munera nauium
Sauos illaqueant duces.

Considera item mihi duos illos senarios, quibus dicitur: auro loquente refutari argumenta omnia, quoniam vel silens quidlibet persuadeat.

χρυσῦ λαλοῦντος πᾶς ἀπραγὴς λόγος,
πείθειν γὰρ εἰδὼς πέφυκε μὴ λέγων.

Auro quoque proborum pariter, improborúmq; ingenium deprehendas, & est non minus lene tormentum, quod ad veritatem exprimendam admouetur, quàm vinum. N. Assentior, & me confirmat Chilon vnus è septem, cuius est: lapideis cotibus examinatur aurũ, auro autẽ hominũ mentes. H. Vsum eius in medicinis prætereo, ne longitudi-

ne ſim faſtidio. N. Auro nomen ductum inde vult Feſtus, quia præcipuè cuſtodiatur, Græcè etenim ὠρεῖν eſt cuſtodire, vnde & theſaurum. Alij ab antiquo vocabulo græco ἄυρον, indéq; θήσαυρον. Hypticrates qui à Varrone, & Gellio citatur, lib. 16. ſcripſitq; de Romanis vocib⁹, quæ à vetere lingua græca deriuantur, ab inuentore nomen reperiſſe cenſuit, quẽ vocitatum dicit, Aurum. Quidã ab aura, id eſt, ſplendore, qui illi præcipuus eſt inter metalla. Adducitur Virg. Diſcolor inde auri per ramos aurã refulſit. Nonnulli quod mẽtes hominũ auruncet, id eſt auertat: auruncare enim, & auerruncare indifferenter dicebant. Hæc poſtrema notatio inſtituto meo mirificè conuenit. Profectò auertit mentes humanas aurum, & detorquet. Vnde autem, & quo? A recto ad prauum, à virtute ad vitium, ab innocẽtia ad flagitium, à pudicitia ad libidinẽ, quod fabula Danaes poetæ monuerunt, à iuſtitia ad iniuſtitiã, à veritate ad mendaciũ, à ſummiſsione ad ſuperbiam, à charitate patriæ ad proditionem, ab omni ſanctitate ad omne facinus: & prudentiſsimè dicat in Capteiuis ſenex: Odi ego aurum, multa multis ſæpe ſuaſit perperam: & Maro.

Vendidit hic auro patriam, dominúmq; potentem
Impoſuit, leges fixit pretio atq; refixit.

Materiam occaſionémq; malorum innumerabiliũ in auro reperiemus, ſi vitam humanam cogitando peluſtrare voluerimus. Polymeſtor Rex Thracum auri amore cæcatus, fas omne abrupit, Priami hoſpitis filiũ Polydorũ obtrũcauit, cuius ſceleris pœnas, ab Hecuba effoſsis oculis, interfectíſq; in conſpectu ſuo liberis graues condignáſq; perſoluit. Ob

aurum

aurum Pygmalion Sichæum affinẽ securus amorũ germanę, impius ante aras mactauit. Aurei monilis gratia Eriphyle maritum Amphiaraũ, Lasthenes Olynthum Philippo Regi, Spuria Tarpei filia arcẽ Romanam Sabinis prodidit. M. Crassus auro Parthorum inhians hosti ludibrium fuit: nam in os interfecti aurũ liquidum infundẽtes: bibe, dixerunt, aurum, quod sitisti. Aurum effringit fores, perfodit parietes, viatores interimit, sacrilegos facit: nec ab eo iniustè & per nefas parando homines rogi, rotę, cruces, gladij carnificum, cuiuscúnq; generis tormenta deterrere possunt. Differens de ventis Seneca: Ingens, inquit, naturæ beneficiũ, si illud in iniuriam suam nõ vertat hominum furor. Nunc quod de Cæsare olim maiore vulgò dictitatum est, & à Tito Liuio positũ, in incerto esse, vtrum illum magis nasci reipub. profuerit, an non nasci, dici etiam de ventis potest: adeò quidqd ex illis vtile & necessarium est, non potest his repensari, quæ in pernicié suã generis humani dementia excogitat. Muta vocabulum, venti, in vocabulum, auri, eadem de hoc iure dixeris. Nisi cum virtute coniunctum est, inutile: quid inutile? pernicioſum est aurum, meliúsq; est irreperſum, & sic situm, vt canit Horatius, id est, in aurifodinis, nondum humo effossum aut erutũ, adhuc in terræ latebris retrusum. Hoc magis adulatorum, quam amicorum pater est, curarum autẽ dolorúmq; multorum, pgenies quædã: quod dum tenetur, perpetuo timori: dum admittitur cruciamento est. Ad Romanos post vrbem conditã pluribus sęculis, serò videlicet auri studium irrepsit, & apud principes Reipub. Fabricios, Curios, Corun-

canios, Calatinos diu antea in contemptione fuit: non fuit autem clarior Roma ciuitas, quãdiu paupertati in ea, & parsimoniæ hospitium concessum est. Tu, patruelis charissime, etiam atq; etiam cauebis, ne aut parcius, aut sordidius hac inuenta pecunia vtare, quod nõ spero: aut effusius, & luxuriosius, quod magis metuo. Nam si rem à patre tuo traditam tibi, mediocriter sumptum faciendo seruare, quã potationibus, & effusionibus dissipare maluisses, & famæ tuæ cõsuluisses, & hac ipsa accessione ditior quàm es euasisses. Nihilominus nũquam sera est ad bonos mores via. H. Paternæ huic admonitioni tuæ gratias ago: spondeóq; me ita vsurum hoc thesauro, vt per eum alium mihi meliorem, atq; non in aula, sed in animo repositum conficiam, propter quem scilicet ascensus homini in cœlum datur: qui mihi saluti, liberis meis, ac toti familiæ honori esse queat.

ANNOTATIONES.

VOLO TE SALVERE) *Volo pro opto & desidero. Plaut. Trinum. S. Dij fortunabunt vestra consilia. P. Ita volo. Cic. in epist. eum honorem tibi deos fortunare volo.* SINE SACRIS HÆREDITATEM) *Cui hac oratione exultat parasitus in capteiuis, ob æternum cibum, quẽ se ab Hegione ob nuntium de aduentu filij allatum adepturũ sperat. Sensus verborũ est. Adeptus sum hæreditatem plenissimam, vberrimã & refertissimã, sine sumptu & onere. Adeptus sum copias meras, nullo sumptu admixto aut adiuncto. Ratio autem huius sententiæ hæc est. Sacra fami-*

miliaria pecuniã sequebantur, id est, eos, ad quos pecunia testatoris peruenerat, puta hæredem, bonorũ possessorem, legatarium, aliúmue successorem, si non extabat hæres. At sacra sine sumptu fieri nõ poterãt, vt neq; hodie fiũt. Itaq; hæreditatẽ minuebant, alia magis, alia minus. Qui igitur hæreditatẽ præsertim opimam, adeptus erat sine sacris, is iurè lætari poterat, quia magnum lucrum fecisset sine vllo intertrimento. Hæc compendiò ex Lamb. LVXVRIA VXOREM DEDIT) Prologum Trinummi agit Luxuria, cui Plautus addit filiam Inopiam: sumptus enim intemperantes eam generant. Hanc se Lesbonico adolescenti, qui absentẽ patre rem omnem prodegerat, in coniugium dare velle profitetur. Versus afferemus.

LV. *Sequere mea gnata, vt munus fungaris tuum.*
IN. *Sequor, sed finem fore quem dicam, nescio.*
LV. *Adest, hem illæ sunt ædes, i intrò nunc iam.*
Nunc ne quis erret vostrum, paucis in viam
Deducam, si quidem operam dare promittitis.
Nũc primùm igitur, quæ ego sim, & quæ illa hæc siet,
Huc quæ abiit intrò, dicam si animum adnortistis.
Primùm mihi Plautus nomen Luxuriæ indidit,
Tum hanc mihi gnatam esse voluit Inopiam.
Sed ea huc quid introierit impulsu meo,
Accipite, & date vacuas auris, dum eloquar.
Adolescens quidam est, qui habitat in hisce ædibus:
Is rem paternam me adiutrice perdidit,
Quoniam ei qui me aleret, nihil video esse reliqui,
Dedi meam gnatam, quicum ætatem exigat.

NEQVAM ENIM OMNIS) Nequitia à nequam ducitur. Nequã autem, vt auctor est Cic. 3. Tuscul. ab eo quod nequicquã sit in tali homine. Vbi nequicquam est non quicquam,

quam, et nihil. Ne enim pro nō dixerūt veteres, vt è pluribus Terētij & Plauti locis cōstare potest. Sic. 1. Tuscul. Secernere autē animū à corpore nequicquā aliud est, quam emori discere: id est, non aliud quicquā: malè enim emendatur, nihil quicquam. NON QVOD PVERI IN FABA) Strobilus seruus Lyconidis speculatus ex occulto, vbi aurū abstruderet senex, id eo discedēte sibi rapit, quadrilibrem aulam auro onustā. Inde inter cætera verba gaudij plenissima: reperi, inquit, nō quòd pueri clamitant in faba se reperisse. Magnū quiddā, non vile, conteptum, leue ac nugatorium se reperisse indicat. Nam midas est vermiculus, qui fabis innascitur. Hunc si quando nacti sunt pueri, perinde quasi magnum aliquid inuenerint, gestiunt atque exclamāt. AVRVM IN VNDAS) Huc spectauit Horat. Ode 24. lib. 3.

Vel nos in mare proximum
Gemmas, & lapides, aurum & inutile
Summi materiam mali
Mittamus.

HIC SERVVM PEDISEQVVM) Laert. Aristippo. τῦ θεράποντος ἐν ὁδῷ βασὰζοντος ἀργύριον, καὶ βαρυνομένυ, ἀπόχες (ἔφη) τὸ πλέον, καὶ ὅσον δυνασαι βάσαζε. Cum seruus eius in via argētū portaret, eóq; onere grauaretur, abiice, inquit, quod vires tuas superat, & quantū potes gere. Cic. 2. de Inuent. Et pecuniā in mare deiicere inutile, at nō eo consilio, quo Aristippus fecit. Horat. Sat. 3. lib. 2.

quid simile isti
Græcus Aristippus? qui seruos proiicere aurum
In media iussit Libya: quia tardius irent
Propter onus segnes.

Parui

Paruì autẽ refert Laertium nominare argentũ, cum auri etiam vocabulo fere pecunia, siue aureæ, siue argẽteæ monetæ intelligatur. Atq; vt clarius perspicias, quãtus contẽptor auri, siue pecuniæ fuerit Aristippus, iussit perdicem quinquaginta drachmis emi. Eam luxuriã iniquius cuidã ferenti respondit: tu istam obolo non emeres? Annuenti: mihi verò, inquit ille, quinquaginta drachmæ pro obolo sunt. PISCANTVR HAMIS AVREIS) *Qui mediocria commoda consectantur cum periculo iacturæ maximæ, ij dicũtur piscari hamo aureo: interdum siquidem piscis hamum secũ ausert. Valebit in Alchimistas quoq;, qui frequenter certe incertorum gratia, consumunt, & votis frustrãtur.* SAPIENTES DIVITVM LIMINA) *Socrates cõtra indignãtem, cum cerneret philosophos obsidere diuitum fores: & medici, inquit, ægrotantium ædes frequentant.* Laert. AVREA SE HASTA CONFODI) *Prouerbium est, argenteis hastis pugnare, de iis qui muneribus & largitione impetrant & perficiunt, quæ aliter non potuerunt. Ortum ab oracvlo quod Pythius reddidit Philippo Regi consulenti, quo pacto victoria potiretur.*

Ἀργυρέαισ λόγχαισι μάχου, καὶ πάντα νικήσεισ.
Argenteis pugna telis, atq; omnia vinces.

Innuebat quosdam pecunia ad proditionem sollicitandos. Tamen nihil interest, vtrum argentea, an aurea hasta aliquem pugnare confodiq; dicamus, cum vtroq; modo idem intelligamus ἀλληγορικῶσ: pecunia scilicet aliquem tentari & corrumpi. De synanche Demosthenis, & argyranche vide Gellium & Plutarchum in Demosthene, & prouer-

prouerbium, Argentanginam patitur. NOCTVRNAS TENEBRAS) *Tenebræ dicuntur, quòd teneant vmbras. Nihil enim sunt tenebræ: sed ipsa lucis absentia tenebræ dicuntur: sicut silentium non aliqua res est: sed vbi sonus non est, silentium dicitur. Sic tenebræ non aliquid sunt: sed vbi lux non est, tenebræ dicuntur. Isid. lib. 13. cap. 10. Nebulones et tenebriones dicti, quia mendaciis & astutiis suis nebulam quandam & tenebras obiiciant: aut quibus ad fugam fugitiuis, & furta hæc erant accommodata & vtilia Nonius.* QVIA OCVLIS IRRETORTIS) *Horat. Ode 2. lib. 2. ait virtutem regnum, & diadema tutum, propriámq; laurum vni deferre: cui?*

Quisquis ingentes oculo irretorto
Spectat aceruos.

Quorum verborum hæc est explanatio. Qui ingentes auri aceruos ita spectat, vt oculos suos nullam in aliam partem reflectat, aut retorqueat: qui aurum rectis oculis intueri potest: cuius ea est oculorum animi acies, vt auri splendore non offendatur, neq; præstinguatur, id est, qui ita aspicit, vt non concupiscat, aut corrumpatur. Est autem metaphora ducta ab iis, qui oculorum vitio lucem aspicere non possunt: sed oculos ab ea demouere, atq; in aliam partem reflectere coguntur. Hæc & alia præclara multa in hunc poetæ locum Lamb. AVRVM PHILIPPEVM PROLECTISSIMO) *A Philippo Macedone sic appellatum, à quo etiam Philippei nummi dicti, & Philippi simpliciter. Plaut. Curcul.*

Quia nudius quartus venimus in Cariam

Ex

Ex India: ibi nunc ſtatuam vult dare auream,
Solidam faciundam, ex auro Philippeo quæ ſiet
Septempedalis, factis monumentum ſuis.

Idem Trinum.

An ille tã eſſet ſtultus, qui mihi mille nummũm crederet
Philippeũm, quod me aurum deferre iuſſit ad gnatũ ſuũ.

Horat. epiſt. 1. lib. 2.

Gratus Alexandro regi magno fuit ille
Chœribus, incultis qui verſibus & male natis
Rettulit acceptos, regale numiſma, Philippos.

Aurum Colophonium etiam vſurpatur de probatiſſimo. Accommodabitur paræmia ad mores integerrimos, aut ingenij excellentiam oſtendendam. Aurum obryzum, eſt purum putúmq; excoctum, recoctum. Infectũ quod nondum calatum eſt, aut percuſſum. Aurum netum gezogen Gold: *ſic etiam argentum factum, infectum, ſignatum. Argentum eſcariũ, eſt argentea ſupellex menſaria.* QVOD FABVLA DANAES) *Horatius Ode 16. lib. 3.*

Incluſam Danaen turris ahenea.
Robuſtæq; fores, & vigilum canum
Triſtes excubiæ munierant ſatis
Nocturnis ab adulteris:
Si non Acriſium, virginis abdita
Cuſtodem pauidum, Iupiter & Venus
Riſiſſent: fore enim tutum iter, & patens
Conuerſo in pretium Deo.

INAVRI FODINIS) *De effoßione auri locus eſt notabilis apud Senecam lib. 5. Quæſt. natural. cap. 15. cum deteſtatione auaritiæ, quem ſubiicio. Ante Philippum Macedonem reges fuere, qui pecuniam in altiſſimis & ſq; latebris ſequerentur, & relicto ſpiritu libero in illos ſe demitterent ſpecus, in quos nullum noctium dierúmq; peruenire diſcri-*

discrimen, & a tergo lucem relinquerent. Quæ tanta spes fuit? quæ tanta necessitas hominem ad sidera erectum incuruauit, & defodit, & in fundum telluris intima mersit, vt erueret aurum, non minore periculo quærendum, quàm possidendum? Propter hoc cuniculos egit, & circa prædam lutulentam incertámque raptauit, oblitus dierum, oblitus naturæ melioris, à quâ se auertit. Nulli ergo mortuo terra tam grauis est, quàm istis supra quos auaritia vrgens terrarum pondus iniecit, quibus abstulit cœlum, quos in imo, vbi illud malum virus latitat, infodit. Illo descendere ausi sunt, vbi nouam rerum positionem, terrarúmq; pendentium habitus, ventósq; per cæcum iuane experirentur, & aquarũ in illis fluentium horridos fontes, & altam perpetuámq; noctẽ. Plinij querela est lib. 33. cap. 1. *Vtinam posset è vita in totum abdicari aurum, sacra fames, vt celeberrimi auctores dixêre, proscissum conuitiis ab optimis quibusque, & ad perniciem vitæ repertum: quantum fœliciore æuo, cum res ipsæ permutabantur inter se, sicut & Troianis temporibus factitatum Homero credi conuenit &c.* MAGIS ADVLATORVM, QVAM AMICORVM)

Non enim quid amico, sed quid sibi vtile sit, spectat assentator: suis commodis metitur omnia: nec vidisti, nec videbis aliquando quempiam adulantem pauperi.

PRO-

PROGYMNASMA QVINTVM ET QVADRAGESIMVM.

Vita humana, & cœlestis.

CARMINIVS, SALVIVS amici, ANGELI duo.

CARMINIVS. Cum proximo superiore mẽse in patriam, hęreditatis obeundæ veniſſem, quæ propinqui cuiusdam testamento ad me pertinebat, nihil potius habui, quam vt Saluium Bonosum, adolescentem inter suos inprimis honestũ ac nobilem, summáq; sanctimoniæ & modestiæ fama, & mihi multò charissimũ atq; amicissimũ visitarẽ, quẽ grauiter ægrũ, ex epistola fratris eius sub discessum intellexerã. In cuius cõspectum vt veni, ingredientẽ iam, & conualescentẽ offendi. Ibi tum, vt vsus noster ferebat, humanissimè inter nos consalutauimus, & præ gaudio collacrumãtes cõplexi sumus. Quæro num bellè se habeat: melius, inquit, factum est mihi: Deo sit laus, ex incommoda valetudine emersi. Nec ita multum interceſſurum est temporis, ct[illegible] etiã infinitis partibus melius erit: sic omnipotẽti cõplacitum, cuius secundissimæ ac liberalissimæ voluntati meã ego sententiam libẽs ac lætus adscribo. Hoc sermone tam nouo & inexspectato cum perculsum me aliquandiu silentium obtinuisset, ac deinde elicere ex eo instituerẽ, quid rei esset, quòd tectius loqueretur, in cœlũ suspexit, atq; in huiuscemodi verba linguã soluit. O sanctissime

vniuer-

vniuersi procreator & domine, tibi gratias ago singulares, cum tuo concessu mihi cõtigit, vt antequã ex istis carceribus emitterer, in his sedibus maiorũ meorũ conspicerẽ Carminium, hominẽ fidelissima gratia mecũ cõiunctissimum, mihíq; ex omnibus plurimas ob causſas maximè dilectũ. Hîc ego admiratione obstupefactus, familiariter interrogare, cur sibimet malè ominaretur: non de vita deserenda, sed propaganda homini adolescentiori, & iàm nunc à periculoso morbo confirmato propemodum corpore cogitandum videri. Respõdit. Tu verò, Carmini, crastina luce cognosces omnia, si ad me reuises. Par est modo te cognatos salutare: deinde facies, vt apud me sis hodie: nisi forte pcibus cõcedens, ad alium promiseris. Reuisam, mi Salui, inquã, & cras, & quotquot diebus hîc fuero commoratus, eróq; apud te hodie. Ille mox suis cœnulã imperauit, ego necessarios, & sanguine coniunctos conueni, ad cœnã vt condixerã redij, accubuimus, & nobiscum aliquot amiculi, quos interim Saluius pueris dimissis vocauerat. De morbo ego illũ, déq; statu ciuitatis, ille me de studiis meis percontari. Tanta autẽ fuit in homine iucunditas, & tantus lepos in cõuiuio, vt ex animo meo delere omnis illa tristitia, qua me præterita eius oratio afferat: factúmq; est, nobis imprudẽtibus, vt sermo in multã noctem produceretur. Postero die, cum eum satis esse arbitrarer, rursus salutatũ accessi, quæsiuíq; num arctior illum somnus occupauisset. Non pessimè dormiui, inquit. Tempus est, inquam, vt me tranquilles, & dictorum tuorum tam ominosorũ rationem, id quod promisisti, edictes. Hîc ille con-

iectis

fectis in me oculis,ac ſuſpirans. Secedamus, ait, in iſtud conclaue,in ſolum locum,ſine arbitris.Seceſſimus, allata ſunt ſedilia,conſedimus. Tum ſic affari,& curas mihi non quidem demere , iniicere autem hiſce dictis.

Sextus decimus hic dies voluitur ab illo, quo tanta fuit morbi ſæuitia ,tantúſq; dolorum æſtus, vt animam me depoſiturum eo ipſo crederem. Cum nox aduentans clauſo cœlo diem componeret, exceſsus mentis atq; animi à corpore meo factus eſt, quem græco nomine ἔκτασιν appellamus. Procubueram in loco herbido,& florenti,déq; cõfecto & conficiendo vitæ ſpatio mecum cogitabam , optabámq; ætatem mihi quam longiſsimam donari.Hæc agitanti ſe obuios dederunt adoleſcẽtuli duo,habitu & forma ãpliore,auguſtioréq; omninò quam humana , lucis clariſsimæ radios iaculantes.Eorum vnus præ ſe gerebat quaſi mundum quendam puſillum : alter globum ſtellulis aureis circumquaq; illuſtriſsimum. Surrexi illico,horroréq; perfuſus & venerabundus cum aſtarẽ, & precibus peterem,vt cõtra intueri fas eſſet, ad vtrumque latus meum quam proximè accedentes , meóſq; humeros leniter pulſantes,mitiſsimo aſpectu, blantiſsimáq; voce:ades,inquiunt,animo bone iuuenis,& timorem quo perterritus es, miſſum facito:nulla tibi fraus nectitur , nullus dolus ſtruitur, ſalutis tuæ cauſſa diuinitus ad te mittimur. Tu modo quæ dixerimus audi,quò duxerimus ſequere,quæ iuſſerimus præſta.Vos verò ſanctiſsimi cœlites dicite,inquam,quæ vultis , adducite quò placet,præcipite quæ lubet,me attentum & obſequẽ-

tem habituri. Hæc vbi dicta dedimus, qui à dextris meum latus tegebat: procedamus, ait, hoc itinere per loca ista patentissima, & virentissima, dum eò veniamus, vnde tibi admiranda sumus ostensuri. Interea dic nobis, quid est, quod te huius vitæ amor tantopere irretiuit? quid ita miserum ducis ante caniciem, & decrepitam senectutem, quamuis in ipso ætatis flore decedere, placidóq; veluti somno in morte obdormiscere? Nunquam ne legisti, qui cœlestibus chari sint, eos in iuuentute emori? ne scilicet malitia mutet intellectum eorum, si vita diuturnior suppeditauerit. Cætera quidem in te magna & egregia sunt, quorum gratia superis charus & iucundus euasisti: hanc vnam in centesimum annum extendendæ vitæ cupidinem ferunt paulò ægrius. Tum ego. Nescio quomodo in hoc ad vulgi iudicium me accommodo, quod longum æuum non minimam beatitudinis partem numerat, & natura eodem trahit, quæ se dissolui, & omnem corporis sensum leto extingui perhorrescit. Suscepit comes à siniſtris. Pares igitur duobus imprudentibus & fatuis consiliariis, populo qui ex veritate pauca, ex opinione multa æstimat, & naturæ, quæ cæca & bruta est. Quod si illi cernerent quam multis miseriis, laboribus, incommodis, & calamitatibus hominum vita redundet, quámq; sit ærumnosa & omnimodis infœlix humana conditio, quàm è diuerso beatus, omni bonorum genere affluens, & cumulatus eorum status, qui corporibus laxati in cœlestia templa penetrauerunt, aliam tibi cãtilenam, & suauiorem procul dubio occinerẽt. Non dubito, inquam, quin vos sapiatis rectius:

quare

quare istud in animo meo desiderium extinguite, & aliud præstantius atq; salutarius accendite. Hîc ductor à dextris. Fundamentum & initium vestrũ, quicunq; homines nati estis, quam vile, quam abiectum, quam fœdum? furens per membra libido, semen immundissimum. Cum fœtoribus concipimini, cum cruciatibus generamini, cum laboribus enutrimini, cum sollicitudinibus custodimini. Qualis autẽ est ortus vester? quibus cooperti byssinis aut purpureis tegumentis huius luminis oras visitis? qua innocentia? qua rerum cognitione præditi? qua dicendi facultate instructi? quibus valentes viribus? quibus armis? Nudos ex aluo profusos terra excipit, natiua labe cõtaminatos, ignaros omnium, mutos, fandi nescios, imbecilles, inermes, lachrymantes, omninóq; à belluis parum differentes. Quot porrò cernuntur, qui ipsimet se nunquam natos, aut quamprimum emortuos esse optare debent? qui & consanguineis verecundiæ, & parentibus mœrori, & generi humano dedecori sunt: nempe monstrosi partus, & aut membris mutili, aut sensibus imminuti. Quam verò è corporibus vestris commoditatem percipere licet? Bestiæ oneribus fundis sunt idoneæ, lanas, catulos, lac, butyrum, caseum, carnes demum & pelles suas ad vos alendos vestiendósq; largiuntur: herbæ dant flores, dant victum, dant medicinas: arbores sufficiunt poma cuiusq; generis, vinum, oleum, balsamum: vestri fructus tam spurci, vt verecundiæ lex naturalis eos abscondere iubeat, & sine honoris præfatione inter castas aures nominari vetet. Cum ætas firmata aduenerit, quale tum, quãtúmq;

agmẽ laborum, defatigationum, morborum, miſeriarum, dolorum, periculorum, perturbationũ, malorúmq; & incommodorum grauiſsimorum in eam incurrit? Omnes anni, omnes menſes, dies omnes, noctes omnes, horæ quodammodo ſingulæ aliquid pariunt, quietus & lætus ne ſis. Ab his flumina & maria nauigantur, nec vlla rabies ventorum, nullę tempeſtates, naufragia nulla pertimeſcuntur. Ab iſtis terra, per auia & inuia, per ſyluas, colles, montes, culta inculta loca, quanquam maximis imbribus, fulminibus, tonitruis, frigoribus, niuibus, caloribus itinera peraguntur. Hi caſtra ſequuntur. Hi penetratis terræ viſceribus metallorum venas quæritant. Cæduntur lapides, cæduntur ligna, & materia multis artibus miniſtratur. Texunt mortales, conſuunt, ſerunt arbores, colũt agros, venantur, piſcantur, aucupantur, vendunt, emunt, conſultant, litigant, fallunt & falluntur, aliáq; permulta, quæ pernumerare otioſum ſit, quotidie factitant, vt lucra proueniant, vt diuitiæ congerantur, vt honores obtineantur, vt dignitates amplificentur, vt libertates conſeruentur, vt poteſtates augeantur, vt voluptates acquirantur. Attamen in his omnibus, dic ſi potes, mi iuuenis, quid eſt non caducum, nõ inſtabile, non mutationi obnoxium? Sine requie labuntur & fluunt omnia. Nonne etiam in ſingulis curæ affligunt, ſollicitudines mordent, timores perterrent, horrores concutiunt, mœſtitudines conturbant? Nemo ab iſtis animorum peſtibus liber eſt. Quid loquar de hoſtibus veſtris? omitto cacodæmonem, qui ſaluti hominum aſsiduas tẽdit inſidias: omitto beſtias maiores

iores & truculentas illas, vrsos, pardos, leones, lupos, apros: etiam minores, vt angues, scorpiones, araneas, pulices, muscas, crabrones, à quibus vexamini molestissimè, cum à prioribus illis etiam dilaceremini: ipsi inter vos pernicioſissimi hostes estis, nec vllum ferè magnum malũ inuenias, quod non homini ab homine comparetur: nec ferme res aliæ seu animatæ, seu inanimæ vobis nocent, nisi opera eorum, qui vos oderunt. Quid dicam de subitis infortuniis, quæ miseros obruunt? oritur incendium improuisum, supellex tota perit ignibus. Cadit ab alto filius, fractisq; ceruicibus animã exspirat. Noctu fures pecuniam, aut argentea vasa compilant. In itinere latrones occurrunt, qui rebus omnibus viatorem spoliant. Repentinus morbus te, aut vxorem, aut filios inuadit, in domum tuam quispiam stuprum infert, continentia probri insimulatur, integritati macula inuritur, bonitas infamia multatur. Nec vobis ad dolorem, gemitum, lacrymas propria mala sufficiunt: ex amicorum quoq; cladibus & miseriis eadem patimini, nisi è ligno dolati aut lapidibus duriores estis. Nec vnquam mors longè abest: quantóq; amplius viuendo procedit, tanto magis ad terminum acceditis: & quo plus augetur vita, hoc magis imminuitur. Senectus autem, quam pauci adipiscuntur, infelicitatis & incommodorum thesaurus quidam est: siquidem tum vires maximè deficiunt, oculi caligant, caput tremit, facies rugatur, articuli vacillãt, crines defluunt, dentes putrescunt, aures obsurdescunt, corpus incurueſcit. Semper tristis, querula, morosa, tenax, pertinax, iracunda, credula, garru-

la est senectus: nec quisquam est, qui vbi eam attigerit, non accusetur. Hæc & alia quam plurima, cum ductor ille meus per viam qua ibamus de malis humanæ vitæ differeret, quibus me eius odio inflammaret, ad excelsum quendam montem appropinquauimus. Tum ille, vides, inquit, istum montem sublimem, difficili ascensu atq; arduo? Video. Hunc necesse erit te scandere. Quî potero? Ne quæras. Vix hæc dixerat, cum me prope in ipso cacumine constitutũ aspicio. Erat huic subiecta è regione spatiosissima quædam planities, in qua frequentia hominum tanta, quantã meminisse nõ videbar. Celebrabãtur passim cœtus, sparsim palatia, ædes magnificæ, domus etiam humiles, tabernacula, mercimonia multiplicia visebantur. Hoc loco me dux interior talibus aggreditur. Quid tu istuc esse putas, quod intueris? Ego? quid putem nisi mercatum aliquem? Mundi est imago & simulacrum, inquit, qui ipse non falsò etiam mercatus dicitur, ad quem venitur, à quo receditur, in quo venditiones, emptiones, permutationes, rerúmq; omnium varietates & copiæ, negotiationes, nundinationes, quæstus, damna, fraudes, impostura quotidianę, vt in mercatibus euenire solet. Nunc te docebo, in hoc mundo quem incolis, neminem prorsus, cuiuscunq; ordinis, summi, medij, aut infimi sit, non miserum esse. Cernis ex illo inaurato palatio (digito intento locum designabat) prodeuntem quempiam toga purpurea, corona & sceptro insignem, quem proximè Principes, id quod tiarę indicant, deinde satellites multi comitantur, cui obuij quiq; curuant genua? Cer-

no

no inquam. Et ille. Censen' hunc fœlicem? Quid ni? quæ enim fœlicitas maior, quam nulli parere, imperare plurimis, perfruíq; voluptatibus quibuscũque libuerit. Erras, erras, inquit. Non illi ad honores, quietem, otium, securitatem, gaudium, verum ad curas, sollicitudines, onera, metus, pericula deliguntur, quibus sceptra ista & diademata referta sunt. Hic autem fastus, hæc maiestas & pompa, hoc satellitiũ, ista rerum abundãtia, hę delicię solutissimáq; licentia, nõ sunt fructus solidi: sunt folia duntaxat, & inania nomina, vmbræ, imagines, somnia, & compedes, quamuis aureæ. An non assiduò versantur in carcere, cum & ipsi armis tecti esse, & cum benè armatis custodibus habitare, atq; in publico apparere coguntur? Quare autem istuc? quoniam à subiectis nunquam non timent. Bonos iuxta ac malos, sapientes iuxta ac insipientes, fortes iuxta ac ignauos, potentes iuxta ac inopes. Ideò autem timent, quia quam plurima molesta, ingrata & acerba, partim necessitate, partim peruersitate in eos committunt. Imponunt vectigalia ingentia ad sumptus necessarios: interdum tamen ad alendam luxuriam & effusionem. Qui arma ferre possunt, eos deserta patria, parentibus, coniugibus, liberis, amicis ad militiam compellunt: nec tamen semper iusta bella gerunt. Puniunt facinorosos, & nonnũquam innocentes. Non se gerunt semper vt parentes erga liberos, sed vt morosissimi domini erga seruos. Aliena possessoribus legitimis quo iure qua iniuria eripiunt, sua dissipant. Nec optando modum, nec adipiscendo finem faciũt. Ecclesiam quam defendere deberent oppugnant, fidem, iu-

stitiam, religionem in postremis ducunt: hinc & necessariò miseri fiunt, quia in scelere nulla potest esse fœlicitas, & se odiosissimos reddunt. Ex quo sequitur, vt quem oderunt subiecti, eum perüsse expetant. Plerunq; ferro parantur & retinentur regna: ferro autem ceciderunt multi Imp. Reges atq; Principes, partim in acie hostili, partim domi cognata manu. Multi regnis spoliati, multi in seruitutem abducti. Quod si tam fœlices sunt, quare Augustus de imperio dimittendo cogitauit, Diocletianus dimisit, alij recusarunt? At saltem ipsorum ministri beati sunt. Quomodo? quos fidelissimos & charissimos habuerunt, istis aliquando præcipuè nocuerunt: & plerique non eos diligunt magis, qui amore digniores sunt propter virtutem, scientiam, & prudentiam, sed qui ad ingenia eorum aptiores, & cupiditatibus ministri diligentiores. Varia, inconstans, & mutabilis Principum voluntas neminem timoris expertem esse sinit, qui leuem culpam acerrimo supplicio vindicant, & ea imperant nonunquã, quæ si facias, deum grauiter offendas: si omittas gratia domini tui excidas. Aspice illic cuneum hominum fericis vestibus ac torquibus conspicuorum, è quibus alij nisos aut accipitres dextra sustinent, aliis molossi collaribus bullatis ornati blandiuntur. Hi nobiles dicuntur. Atqui vera & germana nobilitas in sola virtute consistit, cuius consectandæ magna necessitudine isti nobiles constringuntur, ne à maioribus suis, qui factis præclaris nobilitatem sibi pepererunt, cum degenerauerint, iniustè nobiles appellentur. Degenerant autem plurimi, quóq; aui clariores fuerunt,

hoc

hoc ipsi obscuriores sunt: tantúmq; in vitiis, quantum illi in virtutibus nituntur excellere. Est tamen res mobilis & inconstans ac variabilis nobilitas, quæ nec omni in loco valet: cum qui apud barbaros nobiles sunt, si à vobis capiantur, seruorum loco habeantur, vti nobiles vestri apud eos similiter: & delinquentibus est cum ea pœna infligitur, vt esse nobiles desinant. Seu rectè autem, seu perperam facere cœperint, ita in vtroq; excellũt, vt eos ignobili seu plebeio loco natus quispiã haud facilè assequatur. Sed abeamus ab istis. Intuere quemadmodum illa in parte longo ordine Patres curiam petant, vt Reipub. consultent. Vide non procul ab eo loco quosdam lictoribus præeuntibus Prætores seu prouinciarum præsides. A dextris illorum cõsessum iudicium, corona populi cinctum, accusatores ibidem & defensores aspice. Hi omnes, magistratus inquam, quocunq; tandem nomine sibi proprio appellentur, ab amore, ira, odio, timore, auaritia, cupiditate rarò vacui sunt. Honorãtur vulgò, obseruantur, amantur, sed in speciem; animis enim vilipenduntur, & diris deuouentur. Quod si etiam sincerè ac sine simulatione diligantur, nihilominus [illegible]ia vulgi leuitatẽ & inconstantiam mutare non possunt, momento paruo breuiq; tempore illa beneuolentia in odium transit, & benè meritis non alia refertur gratia, quam iniuria, despicientia, accusatio, carcer, exilium, mors. Hem, quàm difficile est sic præesse imperiis, regere ciuitates, moderari prouincias, exercere iudicia, vt prosis & placeas simul. Fit plerumq;, vt etiam benè consulendo offendas, & hoc ipso quod: alios sanas, alios

vulneres. Seueritate opus est, nec minus clementia: quarum virtutum apta coniunctio perquam laboriosa est: nempe vt cum seuerus es à clementia non recedas: & cum clementiã præstas, seueritatem nõ deseras. Nonne porrò qui alios iudicant, ab aliis iudicantur? Adeò quidem certè vocandi sunt in iudicium, quod ille durissimum in eos exercebit, qui præsunt. Non sine caussa. Quoniam ipsi caussas ad se delatas parum persæpe cognoscunt & excutiunt, & sententiam iniquam ferunt: affectibus itẽ transuersim rapiuntur: non iustè, id est, sine & consilio non bono, quamuis iusta decernunt, & muneribus se deliniri patiuntur. Miserrima conditio & fortuna iudicum, quorum ædes plenæ semper litium, iurgiorum, querelarum, clamorum deniq; & quod tota vrbe vitiorum est, quod claudicat, quod ægrotat, quod languet, quod à statu recedit, hoc ipsis curandum tractandúmq; obtruditur. Aduocati dum tuentur alium, lædunt plurimos, ipsíq; controuersias suscitant, & susçitatas alunt, ibique multæ lites, vbi talium hominum maior copia. Scribæ, Notarij, Tabelliones quæstum sibi instituunt, in publico munere priuata sectantur commendia, testamentis, formis, cautionibus, contractibus non optima fide scribendis. Quocirca contentiones existunt, vbi pax sperabatur. Hæc istis prope verbis prosequente ductore meo: En, ecclamaui ego, en militaribus armis phalangem instructam, per medios transeuntem. Vt fulgent galeæ? vt micant clypei? His, ait ille, vehementer cordi esse debet defendere cum periculo capitis Rempub. omnésq; ab ea propulsare iniurias. Quas tamen ipsi-

mea

met nonnunquam inferunt, quod sacrilegum est: & in quorum manibus atq; armis publica salus posita videbatur, ab iis pernicies ac pestis publica promanat. Vt porrò demus eos officium suum explere numeris omnibus, milites beati non sunt, nec satis multa videntur ei vitæ mala, quæ tamen plurima, vel potius innumerabilia sunt, qui se militiæ addixit. Nunquam ferè quiescit miles, continua in sollicitudine metúq; versatur, cui supra verticem, mors impẽdet. In itineribus faciendis, in castris communiendis, in excubiis agendis, in insidiis tendendis, in hoste persequendo, in præliando semper est occupatus. Nec eum victorem magna gloria sequitur, quia tota ferme penes imperatorem est, non sibi multum inde miles decerpit. Labores, pericula, vulnera, fames, sitis, fatigatio, æstus, frigora, aliáq; militaria incommoda ei relinquuntur. Per militiam ad honores & opes ascenderunt quidam, fateor: sed per eandem ad ignominiam, paupertatem, carceres, seruitutem protracti sunt multò plures. O infœlices, quos animas quodammodo in manibus gerere, & illam vocem [illegible]rius audire oportet: aut occide, aut occideris. Audi[illegible]e militia: num agriculturam non laboriosam & infœlicem existimas? Debebat quidem terra seruire homini, nullóq; proscissa aratro, nullis fossa ligonibus, nullis grauidata seminibus, per se proferre alẽdis corporibus necessaria: sed culpa vestra factum est, vt votis colonorum non respondeat, & labores eorum sæpius fruſtretur. Labores, inquã, & lassitudines tum animi tum corporis tam multas & graues, quas norunt qui cũ terra rationes

habent

habent,quíq; vnà cum hordeo & tritico ſollicitudines ſeminant , quibus nunquam expediuntur, quoad frumenta horreis condiderint. Vna grando,pruina,vredo,procella totam meſſem corrumpit,operámq; omnem ad nihilum redigit : vt fileam de volucribus,muribus,vermibus aliiſq; beſtiis,à quibus ingentibus agricolæ detrimentis afficiuntur.Hoc ſermone confecto,in montis latus paſſibus aliquot progredimur. Ibi à læua ductor diuerſas diuerſorum opificum officinas mihi demonſtrare,ſutorum, ſartorum , fabrorum,pellionum,tornariorum,aliorum præterea : de incommodis & difficultatibus quibus obiicerentur , non pauca differere , quorum hæc ſumma: eos videri ſeruos quodammodo , cum intellectum ſuum naturà liberum , & rebus omnibus ſuperiorem tam humilibus ſordidiſq; tractationibus & operis ſummitterent:nec tantum cum labore manuum atque pedum neruorúmq; omnium , ſed etiã cum fraudibus,fallaciis & impoſturis rem quæritarent. Excludi eos ferme ab iis , quæ ingenio,conſilio & diſciplina continerentur , nec ad ciuiles functiones gubernandáſq; ciuitates adhiberi.Interea tympani ſtrepitus aures verberat, ad quem oculos conferentes,videmus ex ædibus pompam nuptialem procedere,prægredientem ſponſum cum virorum ordine qui bini incedebant , ſequi ſponſam cum virginibus ſuis,& mulieribus. Ibant ad templum rectà, vt ibi fœdere indiſſolubili per ſacerdotẽ copularentur.Iſti,ait,connubium ineunt, ſocietatem vitę perpetuam,ac mortis tantum vi dirimendam. Veruntamen oneroſa & ærumnoſa hæc ſocietas, quamuis

quamuis blanda sint mariti & vxoris nomina. Est quippe alter alteri non coniunctus solùm, verùm arctissimè colligatus. Habenda talis vxor, qualis ducta est: talis vir, qualis à principio nuptiarum, & ante nuptias fuit. Mulier pauper contemnitur, dives imperat, deformis cruciat. Rixæ, iurgia, dissidia, exprobrationes, suspiciones, querimoniæ inter coniuges assiduæ. Quanta cum animi perturbatione & timore quærunt placere mutuùm? nec tamen id semper assequuntur. Cogitur maritus honoris sui caussa quam scit impudicam & adulteram laudare apud alios, vt pudicam & probam. Paucis absoluam, molliescunt effœminantúrq; etiam fortes, cordatiq; homines in illo vitæ statu, & propemodum nihil nisi terrena, & muliebria meditantur. Nihil siquidem ita deiicit virilem animũ ab altitudine sua, vt blandimenta illa vxoria, & secretorum coniugalium quanquam legitima, tamẽ fœda consuetudo. Qui autem in literis otium suum omne consumunt, & plerúmq; à ducenda vxore abhorrent, quoniam sapientiæ & voluptati simul operam dari posse non arbitrantur, & liberole[illegible] nihil quidquam esse iucũdius experiuntur, eorum v[illegible] quietissima, molestiarum, dolorúmq; vacua omninò putatur: quos nihilominus sibimet displicere, fatigari, perturbari, cruciari certum est, dum continenter discunt, tot volumina peruolutant, res obscuras atq; difficiles studiosissimè indagant, veritatem per latebras & recessus altissimos inquirunt, suæ intelligentiæ imbecillitatem, ignorantiam nimis magnam, scientiarúmq; difficultates agnoscunt. Dum refellunt & refelluntur, dum

corri-

corrigunt,explanant,disputant,docent,perscrutã-
tur,commentantur, dum in cibo & somno tem-
perãt, tempestiuis cõuiuiis reliquisq; voluptatibus
sibi acriter interdicunt. Et tamen vix in summa
senectute eo perueniunt: vt sapere incipiant. Pau-
peres & mendici in contemptu hominum viuunt,
rerum necessariarum inopia & egestate obsiden-
tur,esuriunt,sitiunt,seminudi sunt, calores & fri-
gora iuxta perferunt : quando nec vestes suppe-
tunt,quibus vim frigorum pellant in hyeme : nec
vmbracula ad sedandos calores in æstate. Marce-
scunt,sordescunt, contabescunt, vt simulacra per
oppida & plateas ambulantes. Diuites curarum
agminibus obsidentur,& oppugnantur. Vt domes-
ticis nihil desit, vt tributũ Principi exsoluatur,vt
bona tã varia & fortunæ amplissimæ custo diãtur,
vt alia vendantur quæ superuacanea sunt, alia e-
mantur quę desunt.Si terra spem fefellerit,in mœ-
rorem cadunt: si ingens frugum fructuúmq; pro-
uentus fuerit emptores quærunt,& ob annonæ vi-
litatem dolorem hauriunt. Nec interdiu solùm,
quin & noctu non tantum plura acquirendi desi-
derio stimulantur, verum etiam amittendi me-
tu excarnificantur.Serui diurnis, noctur-
nisq; minis-
teriis,huc illuc cursitando, tot negotiis vno pæne
tempore curandis & obeundis, nutibus domino-
rum, non modo iussibus obseruandis quàm quo-
tidie delassantur ? Et in sua fidelitate frequenter
plagas accipiunt pro munere , domo pelluntur,
mercede fraudantur. Dominus si acerbus,immi-
tis,ac durus est,subiectorum vim:si mitis & huma-
nus,contemptum & insolẽtiam metuit : quem do-
mesti-

mestica procuratio, & rei familiaris sollicitudo continenter distinet. Qui cœlibes viuunt, stimulis libidinum compunguntur, & cum formis per mẽtem insinuantibus continens bellum gerunt; semper in mediis ignibus versantur, vt difficillimum sit non comburi. Iam malos, qui habent domum clausam virtuti, patentem atq; adeò expositam cupiditati, in sceleribus suis conscientiæ exagitant, & inflat eos arrogantia, corrodit inuidia, sollicitat auaritia (cui nullum est officium tam sanctum atq; solemne, quin illud ipsa violet atq; comminuat) inflammat libido, deuastat edacitas, exulcerat ira. Boni in semetipsos duri ac seueri existunt, voluntarias corporum pœnas sibimet irrogant, voluptates à sensibus amputant, vitam ducunt horridam atq; aridam, persecutiones patiuntur, ludibria, verbera, insuper, & vincula, & carceres. In omnibus tandem vitæ generibus & statibus, si rectè ratiocineris, plus laboris, quam quietis, mœroris quam lætitiæ, luctus quam solatij, difficultatis quam facilitatis, periculi quàm securitatis inuenies: multos vbiq; aculeos, calamitates, afflictiones, ærumnas, & mi[illegible]s. Quocirca quid est, quod in hac vita diutius v[illegible]is permanere? Iterum, inquit ductor à dextra, nobiscum vade, visurus iucundissimum quippiam, quod totis medullis concupiscès. Descendimus de monte, per medios homines gradimur, neque ab vllo cernimur. Mihi ex oratione vtriusque obortæ erant lacrymæ, quas illi abstergentes, me bono animo vt essem cohortabantur. Ducebar igitur per loca non ita amœna & plana vt antea, sed salebrosa, lapi-

lapidosa, ac pæne inuia, & obscura simul. Cum aliquoties ingemiscerẽ huius asperitate itineris, consolabantur me verbis suauissimis, mox móxq; futurum finem promittebant, addebántq;, non mirum si difficiliore via ad id perueniretur, quod mihi monstraturi essent. Nam omnia præclara laboriosiores habere aditus, & hoc rationi inprimis esse consentaneum. Reliquus omnis sermo eorum per illam viam in exhortatione ad despiciendam hanc vitam quandocunq; tandem, certè aliquando finiendam consumebatur, cum insuper de animorum miseriis, quibus homines etiam quanquam felices suo iudicio, toto vitæ cursu premerentur, multa mihi adhuc narrarent. Et sanè odium amplius viuendi non mediocre in me excitatum sentiebam. Postquam horis duabus aut tribus (vt mihi quidem tum visum est) per inculta locorum, per syluas, dumeta, valles atq; colles ambulauimus, in pratum quoddam patẽtissimum deuenimus, currentibus passim riuulis irriguum, & omni florum varietate picturatum. Iubet me ad dexteram respicere ductor meus maior, quem globum astriferũ gestasse ab initio dicebam. Respicio. O C[illegible]ini Carmini, quid ego ibi, qualia vidi? Mi [illegible]ui, quæ nam? obsecro. Cum arrectus essem ad audiendum rursum exclamans ille: heu quid hîc moramur, inquit, cur non discedimus confestim ex hac confusione, ex his tenebris? quam vilescunt, quam sordent mihi terrena omnia? Dic, inquam, mi optime & amantissime Salui, quod visum vidisti? Ciuitatem vidi amplissimam, & supra quam cuiquam credibile est, splendidè constructam, sumptuosè, magni-

magnificè, multis & excelsis turribus, propugnaculis firmissimis, mœnibus altissimis, vnde se tam clari fulgores, tamque nitidi fundebant, vt quanquam adhuc distarem remotius, tamen radiis pœne excœcarer. Verùm illi comites mei, cum digitis primoribus oculos meos leniter tetigissent, tantæ lucis patientes effecerunt. Erat vrbs illa τετράγωνος: habebátq; portas duodecim, ex omni parte videlicet tres, ab oriente sole, ab occasu, ab Aquilone, ab Austro, erátq; non maior longitudo quam latitudo. Portæ singulę singulis margaritis, mœnia ipsa lapidibus pretiosis constabant. Turres cum propugnaculis, ædibúsq; tabulis auri purissimi tegebãtur. Afflabatur inde odor fragrantissimus, quàm suauem naribus nunquam acceperam, audiebantúrq; citharæ & organa dulcissima, & cantus musici omnis generis: quorum moduli & sonitus ita me delectabant, vt vix apud me essem. Feriebat aures meas quacunq; vrbem circumirem præcipuè illud nobile, & sæpe mihi illustri positum loco perlectum carmen: ABSTERGET DEVS OMNEM LACRYMAM AB OCVLIS EORVM, ET MORS VLTRA NON ERIT, NEQVE LVCTVS, NEQVE CLAMOR, NEQVE DOLOR ERIT VLTRA. Admirantem & obstupescentem me sic cõpellat ductor à dextris. Quid nunc? placet tibi hæc ciuitas? Mihi, inquam, an placeat quæris? vt nihil æquè, ex quo natus sum. Quod illi nomen? Hierusalem noua, inquit: Tum ego. Bene, inquam, & verè noua: nam in terris nulla illi similis. Et hæc, inquit de cœlo descendit, vel potius ipsum est cœlũ. Quàm me, subieci ego, hic aspectus detinet? quo-

modo reficit? Et ille. Quid verò intus esse opinare? Quid? gaudia mera: nam hoc isti odores quibus compleor, & cantus quos audio, & splendor quem aspicio loquuntur. Quæ nec visa cuiquam mortalium sunt, inquit, nec auribus arrepta, nec mente vnquam tractata gaudia hîc vigent, viguerunt, vigebunt spatiis sæculorum innumerabiliũ. Nullæ in hac præclara & sancta ciuitate caligines, nullæ tenebræ, perpetua & candidissima semper lux. Non succedit hic dies nocti, non æstati autumnus, autumno hyems: nulla dierum atq; noctium, nulla tẽporum vicissitudo. Perpetuum ver, dies sempiternus. Nec verò hic luna lucet, non sol radiat, nó stellæ micant, sed Deus omnipotens ipse est lumen, & agnus lucerna eius. Degitur hîc à beatissimis ciuibus vita securissima, omnium scilicet periculorum expers, in quam nulla cadit mœstitia, perturbatio, sollicitudo, nullus morbus, nulla mors. Ita omnes alienam, vt suam sibi beatitudinem gratulantur: ardentissima scilicet charitate cum Deo & inter se copulati. Quid tibi ego Prophetarum choros, Patriarcharum cœtus, Apostolorum ordinem, Martyrum myriadas, Confessorum turbas, Sanctarum mulierum virginúmq; agmina describam? Nec nostræ quidem linguæ, nedum humanæ, satis queunt exprimere cœlestium voluptatum copiam & magnitudinem, quibus in sempiternum tempus perfruuntur, quos hunc in locum merita sua introduxerunt. Libertas hîc est sine vlla seruitute, sanitas sine ægrotatione, pulchritudo sine labe, vbertas sine inopia, securitas sine metu, cognitio sine errore, saturitas sine fastidio. Nemo in hac ciuitate

uitate habitator humilis & abiectus, omnes illustres sunt ac nobiles, quoniam omnes sunt filij Dei, & filij charissimi. Quanta ex consuetudine tot beatorum iucunditas? quale gaudium contemplari eum, qui continet bona omnia? quem sol & luna mirantur, quem astriferi ignes adorant, quem tot millia spirituum sanctorum hymnis & precibus assiduissimè venerantur. Si millies occidi possetis, non essent recusandæ mille mortes, vt hac fœlicitate potiremini: siquidem nulla vsquam est, nec cogitari potest fœlicitas, quæ possit cum hac aliqua ex parte, & aliquantulum comparari. Quid lucidius sole? & tamen corpus tuum si intraueris in hanc ciuitatem simili splendore fulgebit: tuum & vniuscuiusque alterius. Quot igitur beati, tot soles. O lucem immensam quam spargent soles innumerabiles. Sunt enim erúntque incolæ tam frequentes, vt eos dinumerare nemo possit, ex omnibus gentibus & populis, tribubus & linguis. Vbi perorauit, sensus mihi omnis eripi, torpere lingua, oculi nocte quadam tegi, obsurdescere aures, frigescere corpus. Tum illi me nescio quo, certè quidem diuino afflatu perfuderunt, méq; ipsum mihi reddiderunt. Hæc tenere me non potui: quæsiui, esset ne intus Eusebius Bonosus paternus auus meus, quem virum iustissimum atq; optimum palàm, & in omni sermone prædicabat vt meministi, patria nostra vniuersa. Immò verò, inquiunt, est intus, &, ecce, (aperiebatur autem porta vna) ad te gradum fert, corpore longè alio, quam indutus erat, cum in terris viueret vitam vestram, quæ mors dicenda est potius. Eum vt conspexi, largo flumine

vultum humectaui. Ille autem me amplexu ſtringens, & oſculo impertiens vetabat tantos fletus effundere, mihíq; gratulabatur, quod ad locum eiuſmodi perductus eſſem. Ego autem vt primùm cohibitis lacrymis loqui potui. Aue mi, inquam, mira ſunt quæ iſti adoleſcentes de tua tuorúmque ſociorum ac ciuium beatitudine mihi commemorarunt. Quid ergo in terris hæreo? cur ad vos mihi acceſſus non patet? duc me tecum intrò mi aue, fine me nepotem tuum tantorum præmiorum participem fieri, & tantæ voluptatis vel particulam guſtare. Reſpondit ille. O fili, non eſt fas quenquã huc, niſi ab omni macula purgatum, & à Deo tanquam de ſtatione euocatum ingredi. Proinde iuſtitiam pietatémq; ſanctiſsimè colito, tuorum maiorum veſtigia perſequere, & iſtam crede viam eſſe huc penetrandi. Nec diu tua te vota fruſtrabuntur. Poſt menſes paucos iterum in morbum, ex quo nunc conualeſces, lapſurus es, diémq; tuum ſupremum, vt fas pium Chriſtianum facere, ſacramentis expiatus religiosè conficies: inde mecum æuo ſempiterno coniungeris. Huius rei fœlix tibi nuntius mittor à præpotenti Deo: & vt hoc [illegible]noſceres, omnémq; ideò vitæ caducæ ar[illegible]em abiiceres, & de immortalibus iſtis bonis, de quibus audiſti, adipiſcendis ſedulò multúmq; cogitares, ideò duo angeli huc vſq; te adduxerunt. Quod ſupereſt, vigila vt bonus ſeruus. Nam ſi te dominus vigilantem inuenerit (inueniet autem) ſuper omnia bona ſua te conſtituet, iubebitq; intrare in gaudium ſuum. Hæc locutus, repentinò vnà cum duobus illis comitibus è conſpectu meo ablatus eſt, &

ego

ego tanquam arctiſsimo ſomno ſolutus, me in cubiculo atq; in lectulo meo ſub lucis exordium, valdè laſſum & ſudantem inueni, cœpíque exinde valere melius, & è morbo recreari. Nunc autem dies noctéſque aliud nihil voluo, quàm quo pacto me, dum adhuc in carunculę huius folliculo ſum conſtitutus, promiſſa fœlicitate non quidem dignum, quis enim illa dignus? ſed minus indignum reddere queam. Hæc tibi, Carmini, vt vni omnium ex amicis amiciſsimo ſignificare arcanò volui (nemini certè adhuc myſterium iſtud patefeci) vt eſſet mihi tecum communis lætitia: nec, cum de meo exceſſu audires, dolorem caperes, quem capturus eras. Sic meus Saluius. Quid tum animi habuiſſe me creditis? inuaſi in collum eius, & vim lacrymarum profudi inter verba ſingula: ſi tamen illa verba, & non potius ſingultus, aut dimidiata & interciſa verba fuerunt. Ille ſolatus me ſermone admodum dulci, magnopere cœleſtis vitæ cupidinem mihi commendauit, & hanc tanquam hæreditatem reliquit, quam tenebo quoad vixero. Cum iam inſtaret reditus ad vos, ſalutato eo digreſſus ſ[illegible]einde vnum & alterum adhuc diem in patria com[illegible]oratus, & amicis valere iuſsis, quintodecimo die poſt, quam obieram, ad ſtudia mea repetenda in iſtam vrbem reueni.

ANNOTATIONES.

HAEREDITATIS OBEVNDÆ VENISSEM) *Subauditur cauſſa, vt apud Græcos in ſimilibus* ἕνεκα. *Frequens loquendi genus Salluſtio. In orat. Philippi.*

Exercitum opprimendæ libertatis habet. Ibid. Priuata arma opprimendæ libertatis cœpit. Item aliâs. Arma ciuilia cœpit legum ac libertatis subuertendæ. Omitto plures locos. Sic Terent. Adelph. Ne id assentandi magu, quam quod gratum habeam facere existimes. Priscianus lib. 18. LACRYMANTES) Infantes cum primum in lucem eduntur, propter sensum frigoris ploratum emittunt. E calidis enim vteri latebris, in quibus diu delituerunt, in aerem frigidum & insuetum sibi expromuntur à natura: ac proinde eius velut ictum sentientes, doloris sui indicium dant lacrymas. Atq; hic ipse dolor aliorum dolorum, qui in omni deinceps vita perferendi sunt plurimi, principium est. De miseriis infantiæ Plato seu Xenocrates in Axiocho hunc in modum. Τί μέρος ζῆσ ἡλικίας &c. Quanam vitæ pars incommodis & molestiis vacat? Nonne in primo ipso ortus vestibulo infans plorat, & à dolore vitam auspicatur? Nec ab vlla quidem molestia immunis est, dum omnium incommodorum angustiis obsidetur atq; circumuallatur, vel rerum necessariarum penuria, vel frigore, vel calore, vel plaga aliqua, quæ [illegible]amen nondum fari, nec doloris sui causas exponere, sed solo vagitu atq; eiulatu angoris mœstitiæq; signum dare potest. QVOD NON HOMINI AB HOMINE) Opportunè in mentem venit loci cuiusdam ex. 2. Off. idonei ad hoc ipsum confirmandum. Atq; vt magnas vtilitates adipiscimur conspiratione hominum, atque consensu: sic nulla tam detestabilis pestis est, quæ non homini ab homine nascatur. Est Dicearchi liber de interitu hominum,

Peripa-

Peripatetici magni & copioſi: qui collectis certis cauſsis eluuionis, peſtilentiæ, vaſtitatis, belluarum etiam repentinæ multitudinis, quarum impetu docet quædam genera hominum eſſe conſumpta: deinde comparat, quanto plures deleti ſint homines hominum impetu, id eſt, bellis & ſeditionibus, quam omni reliqua calamitate. INFELICITATIS ET INCOMMODORVM THESAVRVS) *In ſenectutem quidquid in natura ruinoſum eſt, & interitui obnoxium, effundit ſe atq; erumpit, & quidem ita, vt nullis remediis hæc imbecillitas auerti queat. Poſt pauca. Itaque dij rerum humanarum verè intelligentes, eos quos præ cæteris hominibus plurimi faciunt, ab hac vita citius liberant. Xenocrates.* NON FALSO ETIAM MERCATVS) *Pythagoras certè cum Leonti Phliaſiorum principi cauſſam edicere vellet, cur ſe philoſophum nouo tum nomine & inaudito appellaſſet, vitam humanam cum mercatu comparauit.* VNA GRANDO, PRVINA, VREDO) *Laudatur à multis agricolarum vita, vt ſecuriſsima, & tranquillitatis plenissima, ſed habet tamen ipſa quoq; ſollicitudines, vlcera, ac ſtimulos, quod eleganter docet Horat. Ode 1. lib. 3. Vbi cum dixiſſet, contentum rebus neceſſariis non perturbari vllis incommodis, quæ ſtultos ſemper excruciant, ſubiungit.*

Non verberata grandine vineæ
Fundúſq; mendax, arbore nunc aquas
Culpante, nunc torrentia agros
Sidera, nunc hyemes iniquas.

Et

Et epist. 8. lib. 1. vbi ἀχνδία quadam se teneri ostendit: ait enim se ægrum esse animi,

haud quia grando
Contuderit vites: oleamq; momorderit æstus.
Nec quia longinquis armentum ægrotet in agris.

Plato item Axiocho. At iucunda est, dicet quispiam, agricultura. Certum est. At non totum (quod aiunt) vlcus? semper doloris caussas inueniens. Cum videlicet modo siccitatem deploret, modo imbres, modo vredinem, modo rubiginem, modo calorem intempestiuum, vel frigus. Hæc summatim ex Victor. lib. 5. cap. 5. MAIORVM VESTIGIA PERSEQVERE) *Honestissimum est, inquit epistola quadam Plin. maiorum vestigia sequi, si modo recto itinere præcesserint.*

FINIS.

BIBLIOTEKA KÓRNICKA
14124

